ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קט

חברו דוד בברחו מפני שאול ובאותו פעם היה לו הרבה שונאים שהיו מדברים רק רע עליו והיו מראין אליו כאלו היו אוהביו לכך היה מקללם במר נפשו:

א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרָשׁ: ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ אִתִּי
לְשׁוֹן שָׁקֶר: ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם: ד תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה:
ה וַיָּשִׁיתוּ עָלַי רָעָה תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי: ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ:
ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה: ח יְהִיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר: ט יִהְיוּ בָנָיו
יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה: י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם: יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה
לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ: יב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו: יג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ
לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שְׁמָם: יד יִזָּכֵר | עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח: טו יִהְיוּ
נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד וַיַּכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם: טז יַעַן אֲשֶׁר | לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן
וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת: יז וַיֶּאֱהַב קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה
כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו: יט תְּהִי־לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרָהּ:
כ זֹאת | פְּעֻלַּת שׂטְנַי מֵאֵת יְהוָה וְהַדֹּבְרִים רָע עַל־נַפְשִׁי: כא וְאַתָּה | יֱהוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי
לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי: כב כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי: כג כְּצֵל־כִּנְטוֹתוֹ
נֶהֱלָכְתִּי נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה: כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן: כה וַאֲנִי | הָיִיתִי חֶרְפָּה
לָהֶם יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם: כו עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הוֹשִׁיעֵנִי כְּחַסְדֶּךָ: כז וְיֵדְעוּ כִּי־יָדְךָ זֹאת אַתָּה
יְהוָה עֲשִׂיתָהּ: כח יְקַלְלוּ־הֵמָּה וְאַתָּה תְּבָרֵךְ קָמוּ | וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח: כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה
וְיַעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם: ל אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ: לא כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן
לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ:

קי

כו יסופר היאך ששאלו לאליעזר עבד אברהם וספר היאך הרג אברהם מלכים גדולים וחיילותם, עיין בפנים ותמצא שכל המזמור הולך על אברהם בשביל שהכיר את בוראו בילדותו לכך זכה לשם:

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח
יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בֶּהָדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחַר לְךָ טַל
יַלְדֻתֶיךָ: ד נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: ה אֲדֹנָי עַל־יְמִינְךָ
מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה: ז מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה
עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים ק״ט ק״י.....ג

ג) מאמר ד״ה תורה צוה לנו משה (עם ביאור בדרך אפשר) יום שמחת תורה, ה׳תשי״ז ..... ה

ד) מאמר ד״ה נעשה אדם בצלמנו (עם ביאור בדרך אפשר) ש״פ בראשית, מבה״ח מרחשון, ה׳תשי״ז ..... טו

ה) שיחת יום שמחת תורה ה׳תשי״ז ..... כד

ו) מברק להקפות שניות באה״ק..... כח

ז) לקוטי שיחות וזאת הברכה (בלה״ק) כרך יד..... ל

ח) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לה

ט) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת בראשית..... לו

י) הפטרות לשמיני עצרת ..... מב

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בראשית .....פ

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע שבת לשבוע פרשת בראשית ..... פא

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בראשית..... צא

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צג

שיעורי רמב״ם – מהדורת וגשל:

טו) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת בראשית ..... צו

טז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת בראשית..... קכו

יז) – ספר המצוות לשבוע פרשת בראשית ..... קלג

יח) נביאים וכתובים שמואל-א פרק יז, דברי הימים-ב פרק לו ..... קלט

יט) עין יעקב מסכת שבת..... קמא

כ) מסכת עבודה זרה עם ביאורים מדף מג עד דף מט ..... קמב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת אדמו״ר הזקן ..... קע

כב) שולחן ערוך הלכות ברכת המזון אדמו״ר הזקן ..... קע

כג) לקוטי תורה – ד״ה ושאבתם מים בששון אדמו״ר הזקן ..... קעא

כד) שערי אורה אדמו״ר האמצעי .....קעד

כה) דרך מצותיך – ספר המצוות אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....קעד

כו) תורת שמואל תרל״ב אדמו״ר מוהר״ש ..... קעו

כז) קונטרס החלצו אדמו״ר מוהרש״ב..... קעו

כח) ספר המאמרים ה׳תש״ב אדמו״ר מוהריי״צ..... קעז

כט) לקוטי דיבורים אדמו״ר מוהריי״צ..... קעח

ל) ספר הזכרונות אדמו״ר מוהריי״צ..... קעח

לא) אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ..... קפא

לב) לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית .....קפב

לג) עירוב תבשילין בכל העולם.....קצ

לד) סדר מצות הדלקת נרות לשמיני עצרת ושמחת תורה ושבת קודש .....קצא

ביאור בדרך אפשר

תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב[1] - "תורה [אשר] צוה לנו משה [היא] מורשה קהלת [לקהלת] יעקב", וְאָמְרוּ רַז"ל[2] אַל תִּקְרֵי מוֹרָשָׁה כפי שהיא הגויה על פי הפשט, אֶלָּא בהיגוי: מְאֹרָסָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְאֹרֶסֶת לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל ללמדך שהתורה קנויה לישראל וחביבה עליהם כארוסה (מקבל) על הארוס (משפיע). וּמִזֶּה מוּבָן[3] שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה מֵהַתּוֹרָה וְהֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְכֵן מוּבָן גַּם כֵּן מַמָּה שֶׁכָּתוּב בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ[4] (מדרש המיוחס לאליהו הנביא) שְׁנֵי דְּבָרִים קָדְמוּ לָעוֹלָם תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ מִי קָדַם לְמִי, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיִּשְׂרָאֵל קָדְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מפסוקי תורה אלו עולה כי הענין של בני ישראל קיים עוד לפני התורה היינו שהתורה עצמה אומרת שישראל קדמו לה. וְכֵן אִיתָא [=מובא] בְּמִדְרַשׁ רַבָּה[5] שִׁשָּׁה (שִׁבְעָה[6]) דְּבָרִים קָדְמוּ לָעוֹלָם, וְחָשִׁיב (מונה) בֵּינֵיהֶם גַּם כֵּן תּוֹרָה, וּמְסַיֵּם שֶׁמַּחֲשַׁבְתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכָל דָּבָר אפילו לפני התורה, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל קָדְמוּ גַּם לַתּוֹרָה (מכל מקום צריכים ישראל את ענין התורה בשביל שיהודי ידע איך להשלים את כוונת ירידת נשמתו לעולם הזה). וּמוּבָן שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה לִקְדִימָה (של ישראל) בַּזְּמַן, שֶׁהֲרֵי הַזְּמַן הוּא נִבְרָא כְּמוֹ כָּל הַבְּרוּאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בָּעוֹלָם[7], אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לִקְדִימָה בְּמַעֲלָה, וְהַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל קוֹדְמִים בְּמַעֲלָה וּמַדְרֵגָה לְגַבֵּי הַתּוֹרָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין[8], שֶׁהֲרֵי אִיתָא בַּזֹּהַר[9] תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם מְקַבְּלִים מֵהַתּוֹרָה, וְלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה סוֹתֵר לְהַנַּ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה.

ב) וּלְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[10] שֶׁבִּנְשָׁמָה יֶשְׁנָם ב' מַדְרֵגוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת יֵשׁ, וּכְמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אַיִן, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[11] נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְּרָאתָהּ כוּ', אַתָּה בְּרָאתָהּ קָאִי עַל

ביאור בדרך אפשר

בְּמַעֲלָה, וְהַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל קוֹדְמִים בְּמַעֲלָה וּמַדְרֵגָה לְגַבֵּי הַתּוֹרָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין[8], שֶׁהֲרֵי אִיתָא [=מובא] בַּזֹּהַר[9] תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא [= שלשה קשרים מתקשרים זה בזה, ישראל בתורה והתורה בקדוש־ברוך־הוא], הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם מְקַבְּלִים מֵהַתּוֹרָה, וְלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה סוֹתֵר לְהַנַּ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. התורה נקראת כלה ויהודי העוסק בתורה נקרא בעל תורה היינו שמשפיע בתורה מפני היותו נעלה במדרגה מהתורה. ואם כן מדוע במאמר הזוהר נאמר הלשון ישראל מתקשרים בתורה והתורה מקשרת אותם בקדוש־ברוך־הוא שפירושו שהתורה משפיעה בישראל? בסעיפים הבאים יבאר הדרגה בה נשמות ישראל משפיעים בתורה והדרגה בה התורה משפיעה בישראל.

ב) וּלְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[10] (במאמרים של ראש השנה וסוכות) שֶׁבִּנְשָׁמָה יֶשְׁנָם ב' מַדְרֵגוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת יֵשׁ, וּכְמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אַיִן, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[11] נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְּרָאתָהּ כוּ', אַתָּה בְּרָאתָהּ קָאִי [=מוסב] עַל

בס"ד. יום שמחת תורה, ה'תשי"ז

(הנחה בלתי מוגה)

1 תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב[1], וְאָמְרוּ
2 רַז"ל[2] אַל תִּקְרֵי מוֹרָשָׁה אֶלָּא מְאֹרָסָה, שֶׁהַתּוֹרָה
3 מְאֹרֶסֶת לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וּמִזֶּה מוּבָן[3] שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל
4 הֵם לְמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה מֵהַתּוֹרָה וְהֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה.
5 וְכֵן מוּבָן גַּם כֵּן מַמָּה שֶׁכָּתוּב בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ[4] שְׁנֵי
6 דְּבָרִים קָדְמוּ לָעוֹלָם תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ מִי
7 קָדַם לְמִי, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיִּשְׂרָאֵל קָדְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר דַּבֵּר אֶל
8 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן אִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה[5]
9 שִׁשָּׁה (שִׁבְעָה[6]) דְּבָרִים קָדְמוּ לָעוֹלָם, וְחָשִׁיב בֵּינֵיהֶם גַּם
10 כֵּן תּוֹרָה, וּמְסַיֵּם שֶׁמַּחֲשַׁבְתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכָל
11 דָּבָר, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל קָדְמוּ גַּם לַתּוֹרָה. וּמוּבָן שֶׁאֵין
12 הַכַּוָּנָה לִקְדִימָה בַּזְּמַן, שֶׁהֲרֵי הַזְּמַן הוּא נִבְרָא כְּמוֹ כָּל
13 הַבְּרוּאִים שֶׁנִּבְרְאוּ בָּעוֹלָם[7], אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לִקְדִימָה
14 בְּמַעֲלָה, וְהַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל קוֹדְמִים בְּמַעֲלָה
15 וּמַדְרֵגָה לְגַבֵּי הַתּוֹרָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין[8], שֶׁהֲרֵי אִיתָא בַּזֹּהַר[9]
16 תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא
17 וְאוֹרַיְתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם
18 מְקַבְּלִים מֵהַתּוֹרָה, וְלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה סוֹתֵר לְהַנַּ"ל
19 שֶׁנִּשְׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה.
20 ב) וּלְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[10]
21 שֶׁבִּנְשָׁמָה יֶשְׁנָם ב' מַדְרֵגוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִיא
22 בִּבְחִינַת יֵשׁ, וּכְמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אַיִן, שֶׁזֶּהוּ מַה
23 שֶׁכָּתוּב[11] נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְּרָאתָהּ כוּ', אַתָּה בְּרָאתָהּ קָאִי עַל

---

1) ברכה לג, ד. 2) ברכות נז, א. 3) בכל הבא לקמן — ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'תג ואילך. 4) תדא"ר פי"ד. ראה סה"מ תרל"ה ח"ב ע' שנו ואילך ובהערה 64 שם. 5) ב"ר פ"א, ד. 6) תנחומא נשא יא. ועוד. וראה פירוש מהרז"ו הארוך לב"ר שם. 7) סידור שער הק"ש עה, סע"ד ואילך. וראה אג"ק ח"א ס"ע רצג ואילך. ח"ב ע' רכד. בלקו"ש חי"ז ע' 59 הערה 25. 8) ראה ד"ה אז ישיר תרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע' קמה ואילך). ד"ה הנ"ל תרנ"ה (סה"מ תרנ"ה ע' פ ואילך). תרס"ה (סה"מ תרס"ה ע' קיט ואילך). עת"ר (סה"מ עת"ר ע' שיג ואילך). תרצ"ב (סה"מ תרצ"ב ע' ר ואילך). ד"ה אז ישיר, עוטה אור, איזהו דרך ישרה ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ע' 58 ואילך). ד"ה אז ישיר תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 127 ואילך). 9) ח"ג עג, א. 10) בד"ה זה היום דיום ב' דר"ה פ"ה ואילך; ד"ה וטהר לבנו דיום ב' דחה"ס פ"ב ואילך (תו"מ חי"ח ע' 10 ואילך; ע' 19 ואילך). 11) "אלקי נשמה" בברכות השחר.

ביאור בדרך אפשר

הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא יורדת למטה לעולם הזה בִּבְחִינַת יֵשׁ, וּטְהוֹרָה הִיא קָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא למעלה בִּבְחִינַת אַיִן. וְהַיְנוּ דִּמְצִיאוּת הַנְּשָׁמָה לֹא נִתְחַדְּשָׁה בִּבְחִינַת בְּרִיאָה דַּוְקָא, כְּמוֹ שְׁאָר הַנִּבְרָאִים(הנבראים כשמם כן, הנם, נבראים חדשים), אֶלָּא יֶשְׁנָהּ מְצִיאוּת הַנְּשָׁמָה גַּם כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אַיִן התהוות הנשמות מכלים דאצילות הוא שמהות האלוקות דבחי׳ כלים דאצילות הוא עצמו נעשה בבחי׳ מציאות נשמה כמו שירדה למטה לעולם הזה, היינו שהנשמה היא בחי׳ אלוקות ממש. (ענינן של הנשמות, גם הנשמות כמו שהן בבחינת ״יש״ לאחר שירדו למטה לעולם הזה, היא שמציאותן אינה חדשה והיתה כבר קיימת במציאותה באלוקות שלמעלה מהבריאה, ולכן גם כפי שנתלבשה בהנבראים (בבחינת ״יש״) אינה מציאות חדשה, אלא זו היא המציאות דהנשמה כפי שהיא כלולה באלוקות שירדה כמות שהיא ונתלבשה בנבראים). דְּהִנֵּה, אַף שֶׁגַּם שְׁאָר הַנִּבְרָאִים כְּלוּלִים בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרֵאת בְּכָל הַשֵּׁמוֹת דִּבְחִינַת דּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי[12], כְּמוֹ שׁוֹשַׁנָּה תַּפּוּחַ אֶבֶן וּבְהֵמָה, לְפִי שֶׁכְּלוּלִים בָּהּ (במלכות) וממנה מתהווים כָּל הַנִּבְרָאִים, הִנֵּה כָּל הַנִּבְרָאִים כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּלוּלִים בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינָם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת כְּלָל, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵינָם בְּאוֹתָהּ הַמְּצִיאוּת כְּמוֹ שֶׁהֵם אַחַר כָּךְ בְּהַבְּרִיאָה (וּמְצִיאוּתָם כְּמוֹ שֶׁהִיא נִתְחַדְּשָׁה בַּבְּרִיאָה דַּוְקָא), אֲבָל הַנְּשָׁמוֹת הִנֵּה גַּם כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּלוּלִים בְּשָׁרְשָׁם בֶּאֱלֹקוּת הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, מְצִיאוּת דִּנְשָׁמָה, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא. וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁבָּאִים בַּבְּרִיאָה, אַתָּה בְּרָאתָהּ, הִנֵּה בְּעֶצֶם מַהוּתָם הֵם בְּחִינַת אֱלֹקוּת, הַיְנוּ אֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה נִבְרָא[13] שלא כשאר הנבראים, הנשמות, מצד אחד, הן בבחינת מציאות גם כמו שהן בבחינת ״אין״ (״טהורה היא״), ומצד שני, בעצם מהותן הן בבחינת אלוקות גם כשבאות למטה בבריאה בבחינת ״יש״ (״אתה בראת״). זאת מפני שבהתהוות הנשמה הרי האלוקות גופא נעשה בבחינת מציאות נשמה (נברא). וב׳ בְּחִינוֹת אֵלּוּ שֶׁבַּנְּשָׁמָה נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁבְּחִינַת אַתָּה בְּרָאתָהּ הנשמה כמו שירדה לעולם הזה להתלבש בגוף הִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בַּגּוּף (וְהָעִקָּר הוּא בְּחִינַת נֶפֶשׁ), וּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא הַיְנוּ הנשמה כמו שהיא כלולה למעלה בשורשה בעולם האצילות בְּחִינַת חַיָּה יְחִידָה.

וְהִנֵּה[14] מִצַּד בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּגוּף, צְרִיכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ, מִצַּד הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁהִיא יְרִידָה גְּדוֹלָה, וּבִכְּפָרַט בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּהַגּוּף, וְעוֹד זֹאת שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית מַעְלֶמֶת וּמַסְתֶּרֶת עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה, הַיְנוּ, שֶׁמִּלְבַד זֹאת שֶׁמִּצַּד עֶצֶם יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף יֶשְׁנָם עִנְיָנִים כָּאֵלּוּ שֶׁאֵין בִּיכֹלֶת הַנְּשָׁמָה לְהַשִּׂיג כְּמוֹ בִּהְיוֹתָהּ

ביאור בדרך אפשר

אֲבָל הַנְּשָׁמוֹת הִנֵּה גַּם כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּלוּלִים בְּשָׁרְשָׁם בֶּאֱלֹקוּת הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, מְצִיאוּת דִּנְשָׁמָה, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא. וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁבָּאִים בַּבְּרִיאָה, אַתָּה בְּרָאתָהּ, הִנֵּה בְּעֶצֶם מַהוּתָם הֵם בְּחִינַת אֱלֹקוּת, הַיְנוּ אֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה נִבְרָא[13] שלא כשאר הנבראים, הנשמות, מצד אחד, הן בבחינת מציאות גם כמו שהן בבחינת ״אין״ (״טהורה היא״), ומצד שני, בעצם מהותן הן בבחינת אלוקות גם כשבאות למטה בבריאה בבחינת ״יש״ (״אתה בראת״). זאת מפני שבהתהוות הנשמה הרי האלוקות גופא נעשה בבחינת מציאות נשמה (נברא). וב׳ בְּחִינוֹת אֵלּוּ שֶׁבַּנְּשָׁמָה נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁבְּחִינַת אַתָּה בְּרָאתָהּ הנשמה כמו שירדה לעולם הזה להתלבש בגוף הִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בַּגּוּף (וְהָעִקָּר הוּא בְּחִינַת נֶפֶשׁ), וּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא הַיְנוּ הנשמה כמו שהיא כלולה למעלה בשורשה בעולם האצילות בְּחִינַת חַיָּה יְחִידָה.

וְהִנֵּה[14] מִצַּד בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּגוּף, צְרִיכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ, מִצַּד הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁהִיא יְרִידָה גְּדוֹלָה, וּבִכְּפָרַט בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּהַגּוּף, וְעוֹד זֹאת שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית מַעְלֶמֶת וּמַסְתֶּרֶת עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה, הַיְנוּ, שֶׁמִּלְבַד זֹאת שֶׁמִּצַּד עֶצֶם יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף יֶשְׁנָם עִנְיָנִים כָּאֵלּוּ שֶׁאֵין בִּיכֹלֶת הַנְּשָׁמָה לְהַשִּׂיג כְּמוֹ בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁמִּצַּד

---

12) ראה עץ חיים בסופו. 13) ראה ביאורי הזהר פינחס לאדמו״ר האמצעי קיד, ד ואילך. להצ״צ – ח״א ע׳ תקמו ואילך. 14) בהבא לקמן – ראה מקומות שצויינו בהערה 8.

ביאור בדרך אפשר

הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגַּפֶּשׁ הַבַּהֲמִית חֲרִי הַגַּפֶּשׁ הַבַּהֲמִית מַעְלִים וּמַסְתִּיר עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה וּמוֹנֵעַ אוֹתָהּ מִלְּהַשִּׁיג אֲפִילוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁבִּיכוֹלְתָּהּ לְהַשִּׁיג גַּם בְּהִיוֹתָהּ לְמַטָּה. וּכְלָלוּת יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הוּא שֶׁנַּעֲשָׂה אֶצְלָהּ מְציאוּת בִּפְשִׁיטוּת וֶאֱלֹקוּת בְּהִתְחַדְּשׁוּת[15]

ביאור בדרך אפשר

שכלול מן העליון ומן התחתון, כך בתורה כלולים שתי הבחינות: עליון (אור אין סוף) ותחתון (עולמות). כפי שיבאר להלן, **שֶׁהִיא** (התורה) **מְקַשֶּׁרֶת עוֹלָמוֹת בְּאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּבְכְלָל זֶה הוּא** מקשרת התורה **גַּם** את **הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מְלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף** (מציאות הנשמה בבחינת 'יש'), **שֶׁהִיא גַּם כֵּן בִּכְלָל עוֹלָמוֹת. וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁבְּכָל מִמְּצָא הַמְּחַבֵּר נַעֲשָׂה הַחִבּוּר עַל יְדֵי זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ב׳ בְּחִינוֹת, בְּחִינָה הַשַּׁיֶּכֶת לָעֶלְיוֹן וּבְחִינָה הַשַּׁיֶּכֶת לַתַּחְתּוֹן, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בְּהַמְּמֻצָּע דְּתוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ ב׳ בְּחִינוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16] עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת אוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה וְיֵשׁ בְּחִינַת שַׂלְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה, דִּבְחִינַת שַׂלְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא גַּלְיָא דְּתוֹרָה, דְּהַיְינוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּבְחִינַת אוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, דְּהַיְינוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים. וְעַל יְדֵי ב׳ בְּחִינוֹת אֵלּוּ נַעֲשֵׂית הַתּוֹרָה מְמֻצָּע לְקַשֵּׁר אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי הָעֵסֶק בִּבְחִינַת שַׂלְמָה דְּתוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה בְּהֶעְלֵם בְּחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה, מִתְקַשְּׁרִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בֶּאֱלֹקוּת. וְשֹׁרֶשׁ עִנְיַן הַמְּמֻצָּע דְּתוֹרָה הוּא כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת עֲקֵדִים שֶׁלְּמַעְלָה לְמַעְלָה, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁמִּצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגַּפֶּשׁ הַבַּהֲמִית חֲרִי הַגַּפֶּשׁ הַבַּהֲמִית מַעְלִים וּמַסְתִּיר עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה וּמוֹנֵעַ אוֹתָהּ מִלְּהַשִּׁיג אֲפִילוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁבִּיכוֹלְתָּהּ לְהַשִּׁיג גַּם בְּהִיוֹתָהּ לְמַטָּה. וּכְלָלוּת יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הוּא שֶׁנַּעֲשָׂה אֶצְלָהּ מְציאוּת בִּפְשִׁיטוּת וֶאֱלֹקוּת בְּהִתְחַדְּשׁוּת[15], דְּקֹדֶם יְרִידָתָהּ הָיָה אֶצְלָהּ אֱלֹקוּת וּמְציאוּת בִּפְשִׁיטוּת וּבִירִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשָׂה אֶצְלָהּ מְציאוּת בִּפְשִׁיטוּת וֶאֱלֹקוּת בְּהִתְחַדְּשׁוּת. וּמִצַּד יְרִידָה זוֹ צְרִיכָה הַנְּשָׁמָה לְהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת אֶת הַנְּשָׁמוֹת בֶּאֱלֹקוּת. וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא וְעוֹלָמוֹת, שֶׁהִיא מְקַשֶּׁרֶת עוֹלָמוֹת בְּאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּבִכְלָל זֶה הוּא גַּם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מְלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף, שֶׁהִיא גַּם כֵּן בִּכְלָל עוֹלָמוֹת. וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁבְּכָל מִמְּצָא הַמְּחַבֵּר נַעֲשָׂה הַחִבּוּר עַל יְדֵי זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ב׳ בְּחִינוֹת, בְּחִינָה הַשַּׁיֶּכֶת לָעֶלְיוֹן וּבְחִינָה הַשַּׁיֶּכֶת לַתַּחְתּוֹן, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בְּהַמְּמֻצָּע דְּתוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ ב׳ בְּחִינוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16] עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת אוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה וְיֵשׁ בְּחִינַת שַׂלְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה, דִּבְחִינַת שַׂלְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא גַּלְיָא דְּתוֹרָה, דְּהַיְינוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּבְחִינַת אוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, דְּהַיְינוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים. וְעַל יְדֵי ב׳ בְּחִינוֹת אֵלּוּ נַעֲשֵׂית הַתּוֹרָה מְמֻצָּע לְקַשֵּׁר אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי הָעֵסֶק בִּבְחִינַת שַׂלְמָה דְּתוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה בְּהֶעְלֵם בְּחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה, מִתְקַשְּׁרִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בֶּאֱלֹקוּת. וְשֹׁרֶשׁ עִנְיַן הַמְּמֻצָּע דְּתוֹרָה הוּא כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת עֲקֵדִים שֶׁלְּמַעְלָה מִב׳ הַבְּחִינוֹת

15) ראה סה"מ תרצ"ו ע' 77. וש"נ. 16) תהלים קד, ב.

מב' הַבְּחִינוֹת, וְלִהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה מִב' הַבְּחִינוֹת הֲרֵי הִיא כּוֹלֶלֶת ב' הַבְּחִינוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂית בְּחִינַת מְמֻצָּע כַּנַ"ל. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא הַמַּשְׁפִּיעַ וּנְשָׁמוֹת הֵם הַמְּקַבְּלִים. אֲבָל בִּבְחִינַת חַיָּה יְחִידָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא כמו שהיא כלולה למעלה בשורשה באלוקות, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה צְרִיכָה לְקַבֵּל מֵהַתּוֹרָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁפִּיעִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּהַתּוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[17] מֵעִיקָּרָא כִּי עֲבִיד אִינִישׁ אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבִיד, לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ, וְהַיְנוּ בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ צְרִיכִים הַנְּשָׁמוֹת לְהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְגַלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, אֲבָל לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְגַּלָּה בְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, אַזַי הוּא הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁפִּיעִים הַנְּשָׁמוֹת בְּהַתּוֹרָה, שֶׁמְּחַבְּרִים הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַטָּה בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה. דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעִיל בְּעִנְיַן עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה שֶׁיֵּשׁ ב' בְּחִינוֹת בַּתּוֹרָה, דִּבְחִינַת שַׂלְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה הַיְנוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְד' רְשׁוּיוֹת לְשַׁבָּת, וּבְחִינַת אוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה הַיְנוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים, וּכְמוֹ בְּד' רְשׁוּיוֹת לְשַׁבָּת שֶׁרְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים הֵם עוֹלָם הַתֹּהוּ וְעוֹלָם הַתִּקּוּן[18]. וְהֵם ב' הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, תּוֹרָה שֶׁבִּבְרִיאָה וְתוֹרָה שֶׁבַּאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים[19] וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, תּוֹרָתְךָ בַּאֲצִילוּת שֶׁלְּמַדְתָּנוּ בִּבְרִיאָה. וְעִנְיַן עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הוּא לְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַטָּה בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, הַיְנוּ שֶׁגַּם בְּהַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְרִיאָה יֶמְשָׁךְ בְּחִינַת תּוֹרָתְךָ שֶׁבַּאֲצִילוּת.

ביאור בדרך אפשר

התכללות ההפכים שבתורה: א. נגלה דתורה – לבוש והעלם לאור אין סוף, ב. פנימיות התורה - המקשרת את הנשמה והעולמות באלוקות, זהו מצד שורש התורה בבחינת 'עקודים' שבה מכונסות בשורשן בכלי אחד גם בחינות שונות המנוגדות זו לזו, **וְלִהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה מִב' הַבְּחִינוֹת הֲרֵי הִיא כּוֹלֶלֶת ב' הַבְּחִינוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂית בְּחִינַת מְמֻצָּע כַּנַ"ל. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ** בנשמה המלובשת בגוף **הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא הַמַּשְׁפִּיעַ וּנְשָׁמוֹת הֵם הַמְּקַבְּלִים. אֲבָל בִּבְחִינַת חַיָּה יְחִידָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא** כמו שהיא כלולה למעלה בשורשה באלוקות, **הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה צְרִיכָה לְקַבֵּל מֵהַתּוֹרָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁפִּיעִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּהַתּוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[17] מֵעִיקָּרָא כִּי עֲבִיד אִינִישׁ אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבִיד, לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ** [=מלכתחילה, בתחילת עבודתו, כשאדם מקבל על עצמו עול לימוד תורה, לתועלת עצמו הוא עושה כן], **וְהַיְנוּ בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ צְרִיכִים הַנְּשָׁמוֹת לְהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְגַלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, אֲבָל לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְגַּלָּה בְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, אַזַי הוּא** מתעלה ל**הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ** – לאחר שעל ידי התורה מתגלה בנפשו בחינת "טהורה היא" אזי זוכה האדם לעסוק בתורה לשמה ולא לשם תועלת אישית כלשהי, אפילו לא בעבור שלמותו הרוחנית הפרטית, **שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁפִּיעִים הַנְּשָׁמוֹת בְּהַתּוֹרָה, שֶׁמְּחַבְּרִים הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַטָּה בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה. דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעִיל בְּעִנְיַן עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה שֶׁיֵּשׁ ב' בְּחִינוֹת בַּתּוֹרָה, דִּבְחִינַת שַׂלְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה הַיְנוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר** [וכל אחד טוען שילדה הפרה ברשותו] **וְד' רְשׁוּיוֹת לְשַׁבָּת** [במסכת שבת מבואר שישנן ד' הגדרות מקום לענין שמירת השבת: רשות הרבים, רשות היחיד, כרמלית ומקום פטור. ולדוגמה אסור להוציא בשבת שום דבר מרשות היחיד לרשות הרבים], **וּבְחִינַת אוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה הַיְנוּ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים** בפנימיות התורה לומדים את הדין כפי שהוא בדקות בעולמות עליונים, **וּכְמוֹ בְּד' רְשׁוּיוֹת לְשַׁבָּת שֶׁרְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים הֵם עוֹלָם הַתֹּהוּ וְעוֹלָם הַתִּקּוּן**[18]. וְשני מימדי לימוד אלו: ההלכה כפי שהתלבשה בדברים תחתונים וההלכה כפי שהיא בעולמות עליונים **הֵם ב' הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, תּוֹרָה שֶׁבִּבְרִיאָה וְתוֹרָה שֶׁבַּאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**[19] **וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, תּוֹרָתְךָ** תורה שלך כמו שהיא **בַּאֲצִילוּת שֶׁלְּמַדְתָּנוּ** כמו שהיא מלובשת ומותאמת להשגת נשמות בגופים **בִּבְרִיאָה. וְעִנְיַן עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הוּא לְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַטָּה בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, הַיְנוּ שֶׁגַּם בְּהַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְרִיאָה** שנקראת על שמו של האדם הלומדה, "תורתו" **יֶמְשָׁךְ** ויורגש שהתורה

---

17) פסחים סח, ב. 18) עץ חיים שער שבירת הכלים פ"ב. 19) ראה ל"ת להאריז"ל ר"פ בראשית. סה"מ תרל"ד ע' רעח. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ ה'ש"ת שם (ע' 68).

ביאור בדרך אפשר

שלומד (גם לאחרי שנעשית חכמתו) היא תורת הוי׳ כמו שהיא בעולמות עליונים **בְּחִינַת תּוֹרָתְךָ שֶׁבַּאֲצִילוּת. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר עִנְיָן עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הוּא כְּמַאֲמַר**[20] **דָּוִד הָיָה מְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ״ה, הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה** לשמה **מַמְשִׁיכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל תּוֹסֶפֶת אוֹר גַּם בְּבְחִינַת תּוֹרָתְךָ שֶׁבַּאֲצִילוּת.** על ידי לימוד התורה לשמה ממשיכים ישראל תוספת אור בתורה היינו שמשפיעים בה גם כפי שהיא למעלה – ׳תורתך שבאצילות׳. בסעיף זה נתבאר שדרגת הנשמה כמו שיורדת להתלבש בתוך גוף, בחינת נפש, רוח, נשמה, זקוקה לתורה לשם תיקון עצמה, היינו שהתורה תחבר אותה לאור אין סוף. וזאת על ידי תורה הנגלית - הלכות התורה כפי שהתלבשו בענינים גשמיים, ובדרגה זאת התורה משפיעה והנשמות מקבלים. אמנם כשמתעלה האדם בעבודתו וזוכה על ידי התורה לגילוי דרגת הנשמה שלמעלה מהתלבשות בגוף - בחינת חיה, יחידה, אזי בדרגה זו הנשמות הן המשפיעות בתורה שזהו אופן לימוד התורה לשמה – לשם חיבור נגלה דתורה עם פנימיות התורה דלמעלה, ובעומק יותר, על ידי עסק התורה לשמה משפיעות הנשמות תוספת אור גם בתורה דלמעלה. בסעיף הבא יבאר שישראל משפיעים בתורה משום שנשמותיהם מושרשים בתענוג העצמי הפשוט שלמעלה מחכמה דתורה על כל דרגותיה.

ג) **וּבֵאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה, הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת חָכְמָה, וּמְבֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[21] **שֶׁהַחָכְמָה אֵינָהּ עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ,** עצמיות ומהות הנשמה היא למעלה מהשכל וכמו ענין המסירות נפש המגלה את עצם הנשמה שלמעלה מטעם ודעת, **וּכְמוֹ כֵן הוּא לְמַעְלָה שֶׁהַחָכְמָה אֵינָהּ הָעֲצָמוּת** שהרי ספירת החכמה היא ראשית הגילוי היינו ראשית ירידת האור בסדר ההשתלשלות להוות את העולמות. **וְגַם בְּחִינַת עֶצֶם מַהוּת הַחָכְמָה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר פְּנִימִיּוּת אַבָּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק**[22] **הַפָּשׁוּט, דִּבְחָכְמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּהַתַּעֲנוּג, הַתַּעֲנוּג אֵינוֹ מִצַּד עַצְמוֹ, כִּי אִם מַה שֶׁמִּתְעַנֵּג מֵהַחָכְמָה, הַיְנוּ תַּעֲנוּג מֵאֵיזֶה דָּבָר, אֶלָּא שֶׁדָּבָר זֶה אֵינוֹ בִּבְחִינַת מְציאוּת, דְּהַתַּעֲנוּג כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּהַתַּעֲנוּג אֵינָהּ בִּבְחִינַת מְציאוּת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה תַּעֲנוּג מִצַּד עַצְמוֹ, כִּי אִם תַּעֲנוּג מֵאֵיזֶה דָּבָר. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה** גם בדרגתה הנעלית של חכמה דתורה, בחינת התענוג שבחכמה, שאף שאינה מציאות, מכל מקום אינו משתעשע ומתענג מעצמותו הפשוטה אלא מדבר שחוץ ממנו, מענין החכמה, שזהו כבר ׳תענוג המורכב׳ - שמקבל תענוג מדבר שחוץ ממנו. **אָמְנָם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם מֻשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט** שלמעלה מהתורה, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג מִצַּד עַצְמוֹ, וְלָכֵן הֵם מַמְשִׁיכִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה, גַּם בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת הִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט.**

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אָדָם קַדְמוֹן, הִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה, חָכְמָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם קַדְמוֹן, וְהוּא חִיצוֹנִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, אֲבָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, וְלָכֵן הֵם בִּבְחִינַת חָכְמָה, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אָדָם קַדְמוֹן [׳אדם קדמון׳ - כל עולם הכלול מעשר ספירות נקרא ׳אדם׳, כי מעשר הספירות העליונות נשתלשל דוגמתן עשר הכוחות שבאדם. ׳אדם קדמון׳ הוא הדרגה הראשונה בסדר ההשתלשלות שיש בה עשר ספירות], **שהִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה, חָכְמָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם קַדְמוֹן, וְהוּא חִיצוֹנִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן** שהוא בחינת אור אין סוף הכולל כל

ביאור בדרך אפשר

וּבְעֹמֶק יוֹתֵר עִנְיָן עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הוּא כְּמַאֲמַר[20] **דָּוִד הָיָה מְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ״ה, הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה מַמְשִׁיכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל תּוֹסֶפֶת אוֹר גַּם בְּבְחִינַת תּוֹרָתְךָ שֶׁבַּאֲצִילוּת.**

ג) **וּבֵאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה, הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת חָכְמָה, וּמְבֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[21] **שֶׁהַחָכְמָה אֵינָהּ עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ כֵן הוּא לְמַעְלָה שֶׁהַחָכְמָה אֵינָהּ הָעֲצָמוּת. וְגַם בְּחִינַת עֶצֶם מַהוּת הַחָכְמָה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר פְּנִימִיּוּת אַבָּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק**[22]**, גַּם זֶה אֵינוֹ עַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט, דִּבְחָכְמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּהַתַּעֲנוּג, הַתַּעֲנוּג אֵינוֹ מִצַּד עַצְמוֹ, כִּי אִם מַה שֶׁמִּתְעַנֵּג מֵהַחָכְמָה, הַיְנוּ תַּעֲנוּג מֵאֵיזֶה דָּבָר, אֶלָּא שֶׁדָּבָר זֶה אֵינוֹ בִּבְחִינַת מְציאוּת, דְּהַתַּעֲנוּג כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּהַתַּעֲנוּג אֵינָהּ בִּבְחִינַת מְציאוּת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה תַּעֲנוּג מִצַּד עַצְמוֹ, כִּי אִם תַּעֲנוּג מֵאֵיזֶה דָּבָר. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה. אָמְנָם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם מֻשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג מִצַּד עַצְמוֹ, וְלָכֵן הֵם מַמְשִׁיכִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה, גַּם בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת הִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט.**

20) ראה זח״ג רכב, ב ברע״מ. ס׳ הבהיר (סנ״ח) סקצ״ו ובאור הבהיר. לקו״ת שלח מז, ג. שם נא, א. 21) ויקרא ד, ב ואילך.
22) רמ״ז לזח״ג רס, ב. רעו, ב. לקו״ת נצבים מט, ד.

ביאור בדרך אפשר

ההשתלשלות ופרטי הנבראים, **אֲבָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, וְלָכֵן הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּהֲתוֹרָה. וְהָעִנְיָן הוּא**[23], **דְּאִיתָא** [=מובא] **בַּזֹּהַר**[24] **קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא וּבָרָא עַלְמָא אוּף הָכִי בַּר נָשׁ עָסִיק בְּאוֹרַיְיתָא וְקָאִים עָלְמָא** [= כשם שקדוש־ברוך־הוא הסתכל בתורה וברא את העולם כך האדם העוסק בתורה מקיים את העולם], **וּכְשֵׁם שֶׁקּוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא הוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת הַפְּנִימִיּוּת בְּהַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה בָּרָא עָלְמָא, כְּמוֹ כֵן הִנֵּה גַּם מַה שֶּׁבַּר נָשׁ עָסִיק בְּאוֹרַיְיתָא** [=עסק התורה של האדם] **הוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת הַפְּנִימִיּוּת בְּהַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה קָאִים עַלְמָא** [=מקיים את העולם. על ידי שאדם ממשיך בתורה הנגלית את ה׳פנימיות׳ היינו כאשר לימוד התורה אצלו הוא לשמה אזי בזה הוא מקיים את העולם]. **דְּהִנֵּה, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה הַהַמְשָׁכָה בְּבְחִינָה כְּלָלִית, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת אָדָם קַדְמוֹן שֶׁהוּא אוֹר כְּלָלִי**[25] **שֶׁכּוֹלֵל כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת בִּסְקִירָה אַחַת**[26], **וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּמַחֲשָׁבָה אַחַת נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת**[27], **וְאַחַר כָּךְ הֵם נִמְשָׁכִים בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר כוּ׳. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן אִסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא וּבָרָא עַלְמָא, דְּהַתּוֹרָה הִיא גַּם כֵּן בְּחִינַת כְּלָל וּפְרָט, וּבְחִינַת הַכְּלָלוּת דְּתוֹרָה הוּא בְּחִינַת הָאוֹר כְּלָלִי דְּאָדָם קַדְמוֹן, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא הַיְנוּ** שהקדוש־ברוך־הוא המשיך בתורה **בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת אוֹר כְּלָלִי דְּאָדָם קַדְמוֹן. וּכְמוֹ כֵן הוּא עִנְיַן בַּר נָשׁ עָסִיק בְּאוֹרַיְיתָא, מִשּׁוּם שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֵשְׁרָשִׁים בִּפְנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, וְלָכֵן מַמְשִׁיכִים מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אוֹר כְּלָלִי.** אם כן היות שנשמות ישראל מושרשים ב׳עצמות התענוג הפשוט׳ בחינת פנימיות אדם קדמון שלמעלה משורש התורה בבחינת חיצוניות אדם קדמון לכן משפיעים ישראל וממשיכים בתורה.

וּבְעֹמֶק יוֹתֵר הִנֵּה גַּם בְּהָאוֹר שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם מֵשְׁרָשִׁים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵהַתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן טְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, כְּפִי שֶׁהוּא לִפְנֵי הַצִּמְצוּם גּוּפָא. דְּהִנֵּה, בְּסִפְרֵי קַבָּלָה (עֵמֶק הַמֶּלֶךְ[28]) **מְבֹאָר שֶׁטְּהִירוּ תַּתָּאָה הוּא לְאַחֲרֵי הַצִּמְצוּם וּטְהִירוּ עִילָּאָה הוּא לִפְנֵי הַצִּמְצוּם, אָמְנָם בַּחֲסִידוּת מְבֹאָר**[29] **שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם גּוּפָא יֵשׁ גַּם כֵּן ב׳ הַבְּחִינוֹת דִּטְהִירוּ תַּתָּאָה** דרגה שיש בה כבר איזו שייכות אל העולמות **וּטְהִירוּ עִילָּאָה** דרגה שהיא שגנוזים בו בהעלם גמור כל הפרטים ופרטי פרטים של העץ. היינו אף שאין רואים בגרעין לא גזע וענפים ולא עלים ופרחים ופירות, ומכל מקום, ממנו

ביאור בדרך אפשר

באו כל אלה **וְאַחַר כָּךְ הֵם נִמְשָׁכִים בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר כוּ׳. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן אִסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא וּבָרָא עַלְמָא, דְּהַתּוֹרָה הִיא גַּם כֵּן בְּחִינַת כְּלָל וּפְרָט, וּבְחִינַת הַכְּלָלוּת דְּתוֹרָה הוּא בְּחִינַת הָאוֹר כְּלָלִי דְּאָדָם קַדְמוֹן, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא הַיְנוּ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אוֹר כְּלָלִי. וּכְמוֹ כֵן הוּא עִנְיַן בַּר נָשׁ עָסִיק בְּאוֹרַיְיתָא, מִשּׁוּם שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֵשְׁרָשִׁים בִּפְנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, וְלָכֵן מַמְשִׁיכִים מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אוֹר כְּלָלִי. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר הִנֵּה גַּם בְּהָאוֹר שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם מֵשְׁרָשִׁים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵהַתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן טְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, כְּפִי שֶׁהוּא לִפְנֵי הַצִּמְצוּם גּוּפָא. דְּהִנֵּה, בְּסִפְרֵי קַבָּלָה (עֵמֶק הַמֶּלֶךְ**[28]) **מְבֹאָר שֶׁטְּהִירוּ תַּתָּאָה הוּא לְאַחֲרֵי הַצִּמְצוּם וּטְהִירוּ עִילָּאָה הוּא לִפְנֵי הַצִּמְצוּם, אָמְנָם בַּחֲסִידוּת מְבֹאָר**[29] **שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם גּוּפָא יֵשׁ גַּם כֵּן ב׳ הַבְּחִינוֹת דִּטְהִירוּ תַּתָּאָה** דרגה שהיא כבר איזו שייכות אל העולמות **וּטְהִירוּ עִילָּאָה** דרגה שהיא

---

23) ראה גם המשך תרס״ו ע׳ רלד ואילך. 24) ח״ב קסא, סע״א ואילך. 25) ראה אוה״ת ענינים ע׳ פד. ד״ה מה רבו מעשיך תרמ״ד (סה״מ תרמ״ד (הוצאת תשס״ו) ע׳ שיב ואילך). 26) ע״פ ר״ה יח, א. וראה אמרי בינה שער הק״ש פ״י. ד״ה מה רבו הנ״ל. 27) ראה זח״ב כ, א. רעו, ב (תוספת). לקו״ת אחרי כו, סע״ב. נשא כ, ד. שה״ש יז, ד. ד״ה מה רבו הנ״ל. ועוד. 28) הובא באמרי בינה שם. שערי תשובה ח״א ל, ד. 29) שערי תשובה שם. סה״מ עטר״ת ע׳ קא. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

בבחינת הבדלה לגמרי מהעולמות. **וְזֶהוּ מַעֲלַת הַנִּשְׁמוֹת עַל הַתּוֹרָה גַּם כְּמוֹ שֶׁהִיא לִפְנֵי הַצִּמְצוּם, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה בְּהָאוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם גּוּפָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּהָאוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם יֵשׁ גַּם כֵּן כַּמָּה מַדְרֵגוֹת** למרות שהאור שלפני הצמצום פשוט בתכלית הפשיטות, בכל זאת בדקות יש בו כמה וכמה מדרגות, והמדרגות שבו אינן בסתירה לה'פשיטות' שבו, **יָחִיד** – מורה על יחוד בתכלית, והיינו לא שישנם פרטים מחולקים, ורק שהם מאוחדים, כי אם – שמלכתחילה אין התחלקות כלל **אֶחָד** – מורה על התאחדות של פרטים. והיינו שישנם פרטים מחולקים, אלא שכל הפרטים הם מאוחדים כאחד **וְקַדְמוֹן** – מורה על דבר שיש לו שייכות להבחינות שבאים אחריו, שלכן נקרא 'קדמון', כי הוא כמו 'הקדמה' להדברים הבאים אחריו[30]. **וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֶשְׁנוֹ לִפְנֵי הַצִּמְצוּם עִנְיַן הַהַשְׁעָרָה בְּכֹחַ, שֶׁשֵּׁעֵר בְּעַצְמוֹ בְּכֹחַ כָּל מַה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּפֹעַל** – שיעור וגילוי לעצמו שדרגה זו שבה כבר מוכן אצלו כל אופני הגילויים שיהיו לאחרי זה, - נקראת 'קדמון', **וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הוּא עִנְיַן עֲלִיַּת הָרָצוֹן שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ כוּ', דִּבְחִינָה זוֹ, אַף שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת מָקוֹר מַמָּשׁ לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֲרֵי זֶה קֹדֶם הַצִּמְצוּם עֲדַיִן, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זֶה מָקוֹר לַמָּקוֹר עַל כָּל פָּנִים לָעוֹלָמוֹת** האור שהוא בבחינת 'גילוי לעצמו', שיש בו פרטים (ספירות) רק שכל הפרטים בהתכללות והתאחדות, - נקרא 'אחד'. **וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הוּא הָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן** עצם האור שאינו בבחינת גילוי כלל (גם לא

ביאור בדרך אפשר

לעצמו) ואין שייך בו כלל ענין הספירות (פרטים) – נקרא 'יחיד'. **אָמְנָם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן, שֶׁהֲרֵי גַּם הָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן הוּא הַמְשָׁכָה כְּלָלִית עַל כָּל פָּנִים** שזהו אור כמו שנמשך כבר מהעצמות, שאז הוא נעשה לבחינת 'אור' (ובו גופא כאמור יש כמה מדרגות), **וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, שֶׁהוּא כְּמוֹ בְּחִינַת עַתִּיק** [=נבדל. דרגה נבדלת שאין לה כל שייכות לעולמות], **דְּהַיְינוּ הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת. דְּהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁמַּדְרֵיגוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי הַצִּמְצוּם הֲרֵי יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּעֵילָא מִגּוּלְגַּלְתָּא** שלמעלה מהרצון **דְּאָדָם קַדְמוֹן**[31], **דִּכְלָלוּת בְּחִינַת אָדָם קַדְמוֹן, גַּם בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, הוּא בְּחִינַת אֲרִיךְ** [=מלשון 'אריך' שמתארך ונמשך למטה] שהיא כבר שורש לעולמות אך בצורה מופשטת ונעלית, **לְפִי שֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה, וְיֵשׁ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּעֵילָא מִגּוּלְגַּלְתָּא דְּאָדָם קַדְמוֹן, הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן גַּם בְּהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם הַצִּמְצוּם, שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלָלִית, דְּהַמְשָׁכָה כְּלָלִית הוּא בְּחִינַת אֲרִיךְ בִּכְלָלוּת, וּבְחִינַת עַתִּיק הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה, דְּפֵרוּשׁ עַתִּיק הוּא מִלְּשׁוֹן הַעְתָּקָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[32] **הֶעֱתִיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה, דְּהַיְינוּ הַעְתָּקָה מִסֵּפֶר לְסֵפֶר, שֶׁהוּא אוֹתוֹ הַדָּבָר אֶלָּא שֶׁהוּא נֶעֱתַק כוּ', וְהַיְינוּ דִּבְחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם הוּא הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַעְתָּקָה, שֶׁמִּצַּד הַעְתָּקָה זוֹ יֵשׁ אֶפְשָׁרוּת**

תַּתָּאָה וּטְהִירוּ עִילָּאָה. וְזֶהוּ מַעֲלַת הַנִּשְׁמוֹת עַל הַתּוֹרָה גַּם כְּמוֹ שֶׁהִיא לִפְנֵי הַצִּמְצוּם, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה בְּהָאוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם גּוּפָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּהָאוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם יֵשׁ גַּם כֵּן כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, יָחִיד אֶחָד וְקַדְמוֹן[30]. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֶשְׁנוֹ לִפְנֵי הַצִּמְצוּם עִנְיַן הַהַשְׁעָרָה בְּכֹחַ, שֶׁשֵּׁעֵר בְּעַצְמוֹ בְּכֹחַ כָּל מַה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּפֹעַל, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הוּא עִנְיַן עֲלִיַּת הָרָצוֹן שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ כוּ', דִּבְחִינָה זוֹ, אַף שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת מָקוֹר מַמָּשׁ לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֲרֵי זֶה קֹדֶם הַצִּמְצוּם עֲדַיִן, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זֶה מָקוֹר לַמָּקוֹר עַל כָּל פָּנִים לָעוֹלָמוֹת. וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הוּא הָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן. אָמְנָם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן, שֶׁהֲרֵי גַּם הָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן הוּא הַמְשָׁכָה כְּלָלִית עַל כָּל פָּנִים, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, שֶׁהוּא כְּמוֹ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּעֵילָא מִגּוּלְגַּלְתָּא דְּאָדָם קַדְמוֹן[31], דִּכְלָלוּת בְּחִינַת אָדָם קַדְמוֹן, גַּם בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת אָדָם קַדְמוֹן, הוּא בְּחִינַת אֲרִיךְ בִּכְלָלוּת, לְפִי שֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה, וְיֵשׁ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּעֵילָא מִגּוּלְגַּלְתָּא דְּאָדָם קַדְמוֹן, הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן גַּם בְּהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם הַצִּמְצוּם, שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלָלִית, דְּהַמְשָׁכָה כְּלָלִית הוּא בְּחִינַת אֲרִיךְ בִּכְלָלוּת, וּבְחִינַת עַתִּיק הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה, דְּפֵרוּשׁ עַתִּיק הוּא מִלְּשׁוֹן הַעְתָּקָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[32] הֶעֱתִיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה, דְּהַיְינוּ הַעְתָּקָה מִסֵּפֶר לְסֵפֶר, שֶׁהוּא אוֹתוֹ הַדָּבָר אֶלָּא שֶׁהוּא נֶעֱתַק כוּ', וְהַיְינוּ דִּבְחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם הוּא הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁהוּא בִּבְחִינַת

---

30) ראה שער היחוד פ"י ואילך. ד"ה כי עמך מקור חיים וד"ה קדש ישראל תרס"ו (המשך תרס"ו ע' קפה. שם ע' תקיד). 31) עץ חיים שער ט (שער שבירת הכלים) פ"ו. 32) משלי כה, א.

ביאור בדרך אפשר

הַעְתָּקָה, שֶׁמִּצַּד הַעְתָּקָה זוֹ יֵשׁ אֶפְשָׁרוּת שֶׁיִּהְיֶה אַחַר כָּךְ מָקוֹר לַמָּקוֹר עַל כָּל פָּנִים לָעוֹלָמוֹת, אֲבָל הוּא הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וְזֶהוּ שֶׁהַנְּשָׁמָה טְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֻשְׁרָשִׁים בְּהַעְתָּקַת הָעַצְמוּת נתבארה מעלת נשמות ישראל שהם למעלה מכל דרגות האור ומושרשים בבחינת 'טהירו עילאה' שהוא כמו בחינת 'עתיק' שנבדלת לגמרי מהעולמות שנעתקו מהעצמות ממש כפי שהוא. בסעיפים הבאים יסביר כי מעתה מובן מפני מה ישראל משפיעים בתורה המאורסת בבחינת כלה לישראל. שמצד מעלת נשמות ישראל יש בכוחם לשנות, לחדש ולפסוק הלכה בתורה. אלא שמכל מקום, מצד ירידת הנשמה והתלבשותה בתוך הגוף ונפש הבהמית המחשיכה אורה, הרי שדוקא התורה מגלה את המעלה העצמית שישנה גם בנשמות הנמוכות ביותר.

ד) וּבָזֶה יוּבָן גֹּדֶל מַעֲלַת הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְחַבְּרִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ"ה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּהּ אֵינָהּ בְּחִינַת עַצְמוּת הַתַּעֲנוּג, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט מַמָּשׁ, שֶׁהוּא בְּחִינַת עַתִּיק, הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּכֹחַ הַנְּשָׁמוֹת לְחַדֵּשׁ עִנְיָן בַּתּוֹרָה, וְעַד שֶׁמָּצִינוּ שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחַ הַבַּיִת דִּין לִפְסֹק הֲלָכָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא עַל פִּי כְּלָלֵי הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ בְּנוֹגֵעַ לִכְלַל הַתּוֹרָה שֶׁיָּחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים[33], שֶׁלְּצֹרֶךְ הוֹרָאַת שָׁעָה בְּכֹחַ הַבַּיִת דִּין לִפְסֹק כְּהַיָּחִיד. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב[34] עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ, וְלִכְאוֹרָה, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', מַהוּ הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ, שֶׁהֲרֵי כֵּן הוּא הַדִּין עַל פִּי תּוֹרָה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּבֶאֱמֶת אֵין זֶה מִצַּד הַתּוֹרָה עַצְמָהּ, כִּי אִם מִצַּד נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּחַדְּשִׁים בְּהַתּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁבְּכֹחַ בֵּית דִּין לֹא רַק לְהוֹסִיף גְּזֵרוֹת כוּ', אֶלָּא גַּם לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה לְצֹרֶךְ הַשָּׁעָה[35], וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה, וְהֵם מְחַדְּשִׁים בְּהַתּוֹרָה. וּכְמוֹ כֵן הִנֵּה גַּם עֶצֶם הָעִנְיָן מַה שֶּׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל פּוֹסְקִים פְּסַק הֲלָכָה, הֲרֵי מִצַּד הַתּוֹרָה הִנֵּה אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים[36], וּמִכָּל מָקוֹם פּוֹסְקִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֲלָכָה כְּאֶחָד מֵהֶם, לְפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל תּוֹסֶפֶת אוֹר גַּם בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה.

ה) וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְאֹרָסָה לְיִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר מוֹרָשָׁה

ביאור בדרך אפשר

שֶׁיִּהְיֶה אַחַר כָּךְ מָקוֹר לַמָּקוֹר עַל כָּל פָּנִים לָעוֹלָמוֹת, אֲבָל הוּא הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וְזֶהוּ שֶׁהַנְּשָׁמָה טְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֻשְׁרָשִׁים בְּהַעְתָּקַת הָעַצְמוּת.

ד) וּבָזֶה יוּבָן גֹּדֶל מַעֲלַת הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְחַבְּרִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ"ה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּהּ אֵינָהּ בְּחִינַת עַצְמוּת הַתַּעֲנוּג, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט מַמָּשׁ, שֶׁהוּא בְּחִינַת עַתִּיק, הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּכֹחַ הַנְּשָׁמוֹת לְחַדֵּשׁ עִנְיָן בַּתּוֹרָה, וְעַד שֶׁמָּצִינוּ שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחַ הַבַּיִת דִּין לִפְסֹק הֲלָכָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא עַל פִּי כְּלָלֵי הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ בְּנוֹגֵעַ לִכְלַל הַתּוֹרָה שֶׁיָּחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים[33] כאשר חולק יחיד על דעת רבים, ההלכה כדעת רבים, שֶׁלְּצֹרֶךְ הוֹרָאַת שָׁעָה במצב מיוחד בְּכֹחַ הַבַּיִת דִּין לִפְסֹק כְּהַיָּחִיד. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב[34] עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ, מדוע נקרא זה הפרת התורה בשעה של 'עת לעשות לה'' היינו במצב חירום אצל עם ישראל שֶׁהֲרֵי לכאורה כֵּן הוּא הַדִּין עַל פִּי תּוֹרָה? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּבֶאֱמֶת אֵין זֶה מִצַּד הַתּוֹרָה עַצְמָהּ, כִּי אִם מִצַּד נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּחַדְּשִׁים בְּהַתּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁבְּכֹחַ בֵּית דִּין לֹא רַק לְהוֹסִיף גְּזֵרוֹת כוּ', אֶלָּא גַּם לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה לְצֹרֶךְ הַשָּׁעָה[35], וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה, וְהֵם מְחַדְּשִׁים בְּהַתּוֹרָה. וּכְמוֹ כֵן הִנֵּה גַּם עֶצֶם הָעִנְיָן מַה שֶּׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל פּוֹסְקִים פְּסַק הֲלָכָה, הֲרֵי מִצַּד הַתּוֹרָה הִנֵּה אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים[36], וּמִכָּל מָקוֹם פּוֹסְקִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֲלָכָה כְּאֶחָד מֵהֶם, לְפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל תּוֹסֶפֶת אוֹר גַּם בְּהַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה.

ה) וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְאֹרָסָה לְיִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר מוֹרָשָׁה

---

33) ברכות ט, א. ובכ"מ. 34) תהלים קיט, כו. וראה ראב"ד הל' ממרים פ"ב ה"ט. וראה גם אנציקלופדיי תלמודית (כרך ח) ערך הוראת שעה ע' תקיג. וש"נ. 35) רמב"ם הל' ממרים שם ה"ד. 36) עירובין יג, ב. וש"נ.

קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה הוּא לֹא רַק בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עֵקֶב השם "יעקב" הוא על שם "וידו אוחזת בעקב עשו". שם זה מורה על ירידתה של נשמת היהודי אל העולם הזה הגשמי והחומרי להתעסק עם עניינים שבבחינת "עקב" — עניני העולם וצרכי הגוף הנמוכים והירודים ביותר[37]. דְּהִנֵּה, יִשְׂרָאֵל הוּא בְּחִינַת לִי רֹאשׁ[38], אוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר, דַּאֲשֶׁר פְּרוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, וְהוּא בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מֻשְׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג. וּבִבְחִינָה זוֹ פְּשִׁיטָא שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, דְּמִצַּד בְּחִינַת אֲשֶׁר שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג, נַעֲשָׂה קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹות, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[39] וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹות הֲוָי', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב[40] וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִבְּחִינַת מִצְוֹות הֲוָי' שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹתַי[41], וְהוּא עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מְחַבְּרִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ"ה מַמָּשׁ. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל. אָמְנָם, הַתּוֹרָה הִיא מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עֵקֶב, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה יְרֻדָה לְמַטָּה, הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת דִּבְחִינַת עֵקֶב הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה בָּאָה בִּבְרִיאָה הִיא אֱלִקוּת בְּעֶצֶם מַהוּתָהּ, וְהוּא הָאֱלִקוּת שֶׁנַּעֲשָׂה נִבְרָא, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, יֵשׁ בָּהּ כָּל הָעִנְיָנִים דִּטְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, עַד בְּחִינַת הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת, שֶׁהָאֱלִקוּת דִּבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה נַעֲשָׂה בְּחִינַת נִבְרָא, וְלָכֵן מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁגַּם בְּחִינַת יַעֲקֹב מוֹסִיפִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁגַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב יֶשְׁנוֹ הַבְּחִינָה דִּטְהוֹרָה הִיא. אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הָעַצְמוּת (שֶׁנִּמְצָא גַּם בִּבְחִינַת וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי). אַךְ מִצַּד הַיְרִידָה וְהַהֶעְלֵם, צְרִיכָה הַנְּשָׁמָה לְהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְגַלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה מְגַלָּה הַתּוֹרָה בְּהַנְּשָׁמוֹת אֶת מַעֲלָתָם הָעַצְמִית כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, שֶׁיֶּשְׁנָהּ גַּם בְּהַנְּשָׁמוֹת הַנְּמוּכוֹת בְּיוֹתֵר. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְׁרִין דָּא

ביאור בדרך אפשר

הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה הוּא לֹא רַק בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עֵקֶב השם "יעקב" הוא על שם "וידו אוחזת בעקב עשו". שם זה מורה על ירידתה של נשמת היהודי אל העולם הזה הגשמי והחומרי להתעסק עם עניינים שבבחינת "עקב" — עניני העולם וצרכי הגוף הנמוכים והירודים ביותר[37]. דְּהִנֵּה, יִשְׂרָאֵל הוּא בְּחִינַת לִי רֹאשׁ[38], אוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר, דַּאֲשֶׁר פְּרוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, וְהוּא בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מֻשְׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג שמצד דרגת השם "ישראל" המורה על דרגת העצם שבכל יהודי הרי שכל ישראל נעלים מהתורה. וּבִבְחִינָה זוֹ פְּשִׁיטָא שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ לשון תענוג בְּמִצְוֹתָיו, דְּמִצַּד בְּחִינַת אֲשֶׁר שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג, נַעֲשָׂה קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹות, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[39] וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹות הֲוָי', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב[40] וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִבְּחִינַת מִצְוֹות הֲוָי' שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹתַי[41], וְהוּא עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מְחַבְּרִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ"ה מַמָּשׁ. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל. אָמְנָם, הַתּוֹרָה הִיא מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עֵקֶב, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה יְרֻדָה לְמַטָּה להתלבש בגוף בעולם הזה, הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת דִּבְחִינַת עֵקֶב הֵם מַשְׁפִּיעִים בְּהַתּוֹרָה. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה בָּאָה בִּבְרִיאָה הִיא אֱלִקוּת בְּעֶצֶם מַהוּתָהּ, וְהוּא הָאֱלִקוּת שֶׁנַּעֲשָׂה נִבְרָא, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, יֵשׁ בָּהּ כָּל הָעִנְיָנִים דִּטְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, עַד בְּחִינַת הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת, שֶׁהָאֱלִקוּת דִּבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה נַעֲשָׂה בְּחִינַת נִבְרָא, וְלָכֵן מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁגַּם בְּחִינַת יַעֲקֹב מוֹסִיפִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁגַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב יֶשְׁנוֹ הַבְּחִינָה דִּטְהוֹרָה הִיא. אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הָעַצְמוּת (שֶׁנִּמְצָא גַּם בִּבְחִינַת וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי). אַךְ מִצַּד הַיְרִידָה וְהַהֶעְלֵם, צְרִיכָה הַנְּשָׁמָה לְהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְגַלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה מְגַלָּה הַתּוֹרָה בְּהַנְּשָׁמוֹת אֶת מַעֲלָתָם הָעַצְמִית כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, שֶׁיֶּשְׁנָהּ גַּם בְּהַנְּשָׁמוֹת הַנְּמוּכוֹת בְּיוֹתֵר. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְׁרִין דָּא

---

37) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו. עץ חיים שער ג (שער סדר האצילות) פ"ב. תו"א ויצא כא, א. 38) שער הפסוקים להאריז"ל וישלח לב, כט. ספר הליקוטים להאריז"ל ויחי מז, כח. שם מח, ב. לקו"ת שלח מח, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ טו, ב — בשם הזוהר. 39) שלח טו, לט. 40) שם, מ. 41) ראה לקו"ת במדבר ט, ג.

ביאור בדרך אפשר

בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְיתָא כוּ׳, שֶׁמִּצַּד הַיְּרִידָה וְהַהֶעְלֵם הִנֵּה גַּם בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל העצם שבכל יהודי צְרִיכָה לְהַתּוֹרָה, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה מִתְגַּלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמָה, וְכַאֲשֶׁר הַתּוֹרָה מְגַלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, אֲזַי מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דְּיַעֲקֹב מוֹסִיפִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה. וְעִנְיָן זֶה הוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[42] בְּעִנְיָן הַכְּתָרַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁבְּעִנְיָן הַמְּלוּכָה יֵשׁ ב׳ בְּחִינוֹת, מֶלֶךְ עַל עַם, מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוֹת שֶׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁהוּא אַגּוּסְטוּס. וְנִתְבָּאֵר שֶׁהַהַכְתָּרָה וְהַמְשָׁכַת הַמְּלוּכָה עַל עַם הִיא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּנֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁהֵם בְּחִינַת נִפְרָדִים, וְהַהַכְתָּרָה וְהַמְשָׁכַת הַמְּלוּכָה דְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הִיא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּחַיָּה יְחִידָה, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא. וְנִתְבָּאֵר גַּם כֵּן דְּאַף שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא עַל יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת מִצַּד בְּחִינַת חַיָּה יְחִידָה, מִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹת שֶׁהַנְּשָׁמוֹת יָרְדוּ לְמַטָּה וְנַעֲשׂוּ בִּבְחִינַת הֶעְלֵם, לָכֵן אוֹמְרִים יו"ד פְּסוּקֵי מַלְכֵיּוֹת, שֶׁעַל יְדֵי פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה נִתְגַּלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, וְאָז הֵם מַמְשִׁיכִים בְּכֹחַ עֲבוֹדָתָם בְּחִינַת אַגּוּסְטוּס. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּמוֹ כֵן הוּא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁאָז הִיא קְלִיטַת הַהַמְשָׁכָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הִנֵּה מֵעִיקָּרָא כִּי עָבִיד אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבִיד, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה מְגַלָּה אֶת מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, וְאַחַר כָּךְ נַעֲשֶׂה עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר גַּם בְּהָעוֹלָם, וְהַיְנוּ שֶׁבִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא קְלִיטַת הַהַמְשָׁכָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ הָאוֹר בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

ביאור בדרך אפשר

דָּא בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְיתָא כוּ׳, שֶׁמִּצַּד הַיְּרִידָה וְהַהֶעְלֵם הִנֵּה גַּם בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל צְרִיכָה לְהַתּוֹרָה, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה מִתְגַּלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמָה, וְכַאֲשֶׁר הַתּוֹרָה מְגַלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, אֲזַי מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דְּיַעֲקֹב מוֹסִיפִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה. וְעִנְיָן זֶה הוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[42] בְּעִנְיָן הַכְּתָרַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁבְּעִנְיָן הַמְּלוּכָה יֵשׁ ב׳ בְּחִינוֹת, מֶלֶךְ עַל עַם, מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוֹת שֶׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁהוּא אַגּוּסְטוּס. וְנִתְבָּאֵר שֶׁהַהַכְתָּרָה וְהַמְשָׁכַת הַמְּלוּכָה עַל עַם הִיא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּנֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁהֵם בְּחִינַת נִפְרָדִים, וְהַהַכְתָּרָה וְהַמְשָׁכַת הַמְּלוּכָה דְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הִיא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּחַיָּה יְחִידָה, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא. וְנִתְבָּאֵר גַּם כֵּן דְּאַף שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא עַל יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת מִצַּד בְּחִינַת חַיָּה יְחִידָה, מִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹת שֶׁהַנְּשָׁמוֹת יָרְדוּ לְמַטָּה וְנַעֲשׂוּ בִּבְחִינַת הֶעְלֵם, לָכֵן אוֹמְרִים יו"ד פְּסוּקֵי מַלְכֵיּוֹת, שֶׁעַל יְדֵי פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה נִתְגַּלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, וְאָז הֵם מַמְשִׁיכִים בְּכֹחַ עֲבוֹדָתָם בְּחִינַת אַגּוּסְטוּס. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּמוֹ כֵן הוּא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁאָז הִיא קְלִיטַת הַהַמְשָׁכָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הִנֵּה מֵעִיקָּרָא כִּי עָבִיד אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבִיד, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה מְגַלָּה אֶת מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, וְאַחַר כָּךְ נַעֲשֶׂה עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים אוֹר בְּהַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר גַּם בְּהָעוֹלָם, וְהַיְנוּ שֶׁבִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא קְלִיטַת הַהַמְשָׁכָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ הָאוֹר בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

---

42) ד"ה זה היום דיום ב׳ דראש השנה פ"ה (תו"מ חי"ח ע׳ 9 ואילך).

בס"ד. ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון (התוועדות ב), ה'תשי"ז

(הנחה בלתי מוגה)

נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ[1], הִנֵּה פָּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּצֶלֶם וּדְמוּת, וְזֶהוּ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם בִּהְיוֹתָם לְמַטָּה הֵם דֶּגְמָא וְכוֹלְלִים בְּתוֹכָם כָּל הַבְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה עַד הַשֹּׁרֶשׁ הָרִאשׁוֹן. דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל[3] דְּבִכְלָלוּת הַנְּשָׁמָה יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, דְּקָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה, בְּחִינַת חַיָּה יְחִידָה, וּבְחִינַת אַתָּה בְּרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה הַמְּלַבְּשִׁים בַּגּוּף. וְזֶהוּ שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹמֵר נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אַתָּה בְּרָאתָהּ כוּ' וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, אוֹמֶרֶת גַּם כֵּן נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא, לְפִי שֶׁגַּם בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה יֵשׁ בָּהּ הַבְּחִינָה דִּטְהוֹרָה הִיא, בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשְׁעָרָה בְּכֹחַ, וּלְמַעְלָה גַּם מֵעֲלַיַּת הָרָצוֹן, וּלְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן שֶׁהוּא הַהַמְשָׁכָה כְּלָלִית, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִבְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם שֶׁהוּא עִנְיַן הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אֶפְשָׁרוּת שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹר לְמָקוֹר לָעוֹלָמוֹת, אָמְנָם בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת עַתִּיק הַנַּ"ל, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁהַנְּשָׁמָה מֵשְׁרֶשֶׁת בִּבְחִינַת אוֹר וְשֵׁם הַכְּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ עַד בְּהָעַצְמוּת מַמָּשׁ, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, וּבְחִינָה זוֹ יֶשְׁנָהּ גַּם בְּהַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ.

---

1) בראשית א, כו. 2) אוה"ת בשלח ע' תא ואילך. סה"מ תרס"ג ע' קטו. תרפ"ה ע' נז. תרצ"ו ע' 3 ואילך. ובכ"מ. 3) במאמרים הקודמים — ד"ה זה היום דיום ב' דר"ה פ"ה; ד"ה וטהר לבנו דיום ב' דחה"ס פ"ב ואילך; ד"ה תורה צוה דיום שמח"ת פ"ב ואילך (תו"מ חי"ח ע' 9; ע' 19 ואילך; ע' 87 ואילך).

ביאור בדרך אפשר

נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ[1] - פסוק זה נאמר על בריאת אדם הראשון, שנשמתו היא נשמה כללית, הכוללת כל נשמות ישראל, **הִנֵּה פָּסוּק זֶה קָאֵי** [=מוסב] **עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּצֶלֶם וּדְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה** - הנשמה למטה היא בדוגמת שרשה האלקי למעלה, **כִּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[2] **הָעִנְיָן דְּצֶלֶם וּדְמוּת, וְזֶהוּ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם בִּהְיוֹתָם לְמַטָּה הֵם דֶּגְמָא וְכוֹלְלִים בְּתוֹכָם כָּל הַבְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה עַד הַשֹּׁרֶשׁ הָרִאשׁוֹן. דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל**[3] במאמרים קודמים של שנה זו (תשי"ז) **דְּבִכְלָלוּת הַנְּשָׁמָה יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת,** אותם אנו מזכירים בתפילת "אלוקי, נשמה שנתת בי טהורה היא, אתה בראתה וכו'" שבתפילה זו מתואר סדר ירידת הנשמה ממקורה ושרשה עד התלבשותה בגוף: **בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, דְּקָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה, בְּחִינַת חַיָּה יְחִידָה** שבנשמה, **וּבְחִינַת אַתָּה בְּרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה הַמְּלַבְּשִׁים בַּגּוּף. וְזֶהוּ שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹמֵר נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא** ואומר זאת כאשר נמצא בעולם הזה, נשמה בגוף, כיון **שֶׁגַּם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אַתָּה בְּרָאתָהּ כוּ' וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, אוֹמֶרֶת גַּם כֵּן נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא,** אף שלכאורה איננה כבר במצב של 'טהורה' כיון שירדה למטה, **לְפִי שֶׁגַּם בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה יֵשׁ בָּהּ הַבְּחִינָה דִּטְהוֹרָה הִיא,** - בחינת הנשמה הנקראת "טהורה" היא כפי שמושרשת במדרגה האלקית הנקראת בלשון הקבלה **בְּחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה** [=טוהר עליון], **שֶׁהוּא** הבחינה העליונה ביותר, לפני כל ההגבלות וצמצומים שנעשו על־מנת לברוא העולמות (דרגות צמצום אלו נתבארו במאמר של שמחת תורה סעיף ג'): **לְמַעְלָה מֵהַשְׁעָרָה בְּכֹחַ** ("שיער בעצמו בכוח כל מה שעתיד להיות בפועל"), **וּלְמַעְלָה גַּם מֵעֲלַיַּת הָרָצוֹן** ("כאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא את העולמות"), **וּבחינת** 'טהורה היא' שבנשמות ישראל היא, **לְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלִיַּת הָרָצוֹן** שגם אור נעלה זה הרי הוא כבר ירידה ממנו יתברך אל העולמות **שֶׁהוּא הַהַמְשָׁכָה כְּלָלִית, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִבְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם שֶׁהוּא עִנְיַן הַעְתָּקַת הָעַצְמוּת,** (מלשון 'יעתק משם' - העתיק את מקומו), **שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה אֶפְשָׁרוּת שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹר לְמָקוֹר לָעוֹלָמוֹת, אָמְנָם בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת עַתִּיק הַנַּ"ל, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁהַנְּשָׁמָה מֵשְׁרֶשֶׁת בִּבְחִינַת אוֹר וְשֵׁם הַכְּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ עַד בְּהָעַצְמוּת מַמָּשׁ, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, וּבְחִינָה זוֹ יֶשְׁנָהּ גַּם בְּהַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ**

ב) **וּלְהָבִין** זֶה בָּעֲבוֹדָה[4], הִנֵּה כְּתִיב[5] יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְקָאֵי עַל מַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ[6] כִּי חֵלֶק הֲוָי׳ עַמּוֹ, הַיְנוּ שֶׁפְּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים אִישׁוֹן עֵינוֹ[7]. וְיוּבָן זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּהָאָדָם לְמַטָּה, שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא עַל יְדֵי אִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן[8]. וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינַת עֵינֵי הֲוָי׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[9] שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב[10] כִּי הֲוָי׳ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּקָאֵי[11] עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת), שֶׁהֵם כֵּלִים וּלְבוּשִׁים, וְהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵיוָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, לָכֵן נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵם מְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, שֶׁהָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּלִי גְּבוּל, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, וְהָעֵינַיִם הֵם מְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה. וְזֶה מֵכְרָח גַּם כֵּן מֵהַלָּשׁוֹן סַגִּי נָהוֹר[12], הַיְנוּ שֶׁאוֹר הָרְאִיָּה מִצַּד עַצְמוֹ הוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וּבִכְדֵי שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּם הָעֵינַיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵינַיִם לְבוּשִׁים וּקְרוּמִים שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים וּמְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, וְכַאֲשֶׁר נֶחְסָר מֵהַלְּבוּשִׁים וּקְרוּמִים עַל יְדֵי רִבּוּי הַשְׁמוּשׁ בָּהֶם וְהַדּוֹמֶה, אֲזַי נִתְגַּלֶּה עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁהוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וְזֶהוּ סַגִּי נָהוֹר, שֶׁלָּכֵן אֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהִתְצַמְצֵם לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן לְמַעְלָה, שֶׁעֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל יָדוֹ עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה, לְפִי שֶׁהָאוֹר הוּא בְּרִבּוּי

ביאור בדרך אפשר

כְּדְמוּתֵנוּ. לסיכום, הנשמה כמו שנמצאת בגוף אומרת: "אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא", כיון שגם בהיותה למטה קיימות בה כל המעלות שבשורש הנשמה, עד לשורשה הראשון שהוא ב'עצמות' ממש.

ב) וּלְהָבִין זֶה בָּעֲבוֹדָה[4], [=הוראה בעבודת האדם את קונו], יובן בהקדים: **הִנֵּה כְּתִיב**[5] **יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ** [=הקדוש־ברוך־הוא ישמור על עם ישראל כאישון עינו (־הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו)], **וְקָאֵי עַל מַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ** [=למעלה הימנו, בפסוק קודם:][6] **כִּי חֵלֶק הֲוָי׳ עַמּוֹ, הַיְנוּ שֶׁפְּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים אִישׁוֹן עֵינוֹ**[7]. **וְיוּבָן זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּהָאָדָם לְמַטָּה, שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא עַל יְדֵי אִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן**[8]. **וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינַת עֵינֵי הֲוָי׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9] **שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב**[10] **כִּי הֲוָי׳ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּבחינת 'עיניים' למעלה קָאֵי**[11] **עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת)** [=ישנם מלאכים מ"עלמא דדכורא" [=זכר] וישנם מלאכים מ"עלמא דנוקבא" [=נקבה]], **שֶׁהֵם** (המלאכים הנקראים "עיני ה'") **כֵּלִים וּלְבוּשִׁים** (תפקיד הכלים והלבושים הוא לגלות את האור, כמשל אור השכל מתגלה על ידי כלי המוח, והאדם מתגלה לחוץ על־ידי לבושיו), **וכן מלאכים אלו** ('מלאך' מלשון שליח) **הֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵיוָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא** שאור המאיר מלמעלה בתוקפו אין בכוחנו לקבל, **לָכֵן נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה** הענין שדווקא על ידי המשכת האור בכלים ולבושים, ביכולתנו ליהנות ממנו, **עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵם מְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, שֶׁהָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּלִי גְּבוּל, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, וְהָעֵינַיִם הֵם מְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה. וְזֶה מֵכְרָח גַּם כֵּן מֵהַלָּשׁוֹן סַגִּי נָהוֹר** [=רב אור. כינוי לכבדי ראיה. כדברי הגמרא במסכת ברכות (נח, א): רב ששת סגי נהור הוה]**, הַיְנוּ שֶׁאוֹר הָרְאִיָּה מִצַּד עַצְמוֹ הוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וּבִכְדֵי שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּם הָעֵינַיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵינַיִם לְבוּשִׁים וּקְרוּמִים שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים וּמְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, וְכַאֲשֶׁר נֶחְסָר מֵהַלְּבוּשִׁים וּקְרוּמִים עַל יְדֵי רִבּוּי הַשְׁמוּשׁ בָּהֶם וְהַדּוֹמֶה, אֲזַי נִתְגַּלֶּה עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁהוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וְזֶהוּ סַגִּי נָהוֹר, שֶׁלָּכֵן אֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהִתְצַמְצֵם לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי.** ועל דרך משל זה הוא למעלה, במלאכים הנקראים "עיני ה'", שעניינם הוא להלביש ולצמצם את אור הראיה האלוקית - שהיא ההשגחה העליונה הנמשכת אל הנבראים לדעת את מעשיהם ולהשפיע להם חיות: **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן לְמַעְלָה, שֶׁעֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל יָדוֹ עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה,**

---

4) בהבא לקמן — ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'תח ואילך [והוא הגהות וכו' לד"ה יסובבנהו במאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ו ע' שס ואילך. וראה שם ע' שצב. ד"ה הנ"ל תשכ"ב]. 5) האזינו לב, י. 6) שם, ט. 7) ראה גיטין נז, א. שמו"ר רפי"ג. 8) ראה ויק"ר פל"א, ח. 9) זכרי' ד, י. 10) דברי הימים־ב טז, ט. 11) ראה תו"א וירא יד, ד ואילך. טו, ב. 12) ראה ברכות נו, א. המשך תער"ב ח"א ע' ערה. ח"ב ע' א'כד. וראה גם ד"ה ויקח קרח (תו"מ ח"כ ע' 75). ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

לְפִי שֶׁהָאוֹר הוּא בְּרִבּוּי בְּיוֹתֵר, וְכֵיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁהָעוֹלָמוֹת יִשָּׁאֲרוּ בִּמְצִיאוּתָם וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ, וּכְמוֹ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם יֶמְשַׁךְ בָּהֶם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה, לָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהָאוֹר יִתְצַמְּצֵם, וְהַצִּמְצוּם הוּא עַל יְדֵי "עֵינֵי חֲוָיָ' מְשׁוֹטְטִים" וְ"חֲוָיָ' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת", דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם לְבוּשִׁים וְכֵלִים הַפּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר - שהאור יהיה במדרגה נמוכה יותר, וראוי להתקבל בנבראים, אוֹ שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאוֹר, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה. עד כאן נתבאר פירוש "עיני הוי'" אלו המלאכים, הפועלים צמצום האור, כשכבות המצמצמות אור הראיה. וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר דְּעֵינֵי חֲוָיָ' קָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים וְלֹא עַל הַנִּשְׁמוֹת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי חֲוָיָ' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים, וּבַנִּשְׁמוֹת יֵשׁ רַק ב' עֵינַיִם, כִּדְאִיתָא [=כמובא] בְּסֵפֶר יְצִירָה[13] בְּעִנְיַן הַשִּׁבְעָה שֶׁעָרִים - שבעה שערים באדם המקשרים אותו לחוץ, (וכמבואר בספרים, שעליהם נאמר הציווי: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך": צריך להציב עליהם שומרים) ובספר יצירה מפורטים שבעת השערים: שֶׁהֵם ב' עֵינַיִם ב' אָזְנַיִם ב' נִקְבֵי הָאַף וְהַפֶּה, הֵינוּ שֶׁהָעֵינַיִם הֵם רַק שְׁתַּיִם, וּמֵאַחַר שֶׁאוֹמֵר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי חֲוָיָ', בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁעַל יָדָם הִיא הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת נמשכת אליהם ההשגחה ומקבלים חיותם דרך המלאכים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּתִיב יִצְרֵנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהֵינוּ שֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַשְׁגָּחָה נַעֲלֵית יוֹתֵר (אַ טִיפְּעֶרְע הַשְׁגָּחָה), שֶׁאֵינָהּ עַל יְדֵי כֵּלִים אוֹ לְבוּשִׁים, אֶלָּא מִבְּחִינַת כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ. דְּהִנֵּה, בְּכֵלִים וּלְבוּשִׁים יֵשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם מַעֲלָה וְחִסָּרוֹן[14], דְּעִנְיַן הַכֵּלִים הוּא שֶׁהָאוֹר מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם, וְלָכֵן הָאוֹר הוּא בְּגִלּוּי בָּהֶם, אָמְנָם הַחִסָּרוֹן בָּזֶה הוּא, דְּכֵיוָן שֶׁהָאוֹר הוּא בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּהַכֵּלִים, חֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהוּא מִתְצַמְּצֵם בָּהֶם, וְהֵינוּ שֶׁהַכֵּלִים פּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר. אַךְ עִנְיַן הַלְּבוּשִׁים הוּא, שֶׁהָאוֹר אֵינוֹ בְּהִתְלַבְּשׁוּת בָּהֶם, וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בִּלְבוּשֵׁי הָאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָאָדָם הַמְּלַבֵּשׁ בָּהֶם אוֹ שְׁאָר דָּבָר הַמְּלַבֵּשׁ בָּהֶם אֵינוֹ מִתְצַמְּצֵם בָּהֶם כְּלָל, שֶׁאֵין זֶה בְּדֶרֶךְ הִתְאַחֲדוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת כְּלָל, שֶׁלָּכֵן אֵין הַלְּבוּשִׁים פּוֹעֲלִים שִׁנּוּם שׁוּם דָּבָר בְּהַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם [וּמַה שֶּׁהַלְּבוּשִׁים מוֹסִיפִים אֵיזֶה מַעֲלָה בְּהָאָדָם, אֵין זֶה הָעִנְיָן שֶׁל הַלְּבוּשִׁים עַצְמָם]. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא, לְפִי שֶׁהַכֵּלִים הֵם בְּעֶרֶךְ לְהָאוֹרוֹת, וְהַלְּבוּשִׁים הֵם בְּאֵין עֶרֶךְ

ביאור בדרך אפשר

כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהֵינוּ שֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַשְׁגָּחָה נַעֲלֵית יוֹתֵר (אַ טִיפְּעֶרְע הַשְׁגָּחָה [=השגחה עמוקה יותר]), שֶׁאֵינָהּ עַל יְדֵי כֵּלִים אוֹ לְבוּשִׁים, אֶלָּא מִבְּחִינַת כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ - כמו שהוא בעצמו. קודם שיבאר מעלת השגחה זו, יבאר שגם בהשפעה על־ידי צמצומים (כלים ולבושים) קיים חילוק בין השפעה דרך 'כלים' להשפעה דרך 'לבושים' דְּהִנֵּה, בְּכֵלִים וּלְבוּשִׁים יֵשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם מַעֲלָה וְחִסָּרוֹן[14], דְּעִנְיַן הַכֵּלִים הוּא שֶׁהָאוֹר מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם - מתאחד עמם, וְלָכֵן הָאוֹר הוּא בְּגִלּוּי בָּהֶם, אָמְנָם הַחִסָּרוֹן בָּזֶה הוּא, דְּכֵיוָן שֶׁהָאוֹר הוּא בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּהַכֵּלִים, חֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהוּא מִתְצַמְּצֵם בָּהֶם, וְהֵינוּ שֶׁהַכֵּלִים פּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר כמו אור השכל כאשר מאיר בכלי המוח, מסוגל להשיג רק לפי ערך כלי מוחו הגשמי ואינו יכול להשיג דברים מופשטים יותר. אַךְ עִנְיַן הַלְּבוּשִׁים הוּא, שֶׁהָאוֹר אֵינוֹ בְּהִתְלַבְּשׁוּת בָּהֶם, וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בִּלְבוּשֵׁי הָאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָאָדָם הַמְּלַבֵּשׁ בָּהֶם אוֹ שְׁאָר דָּבָר הַמְּלַבֵּשׁ בָּהֶם אֵינוֹ מִתְצַמְּצֵם בָּהֶם כְּלָל, שֶׁאֵין זֶה בְּדֶרֶךְ הִתְאַחֲדוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת כְּלָל, שֶׁלָּכֵן אֵין הַלְּבוּשִׁים פּוֹעֲלִים וּמוֹסִיפִים שׁוּם דָּבָר בְּהַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם [וּמַה שֶּׁהַלְּבוּשִׁים מוֹסִיפִים אֵיזֶה מַעֲלָה בְּהָאָדָם, אֵין זֶה הָעִנְיָן שֶׁל הַלְּבוּשִׁים עַצְמָם]. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא, לְפִי שֶׁהַכֵּלִים הֵם בְּעֶרֶךְ לְהָאוֹרוֹת וּלכן פועלים שינוי באור,

13) פ"ד מי"ב. 14) ראה גם מאמרי אדה"ז ענינים ע' עא ואילך. ד"ה כי נער ישראל תרס"ו (המשך תרס"ו ע' תקעט ואילך). תשט"ז (תו"מ חט"ו ע' 120).

ביאור בדרך אפשר

וְהַלְּבוּשִׁים הֵם בְּאֵין עֲרוֹךְ לְהַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם, וְלָכֵן אֵין הַלְּבוּשִׁים פּוֹעֲלִים שׁוּם שִׁנּוּי. עד כאן נתבאר יתרון מעלת ה'לבושים' (שאינם פועלים שינוי באור) על הכלים. **אָמְנָם** חיסרון ה'לבושים': **מַה שֶּׁנִּשְׁפָּע עַל יְדֵי הַלְּבוּשִׁים הֲרֵי אֵין זֶה בְּגִלּוּי כְּלָל, כִּי אִם שֶׁהַדָּבָר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם הוּא מִתְעַלֵּם וּמִסְתַּתֵּר עַל יְדֵי הַלְּבוּשִׁים.** וכל זה, בהשגחה על כללות הנבראים, שנמשכת ע"י המלאכים הנקראים 'לבושים' ו'כלים', לא כן בנשמות - בהן מאיר האור בעצמו: **וְזֶהוּ יִצְרָנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁהַהַשְׁגָּחָה שֶׁבַּנְּשָׁמוֹת הִיא לֹא עַל יְדֵי כֵּלִים וְלֹא עַל יְדֵי לְבוּשִׁים, כִּי אִם שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהֶם עֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁזֶּהוּ יִצְרָנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, לָשׁוֹן יָחִיד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15] עֵין הֲרָיִ' אֶל יְרָאָיו, לְשׁוֹן יָחִיד, וְהוּא עִנְיַן קַו הָאֶמְצָעִי, הַיְנוּ, לֹא הַקַּו דְּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְלֹא הַקַּו דְּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כִּי אִם הַקַּו הָאֶמְצָעִי, שֶׁאֵין בּוֹ שִׁנּוּיִים כְּלָל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר[16] אִם יוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט, שֶׁהַפֵּרוּשׁ בָּזֶה הוּא הֲלֹא יַבִּיט בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי עַיִן, שֶׁהִיא הָרְאִיָּה בְּעֶצֶם הָאוֹר, וְהַבָּטָה זוֹ הִיא בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם אֱלֹקוּת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל דְּגַם הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, וּמְצִיאוּת דְּנִשְׁמָה, וְגַם כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה הֵם אֱלֹקוּת בְּעֶצֶם מַהוּתָם, הַיְנוּ שֶׁאֱלֹקוּת נַעֲשָׂה בְּחִינַת נִבְרָא, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ בָּהֶם עֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא.**

ג) **וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדָה הוּא, דְּהִנֵּה בָּעֲבוֹדָה דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָם ב' אוֹפַנִּים. אֹפֶן א' הוּא שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, וְהַיְנוּ, הֵן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁהִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כְּמַאֲמָר[17] גַּפִּיף לְהוֹן וּמְנַשֵּׁק לְהוֹן, שֶׁהַמַּלְאָכִים מַעֲלִים אֶת הַמַּחֲשָׁבָה וְדִבּוּר שֶׁל הָאָדָם, וְהֵן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַמְשָׁכַת הָאוֹר הִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה, וְאֹפֶן הַב' הוּא שֶׁהָעֲבוֹדָה אֵינָהּ עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כִּי אִם בְּאֹפֶן דְּסָלִיק מִנַּפְשֵׁי'[18], וְכֵן הוּא**

ביאור בדרך אפשר

כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, וּמְצִיאוּת דְּנִשְׁמָה - גם למעלה בשרשה ישנה "מציאות" הנשמה, וְגַם כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה הֵם אֱלֹקוּת בְּעֶצֶם מַהוּתָם, הַיְנוּ שֶׁאֱלֹקוּת נַעֲשָׂה בְּחִינַת נִבְרָא, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ בָּהֶם עֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא. לסיכום, שני אופנים בהשפעה מלמעלה: א. השפעה מצומצמת הנמשכת על־ידי המלאכים - עיני ה'. ב. השפעה לנשמות ישראל ללא צמצומים - עין ה'.

ג) **וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדָה הוּא, דְּהִנֵּה בָּעֲבוֹדָה דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָם ב' אוֹפַנִּים. אֹפֶן א' הוּא שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, וְהַיְנוּ, הֵן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁהִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כְּמַאֲמָר[17] גַּפִּיף לְהוֹן וּמְנַשֵּׁק לְהוֹן** [=מחבק אותם ומנשק אותם. המלאך מחבק ומנשק את דיבורי התורה והתפילה של היהודי] כיון שקול ודיבור התורה והתפלה של האדם הוא גשמי, אינם יכולים לעלות למעלה לפעול פעולתם בשמים, כי־אם על־ידי המלאכים המחבקים ומנשקים אותם - ועל ידי זה פועלים בהם שיהיו רוחניים יותר, ובזה מעלים אותם], **שֶׁהַמַּלְאָכִים מַעֲלִים אֶת הַמַּחֲשָׁבָה וְדִבּוּר שֶׁל הָאָדָם, וְהֵן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַמְשָׁכַת הָאוֹר הִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה** וב' עניינים אלו הם על־ידי המלאכים, **וְאֹפֶן הַב' הוּא שֶׁהָעֲבוֹדָה אֵינָהּ עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כִּי אִם בְּאֹפֶן דְּסָלִיק מִנַּפְשֵׁי'** [=שעולה מעצמו][18] כמסופר בגמרא (ב"מ פה, ב) שביקש אחד החכמים מאליהו הנביא: **"אחוי לי רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיע** [=הראה לי את החכמים כאשר עולים לישיבה של מעלה]. אמר לי: בכולהו מצית לאסתכולי בהו לבר מגוהרקא דר' חייא

לְהַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם, וְלָכֵן אֵין הַלְּבוּשִׁים פּוֹעֲלִים שׁוּם שִׁנּוּי. אָמְנָם מַה שֶּׁנִּשְׁפָּע עַל יְדֵי הַלְּבוּשִׁים הֲרֵי אֵין זֶה בְּגִלּוּי כְּלָל, כִּי אִם שֶׁהַדָּבָר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם הוּא מִתְעַלֵּם וּמִסְתַּתֵּר עַל יְדֵי הַלְּבוּשִׁים. וְזֶהוּ יִצְרָנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, לָשׁוֹן יָחִיד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15] עֵין הֲרָיִ' אֶל יְרָאָיו, לְשׁוֹן יָחִיד, וְהוּא עִנְיַן קַו הָאֶמְצָעִי, הַיְנוּ, לֹא הַקַּו דְּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְלֹא הַקַּו דְּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כִּי אִם הַקַּו הָאֶמְצָעִי, שֶׁאֵין בּוֹ שִׁנּוּיִים כְּלָל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר[16] אִם יוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט, שֶׁהַפֵּרוּשׁ בָּזֶה הוּא הֲלֹא יַבִּיט בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי עַיִן, שֶׁהִיא הָרְאִיָּה בְּעֶצֶם הָאוֹר, וְהַבָּטָה זוֹ הִיא בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם אֱלֹקוּת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל דְּגַם הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, וּמְצִיאוּת דְּנִשְׁמָה, וְגַם כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה הֵם אֱלֹקוּת בְּעֶצֶם מַהוּתָם, הַיְנוּ שֶׁאֱלֹקוּת נַעֲשָׂה בְּחִינַת נִבְרָא, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ בָּהֶם עֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא.

ג) **וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדָה הוּא, דְּהִנֵּה בָּעֲבוֹדָה דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָם ב' אוֹפַנִּים. אֹפֶן א' הוּא שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, וְהַיְנוּ, הֵן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁהִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כְּמַאֲמָר[17] גַּפִּיף לְהוֹן וּמְנַשֵּׁק לְהוֹן, שֶׁהַמַּלְאָכִים מַעֲלִים אֶת הַמַּחֲשָׁבָה וְדִבּוּר שֶׁל הָאָדָם, וְהֵן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַמְשָׁכַת הָאוֹר הִיא עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה, וְאֹפֶן הַב' הוּא שֶׁהָעֲבוֹדָה אֵינָהּ עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כִּי אִם בְּאֹפֶן דְּסָלִיק מִנַּפְשֵׁי'[18], וְכֵן הוּא**

---

15) תהלים לג, יח. וראה לקו"ת פ' ראה כד, סע"ג. 16) שם צד, ט. 17) ראה זח"א כג, א. זח"ב רא, ב. נתבאר בתו"א ד"ה נ"ח כו' מזוזה מימין. סידור שער החנוכה. ועוד. 18) ע"פ לשון חז"ל ב"מ פה, ב.

בַּהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא בְּאֹפֶן דְּהַיּוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט, שֶׁהַהַבָּטָה אֵינָהּ עַל יְדֵי הָעֵינַיִם, אֶלָּא עַל יְדֵי עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה. וּב׳ אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה אֵלּוּ הֵם בְּב׳ הַבְּחִינוֹת שֶׁבִּנְשָׁמוֹת (שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל), בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה וּבְחִינַת חַיָּה יְחִידָה, וְהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּשֵׂכֶל וּמִדּוֹת, וְהָעֲבוֹדָה דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת. וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא הוּא מַה שֶּׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ רוֹאָה וְשׁוֹמַעַת הַכָּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים[19] וּמַזָּלֵיהּ חֲזִי[20], שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת רְאִיָּה דְּחָכְמָה, כִּי אִם רְאִיַּת הָעֶצֶם מַמָּשׁ, שֶׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ רוֹאָה. וּבִכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה הוּא עִנְיַן בַּקְּשׁוּ פָנַי[21], פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, הַיְנוּ שֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, וְלֹא מִצַּד הַהֲכָנָה וְהַשָּׂגָה, דְּאַף שֶׁגַּם בַּעֲבוֹדָה זוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת הִתְבּוֹנְנוּת הַשֵּׂכֶל, חֲרֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא רַק לְהָסִיר הַדְּבָרִים הַמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים, וְכַאֲשֶׁר הוּא מֵסִיר עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת אֶת הַדְּבָרִים הַמַּעֲלִימִים, אֲזַי נִתְגַּלָּה בְּנַפְשׁוֹ הָאַהֲבָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, כְּמוֹ שֶׁהָעֶצֶם קָשׁוּר עִם הָעֶצֶם. וּכְמוֹ כֵן גַּם בְּהַהַשְׂגָּחָה שֶׁמִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַהַשְׂגָּחָה שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ הִיא מִצַּד הָעֶצֶם, וְהַמְּמַצְּעִים הֵם רַק לְהָסִיר אֶת הַהַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרִים, וְאָז הַהַשְׂגָּחָה הִיא מִצַּד הָעֶצֶם מַמָּשׁ, וְהַיְנוּ מַה שֶּׁהָעֶצֶם (דְּאֶלְקוּת) מִתְקַשֵּׁר בַּעֶצֶם (דִּנְשָׁמוֹת).

וְהִנֵּה עַל יְדֵי אֹפֶן הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינָה זוֹ דְּהִתְקַשְּׁרוּת עֶצֶם בְּעֶצֶם, נַעֲשֶׂה תַּכְלִית כַּוָּנַת הַהִתְהַוּוּת, שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָ״ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[22]. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַדִּירָה הוּא כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה שֶׁעֶצֶם וּמַהוּת הָאָדָם דָּר בְּהַדִּירָה[23], וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁבַּדִּירָה

ביאור בדרך אפשר

דלא תסתכל ביה. מאי סימנייהו, בכולהו אזלי מלאכי כי סלקי ונחתי, לבר מגוהרקא דר׳ חייא דמנפשיה סליק ונחית [=בכולם ביכולתך להסתכל חוץ מב׳גוהרקא׳ של ר׳ חייא (־עגלה מוכנת למרכבת אדם (רש״י)). וסימנה: שעולה ויורדת מעצמה]״. ומבואר בחסידות, שבמעשי המצוות של רבי חייא לא היה צורך בעזרת המלאכים להעלותם למעלה, **וְכֵן הוּא בַּהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא בְּאֹפֶן דְּהַיּוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט, שֶׁהַהַבָּטָה אֵינָהּ עַל יְדֵי הָעֵינַיִם** - אלו המלאכים (כמבואר בסעיף קודם), **אֶלָּא עַל יְדֵי עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה. וּב׳ אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה אֵלּוּ הֵם בְּב׳ הַבְּחִינוֹת שֶׁבִּנְשָׁמוֹת (שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל), בְּחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה וּבְחִינַת חַיָּה יְחִידָה, וְהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּשֵׂכֶל וּמִדּוֹת** [כאשר מתבונן בשכלו בגדולת ה׳ ומהתבוננות זו מגיע לאהבתו ויראתו], **וְהָעֲבוֹדָה דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא** [=רצון עצמי הקיים בפנימיות הנשמה אצל כל יהודי] **שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת.** והתקשרות זו של הנשמה באלקות ע״י רעותא דליבא - אינה ע״י המלאכים. **וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא הוּא מַה שֶּׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ רוֹאָה וְשׁוֹמַעַת הַכָּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים[19] וּמַזָּלֵיהּ חֲזִי[20]** [=מזלו (שלמעלה) רואה] כמבואר בחסידות הטעם לכרוזים היוצאים לעורר האדם (למשל (אבות פרק ו): ״בכל יום ויום בת־קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה״ [על שאין לה עוסקין]), לכאורה, מה תועיל הכרזה זו אם אין האדם שומעה? אלא, כיון שעצם נשמתו רואה ושומעת הכרוז מתעורר מזה האדם למטה (וזו הסיבה שפעמים מתעורר האדם בהרהור תשובה פתאום באמצע עסקיו ללא כל הכנה), **שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת רְאִיָּה דְּחָכְמָה** [=ראיה שכלית בצורה מוחשית כאילו ראה בעיניו ממש], **כִּי אִם רְאִיַּת הָעֶצֶם מַמָּשׁ, שֶׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ רוֹאָה. וּבִכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה הוּא עִנְיַן בַּקְּשׁוּ פָנַי[21]** (כנאמר בפרק ״לדוד ה׳ אורי וישעי״ שמוסיפים בתפילה בחודשי אלול ותשרי, ונתבאר במאמרים קודמים שזו העבודה בחודשים אלו), לגלות **פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, הַיְנוּ שֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, וְלֹא מִצַּד הַהֲכָנָה דַּהֲכָנָה וְהַשָּׂגָה, דְּאַף שֶׁגַּם בַּעֲבוֹדָה זוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת הִתְבּוֹנְנוּת הַשֵּׂכֶל, חֲרֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא רַק לְהָסִיר הַדְּבָרִים הַמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים, וְכַאֲשֶׁר הוּא מֵסִיר עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת אֶת הַדְּבָרִים הַמַּעֲלִימִים, אֲזַי נִתְגַּלָּה בְּנַפְשׁוֹ הָאַהֲבָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, כְּמוֹ שֶׁהָעֶצֶם קָשׁוּר עִם הָעֶצֶם** (עצמות הנשמה) **. וּכְמוֹ כֵן גַּם בְּהַהַשְׂגָּחָה שֶׁמִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַהַשְׂגָּחָה שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ הִיא מִצַּד הָעֶצֶם, וְהַמְּמַצְּעִים הֵם רַק לְהָסִיר אֶת הַהַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרִים, וְאָז הַהַשְׂגָּחָה הִיא מִצַּד הָעֶצֶם מַמָּשׁ, וְהַיְנוּ מַה שֶּׁהָעֶצֶם (דְּאֶלְקוּת) מִתְקַשֵּׁר בַּעֶצֶם (דִּנְשָׁמוֹת).**

וְהִנֵּה עַל יְדֵי אֹפֶן הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינָה זוֹ דְּהִתְקַשְּׁרוּת עֶצֶם בְּעֶצֶם, נַעֲשֶׂה תַּכְלִית כַּוָּנַת הַהִתְהַוּוּת, שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָ״ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[22] [=רצונו של הקדוש־ברוך־הוא לשכון בעולם הזה התחתון]. **דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַדִּירָה הוּא כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה שֶׁעֶצֶם וּמַהוּת הָאָדָם דָּר בְּהַדִּירָה[23], וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁבַּדִּירָה**

---

19) ראה אבות פ״ו, ב. זח״ג קכו, א. וראה מאמרי אדמו״ר האמצעי ויקרא ח״א ע׳ ט. סה״מ ה׳ש״ת ס״ע 63 ואילך. 20) ראה מגילה ג, א. 21) תהלים כז, ח. 22) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 23) ראה מאמרי

ביאור בדרך אפשר

נִמְצָא הָאָדָם גַּם כְּשֶׁהוּא עָרוֹם, דְּבִכְלָל הִנֵּה אֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרוֹם, אֲבָל בְּהַדִּירָה הֲרֵי יֶשְׁנָם גַּם זְמַנִּים שֶׁהוּא עָרוֹם, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן בְּעִנְיַן הַדִּירָה לְמַעְלָה, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁתִּהְיֶה הַדִּירָה לְעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ מַמָּשׁ, גַּם בְּהַבְּחִינָה כְּפִי שֶׁהוּא עָרוֹם - עצמותו ומהותו יתברך שלמעלה מכל הצמצומים המעלימים על אורו העצמי, שֶׁזֶּה יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבוֹא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ [=לא יתכסה עוד בכנף ולבוש], הַיְנוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם לְבוּשִׁים כְּלָל. וּכְמוֹ כֵּן הָיָה גַּם בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה קֹדֶם הַחֵטְא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב אצל אדם הראשון[25]: וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים, שֶׁהוּא יִחוּד בְּתַכְלִית, שֶׁהֲרֵי כַּאֲשֶׁר הוּא בְּבִגְדוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ אֵין זֶה כְּפִי הַכַּוָּנָה[26] אלא הכוונה שיאיר אורו האלוקי בעצמו ללא כל צמצומים ולבושים. וְעִקָּר עִנְיַן זֶה יִהְיֶה בְּגִלּוּי לֶעָתִיד, דְּעַכְשָׁו אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת זֶה בְּגִלּוּי מִצַּד הִתְגַּבְּרוּת[27] - כאשר יש חשש ל"יניקת החיצונים" אי אפשר שיהיה ה"יחוד" (המשכת עצם האור האלוקי) בגילוי, אֲבָל לֶעָתִיד, כַּאֲשֶׁר אֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ[28], אֲזַי תִּהְיֶה בְּחִינָה זוֹ בְּגִלּוּי, וְעוֹד יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם הַחֵטְא, דְּזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב[29] יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, מְאֹד אוֹתִיּוֹת אָדָם[30], דְּאָדָם הוּא א' דָּם, א' הוּא בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה, ד' וְמ' הוּא דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה[31], שֶׁכָּל זֶה הוּא בְּהַגְבָּלָה, אֲבָל לֶעָתִיד יִהְיֶה בְּחִינַת מְאֹד, שֶׁהוּא בְּלִי גְּבוּל כְּלָל, וְזֶהוּ שֶׁתַּכְלִית שְׁלֵמוּת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים, בְּאֹפֶן דְּלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ. וְהַמְּשָׁכָה זוֹ הִיא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁמְּנַפְּשֵׁיה סָלִיק בְּלִי מְמַצָּעִים, וּכְמוֹ כֵּן הַהַשְׂגָּחָה מִלְּמַעְלָה הִיא בְּאֹפֶן דְּיִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, קִשּׁוּר עֶצֶם בְּעֶצֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים.

ביאור בדרך אפשר

וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דַּוְקָא, לְפִי שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא[32]. וְזֶהוּ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, דְּקָאי עַל הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁדַּוְקָא הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה בִּיכָלְתָּהּ לְהַמְשִׁיךְ עַד הָעֶצֶם, שֶׁהוּא עִנְיַן יְצִרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ[33] - דווקא מתוך עבודת הנשמה בעולם הזה באים ליתרון האור - המשכת העצם. וְלָכֵן הִנֵּה תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא בִּבְרִיאַת עוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בַּתַּנְיָא[34] שֶׁהַכַּוָּנָה אֵינָהּ כְּלָל, וְזֶהוּ שֶׁתַּכְלִית שְׁלֵמוּת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים, בְּאֹפֶן דְּלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ. וְהַמְּשָׁכָה זוֹ הִיא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁמְּנַפְּשֵׁיה סָלִיק בְּלִי מְמַצָּעִים, וּכְמוֹ כֵּן הַהַשְׂגָּחָה מִלְּמַעְלָה הִיא בְּאֹפֶן דְּיִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, קִשּׁוּר עֶצֶם בְּעֶצֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים - גילוי עצמותו יתברך למטה. וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דַּוְקָא, לְפִי שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא[32]. וְזֶהוּ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, דְּקָאי עַל הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁדַּוְקָא הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה בִּיכָלְתָּהּ לְהַמְשִׁיךְ עַד הָעֶצֶם, שֶׁהוּא עִנְיַן יְצִרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ[33]. וְלָכֵן הִנֵּה תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא בִּבְרִיאַת עוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בַּתַּנְיָא[34]

אדה"ז תקס"ה ח"א ע' תפט (ועם הגהות – אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תרעט ואילך). אוה"ת בלק ריש ע' תתקצז. המשך תרס"ו ס"ע ג. ועוד. 24) ישעי' ל, כ. 25) בראשית ב, כה. 26) כתובות מח, א. שו"ע אה"ע סו"ס עו. וראה גם אוה"ת בהר ע' תרטז. 27) חסר קצת (המו"ל). 28) זכרי' יג, ב. 29) ישעי' נב, יג. 30) ראה ספר הגלגולים ספ"א. מגלה עמוקות אופן קפ. תו"א מו, ד. ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי קב, א. קה, ב. ועוד. 31) לקו"ת בהעלותך לא, ג. 32) ע"פ קהלת ב, יג. 33) ראה המשך תער"ב שם ע' א'תנה. מאמרי אדה"ז שם ע' שסג. שצו. 34) פל"ו.

ביאור בדרך אפשר

בִּשְׁבִיל עוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, הוֹאִיל וְלָהֶם יְרִידָה מֵאוֹר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ - בשביל להוות עולמות העליונים היה צורך לצמצם אור פניו יתברך, ולא יתכן שהתכלית היא ירידה וצמצום, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְמַטָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים דַּוְקָא, דְּפֵרוּשׁ תַּחְתּוֹנִים אֵינוֹ בְּעִנְיַן מָקוֹם, מַעְלָה וּמַטָּה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ בְּגֶדֶר מָקוֹם כְּלָל, כִּי אִם תַּחְתּוֹנִים בְּמַדְרֵגָה, שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּהְיֶה נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ בְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא. וְתַכְלִית זֶה יִתְגַּלֶּה בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְעִקָּרוֹ בָּאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי. וְזֶהוּ יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא עִנְיַן יִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא, הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי הַחֹשֶׁךְ בָּאִים לִרְאִיַּת הָעֶצֶם.

ד) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לָעֵיל[35] דִּבְעִנְיַן הַמְּלוּכָה יֵשׁ ב׳ בְּחִינוֹת, מֶלֶךְ עַל עַם, מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוֹת וְנִפְרָדִים, שֶׁהַכְתָּרַת וְהַמְשָׁכַת מְלוּכָה זוֹ הוּא מִצַּד הָעֲבוֹדָה דְּנֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, וּבְחִינַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, אַגּוּסְטוּס, שֶׁהַכְתָּרַת וְהַמְשָׁכַת מְלוּכָה זוֹ הוּא מִצַּד הָעֲבוֹדָה דְּחַיָּה יְחִידָה, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא. אָמְנָם, בְּעִנְיָן זֶה שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּחַיָּה יְחִידָה מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, לֹא מַסְפִּיק הָעֲבוֹדָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה שֶׁבִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דַּוְקָא, וּמִכָּל מָקוֹם, הִנֵּה גַּם לְמַטָּה יֶשְׁנָהּ הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וְאָז מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. וְיוּבָן עַל פִּי מָשָׁל[36] מִבֶּן מֶלֶךְ שֶׁשָּׁלְחוֹ הַמֶּלֶךְ לִמְדִינָה אַחֶרֶת לְמֶרְחַקִּים בִּכְדֵי לִרְאוֹת מַה יִּהְיֶה סוֹפוֹ [כיצד יתמודד], וְכַאֲשֶׁר בֶּן הַמֶּלֶךְ שָׁב אֶל הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה גּוֹרֵם תַּעֲנוּג הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר בִּהְיוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ לֹא יִהְיֶה תַּעֲנוּג כָּזֶה כְּלָל. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק הַבְּחִינָה דִּטְהוֹרָה הִיא כְּמוֹ שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, כִּי אִם כְּשֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה דַּוְקָא, וּבִכְּפָרְט בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ שֶׁהוּא עִקַּר הַהִתְלַבְּשׁוּת, שֶׁבְּגִלּוּי לֹא נִכָּר אֶלָּא בְּחִינַת אֵשׁ שְׁחוֹרָה (כמבואר במאמר של סוכות: אש זו מטרתה להתעסק עם החשיכה), וְיֵשׁ לָהּ כַּמָּה וְכַמָּה נִסְיוֹנוֹת, כְּמִשַּׁל הַזּוֹנָה שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[37] (משל למלך ששכר זונה שתנסה לפתות את בנו לדבר עבירה, כוונתו הפנימית של המלך, שבנו יוכיח את נאמנותו לציווי אביו, ולא יתפתה ממנה), וְכַאֲשֶׁר הנשמה גַּם בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה עוֹמֶדֶת בְּנִסָּיוֹן וְעוֹבֶדֶת עֲבוֹדָתָהּ מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, הֲרֵי זֶה גּוֹרֵם

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַכַּוָּנָה אֵינָהּ בִּשְׁבִיל עוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, הוֹאִיל וְלָהֶם יְרִידָה מֵאוֹר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְמַטָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים דַּוְקָא, דְּפֵרוּשׁ תַּחְתּוֹנִים אֵינוֹ בְּעִנְיַן מָקוֹם, מַעְלָה וּמַטָּה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ בְּגֶדֶר מָקוֹם כְּלָל, כִּי אִם תַּחְתּוֹנִים בְּמַדְרֵגָה, שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּהְיֶה נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ בְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא. וְתַכְלִית זֶה יִתְגַּלֶּה בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְעִקָּרוֹ בָּאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי. וְזֶהוּ יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא עִנְיַן יִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא, הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי הַחֹשֶׁךְ בָּאִים לִרְאִיַּת הָעֶצֶם.

ד) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לָעֵיל[35] דִּבְעִנְיַן הַמְּלוּכָה יֵשׁ ב׳ בְּחִינוֹת, מֶלֶךְ עַל עַם, מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוֹת וְנִפְרָדִים, שֶׁהַכְתָּרַת וְהַמְשָׁכַת מְלוּכָה זוֹ הוּא מִצַּד הָעֲבוֹדָה דְּנֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, וּבְחִינַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, אַגּוּסְטוּס [=מלך על מלכים], שֶׁהַכְתָּרַת וְהַמְשָׁכַת מְלוּכָה זוֹ הוּא מִצַּד הָעֲבוֹדָה דְּחַיָּה יְחִידָה, בְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא. אָמְנָם, בְּעִנְיָן זֶה שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּחַיָּה יְחִידָה מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, לֹא מַסְפִּיק הָעֲבוֹדָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה שֶׁבִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דַּוְקָא, וּמִכָּל מָקוֹם, הִנֵּה גַּם לְמַטָּה יֶשְׁנָהּ הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וְאָז מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. וְיוּבָן עַל פִּי מָשָׁל[36] מִבֶּן מֶלֶךְ שֶׁשָּׁלְחוֹ הַמֶּלֶךְ לִמְדִינָה אַחֶרֶת לְמֶרְחַקִּים בִּכְדֵי לִרְאוֹת מַה יִּהְיֶה סוֹפוֹ, וְכַאֲשֶׁר בֶּן הַמֶּלֶךְ שָׁב אֶל הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה גּוֹרֵם תַּעֲנוּג הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר בִּהְיוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ לֹא יִהְיֶה תַּעֲנוּג כָּזֶה כְּלָל. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק הַבְּחִינָה דִּטְהוֹרָה הִיא כְּמוֹ שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, כִּי אִם כְּשֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה דַּוְקָא, וּבִכְּפָרְט בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ שֶׁהוּא עִקַּר הַהִתְלַבְּשׁוּת, שֶׁבְּגִלּוּי לֹא נִכָּר אֶלָּא בְּחִינַת אֵשׁ שְׁחוֹרָה, וְיֵשׁ לָהּ כַּמָּה וְכַמָּה נִסְיוֹנוֹת, כְּמִשַּׁל הַזּוֹנָה שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[37], וְכַאֲשֶׁר גַּם בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה עוֹמֶדֶת בְּנִסָּיוֹן וְעוֹבֶדֶת עֲבוֹדָתָהּ מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, הֲרֵי זֶה

---

35) ד״ה זה היום פ״ה (תו״מ חי״ח ע׳ 9 ואילך). וש״נ. 36) ראה המשך תרס״ו ס״ע שפ. ועוד.
37) ח״ב קסג, א — הובא בתניא ספ״ט. ספכ״ט.

ביאור בדרך אפשר

גּוֹרֵם תַּעֲנוּג גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וּכְמוֹ בִּמְשַׁל בֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁעִקַּר הַתַּעֲנוּג הוּא כַּאֲשֶׁר שָׁב מִמְּרַחֲקִים אֶל אָבִיו הַמֶּלֶךְ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּהְיוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ, שֶׁתַּעֲנוּג תְּמִידִי אֵינוֹ תַּעֲנוּג[38]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּעֶצֶם הִיא עַצְמִית, אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה בַּשִּׁבְיָה, וְאחר־כך שָׁבָה אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ בָּזֶה תַּעֲנוּג עַצְמִי, הֵינוּ, לֹא כְּמוֹ הַתַּעֲנוּג מֵרָחוֹק שֶׁנַּעֲשָׂה קָרוֹב, כִּי אִם הַתַּעֲנוּג מֵהָעֶצֶם מַמָּשׁ שֶׁהָלַךְ לְמֶרְחַקִּים וּבָא חֲזָרָה, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא עֶצֶם מַמָּשׁ, לָכֵן הַתַּעֲנוּג הוּא תַּעֲנוּג עַצְמִי. וְזֶהוּ מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת עַל הַתּוֹרָה, דְּהַתּוֹרָה הִנֵּה גַּם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בִּבְחִינַת וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוּן[39], אֵין זֶה תַּעֲנוּג עַצְמִי מַמָּשׁ, וְגַם כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אָדָם קַדְמוֹן, חֲרֵי זֶה בְּחִינַת חָכְמָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם קַדְמוֹן (כַּנַ"ל[40]), וְהַנְּשָׁמוֹת הֵם מֻשְׁרָשִׁים בְּהָעַצְמוּת מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהָלְכוּ לְמֶרְחַקִּים, וְכַאֲשֶׁר בָּאִים חֲזָרָה, אֲזַי נִמְשָׁךְ בָּזֶה תַּעֲנוּג עַצְמִי מַמָּשׁ, וּמִצַּד זֶה נַעֲשֵׂית הַשִּׂמְחָה דִּשְׂמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה, יִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא בִּלְחוֹדוֹהִי[41], בּוֹאוּ וּנְגַלְגֵּל אֲנִי וְאַתָּה[42].

ה) וְזֶהוּ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, דְּקָאֵי עַל נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁכּוֹלֶלֶת כָּל הַנְּשָׁמוֹת[43], הִנֵּה כָּל נְשָׁמָה, יְהִיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, הִיא בִּבְחִינַת בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּל הַבְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, עַד לִבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, לְמַעְלָה מֵהַשְׁעָרָה בְּכֹחַ, וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת עֲלִיַּת הָרָצוֹן, וּלְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלוֹת הָרָצוֹן שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלָלִית, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִבְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁהַנְּשָׁמָה מֻשְׁרֶשֶׁת בְּאוֹר וְשֵׁם הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ, וּבְהָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וְעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה הִיא רַק לְהָסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים, וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַמְמֻצָּע דִּשְׁבְעָה

ביאור בדרך אפשר

שעשה סעודה ז' ימים וזימן כל בני־אדם שבמדינה בז' ימי המשתה כיון שעברו ז' ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידינו [=יצאנו ידי חובה] מכל בני המדינה נגלגל אני ואתה במה שתמצא, כך אמר הקדוש־ברוך־הוא לישראל ביום השמיני עצרת תהי' לכם גלגלו במה שאתם מוצאים בפר א' איל א'.

סיכום פרק זה: ע"י ירידת הנשמה למטה, ועבודתה בבחינת עצם הנשמה מתוך נסיונות, הרי זה כמשל בן המלך ששב ממרחקים אל אביו המלך, ועל ידי זה מתעורר ה"תענוג העצמי", והתקשרות עצם הנשמה בעצמותו של הקב"ה.

ה) וְזֶהוּ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, דְּקָאֵי - פסוק זה נאמר: עַל נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁכּוֹלֶלֶת כָּל הַנְּשָׁמוֹת[43], הִנֵּה כָּל נְשָׁמָה, יְהִיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, הִיא בִּבְחִינַת בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּל הַבְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, עַד לִבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, לְמַעְלָה מֵהַשְׁעָרָה בְּכֹחַ, וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת עֲלִיַּת הָרָצוֹן, וּלְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁקֹּדֶם עֲלוֹת הָרָצוֹן שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלָלִית, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִבְּחִינַת עַתִּיק שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁהַנְּשָׁמָה מֻשְׁרֶשֶׁת בְּאוֹר וְשֵׁם הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ, וּבְהָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וְעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה הִיא רַק לְהָסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים, וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַמְמֻצָּע דִּשְׁבְעָה עֵינַיִם שֶׁהֵם

38) ראה כתר שם טוב סקכ"א. ובכ"מ. 39) משלי ח, ל. 40) בד"ה תורה צוה דיום שמח"ת פ"ג (תו"מ חי"ח ע' 90 ואילך). 41) לשון הזהר ח"ג לב, א. וראה (בנוגע לשמע"צ) זח"א סד, א־ב. שם רח, ב. אוה"ת שמע"צ ח"ה ע' ב'קמט ואילך. סה"מ תרפ"ז ע' לו. נא. 42) במדב"ר פכ"א, כד. 43) תניא אגה"ק ס"ז.

ביאור בדרך אפשר

הַז׳ מִדּוֹת, שֶׁזֶּהוּ רַק לְהָסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, אֲבָל הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, אַהֲבָה שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר. וּכְמוֹ כֵן גַּם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה הַמְּמֻצָּעִים עִנְיָנָם רַק לְהָסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, אֲבָל הַהַמְשָׁכָה הִיא מִצַּד הָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וּשְׁלֵמוּת עִנְיָן זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁאָז לֹא יִצְטָרְכוּ לִשְׁלֹל (בַּאוָּארֶענְען [=להיזהר]) שׁוּם עִנְיָן, לְפִי שֶׁאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וְאָז יַעֲשׂוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּתְגַּלֶּה בְּכָל עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ, גַּם כְּמוֹ שֶׁהוּא עָרוֹם, בְּהַדִּירָה, וְיִהְיֶה מַלְכָּא וְיִשְׂרָאֵל

ביאור בדרך אפשר

בִּלְחוֹדוֹהִי, יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְיתָא (הַמְּגַלֶּה מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל) וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד[44] [=ישראל התורה והקדוש־ברוך־הוא הכל אחד]. לסיכום, "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" מוסב על עצם הנשמה שבה נמצאות כל הדרגות הגבוהות שלמעלה. ועניינה של העבודה בשאר כוחות הנשמה הוא להסיר המניעות וההסתרים המעלימים על גילוי אורה העצמי, ושלימות גילוי זה יהיה לעתיד־לבוא.

עֵינַיִם שֶׁהֵם הַז׳ מִדּוֹת, שֶׁזֶּהוּ רַק לְהָסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, אֲבָל הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, אַהֲבָה שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר. וּכְמוֹ כֵן גַּם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה הַמְּמֻצָּעִים עִנְיָנָם רַק לְהָסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, אֲבָל הַהַמְשָׁכָה הִיא מִצַּד הָעַצְמוּת מַמָּשׁ. וּשְׁלֵמוּת עִנְיָן זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁאָז לֹא יִצְטָרְכוּ לִשְׁלֹל (בַּאוָּארֶענְען) שׁוּם עִנְיָן, לְפִי שֶׁאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וְאָז יַעֲשׂוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּתְגַּלֶּה בְּכָל עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ, גַּם כְּמוֹ שֶׁהוּא עָרוֹם, בְּהַדִּירָה, וְיִהְיֶה מַלְכָּא וְיִשְׂרָאֵל בִּלְחוֹדוֹהִי, יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְיתָא (הַמְּגַלֶּה מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל) וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד[44].

44) ראה זח"ג עג, א.

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום חמישי עמ' ב

בית, ולכן נאסר הבית בכך.

מקשה הגמרא: מִי לֹא עָסְקִינַן – וכי בבית לא מדובר דְּשַׁיְיעַ – שהיה כבר מרוח בטיח באופן שאין רווח בין האבנים, וַהֲדַר שַׁיְיעֵיהּ – וחזר ומרח טיח וסייד וצייר לשם עבודה זרה, ואף בטיח זה שאינו נחשב כגוף הבית נאמר שאוסר את הבית בהנאה עד שיסיר את התוספת.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא כִּי אִתְּמַר דְּרַבִּי אַמִּי – כאשר נאמרו דברי רבי אמי, לְעָנְיַן בִּיטּוּל אִתְּמַר – לגבי ביטול שם עבודה זרה הם נאמרו, וכך אמר, וְאַף עַל גַּב דְּסִיֵּיד וְכִיֵּיד בְּגוּפֵהּ שֶׁל אֶבֶן – גם אם הסיוד והציור היו על חקיקה בגוף האבן, כִּי – כאשר נָטַל – את מַה שֶׁחִידֵּשׁ שַׁפִּיר דָּמֵי – האבן מותרת. והמשנה הוצרכה לחדש זאת, דְּמַהוּ דְּתֵימָא – משום שהיית סבור לומר שכֵּיוָן שֶׁסִּיֵּיד וְכִיֵּיד בְּגוּפֵהּ שֶׁל אֶבֶן, כְּאֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דָּמְיָא – דינה כאבן שנחצבה מהדהר לשם עבודה זרה, וְתִיתְּסַר כּוּלָּהּ, קָא מַשְׁמַע לָן רבי אמי שאין הדבר כך, ודי בהסרת הטיח.

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום שישי עמ' א

משנה

אֵיזוֹ אֲשֵׁרָה, כֹּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֹּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ בעצמה, אך כאשר עובדים את מה שתחתיה אינה נאסרת. וּמַעֲשֶׂה היה בְּצִידוֹן, בְּאִילָן שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ וּמְצָאוּ תַּחְתָּיו גַּל של אבנים, אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּדְקוּ אֶת הַגַּל הַזֶּה מה יש בו, וּבְדָקוּהוּ וּמָצְאוּ בּוֹ צוּרָה, אָמַר לָהֶן הוֹאִיל וְלַצּוּרָה הֵן עוֹבְדִין נַתִּיר לָהֶן אֶת הָאִילָן, כיון שלא היה בכוונתם לעבוד את האילן.

גמרא

שנינו במשנה: אֵיזֶהוּ אֲשֵׁרָה כל שיש תחתיה עבודה זרה. מקשה הגמרא: מדוע צריכה המשנה לשאול איזה אשירה אסורה, וְהָא אֲנַן שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת תְּנַן – הלא אנו כבר שנינו במשנה הקודמת שלש מיני אשירות. ועוד קשה שמלשון המשנה משמע שזו האשירה היחידה האסורה, ולעיל שנינו שיש עוד שתי אשירות האסורות. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר – זו כוונת משנתינו, שְׁתַּיִם לְדִבְרֵי הַכֹּל – שתי האשירות הראשונות שנשנו במשנה הקודמת, לא נחלקו בהן התנאים, וְאַחַת – ובאשירה השלישית שנשנית לעיל [שהעמיד תחתיה עבודת כוכבים] מַחֲלוֹקֶת דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן. וכך מתפרשת המשנה, אֵיזוֹ הִיא הָאֲשֵׁרָה שֶׁנֶּחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן וַחֲכָמִים, לדעת חכמים כֹּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֹּל שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָהּ, ולא את מה שתחתיה.

מבארת הגמרא: אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה סְתָם, כלומר, סתם אילן מה הסימן לכך אם הוא אשירה, אָמַר רַב, כֹּל שֶׁכּוֹמְרִים [–משרתי עבודה זרה] יוֹשְׁבִין תַּחְתֶּיהָ וְאֵין טוֹעֲמִין מִפֵּירוֹתֶיהָ, שמזה שאינם רוצים ליהנות ממנה מוכח שהם עובדים לה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֲפִילּוּ אָמְרֵי הכמרים, הָנֵי תַּמְרֵי – תמרים של אילן זה נאה להביאם לְעבודה זרה ששמה 'בֵּי נַצְרְפֵי', האילן אָסוּר, משום דְּרָמֵי בֵּי שִׁיכְרָא – שכוונתם לעשות מהתמרים שכר וְשָׁתֵי לֵיהּ – ולשתות אותו בְּיוֹם אֵידָם, ומוכח מדבריהם שהאילן הוא אשירה.

אָמַר אַמֵּימַר, אָמְרוּ לִי סָבֵי – הזקנים דְּפוּמְבְּדִיתָא, דְּהִלְכְתָא כִּשְׁמוּאֵל.

בס"ד. שיחת יום שמחת תורה ה'תשי"ז.

בלתי מוגה

א. אין ברצוני לומר שהזמן הוא קצר[1],

- שכן, פעם[2] כשהיה כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר בווינא, באו אנ"ש ללוותו, וכרגיל אצל אנ"ש, באו משך זמן קודם זמן נסיעתה של הרכבת. בשעת מעשה עמד שם אחד מיהודי אשכנז ("אַ דייטש"), ואמר שעדיין יש "איינע מינוטע". נענה הרבי ואמר: אכן, רגע אחד הוא זמן רב, שהרי "בשעתא חדא וברגעא חדא"[3] אפשר לעשות תשובה, ועד ש"זדונות נעשים לו כזכיות"[4]. -

אלא אומר אני שהזמן הוא יקר[5]. ולכן, יש למלא זמן זה בתוכן מלא - בניגון שמחה.

ב. הרב הקדוש מצאַנז[6] נהג לישון זמן מועט ביותר, שעות אחדות במשך המעת־לעת. ושאלוהו: הרי זה ענין הנוגע לבריאות הגוף? וענה: אומרים עלי שהנני בעל "תפיסה מהירה". מה פירוש "תפיסה מהירה"? - שדבר שנמשך אצל אחר זמן רב, נמשך אצל בעל התפיסה המהירה זמן מועט. ובמילא, גם בענין השינה - הנני ישן מהר[7]...

(וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:) כיון שהזמן יקר - הנה הרי אלו החפצים לישון, יישנו מהר, אלו שרצונם לומר "לחיים", יאמרו "לחיים" מהר, ואלו שרצונם לנגן ניגון, ינגנו ניגון מהר!

* * *

ג. כיון שעומדים אנו לפני קבלת שבת, הרי על פי דין[8], העומד באמצע סעודתו וקדש עליו היום פורס מפה ומקדש על היין.

כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר לא רצה לנהוג כן[9], מצד טעמים ידועים[10], ולכן ישנם שאינם רוצים לנהוג כן. אבל בנוגע להציבור כולו - יפרוס אחד מפה ויקדש, ויוציא את כולם ידי חובתם.

- מה שאמרתי שהכל ייצאו ידי חובתם, כוונתי, שייצאו ידי חובת קידוש, ולא שיצאו ידי חובת ברכת "בורא פרי הגפן" על היין, כי[11], כיון שהציבור גדול, יתכן הפסק בין שמיעת הברכה לשתיית היין, ולכן יברך כל אחד ואחד בעצמו "בורא פרי הגפן" על היין (אלו שלא בירכו "בורא פרי הגפן" קודם הקידוש, כי אלו שבירכו כבר, נפטרו כבר בברכתם הקודמת[12]), ואף שאינם יוצאים ידי חובתם בברכת "בורא פרי הגפן", מכל מקום, יכולים לצאת ידי חובת קידוש.

וזהו מהטעמים להנהגת כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר בחלוקת "כוס של ברכה", שלא היה מוציא אף אחד מהשומעים ידי חובת הברכה, דכיון שהיה ציבור גדול, היה עלול להיות הפסק בין שמיעת הברכה לשתיית היין (על ידי זה שאחד ידבר עם חבירו כו'), ולכן טוב יותר שכל אחד יברך לעצמו[13].

היו כאלו שערערו על כך, באמרם, שכיון שב"כוס של ברכה" אין מברכים ברכה נוספת מלבד ברכת "בורא פרי הגפן", הרי אם אינו מוציא את הציבור ידי חובתם בברכה זו, במה היא השתתפותם בכלל? - בשלמא בקידוש, הרי נוסף על ברכת "בורא פרי הגפן" ישנה גם ברכת הקידוש, אבל ב"כוס של ברכה" דברכת המזון, שאין בה אלא ברכה זו - במה היא השתתפות הציבור, אם אינם יוצאים ידי חובתם בברכה זו?

---

1) ההתוועדות התחילה לפנות ערב, ונמשכה כשעה אחר כניסת השבת (המו"ל).

2) ראה גם תו"מ ח"ב ע' 183. וש"נ.

3) ראה זח"א קכט, סע"א.

4) יומא פו, ב.

5) ראה שיחת יום שמח"ת תש"ח בתחלתה (סה"ש תש"ח ריש ע' 177).

6) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שיש מאדמו"רי פולין שמזכירים אותם, ויש שאין מזכירים, ואין ברצונו להנהיג חידושים ("עס ווילט זיך ניט איינפירן קיין נייעסן"). אמנם, כיון שהרה"ק מצאַנז מדבר הרבה אודות הצ"צ, וכותב אודותיו דברים נפלאים – לכן מזכיר אותו.

7) ראה ספר מקור חיים (בילגורייא תער"ב) נא, א (אות שלז).

8) פסחים ק, סע"א. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סרע"א ס"ד (ס"ט ואילך).

9) ראה שיחת יום שמחת תורה תש"ד בתחלתה (סה"ש תש"ד ס"ע 39 ואילך).

10) ראה שו"ע אדה"ז שם סוסי"א.

11) בהענין דלקמן – ראה מכתב י"ט תשרי שנה זו (אג"ק חי"ד ע' כט ואילך). וראה גם שם ס"ע מג: "ומה שנדבר בזה בעת ההתועדות כו'".

12) ראה שם רסי"א.

13) ראה גם טושו"ע ואדה"ז או"ח סוסק"צ.

אבל האמת אינה כן, כי השתתפות הציבור היא בעצם העובדה שהמברך הוציאם ידי חובת "כוס של ברכה". והיינו, שאף שלא הוציאם ידי חובתם בברכת הנהנין, מכל מקום הוציאם ידי חובת ברכת הזימון על הכוס, שנחשב לכל אחד מהם שבירך ברכת הזימון על הכוס.

וגדולה מזו מצינו[14] בנוגע ל"לחם משנה", שיכול הבוצע להוציא את המסובים ידי חובת לחם משנה, אף אם אינו מוציאם ידי חובתם בברכת המוציא. ולא מיבעיא מי שכבר נטל ידיו לסעודה, אלא אפילו קודם שנטל ידיו לסעודה, שאז אין עליו עדיין החיוב כלל, מכל מקום, יכול לצאת ידי חובתו בלחם משנה, אף שאינו יוצא ידי חובתו בברכת המוציא.

ומכל־שכן בנוגע ל"כוס של ברכה", שבא לאחר האכילה, ולאחר שכבר נתחייב בברכת המזון, ובכל הענינים הנצרכים לברכת המזון - הרי ודאי שיכול לצאת ידי חובת "כוס של ברכה", אף שאינו יוצא ידי חובתו בברכת "בורא פרי הגפן".

ובנוגע לענינו: אחד המסובים יוציא את כל הציבור ידי חובת קידוש, ואין זה שייך לברכת "בורא פרי הגפן", שבזה טוב יותר שכל אחד ואחד יברך לעצמו, כנ"ל.

* * *

ד. אחד הענינים שהנהיגו במשך השנים האחרונות הוא, שבהתוועדות דשמחת־תורה מזכירים אודות נתינת מטבעות לצדקה בקופה הכללית במספר המכוון למספר ימי השנה, וכמבואר בהשיחות הקודמות[15].

ולכן, הרי אף שבנוגע לפועל אין נפקא־מינה אם ידברו על כך היום או מחר, שהרי הפועל דנתינת הצדקה בלאו הכי אינו יכול להיות קודם יום ראשון בשבוע, אף על פי כן, מצד מעלת הזריזות,

- שזוהי כל מעלתו של אברהם אבינו, שהרי "העקידה עצמה אינה נחשבה כל כך לנסיון גדול לערך מעלת אברהם אבינו עליו השלום . . רק שאברהם אבינו עליו השלום עשה זאת בזריזות נפלאה", ו"זריזותי' דאברהם אבינו עליו השלום היא העומדת לעד לנו ולבנינו עד עולם"[16], ומבטלת כל הגזירות כו' -

מדבר אני אודות ענין זה עתה, כדי שבמחשבה ודיבור על כל פנים יתחיל הענין כבר מעתה.

ה. נתינת הצדקה היא ענין שצריך להיות בכל יום ויום, כי נתינת הצדקה היא יסוד והתחלת עבודת היום (כדלקמן).

ובהקדמה:

בשעה שיהודי קם משנתו, הנה לכל לראש צריך להתפלל, שהרי ענין התפלה צריך להיות קודם לימוד התורה, כמאמר הגמרא[17] "על תפלתי שתהא . . סמוך למטתי", "שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל", ואחר כך צריך ללמוד שיעור בתורה, ורק לאחרי זה יכול הוא לילך לעסקיו. אבל ההתחלה צריכה להיות בענין התפלה.

וביאור הטעם לכך שהתחלת היום צריכה להיות בתפלה דוקא, ולא בלימוד התורה:

כשם שאי־אפשר להתחיל את היום בענינים של עסק והדומה, כדי שלא יחשוב ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[18], ולכן בהכרח להתחיל את היום בענינים רוחניים - כן הוא גם ברוחניות גופא, שאין להתחיל את היום בלימוד התורה, כי:

אף שהתורה היא חכמתו ורצונו יתברך, מכל מקום, מצד זה שהתורה ירדה למטה ונתלבשה בשכל אנושי, וסדר הלימוד הוא שצריך להבין בשכלו ולחדש בתורה, "לאפשא לה"[19], שענין זה קשור עם מציאותו - עלול הוא לחשוב ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" בלימוד התורה, ולשכוח אודות נותן התורה.

---

14) ראה אשל אברהם (בוטשאטש) או"ח סרע"ד (הועתק ג"כ בארחות חיים שם).

15) ראה שיחת יום שמח"ת דאשתקד סמ"ד (תו"מ חט"ו ע' 172). וש"נ.

16) תניא אגה"ק סכ"א (קלג, א).

17) ברכות ה, ב ובפרש"י.

18) עקב ח, יז.

19) זח"א יב, ב. הובא ונתבאר בתו"א מקץ לח, ג. לט, ד. ובכ"מ. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ה. ופ"א סוה"ד.

ולכן צריכה התחלת היום להיות בעבודת התפלה - כי בתפלה מרגיש האדם שאינו מציאות לעצמו כלל, שהרי כל צרכיו מבקש הוא מהקב"ה שיתן לו, ואילו הוא מצד עצמו אין לו שום דבר כלל.

וביטול זה נותן לו כח גם בלימוד התורה שאחרי התפלה, וגם בהעסק שאחרי לימוד התורה, שגם הם יהיו בביטול, דהיינו שיידע שכל הצלחתו, הן בעסקיו והן בלימוד התורה, היא מהקב"ה, "כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל"[20].

ו. בתורה גופא - ישנו חילוק בין גליא דתורה לפנימיות התורה:

האמור לעיל שבלימוד התורה נרגשת מציאותו של הלומד - הוא בגליא דתורה, כי, גליא דתורה נתלבשה בשכל אנושי, וסדר לימודה הוא באופן ד"לאפשא לה", דהיינו שצריך לחדש בתורה; מה שאין כן פנימיות התורה - שהמדובר בה הוא אודות ענינים של אלקות[21], ולימודה אינו באופן ד"לאפשא לה", אלא כל ענין הלימוד הוא רק להבין את "דברי הרב", ולא לחדש.

ואדרבה: כשאדם מחדש בפנימיות התורה - דהיינו שמוסיף בה סברא אישית מדיליה - אמר על כך פעם כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר בשם הזוהר[22], שזהו ענין ד"אשר יעשה פסל גו' ושם בסתר"[23]! ולכן, אסור להכניס סברות משלו בפנימיות התורה, כי אם ללמוד את "דברי הרב"[24].

- כשהרבי דיבר אודות ענין זה (בהיותו בפעטערבורג, הנקראת עתה בשם "לענינגראַד"), שאלתי אז את הרבי: בשלמא מאמר שאדם שמע בעצמו, יכול הוא לשאול אצל בעל המאמר לפירוש הענין; אבל מה יעשה בהמאמרים הישנים, שבעל המאמר כבר איננו בעלמא דין, ונמצא שגם אז צריכים לשאול את בעל המאמר? - ענה לי הרבי בקור רוח ("קאַלט בלוטיק"): נו, ומה בכך ("איז וואָס")?... -

וכיון שבלימוד פנימיות התורה לא מתערבת מציאותו, לכן אפשר ללמוד זאת גם קודם התפלה. ואדרבה: כיון שלימוד זה ענינו ביטול - הרי זה גם הכנה לתפלה גופא.

ז. כל האמור לעיל הוא ביאור הטעם שהתחלת עבודת היום צריכה להיות בענין התפלה דוקא.

אמנם, כדי שהתפלה גופא תהיה כדבעי - הרי העצה לזה היא על ידי נתינת הצדקה קודם התפלה, כמאמר הגמרא[25] "רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר דכתיב[26] אני בצדק אחזה פניך".

והטעם לזה - כיון שהקב"ה משלם "מדה כנגד מדה"[27], ולכן, בשעה שנותן צדקה לעני ומחיה רוח שפלים[28], אזי משלם לו הקב"ה ומחיה גם אותו, שתפלתו תהיה כדבעי, ובמילא גם לימוד התורה והעסק שלאחרי זה הם כדבעי.

ונמצא, שיסוד כל היום הוא נתינת הצדקה.

ח. וכיון שנתינת הצדקה נדרשת בכל יום ויום, כדי שהיום יהיה כדבעי - לכן הונהג שמשמחת תורה ואילך יתנו סכום מטבעות לצדקה כפי מספר ימי השנה, מטבע ליום.

ונתינה זו היא לקופה הכללית, כי, כשנותנים בקופה הכללית, מועלת הנתינה גם על הימים שמראש השנה עד שמחת תורה, וכמדובר בשנים הקודמות, שגבאי צדקה תורמים גם "על העתיד לגבות"[29].

ועל פי הנזכר לעיל במעלת הזריזות - תהיה כבר עתה ההחלטה במחשבה וגם בדיבור על כל פנים, ומצד זה יומשכו כל הענינים הנצרכים על כל השנה.

* * *

ט. צוה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל תורה צוה.

* * *

20) עקב שם, יח.
21) ראה גם תו"מ חי"ז ע' 201.
22) ראה זח"ג קכז, סע"ב ואילך, ובנצו"ז שם אות א. עמק המלך שער עולם התוהו ס"פ סט (מ, סע"ג).
23) תבוא כז, טו.
24) ראה גם תו"מ חי"ג ע' 40.
25) ב"ב יו"ד, א.
26) תהלים יז, טו.
27) סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב ואילך.
28) ע"פ לשון הכתוב – ישעי' נז, טו. הובא ברמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ז.
29) כתובות קח, א. וש"נ.

י. בכלל[30], כל הענינים דראש השנה ויום הכפורים הם בבחינת עצרת וקליטה בשמיני־עצרת[31], ובשמיני־עצרת הם בקו השמחה[32].

ידוע, שבראש השנה ישנו ענין הדורמיטא[33]. בערב ראש השנה ובליל ראש השנה היא עליית העולמות, ולאחרי זה, על ידי תפלות ראש השנה ותקיעת שופר[34], ישנה ההכתרה וההמשכה, עד שגמר ההמשכה והקליטה הוא בשמיני עצרת.

כשם שהענין הוא בכללות, במשך ימי השנה, כן הוא גם בפרטיות במשך ימי השבוע[35]: בכל ערב שבת וליל שבת, "מעלי שבתא", ישנה עליית העולמות, שהוא ענין דורמיטא, ובשבת היא ההמשכה[36].

וכן בבריאת אדם הראשון ביום הששי, היה "ויפל . . תרדמה על האדם"[37], ולאחרי זה היתה הנסירה, ולאחרי זה היחוד, וההמשכה בשבת קודש[38].

כבוד קדושת אדמו"ר (מוהרש"ב) נשמתו עדן סיפר[39], שאדמו"ר הזקן היה נרדם ביום הששי לפנות ערב, כי למעלה אז הוא זמן שינה. ויש לומר שזהו ענין עליית העולמות בערב שבת[40].

יא. כשם שישנו ענין הדורמיטא בימי השבוע וימי השנה, כך ישנו בכללות גם ב"שית אלפי שנין דקיימא עלמא"[41], שבסוף "שית אלפי שנין", יום הששי לפנות ערב דכללות, ישנו העליה וסילוק, שמזה נמשכים חבלי משיח[42], עם כל הגזירות רחמנא לצלן, ולאחרי זה היא ההמשכה בביאת המשיח[43].

בנוגע לענינו:

כיון שהיום נצטרפו כל ג' הענינים ביחד: יום הששי לפנות ערב, ההתחלה דשבת; שמיני־עצרת; ונמצאים כבר בסיום "שית אלפי שנין", קודם משיח - צריך להתחיל כבר הסדר דהמשכות, שמיד משמיני עצרת ושמחת תורה נלך לקראת הגאולה האמיתית והשלימה, שתהיה בקרוב ממש, לא "בעגלא דידי", אלא "בעגלא דידן"[44], למטה מעשרה טפחים, במהרה בימינו אמן.

* * *

יב. כפי שהנהיג כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר בשנים האחרונות[45], מנגנים בההתוועדות דשמחת תורה ניגון הד' בבות לאדמו"ר הזקן.

אמנם, ישנה הנהגה נוספת שהנהיג כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר בשנים האחרונות - שעורכים את ההתוועדות בזמן שבו הכל יכולים לבוא, במוצאי שבת ובמוצאי יום טוב. ולכן, ימשיכו מחר את ההתוועדות, ויתחילו את המשך ההתוועדות מחר לפנות ערב, וימשיכו לתוך הלילה.

ומכיון שאין מקום ("עס האָט עפּעס ניט קיין אָרט") לנגן ניגון אדמו"ר הזקן ב' פעמים, יעשו זאת מחר.

---

30) מכאן עד סוסי"א – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"ב ע' 651. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

31) ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פח, ד. צא, א. ובכ"מ.

32) ראה גם שיחת ליל שמח"ת סי"ב (לעיל ע' 82). וש"נ.

33) ראה שער הכוונות ענין ר"ה. פע"ח שער ר"ה. ועוד.

34) ראה תניא אגה"ק סי"ד. לקו"ת דרושי ר"ה נד, סע"ג ואילך. ובכ"מ.

35) אלא שבימי השבוע הענין נעשה במהירות, משא"כ בימי השנה הרי זה נמשך זמן רב יותר. וטעם הדבר – כיון שההמשכה דימי השנה היא ענין כללי, ולכן, מצד המקטרגים כו', דרוש זמן רב יותר (מהנחה בלתי מוגה).

36) ראה שער הכוונות סוכות דרוש ג. פע"ח שער ר"ה ספ"ב. ע"ח שער מיעוט הירח פ"ב־ג. וראה גם סה"ש תורת שלום ע' 13 ובהערה 10 שם.

37) בראשית ב, כא.

38) ראה גם התוועדויות תשנ"ב ח"ב ס"ע 124 ואילך. וש"נ.

39) סה"ש תורת שלום שם.

40) כי מלבד זה, לא מצאתי לע"ע מפורש שלמעלה זהו זמן שינה (מהנחה בלתי מוגה).

41) ראה ר"ה לא, א. וש"נ.

42) ראה התוועדויות שם הערה 40. וש"נ.

43) ולהעיר ממה שמצינו בספרים (נמוקי או"ח סס"ח), אודות דברי המקובלים בשם האריז"ל, שבזמנו בטלו השמדות ולא יהיו עוד גזירות – הנה לאו מרן האריז"ל חתים עלי', שהרי ראינו שגם לאח"ז עוד ישנם גזירות (ראה גם אג"ק ח"י ע' קסט. לקו"ש חל"ח ע' 183).

אלא, שקשה לומר כן, שהרי אדמו"ר האמצעי מביא ענין זה בשם האריז"ל (שערי תשובה ה, ב ובהנסמן שם (קמח, ג)).

ואפשר לומר, שאדמו"ר האמצעי הביא ענין זה כדי לפעול – ע"י תפלה, או ע"י פס"ד בתורה – ביטול או עכ"פ חלישות בענין הגזירות (מהנחה בלתי מוגה).

44) ראה לקו"ש ח"ט ע' 23 הערה 61.

45) ראה שיחת ליל שמח"ת תש"ב (סה"ש תש"ב ס"ע 13). יום שמח"ת תש"ט בסופה (סה"ש תש"ט ע' 286).

יג. מן הראוי עתה להכריז אודות ב' ענינים[46]:

א) שיבואו מחר לאמירת תהלים, כמו בכל שבת מברכים. - ענין זה שייך לגבאי בית־הכנסת (כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א ציוה להגבאי ר' יוחנן גאָרדאָן להכריז על זה).

ב) ישנה תקנה נוספת מכבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר - ללמוד בכל יום פרשה חומש עם פירוש רש"י. וכיון שיום זה הוא יום ששי בשבוע, צריכים ללמוד היום פרשת בראשית עד שביעי[47].

46) ראה שיחת יום שמח"ת תרצ"ז סי"א (סה"ש תרצ"ז ע' 203).
47) ראה גם שיחת יום שמח"ת תשי"ד ס"ב (תו"מ ח"י ע' 100 ואילך).

מברקי כ"ק אדמו"ר שליט"א להקפות שניות באה"ק תובב"א:
א) בירושלים עיה"ק. ב) כפר חב"ד (נה"ח ועוד).
א

ב"ה, ערב חה"ס ה'תשד"מ
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בירושלים עיר קדשנו תוב"ב אמן
בתוככי כל עמנו בני ישראל השמחים
בשמחת התורה בכל מקום שהם – שליט"א

בזמן שהשמחה כפולה שמחת ישראל בתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו במקדש מלך עיר מלוכה הנצחית דעמנו הנצחי, ירושלים השלימה עיר שחוברה לה יחדיו,

בתוככי כל ארצנו הקדושה, פלטרין של מלך, בשלימותה,

שניתנו בנחלת עולם לעמנו גוי קדוש עם עולם, מאלקי עולם ככתוב בתורתו הנצחית –

שלימות הארץ ושלימות העם ושלימות תורתנו הקדושה.

ויהי רצון שתשוב ירושלים בקרוב ממש ליעודה ותפקידה וכהבטחת נביא הגאולה ישעי' אשר ממנה תצא תורה ודבר השם

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו קיום ההבטחה (בלשון הכתובים):

קומה אלקים שפטה הארץ, ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי – בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו,

המשתתף בשמחתכם – שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמתי.

מנחם שניאורסאהן

וכהבטחת . . ישעי': ב, ג.
קומה . . הארץ: תהלים פב, ח.
ממזרח . . אל תכלאי: ישעי' מג, ה-ו.

ב

ב״ה, ערב חה״ס ה׳תשד״מ
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה

בכפר חב״ד (נה״ח כו׳) אשר באה״ק

תובב״א, על ידי משיח צדקנו,

בתוككי כל אחינו בני ישראל השמחים

בשמחת תורה בכל מקום שהם – שליט״א

בזמן שהשמחה הכפולה שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו בארצנו הקדושה בשלימותה, אשר תמיד עיני השם אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון שתהי׳ הקדושה בגלוי, והשגחת השם עושה פלא בטוב הנראה והנגלה

וראו כל עמי הארץ כי בישראל גדול שמו – בשלמות התורה שלמות העם ושלמות הארץ,

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו קיום ההבטחה (בלשון הכתובים):

קומה אלקים שפטה הארץ, ממזרח אביא זרעך וממערב אקצבך אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי – בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

המשתתף בשמחתכם – שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמתי.

מנחם שניאורסאהן

תמיד . . הארץ: עקב יא, יב.
קומה . . הארץ: תהלים פב, ח.
ממזרח . . אל תכלאי: ישעי׳ מג, ה-ו.

המשך ביאור למס׳ עבודה זרה ליום שבת קודש עמ׳ א

לאחר שנדחתה האפשרות ליישב את הסתירה בין הברייתות במחלוקת רבי אליעזר וחכמים, שבה הגמרא ליישב את הסתירה בין הברייתות על פי שיטות רבי יוסי וחכמים, ומבארת באופן אחר מדוע אסר רבי יוסי לזרוע ירקות תחת האשירה. מבארת הגמרא: **אֶלָּא לְעוֹלָם** יש ליישב את הסתירה בברייתות כפי שביארנו לעיל, **הָא** – הברייתא המתירה ליהנות משדה שנזדבלה מעבודה זרה, בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי** היא הסובר זה וזה גורם מותר, שהרי התיר את היוצא מנטיעת אגוז של ערלה, וכן התיר בכלי שיש עליו צורת עבודה זרה לשחוק ולזרות לרוח, ולא חשש לזבל של איסור, **וְהָא** – והברייתא האוסרת בשיטת **רַבָּנָן** היא הסוברים זה וזה גורם אסור, ומה שאסר רבי יוסי במשנתינו לזרוע ירקות בצל האשירה אף בימות הגשמים, אין זה לשיטתו, אלא **רַבִּי יוֹסֵי לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנָן אָמַר לְהוּ** – לשיטת חכמים החולקים עליו אמר את הדברים. וכך היא כוונת רבי יוסי במשנה, **לְדִידִי** – לשיטתי **זֶה וָזֶה גּוֹרֵם מוּתָּר**, וזורעים ירקות תחת אשירה בימות החמה ואינם נאסרים מחמת הצל, וכן זורעים תחתיה בימות הגשמים ואינם נאסרים מחמת הזבל של הנביה, אולם **לְדִידְכוּ דְּאַמְרִיתוּ** – לשיטתכם שאמרתם **זֶה וָזֶה גּוֹרֵם אָסוּר**, ולכן אסרתם לזרוע בימות החמה, **אוֹדוּ לִי מִיהַת** שיש לאסור לזרוע **אַף יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים**, שהרי גם זבל של נביה הוא גורם של איסור. **וְרַבָּנָן** המתירים זריעת ירקות בימות הגשמים, טעמם **כְּדְאָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא**, שמה שמשביח הנביה פוגם הצל, ונמצא שאינו נהנה מהאשירה ואין כאן גורם של איסור.

הגמרא מכריעה כמי ההלכה במחלוקת זו ומביאה מעשה בענין זה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי** שזה וזה גורם מותר. וכן היה מעשה **בַּהֲהוּא גִּינְּתָא** – גינה **דְּאִיזְדַּבֵּל בְּזִבְלָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שָׁלַח רַב עַמְרָם** שאלה **קַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרַב יוֹסֵף, אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי** שזה וזה גורם מותר.

לקוטי שיחות פרשת וזאת הברכה כרך יד

שמחת תורה

א. איתא ברמב"ם[1] (והוא ממשנה וגמרא[2]): "משה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו . . ומה הן קורין . . (וממשיך ומונה הקריאות של כל המועדות) וביום טוב אחרון (של חג הסוכות) קורין כל הבכור . . ולמחר קורין וזאת הברכה".

והנה מהטעמים לקריאת "וזאת הברכה" ביום טוב האחרון של חג הסוכות, איתא במחזור וויטרי[3] - "כדי לסמוך שמחת התורה שזכו לסיימה לשמחת החג שכן נכפלה שמחה במקרא בשמיני עצרת לפי ששמחת חחג מרובה".

אבל מזה שברמב"ם (ובגמרא) באה הלכה זו שבשמחת תורה "קורין וזאת הברכה", בהמשך ל"משה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו" - ואילו בהתחלת דבריו[4], כשהוא מפרט סדר קריאת התורה של שבתות השנה "מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית בשניה אלה תולדות . . (הוא סותם ואומר) עד שגומרין את התורה בחג הסוכות" מבלי לפרש שגומרין את התורה בוזאת הברכה ביום טוב האחרון של חג - משמע, שהשייכות ד"וזאת הברכה" ליום טוב האחרון של חג היא (לא רק מצד שהיא סיום התורה ומטעם לסמוך שמחה לשמחה[5], אלא) לפי שיש בפרשה זו ענין המועד.

ב. ויובן בהקדים ביאור הקושיא המובאת בדרושי חסידות[6]: "מהו השייכות לשמוח שמחת תורה ביום השמיני עצרת והלא בשבועות הוא זמן מתן תורה, ואם כן אז היה צריך להיות קביעת שמחה זו דהאי יומא דקא גרים". ומבואר שם התירוץ על זה, שהשמחה דשמחת תורה היא על הלוחות השניות[7] שניתנו ביום הכיפורים, ומצד לוחות אלו הוא מה שנוהגין לעשות חדוה ושמחה בשמיני עצרת ("שהוא יום האחרון שאחר יום הכיפורים"[8], וכדלקמן).

והנה ידוע דפנימיות התורה "נשמתא דאורייתא", ונגלה דתורה - "גופא דאורייתא"[9] אינן ב' תורות חס ושלום, כי אם תורה אחת היא שלימה; ושמות אלו עצמם מוכיחים ומודיעים שהן "נשמתא" (פנימיות) ו"גופא" (נגלה) של עצם אחד. ומזה מובן שכל ענין בפנימיות התורה הוא בהתאם לכמו שהוא בנגלה דתורה. ועל פי זה צריך ביאור - על פי נגלה מהי הקושיא בקביעות שמחת תורה בשמיני עצרת - הרי מפורש בשולחן ערוך[10] הטעם על זה "לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה".

והנה בפשטות יש לומר שהקושיא שבחסידות (למה לא הוקבעה שמחת התורה בזמן מתן תורתנו בחג השבועות) היא על התקנה מעיקרה; מדוע תקנו מעיקרא להתחיל קריאת התורה בשבת שלאחרי חג הסוכות ולגומרה, בשמחה, בשמיני עצרת - הלא לכאורה היה מתאים יותר (להתחילה ו)לסיימה (בשמחה) בחג השבועות שבו ניתנה התורה לישראל? ועל זה בא התירוץ (בחסידות), שביום הכיפורים ניתנו לוחות האחרונות, שעל זה נאמר "ביום חתונתו זה מתן תורה"[11], שהם "כפלים לתושיה"[12] לגבי הלוחות הראשונות, ולכן דוקא בהם הוא עיקר השמחה.

ג. אולם באמת יש לומר שהקושיא תתכן גם לפי התקנה שגומרין את התורה בשמחת תורה ולא בחג השבועות. ואף על פי כן מסתבר לומר שבחג השבועות בהיותו זמן מתן תורתנו, היה צריך להיות קביעות שמחה מצד "גמרה של תורה"[13]; והוא על פי מה שכתב רש"י[14] בשם אזהרות הרס"ג שבעשרת הדיברות כלולות כל התרי"ג מצות, ואם כן בזמן מתן

---

1) הל' תפלה פי"ג ה"ח ואילך.
2) מגילה לא, א.
3) סי' שפה.
4) שם רפי"ג.
5) ועאכו"כ שהיא לא רק "כדי לסמוך לברכת המלך (שלמה) לברכת משה" (מחו"ו שם. אבודרהם סדר תפלת סוכות). או "לפי שהוא סוף כל המועדות חותמין בברכת משה רבינו שבירך את ישראל" (ר"ן מגילה פ' בני העיר).
6) אוה"ת שמע"צ ע' א'תשעט ואילך. ד"ה ביוהשמע"צ תרס"ז (בתחלתו ובסופו), תש"ו (בתחלתו), ועוד.
7) בתורה שבכתב (או במקום ששייך לתושב"כ) בכ"מ לוחות ל' זכר (תשא לד, א. ועוד) משא"כ בש"ס וכו'. וראה חולין קלז, ב. ולהעיר ג"כ מתוד"ה שתי (מנחות צד, א).
8) אוה"ת שם ס"ע א'תשעט. וראה גם שם ע' א'תשפו ואילך. תרס"ז שם (בסופו). המשך תש"ו שם פמ"ד. וראה לקמן הערה 51.
9) זח"ג קנב, א.
10) טור או"ח סי' תרס"ט, רמ"א שם. וראה ת"ז תכ"א.
11) משנה סוף תענית ופרש"י שם.
12) שמו"ר רפמ"ו.
13) ואף שמצינו שמחה בחגה"ש - ראה שו"ע אדמוה"ז (סי' תצד סי"ח מרש"י פסחים סח, ב ד"ה דבעינן): "וצריך לאכול ולשמוח בו", הרי אי"ז שמחה לגמרה של תורה אלא דנתינת התורה "להראות שנוח ומקובל לישראל יום שנתנה בו התורה" (היינו שאינו "עול" עליו). ולהעיר מסה"ש תש"ג ס"ע 143 ואילך. סה"ש תש"ה ע' 104.
14) משפטים כד, יב.

תורה (ועשרת הדיברות) הרי ישנה כבר "גמרה של (נתינת כל ה)תורה" - ולכאורה יום "גמרה" של תורה באופן זה, היינו שכולה מתחלתה ועד סיומה כלולה בנתינתה, ראוי לעשותו יום שמחה. ואדרבא אופן זה קרוב ודומה יותר להמאורע שממנו למדין שעושין שמחה זו. דאיתא במדרש[15]: "אמר ליה הקב"ה שלמה חכמה שאלת לך כו' חייך החכמה והמדע נתון לך כו' מיד ויקץ שלמה והנה חלום אמר רבי יצחק חלום היה עומד על כנו חמור נוהק והוא יודע מה נוהק צפור מצוצי והוא יודע מה מצוצי מיד ויבוא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו א"ר אלעזר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה".

ואף שהתכללות זו של כל (התורה ו)המצוות בעשרת הדיברות (בהלוחות הראשונות) היא בהעלם, ובגילוי ניתנו רק העשרת הדיברות - מכל מקום בנתינתן לבני ישראל הרי נתונה להם (אם שבאופן בלתי גלוי) כל התורה והמצוה[16], ועל דרך מאמר רז"ל הפך בה והפך בה דכולא בה[17], ונתינה זו של כל התורה במתן תורה - דייה לעשות שמחה ביום סיומה. והרי עושים סעודה ושמחה בסיום אפילו מסכת אחת בלבד[18].

ומכיון שכל הגילויים וההמשכות חוזרים וניעורים ונמשכים מדי שנה בשנה וכו'[19], הרי מובן שבכל חג השבועות, זמן מתן תורתנו, חוזר ומתחדש הענין דמתן תורה[20] והרי קורין פרשת מתן תורה ועשרת הדיברות - גמרה של (נתינת ה)תורה. ואם כן - אז היה צריך להיות שמחה ל"גמרה של תורה".

ד. וביאור התירוץ בזה:

ההפרש שבין חג השבועות לשמיני עצרת: הלוחות (עשרת הדיברות וכל הרמוז בהם) הראשונות, היו באופן של מתנה לבני ישראל מלמעלה[21]; מה שאין כן בשמיני עצרת שבו גומרים את התורה, היינו שבני ישראל לומדים אותה במשך כל השנה ועד שגומרים כל התורה - עבודת ויגיעת בני ישראל[22]. ובזה יובן שהשמחה על "גמרה של תורה" היא דוקא בשמיני עצרת ולא בחג השבועות:

שמחה שלימה בקבלת איזה דבר לא תתכן אלא כשאינו "נהמא דכסופא"[23], ובנדון דידן הרי שמחה זו שייכת בשמיני עצרת שבו גומרין את התורה הנלמדת, היינו התורה הנקנית על ידי עבודה ויגיעה [וגם זה שהוא בבחינת לא ידע מאי קאמר - שגם עליו לשמוח בשמחת תורה - הנה אף שלא ידע, מכל מקום "קאמר" על כל פנים, ובזה מתבטאת עבודתו].

מה שאין כן בחג השבועות, אף על פי שגם בו הוא "גמרה של תורה" (ולכאורה באופן נעלה יותר, שהרי לימוד התורה על ידי האדם למטה אינו בערך לגילוי התורה מלמעלה במתן תורה), בכל זאת מכיון שזה בא במתנה, בלי עבודה ויגיעה, אין השמחה שלימה (ועל דרך אדם רוצה בקב שלו מט' קבים של חבירו[24]).

ויתירה מזו: כשהמדובר בדבר שאי אפשר לו לאדם להשיגו בעבודתו, כי אם רק על ידי שיקבלו במתנה (ועל דרך הנ"ל בחכמת שלמה), הרי קבלתו תגרום לו שמחה - אף שאינה שלימה כבדבר שהשיגו על ידי עבודה; מה שאין כן בדבר שאפשר להשיגו על ידי עבודה, והוא מקבלו באופן של "נהמא דכסופא", בלי עבודה ויגיעה, הרי השמחה מעורבת בצעד על אשר לא יגע כו' וקיבלה על ידי זה. ובפרט שבנדון דידן, הרי נתינת התורה בחג השבועות היתה בכוונה שאחר כך ילמדו אותה, ולכן אין קובעין שמחה מיוחדת ב"גמרה של תורה" זו.

ומובן הענין לכל אחד ואחד - דמכיון ששמחת

15) שהש"ר פ"א א (ט). הובא בספר האשכול (הלכות סדר פרשיות והפטרות לכל שבוי"ט ותענית), אור זרוע (ח"ב סי' שכ) ובית יוסף (סו"ס תרסט) - כמקור על המנהג שעושין שמחה בשמח"ת לגמרה של תורה.

16) להעיר מפי' מהרז"ו במדרש שם "לגמרה של תורה - שכל החכמה שידע שלמה ברוה"ק נכלל הכל בתורה".

17) אבות ספ"ה. וראה ד"ה והי' אור הלבנה תרס"ו.

18) רמ"א בשו"ע יו"ד סו"ס רמו. וראה שו"ת חוות יאיר סי' ע, יפה קול (למדרש שם) שכתבו שהכוונה במדרש הנ"ל (שבפנים) היא גם לסיום מסכת.

19) ראה לב דוד פכ"ט בשם הרמ"ז בס' תקון שובבי"ם. וראה משנה ספ"ג דגיטין. שו"ת הר"י אירגס (בסו"ס מבוא פתחים) ס"ה בארוכה. סד"ה עלה אלקים, תש"ד.

20) ואף ש"בכל יום יהיו בעיניך חדשים" (פרש"י תבא כו, טז. וראה גם פרש"י יתרו יט, א. עקב יא, יג) ובכ"י חותמים בברכת התורה נותן התורה (ל' הוה) שנותן לנו בכ"י (לקו"ת סוכות פא, ג. וראה ברכות כב, א. סג, ב), הרי ההתחדשות בכ"י היא רק התחדשות פרטית, ובחגה"ש היא התחדשות כללית, וכמו התחדשות הבריאה בר"ה שהיא התחדשות כללית לגבי התחדשות הבריאה בכל יום שהיא התחדשות פרטית (ד"ה ועשית חג"ש תש"ה פמ"ה).

21) ולהעיר מדחז"ל עה"פ (תשא לא, יח) ויתן גו' ככלותו - במתנה (שמו"ר פמ"א, ו. הובא בפרש"י תשא שם).

22) ועד"ז הו"ע לוחות שניות, כדלקמן בפנים.

23) ראה ירושלמי (ערלה פ"א ה"ג): דאכיל מן חברי' בהית (בוש) מסתכל בי' (וראה לקו"ת צו ז, רע"ד), ולהעיר ממ"מ להב"י בראשית מהדו"ק ד"ה אור ליה"ש יד לטבת.

24) ב"מ לח, א. וראה בכהנ"ל מכתב כללי (ושיחות) י"א ניסן תשל"ב (נדפס בהגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת תשל"ו) ע' שמג ואילך) ובהנסמן שם.

התורה שייכת לכל אחד ואחד[25], ומשתתפים בה גם נשים וטף. לכן גם טעמה צריך להיות מושג לכל אחד ואחד - גם לקטן ביותר;

כי גם אצלו מתעוררת שאלה הנ"ל: למה לא קבעו שמחת תורה בחג השבועות? - שגם הוא יודע שאז "זמן מתן תורתנו" - ועל זה משיבים לו ומסבירים בדוגמא מיניה וביה: כשמקבל התורה כשעודנו בקטנותו, ובהסברה: תורה ציווה לנו משה מורשה קהלת יעקב - בכל זאת מובן, שבתור יורש התורה נתונה לו, אמנם עדיין קטן הוא מלהבינה ולהשיגה, ולכשיגדל יבינה ובטוב טעם, הרי ביחד עם השמחה מתעורר בו צער מזה שאינו מבינה עכשיו, ואין שמחתו בשלימות.

ה. והנה ביאור הנ"ל מתאים עם המבואר בכמה דרושי חסידות (מהנ"ל), שטעם הקביעות של שמחת תורה בשמיני עצרת הוא מפני לוחות האחרונות שנתנו ביום הכיפורים (שזהו גם הטעם שתקנו ש"גמרה של תורה" (היינו גמר לימוד התורה על ידי האדם, כנ"ל) תהיה בשמיני עצרת[26]):

כללות ההפרש בין לוחות הראשונות ולוחות האחרונות הוא[27] בהלוחות עצמן, דלוחות הראשונות היו "מעשה אלקים גו' מכתב אלקים"[28], ולוחות האחרונות היו רק "מכתב אלקים", אבל הלוחות עצמם היו מעשה ידי משה[29]. וזוהי גם הסיבה לההפרש בפעולתם בישראל ובעולם:

בלוחות הראשונות אמרו רז"ל[30] ש"אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל . . אין כל אומה ולשון שולטת בהן", אמנם בנתינתם של הלוחות האחרונות נתחדש ענין היגיעה בתורה. והיינו דמצד לוחות הראשונות מקבלים בני ישראל את התורה כמו שהיא נמשכת מלמעלה, בבחינת אור ישר, ובהגילוי מלמעלה הרי לוחות הראשונות הם נעלים מלוחות האחרונות: אבל על ידי הלוחות האחרונות נתחדש ענין העבודה ויגיעה בתורה בכח עצמו, בבחינת אור חוזר, שדוקא על ידי זה ממשיך ממדריגה עליונה יותר בתורה מדרגא הנמשכת מצד עצמה. ולכן דוקא בשמחת תורה (שהוא הסיום דמתן תורה שביום הכיפורים[8]), הוא עיקר השמחה על התורה.

ו. והנה בדרושים הנ"ל[31] מבואר עוד ביאור בטעם הקביעות של שמחת תורה בשמיני עצרת - מצד לוחות שניות:

לוחות הראשונות הם כנגד בחינת צדיקים, דבעת נתינתם עמדו בני ישראל במדריגת צדיקים דכתיב[32] "ויחן שם ישראל כו' כאיש אחד", והקדימו נעשה לנשמע[33] ובעת שעמדו בהר סיני פסקה זוהמתן[34]; אבל לוחות האחרונות הן כנגד בחינת בעלי תשובה, כי בעת קבלתם היו בני ישראל בבחינת בעלי תשובה. ולכן נקבעה השמחה דוקא על נתינת התורה שהיתה ביום הכיפורים לבחינת בעלי תשובה, כי עיקר השמחה ויתרונה הוא דוקא מקירוב הבא אחר הריחוק.

וגם זה עולה בקנה אחד עם המבואר לעיל, דשמחת תורה הוא דוקא מצד "גמרה של תורה" באופן של לימוד ויגיעה ולא על ידי מתנה מלמעלה - ובהקדים ביאור ההפרש בין צדיק לבעלי תשובה[35], שהוא בשתים: א) בעבודת האדם בעצמו ועם עצמו, ב) בפעולת עבודתו בעולם:

א) בעבודת עצמו: עבודת הצדיק היא, כמו שהאלקים עשה את האדם ישר[36] - ועבודה זו היא מצד טבעו, כי יהודי אינו יכול בטבעו להיות נפרד מאלקות, וצדיק שאין בו שליטת (וההעלם על ידי) היצר, עבודתו היא מצד טבעו [וגם מצד השבועה שמלמעלה "תהי צדיק"[37]]:

25) ועוד יותר משמחת ביה"ש* שרק "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין", אבל כל העם באין לראות ולשמוע**, משא"כ בשמח"ת הרי מנהג ישראל*** שגם נשים וטף שמחים.
26) הקושי' שבסו"ס ב'.
27) כמבואר בתש"ו שם פל"ד. ובד"ה ויתן לך תרס"ו.
28) תשא לב, טז.
29) דכתיב (שם לד, א) פסל לך גו' וכתבתי.
30) עירובין נד, א.
31) אוה"ת שם. וראה גם המשך תש"ו שם פל"ד ומ"ד.
32) יתרו יט, ב. ופרש"י שם.
33) משפטים כד, ז (וראה פרש"י שם, ד). שבת פח, א.
34) שבת קמו, רע"א. זח"א נב, ב. ח"ב קצג, ב.
35) ראה בזה לקו"ש ח"ט ע' 4-63. ע' 66. לקו"ש ח"י ע' 84 ואילך, ובהנסמן שם.
36) קהלת ז, כט.
37) ספ"ג דנדה (ל, סע"ב). וגם שביעה מל' שבועה, היינו שנותנים לו כחות מלמעלה שיהי' צדיק (ראה קיצורים והערות לתניא ס"ע נו ואילך).

*) שמי שלא ראה שמחת ביה"ש לא ראה שמחה מימיו (משנה סוכה נא, א).
**) ראה משנה שם, רמב"ם הל' לולב פ"ח הי"ד.
***) שתורה היא (ראה ירושלמי פסחים פ"ד היא. בתוד"ה נפסל (מנחות כ, ב): מנהג אבותינו. וראה גם מנהגים ישנים מדורא ע' 153. מהרי"ל הובא ברמ"א שו"ע יו"ד שנו ס"ד).

מה שאין כן בעל־תשובה שחטא ופגם ועבר את הדרך, הרי כשם שהשינוי (תשובתו) הוא על ידי הבעל תשובה עצמו, כמו כן עבודתו בתורה ומצוות היא בעיקר בכח עצמו - "בחילא סגיא"[38].

ב) ועל דרך זה בפעולת עבודתם בעולם: כשם שעבודתו של הצדיק בעצמו היא בזה שמגלה את הכחות שניתנו לו מלמעלה מהכח אל הפועל, כמו כן הוא בהדירה שעושה לו יתברך בתחתונים, שהיא נעשית על ידי שמברר דברי הרשות השייכים (בכח על כל פנים) לקדושה, ונמצא שעשיית ה"דירה" בעבודתו אינה באופן שיש בזה התחדשות ממש, אלא רק שמוציאה ומביאה (מן הכח) אל הפועל: ואם כן אין זה שולל לגמרי את ה"נהמא דכסופא" שבפעולתו, מאחד שיסוד עבודתו הוא מתנה מלמעלה[39] (הכחות שניתנו לו מלמעלה, משביעים אותו כו' - ועל דרך זה בגילוי הדירה בתחתונים).

מה שאין כן בעל־תשובה, שהוא מברר ומעלה גם הזדונות עד שנהפכו לזכיות[40], היינו שפעולתו היא גם בדברים המנגדים לאלקות (ג' קליפות הטמאות) לעשותם "זכיות" - כלים לאלקות; הרי עבודה זו אינה באופן של גילוי מהכח אל הפועל, אלא התחדשות ממש[41]. ונמצא שדוקא עבודת הבעל־תשובה מושללת לגמרי מ"נהמא דכסופא", בהיות שהן עבודתו עם עצמו והן עבודתו בעשיית ה"דירה לו יתברך", הרי הוא בכח עצמו, בחילא יתיר, עד שמהפך מרע ממש לטוב וקדושה.

ועל פי זה יובן דב' הביאורים נקודה אחת משותפת בשניהם: מעלת עבודתו של האדם בכוחו ויגיעתו, שהיא נקודת הטעם בביאור הא' - שלכן שלימות השמחה ב"גמרה של תורה" היא רק ביום טוב האחרון של חג (שמחת תורה) - והיא היא נקודת היסוד בביאור הב' שהשמחה דשמחת תורה היא מצד הלוחות האחרונות שניתנו לבעלי תשובה.

ז. על פי כל הנ"ל מובנת השייכות ד"זאת הברכה" ל"ענין המועד" דשמיני עצרת[42].

בתחלת פרשת ברכה מדובר בלוחות הראשונות: "הוי' מסיני בא גו'", ועל זה נאמר "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", מורשה לשון ירושה[43], היינו שניתנה ובאה בירושה, בדרך ממילא ולא על ידי עבודה ויגיעה[44]. והסיום דפרשת וזאת הברכה (שהכל הולך אחר החתום[45]) הוא "לעיני כל ישראל", שקאי על שבירת הלוחות[46], "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר[47] אשר שברת ישר כחך ששברת"[48], שבזה מרומז עילויים של הלוחות האחרונות לגבי לוחות הראשונות (שלכן אמר לו ישר כחך ששברת), כי דוקא על ידי שנשאו לבו לשבור את הלוחות לעיני כל ישראל, פעל בכל ישראל (גם באלו שלא חטאו בעגל) עבודת התשובה - עבודה בכח עצמו.

וכאשר נתקבלה תשובתם במילואה, אז נתן להם הקב"ה את הלוחות השניות, שבזה הראה לעין כל שהוא יתברך קבל תשובתם ונתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם[49] ונתן להם לוחות שניות, היינו שגם בתורה תהיה העבודה ויגיעה - לימוד התורה בכח עצמו.

וכאשר באים לשמע"צ לאחר ז' ימי הסוכות, הזמן שכל ההמשכות נקלטות בפנימיות[50], וגם בחינת התורה שנתנה בלוחות השניות, הרי אז באה השמחה האמיתית והשלימה בלימוד האדם בתורה בכח עצמו[51].

ולכן לאחר סיום התורה "לעיני כל ישראל", מתחילין לקרות תיכף "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", כי על ידי עבודת האדם בלימוד

38) זח"א קכט, ב.
39) ראה תניא פי"ד.
40) יומא פו, ב. וראה בארוכה דרך מצותיך קצא, א.
41) ראה אוה"ת שם (ע' א'תשפ): והנה בחי' זכיות אלו הם זכיות אחרים שלא כענין זכיות דצדיקים כלל.
42) ראה עד"ז לקו"ש ח"ט ע' 242 ואילך.
43) ראה לקו"ת פרשתנו צד, ד. ובהנסמן שם.
44) להעיר שקטן משיתחיל לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו משה גו' (סוכה מב, א. הל' ת"ת לאדמוה"ד רפ"א).
45) ברכות יב, א.
46) ספרי ורש"י ס"פ ברכה.
47) תשא לד, א.
48) פרש"י ס"פ ברכה. וראה לקו"ש שם שי"ל ש"יישר כחך ששברת" נאמר לא בעת שבירת הלוחות, אלא כשנצטווה על הלוחות שניות "אשר שברת". ורש"י מביא (ומגלה) זה (יישר כחך ששברת) רק בסיום וזאת הברכה, כי רק אז נתגלה העילוי שבא ע"י שבירת הלוחות.
49) פרש"י תשא לג, יא.
50) ראה לקו"ת סוכות פח, ד. אוה"ת שם ע' א'תשפט. ובכ"מ.
51) ראה אוה"ת שם (ע' א'תשפו ואילך. וראה גם לקו"ת ברכה צו, א) שביוהכ"פ וז' ימי הסוכות (שהוא ענין ז' ימי המשתה שאחר "ביום חתונתו" שביוהכ"פ) גילוי בחי' התורה שבלוחות האחרונות הוא בבחי' מקיף בלבד - קדושין וחופה, ובשמע"צ הוא "גמר יום חתונתו . . ולכן אז שייך השמחה מהתורה שנמשכת ומתפשטת בפנימיותם".

וראה אוה"ת שם (ע' א'תשעג) שזהו ע"י התשובה דוקא שלכן בלוחות הראשונות בשבועות לא נתקיימה הקליטה, "ואח"כ ע"י התשובה נתנו הלוחות אחרונות ביוהכ"פ והם נתקיימו וזהו ענין הקליטה דשמע"צ".

התורה בכח עצמו (ועל דרך זה - בעבודת הבעלי תשובה שהיא בכח עצמו ובבחינת התחדשות ממש) נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית[52] שהוא מוסיף ומשפיע כביכול במעשה בראשית[53] - כי שותפות בשלימותה היא כששניהם שותפים שווים לגמרי. ולכן הצדיק שעבודתו היא רק לגלות מהכח אל הפועל (הן הכחות שלו, והן בהדירה שעושה בעולם) אין ה"שותפות" בשלימותה - שהרי הקב"ה בורא ומהווה מאין; אבל כשעבודתו היא בכח עצמו, הבעל־תשובה שעבודתו היא התחדשות ממש בהבריאה, כנ"ל, ועד שעושה מדבר הפכי דבר הרצוי - מעולם דלא "הניין לי" (להקב"ה) עושה עולם ד"הניין לי"[54] על ידי זה נעשה דומה לבורא - שותף בשלימות להקב"ה, ובורא[55] שמים וארץ "חדשים" שנרגש בהם ש"ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה"[56], ומסייעין[57] להאדם למלאות שליחותו ועבודתו בעולם.

(משיחת יום שמחת תורה תשל"ג)

52) ראה שבת י, א. קיט, ב. טור ושו"ע אדמוה"ז או"ח ר"ס רסח.

53) ועד"ז בתורה שארז"ל (ב"מ נט, ב) נצחוני בני נצחוני. וכאשר מתחיל ללמוד התורה עוה"פ אחר שסיימה הרי הלימוד הוא באופן נעלה יותר, ועוד שישראל מוסיפין* ומשפיעין** בתורה. וראה לקו"ש שם ס"ד ובהערה 46 שם.

54) ב"ר פ"ג, ז.

55) להעיר מב"ר פצ"ח, ג: מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות, ובאוה"ת בראשית (רנח, ב) - דקאי על כל בנ"י.

56) נוסח התפלה דר"ה.

57) ראה ג"כ לקו"ת סד"ה ה' לי בעוזרי.

*) וחיוב הוא "לאפשא לה" (זח"א יב, ב. תו"א מקץ לט, ד).

**) שלכן בכ"מ נקראו התורה כלה וישראל חתן (ראה לקו"ת תצא לז, סע"א. ברכה צג, ד ואילך).

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום שבת קודש עמ' ב

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תבאר את מחלוקתם כך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים שהשברים אסורים, **וּשְׁבָרֵי שְׁבָרִים מוּתָּרִין** כיון שהגוי מבטלם, **וְהָכָא בְּעַבּוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל חֻלִּין וּבְהֶדְיוֹט שֶׁיָּכוֹל לְהַחֲזִירָהּ קָמִיפְּלְגִי** – רב ושמואל נחלקו בעבודה זרה העשויה מחוליות קטנות, והן התפרקו, ודומה הדבר לשברי שברים, והגוי בעצמו יכול להרכיבם בלי אומן. **מַר** – רב **סָבַר, כֵּיוָן דְּהֶדְיוֹט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ,** אין זה נחשב לשבירה, **וּלְא בָּטְלָה** וצריך לבטל כל פרק ופרק לחוד, **וּמַר** – ושמואל **סָבַר, אֵין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** שנשברה **בְּטֵלָה** – צריכה ביטול **אֶלָּא** כאשר שבירתה נעשתה **בְּדֶרֶךְ גְּדִילָתָהּ,** כגון עלים שנשרו מהאשירה, **דְּהַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ** – שדרכה בכך, **הָא** – אולם עבודה זרה של חוליות, **לָאו גְּדִילָתָהּ הִיא** – אין דרכה להתפרק **וְלכן אֵין צְרִיכָה לְבָטֵל,** אלא בטלה כבר במה שנשברה מאליה, לפי שהגוי תמה אם לעצמה לא הועילה איך תועיל לו.

הדרן עלך פרק כל הצלמים

פרק רביעי - רבי ישמעאל

בפרק זה יבואר מתי הדברים הנעשים לעבודה זרה נאסרים בהנאה, וכן יתבאר מתי מתבטלים דברים אלו, ומותרים. כמו כן יתבארו בהמשך הפרק דיני יין של נכרי, אימתי נעשה יין נסך ואסור בהנאה.

משנה

'מרקוליס' הוא מין עבודה זרה, שאופן עבודתו הוא על ידי זריקת אבנים עליו, והמשנה מביאה מחלוקת בדין אבנים המונחות בסמוך אליו: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר שָׁלֹשׁ אֲבָנִים** העומדות **זוּ בְּצַד זוּ,** ונמצאות **בְּצַד מַרְקוֹלִיס,** שכבר עבדוה וזרקו עליה הרבה אבנים כדרך עבודתה, **אֲסוּרוֹת** בהנאה, **וְאם** נמצאו רק **שְׁתַּיִם** בצד המרקוליס, **מוּתָּרוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** אבנים **שֶׁנִּרְאוֹת עִמּוֹ** – שהן סמוכות אליו ונראה שנפלו ממנו, **אֲסוּרוֹת,** אף אם הן רק שתים, **וְשֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ, מוּתָּרוֹת,** ואף אם הן שלש.

גמרא

הגמרא מבררת את סברת רבי ישמעאל. שואלת הגמרא: **כִּשְׁלָמָא רַבָּנָן** – טעמם של רבנן מובן, במה שחילקו בין אבנים הנמצאות סמוך למרקוליס, לבין אבנים שאינן סמוכות, כיון **דְּקָסָבְרִי** – שהם סוברים שעובדי עבודה זרה **עוֹבְדִין** אף **לִשְׁבָרִים** שלה, ולכן באבנים הנמצאות בצד מרקוליס **וְנִרְאוֹת עִמּוֹ, דְּאִיבָּא לְמֵימַר מִינֵּיהּ נָפַל** – שיש לתלות שממנו נפלו אבנים אלו, **אֲסוּרוֹת,** משום שדינן כשברי עבודה זרה, שהרי כל האבנים שנזרקו על המרקוליס התווספו עליו ונעשה הכל כעבודה זרה גדולה, וכשנפלו ממנו אבנים אלו הרי הן שברי עבודה זרה שעובדים להם, ואילו אותן אבנים **שֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ מוּתָּרוֹת,** כיון שודאי לא ממנו נפלו ואינן שייכות לעבודה זרה כלל. **אֶלָּא** בדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** קשה, **מַאי קָסָבַר** – מה הוא סובר, **אִי עוֹבְדִין לִשְׁבָרִין, אֲפִילּוּ תַּרְתֵּי נַמִּי לִיתְּסַר** – עליו לאסור אף שתי אבנים הנמצאות סמוך למרקוליס, כיון שיש לתלות שממנו נפלו, והרי הן שברי עבודה זרה האסורים, **וְאִי אֵין עוֹבְדִין לִשְׁבָרִים, אֲפִילּוּ תְּלָת נַמִּי לָא** – אף אם נמצאו שלש אבנים אין לאוסרן, שאף אם נפלו ממרקוליס, אינם אסורים.

הגמרא מבארת במה נחלקו רבי ישמעאל וחכמים, ומתוך כך יתבאר טעמו של רבי ישמעאל: **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּאופן שִׁדּוּעַ שֶׁנִּשְׁרוּ** האבנים **מִמֶּנּוּ** – ממרקוליס, **לִדְבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרוֹת, וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שֶׁאֵין עוֹבְדִין לִשְׁבָרִים, הָנֵי מִילֵּי בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּלָאו הַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ** – זהו רק בעבודה זרה שאין דרך לעבוד את שבריה, **אֲבָל הָכָא,** במרקוליס, **דְּמֵעִיקָּרָא תַּבּוּרֵי מִיתַּבְּרִי** – שמתחילת עשייתו, אבניו כשבורות הן, שאינן מחוברות כבנין אחד אלא מונחות זו על זו, ודרכן ליפול, ממילא **הַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ** – דרכו בכך, ואף כשנפלו האבנים הדרך היא לעובדן, והן אסורות בהנאה ככל עבודה זרה. **כִּי פְּלִיגִי** – ואימתי נחלקו רבי ישמעאל וחכמים, **בִּסְתָמָא** – בסתם אבנים, שאין ידוע אם נפלו מהמרקוליס או לא.

נוסח התפלה ראש השנה

איזו לרעב ואיזו לשבע[1]

לרעב — לפני תקיעת שופר.

לשבע — אחרי תקיעת שופר.

כי על ידי תקיעת שופר נמשך פת, כמו שכתוב[2] תקעו בחדש שופר . . כי חוק לישראל הוא, חוק לישנא דמזוני.

(תורת לוי יצחק עמ' סז)

חלומותיו של פרעה על שבע שני השבע ושבע שני הרעב היו בראש השנה. שהרי הפותר אותם בו ביום בבוקר היה יוסף, שיצא מבית האסורים בראש השנה[3].

(הערות לזהר ב עמ' קלה)

תקעו בחדש שופר[4]

בחד"ש שופ"ר — גימטריא תת"ק. והוא התשע מאות טרומיטין שיש במאה תקיעות, דמיושב ודמעומד יחד.

(תורת לוי יצחק עמ' מה)

נוסח התפלה יום הכיפורים - פסוקים

כתנת בד קדש ילבש על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף[5].

בגדי פשתן לבן — רומזים על רחמים וחסד, כי מראה לבן רומז על חסד.

ואל תקשה מה שפשתן, קרבנו של קין[6], הוא גבורה,

ואותיות ב"ד רומזות על גבורה, שלכן אין מתחילין בב"ד[7],

וב"ד מספרו שש, והיינו גבורה, המדה השישית, הן מלמעלה למטה (כתר חכמה בינה דעת חסד וגבורה), והן מלמטה למעלה (מלכות יסוד הוד נצח תפארת וגבורה), והיינו מה שפשתן הוא שש -

כי ביום הכפורים זדונות נעשו כזכיות[8], שגם הגבורה היותר תקיפה, פשתן, נמתקת.

והכהן גדול דוקא, בחינת ורב חסד[9] (המדה השישית של י"ג מדות הרחמים, היינו שש), יכול ללובשם, כי מדת ורב חסד ממתיקה את הגבורות, שהן מנצפ"ך, כמספר ור"ב חס"ד. ועל דרך מה שכתוב[10] אלקים ברב חסדך.

(ליקוטים ואגרות עמ' שפט)

ונתן אהרן על שני השעירים גורלות[11].

ביום הכפורים היו גורלות, וכן מפטירין ביונה, שהטילו שם גורלות, כמו שכתוב[12] ויפילו גורלות ויפול הגורל על יונה.

כי עיקר העליה ביום הכפורים היא למלכות[13], וגורל הוא במלכות[14].

גורל — הוא גור ל'.

גור - גבורה, שלכן לא נאמר גור אלא ביצחק, ולא בשאר אבות[15].

ל' — גבורה נמשכת במלכות, הנקנית בשלשים מעלות[16], וכן יהוד"ה, שלו ניתנה המלוכה, מספרו שלשים.

(הערות לתניא עמ' לט)

---

1) שם.
2) תהלים פא, ג.
3) ראש השנה י, ב.
4) תפלת מוסף של ראש השנה.
5) אחרי טז, ד.
6) בראשית ד, ג וברש"י.
7) זח"ג רפא, ב.
8) ראה יומא פו, ב.
9) תשא לד, ו.
10) תהלים סט, יד.
11) אחרי טז, ח.
12) יונה א, ז.
13) פרי עץ חיים שער יום הכפורים פ"ג.
14) עיין קהלת יעקב מערכת גורל.
15) תולדות כו, ג. לקוטי תורה להאריז"ל פרשת ויחי.
16) אבות פ"ו מ"ו.

◆ יום ראשון י"ח תשרי ◆

לג (א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:**

א וְדָא בִּרְכְּתָא דִּי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ:

רש"י◄ **וְזֹאת הַבְּרָכָה • לִפְנֵי מוֹתוֹ.** (ספרי) סְמוּךְ לְמִיתָתוֹ שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי?◆

(ב) **וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:**

ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזֵהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי אִתְגְּלִי בִּגְבֻרָתֵהּ מִטּוּרָא דְּפָארָן וְעִמֵּהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יַמִּינֵהּ מְגוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא:

רש"י◄ **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא •** (שם) פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְאַחַר כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבַשֶּׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רְצוּי הוּא, כְּלוֹמַר כְּדַאי הֵם אֵלּוּ שֶׁתְּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה. **מִסִּינַי בָּא •** יָצָא לִקְרָאתָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר, כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהִקָּבִיל פְּנֵי כַּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יט) "לִקְרַאת הָאֱלֹהִים", לְמַדְּנוּ שֶׁיָּצָא כְּנֶגְדָּם. **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ •** (ספרי) שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא רָצוּ. **הוֹפִיעַ •** לָהֶם. **מֵהַר פָּארָן •** שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, וְלֹא רָצוּ. **וְאָתָה •** לְיִשְׂרָאֵל (שם). **מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ •** וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי קֹדֶשׁ וְלֹא כֻּלָּם, וְלֹא רָבָם, וְלֹא כְּדַרְכּוֹ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חֻפָּתוֹ. **אֵשׁ דָּת •** שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה, נָתַן לָהֶם בַּלּוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אֵשׁ דָּת", כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ◆

(ג) **אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ:**

ג אַף חַבִּבְנוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפְּקִנּוּן מִמִּצְרַיִם וְאִנּוּן מִדַּבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל מֵימְרָךְ:

רש"י◄ **אַף חֹבֵב עַמִּים •** גַּם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי 'עַם', שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ". **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ •** נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת אִתּוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ש"א כה) "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ •** וְהֵם רְאוּיִים לְכָךְ, שֶׁהֲרֵי תֻּכּוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶךָ, בְּסִינַי. תֻּכּוּ לְשׁוֹן פָּעֳלוּ, הִתְּוּכּוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ •** נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָתְךָ. **מִדַּבְּרֹתֶיךָ •** הַמֵּם בּוֹ קָרוֹב לַיְסוֹד, כְּמוֹ: (במדבר ז) "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו", (יחזקאל ב) "וָאֶשְׁמַע אֵת מְדַבֵּר אֵלָי", כְּמוֹ 'מִתְדַּבֵּר אֵלַי', אַף זֶה "מִדַּבְּרֹתֶיךָ", מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם. טיש פורפרליר"ש בְּלַע"ז (ציינע אונטערעדנוגען). וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל פִּי דִּבְרֶיךָ, וְהַמֵּ"ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן מִן. דָּבָר אַחֵר: "אַף חֹבֵב עַמִּים", אַף בִּשְׁעַת חִבָּתָן שֶׁל הָאֻמּוֹת שֶׁהֶרְאִיתָ לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, וּמְסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם. **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ •** כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְּךָ וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה שׁוֹמְרָם. **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ •** וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ •** מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה, וְאֵלֶּה דִּבְרֵיהֶם◆

(ד) **תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב:**

ד אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסָרַהּ יֵרָתָא לְכִנְשַׁת יַעֲקֹב:

רש"י◄ **תּוֹרָה •** אֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה הִיא לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 230)

אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה (רש"י לג, ד)

לְכָאוֹרָה, אֵיךְ מַתְאִים לְשׁוֹן אֲחִיזָה לְגַבֵּי תּוֹרָה, וּמַתְאִים יוֹתֵר לְשׁוֹן שְׁמִיעָה, לְמוּד, שֶׁמִּירָה וְכַדּוֹמֶה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אֲחַזְנוּהָ אֵינוֹ מִלְּשׁוֹן אֲחִיזָה וּתְפִיסָה, אֶלָּא מִלְּשׁוֹן אֲחוּזָה. דְּהִנֵּה הַמּוֹכֵר שָׂדֶה אֲחוּזָה חוֹזֵר לַבְּעָלִים בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחוּזָתוֹ (בהר כה, י ואילך); מִכֵּיוָן שֶׁזּוֹ אֲחוּזָתוֹ, הִיא קְשׁוּרָה אֵלָיו תָּמִיד. וְאַף כָּאן: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים לַתּוֹרָה בְּכָל מַצָּב, אֲפִילּוּ כְּשֶׁנִּמְסָרִים בִּידֵי הָאֻמּוֹת (אַף חוֹבֵב עַמִּים), כִּי הִיא מוֹרָשָׁה - יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה.

(ה) **וַיְהִי בְיִשֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:**

ה וַהֲוָה בְּיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַיְהִי •** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. **בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ •** תָּמִיד עֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם. **בְּהִתְאַסֵּף •** בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֶסִּיפָתָם. **רָאשֵׁי •** כְּמוֹ (שמות ל) "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ", רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִתְאַסֵּף", בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד, בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם הוּא מַלְכָּם, וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם◆

(ו) **יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר:**

ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תְּנָיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן:

רש"י◄ **יְחִי רְאוּבֵן •** בָּעוֹלָם הַזֶּה. **וְאַל־יָמֹת •** לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֶׂה בִּלְהָה. **וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר •** נִמְנִין בְּמִנְיָן שְׁאָר אֶחָיו, דְּגִמָא הִיא זוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית לה) "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה, וַיִּהְיוּ בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר", שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן◆

(ז) **וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ**

ז וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְקֵהּ (בְּאַגְחָא) לְקָרְבָא וּלְעַמֵּהּ

תְּבִיאֻנוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה:

תָּתֵיבִנֵּהּ לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֻּרְעָנוּתָא מִסָּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דָבְבוֹהִי חֲוֵי לֵהּ:

רש"י◄ **וְזֹאת לִיהוּדָה •** (מכות יא) סָמַךְ יְהוּדָה לִרְאוּבֵן, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב טו) "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וגו', לָהֶם לְבַדָּם וגו' וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם". (ב"ק צב) וְעוֹד פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכָּל מ' שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן מִפְּנֵי נְדוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מד) "וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים", אָמַר מֹשֶׁה: 'מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה? יְהוּדָה וְכוּ'". **שְׁמַע** ה' **קוֹל יְהוּדָה •** תִּפְלַת דָּוִד, וּשְׁלֹמֹה, וְאָסָא מִפְּנֵי הַכּוּשִׁים, וִיהוֹשָׁפָט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים וְחִזְקִיָּה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב. **וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ •** לְשָׁלוֹם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה (סִפְרִים אֲחֵרִים: מִן הַמִּלְחָמָה). **יָדָיו רָב לוֹ •** יָרִיבוּ רִיבוֹ וְיִנְקְמוּ נִקְמָתוֹ. **וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה •** עַל יְהוֹשָׁפָט הִתְפַּלֵּל, עַל מִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד: (דה"ב יח) "וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט, וַה' עֲזָרוֹ". דָּבָר אַחֵר: "שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה", (ספרי) כָּאן רָמַז בְּרָכָה לִשְׁמְעוֹן מִתּוֹךְ בִּרְכוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה. וְאַף כְּשֶׁחִלְקוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרָלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "מֵחֵבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן". (וּמִפְּנֵי מַה לֹא יִחֵד לוֹ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ עָלָיו עַל מַה שֶׁעָשָׂה בַּשִּׂטִּים, כָּךְ כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים) [מזמור צ]◆

◆ יום שני י"ט תשרי ◆

(ח) **וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:**

ח וּלְלֵוִי אֲמַר תֻּמָּיָא וְאוּרַיָּא אַלְבֶּשְׁתָּא לְגֻבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוֹהִי בְּנִסָּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתּוֹהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן:

רש"י◄ **וּלְלֵוִי אָמַר •** וְעַל לֵוִי אָמַר. **תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ •** כְּלֵפֵי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר. **אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה •** שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמַּלִּינִים. **תְּרִיבֵהוּ וְגו'**, כְּתַרְגּוּמוֹ, דָּבָר אַחֵר: "תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה", נִסְתַּקַּפְתָּ לוֹ לְבֹא בַּעֲלִילָה, אִם מֹשֶׁה אָמַר: (במדבר כ) "שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים", אַהֲרֹן וּמִרְיָם מָה עָשׂוּ?◆

(ט) **הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ:**

ט דְּעַל אֲבוֹהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפֵּי אֲחוֹהִי וּבְנוֹהִי לָא נְסִיב אֲרֵי נְטָרוּ מַטְּרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁגִּיחוּ:

רש"י◄ **הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו •** כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי: (שמות לב) "מִי לַה' אֵלַי", נֶאֱסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי, וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ, אוֹ אֶת בֶּן בִּתּוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אָבִיו מֵאִמּוֹ, וְאָחִיו מֵאָבִיו, וְכֵן בָּנָיו מִמֹּשֶׁה, שֶׁהֲרֵי לְוִיִּים הֵם וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "כָּל בְּנֵי לֵוִי". **כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ •** לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. **וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ •** בְּרִית מִילָה, שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין וּמְלִין אֶת בְּנֵיהֶם (סִפְרִים אֲחֵרִים: אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִّדְבָּר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ז עמ' 39)

נֶאֱסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי וְצִוִּיתִים לַהֲרוֹג . . וְכֵן עָשׂוּ (רש"י לג, ט)

רַשִּׁ"י כָּתַב בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא (לב, כט) שֶׁהַכֹּהֲנִים זָכוּ לִכְהוּנָה מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱנִישׁוּ אֶת עוֹבְדֵי הָעֵגֶל. וְלִכְאוֹרָה, עַל פִּי זֶה הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל שֵׁבֶט לֵוִי, לָאו דַּוְקָא כֹּהֲנִים. וּרְאֵה רַשִּׁ"י בַּמִּדְבָּר ג, יב (וְהַלְוִיִּם, שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, נִבְחֲרוּ תַּחְתֵּיהֶם) וּדְבָרִים י, ח (וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ), שֶׁפֵּרֵשׁ עַל הַלְוִיִּם. אֲבָל בִּשְׁנֵיהֶם פֵּרֵשׁ הַטַּעַם דְּלֹא טָעוּ בָּעֵגֶל, וְלֹא שֶׁהָרְגוּ. וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ.

(י) **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטֹרֶה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ:**

י כְּשָׁרִין אִלֵּין דְּיַלְפּוּן דִּינָיךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרָיָתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָךְ:

רש"י◄ **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ •** רְאוּיִין אֵלּוּ לְכָךְ. **וְכָלִיל •** עוֹלָה.

(יא) **בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן:**

יא בָּרֵךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקָרַבָּן יְדוֹהִי תְּקַבַּל בְּרַעֲוָא תְּבַר חַרְצָא דְּסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי דָבְבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן:

רש"י◄ **מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו •** מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סט) "וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד", וְעַל הַמְּעוֹרְרִין עַל הַכְּהֻנָּה אָמַר כֵּן. דָּבָר אַחֵר: רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים: י"ב בְּנֵי חַשְׁמוֹנַאי וְאֶלְעָזָר כְּנֶגֶד כַּמָּה רְבָבוֹת. לָכֵן נֶאֱמַר: "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה". **וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן •** מְחַץ קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִהְיוֹת לָהֶם תְּקוּמָה◆

(יב) **לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן:**

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרַחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא:

רש"י◄ **לְבִנְיָמִן אָמַר •** לְפִי שֶׁבִּרְכַּת לֵוִי בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת וְשֶׁל בִּנְיָמִין בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ, סְמָכָן זֶה לָזֶה, וְסָמַךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו שֶׁאַף הוּא מִשְׁכַּן שִׁילֹה הָיָה בְּנוּי בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם עח) "וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וגו'", וּלְפִי שֶׁבֵּית עוֹלָמִים חָבִיב מִשִּׁילֹה, לְכָךְ הִקְדִּים בִּנְיָמִין לְיוֹסֵף. **חֹפֵף עָלָיו •** מְכַסֶּה אוֹתוֹ וּמֵגֵן עָלָיו. **כָּל־הַיּוֹם •** לְעוֹלָם. מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן •** בְּגֹבַהּ אַרְצוֹ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי, אֶלָּא שֶׁנְּמוּדוּ כ"ג אַמָּה מֵעֵין עֵיטָם, וְשָׁם הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לִבְנוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא בִּשְׁחִיטַת

קְדָשִׁים: ׳אֲמָרֵי נַחֲתִי בֵּיהּ פּוּרְתָּא׳, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן", אֵין לְךָ נָאֶה בַּשּׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתֵפָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ׳ 146)

אֲמָרֵי, נַחֲתִי בֵּיהּ פּוּרְתָּא (רש״י לג, יב)

בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמוּר לְהָאִיר אוֹר אֱלֹקִי לְכָל הָעוֹלָם, עַד לְחֶלְקוֹ הֲכִי נָמוּךְ. לָכֵן לֹא הָיָה גָּבוֹהַּ לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם, כִּי אָז הָיָה נַעֲלֶה מִכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָאִיר לְכָל הָעוֹלָם; אֶלָּא נַחֲתִי בֵּיהּ פּוּרְתָּא, וְאָז הוּא שַׁיָּךְ וְקָרוֹב לָעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין לַ׳מִקְדָּשׁ׳ הַפְּרָטִי שֶׁבְּתוֹךְ כָּל יְהוּדִי: כְּשֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהִבְדָּלָה מִנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, גּוּפוֹ, וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, אֶלָּא הִיא מִתְעַסֶּקֶת אִתָּם וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם, בִּכְדֵי לְבָרְרָם וּלְזַכְּכָם – נַעֲשִׂים כֻּלָּם מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה.

◆ יום שלישי כ׳ תשרי ◆

(יג) **וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת:**

יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרָכָא מִן קֳדָם יְיָ אַרְעֵהּ עָבְדָא מַגְדָּנִין מִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָנָן וּתְהוֹמִין דְּנָגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרָע:

רש״י◄ מְבֹרֶכֶת ה׳ אַרְצוֹ • שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף. **מִמֶּגֶד** • לְשׁוֹן עֲדָנִים וּמֶתֶק. **וּמִתְּהוֹם** • שֶׁהַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ מִלְּמַטָּה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבָטִים בִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מֵעֵין בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש״פ בראשית תשכ״א – תורת מנחם התוועדויות כט עמ׳ 131)

שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש״י לג, יג)

בְּאַחַת הַפְּעָמִים הַנְּדִירוֹת שֶׁכְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ״ר דִּבֵּר עַל עַצְמוֹ, הוּא אָמַר: אַרְצוֹ שֶׁל ״יוֹסֵף׳ מְבֹרֶכֶת בְּכָל טוּב. תְּנוּ יְדֶכֶם וּתְסַיְּעוּ לַעֲבֹד אוֹתָהּ! בָּאָרֶץ יֵשׁ הַכֹּל, וְכַאֲשֶׁר יַעַבְדוּ אוֹתָהּ - הִיא תִּתֵּן כָּל טוּב. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁ״אֶרֶץ׳ זוֹ מְבֹרֶכֶת הֵן בְּרוּחַ, מֶגֶד שָׁמַיִם מִטַּל, וְהֵן בְּגֶשֶׁם, תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תַּחַת.

(יד) **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים:**

יד וְעָבְדָא מִגְדָּנִין וַעֲלָלָן מִיבּוּל שִׁמְשָׁא וְעָבְדָא מִגְדָּנִין מֵרֵישׁ יְרַח בִּירַח:

רש״י◄ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ • שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ פִּתּוּחָה לַחַמָּה, וּמְמַתֶּקֶת הַפֵּרוֹת. **גֶּרֶשׁ יְרָחִים** • יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשֵּׁלְתָּן, וְאֵלּוּ הֵן: קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין. דָּבָר אַחֵר: "גֶּרֶשׁ יְרָחִים", שֶׁהָאָרֶץ מְגֹרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מַחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ.

(טו) **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם:**

טו וּמֵרֵישׁ טוּרֵיָא בַּכִּירַיָּא וּמִטּוּב רָמָן דְּלָא פָּסְקָן:

רש״י◄ וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם • וּמְבֹרֶכֶת מֵרֵאשִׁית בִּשּׁוּל הַפֵּרוֹת, שֶׁהָרָרֵיהָ מַקְדִּימִין לְבַכֵּר בִּשּׁוּל פֵּרוֹתֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: מַגִּיד שֶׁקַּדְמָה בְּרִיאָתָן לִשְׁאָר הָרִים. **גִּבְעוֹת עוֹלָם** • גִּבְעוֹת הָעוֹשׂוֹת פֵּרוֹת לְעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעֹצֶר הַגְּשָׁמִים.

(טז) **וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:**

טז וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלָאֲהּ רָעֵי לֵהּ דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בַּאֲסָנָא יָתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְּיוֹסֵף וּלְגַנְיָא פָּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי:

רש״י◄ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה • כְּמוֹ שׁוֹכֵן סְנֶה, וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מֵרְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַנִּגְלֶה עָלֵי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה. **רְצוֹן** • נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס, וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא. **תְּבוֹאתָה** • בְּרָכָה זוֹ לְרֹאשׁ יוֹסֵף. **נְזִיר אֶחָיו** • שֶׁהָפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ.

(יז) **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה:**

יז רַבָּא דִּבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעַבִּידָא לֵהּ מְקֶדֶם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ בִּגְבֻרָתֵהּ עַמְמַיָּא יִקְטֵל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה:

רש״י◄ בְּכוֹר שׁוֹרוֹ • יֵשׁ בְּכוֹר שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פט) "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ", וְכֵן: (שמות ד) "בְּנִי בְּכוֹרִי יִשְׂרָאֵל". **בְּכוֹר** • מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ. **שׁוֹרוֹ** • שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבֹּשׁ כַּמָּה מְלָכִים. **הָדָר לוֹ** • נָתוּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כז) "וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו". **וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו** • שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה, וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר, וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם. **אַפְסֵי־אָרֶץ** • שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, אֲפִשָּׁר שֶׁכֻּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן, שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטֵרִין וַאֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשׁוּבָה לְכֻלָּם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ג) "נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם". **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם** • אוֹתָם הַמִּנְגָּחִים הֵם הָרִבְבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שָׁבָא מֵאֶפְרַיִם. **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה** • הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ח) "וְזֶבַח וְצַלְמֻנַע בְּקַרְקֹר וְגוֹ'".

◆ יום רביעי כ"א תשרי ◆

(יח) **וְלִזְבוּלֵן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ:**

יח וְלִזְבוּלֵן אֲמַר חֲדֵי זְבוּלֵן בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בְּמִהְכָּךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדָיָא בְּירוּשְׁלֵם:

רש"י◄ **וְלִזְבוּלֵן אָמַר•** אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבַּרַּךְ בְּאַחֲרוֹנָה: זְבוּלֻן גָּד דָּן נַפְתָּלִי וְאָשֵׁר – כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם, לְפִי שֶׁהָיוּ חֲלָשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים, הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מז) "וּמִקְּצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים", לְפִי שֶׁנִּרְאִים חֲלָשִׁים וְלֹא יָשִׂים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחַמְתּוֹ. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שְׁתָּפוּת: "זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן", וְיוֹצֵא לְפַרְקַמְטְיָא בְּסִפִּינוֹת וּמִשְׁתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל יְדֵי זְבוּלוּן הָיְתָה. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ•** הַצְלַח בְּצֵאתְךָ לִסְחוֹרָה. **וְיִשָּׂשכָר•** הַצְלַח בִּישִׁיבַת אֹהָלֶיךָ לַתּוֹרָה, לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דה"א יב) "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים, רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם", רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ, וְעַל פִּי קְבִיעַת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם.

(יט) **עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל:**

יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָא דְמִטַּמְרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן:

רש"י◄ **עַמִּים•** שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. **הַר־יִקְרָאוּ•** לְהַר הַמּוֹרִיָּה יֵאָסְפוּ. כָּל אֲסִיפָה עַל יְדֵי קְרִיאָה הִיא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ בָּרְגָלִים זִבְחֵי־צֶדֶק. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן, וְיֵהָא לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. **וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל•** (מגילה) כִּסּוּי טְמוּנֵי חוֹל: טָרִית, וְחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה הַיּוֹצְאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל, וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן הָיָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה: "זְבוּלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת", מִשּׁוּם דְּנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה, שֶׁהָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלוּן עַל חֶלְקוֹ: לְאָחִי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְכוּ'. **וּשְׂפֻנֵי•** לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (מ"א ו) "וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת", (שם ז) "וְסָפוּן בְּאֶרֶז", וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּמְטַלַּל בְּכִיּוּרֵי (סְפָרִים אֲחֵרִים: בְּכִסּוּי) אַרְזָא'. דָּבָר אַחֵר: "עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ", עַל יְדֵי פְּרַקְמַטְיָא שֶׁל זְבוּלוּן, תַּגָּרֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בָּאִים אֶל אַרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר, וְהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְנִצְטַעַרְנוּ עַד כָּאן, נֵלֵךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם, וְנִרְאֶה מַה יִּרְאָתָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ וּמַה מַּעֲשֶׂיהָ, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לֵאלֹהַּ אֶחָד וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד, לְפִי שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֱלֹהוּת שֶׁל זֶה לֹא כֶּאֱלֹהוּת שֶׁל זֶה, וּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם אוֹמְרִים אֵין אוּמָה כְּשֶׁרָה כָּזוּ וּמִתְגַּיְּרִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק". **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר הַיָּם נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן בְּשֶׁפַע.

(כ) **וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:**

כ וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ אַפְּתִּי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין:

רש"י◄ **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד•** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח. **כְּלָבִיא שָׁכֵן•** לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַסֵּפֶר. לְפִיכָךְ נִמְשַׁל בַּאֲרָיוֹת, שֶׁכָּל הַסָּמוּכִים לַסֵּפֶר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים. **וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד•** הֵרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת.

(כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל:**

כא וְאִתְקַבֵּל בְּקַדְמֵתָא דִּילֵהּ אֲרֵי תַּמָּן בְּאִתְחַסְנוּתֵהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל קָבִיר וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּרֵישׁ עַמָּא זַכְיָן קָדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ•** רָאָה לִיתֵּן לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. **כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק•** כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחֹקֵק, וְהוּא מֹשֶׁה. **סָפוּן•** אוֹתָהּ חֶלְקָה סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ". **וַיֵּתֵא•** גָּד. **רָאשֵׁי עָם•** הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (במדבר לב) "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וְגוֹ'". **צִדְקַת ה' עָשָׂה•** שֶׁהֶאֱמִינוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁמְרוּ הַבְטָחָתָם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, עַד שֶׁכָּבְשׁוּ וְחִלְקוּ. דָּבָר אַחֵר: "וַיֵּתֵא", מֹשֶׁה. "רָאשֵׁי עָם". **צִדְקַת ה' עָשָׂה•** עַל מֹשֶׁה אָמוּר.

◆ יום חמישי כ"ב תשרי ◆

(כב) **וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן:**

כב וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵהּ שָׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדָּן מִן מַתְנָן:

רש"י◄ **דָּן גּוּר אַרְיֵה•** אַף הוּא הָיָה סָמוּךְ לַסֵּפֶר, לְפִיכָךְ מָשְׁלוּ בַּאֲרָיוֹת. **יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן•** כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁהָיָה הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ מִמְּעֵרַת פַּמְיָאס וְהִיא לֶשֶׁם שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן", וְזִנּוּקוֹ וְקִלּוּחוֹ מִן הַבָּשָׁן. דָּבָר אַחֵר: מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלַק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נָטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, תְּחִלָּה נָטְלוּ בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, עֶקְרוֹן וּסְבִיבוֹתֶיהָ, וְלֹא סָפְקוּ לָהֶם, וּבָאוּ וְנִלְחֲמוּ עִם לֶשֶׁם, שֶׁהִיא פַּמְיָאס, וְהִיא בִּצְפוֹנִית מִזְּרָחִית, שֶׁהֲרֵי הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מִמְּעֵרַת פַּמְיָאס, וְהוּא בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָא מֵהַצָּפוֹן לַדָּרוֹם וְכָלָה בִּקְצֵה יַם הַמֶּלַח, שֶׁהוּא בְּמִזְרַח יְהוּדָה, שֶׁנָּטַל בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם,

וַיַּעֲלוּ בְּנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וְגוֹ'", יָצָא גְּבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ שֶׁהִתְחִילוּ לִנְחֹל בּוֹ.

(כג) **וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמְלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה:**

כג וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרַב יָם גּוּפֵסַר וְדָרוֹמָא יֵרַת:

רש"י◄ **שְׂבַע רָצוֹן** • שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ. **יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה** • יַם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ, וְנָטַל מְלֹא חֵבֶל חֶרֶם בִּדְרוֹמָהּ, לִפְרֹשׂ חֲרָמִים וּמַכְמוֹרוֹת. **יְרָשָׁה** • לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ (דברים א) "עֲלֵה רַשׁ", וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בְּרֵי"ש מוֹכִיחַ, כְּמוֹ: יְרַשׁ, יְדַע, לְקַח, שְׁמַע, כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ ה"א, יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה: שְׁמָעָה, יְדָעָה, סְלָחָה, לְקָחָה, אַף כָּאן: "יְרָשָׁה", לְשׁוֹן צִוּוּי. וּבְמָסֹרֶת הַגְּדוֹלָה מָצִינוּ בְּאַלְפָא בֵּיתָא לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעֲמֵיהוֹן מִלְּעֵיל.

(כד) **וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ:**

כד וּלְאָשֵׁר אָמַר בְּרִיךְ מִבְּרַכַּת בְּנַיָּא אֲשֶׁר יְהֵי רַעֲוָא לְאַחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:

רש"י◄ **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר** • רָאִיתִי בַּסִּפְרֵי: אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד. **יְהִי רְצוּי אֶחָיו** • שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן וּבְקִפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. דָּבָר אַחֵר: "יְהִי רְצוּי אֶחָיו", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים: (א ז) "הוּא אֲבִי בְּרָזִית", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים, הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת. **וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ** • (ספרי) שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטְרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן, מִנּוּ לָהֶם פּוּלְמוֹסְטוּס אֶחָד וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּמִנְחוֹת (פ"ה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א ענמ' 109)

שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת . . נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים (רש"י לג, כד)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַנּוֹי הָאֲמִתִּי שֶׁל אִשָּׁה הוּא צְנִיעוּתָהּ, כָּל כְּבוּדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. וּצְנִיעוּת מְבִיאָה וּמוֹעִילָה לִכְהוּנָה גְּדוֹלָה, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁאִשָּׁה צְנוּעָה רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לַכֹּהֵן וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וּבִזְכוּת צְנִיעוּתָהּ זָכְתָה קִמְחִית לְבָנִים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בִּכְהוּנָה גְּדוֹלָה. אִשָּׁה צְנוּעָה זוֹכָה לְבָנִים 'כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים', כְּלוֹמַר: הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שָׁם הָיָה הָאָרוֹן, שֶׁבּוֹ הַלּוּחוֹת, שֶׁעֲלֵיהֶם חֲקוּקוֹת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לֹא כְּתוּבוֹת בִּדְיוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר נוֹסָף עַל הַקֶּלֶף); וּכְמוֹ כֵן, הָאָדָם וְהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הֵם דָּבָר אֶחָד.

(כה) **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:**

כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלְמָתָךְ תְּקִפָּךְ:

רש"י◄ **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ** • עַכְשָׁו הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסֵּפֶר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לִיכָּנֵס בָּהּ, כְּאִלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמַנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת. דָּבָר אַחֵר: "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ", אַרְצְכֶם נְעוּלָה בָּהָרִים שֶׁחוֹצְבִין מֵהֶם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת, וְאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הָיְתָה מַנְעוּלָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ** • וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, שֶׁהֵן יְמֵי תִּחְלָתְךָ, יְמֵי נְעוּרֶיךָ, כָּךְ יִהְיוּ יְמֵי זִקְנָתְךָ, שֶׁהֵן דּוֹאֲבִים, זָבִים וּמִתְמוֹטְטִים. דָּבָר אַחֵר: "וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ", וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, כְּמִנְיַן יָמֶיךָ, כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם יִהְיוּ דָּבְאֶךָ, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת יִהְיוּ דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶכֶת בְּפֵרוֹת, וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת הֵימֶנָּה וּמַמְשִׁיכוֹת לָהּ כַּסְפָּם וּזְהָבָם, אשקלונ"ט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כֻּלָּה מֵהֶם, שֶׁהֵן מְזִיבוֹת אוֹתָם לְאַרְצְכֶם.

(כו) **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים:**

כו לֵית אֱלָהּ כְּאֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתָקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא:

רש"י◄ **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן** • דַּע לְךָ יְשֻׁרוּן, שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְלֹא כְּצוּרְךָ צוּרָם. **רֹכֵב שָׁמַיִם** • הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבְּעֶזְרֶךָ, וּבְגַאֲוָתוֹ הוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים.

◆ בכל העולם יום שישי כ"ג תשרי ◆

(כז) **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד:**

כז מְדוֹר אֱלָהָא דִי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ מִתְעַבֵּד עָלְמָא וְתָרִיךְ מִקֶּדָמָךְ סָנְאָה וַאֲמַר שֵׁצִי:

רש"י◄ **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם** • לְמָעוֹן הֵם הַשְּׁחָקִים, לֵאלֹהֵי קֶדֶם, שֶׁקֹּדֶם לְכָל אֱלֹהִים, וּבֵרַר לוֹ שְׁחָקִים לִשְׁבָתוֹ וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ שׁוֹכְנִים. **זְרֹעֹת עוֹלָם** • סִיחוֹן וְעוֹג וּמַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁהָיוּ תָּקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָךְ, עַל כָּרְחָם יָחֳרְדוּ וְיָזוּעוּ וְכֹחָם חָלַשׁ מִפָּנָיו. לְעוֹלָם אֵימַת הַגָּבֹהַּ עַל הַנָּמוּךְ, וְהוּא שֶׁהַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרֶךָ. **וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב** • וַיֹּאמֶר לְךָ 'הַשְׁמֵד אוֹתָם'. **מְעֹנָה** • כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לְמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ הֵטִיל לָהּ ה"א בְּסוֹפָהּ.

(כח) **וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעֲרְפוּ־טָל:**

כח וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרַחְצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכָתָא דִּבְרַכְנוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא עִבּוּר וַחֲמָר אַף שְׁמַיָּא דְּעִלְּוֵיהוֹן יְשַׁמְּשַׁנּוּן בְּטַלָּא:

רש"י◄ **בֶּטַח בָּדָד** • כָּל יָחִיד וְיָחִיד "אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ", מְפָזָרִין וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלֵישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. **עֵין יַעֲקֹב** • כְּמוֹ: (במדבר יא) "וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח", כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב, לֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר יִרְמְיָה: (ירמיה טו) "בָּדָד יָשַׁבְתִּי", אֶלָּא כְּעֵין הַבִּטָּחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב: (בראשית מח) "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם". **יַעַרְפוּ** • יָטִיפוּ. **אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל** • אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: (שם כז) "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'".

(כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ:

כט טוּבְךָ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דְּפָרְקָנֵהּ (מִן) קֳדָם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן קֳדָמוֹהִי נְצָחָן גַּבְרוּתָךְ וִיכַדְּבוּן סָנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיקַת צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ:

רש"י◄ אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל • לְאַחַר שֶׁפֵּרֵט לָהֶם הַבְּרָכוֹת, אָמַר לָהֶם: 'מַה לִּי לְפָרֹט לָכֶם, כְּלַל דָּבָר: הַכֹּל שֶׁלָּכֶם'. אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ • תְּשׁוּעָתְךָ בַּה' אֲשֶׁר הוּא מָגֵן עֶזְרֶךָ, (וַאֲשֶׁר הוּא) וְחֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ. וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ • כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ: (יהושע ט) "מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וְגוֹ'". וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ • כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שם י) "שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה".

(א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן:

א וּסְלֵק מֹשֶׁה מִמֵּישָׁרָא דְּמוֹאָב לְטוּרָא דִּנְבוֹ רֵישׁ רָמְתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וְאַחְזֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן:

רש"י◄ מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ • כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ, וּפִסְּעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת. אֶת־כָּל־הָאָרֶץ • הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁלְוָתָהּ וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִין לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ. עַד־דָּן • הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָּן עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים יח) "וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל", וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ.

(ב) וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן:

ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְּאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִּיהוּדָה עַד יַמָּא מַעֲרָבָא:

רש"י◄ וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי • הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשֵׁלְוָתָהּ וְחָרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחֵילוֹתָיו. וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה • הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשֵׁלְוָתָהּ וּבְחָרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה, נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק. וְאֶת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה • בְּשֵׁלְוָתָהּ וּבְחָרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְחוֹנָם. עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן • אֶרֶץ הַמַּעֲרָב בְּשֵׁלְוָתָהּ וּבְחָרְבָּנָהּ. דָּבָר אַחֵר: אַל תִּקְרֵי "הַיָּם הָאַחֲרוֹן", אֶלָּא 'הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן', הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁעֲתִידִין לֵיאָרַע לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים.

(ג) וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר:

ג וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישָׁרָא בִּקְעָתָא דִּירֵחוֹ קַרְתָּא דְּדִקְלַיָּא עַד צֹעַר:

רש"י◄ וְאֶת־הַנֶּגֶב • אֶרֶץ הַדָּרוֹם. דָּבָר אַחֵר: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יג) "וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב, וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן". וְאֶת־הַכִּכָּר • הֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ז) "בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה".

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:

ד וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא דִּי קַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךָ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָיךָ וּלְתַמָּן לָא תְּעִבַּר:

רש"י◄ לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ • כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: 'שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קִיְּמָהּ', וְזֶהוּ לֵאמֹר, לְכָךְ הֶרְאִיתִיהָ לְךָ, אֲבָל גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שֶׁשָּׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, שֶׁאִלּוּלֵי כָּךְ, הָיִיתִי מְקַיֵּמְךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם נְטוּעִים וּקְבוּעִים בָּהּ, וְתֵלֵךְ וְתַגִּיד לָהֶם.

(ה) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה:

ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא דַיְיָ:

רש"י◄ וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה • (ב"ב טו) אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת, וּכְתִיב: "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה"? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּאן וָאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם, וְהוּא אוֹמֵר (לעיל לא): "לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה"? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע. עַל־פִּי ה' • בִּנְשִׁיקָה.

(ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ו וּקְבַר יָתֵהּ בְּחֵילָתָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב לְקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קְבַרְתֵּהּ עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ • הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ. (ספרי נשא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, וְזֶהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֲתִין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן, כֵּיוֹצֵא בוֹ (במדבר ו) "בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אוֹתוֹ", הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ, כֵּיוֹצֵא בוֹ (ויקרא כב) "וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה", וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׁיאִים אוֹתָם? אֶלָּא הֵם מַשִּׁיאִים אֶת עַצְמָם. מוּל בֵּית פְּעוֹר • קִבְרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אבות פ"ה).

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה:

ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְּהַת עֵינוֹהִי וְלָא שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְּאַפּוֹהִי:

רש"י◄ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ • אַף מִשֶּׁמֵּת. וְלֹא־נָס לֵחֹה • לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ, לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו.

(ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה:

ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְכִיתָא אֲבֵלָא דְמֹשֶׁה:

רש"י◄ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, נֶאֱמַר: (במדבר כ) "כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל", זְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 255)

הַזִּכְרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן . . זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (רש"י לד, ח)

לְכָאוֹרָה, מַדּוּעַ מַזְכִּירִים בְּעֵת מִיתַת מֹשֶׁה אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ לְגַבֵּי אַהֲרֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר: אַהֲרֹן עָשָׂה שָׁלוֹם עַל יְדֵי שֶׁשִּׁנָּה קְצָת מִן הָאֱמֶת, אַךְ מֹשֶׁה, שֶׁמִּדָּתוֹ אֱמֶת, אֵינוֹ מְסֻגָּל לִפְעֹל בְּדֶרֶךְ זֶה. וְיֵשׁ בָּזֶה מַה שֶּׁאֵין בָּזֶה: מֹשֶׁה – אֵינוֹ נוֹטֶה מִן הָאֱמֶת. אַהֲרֹן – מֵבִיא שָׁלוֹם לְכָל יְהוּדִי, גַּם אָדָם כָּזֶה שֶׁבִּשְׁבִילוֹ מֵכְרָחִים לְשַׁנּוֹת מִן הָאֱמֶת. בְּמֶשֶׁךְ חַיֵּי מֹשֶׁה, כְּשֶׁהָיָה עָסוּק בְּמִלּוּי תַּפְקִידוֹ, הָיָה עָסוּק כֻּלּוֹ בָּעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ, מִדַּת הָאֱמֶת; אֲבָל כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים שְׁלִיחוּתוֹ, הִרְגִּישׁ אֶת מַעֲלַת הַנְהָגַת אַהֲרֹן.

(ט) וְיְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(י) וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים:

י וְלָא קָם נְבִיָא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִי אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין:

רס"י ◄ **אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל־פָּנִים** • שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) "וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה'", (במדבר ט) "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם".◆

(יא) לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:

יא לְכָל אָתַיָא וּמוֹפְתַיָא דִי שְׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ:

(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

יב וּלְכֹל יְדָא תַּקֻּפְתָּא וּלְכֹל חֵזְוָנָא רַבָּא דִי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

רס"י ◄ **וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה** • שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בַּלּוּחוֹת בְּיָדָיו◆ **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל** • נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא◆ **לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל** • שֶׁנִּשְׁאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ט) "וָאֶשַּׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם", וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל י) "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (שבת פז):

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כב עמ' כה)

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל

יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת סְמִיכוּת הַתּוֹרָה סוֹפָהּ לִתְחִלָּתָהּ, עַל פִּי מַה שֶׁהִקְשׁוּ רַז"ל (נדרים לט, ב) וְהָכְתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים: לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים . . אֲשֶׁר עָשָׂה . . (וְאֵין זֶה חָדָשׁ, כִּי אִם) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, כִּי תְּנַאי הִתְנָה הַקָּבָ"ה עִם כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּעֵת הַבְּרִיאָה בְּנוֹגֵעַ לְנִסִּים (בראשית רבה ה, ה. זח"ב קצח, ב. פירוש המשניות להרמב"ם ותוספות יום טוב אבות ה, ו).

מ"א פסוקים גאוא"ל סימן חסלת פרשת וזאת הברכה

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

הפטרה לשמיני עצרת מלכים א פרק ח

ח נד וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה
מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם: נה וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר: נו בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ: נז יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: נח לְהַטּוֹת
לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ: נט וְיִהְיוּ דְבָרַי
אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט
עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: ס לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: סא וְהָיָה
לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה: סב וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה: סג וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף

וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: סד בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ
אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים
כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: סה וַיַּעַשׂ
שְׁלֹמֹה בָּעֵת־הַהִיא אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם: סו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ
לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטֹובֵי לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: **ט** א וַיְהִי
כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת:

הפטרת וזאת הברכה ביהושע פרק א

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב מֹשֶׁה
עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מִהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן
הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם:
ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק
וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ
מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דַּרְכֶּךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת
כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שְׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה
וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא
לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם
וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נָשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לַאֲחֵיכֶם
כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ
אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל
אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל
אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

הפטרת פרשת בראשית לקריאה בציבור נדפסה בעמ' קפז

א (א) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:

א בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יַת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא:

רש"י◄ **בְּרֵאשִׁית •** אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מִ"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם", שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל. וּמַה טַּעַם פָּתַח בְּבְרֵאשִׁית? מִשּׁוּם (תהלים קי"א): "כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם", שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל: לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכִּבַשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִיא. הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשָׁר בְּעֵינָיו, בִּרְצוֹנוֹ נְתָנָהּ לָהֶם, וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ. **בְּרֵאשִׁית בָּרָא •** אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר אֶלָּא דַּרְשׁוּנִי, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּהוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת (משלי ח): "רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ",

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּעֵזֶר יוֹצֵר אוֹרָה. אֲבָאֵר פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה. לְיַחֵד שְׁמוֹ הַנּוֹרָא. אֲשֶׁר עֲשָׂאנִי מֵרֵאשִׁית. וִיעַצְנִי וּקְרָאנִי רֵאשִׁית. לַעֲסֹק בְּנֹעַם רֵאשִׁית. אַתְחִיל לְבָאֵר סֵפֶר בְּרֵאשִׁית:

נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאָרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ וָאַתְבּוֹנֶן בַּמֶּה שֶׁהַרְשִׁיתִי לְהִתְבּוֹנֵן בְּפֶתַח דִּבְרֵי קָדוֹשׁ, וַהַעֲירוֹתִי מִמִּזְרְחָהּ שֶׁל תּוֹרָה:

אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית שֶׁשָּׁעוּר הַתֵּבָה הִיא סְמוּכָה כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר רֵאשִׁית דָּבָר וְכָאן חָסֵר הַנִּסְמָךְ לָהּ, וּמִי כֵּאלֹהֵינוּ יוֹדֵעַ דָּבָר הֲלֹא מִמֶּנּוּ מוֹצָא דָּבָר:

ב) אוֹמְרוֹ בִּתְחִלַּת סִדֶּר הַבְּרִיאָה הַשָּׁמַיִם, וְרז"ל (חֲגִיגָה י"ב:) פֵּרְשׁוּ הַתֵּבָה שֶׁהִיא מֻרְכֶּבֶת מִב' דְּבָרִים אֵשׁ וּמַיִם, וּמַעֲתָּה הֲרֵי זֶה ח"ו נוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים לוֹמַר כִּי זוֹ הִיא הַתְחָלַת הַבְּרִיאָה אֲבָל הַמַּיִם וְהָאֵשׁ לֹא בְּרָאָם ח"ו הַבּוֹרֵא, אַחַר שֶׁהִשְׁמִיעָנוּ הַכָּתוּב עַצְמוֹ שֶׁתְּחִלָּה הַבְּרִיאָה הִיא שָׁמַיִם, וְאִם הַמַּיִם נִבְרְאוּ הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים בְּרִיאָתָם, וְחז"ל (רש"י) נִשְׁמְרוּ מִב' הֶעָרוֹת וּפֵרְשׁוּ שֶׁשָּׁעוּר הַכָּתוּב הִיא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ הָיְתָה הָאָרֶץ תֹּהוּ וָבֹהוּ לֹא שֶׁתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה הָיְתָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דִּבְרֵיהֶם ז"ל לֹא הִסְפִּיקוּ לְהָסִיר הַטָּעוּת, כִּי לְדִבְרֵיהֶם לָמָּה לֹא הוֹדִיעַ הַכָּתוּב אַחַר כָּךְ בְּרִיאַת מַיִם וְאֵשׁ וְעָפָר וְרוּחַ, וְהֲגַם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ט') יִקָּווּ הַמַּיִם וְגוֹ' וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה, אֵינוֹ בְּנִשְׁמָע שֶׁנִּבְרֵאת וְיוֹתֵר צוֹדֵק הַמִּשְׁמָעוּת שֶׁמְּצוּיָה הָיְתָה אֶלָּא שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ לְהִתְגַּלּוֹת כְּשִׁיקָּווּ הַמַּיִם:

ג) יֵשׁ לְדַקְדֵּק בַּכָּתוּב אוֹמְרוֹ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ מַה בָּא לְרַבּוֹת בְּב' אֵתִין אֵלּוּ:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְקֹדֶם אָעִירָה שֶׁחַר הַמֻּצָּג אֶצְלֵנוּ מִגְּדֻלַּת הַבּוֹרֵא מַה גָּדְלוּ מַעֲשָׂיו, כִּי הָאָדוֹן ב"ה יוּכַל דַּבֵּר דִּבּוּר בִּלְתִּי מֻשָּׂג בַּנִּבְרָאִים כְּאָמְרָם ז"ל (מְכִילְתָא יִתְרוֹ) בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב (שְׁמוֹת כ' א') וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ' וְזֶה לְשׁוֹנָם דְּבָרִים שֶׁאֵין הַפֶּה יָכוֹל לְדַבֵּר וְהוּא שֶׁאָמַר כָּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד וְלֹא קָדַם דִּבּוּר לַחֲבֵרוֹ:

וּבְזֶה נָבֹא אֶל הַבֵּאוּר וְהוּא כִּי הָאָדוֹן יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ כָּל מַה שֶּׁבָּרָא בָּעוֹלָם שֶׁהֵם הַמְּקוֹרוֹת וְכָל אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ בַּמְּצִיאוּת וְשָׁמַיִם וָאָרֶץ הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל בָּרְאוֹ ה' בְּדִבּוּר אֶחָד, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ דִּקְדֵּק לוֹמַר שְׁנֵי אֵתִין לְרַבּוֹת כָּל הַנִּמְצָא בָּעוֹלָם וְלִהְיוֹת שֶׁהַנִּבְרָאִים הֵם רַבִּים כִּי מִלְּבַד הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים הַנִּכָּרִים וְנִרְאִים לְעַיִן כֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּנָאוּם חז"ל (חֲגִיגָה יב.) וְז"ל עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שָׁמַיִם וָאָרֶץ אוֹר חֹשֶׁךְ תֹּהוּ וּבֹהוּ וְגוֹ' מַיִם רוּחַ ע"כ. מִלְּבַד אֵלּוּ יֵשׁ עוֹד בְּרִיאוֹת אֲחֵרִים נֶעֱלָמִים וְנִבְלָעִים בְּכֹחוֹת הַיְסוֹדוֹת, יֵשׁ מֵהֶם נִכָּרִים בְּאֶמְצָעוּת הַהַתָּכָה, יֵשׁ מֵהֶם בְּאֶמְצָעוּת הַהַרְכָּבָה, יֵשׁ מֵהֶם בְּהִשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים, יֵשׁ מֵהֶם בְּכֹחַ הַהִיוּלִי וְרַבּוּ מִלִּסְפֹּר, אֲשֶׁר לָזֶה כְּלָלָם הַבּוֹרֵא בְּב' פְּרָטִים גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְהֵם הֵם הַב' רִבּוּיִים שֶׁרָבָּה בְּאוֹמְרוֹ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבְמַאֲמָר א' בָּרָא הַכֹּל יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ. וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ר"ה לב.) בְּרֵאשִׁית מַאֲמָר הוּא כִּי בוֹ הִשְׁלִימוּ עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם, הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּכֻלָּן בוֹ נִבְרָא הַכֹּל אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה מְסֻדָּר וְהָיוּ כָּל הַבְּרִיאוֹת בַּנִּמְצָא אֲבָל חָסְרוּ הַסֵּדֶר וְסִדְרָן הקב"ה דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הֵכִין וְהִבְדִּיל הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ וְקָנָה הַחֹשֶׁךְ מְקוֹמוֹ וְהָאוֹר מְקוֹמוֹ, וּבְיוֹם ב' וְכוּ':

וְהָעֵד הַנֶּאֱמָן לְפֵרוּשֵׁנוּ זֶה מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (ב' ג') כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת שֶׁאֵין מַשְׁמָעוּת לַכָּתוּב וּבַמֶּה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ יָבֹא כְּמִין חֹמֶר כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא בְּיוֹם הַבְּרִיאָה לַעֲשׂוֹת פֵּרוּשׁ לְתַקֵּן בְּשֵׁשֶׁת יָמִים כְּאוֹמְרוֹ (תְּשָׁא לא יז) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגוֹ' פֵּרוּשׁ תִּקֵּן, כִּי הַבְּרִיאָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּמַאֲמָר אֶחָד נִבְרֵאת אֶלָּא שֶׁהָיָה הַכֹּל חָסֵר תִּקּוּן:

לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמִי שֶׁרָצָה לִבְנוֹת פַּלְטְרִין וְקֹדֶם מֵכִין אֲבָנִים וְעֵצִים וְעָפָר וְצָרְכֵי הַבִּנְיָן בְּמֻשְׁלָם וְאַחַר כָּךְ יִבְנֶה בַּיִת, כֵּן הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא בָּרָא כָּל צָרְכֵי הָעוֹלָם בְּדִבּוּר אֶחָד וְהֵכִינוֹ וְהָיָה הַכֹּל מֻנָּח גָּדוּשׁ בְּעַרְבּוּבְיָא וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל לְסַדֵּר דָּבָר דִּבּוּר עַל אָפְנָיו וְעָשָׂה פְּעָלוֹ יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ:

וְתִמְצָא שֶׁכְּשֶׁרָצָה לִבְרֹא הַשָּׁמַיִם אָמַר (פָּסוּק ו') יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם פֵּרוּשׁ קָבֵעַ לוֹ מָקוֹם אֲבָל הוּא כְּבָר נִבְרָא בְּמַאֲמָר רִאשׁוֹן, וְכֵן הָאָרֶץ (פָּסוּק ט') וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה: וְהָאֵשׁ שֶׁלֹּא הִזְכִּיר ה' תִּקּוּנוֹ כָּל עִקָּר, הֱוֵי יוֹדֵעַ כִּי הָאֵשׁ לֹא גִּלָּה ה' מְקוֹרָהּ כְּגִלּוּי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהַמַּיִם לְהִיוֹתָהּ מָקוֹר חָזָק וְיֵשׁ מִמֶּנּוּ כְּלָיוֹן לָעוֹלָם אִם הָיָה בַּנִּמְצָא כְּמַיִם וְאָרֶץ וְאֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם, לָזֶה הִנִּיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּמְקוֹמוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּמַאֲמָר רִאשׁוֹן מֻבְלָע בָּרָעָפִים עַד שֶׁהֵצְרַךְ אָדָם לוֹ וְהִקִּישׁ בָּרָעָפִים וְהוֹצִיא מֵהֶם אֵשׁ שִׁעוּר הַמַּסְפִּיק לוֹ כְּאָמְרָם ז"ל (ב"ר י"א) שֶׁעַל כֵּן אָנוּ מְבָרְכִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ. גַּם בָּזֶה גִּלָּה ה' אֹפֶן הָעַרְבּוּב שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִין הַמְּקוֹרוֹת וְהַיְסוֹדוֹת בִּשְׁעַת בְּרִיאָתָם קֹדֶם שֶׁהִכִּינָם ה' כָּל אֶחָד עַל מִשְׁמַרְתּוֹ, כִּי אִם לֹא הָיָה דָּבָר זֶה בַּמְּצִיאוּת לֹא הָיְתָה דַּעַת אֱנוֹשׁ סוֹבֶלֶת יְדִיעָה אֵיךְ יִהְיוּ מְעֹרָבִים יַחַד מְקוֹרוֹת וּמַה גַּם עָפָר וָאֵשׁ:

וְהֵן אֱמֶת שֶׁהָיָה יָכוֹל הַבּוֹרֵא לִכְלֹל בַּמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן גַּם אֶת הַסֵּדֶר, אֶלָּא לְסִבּוֹת הַרְבֵּה עָשָׂה כֵּן וְאֶחָד מֵהֶם גִּלּוּ אוֹתָהּ רז"ל בְּאָמְרָם (אָבוֹת פ"ה) וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת אֶלָּא לְפָרֵע וְכוּ'. וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים וְכוּ' וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ אָמְרָם ז"ל (שָׁם) בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם לְשׁוֹן בְּרִיאָה, כִּי סוֹף כָּל סוֹף כָּל זְמַן שֶׁהָיָה חָסֵר הַתִּקּוּן כְּאִלּוּ אֵין כָּאן בְּרִיאָה, הַמָּשָׁל אִם הָאָרֶץ לֹא הָיְתָה נִגְלֵית אֵין מָקוֹם לַנִּבְרָאִים וּכְמוֹ כֵן שְׁאָר הַבְּרִיאוֹת שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִים כְּמוֹ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ אִם כֵּן כָּל שֶׁלֹּא נִתְקַן כְּאִלּוּ לֹא נִבְרָא לָזֶה יִתְיַחֵס גַּם כֵּן לָהֶם הַבְּרִיאָה:

וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לָמָּה כָּתְבָה הַתּוֹרָה עִקַּר הַבְּרִיאָה בְּדֶרֶךְ זֶה וְלֹא כָּתְבָה בְּפֵרוּשׁ בָּרָא ה' הַמַּיִם וְהֶעָפָר וְהָאֵשׁ וְהָרוּחַ שֶׁבָּזֶה לֹא יִהְיֶה אִישׁ נָבוֹב יִלָּבֵב:

דַּע כִּי הַתּוֹרָה תּוֹדִיעַ וַתַּשְׁמִיעַ כָּל נִסְתָּר וְחָפֵץ ה' לְהוֹדִיעַ כֹּחַ מַעֲשָׂיו לַעֲמוֹ וְהוֹדִיעָנוּ סֵדֶר הַבְּרִיאָה וְאָפְנָהּ וְכִי הוּא הָאֵל הַגִּבּוֹר הַנֶּאֱזָר בִּגְבוּרָה בָּרָא בְּדִבּוּר אֶחָד כָּל יֵשׁ וְכָל הוֹוֶה וְחָפֵץ ה' לְהוֹדִיעַ לִידִידָיו כֹּחַ מַעֲשָׂיו וְלֹא יִמְנַע טוֹב זֶה בִּשְׁבִיל הַשּׁוֹטִים הַטּוֹעִים:

וְעוֹד יֵשׁ טַעַם אַחֵר שֶׁיְּחַיֵּב לְדַבֵּר כַּסֵּדֶר הָאָמוּר וְהוּא שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר הַכָּתוּב כְּסֵדֶר הַחֲפָצִים בּוֹ הַסְּכָלִים וְהוּא שֶׁיֹּאמַר כִּי בָּרָא אֶרֶץ וּבָרָא מַיִם וְכוּ' הָיָה בְּנִשְׁמָע כִּי בְּרָאָם כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאַחַר הָאֱמֶת לֹא כֵּן הוּא, וַהֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי לֹא יַחְפֹּץ ה' בְּדוֹבֵר שְׁקָרִים וְלֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָיו וְאֵיךְ יַתְחִיל רֹאשׁ דְּבָרָיו חַס וְשָׁלוֹם בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא כֵּן הוּא, לָזֶה דִּבֵּר אֱמֶת אֹפֶן הַבְּרִיאָה כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה' וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָּם לְהוֹדוֹת וּלְגַדֵּל לַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא וְיֹאמְרוּ לֵאלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ:

וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ (ירמיה ב): "רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹהּ", וְאִם בָּאתָ לְפָרְשׁוֹ כִּפְשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ וגו'", וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר", וְלֹא בָּא הַמִּקְרָא לְהוֹרוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה, לוֹמַר שֶׁאִלּוּ קָדְמוּ, שֶׁאִם בָּא לְהוֹרוֹת כָּךְ, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: בָּרֵאשׁוֹנָה בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וגו', שֶׁאֵין לְךָ 'רֵאשִׁית' בַּמִּקְרָא שֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, כְּמוֹ: "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים", "רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ", "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ". אַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית בְּרֹא, וְדוֹמֶה לוֹ: "תְּחִלַּת דִּבֶּר ה' בְּהוֹשֵׁעַ", כְּלוֹמַר תְּחִלַּת דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּהוֹשֵׁעַ: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ וגו'". וְאִם תֹּאמַר לְהוֹרוֹת בָּא,

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְדִקְדֵּק לוֹמַר בְּרֵאשִׁית וְלֹא אָמַר בָּרֵאשׁוֹנָה, כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ, וְהוּא כִּי לְפִי מַה שֶׁהִקְדַּמְנוּ כִּי הַכֹּל בָּרָא בְּדִבּוּר אֶחָד דֶּרֶךְ שָׁם נַשְׂכִּיל כִּי מִי שֶׁיְּדַבֵּר כַּמָּה דְּבָרִים בְּדִבּוּר אֶחָד גַּם בְּדִבּוּר לֹא יִצְטָרֵךְ לְהַקְדִּים אוֹת לַחֲבֶרְתָּהּ, וּמִעַתָּה כְּשֶׁאָמַר ה' תֵּבֵל שָׁמַיִם לֹא קָדְמָה שִׁי"ן לְמֵ"ם וְלֹא מֵ"ם רִאשׁוֹנָה לְמֵ"ם אַחֲרוֹנָה וְגַם אוֹתִיּוֹת כָּל דָּבָר וְדָבָר לֹא קָדְמָה הַתְּחִלַּת הַתֵּבָה לְסוֹפָהּ וְגַם בְּכָל אוֹת וָאוֹת אֵין לָהּ קֹדֶם תְּחִלָּתָהּ לְסוֹפָהּ:

וְאַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָנוּ אֶת כָּל זֹאת אֵלֶּה הֵם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הוֹדִיעָנוּ ה' בְּתֵבֵל בְּרֵאשִׁית פֵּרוּשׁ הַכֹּל הוּא רֵאשִׁית כִּי לֹא הָיְתָה בַּבְּרִיאָה חֵלֶק מְאֵחָר אֶלָּא הַכֹּל הוּא רֵאשִׁית וְהָבֵן:

וְטַעַם הָאָדוֹן אֲשֶׁר בָּחַר לִבְרֹא בְּדֶרֶךְ זֶה מִלְּבַד הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁרָצָה לְהוֹדִיעַ חֵלֶק מִגְּבוּרוֹתָיו יִתְבָּרַךְ, עוֹד תִּמְצָא כִּי כְּשֶׁיְּדַבֵּר יִתְבָּרַךְ בְּגִבּוּרוֹת שֶׁהִיא בְּחִינָה הַמִּתְיַחֶסֶת לְשֵׁם אֱלֹהִים, מִן הַשֵּׁם הוּא לְהִיוֹת הַדְּבָרִים נִדְבָּרִים כְּסֵדֶר זֶה, וְתִמְצָא שֶׁרָמְזוּ ז"ל (מכות כד.) בְּנֹעַם דִּבְרֵיהֶם וְזֶה לְשׁוֹנָם אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעֲנוּם עַד כָּאן, נִתְכַּוְּנוּ לוֹמַר בְּמֶתֶק לְשׁוֹנָם הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים מִבְּחִינָה זוֹ שֶׁהוּא אֱלֹהִים הַמִּתְיַחֶסֶת לַגְּבוּרָה תְּדַבֵּר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַרְבֵּה דְּבָרִים יַחַד, וְלָאו דַּוְקָא אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה אָמַר בְּדִבּוּר אֶחָד אֶלָּא כָּל הָעֲשָׂרָה הַדְּבָרִים כָּאֲמוּר בְּדִבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר (מְכִילְתָא יִתְרוֹ) אֶלָּא הַמַּשָּׂג אֶצְלֵנוּ הוּא ב' מֵהֶם, וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ (כ' א'), וְהִנֵּה בְּרִיאַת מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית נִבְרָא בְּשֵׁם אֱלֹהִים דִּכְתִיב בָּרָא אֱלֹהִים לְסִבּוֹת הַרְבֵּה לָזֶה דִּבֵּר כְּדַרְכּוֹ יִתְבָּרַךְ דְּבָרִים עֲצוּמִים וְנוֹרָאִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ:

ב) וּבְדֶרֶךְ דָּרֹשׁ יִתְבָּאֵר תֵּבֵל בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים ל"ג) בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם, וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי יִתְעַלֶּה שֵׁם אֱלֹהֵינוּ לֹא בָּרָא הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם ב' כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ הַטּוֹעִים כִּי הָיוּ מְסִיתִים אוֹתוֹ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וּלְדִבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ר א') יֵשׁ לָנוּ לְהָעִיר אֵיךְ יִתְכַּן לוֹמַר שֶׁהַמַּלְאָכִים נִבְרָאִים מְאָחָרִים הֲלֹא לְפִי מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם כִּי צְבָא הַשָּׁמַיִם נִבְרְאוּ מֵרוּחַ שֶׁיָּצָא מִפִּי עֶלְיוֹן כִּבְיָכוֹל אִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ לְפִי הַמַּרְגִּשׁ הַמַּלְאָכִים יִבָּרְאוּ קֹדֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ כִּי הָרוּחַ יַקְדִּים לָצֵאת קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא הַדִּבּוּר וְכֵיוָן שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִבְרְאוּ מֵהַדִּבּוּר חֲרֵי כְּבָר קָדַם הָרוּחַ שֶׁמִּמֶּנּוּ יָצְאוּ הַמַּלְאָכִים, לָזֶה אָמַר הַכָּתוּב בְּרֵאשִׁית בָּרָא וגו' פֵּרוּשׁ כִּי ה' הִקְדִּים הַמְאֻחָר שֶׁהוּא הַדִּבּוּר לָרוּחַ הֵקֵף הַיָּדוּעַ אֶצְלֵנוּ בְּטֶבַע הַדִּבּוּר וּבָרָא שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְהָפַךְ הַסֵּדֶר וְעָשָׂה רֵאשִׁית דִּבּוּר לָרוּחַ, לַטַּעַם הָאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (שָׁם) וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהָיוּ הַמַּלְאָכִים עוֹזְרִים וּמוֹתְחִים עִמּוֹ שָׁמַיִם וכו', וּמוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב כִּי הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא לֹא יַקַּח אֵלָיו שִׁעוּר מֵהַנִּבְרָאִים שֶׁהַנִּבְרָאִים אֵינָם יְכוֹלִין לַהֲפֹךְ הַסֵּדֶר הַמֻּטְבָּע בָּהֶם בְּעֵת הַבְּרִיאָה מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא יָכוֹל הוּא לְדַבֵּר בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁדִּיֵּק הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ שֶׁהִקְדִּים בְּרִיאַת הַשָּׁמַיִם שֶׁנִּבְרְאוּ מֵהַדִּבּוּר וְאַחַר כָּךְ אָמַר וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: וּמַעַתָּה שִׁעוּר פֵּרוּשׁ תֵּבֵל בְּרֵאשִׁית הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי לִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ בַּדִּבּוּר ב' דְּבָרִים הָרוּחַ וְהַדִּבּוּר עַצְמוֹ וְכָל אֶחָד בָּרָא מִמֶּנּוּ ה' בְּרִיאָה חֲדָשָׁה וְאֵין אֲנִי יוֹדֵעַ מִי קֹדֶם מִשְּׁנֵיהֶם אִם הָרוּחַ אִם הַדִּבּוּר לָזֶה אָמַר כִּי רֵאשִׁית הָיָה מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה יוֹדֵעַ כִּי הַדִּבּוּר הָיָה רֵאשִׁית לָרוּחַ שֶׁיָּצָא מִפִּי עֶלְיוֹן:

ג) עוֹד יֵשׁ לָנוּ לְהָבִין שִׁנּוּי שֶׁבֵּין ב' הַכְּתוּבִים, בְּפָסוּק זֶה לֹא אָמַר אֶלָּא שֵׁם אֱלֹהִים וְכָתוּב אֶחָד הוּא אוֹמֵר (ב' ד') בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם שֶׁהִזְכִּיר ב' שְׁמוֹת. וְעוֹד כִּי כָּאן הִקְדִּים שָׁמַיִם לְאֶרֶץ וְשָׁם הִקְדִּים אֶרֶץ לְשָׁמַיִם: וְנִרְאֶה כִּי ב' קַשְׁיוֹת אֵלּוּ כָּל אַחַת מְתָרֶצֶת חֲבֶרְתָּהּ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ ז"ל (סוֹטָה לא) בְּב' מִקְרָאוֹת הַכְּתוּבִים בְּתַשְׁלוּם שְׂכַר הַצַּדִּיקִים כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שְׁמוֹת כ') וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וְכָתוּב אֶחָד (דְּבָרִים ז') אוֹמֵר לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר. וְאָמְרוּ ז"ל כִּי מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב לַאֲלָפִים לְאוֹהֲבָיו בִּלְבַד וְאֵינוֹ חוֹזֵר גַּם לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו שֶׁהֵם הָעוֹשִׂים מִיִּרְאָה כִּי אוֹתָם בְּפָסוּק אַחֵר הֵזְכַּר שֶׁהֵם אֶלֶף דּוֹר, גַּם פָּסוּק שֶׁאָמַר לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר אֵינוֹ חוֹזֵר אוֹמְרוֹ לְאֶלֶף דּוֹר אֶלָּא לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו הַנִּסְמָכֶת לָהּ וְלֹא לְתֵבַת אוֹהֲבָיו הַקּוֹדֶמֶת כִּי אוֹתָם הִנֵּה שְׁכָרָם אִתָּם בְּפָסוּק אַחֵר שֶׁהוּא לַאֲלָפִים:

גַּם אֲנַחְנוּ נְפָרֵשׁ ב' מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם שֵׁם זֶה שֶׁל אֱלֹקִים פֵּרוּשׁ מִדָּה זוֹ שֶׁל הַדִּין בִּלְא שִׁתּוּף שֵׁם הָרַחֲמִים זֶה הוּא דַּוְקָא לְמַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לְהַשָּׁמַיִם וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְאָמְרוֹ וְאֵת הָאָרֶץ כִּי הָאָרֶץ בְּרָאָהּ בִּשְׁתּוּף שֵׁם הָרַחֲמִים וְעַל כָּתוּב אַחֵר סוֹמֵךְ, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ כִּי אֵין עוֹלָם בְּנֵי אָדָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם בְּדִין גָּמוּר בִּלְא שִׁתּוּף רַחֲמִים לְצַד שֶׁהֵם מֵחֹמֶר כַּיָּדוּעַ, וְאוֹמְרוֹ וְשָׁמַיִם אֵינָהּ נִמְשֶׁכֶת עִם הָאָרֶץ בִּבְחִינָה זוֹ שֶׁל הַשִּׁתּוּף, וְאֹפֶן מַעֲשֶׂיהָ הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וּבָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ ב' הַדִּקְדּוּקִים כְּמִין חֹמֶר. וְעִנְיָן יְדִיעַת מִי קֶדֶם, הִנֵּה כָּתַבְנוּ לְמִעְלָה שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה יַחַד נִבְרֵאת בִּגְבוּרָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלֹא יִקְשֶׁה לְךָ מַה מִּשְׁפָּט יַעֲרֹךְ ה' לִבְנֵי אֵלִים יוֹשְׁבֵי שָׁמַיִם שֶׁיֵּצְדַּק לוֹמַר עֲלֵיהֶם שֵׁם אֱלֹהִים הֲלֹא תִּמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (חֲגִיגָה טו.) בְּמַעֲשֵׂה מט"ט שֶׁדָּנוּהוּ לִפְנֵי אֱלִישָׁע וּמַחֲיוּהוּ שִׁתִּין פֻּלְסֵי דִנּוּרָא, וְגַם אֲלֵיהוּ וכו' (ב"מ פה:) וְכַמָּה מִשְׁפָּטִים לְשָׂרֵי מַעְלָה, וַהֲגַם שֶׁאֵין לָהֶם יֵצֶר, עִם כָּל זֶה יִמָּצֵא בָּהֶם הַטָּעוּת, כִּי לִפְעָמִים לֹא יְכִנּוּם אֶל הָאֱמֶת וְיִשְׁגּוּ, וְצָא וּלְמַד מִמַּעֲשֵׂה הַמַּלְאָךְ מט"ט וְאֵלֵיהוּ כִּי שָׁגְגוּ וְכֵן יִקַּר מִקָּרֶה וַיַּעֲנִישֵׁם ה' אֲפִלּוּ עַל הַשּׁוֹגֵג מַה שֶּׁאֵין שׁוֹפֵט בְּמִשְׁפָּט זֶה לִיוֹשְׁבֵי אֶרֶץ, וּבָזֶה יִתְאַמֵּת מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ וְנָכוֹן:

וַהֲגַם כִּי מָצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר א') שֶׁהִרְגִּישׁוּ בְּב' הַדִּקְדּוּקִים שֶׁבַּכְּתוּבִים וְתִרְצוּ כִּי טַעַם שֶׁבְּפָסוּק א' הִקְדִּים שָׁמַיִם וּבְאֶחָד הִקְדִּים אֶרֶץ כִּי נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁשְּׁנֵיהֶם יָצְאוּ כְּאֶחָד, וְטַעַם שֶׁבְּמָקוֹם אֶחָד אָמַר אֱלֹהִים וּבְמָקוֹם אֶחָד שִׁתֵּף שֵׁם הָרַחֲמִים אָמְרוּ (ב"ר י"ב) כִּי מִתְּחִלָּה עָלָה עַל דַּעְתּוֹ לִבְרֹא בְּשֵׁם אֱלֹהִים וְרָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם שִׁתֻּף וכו':

דַּע כִּי רְשׁוּת לָנוּ נְתוּנָה לְפָרֵשׁ מַשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים בִּנְתִיבוֹת הָעִיּוּן וְיִשּׁוּב הַדַּעַת הֲגַם שֶׁקָּדְמוּנוּ רִאשׁוֹנִים וְיִשְׁבוּ בְּאֹפֶן אַחֵר כִּי ע' פָּנִים לַתּוֹרָה וְאֵין אָנוּ מַזְהִירִים שֶׁלֹּא לִנְטוֹת מִדִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים אֶלָּא בְּפֵרוּשִׁים שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַדִּין לְפִיהֶן, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁהָאֲמוֹרָאִים אֵין כֹּחַ בָּהֶם לַחְלֹק עַל הַתַּנָּאִים בְּמִשְׁפְּטֵי ה' אֲבָל בְּיִשּׁוּב הַכְּתוּבִים וּבְמַשְׁמָעוּתָן מָצִינוּ לָהֶם בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁיָּפְרְשׁוּ בְּאֹפֶן אַחֵר:

שׁוּב הִצַּצְתִּי בְּשִׂכְלִיּוּת הָעִיּוּן הַכְּתוּבִים כִּי יִסְבְּלוּ דְּבָרֵינוּ גַּם דִּבְרֵי קַדְמוֹנֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, וְקֹדֶם נַשְׂכִּיל לָדַעַת אֵיךְ יֵצַדֵּק בְּהָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא רֹאשׁ וְסוֹף בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁבְּתְּחִלָּה חָשַׁב בְּדִין, וְחָזַר לְשַׁתֵּף, כִּי הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא לֹא יִבְצַר מִמֶּנּוּ מְזִמָּה בְּמֵעַט זְמָן וּבְפָחוֹת

סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הַסּוֹגֵר, וּכְמוֹ: "יִשָּׂא אֶת חֵיל דַּמֶּשֶׂק", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי יִשָּׂאֶנּוּ, וּכְמוֹ: "אִם יַחֲרֹשׁ בַּבְּקָרִים" וְלֹא פֵּרַשׁ אִם יַחֲרֹשׁ אָדָם בַּבְּקָרִים, וּכְמוֹ: "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית" וְלֹא פֵּרַשׁ מַגִּיד מֵרֵאשִׁית דָּבָר אַחֲרִית דָּבָר. אִם כֵּן, תְּמַהּ עַל עַצְמְךָ, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם קָדְמוּ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: (לקמן א, ב) "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם", וַעֲדַיִן לֹא גִּלָּה הַמִּקְרָא, בְּסִדּוּר הַקּוֹדְמִים וְהַמְאֻחָרִים כְּלוּם, בְּרִיאַת הַמַּיִם מָתַי הָיְתָה, הָא לְמַדְתָּ, שֶׁקָּדְמוּ הַמַּיִם לָאָרֶץ. וְעוֹד שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵאֵשׁ וּמַיִם נִבְרְאוּ, עַל כָּרְחֲךָ לֹא לִמֵּד הַמִּקְרָא בְּסֵדֶר הַקְּדָמִים וְהַמְאֻחָרִים כְּלוּם. **בָּרָא אֱלֹהִים** • וְלֹא אָמַר בָּרָא ה', שֶׁבַּתְּחִלָּה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לִבְרֹאתוֹ בְּמִדַּת הַדִּין, וְרָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, וְהִקְדִּים מִדַּת רַחֲמִים וְשִׁתְּפָהּ לְמִדַּת הַדִּין, וְהֵינוּ דִּכְתִיב "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם". • אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מֵהֶרֶף עַיִן יֵדַע הַכֹּל וִיכַוֵּן אֶל הָאֱמֶת בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה כְּבְיָכוֹל בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

אָכֵן דַּע כִּי כַּוָּנַת שִׁתּוּף הָרַחֲמִים תִּסְבֹּל ב' עִנְיָנִים, הָא' כִּי ה' יְרַחֵם לִפְעָמִים לְמִי שֶׁיִּחְפֹּץ לְרַחֵם מִבְּלִי הָבִיאוֹ בְּמִשְׁפָּט כִּי זוֹ הִיא מִדַּת הָרַחֲמִים לִמְחֹל וְלִסְלֹחַ, וְשֵׁם אֱלֹקִים גַּם כֵּן לְמִי שֶׁלֹּא יִרְצֶה לִמְחֹל יְבִיאֵהוּ בְּמִשְׁפָּט וּכְפִי זֶה יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁלֹּא יָבֹא בַּמִּשְׁפָּט. וְדֶרֶךְ ב' הוּא כִּי לְעוֹלָם אֵין ה' מְוַתֵּר לְשׁוּם אָדָם בָּעוֹלָם וְכָל הָעוֹלָם יַעַמְדוּ לְמִשְׁפָּט אֵין נִמְלָט, וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת אוֹמְרָם ז"ל (ב"ק נ.) וְזֶה לְשׁוֹנָם כָּל הָאוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַתְרָן יְוִתְרוּ בְּנֵי מְעֵיו אֶלָּא בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ וְאֵין אָדָם נִמְלָט מֵהַדִּין, וּכְפִי זֶה הִנֵּה בֵּרַרְנוּ לָנוּ דֶּרֶךְ הַב', וּמַעֲתָּה אֹפֶן הַבְּרִיאָה לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז"ל הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בִּתְחִלָּה בָּרָא בְּמִדַּת אֱלֹהִים שֶׁהוּא יִחוּס הַמִּשְׁפָּט וְכָךְ הוּא הַתַּכְלִית שֶׁעָמַד הַכֹּל בְּדִין אֶלָּא שֶׁרָאָה שֶׁאוֹתוֹ הַדִּין לֹא יוּכַל הָעוֹלָם עָמוֹד בּוֹ שִׁתֵּף עִמּוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים פֵּרוּשׁ לֹא שֶׁחָזַר בּוֹ מִמַּחְשָׁבָה רִאשׁוֹנָה חַס וְשָׁלוֹם אֶלָּא שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּשְׁפָּט בְּדֶרֶךְ רַחֲמִים כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר שֶׁלֹּא לְפָרַע מֵהָאָדָם עָנְשׁוֹ כְּאַחַת, גַּם שֶׁלֹּא לְפָרַע מִמֶּנּוּ תֵּכֶף וּמִיָּד בְּלֹא הַאֲרָכַת זְמָן, וּלְעוֹלָם אֵין לָאָדָם אֶלָּא מַה שֶׁיַּגִּיעַ אֵלָיו בְּמִשְׁפָּט, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (יְרוּשַׁלְמִי שְׁקָלִים פ"ה) מַאֲרִיךְ אַפַּיִם וְגָבֵי דִילֵיהּ:

נִמְצֵאתָ אוֹמֵר שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ מִמַּחְשַׁבְתּוֹ כִּי לֹא מָצִינוּ שֶׁקָּדַם בְּמַחְשֶׁבֶת ה' שֶׁלֹּא לְהִתְנַהֵג בַּמִּשְׁפָּט בְּסֵדֶר זֶה שֶׁיִּהְיֶה נִפְרָע בְּרַחֲמִים. וּלְפִי זֶה בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב כַּסֵּדֶר הָאָמוּר שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר בְּרֵאשִׁית בָּרָא ה' אֱלֹהִים הָיְתָה הַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת כִּי יֵשׁ מִשְׁפָּט וְאֵין מִשְׁפָּט גַּם כֵּן לְצַד הָרַחֲמִים כִּי לֹא הֶחֱלִיט ה' מִשְׁפָּט לְבַדּוֹ, וּמֵאוֹמְרוֹ בָּרָא אֱלֹקִים לְבַד הֲרֵי הֶחֱלִיט כִּי אֵין דָּבָר בְּלֹא מִשְׁפָּט, וְהַגַּם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר כָּךְ ה' אֱלֹהִים תִּתְפָּרֵשׁ עַל אֲמִתָּתָהּ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּהָ שֶׁהַמִּשְׁפָּט עַל כָּל פָּנִים יִהְיֶה אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּרְעוֹן בְּדֶרֶךְ רַחֲמָנוּת. וְסָמַךְ עָלֵינוּ הַכָּתוּב שֶׁנִּכְרַיחַ לְפָרֵשׁ עַל זֶה הָאֹפֶן לְהִיוֹת דָּבָר יָדוּעַ מֻחְזָק בְּיָדֵינוּ כִּי יְדִיעַת ה' לֹא תִּתְהַפֵּךְ כִּבְיָכוֹל:

וְאַחַר שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל גַּם אַחַר דִּבְרֵיהֶם יֵשׁ מוֹשָׁב לִדְבָרֵינוּ, כִּי מִדָּה זוֹ שֶׁל הַשִּׁתּוּף מֵעֵת מְעַט בְּנִכּוּי לֹא יִתְנַהֵג ה' כֵּן אֶלָּא עִמָּנוּ וְלֹא עִם הָעֶלְיוֹנִים יוֹשְׁבֵי שָׁמַיִם אֶלָּא תֵּכֶף וּמִיָּד יְשַׁלֵּם לַמִּתְחַיֵּב חִיּוּבוֹ כְּאַחַת, גַּם לֹא יוֹעִיל לָהֶם הַחֲרָטָה וְהַוִּדּוּי וְהַתְּשׁוּבָה וְלֹא טַעֲנַת הַשְּׁגָגָה, וְצֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֶׂה הוּבָא בַּשַּׁ"ס (חֲגִיגָה טו.) בִּד' שֶׁנִּכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס שֶׁהֶעֱנִישׁוּ הַמַּלְאָךְ הַיּוֹשֵׁב בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל לֹא עָמַד לֹא עָמַד מִפְּנֵי אֲלִישָׁע כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ וְזֹאת לַמַּלְאָךְ שְׁגָגָה גַּם לֹא הֶזְהַר עָלֶיהָ, וְכֵן לֹא יִשְׁפֹּט הַשּׁוֹפֵט לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּיָדוּעַ מִמִּשְׁפְּטֵי תּוֹרָתוֹ שֶׁתִּתְעַלֶּה:

ד) עוֹד רָמַז בְּהַקְדָּמַת שָׁמַיִם לְאֶרֶץ לְהַרְאוֹת כִּי לֹא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה הַבַּיִת וְאַחַר כָּךְ הָעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִקְדִּים הָעֲלִיָּה וְאַחַר כָּךְ הַבַּיִת לְהַרְאוֹת כִּי הַשָּׁמַיִם תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים הֵם בְּמַאֲמָרוֹ יִתְבָּרֵךְ:

ה) וְדֶרֶךְ רֶמֶז רז"ל דָּרְשׁוּ (ב"ר א') תֵּבֵת בְּרֵאשִׁית שֶׁיְּכַוֵּן בָּרוּךְ הוּא לוֹמַר בִּשְׁבִיל תּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית וּפֵרוּשׁ בֵּי"ת שֶׁל בְּרֵאשִׁית הִיא בֵּי"ת הַסִּבָּה, וּמַעֲתָּה מִי שֶׁזָּכָה בַּתּוֹרָה זָכָה בְּכָל הָעוֹלָם וּמִי שֶׁלֹּא זָכָה בַּתּוֹרָה אֵין לוֹ לֵהָנוֹת מִן הָעוֹלָם עַד מִדְּרַךְ כַּף רֶגֶל זוּלַת אִם יְשַׁמֵּשׁ הֶכְשֵׁר עַמַּלְיָהּ. וְגַם אָמְרוּ (ויק"ר ל"ו) בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית דִּכְתִיב רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹהּ, וְאֵין מַאֲמָרָם זֶה מַכְחִישׁ הָרִאשׁוֹן כִּי טַעַם עַצְמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית הוּא לְצַד קַבָּלָתָם הַתּוֹרָה וּבָזֶה נִבְדְּלוּ לְשֵׁם וּלְתִהְלָּה מֵהָעַמִּים, וְגַם אָמְרוּ (ב"ר י"ב) בִּשְׁבִיל אַבְרָהָם וּבִשְׁבִיל יַעֲקֹב (ויק"ר ל"ו) וְהַכֹּל הוֹלֵךְ לַטַּעַם הָרִאשׁוֹן עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וְגוֹ'. גַּם אָמְרוּ (שַׁבָּת לו:) בִּשְׁבִיל יִרְאָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קיא) רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה', כִּי הוּא זֶה גַּם כֵּן יְסוֹד הַתּוֹרָה כִּי אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה וְאִם אֵין יִרְאַת ה' אֵין תּוֹרָה כִּי הוּא אוֹצָר נֶחְמָד לַתּוֹרָה:

ו) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי ח') וַאֲהִיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְדָרְשׁוּ ז"ל (ב"ר א') אַל תִּקְרֵי אָמוֹן אֶלָּא אָמָּן, וְהוּא עַצְמוֹ שֶׁרָמַז הַכָּתוּב תְּחִלַּת דְּבַר ה' וְהוֹדִיעַ בְּרִיאַת עוֹלָם הוֹדִיעַ בַּמֶּה בְּרָאָהּ וְאָמַר בַּתּוֹרָה בְּרָאָהּ כִּי הִיא הָאָמָּן. (אִין זֶה סוֹתֵר לְפֵרוּשׁ רִאשׁוֹן כִּי הַתּוֹרָה הֵכִינָה עוֹלָם לְהִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים), וּלְפִי זֶה נִדְלָה מַעֲלַת בְּעָלֶיהָ שֶׁזּוֹכִים בַּכֹּל וְלָזֶה יִהְיֶה הַדִּין לָהֶם שֶׁיִּקָּרְאוּ בּוֹנִים, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (שַׁבָּת קיד.) תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִקְרָאִים בּוֹנִים כִּי מַה שֶׁבְּפִיהֶם וּבִלְבָבָם הוּא הַבּוֹנֶה, וְהוּא אוֹמְרוֹ (יִרְמְיָ' לג) אִם לֹא בְרִיתִי וְגוֹ' חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי:

ז) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ בֵּי"ת שֶׁל בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בֵּי"ת שֶׁל דֶּרֶךְ (הַקְדָּמַת תקו"ז ה:) כִּי ב' אָפְנֵי יִרְאַת ה' הֵם הָאַחַת הִיא יִרְאַת הָעֹנֶשׁ, וְהַב' הִיא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, וְזוֹ יִרְאָה פְּנִימִית וּמְעֻלָּה מֵהָאַחַת, וְהוּא שֶׁרָמַז בָּאוֹת בֵּי"ת רֵאשִׁית כִּי ב' יִרְאוֹת הֵכִין ה' לְקִיּוּם הָעוֹלָם, וְרָמַז אֹפֶן שְׁנֵיהֶם, הָא' רָמְזָה בְּתֵבַת אֱלֹהִים כִּי הִיא יִרְאַת הַדִּין בְּקִומוֹ לַמִּשְׁפָּט, וְהַב' רָמְזָה בְּאוֹמְרוֹ אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ח') כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ וְגוֹ', וְאָמְרוּ ז"ל (זֹהַר ח"א א:) כִּי יִרְאַת הָרוֹמְמוּת תִּכָּנֵס בְּלֵב מַשְׂכִּיל בְּהַבִּיטוֹ בְּהִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ מַה גָּדְלוּ מַעֲשֵׂי ה' תִּתְלַהֵב הַנֶּפֶשׁ וְיִירָא מִגֹּדֶלוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ:

אוֹ יִרְמֹז ב' אָפְנֵי הַיִּרְאָה, אַחַת בְּאוֹמְרוֹ הַשָּׁמַיִם, כָּאן רָמַז יִרְאַת הָרוֹמְמוּת עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ וְגוֹ', וְיִרְאָה ב' וְאֵת הָאָרֶץ שֶׁהִיא יִרְאַת הָעֹנֶשׁ וְיִחְסָה לָאָרֶץ לִשְׁלֹל כִּי אֵינָהּ לְצַד הָרוֹמְמוּת אֶלָּא לְצַד אִימָתוֹ מִיַּלְדֵי הָעוֹלָם עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (אִיּוֹב כ') וְאֶרֶץ מִתְקוֹמֶמָה לוֹ:

ח) עוֹד יִרְמֹז בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָה ל"ג) יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ, הַכַּוָּנָה הִיא כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָר לְתִקְוַת הַלְּבָבוֹת שֶׁהוּא דְּבֵקוּת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם כְּאוֹמְרוֹ (דְּבָרִים ד') וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים וְגוֹ', וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם הוּא מִשְׁכַּן הַשְּׁכִינָה כְּאוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ע"ח) אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם. וְהוּא שֶׁרָמַז בְּתֵבַת בְּרֵאשִׁית עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בֵּי"ת פֵּרוּשׁ בֵּית מוֹשַׁב אֱלֹהִים הִיא הַיִּרְאָה הָרְמוּזָה בְּתֵבַת בְּרֵאשִׁית, בָּרָא ה' וְהֵכִין פָּעָלוֹ:

ט) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ויק"ר ל"ה) הַסֵּפֶר וְהַסַּיִף יָרְדוּ כְּרוּכִים וְכוּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים פֵּרוּשׁ עִם רֵאשִׁית שֶׁהִיא הַתּוֹרָה בָּרָא אֱלֹהִים פֵּרוּשׁ הַדִּין שֶׁהוּא רָמַז הַסַּיִף:

י) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (מְלָכִים א' י"ח) ה' הוּא הָאֱלֹהִים, וְהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁהֲגַם שֶׁשֵּׁם אֱלֹהִים יִתְיַחֵס אֶל הַדִּין אַף עַל פִּי כֵן רַחֲמִים הוּא, וְכָל שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה יְכַוְّנוּ יַחַד לְהֵיטִיב וּלְהִתְחַסֵּד אֶלָּא דִּלְצַד מַעֲשֶׂה הָאַחֲרוֹנִים יֵצֵא הַדִּין לְיַסֵּר לְמִי שֶׁרָאוּי לְיַסֵּר וְזוּלַת זֶה גַּם שֵׁם אֱלֹהִים מִדָּתוֹ לְהֵיטִיב, וְהוּא אוֹמְרוֹ

(ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:

ב וְאַרְעָא הֲוָת צָדְיָא וְרֵיקַנְיָא וַחֲשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ מְנַשְּׁבָא עַל אַפֵּי מַיָּא:

רס״י◄ **תֹהוּ וָבֹהוּ•** תֹּהוּ, לְשׁוֹן תֵּמַהּ וְשִׁמָּמוֹן, שֶׁאָדָם תּוֹהֶה וּמִשְׁתּוֹמֵם עַל בֹּהוּ שֶׁבָּהּ. **תֹהוּ•** אשטורדישו״ן בְּלַעַ״ז. **בֹהוּ•** לְשׁוֹן רֵיקוּת וְצָדוּ (בִּסְפָרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ). **עַל פְּנֵי תְהוֹם•** עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. **וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת•** כִּסֵּא הַכָּבוֹד עוֹמֵד בַּאֲוִיר וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם בְּרוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבְמַאֲמָרוֹ, כְּיוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַקֵּן, אקובטי״ר בְּלַעַ״ז.

(ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר:

ג וַאֲמַר יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום. אברמוביץ

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים כִּי שֵׁם אֱלֹהִים הֵיטִיב וּבָרָא עוֹלָם לָחֵן וּלְרַחֵם וּלְהֵיטִיב לְשׂוֹנְאֵי שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְאֵין לְךָ רַחֲמִים גְּדוֹלִים מִזֶּה, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תּוֹלְדוֹת כ״ז כ״ח) וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים הֲרֵי שֶׁגַּם שֵׁם אֱלֹהִים זֶה יֵטִיב לַטּוֹבִים בְּתוֹרַת מַתְּנַת חִנָּם אֶלָּא שֶׁעוֹשֵׂי רִשְׁעָה יְסוֹבְבוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֱלֹהִים מוּסָר, וּלְעָתִיד לָבֹא הַמְקַוֶּה כֵּן יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

יא) עוֹד יִתְפָּרֵשׁ תֵּבַת בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (הַקְּדָמַת זֹהַר ב׳) כִּי בִּשְׁעַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם נִכְנְסוּ הָאוֹתִיּוֹת לִפְנֵי הַבּוֹרֵא נִכְנְסָה ת׳ וְאָמְרָה לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם רְצוֹנְךָ לִבְרֹא בִּי הָעוֹלָם וְכוּ׳ וְכֻלָּם הֵשִׁיבָם ה׳ כִּי אֵינוֹ חָפֵץ לַטַּעַם הָאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם לְכָל אַחַת וְאַחַת עַד שֶׁנִּכְנְסָה בֵּי״ת וְקִבְּלָהּ וּבָרָא בָּהּ הָעוֹלָם דִּכְתִיב בְּרֵאשִׁית, אָלֶ״ף שָׁתְקָה אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָלֶ״ף לָמָּה אַתְּ שׁוֹתֶקֶת וְכוּ׳ אָמַר לָהּ אַתְּ תִּהְיֶה רֹאשׁ לְכָל הָאוֹתִיּוֹת וְכוּ׳ ע״כ. הִנֵּה מִדִּבְרֵי ה׳ יֵרָאֶה כִּי אָלֶ״ף יֵשׁ לָהּ מַעֲלָה מֵאוֹת בֵּי״ת וּמִעַתָּה אִם הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת עוֹלוֹת לְפָנָיו בְּיֹשֶׁר הָיְתָה הָאָלֶ״ף זוֹכָה לַבְּרָאוֹת בָּהּ הָעוֹלָם, וְלִהְיוֹת כִּי יֹאמַר הָאוֹמֵר וְלָמָּה לֹא עָלְתָה הָאָלֶף רֹאשׁוֹנָה וְהִנִּיחָהּ עַד לְבַסּוֹף, דַּע כִּי אָמְרוּ ז״ל (הַקְּדָמַת תִּקּוּנֵי זֹהַר) כִּי הָאוֹתִיּוֹת כְּשֶׁהֵם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָלֶ״ף בֵּי״ת גִּימֶ״ל וְכוּ׳ הֵם רוֹמְזִים לְמִדַּת רַחֲמִים, וּכְשֶׁהֵם לְמַפְרֵעַ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ תָּי״ו שִׁי״ן רֵי״ש וְכוּ׳ הֵם מוֹרִים עַל מִדַּת הַדִּין, וְזֶה לְךָ הָאוֹת חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת לְמַפְרֵעַ תָּי״ו שִׁי״ן רֵי״ש הוּא זְמַן הַדִּין הַגָּדוֹל אֶלָּא שֶׁהַשֵּׁם לְצַד רַחֲמָיו שִׁתֵּף אוֹת אַחַת מִשֵּׁם הָרַחֲמִים וְהִיא יוּ״ד לְרַחֵם הַדִּין, (הַקְּדָמַת ת״ז ט״ז) וְאַחֲרֵי הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ אֶת זֶה נְפָרֵשׁ הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בֵּי״ת רֵאשִׁית תֵּדַע טַעַם לְקַדִּימַת בֵּי״ת לְאָלֶ״ף, לִהְיוֹת שֶׁהַבְּרִיאָה הָיְתָה בְּמִדַּת אֱלֹהִים וְכֵינָן שֶׁכֵּן עָלוּ הָאוֹתִיּוֹת לְמַפְרֵעַ כַּמִּשְׁפָּט וּבָזֶה קָדְמָה בֵּי״ת לְאָלֶ״ף וְקָנְתָה מְקוֹמָהּ:

יב) עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (הַקְּדָמַת זֹהַר) כִּי אֶלֶף עוֹלָמוֹת נֶעֱלָמִים בָּרָא ה׳ וְקוֹרִין אוֹתָם ז״ל (ז״ח בְּרֵאשִׁית ב׳) עָלְמִין דִּכְסוּפִין, וְהֵם הָרְמוּזִים בַּפָּסוּק (שה״ש ח׳) הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה, וּמֵעַתָּה הִתְחִיל הַכָּתוּב בְּבֵי״ת כִּי הָאֶלֶ״ף כְּבָר קָנְתָה מְקוֹמָהּ שֶׁבָּהּ בָּרָא אֶלֶף עוֹלָמוֹת כִּשְׁמָהּ שֶׁל אָלֶ״ף, וְהִתְחִיל בְּבֵי״ת לִבְרֹאת הָעוֹלָם הַזֶּה לִהְיוֹת שֶׁיֶּשְׁנוֹ גַּם כֵּן בְּחֶשְׁבּוֹן הַבְּרִיאָה שֶׁהֵם ב׳ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְלָזֶה גַּם כֵּן לֹא אָמַר בָּרֵאשׁוֹנָה שֶׁתָּבִין שֶׁזֶּה הוּא תְּחִלָּה וְלֹא כֵּן הוּא שֶׁכְּבָר בָּרָא עוֹלָמוֹת הַחֶמְדָּה אֶלָּא בִּפְרָט זֶה שֶׁל שָׁמַיִם וָאָרֶץ הוּא שֶׁאוֹמֵר רֵאשִׁיתוֹ:

יג) עוֹד יִרְמֹז בְּתֵבַת בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל אָבוֹת פ״ו) כִּי ה׳ בָּרָא ד׳ עוֹלָמוֹת וְיִחֲסוּ לָהֶם שְׁמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּרְמָזוּם בַּפָּסוּק (יְשַׁעְיָה מ״ג) כָּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו, וְהוּא שֶׁרָמַז כָּאן בְּאוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית הוּא עוֹלַם הַכָּבוֹד שֶׁהוּא הָאֲצִילוּת וְהוּא יִקָּרֵא רֵאשִׁית לַכֹּל, בָּרָא הוּא עוֹלַם הַבְּרִיאָה, אֱלֹהִים רָמֵז לְעוֹלַם הַיְצִירָה כִּי יֵשׁ שָׁם דִּינִים, אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ הוּא עוֹלַם הָעֲשִׂיָּה כִּי הוּא זֶה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם הַנִּעְימִים:

יד) עוֹד יִרְמֹז עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (פִּסְחִים נ״ד) כִּי גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם נִבְרְאוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם שֶׁהֵם שָׁכָר וְעֹנֶשׁ עַל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ ב׳ רֵאשִׁית כִּי ב׳ דְּבָרִים בָּרָא ה׳ מְיֻחָדִים בִּשְׁבִיל הַיְרִאָה שֶׁהֵם שָׁכָר וְעֹנֶשׁ גֵּיהִנֹּם וְגַן עֵדֶן (חֲגִיגָה ט״ו) זָכָה וְיָרֵא מֵה׳ נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגַן עֵדֶן לֹא זָכָה נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגֵיהִנֹּם וְאוּלַי כִּי רָמַז כִּי שְׁנֵיהֶם נוֹצְרוּ יַחַד וְלִשְׁנֵיהֶם יִקָּרֵא רֵאשִׁית כִּי אִם קָדְמָה אַחַת לַחֲבֶרְתָּהּ לֹא יִתְיַחֵס רֵאשִׁית אֶלָּא לְאֶחָד הָא לָמַדְתָּ כִּי בְּדִבּוּר אֶחָד נִבְרְאוּ יַחַד:

טו) עוֹד יִרְמֹז כִּי לִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ ב׳ עוֹלָמוֹת עוֹלָם הַזֶּה וְעוֹלָם הַבָּא וְהָאָדָם עַל יְדֵי הִתְעַסְּקוֹ בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים יַשִּׂיג הַטּוֹב וְהַחַיִּים, כָּאן הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב כִּי לֹא יְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים שָׂכָר הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה עַד אֲשֶׁר יָכִין לָהֶם אוֹצָר הַטּוֹב שֶׁהִיא הָעִקָּר לְחֵלֶק הַנִּשְׁמָה וְאַחַר כָּךְ אִם יוֹתִיר מִטִּיבִין לוֹ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כִּי יִבְחַר ה׳ תְּחִלָּה לְהָכִין לָאָדָם גְּמוּל עוֹלָם הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא הַנִּצְחִי, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם עוֹלַם הַנִּשְׁמוֹת וְאַחַר כָּךְ וְאֵת הָאָרֶץ שֶׁהוּא עוֹלָם הַשֵּׁפֶל אִם הֶעֱדִיף בְּטוּבוֹ, הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין מִטִּיבִין לַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה עַד אַחַר שֶׁיִּזְכּוּ בְּנַחֲלָתָם לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים:

טז) עוֹד יִרְמֹז עַל פִּי מַה שֶׁנֶּחְלְקוּ רז״ל (רי״ה י׳:) אֶחָד אָמַר בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם וְאֶחָד אָמַר בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, וְנִרְאֶה לִי כִּי אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁאָמְרוּ ז״ל (ב״ר פ״א) שֶׁבַּתְּחִלָּה חָשַׁב ה׳ לִבְרֹאת הָעוֹלָם וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא ה׳ מַחְשַׁבְתּוֹ לְפֹעַל, וּכְפִי זֶה נוּכַל לוֹמַר כִּי בְּנִיסָן חָשַׁב וּבְתִשְׁרֵי יָצָא לַפֹּעַל אוֹ לְהֵפֶךְ, וְלִשְׁנֵיהֶם יִתְיַחֵס לְשׁוֹן בְּרִיאָה, בֵּין מַה שֶׁעָלָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּרִיאָה תִּקָּרֵא בֵּין כְּשֶׁיָּצְתָה לַפֹּעַל, וּבָזֶה יִתְקַיְּמוּ דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ יַחַד, וְהוּא שֶׁרָמַז בַּבֵּי״ת שֶׁל תֵּבַת בְּרֵאשִׁית כִּי ב׳ רֵאשִׁית הָיוּ אַחַת לְמַחְשָׁבָה וְאַחַת לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם בְּנִיסָן חָשַׁב וּבְתִשְׁרֵי פָּעַל אוֹ לְהֵפֶךְ:

יז) עוֹד יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (בְּרָכוֹת ו׳:) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין, וְהַטַּעַם כִּי הַיֵּרֵא דְּבַר ה׳ יְדַבֵּר מִתּוֹךְ קִימַת נַפְשׁוֹ וְכֵינָן שֶׁכֵּן, תַּכִּיר נֶפֶשׁ הַשּׂוֹמַעַת וּתְקַבֵּל תּוֹכַחַת מוּסָר, וְאִם הַדְּבָרִים יֵצְאוּ מֵהַגּוּף אֵין שַׂיָּכוּת לַנֶּפֶשׁ לִשְׁמֹעַ, כְּמוֹ שֶׁרָמְזוּ ז״ל בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים ו׳) וְהָיוּ הַדְּבָרִים וּגוֹ׳ עַל לְבָבֶךָ אָז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ הֵם הַתַּלְמִידִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית שֶׁהִיא הַיִּרְאָה כְּאוֹמְרָם ז״ל בָּרָא ה׳ אֵת הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה יֵרֵא שָׁמַיִם אָז יִשָּׁמַע קוֹלוֹ וְיִלְמַד אָדָם דַּעַת, וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאֵת הָאָרֶץ:

יח) עוֹד יִרְצֶה לִהְיוֹת שֶׁצִּוָּה ה׳ הַרְבֵּה יְרֵאוֹת בָּעוֹלָם, יִרְאָה מֵאָבִיו וְאִמּוֹ דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא י״ט) אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, גַּם מֵהַמֶּלֶךְ וּמֵהַחֲכָמִים גַּם לִירָא מֵהַבְּרִיּוֹת לְבַל יַחְשְׁדוּהוּ, וְיֹאמַר הָאוֹמֵר שֶׁתִּהְיֶה שָׁוָה מִצְוַת הַיִּרְאָה בְּכָל מְקוֹמוֹת שֶׁיֶּשְׁנָהּ וְיֵצֵא מִזֶּה שֶׁלִּפְעָמִים יִזְלְזֵל חַס וְשָׁלוֹם בְּמִצְוַת ה׳ לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ אוֹ לִכְבוֹד אָבִיו וְכַדּוֹמֶה, לָזֶה רָמַז כָּאן בִּתְחִלַּת דִּבְרֵי ה׳ כִּי קֹדֶם כָּל דָּבָר יַקְדִּים לִירָא אֵת הַשָּׁמַיִם וְאַחַר כָּךְ וְאֵת הָאָרֶץ שֶׁהֵם פְּרָטִים הַמְחַיֵּב לְחוּשׁ לָהֶם, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר ל״ב) וְהָיִיתֶם נְקִיִּם מֵה׳ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ וּמִיִּשְׂרָאֵל, וּמֵעַתָּה אֵין מָקוֹם לְקַיֵּם שׁוּם מִצְוָה מִמִّצְוַת ה׳:

לֹא יַעֲבֹר עַל שׁוּם מִצְוָה מִמִּצְוַת ה׳:

יט) עוֹד יִרְמֹז כִּי בְּאֶמְצָעוּת הַתּוֹרָה בָּרָא ה׳

(ד) **וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־ טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:**

ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא:

רש"י ◄ **וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל •** אַף בָּזֶה אָנוּ צְרִיכִים לִדְבְרֵי אַגָּדָה: 'רָאָהוּ שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רְשָׁעִים וְהִבְדִּילוֹ לַצַּדִּיקִים לָעָתִיד לָבֹא', וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, כָּךְ פֵּרְשֵׁהוּ: רָאָהוּ כִּי טוֹב וְאֵין נָאֶה לוֹ וְלַחֹשֶׁךְ שֶׁיִּהְיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעֵרְבּוּבְיָא, וְקָבַע לָזֶה תְּחוּמוֹ בַּיּוֹם, וְלָזֶה תְּחוּמוֹ בַּלַּיְלָה•

(ה) **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה**

ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ב' הַדְּרָגוֹת בָּאָדָם. אוֹ יִשְׁוֶה בְּמַדְרֵגָה לַשָּׁמַיִם, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פ"ב) אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, אוֹ אִם לֹא יְקַיְּמֶהוּ תֵּרֵד מַדְרֵגָתוֹ לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְהוּא אוֹמֵר בְּרֵאשִׁית פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת רֵאשִׁית בָּרָא ה' ב' הֲכָנוֹת אֵלּוּ אֵת וְכוּ':

כ) עוֹד תִּרְמֹז הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ עַל בְּרִיאַת הָאָדָם

כִּי הוּא עִקַּר תַּכְלִית הַבְּרִיאָה, עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּרֵאשִׁית כְּשֶׁבָּרָא ה' אֶת הָאָדָם בְּרָאוֹ מִמְּקוֹר הָרוּחָנִיּוּת הָרָמוּז בְּתֵבַת הַשָּׁמַיִם וּמִמְּקוֹר הַגַּשְׁמִיּוּת הָרָמוּז בְּתֵבַת הָאָרֶץ, וְתִמְצָא שֶׁרָמְזוּ רז"ל (סַנְהֶדְרִין צ"א:) בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב יִקָּרֵא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל שֶׁהוּא הָרוּחַ וְאֶל הָאָרֶץ הוּא הַגּוּף הַבָּנוּי מֵהָאָרֶץ, וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּזֶה הוּא שֶׁעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָאָדָם יִתְעַצֵּם לַהֲפוֹךְ הַחֹמֶר שֶׁהוּא הַגּוּף עַד שֶׁיִּהְיֶה נֶחְשָׁב צוּרָה, וְהִנֵּה תִּמְצָא (שַׁבָּת קנב:) שֶׁהַצַּדִּיקִים אֵינָם חוֹזְרִים עָפָר. לִהְיוֹת כִּי זִכְּכוּ הַחֹמֶר שֶׁלָּהֶם עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רוּחָנִי. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הר"י עֲרָאמָה ז"ל וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וְהִתְעַצְּמוּת הַשְּׁלֵמִים לַהֲפוֹךְ הַחֹמֶר לְצוּרָה עכ"ל. וְלָזֶה אָמְרוּ ז"ל (בְּרָכוֹת יח.) שֶׁהַצַּדִּיקִים בְּמִיתָתָן נִקְרָאִים חַיִּים כִּי חֵלֶק הַגֶּשֶׁם נַעֲשָׂה רוּחָנִי הַמִּתְיַחֵס אֶל הַחַיִּים, וְהָרְשָׁעִים בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים לְצַד שֶׁגַּם הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּהֶם נִתְגַּשֵּׁם וְנַעֲשָׂה אֶרֶץ הַמִּתְיַחֵס אֶל הַדּוֹמֵם שֶׁהוּא מֵת:

וּב' מִדּוֹת אֵלּוּ רָמְזָם בְּאוֹמְרוֹ אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אִם זָכוּ חֲרֵי הֵם מַסְמִיכִים חֵלֶק הַגֶּשֶׁם שֶׁבָּהֶם הָרָמוּז אֶל הָאָרֶץ מְחַבְּרִים אוֹתוֹ וְנַעֲשָׂה חוּמוֹנְיָא אַחַת עִם הַשָּׁמַיִם. וְאִם לֹא זָכוּ חֲרֵי הֵם מְהַפְּכִים חֵלֶק הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּהֶם לִבְחִינַת הָאָרֶץ. וְנַעֲשָׂה הַצּוּרָה חֹמֶר, וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאֶת הָאָרֶץ. וְאוֹמְרוֹ וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ כָּאן רָמַז מַה שֶּׁהָיָה בַּעֲוֹנוֹת שֶׁנִּתְגַּבֵּר צַד הַחֹמֶר שֶׁהִיא הָאָרֶץ וְנִתְרוֹקֵן מֵהָרוּחָנִיּוּת כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם צַדְיָא וְרַקְנְיָא, וְחֹשֶׁךְ שֶׁהוּא יֵצֶר הָרַע הַנִּקְרָא בְּדִבְרֵי קָדְשָׁם (זֹהַר ח"א ס"ג.) דְּמַחְשִׁיךְ אַנְפֵּי דִּבְרִיָּתָא, עַל פְּנֵי תְהוֹם וְקָרָא לְהַגּוּף תְּהוֹם לִהְיוֹתוֹ כִּתְהוֹם בּוֹלֵעַ תָּמִיד, וּמִצַּד הַיֵּצֶר שֶׁהוּא הַחֹשֶׁךְ וְרוּחַ אֱלֹהִים הַנִּתֶּנֶת בּוֹ מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם כִּי לֹא מָצְאָה הָרוּחַ מָנוֹחַ לְכַף רַגְלָהּ כִּי הַיֵּצֶר גֶּרְשָׁהּ וְהוּרְמָה מִמְּקוֹם הַנַּחְתָּהּ וְיִשְׁכֹּן שָׁם הַחֹשֶׁךְ שֶׁהוּא יֵצֶר הָרַע וְנִשְׁאֶרֶת הַנֶּפֶשׁ מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם הֵם מַיִם הַזְּדוֹנִים שֶׁהֵם כֹּחוֹת שֶׁל הַטֻּמְאָה:

וּבְרֹאוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן יֹאמַר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר שׁוֹלֵחַ אֶל הָאָדָם עֵזֶר נֶגֶד יִצְרוֹ וְזֶה יִהְיֶה בְּהַגִּיעוֹ לִי"ד שָׁנָה יוֹפִיעַ עָלָיו מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ רוּחַ אֱלֹהִין קַדִּישִׁין נְשָׁמָה קְדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה, אוֹ יִרְמֹז אֶל הַתּוֹרָה כִּי הִיא הָאוֹר הַנֶּעֱרָב וְלָהּ יִקְרָא אוֹר דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ו') וְתוֹרָה אוֹר, וְהַמְכֻוָּן אֶחָד, כִּי בְּחִינַת הַנְּשָׁמוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הֵם בְּחִינַת אוֹר הַתּוֹרָה וּבַעַל נֶפֶשׁ הוּא בַּעַל תּוֹרָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר שֶׁהִיא הַנְּשָׁמָה שֶׁאוֹרָהּ רַב לְהִיוֹתָהּ חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ חֵלֶק אֱלֹהַּ מִמַּעַל שׁוֹלְחָהּ ה' לְהָאִיר אֶל הָאָדָם לְבַל יִטְבַּע בְּטִיט הַיֵּצֶר הָרַע, אוֹ גַּם כֵּן לְמַה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה הַמְּאִירָה לְנֶפֶשׁ הָאָדָם וְאָז וַיְהִי אוֹר, וַיַּרְא ה' אֶת הָאוֹר אֲשֶׁר נָתַן בָּאָדָם כִּי טוֹב שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יֵלֵךְ הָאָדָם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר:

וְלֹא תַּחְשֹׁב כִּי בִּהְיוֹת הַנְּשָׁמָה בָּאָדָם אוֹ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה בָּזֶה הוּא שָׁקֵט מִתַּחְבֻּלוֹת הַיֵּצֶר הַמַּחֲטִיאוֹ וּפָנָה וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁאִם כֵּן אֵין כָּאן לֹא שָׂכָר וְלֹא עֹנֶשׁ לָזֶה אָמַר כִּי עֲדַיִן הַחֹשֶׁךְ בָּעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִסְתַּיֵּעַ הָאָדָם לְהַעֲרִיךְ מִלְחָמָה עִמּוֹ וּלְהַבְדִּילוֹ מֵעָלָיו לְבַל הַפִּילוֹ בְּמוֹעֲצוֹתָיו וְיַכִּיר בְּחִינַת עֲשׂוֹת רַע כִּי רַע הוּא, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר שֶׁהִיא הַנְּשָׁמָה וּבֵין הַחֹשֶׁךְ שֶׁהוּא הַיֵּצֶר הָרַע, וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קֹהֶלֶת י') לֵב חָכָם לִימִינוֹ שֶׁהוּא מְקוֹם הָאוֹר מְקוֹם הַנְּשָׁמָה, וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁהוּא מְקוֹם הַיֵּצֶר הָרַע, וְקָרָא לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה. וְלָזֶה הִתְפַּלֵּל דָּוִד (בְּתְהִלִּים צ"א) שֶׁיַּצִּילֵהוּ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת:

וְאוֹמְרוֹ וַיְהִי וְגוֹ' יוֹם אֶחָד כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּכֵּר אוֹרָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה אֶלָּא מֵחֹשְׁכוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא יִשְׁתַּנּוּ מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאֵין כָּאן לֹא שָׂכָר וְלֹא עֹנֶשׁ, וְלָזֶה אָמַר יוֹם אֶחָד:

וּיְכַוֵּן עוֹד לוֹמַר יוֹם אֶחָד עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ע"ז ל"ה:) בַּפָּסוּק (שה"ש א') עַל כֵּן עַלָּמוֹת אֲהֵבוּךָ עַל מוֹת פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ מַלְאַךְ רַע עוֹנֶה בְּעַל כָּרְחוֹ אָמֵן. וְלָזֶה אָמַר וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד פֵּרוּשׁ מִדַּת עֶרֶב וּמִדַּת בֹּקֶר כֻּלָּם בְּהַסְכָּמָה אַחַת לְטוֹבַת הַצַּדִּיק: אוֹ יִרְמֹז שֶׁעַל יְדֵי סִיּוּעַ הַנְּשָׁמָה יִהְיֶה הָעֶרֶב עֵת שֶׁיְּעַרִיב שִׁמְשׁוֹ לְלֶכֶת לְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כְּעֵת בֹּקֶר עֵת בּוֹאוֹ לְעוֹלָם שֶׁתַּחֲזֹר הַנְּשָׁמָה מְאִירָה כְּיוֹם בּוֹאָהּ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שַׁבָּת קנ"ב:) וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְזֶה לְשׁוֹנָם תִּנָּהּ לוֹ כְּמוֹ שֶׁנְּתָנָהּ לָךְ,

וּבְזֶה יִשְׁוֶה יוֹם בּוֹאוֹ כְּיוֹם לֶכְתּוֹ כְּאֶחָד:

כא) עוֹד יְכַוֵּן הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ כִּי בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה הֵכִין ה' וְעָשָׂה פְּעֻלָּתוֹ שָׁוָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁהַגַּם שֶׁהַשָּׁמַיִם הֵם הָעֶלְיוֹנִים אַף עַל פִּי כֵן גַּם הָאָרֶץ הָיְתָה בְּגֶדֶר הַטָּהֳרָה, וְצָא וּלְמַד מַעֲלָתָהּ וּזְכוּתָהּ כִּי מִמֶּנָּה נִבְרָא אָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וְתָאֳרוֹ כְּמַלְאַךְ ה', וְתִמְצָא כִּי ה' בָּחַר לִשְׁכֹּן בָּאָרֶץ עִם הַנִּבְרָאִים וְהֵכִין בַּיִת לִמְנוּחָתוֹ כִּבְיָכוֹל, וְדָבָר פָּשׁוּט הוּא כִּי מוֹשַׁב אֱלֹהִים שָׁלֵם הוּא וְקָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ, וְתִמְצָא כִּי קֹדֶם שֶׁחָטָא אָדָם הָיָה ה' מָצוּי בַּתַּחְתּוֹנִים כְּבָעֶלְיוֹנִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ בְּגֶדֶר אֶחָד בִּנְקִיּוּת וְטָהֳרָה, וְהוּא מַאֲמַר הַנָּבִיא (יְשַׁעְיָה סו) כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, וְאָמְרוּ ז"ל (חֲגִיגָה יד.) שֶׁהוּא שִׁרְבְּרַף, הָא לְמַדְתָּ שֶׁהִיא בְּגֶדֶר רְאוּיַת מוֹשַׁב אֱלֹהִים, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְנִתְגַּשְּׁמָה וְהַחֹשֶׁךְ אוֹרָהּ לְצַד מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר שֶׁהִיא הַתּוֹרָה אָז חָזְרָה הָאָרֶץ לִקְדְמוּתָהּ לְהָאִיר אוֹרָהּ וְשָׁכַן ה' בָּאָרֶץ עִם עַמּוֹ וְנִחֲלָתוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְהִי אוֹר:

כב) עוֹד יִתְבָּאֵר הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי דָּבָר יָדוּעַ כִּי מְצִינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבָּחַר לִשְׁכֹּן בַּעֲרָפֶל, וְחִבֵּב לִשְׁכֹּן בְּתוֹכֵנוּ. וְעוֹד לוֹ שֶׁמְּצִינוּ (תַּעֲנִית ה.) כִּבְיָכוֹל שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה עַד שֶׁיִּכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה חֲרֵי זֶה מַגִּיד שֶׁחֲבִיבָה לוֹ שֶׁל מַטָּה יוֹתֵר מִשֶּׁל מַעְלָה, גַּם כְּשֶׁנִּשְׁכִּיל בְּטַעַם בְּרִיאַת כָּל הָעוֹלָם נֵדַע כִּי הָעִקָּר הֵם הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁהֵם עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ:

וּלְפִי זֶה יְכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר סֵדֶר הַבְּרִיאָה לֹא זוֹ אַף זוֹ בְּדֶרֶךְ חִבָּה, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם, וְעוֹד בָּרָא בְּרִיאָה יוֹתֵר חֲבִיבָה אֶצְלוֹ וּמְעֻלָּה יוֹתֵר וְהִיא אֵת הָאָרֶץ שֶׁהַשָּׁמַיִם אַדְרַבָּה תְּלוּיִים בָּהּ וְכָל זֶה בְּאֶמְצָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְדוֹשׁוֹ כִּי בָּהֶם תָּלוּי קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת גַּם הָעֶלְיוֹנִים כַּיָּדוּעַ לַבְּקִיאִים בְּחַדְרֵי הָחָכְמָה הָאֲמִתִּית:

וּלְדֶרֶךְ זֶה יִתְבָּאֵר אוֹמְרוֹ וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ כָּאן רָמַז בָּעֲוֹנוֹת לְגָלִיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא סִבַּת מְנִיעַת דִּירָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּאָרֶץ. גָּלוּת הָאֶחָד

וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹמָא חָד׃

רש״י◄ יום אחד • לְפִי סֵדֶר לְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה הָיָה לוֹ לִכְתֹּב יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים: שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי. לָמָּה כָּתַב אֶחָד? לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם שֵׁנִי, כָּךְ מִפֹּרָשׁ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה•

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃

ו וַאֲמַר יְיָ יְהִי רְקִיעָא בִּמְצִיעוּת מַיָּא וִיהִי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא לְמַיָּא׃

רש״י◄ יְהִי רָקִיעַ • יִתְחַזֵּק הָרָקִיעַ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן, עֲדַיִן לַחִים הָיוּ, וְקָרְשׁוּ בַּשֵּׁנִי מִגַּעֲרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּאָמְרוֹ: "יְהִי רָקִיעַ", וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יִרְוֹפָפוּ" כָּל יוֹם רִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי: "וַיִּתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ", כְּאָדָם שֶׁמִּשְׁתּוֹמֵם וְעוֹמֵד מִגַּעֲרַת הַמְּאַיְּמִים עָלָיו• **בְּתוֹךְ הַמָּיִם** • בְּאֶמְצַע הַמַּיִם, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לָרָקִיעַ, כְּמוֹ בֵּין הָרָקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל מָלֵךְ• אור החיים

(ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃

ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא די מִלְּרַע לְרְקִיעָא וּבֵין מַיָּא די מֵעַל לְרְקִיעָא וַהֲוָה כֵן׃

רש״י◄ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ • תִּקְנוֹ עַל עָמְדוֹ, וְהִיא עֲשִׂיָּתוֹ, כְּמוֹ: "וְעָשִׂתָה אֶת צִפָּרְנָיהָ"• **מֵעַל לָרָקִיעַ** • עַל הָרָקִיעַ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "מֵעַל לָרָקִיעַ", לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִים בַּאֲוִיר, וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר: "כִּי טוֹב" בְּיוֹם שֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה נִגְמָר מְלֶאכֶת הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הִתְחִיל בָּהּ בַּשֵּׁנִי וְדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר אֵינוֹ בְּמִלּוּאוֹ וְטוּבוֹ, וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמַּיִם וְהִתְחִיל וְגָמַר מְלֶאכָה אַחֶרֶת, כָּפַל בּוֹ "כִּי טוֹב", שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַשֵּׁנִי וְאֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַיּוֹם• אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הוּא גָּלוּת מִצְרַיִם אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בּוֹ ת׳ וּשְׁלֹשִׁים כְּמִנְיַן תה״ו ת׳ וְאַחַד עָשָׂר וּבוֹהוּ חֶשְׁבּוֹנוֹ י״ט חֲרֵי ת״ל, וּמִשְׁמָעוּת רָבוּהוּ גַּם כֵּן יִרְמֹז לַגָּלוּת שֶׁלְּאַחֲרָיו שֶׁהוּא גָּלוּת בָּבֶל וְנִקְרָא גָּלוּת בָּבֶל בּוֹהוּ כִּי תַּרְגּוּם בּוֹהוּ רִיקַנְיָא וּכְתִיב בְּיִרְמְיָה סִימַן נ״א עַל גָּלוּת בָּבֶל אָכָלַנִי הֲמָמַנִי נְבוּכַדְרֶאצַר מֶלֶךְ בָּבֶל הִצִּיגַנִי כְּלִי רִיק, וְאוֹמְרוֹ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם יִרְמֹז עַל הַגָּלוּת הַמַּר אֲשֶׁר אָנוּ בּוֹ שְׁקוּעִים בְּתְהוֹם אֲשֶׁר אֵין לוֹ סוֹף זֶה לָנוּ אֶלֶף וְתרע״א שָׁנָה, וְלֹא דַּי אֹרֶךְ הַגָּלוּת אֶלָּא חֹשֶׁךְ שֶׁיִּרְמֹז לְב׳ דְּבָרִים, הָא׳ לְשַׁעְבּוּד הַעַמִּים וְכֹבֶד עֹל הַמִּסִּים עַד כִּי חֹשֶׁךְ מִשְׁחוֹר תְּאֳרָם זֶה רוֹדֶה וְזֶה מַרְדֶּה אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא רָאָה וּבִפְרָט בַּמַּעֲרָב שֶׁלָּנוּ, וְהַב׳ הוּא עַל הַיֵּצֶר הָרַע אֲשֶׁר הֶחְשִׁיךְ הָעוֹלָם, וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ פְּרִיצֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְהוּפַּר לָהֶם נִבְלוּת הַפֶּה וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וְלָשׁוֹן הָרַע וְגֵזֶל וּמוּנְעָם מִלַּעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה לָשׁוּב שִׁבוּתָם, וְלֹא יֹאמַר אָדָם בִּרְאוֹתוֹ כָּל כָּךְ יְרִידַת יִשְׂרָאֵל כָּל אֹרֶךְ הַזְּמַן כִּי חַס וְשָׁלוֹם אָבְדָה תִּקְוָה מִבָּנִים, לֹא כֵּן הוּא אֶלָּא יֹאמַר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר הוּא אוֹר הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה הַמַּפְלָא, וְאוֹמְרוֹ וַיְהִי אוֹר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּתִקּוּנֵי הַזֹּהַר (תִּקּוּן כ״א) וַיְהִי רָז שֶׁאוֹר בְּגִימַטְרִיָּא רָז, הַכַּוָּנָה שֶׁגָּזַר ה׳ יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁאוֹר זֶה שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לֹא יִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם וְיִהְיֶה סוֹד טָמוּן אֶצְלוֹ כְּאוֹמְרָם (שָׁם) לְלִבִּי גִּלִּיתִי מִלִּבָּא לְפוּמָא לֹא גָּלֵי, וְאוֹמְרוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב חוֹזֵר עַל הָאוֹר מִצַּד עַצְמוֹ כִּי טוֹב הוּא אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה, וְחוֹזֵר גַּם עַל מַה שֶׁרָמַז שֶׁיַּעֲשֵׂהוּ בְּסוֹד נִסְתָּר כִּי טוֹב שֶׁכֵּן צָרִיךְ לְהִיוֹת כְּאוֹמְרָם ז״ל (יוֹמָא ט) מִכַּמָּה טְעָמִים, וְאוֹמְרוֹ רוּחַ אֱלֹהִים וְגוֹ׳ אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ב״ר פ״ב) זֶה רוּחוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם אֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בַּזֹּהַר (בַּהֲשָׁמָטוֹת לְחֵלֶק א׳ י״ג) שֶׁלֹּא יִגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְמַיִם: וְהִנֵּה יָדוּעַ הוּא כִּי בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים הִרְבָּה

ניצוֹצוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה הֻטְבְּעוּ בְּתוֹךְ הַקְּלִפּוֹת וְגַם הִרְבֵּה עֵרֶב רַב נִשְׁתַּקְּעוּ בְּתוֹךְ הַקְּדֻשָּׁה כְּאוֹמְרָם בְּסֵפֶר תִּקּוּנֵי הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (תִּקּוּן ס״ו) וּמְעֹרָבִים רַע בְּטוֹב וְטוֹב בְּרַע לָזֶה צָרִיךְ כְּבְיָכוֹל לְהַבְדִּיל הַטּוֹב מֵהָרַע וְהָאוֹר מֵהַחֹשֶׁךְ אֲשֶׁר נִתְעָרְבוּ, וְהִנֵּה יָדוּעַ כִּי הַקְּלִפָּה חִיּוּתָהּ הִיא יְנִיקָתָהּ מֵהַקְּדֻשָּׁה דַּוְקָא וְזוֹלַת זֶה אֵין לָהּ חִיּוּת, וְלָכֵן אָז בְּהַבְדִּילוֹ ה׳ אֶת הָאוֹר שֶׁהִיא הַקְּדֻשָּׁה וְנִשְׁאָר הָרַע מֻבְדָּל וְאֵין לוֹ מְקוֹם חִיּוּת לִינַק מִמֶּנּוּ מִמֵּילָא יִבָּטֵל, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ (זְכַרְיָה י״ג) וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ כִּי יְדֻמָּה לִקְצִיצַת הָאִילָן מִמְּקוֹם יְנִיקָתוֹ וְשָׁרְשׁוֹ אֲשֶׁר יוֹנֵק מִמֶּנּוּ שֶׁיִּיבַשׁ וְלֹא יִצְלַח עוֹד וְלֹא יִשָּׁאֵר כִּי אִם הָאוֹר הַטּוֹב, וְזֶה הוּא שֶׁאָמַר וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם פְּרוּשׁ וַיִּקְרָא לְשׁוֹן יְקָר וּגְדֻלָּה, כִּי אֵין מַעֲלַת הַקְּדֻשָּׁה נִכֶּרֶת אֶלָּא בְּהִפּוֹל הַקְּלִפָּה הַנִּקְרֶאת חֹשֶׁךְ, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי בַּיּוֹם הַהוּא הָיָדוּעַ לְפָנָיו בַּמָּרוֹם יִקְרָא ה׳ לָאוֹר בִּיקָר וּגְדֻלָּה, וְזֶה יִהְיֶה בְּיוֹם יְוָדַע לַה׳ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ ה׳ אֶחָד, וְאוֹמְרוֹ וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה לְשׁוֹן מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר, וְלָזֶה לֹא סָמַךְ הַכָּתוּב עַל תֵּבַת וַיִּקְרָא שֶׁאָמַר בַּתְּחִלָּה כִּי אֵין יְקָר וְכָבוֹד עוֹד לַחֹשֶׁךְ אֶלָּא מִקְרֶהוּ יִהְיֶה דַּוְקָא בַּלַּיְלָה וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ (תֵּצֵא כ״ג) מִקְרֶה לַיְלָה, אֲבָל כְּשֶׁיַּעֲבֹר הַלַּיְלָה שֶׁהוּא זְמַן הַגָּלוּת כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה כ״א) מַשָּׂא דּוּמָה וְגוֹ׳ שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה כִּי הַגָּלוּת דּוּמָה לְלַיְלָה, וְאָז בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר אֵין עוֹד חֹשֶׁךְ וְלֹא לַיְלָה אֶלָּא עֶרֶב עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד כִּי בְּחִינַת הָרַע נִסְתַּלְּקָה וְאִינָהּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה, וְהוּא אוֹמְרוֹ יוֹם אֶחָד, וְהוּא שֶׁרָמַז הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ (זְכַרְיָה י״ד) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃

ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ וגו׳. פְּרוּשׁ הָרָקִיעַ שֶׁבָּרָא ה׳ בְּיוֹם אֶחָד כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק בְּרֵאשִׁית שֶׁהַכֹּל נִבְרָא יַחַד בְּדִבּוּר אֶחָד אֶלָּא שֶׁלֹּא נִתְקַנָּה מְלֶאכֶת כָּל דָּבָר וְדָבָר עַל אָפְנָהּ, עַתָּה אָמַר אֱלֹהִים שֶׁיִּקָּנֶה מְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וְיִהְיֶה מְשַׁמֵּשׁ דָּבָר זֶה לְהַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם וְעַיֵּן בַּפָּסוּק שֶׁאַחַר זֶה׃

ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ. מִקְרָא זֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ לְאוֹמְרוֹ אַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר פָּסוּק שֶׁלְּפָנֶיו זֶה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וגו׳ בּוֹ הָיָה לוֹ לִגְמֹר אוֹמֵר וַיְהִי כֵן. וְעוֹד רוֹאֲנִי כִּי לֹא יַצְדִּק לוֹמַר וַיְהִי כֵן אַחַר אוֹמְרוֹ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶלָּא אַחַר אֲמִירַת וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַשְׁמִיעֵנוּ כִּי הוּא אָמַר וַתְּהִי: וְנִרְאֶה לוֹמַר כִּי שְׁלֹשָׁה מְלָאכוֹת נַעֲשׂוּ בָּרָקִיעַ.

הָא׳ הִיא בְּרִיאַת הֲוָיַת גָּלְמוֹ בַּמְּציאוּת, וְזֶה הוּא שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בַּמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן׃

וְהַב׳ שֶׁאָמַר אֵלָיו ה׳ שֶׁיַּעֲשֶׂה רָקִיעַ פְּרוּשׁ שֶׁיִּמָּתַח וַיַּעֲשֶׂה וִילוֹן, וְשֵׁעֵר ה׳ לוֹ שִׁעוּר הַמִּתּוּחַ הוּא כְּדֵי שֶׁיַּסְפִּיק לְהַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם, וְהוּא הָאָמוּר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֶיו זֶה :

וְהַג׳ לְהִיוֹת שֶׁהַשָּׁמַיִם כַּדּוּרִיִּים הֵם וּמְשֻׁפָּעִים, כִּי אֵין לָנוּ לוֹמַר שֶׁמְּשֻׁנִּית רָקִיעַ זוֹ מִכָּל הַשָּׁמַיִם, וּבַדִּבּוּר שֶׁאָמַר יְהִי רָקִיעַ לֹא אָמַר אֶלָּא שֶׁיִּמָּתַח אֲבָל סֵדֶר תִּקּוּנוֹ אִם יִהְיֶה נִמְתָּח כְּוִילוֹן בְּהַשְׁוָאָה אוֹ מְשֻׁפָּע לְקִצּוֹתָיו אוֹ מֻשָּׁפָע לְאֶחָד מִצְּדָדֵי ד׳ רוּחוֹת הָעוֹלָם אֵין זֶה נִשְׁמַע בְּמַאֲמַר ה׳ שֶׁאָמַר יְהִי רָקִיעַ, לָזֶה חָזַר וְאָמַר וַיַּעַשׂ פְּרוּשׁ תִּקֵּן סֵדֶר הַעֲרָכָתוֹ כְּסֵדֶר תִּקּוּנֵי שָׁמַיִם שֶׁהֵם כִּקְעָרָה הֲפוּכָה לְצַד מַטָּה וַאֲחוֹרֵיהָ

(ח) **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:**

ח ויקרא ייָ לרקיעא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תִּנְיָן:

רש"י◄ **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם •** שֶׁא מַיִם, שֶׁם מַיִם, אֵשׁ וּמַיִם שֶׁעֵרְבָן זֶה בָּזֶה וְעֲשָׂה מֵהֶם שָׁמַיִם. (בִּסְפָרִים אֲחֵרִים: שְׁמַיִם, שֶׁם מַיִם, דָּבָר אַחֵר: אֵשׁ וּמַיִם)◆ **אור החיים**

(ט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן:**

ט ואמר ייָ יתכנשון מַיָא מִתְּחוֹת שְׁמַיָא לַאֲתַר חָד וְתִתְחֲזֵי יַבֶּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן:

רש"י◄ **יִקָּווּ הַמַּיִם •** שִׁטּוּחִין הָיוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְהִקְנָם בָּאוֹקְיָנוֹס, הוּא הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל הַיַּמִּים◆ **אור החיים**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְמַעְלָה לִטְעָמִים יְדוּעִים לְבוֹרֵא עוֹלָם, וְחָזַר לוֹמַר וַיַּבְדֵּל וְגוֹ'. לִהְיוֹת כִּי סֵדֶר הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר הֵכִינוֹ הַבּוֹרֵא הוּא הַפְּכִיּוּת לַמַּאֲמָר הַסָּמוּךְ שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין וְכוּ' שֶׁאֵין כְּלִי בְּסֵדֶר זֶה מוֹנֵעַ בֵּין ב' מִימוֹת אֵלּוּ, לָזֶה אָמַר שֶׁהַגַּם שֶׁעָשָׂאוֹ כְּסֵדֶר זֶה אַף עַל פִּי כֵן וַיַּבְדֵּל בֵּין וְגוֹ':

וְעַל ב' פְּרָטִים אֵלּוּ אָמַר הַכָּתוּב וַיַּעַשׂ שֶׁקִּבְּעוֹ בַּסֵּדֶר שֶׁיָּשָׁר בְּעֵינָיו, וְשֶׁעָשָׂה בּוֹ הַמְצָאָה שֶׁיּוּכַל שְׁאֵת גַּם בְּסֵדֶר זֶה:

וְדִקְדֵּק לוֹמַר אֲשֶׁר מֵעַל וְגוֹ', לוֹמַר שֶׁהַגַּם שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּסֵדֶר זֶה הִבְדִּיל בֵּין מַיִם שֶׁעָלָיו מַה שֶׁאֵין מְצִיאוּת זֶה יְכוֹלָה לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְאַחַר כָּל זֶה אָמַר וַיְהִי כֵן, חוֹזֵר לְמָה שֶׁכָּתוּב בְּפָסוּק א' וּב', כִּי כְּשֶׁאָמַר לוֹ לִהְיוֹת נִרְקָע כֵּן הָיָה, וּכְשֶׁאָמַר לוֹ לִהְיוֹת מַבְדִּיל הֲגַם שֶׁאֵין הַעֲרָכָתוֹ כְּפִי הַטֶּבַע לְהַבְדִּיל בְּסֵדֶר זֶה כַּנִּזְכָּר וַיְהִי כֵן. אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁטַּעַם שֶׁעִבֵּב לוֹמַר וַיְהִי כֵן אַחַר פָּסוּק וַיַּעַשׂ, שֶׁלֹּא רָצָה לוֹמַר וַיְהִי כֵן עַד שֶׁהִשְׁלִים הַמַּעֲשֶׂה בְּכָל תְּנָאֵי הַבְּרִיאָה:

וְאַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי זֶה מָצָאתִי כִּי מִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב מֵעִיד עַל פֵּרוּשֵׁנוּ, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מב) כֹּה אָמַר וְגוֹ' בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם, חֲרֵי שֶׁנָּזְכַּר ב' דְּבָרִים הַבְּרִיאָה לְבַד וְהַנִּטְיָה לְבַד, וְהוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּמַעֲשֵׂה א' וּב', כִּי בְּיוֹם רִאשׁוֹן הָיְתָה הַבְּרִיאָה, וּבְיוֹם שֵׁנִי הָיְתָה הַנִּטְיָה, וּבִכְלַל הַנִּטְיָה וְאָפְנָהּ הֵם ב' דְּבָרִים שֶׁרְמַזְנוּ:

וְרָאִיתִי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פ"ד) וְזֶה לְשׁוֹנָם וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ זֶה אֶחָד מֵהַמִּקְרָאוֹת שֶׁהִרְעִישׁ בֶּן זוֹמָא אֶת הָעוֹלָם וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ עַד כָּאן וּלְפִי דַּרְכֵּנוּ וְהָאָרֶץ שֶׁקְּטָה מֵרַעֲשָׁהּ, וְאוּלַי כִּי מַה שֶׁהִרְעִישׁ הָעוֹלָם בֶּן זוֹמָא הָיָה קֹדֶם שֶׁיֵּשֵׁב הַמִּקְרָאוֹת אֲבָל אַחַר יִשּׁוּב הַמִּקְרָאוֹת נָחָה שֶׁקְּטָה הָאָרֶץ:

אוֹ יֵאָמֵר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי מַה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ וְגוֹ' כִּי ב' מִימוֹת הֵם א' זָכָר וְא' נְקֵבָה, לְפִי זֶה לְצַד שֶׁהָיוּ הַמִּימוֹת כֻּלָּם מְעֹרָבִים כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ מְעֹרָבִים זְעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ"ג) וְהִבְדִּיל ה' בֵּין הָאוֹר וְגוֹ', כְּמוֹ כֵן מַיִם הָעֶלְיוֹנִים פֵּרוּשׁ הַמְעֲלִים וְהֵם הַזְּכָרִים הָיוּ מְעֹרָבִים עִם מַיִם הַתַּחְתּוֹנִים בַּמַּדְרֵגָה, וְהֵן עַתָּה אָמַר ה' שֶׁהָרָקִיעַ יַבְדִּיל ב' הַבְּדָלוֹת, הָא' שֶׁיְּבָרֵר זֶה מִזֶּה, כְּפִי מַה שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹ שֶׁיְּבָרֵר זֶה מִזֶּה, וְהַב' שֶׁיִּהְיוּ מַבְדְּלִים תָּמִיד בְּאֶמְצָעוּתוֹ שֶׁהוּא יַפְסִיק בֵּין שְׁנֵיהֶם, וּכְפִי זֶה אוֹמְרוֹ יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם כָּאן נִתְכַּוֵּן אֶל הַבְּרוּר הַמְבֹרָר בֵּין ב' הַמִּימוֹת, וְהוּא שֶׁאָמַר בְּתוֹךְ הַמַּיִם לְפִי שֶׁהָיוּ כָּל הַמִּימוֹת מְעֹרָבִים, וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה ה' הֲכָנָה לָרָקִיעַ שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לְהַפְסִיק בֵּין שְׁנֵיהֶם תָּמִיד וְזוֹ הִיא הַבְדָּלָה ב', וְעַל שְׁנֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב וַיְהִי כֵן:

ח) וַיִּקְרָא וְגוֹ'. כָּאן הוֹדִיעַ כִּי אֵלּוּ הֵם הָאֲמוּרִים בְּפָסוּק בְּרֵאשִׁית וְגוֹ', וּמַה שֶׁקְּרָאָם בְּפָסוּק רִאשׁוֹן בְּשֵׁם שָׁמַיִם פֵּרוּשׁ בְּרִיאָה אַחַת שֶׁעָתִיד לִקְרוֹתָהּ שָׁמַיִם, וּלְעוֹלָם לֹא קָרָא ה' לוֹ שֵׁם זֶה עַד יוֹם ב':

וּלְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ (שָׁם פ"ד) פֵּרוּשׁ שָׁמַיִם הוּא שָׁא מַיִם, יְכַוֵּן הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיִּקְרָא ה' לָרָקִיעַ וְאָמַר לוֹ שָׁא מַיִם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אַוִּיר לִמְקוֹם הַנִּבְרָאִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנִּבְרָאִים בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ, וְזוּלַת זֶה אֵין מָקוֹם לְיוֹשְׁבֵי תֵּבֵל עַד שֶׁקָּרָא לָרָקִיעַ שֶׁיִּשָּׂא הַמַּיִם שֶׁהָיוּ מֻנָּחִים עָלָיו, וְאָמַר לַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיִּקָּווּ לְמָקוֹם אֶחָד בְּיוֹם ג' וְנִתְרָאֵית הַיַּבָּשָׁה בָּזֶה הִנֵּה מָקוֹם לְיוֹשְׁבֵי תֵּבֵל. וְאֵין סְתִירָה לָזֶה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ מַיִם הָעֶלְיוֹנִים בְּגֵס עוֹמְדִים, שֶׁהַגַּם שֶׁהַשָּׁמַיִם הֵם נוֹשְׂאִים אוֹתָם, עִם כָּל זֶה לְסֵדֶר תְּכוּנַת הַשָּׁמַיִם וְסִדּוּרָם הִרְגִּישׁוּ כִּי בְּגֵס עוֹמְדִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּפָּסוּק וַיַּעַשׂ:

ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ. צָרִיךְ לָדַעַת מַיִם אֵלּוּ אִם הֵם מַיִם הַתְּהוֹמִיִּים, וּבְאוֹמְרוֹ יִקָּווּ הַמַּיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד הִנֵּה לֹא נִשְׁאֲרוּ מִימוֹת אֲחֵרִים עוֹד, וְזֶה הֶכֵּף מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יִתְרוֹ כ') וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ, וְאִם הֵם מַיִם אֲחֵרִים לְבַד הַתְּהוֹם, צָרִיךְ לָדַעַת בַּמֶּה הָיוּ מֻבְדָּלִים מִמִּימֵי הַתְּהוֹם לְיַחֵד הַדִּבּוּר לָהֶם לְבַדָּם. גַּם לֹא רָאִינוּ שֶׁיִּחֵד הַדִּבּוּר לוֹמַר מַיִם פְּלוֹנִי יִקָּווּ אֶלָּא סְתָם יִקָּווּ הַמַּיִם כָּל מִימוֹת הַנִּמְצָאִים בָּעוֹלָם בְּמַשְׁמָע. עוֹד לָמָּה תָּלָה רְאִיַּת הַיַּבָּשָׁה בְּקְרִיאַת הַמַּיִם. עוֹד צָרִיךְ לְדַקְדֵּק תֵּבַת וְתֵרָאֶה שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְתִהְיֶה הַיַּבָּשָׁה:

וּבְמָה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָסוּק בְּרֵאשִׁית שֶׁבְּמַאֲמַר רִאשׁוֹן נִבְרָא הַכֹּל אֶלָּא הָיָה מְעֹרָבָב עַד שֶׁהֵכִין ה' סֵדֶר כָּל אֶחָד דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וּכְפִי זֶה מִדִּבְרֵי ה' סֵדֶר כָּל אֶחָד דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, בְּמַאֲמָר זֶה אָנוּ יוֹדְעִים כִּי הַיַּבָּשָׁה הָיְתָה שְׁטוּחָה תּוֹךְ הַמַּיִם לְרַחֵב הָעוֹלָם וּמַיִם לְמַעְלָה וּמַיִם לְמַטָּה לָהּ וְאוֹתָם הַמַּיִם שֶׁלְּמַעְלָה לַיַּבָּשָׁה חִלְקָם הָרָקִיעַ וְנָשָׂא חֶצְיָם בִּכְנָפָיו, כְּאוֹמְרוֹ יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ וּסְתָם תּוֹךְ אֶמְצָע בְּמַשְׁמָע, וְחֵצִי הַנִּשְׁאָר הָיָה מְכֻסֶּה לַיַּבָּשָׁה, וּלְאוֹתָם מַיִם אָמַר ה' יִקָּווּ אֶל מָקוֹם אֶחָד שֶׁהוּא מֵי אוֹקְיָנוּס וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה בְּמָקוֹם שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּצֵעַת בְּרִיאָתָהּ כִּי שָׁם קָנְתָה מְקוֹמָהּ אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְכֻסָּה וְגָזַר עָלֶיהָ שֶׁתֵּרָאֶה. וְאוּלַי שֶׁיִּכָּנֵס בְּמַשְׁמָעוּת תֵּרָאֶה לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה גְּלוּיָה בְּמַרְאֵה הַיַّבָּשׁוּת וְהָיָה גְּנוּזָה כְּגָנוּן הַמַּיִם וְאֵין הֶכֵּר בֵּין גְּבוּלָהּ לִגְבוּל הַמַּיִם, וְגַם יִכָּנֵס בְּמַשְׁמָעוּת תֵּרָאֶה לְפִי שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לְמַה שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת מֵהַיַּבָּשׁוּת לְצָרְכֵי הָעוֹלָם. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וְתֵרָאֶה לִהְיוֹת שֶׁכָּל עוֹד שֶׁהַמַּיִם מַטָּה וּמַעֲלָה לָאָרֶץ אֵין הָאָרֶץ מִתְקַיֶּמֶת בְּטִבְעָהּ כִּי הַמַּיִם יַהַפְכוּ טִבְעָהּ, וְצֵא וּלְמַד מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּרִיש הִלְכוֹת דֵּעוֹת (הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פ"ד ה"ה) כִּי הַמַּיִם יַהַפְכוּ יְסוֹד הֶעָפָר לְמַיִם, לָזֶה אָמַר יִקָּווּ הַמַּיִם וְגוֹ' וּבָזֶה תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה, וּפֵרוּשׁ תַּעֲמֹד בִּיסוֹדָהּ לְהַפְעִיל סִבַּת בְּרִיאָתָהּ, וּלְעוֹלָם כְּבָר קָדְמָה בְּרִיאָתָהּ בְּמַאֲמָר א' בְּיוֹם אֶחָד כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה, גַּם נִמְצִינוּ אוֹמְרִים כִּי לֹא כָּל מִימוֹת הָעוֹלָם נִקְווּ לְיַם הָאוֹקְיָנוֹס וְיֵשׁ תְּהוֹמוֹת לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְאֶפְשָׁר שֶׁהַמַּיִם שֶׁנִּקְווּ אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לַתְּהוֹם שֶׁמִּתַּחַת לָאָרֶץ וְעַל אוֹתוֹ חֵלֶק שֶׁאֵין בּוֹ אֶרֶץ אָמְרוּ ז"ל (חֲגִיגָה יב.) שֶׁאָמַר ה' לָאָרֶץ דַּי שֶׁלֹּא תִּתְפַּשֵּׁט מִסּוֹף לְסוֹף וְנִשְׁאֲרוּ הַמַּיִם מְחֻבָּרִים לַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים:

אַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי כָּל הַכָּתוּב בָּא לְיָדִי מִדְרָשׁ מִפִּרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פ"ה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בַּשְּׁלִישִׁי הָיְתָה הָאָרֶץ מִישׁוֹר כִּבְקִעָה וְהַמַּיִם מְכַסִּים עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וּכְשֶׁיָּצָא הַדָּבָר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִקָּווּ הַמַּיִם וְגוֹ' הָרִים וּגְבָעוֹת נִתְפָּרְדוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ עָלָה תּוֹכָהּ שֶׁל אֶרֶץ וְנִתְגַּלְגְּלוּ וְנִקְווּ הַמַּיִם וְכוּ' ע"כ. חֲרֵי דִּכְשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִקָּווּ הַמַּיִם כְּבָר הָיְתָה הָאָרֶץ בַּמְּצִיאוּת וְהֵם דְּבָרֵינוּ. הַגַּם שֶׁלְּפִי דִּבְרֵי הַמַּאֲמָר נִרְאֶה שֶׁמְּפֹרָשׁ וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה פֵּרוּשׁ שֶׁתִּהְיֶה הַיַּבָּשָׁה חוֹל גְּבוּל לַיָּם, כְּשֶׁיֵּרָאֶה הַמַּיִם לַיַּבָּשָׁה יִקָּנוּ מְקוֹמָם. עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יִרְמְיָה ה') אֲשֶׁר

(י) **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

יוּקְרָא יְיָ לַיִּבְשְׁתָּא אַרְעָא וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָּא קְרָא יַמְמֵי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י◄ **קָרָא יַמִּים•** וַהֲלֹא יָם אֶחָד הוּא? אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה טַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּעֵכוֹ לְדָג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּאַסְפַּמְיָא• אור החיים

(יא) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן:**

יאוַאֲמַר יְיָ תַּדְאִית אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעַהּ מִזְדְּרַע אִילַן פֵּירִין עָבֵד פֵּירִין לִזְנֵהּ דִּי בַר זַרְעַהּ בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן:

רש"י◄ **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב•** לֹא דֶּשֶׁא לְשׁוֹן עֵשֶׂב וְלֹא עֵשֶׂב לְשׁוֹן דֶּשֶׁא, וְלֹא הָיָה לְשׁוֹן הַמִּקְרָא לוֹמַר תַּעֲשִׂיב הָאָרֶץ, שֶׁמִּינֵי דְּשָׁאִין מְחֻלָּקִין כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב פְּלוֹנִי, וְאֵין לָשׁוֹן לַמְּדַבֵּר לוֹמַר דֶּשֶׁא פְּלוֹנִי, שֶׁלְּשׁוֹן דֶּשֶׁא הוּא לְבִישַׁת הָאָרֶץ בְּעֵשָׂבִים כְּשֶׁהִיא מִתְמַלֵּאת בִּדְשָׁאִים• **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ•** תִּתְמַלֵּא וְתִתְכַּסֶּה לְבוּשׁ

(יב) **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

יבוְאַפֵּקַת אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעַהּ מִזְדְּרַע לִזְנוֹהִי וְאִילַן עָבֵד פֵּירִין דְּבַר זַרְעַהּ בֵּהּ לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י◄ **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ'•** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לְמִינֵהוּ בַּדְּשָׁאִין בְּצִוּוּיֵיהֶן, שֶׁמִּעְוּ שֶׁנִּצְטַוּוּ הָאִילָנוֹת עַל כָּךְ, וְנָשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָן, כַּמִּפֹּרָשׁ בָּאַגָּדָה בִּשְׁחִיטַת חֻלִּין• אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁמִּתְּחִיל חוֹל גְּבוּל לַיָּם, וְעָשָׂה מוֹרָאוֹ שֶׁל הַיַּבָּשָׁה עַל הַיָּם, וּפֵרוּשׁ וְתִרְאֶה מִלְּשׁוֹן יִרְאָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ וְגוֹ' אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם, וְזֶה מְשֻׁנֶּה מִפֵּרוּשֵׁנוּ, זֶה דֶּרֶךְ הַדָּרָשׁ,

וְדַרְכֵּנוּ דֶּרֶךְ הַפָּשָׁט וְהַכָּתוּב יְכַוֵּן לְכֹל:

וְרַמְּבַ"ן ז"ל פֵּרֵשׁ אוֹמְרוֹ וְתִרְאֶה הַיַּבָּשָׁה שֶׁהָיָה הֶעָפָר מְעֹרָב עִם הַמַּיִם וְגָזַר ה' שֶׁיִּבָּדְלוּ זֶה מִזֶּה וְתִסָּמֵךְ בְּחִינַת הֶעָפָר וְתִהְיֶה הַיַّבָּשָׁה ע"כ. וּפֵרוּשׁוֹ ז"ל צָרִיךְ עָרֶב, גַּם אֵין פְּשָׁט הַכָּתוּב מַגִּיד זֶה, גַּם לְפִי דְּבָרָיו ז"ל לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַקְרָאַת הַמַּיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד אֶלָּא שֶׁיֵּאָמֵר לַיַּבָּשָׁה שֶׁתֵּרָאֶה בַּסֵּדֶר הָאָמוּר בְּדִבְרֵי הָרַב שֶׁיִּתְבָּרֵר הֶעָפָר מִן הַמַּיִם וְיָצוּף לְמַעְלָה וְיִשָּׁאֲרוּ הַמַּיִם בִּמְקוֹמָם, וְעוֹד מֵהַכָּתוּב מַשְׁמַע שֶׁכָּל הַמַּיִם הַנִּמְצָאִים מִתַּחַת לָרָקִיעַ שֶׁהָיוּ סְמוּכִים לָאָרֶץ נִקְווּ לְמָקוֹם אֶחָד וְלֹא כֵן מַשְׁמַע לְפִי פֵּרוּשׁ הָרַב, וְעוֹד אֵין לָשׁוֹן וְתִרְאֶה מְדֻקְדָּק לְדַרְכּוֹ ז"ל. וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי הוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי שֶׁהָאָרֶץ הָיְתָה תּוֹךְ הַמַּיִם שְׁטוּחָה וּמַיִם לְמַעְלָה וּמַיִם לְמַטָּה מִמֶּנָּה וְעַל מַיִם שֶׁלְּמַעְלָה לָאָרֶץ גָּזַר הַגּוֹזֵר שֶׁהָרָקִיעַ יִתְמַצֵּע בְּתוֹכָם וְיִשָּׁא בִּכְנָפָיו מַיִם הָעֶלְיוֹנִים וְהַחֵלֶק הַנִּשְׁאָר מִתַּחַת לָרָקִיעַ לֹא יִשָּׁאֵר תַּחַת כָּל הָרָקִיעַ בְּהַשְׁוָאָה אֶלָּא יִקָּווּ בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהוּא אוֹמְרוֹ יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וּבָזֶה תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה כִּפְשָׁטָהּ:

וְנִרְאֶה לוֹמַר כִּי כָּל בְּחִינוֹת הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ בֵּין הָעֶלְיוֹנִים מִמַּעַל לָרָקִיעַ בֵּין שֶׁנִּקְווּ לְמָקוֹם אֶחָד הֵם בִּבְחִינַת מַיִם זְכָרִים, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁהוֹלֶדֶת הַזְּרָעִים תִּהְיֶה מִמֵּימֵי אוֹקְיָנוֹס שֶׁהֵם מַיִם הַנִּקְוִים, כְּאוֹמְרָם ז"ל (תַּעֲנִית ט:) שֶׁמִּמֵּימֵי אוֹקְיָנוֹס הֵם הַגְּשָׁמִים וְאַחַר שֶׁיִּמְטִיר ה' מֵהֶם עוֹלִים מֵהַתְּהוֹם כְּנֶגְדָּם, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (שָׁם כ"ה:) אֵין טִפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה שֶׁאֵין טִפִּים עוֹלִים כְּנֶגְדָּהּ מִלְּמַטָּה, וְאֵין הַזְּרָעִים צוֹמְחִים לֹא מִן הַנִּמְטָרִים וְלֹא מֵהַתְּהוֹמִיִּים כִּי זָכָר לְבַד אוֹ נְקֵבָה לְבַד לֹא יֵלְדוּ. וְהָא לָךְ דִּבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁאָמְרוּ (פדר"א פכ"ג) שֶׁבְּ' מִימוֹת הֵם אֶחָד זָכָר וְאֶחָד נְקֵבָה, וְזֶה לְשׁוֹנָם וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד כְּשֶׁנִּתְחַבְּרוּ הַמַּיִם זְכָרִים עִם מַיִם נְקֵבוֹת גָּבְרוּ בְּיוֹתֵר:

י) **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ.** וְהִיא הַמְּזֻבֶּרֶת בְּפָסוּק רִאשׁוֹן בְּרֵאשִׁית וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ תֵּבֵת וַיִּקְרָא תִּתְפָּרֵשׁ בְּב' אֲפָנִים אוֹ לְשׁוֹן קְרִיאַת שֵׁם אוֹ לְשׁוֹן צְעָקָה צָעַק עָלֶיהָ לְבַל תִּתְפַּשֵּׁט עוֹד כְּאוֹמְרָם ז"ל (חֲגִיגָה י"ב.) שֶׁאֲמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמְעָה וְלֹא נִתְפַּשְּׁטָה עוֹד קָרְאָהּ אֶרֶץ כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ"ה) שֶׁעַל שֵׁם שֶׁנִּתְרַצִּית נִקְרֵאת אֶרֶץ. וְאוֹמְרוֹ קָרָא יַמִּים לֹא זֶה הוּא הַתְּהוֹם הָאָמוּר בְּפָסוּק ב' כִּי הַתְּהוֹם יֵאָמֵר עַל כְּלָלוּת מִימוֹת וַאֲשֶׁר מִתַּחַת לָאָרֶץ וְגַם מִימוֹת הַנִּקְוִים הָיָה אָז בִּבְחִינַת תְּהוֹם קֹדֶם שֶׁנִּרְאֵית הָאָרֶץ כִּי הָיוּ שָׁוִים בַּתַּעֲרֹבֶת עִם מִימוֹת אֲשֶׁר הֵם הֵן הַיּוֹם תַּחַת לָאָרֶץ, וְאוֹמְרוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב חוֹזֵר גַּם עַל מִקְוֵה הַמַּיִם כִּי בָּזֶה יֵשׁ חִיּוּת וְקִיּוּם הָעוֹלָם כִּי מִמֶּנּוּ גְּשָׁמִים בָּעוֹלָם כְּאוֹמְרָם ז"ל (תַּעֲנִית ט:):

יא) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא וְגוֹ'.** רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (חֻלִּין ס.) אָמְרוּ שֶׁהַגֵּם שֶׁלֹּא אָמַר הַבּוֹרֵא לְמִינוֹ אֶלָּא לָעֵץ נִשְׂאוּ הַדְּשָׁאִים קַל וָחֹמֶר וְכוּ'. וְקָשֶׁה כִּי לְסֵדֶר הַכָּתוּב הִקְדִּים ה' דְּבָרָיו עַל הַדְּשָׁאִים וְאִם כֵּן לָמָּה נִתְעַכְּבוּ מִלְּצֵאת תֵּכֶף סָמוּךְ מִמֹּשֶׁ לְמַאֲמַר ה' עַד שֶׁגָּמַר ה' אֹמֶר לְהוֹצִיא עֵץ שֶׁמִּמֶּנּוּ נָשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר. וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בַּפָּסוּק בְּרֵאשִׁית כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁיֹּאמַר דְּבַר גְּבוּרוֹת בְּשֵׁם אֱלֹהִים יְדַבֵּר בְּדִבּוּר אֶחָד כָּל הַמַּאֲמָר אִם כֵּן לֹא הָיְתָה הַקְדָּמָה לַדְּשָׁאִים קֹדֶם לָעֵץ:

יב) **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ'.** אַחַר שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיְהִי כֵּן לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר כָּל פָּסוּק זֶה, אֶלָּא הַטַּעַם הוּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ ב' דְּבָרִים מְחֻדָּשִׁים אֶחָד בַּדְּשָׁאִים וְאֶחָד בָּעֵץ, אֶחָד בַּדְּשָׁאִים שֶׁעָשׂוּ קַל וָחֹמֶר וְיָצְאוּ לְמִינֵיהֶם. וְצָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹדִיעֲנוּ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא יָצְאוּ בְּעִרְבּוּבְיָא וְאוּלַי כִּי לְהוֹדִיעֵנוּ בָּא שֶׁאֵין לְהַרְכִּיב דְּשָׁאִים זֶה בָּזֶה וְכִדְבָעֵי רִבְיָא בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין דַּף ס' וְזֶה לְשׁוֹנָם הִרְכִּיב דְּשָׁאִים זֶה עַל גַּב זֶה לֹר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא מְהוּ כֵּיוָן דְּלֹא כְּתִיב בְּהוּ לְמִינֵהוּ וְכוּ' אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַיְּדֵיהוּ כְּמָאן דִּכְתִיב בֶּהֶן לְמִינֵהוּ דַּמְיָא תִּיקוּ ע"כ. וּפֵרַשׁ רש"י בְּד"ה לְרַבִּי חֲנִינָא וְזֶה לְשׁוֹנוֹ דְּאָמַר מִדַּעְתָּן יָצְאוּ לְמִינֵיהֶם וְלֹא נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ ע"כ. מַשְׁמַע מִדְּבָרָיו דְּהַשַּׁ"ס סוֹבֵר כִּי מִן הַסְּתָם נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ וַהֲגַם שֶׁלֹּא הֵזַכַּר בְּפֵרוּשׁ סָמוּךְ לַדְּשָׁאִים מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לְמִינוֹ לְבַסּוֹף חוֹזֵר עַל הָעֵץ וְעַל הַדֶּשֶׁא, וְהִנֵּה לְפִי דִּבְרֵי ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא דְּלֹא אָמַר ה' לְמִינֵהוּ אֶלָּא לָעֵץ וְהַדְּשָׁאִים נָשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר הִשְׁמִיעֲנוּ הַכָּתוּב בַּמֶּה שֶׁחָזַר לוֹמַר וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ שֶׁהַדְּשָׁאִים נָשְׂאוּ הַקַּל וָחֹמֶר. וּלְמַאי דְּסוֹבֵר הַשַּׁ"ס אִם לֹא הָיוּ דִּבְרֵי ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא שֶׁאוֹמְרוֹ לְמִינוֹ חוֹזֵר גַּם עַל הַדְּשָׁאִים, נִרְאֶה כִּי יַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁהַדְּשָׁאִים הֵבִינוּ הַדְּבָרִים עַל בֵּרְרָן שֶׁמַּה שֶׁאָמַר לְמִינוֹ גַּם עַל הַדְּשָׁאִים הוּא אוֹמֵר, וְזֶה לֹא הָיָה מוּבָן לָנוּ מִפְּסוּק רִאשׁוֹן, וַהֲגַם שֶׁאָמַר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן וַיְהִי כֵן אַף עַל פִּי כֵן אֵין מוּבָן אוֹמְרוֹ לְמִינוֹ אִם חוֹזֵר לְכָל הָאָמוּר בַּפָּסוּק, וּבָא הַכָּתוּב הַב' וְהִכְרִיעַ שֶׁחוֹזֵר אוֹמְרוֹ לְמִינֵהוּ לְכָל הָאָמוּר בַּכָּתוּב, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיֹּאמַר ה' כְּסֵדֶר הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה שֶׁפֵּרוּשׁ דְּבָרָיו הֵם כְּמוֹ שֶׁפָּעֲלוּ הַדְּשָׁאִים:

(יג) **וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי:**

(יד) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיַּע הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים:**

יג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תְּלִיתָאִי:

יד וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יְמָמָא וּבֵין לֵילְיָא וִיהוֹן לְאָתִין וּלְזִמְנִין וּלְמִמְנֵי בְּהוֹן יוֹמִין וּשְׁנִין:

רש"י◄ **יְהִי מְאֹרֹת וְגוֹ'** • מִיּוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ וּבְרְבִיעִי צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהִתָּלוֹת בָּרָקִיעַ, וְכֵן כָּל תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע בַּיּוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו, הוּא שֶׁכָּתוּב: "אֵת הַשָּׁמַיִם", לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, "וְאֵת הָאָרֶץ", לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ• **יְהִי מְאֹרֹת** • חָסֵר וָ"ו כְּתִיב, עַל שֵׁם שֶׁהוּא יוֹם מְאֹרָה, לִפֹּל אַסְכָּרָה בְּתִינוֹקוֹת, הוּא שֶׁשָּׁנִינוּ: 'בָּרְבִיעִי, הָיוּ מִתְעַנִּים עַל אַסְכָּרָה, שֶׁלֹּא תִּפֹּל בַּתִּינוֹקוֹת'• **לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה** • מִשֶּׁנִּגְנַז הָאוֹר הָרִאשׁוֹן, אֲבָל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שִׁמְּשׁוּ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יַחַד, בֵּין בַּיּוֹם, וּבֵין בַּלַּיְלָה• **וְהָיוּ לְאֹתֹת** • כְּשֶׁהַמְּאוֹרוֹת לוֹקִין, סִימָן רַע הוּא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י): "וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ", בַּעֲשׂוֹתְכֶם רְצוֹן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִדְאֹג מִן הַפְּרָנְסוּת• **וּלְמוֹעֲדִים** • עַל שֵׁם הָעָתִיד, שֶׁעָתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהִצְטַוּוֹת עַל הַמּוֹעֲדוֹת, וְהֵם נִמְנִים לְמוֹלַד הַלְּבָנָה• **וּלְיָמִים** • שִׁמּוּשׁ הַחַמָּה חֲצִי יוֹם וְשִׁמּוּשׁ הַלְּבָנָה חֲצִיו, הֲרֵי יוֹם שָׁלֵם• **וְשָׁנִים** • לְסוֹף שס"ה יָמִים (סְפָרִים אֲחֵרִים: וּרְבִיעַ יוֹם), יִגְמְרוּ מַהֲלָכָן בִּי"ב מַזָּלוֹת הַמִּשְׁרְתִים אוֹתָם, וְהִיא שָׁנָה. (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְהוּא שס"ה יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם), וְחוֹזְרִים וּמַתְחִילִים פַּעַם שְׁנִיָּה לְסַבֵּב בַּגַּלְגַּל כְּמַהֲלָכָן הָרִאשׁוֹן• **אור החיים**

(טו) **וְהָיוּ לִמְאֹרֹת בִּרְקִיַּע הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן:**

טו וִיהוֹן לִנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן:

רש"י◄ **וְהָיוּ לִמְאֹרֹת** • עוֹד זֹאת יְשַׁמְּשׁוּ, שֶׁיָּאִירוּ לָעוֹלָם• **אור החיים**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב בְּמִפְעַל הוֹצָאַת הָעֵץ כִּי הָאָרֶץ לֹא קִיְּמָה מַאֲמַר הַבּוֹרֵא שֶׁהוּא אָמַר לָהּ עֵץ פְּרִי שֶׁעֵץ עַצְמוֹ יִהְיֶה טַעֲמוֹ כְּטַעַם פְּרִי וְהִיא הוֹצִיאָה עֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי וְלֹא כֵּן הָעֵץ עַצְמוֹ:

וְאֶל זֶה אַבִּיט אֵיךְ תִּמְרֹד הָאָרֶץ בְּרוֹקַע הָאָרֶץ, וּמַה גַּם כִּי אֵין לָהּ יֵצֶר הָרַע, שֶׁלֹּא הוֹכִיחוּ חֲכָמִים (בְּרָכוֹת ס"א) שֶׁיֵּשׁ לָהּ יֵצֶר הָרַע כִּי אִם לַבְּהֵמָה מִדְּבָעֲטָה וְכוּ' וּפֵרַשְׁנוּהוּ בִּמְקוֹמוֹ (בְּסֵפֶר חֵפֶץ ה') כִּי לְצַד שֶׁהִיא צְרִיכָה לְחוּשׁ הַיֵּצֶר לְהִדָּקֵק עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהּ יֵצֶר הַמְחַמֵּם אֲבָל הָאָרֶץ לֹא מָצִינוּ לָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהּ יֵצֶר הָרַע שֶׁיַּסִּיתָהּ לִמְרֹד מֶרֶד לַעֲבֹר פִּי ה': עוֹד יֵשׁ לַחְקֹר זֹאת כִּי לֹא מָצִינוּ מֵזֶכֶר בַּבְּרִיאָה שֶׁאָמַר ה' שֶׁתּוֹצֵא הָאָרֶץ אִילָנֵי סְרָק לְתַשְׁמִישׁ עֵצִים וְאָנוּ רוֹאִים שֶׁגִּדְלָה בְּחִינַת הָעֵצִים שֶׁהֵם בָּעוֹלָם אֵין קֵץ רַבּוּ מֵאִילָנֵי פֵּרוֹת. וְלָזֶה אֶפְשָׁר לוֹמַר כִּי קֹדֶם קְלִלַת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָרָהּ ה' הָיוּ כָּל הָאִילָנוֹת עוֹשִׂים פֵּרוֹת אֶלָּא אַחַר שֶׁקֻּלַּל הָאֲדָמָה נִתְמַעֵט כֹּחָהּ וְלֹא הָיוּ כָּל הָאִילָנוֹת עוֹשִׂים פֵּרוֹת אֶלָּא קוֹצִים וְדַרְדָּרִים:

אָכֵן פֵּרוּשָׁן שֶׁל דְּבָרִים הוּא כִּי הָאָרֶץ דִּקְדְּקָהּ בְּחָכְמַת ה' אֲשֶׁר יָסַד בָּהּ דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ג') בְּחָכְמָה יָסַד אֶרֶץ דִּקְדְּקָה מַאֲמַר ה' לָהּ שֶׁתּוֹצֵא עֵץ פְּרִי עוֹשֶׂה פְּרִי שֶׁסּוֹבֵל ב' דְּרָכִים, הָאֶחָד שֶׁיִּהְיֶה הָעֵץ טַעֲמוֹ כְּטַעַם פֵּרוֹ שֶׁאָז תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה הָעֵץ פְּרִי וְגַם עוֹשֶׂה פְּרִי. וּמֵאֹמְרוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי פֵּרְשָׁה דֶּרֶךְ אַחֵר שֶׁהַכַּוָּנָה הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ עֵץ פְּרִי לְבַד וְעוֹשֶׂה פְּרִי לְבַד פֵּרוּשׁ עֵץ שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּרִי לְבַד מֵהָרִאשׁוֹן וְהֵם ב' מִינִים. וְטַעַם שֶׁלֹּא אָמַר וְעוֹשֶׂה פְּרִי בְּוא"ו שֶׁלֹּא לְהָבִין שֶׁיִּהְיֶה הָעֵץ עַצְמוֹ פְּרִי וְעוֹד לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּרִי. גַּם בְּמַשְׁמָעוּת עֵץ פְּרִי יֵשׁ בָּה ב' דְּרָכִים, הָא' עֵץ שֶׁהוּא עַצְמוֹ פְּרִי, וְהַב' שֶׁהוּא רָאוּי לַעֲשׂוֹת פְּרִי וְהוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי, וְנִתְחַכְּמָה הָאֲדָמָה וְהוֹצִיאָה ג' מִינִים הַנִּשְׁמָעִים בְּדִבְרֵי ה' לְרֹב זְרִיזוּתָהּ, הָא' הֵם אִילָנוֹת שֶׁעוֹשִׂים פֵּרוֹת וְאֵין טַעַם עֵצָם כְּטַעַם פִּרְיָם, וְהַב' שֶׁעוֹשִׂים פֵּרוֹת וְטַעַם עֵצוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ וְהוּא עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פט"ו) שֶׁהָיָה טַעַם עֵצוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ, וְהַג' הוּא עֵץ שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְעֵץ פְּרִי וְהֵם אִילָנֵי סְרָק וְהַרֵי הִיא נִזְדָּרְזָה לַעֲשׂוֹת כָּל הַנִּשְׁמַע, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא וְגוֹ' וְעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי דְּקָדֵק לוֹמַר וְעֵץ בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו, לְלֹא צֹרֶךְ כְּמוֹ שֶׁכֵּן דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּסָמוּךְ בְּדִבְרֵי ה' שֶׁלֹּא הֵצְרַךְ לוֹמַר וְעֵץ בְּתוֹסֶפֶת ו' נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר מִלְּבַד שֶׁאֵר עֵצִים שֶׁהוֹצִיאָה הוֹצִיאָה עוֹד עֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי וְכָאן רִבָּה עֵץ פְּרִי שֶׁאָמְרוּ ז"ל שֶׁעֵץ הַדַּעַת הָיָה טַעַם עֵצוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ. וְאֶפְשָׁר דְּכָלַל גַּם כֵּן עֵצִים שֶׁאֵינָם עוֹשִׂים פְּרִי שֶׁיֵּשְׁנָם בָּעוֹלָם לִכְשֶׁנֹּאמַר שֶׁהָיוּ קֹדֶם קִלְקֻלַּת הָאֲדָמָה וְטַעַם שֶׁקֻּלַּל ה' הָאֲדָמָה. לְמָאן דְּאָמַר עַל אֲשֶׁר שִׁנְּתָה אֶפְרֵשׁ בִּמְקוֹמוֹ בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא:

יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת. טַעַם אוֹמְרוֹ יְהִי לְשׁוֹן יָחִיד עַל ב'. בָּזֶה רָמַז כִּי א' מֵהֶם הוּא הַמַּאִיר בַּיּוֹם וְלָזֶה אָמַר לְשׁוֹן רַבִּים, וּבְאֶמְצָעוּת שֶׁדִּבֵּר ה' בְּדֶרֶךְ זֶה הוּא שֶׁהָיָה מַה שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הַדָּבָר שֶׁנִּתְמַעֲטָה הַיָּרֵחַ כְּאוֹמְרָם ז"ל (חֻלִּין ס:) כִּי אִם הָיָה ה' אוֹמֵר פֶּתַח דְּבָרָיו יִהְיוּ מְאוֹרוֹת בְּהֶכְרֵחַ הָיָה הַדָּבָר עוֹמֵד כֵּן כִּי דְּבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם. עוֹד נִרְאֶה בְּהָעִיר עוֹד אוֹמְרוֹ לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה אִם הַמְּאוֹרוֹת שָׁוִים הֵם וְאֶחָד יְשַׁמֵּשׁ בַּיּוֹם וְאֶחָד יְשַׁמֵּשׁ בַּלַּיְלָה בַּמָּה יַכִּר לַיְלָה מִיּוֹם כֵּיוָן שֶׁלַּיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר: אָכֵן יִרְאֶה הַכָּתוּב לִהְיוֹת שֶׁקֶּדֶם בְּיוֹם רִאשׁוֹן וּבָרָא הָאוֹר וְתִמְצָא שֶׁאָמַר בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה ה' פְּעָמִים אוֹר וְרָמְזוּ ז"ל (תִּקּוּנִים ה') כִּי ה' אוֹרוֹת נִבְרְאוּ וְהִבְדִּילָם ה' לְנַחֲלָתוֹ לֶעָתִיד לָבֹא לַצַּדִּיקִים, וְהֵן עַתָּה בְּיוֹם רְבִיעִי הֶאֱצִיל מֵהָאוֹרוֹת חֵלֶק הַמַּסְפִּיק לָעוֹלָם וּתְלָאוֹ בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם וְהוּא אוֹמְרוֹ יְהִי מְאֹרֹת פֵּרוּשׁ יְהִי חֵלֶק אֶחָד מֵאוֹרוֹת הַנִּבְרָאִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְהִתְנָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְבוּעִים אֶלָּא שֶׁיְּסוֹבְבוּ כְּדֵי שֶׁבְּאֶמְצָעוּת הַסִּבּוּב יֵצֵר יוֹם וְלַיְלָה, וְזֶה עָשָׂה לְסִימַן הַכָּרַת הַיָּמִים הַמְקֻדָּשִׁים כְּאוֹמְרוֹ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וְגוֹ', וּכְשֶׁנֶּאֱצַל הַמָּאוֹר נֶאֱצְלוּ ב' חֲלָקִים וּשְׁנֵיהֶם לְשַׁמֵּשׁ מִדַּת יוֹם נִבְרְאוּ. וְלָזֶה תִּמְצָא (חֻלִּין ס:) שֶׁטָּעֲנָה הַיָּרֵחַ אִי אֶפְשָׁר לִב' מְלָכִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶתֶר אֶחָד פֵּרוּשׁ בִּזְמַן אֶחָד וְכָךְ הוּבָא בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁאִם גְּבוּלוֹ שֶׁל יָרֵחַ הָיָה בַּלַּיְלָה וְשֶׁל שֶׁמֶשׁ בַּיּוֹם אֵין כֶּתֶר אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם אֶלָּא כָּל אֶחָד גְּבוּלוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן תִּמְצָא שֶׁאָמַר וְהָיוּ לִמְאוֹרוֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ בְּלֹא קְבִיעוּת זְמָן:

טו) וְהָיוּ לִמְאוֹרוֹת. מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב יַגִּיד כִּי צִוָּה ה' שֶׁיִּהְיֶה אוֹר הַמְּאוֹרוֹת בּוֹקֵעַ בַּשָּׁמַיִם וְעוֹד לוֹ שֶׁיָּאִיר בָּאָרֶץ פֵּרוּשׁ שֶׁיָּאִירוּ הַמְּאוֹרוֹת בְּכָל הֶקֵּף הַשָּׁמַיִם וְגַם יַגִּיעַ אוֹרָם עַד לְמַטָּה לָאָרֶץ. עוֹד יִרְצֶה כִּי הִכִּינָם ה' שֶׁיָּאִירוּ תֹּקֶף אוֹרָן בָּרָקִיעַ וּמֵהָאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט בָּרָקִיעַ תָּאִיר אֶרֶץ כִּי אֵין כֹּחַ בָּאָרֶץ לִסְבֹּל תֹּקֶף אוֹר הַמְּאוֹרוֹת וְהוּא שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר לִמְאוֹרוֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ כִּי שָׁם יָאִירוּ, וְאוֹמְרוֹ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ פֵּרוּשׁ כִּי מֵאוֹר הַבָּהִיר בַּשְּׁחָקִים תָּאִיר אֶרֶץ. וּלְדִבְרֵיהֶם ז"ל (חֲגִיגָה יב:) כִּי הַמְּאוֹרוֹת בָּרָקִיעַ שֵׁנִי אֵין מְאוֹר הַמְּאוֹרוֹת בּוֹקֵעַ אֶלָּא בַּשָּׁמַיִם וְהַשָּׁמַיִם ב' הֵם מְאִירִים לָאָרֶץ. וּמַה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (יוֹמָא

(טז) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:**

רש"י◄ **הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים וְגוֹ'** • שָׁוִים נִבְרְאוּ וְנִתְמַעֲטָה הַלְּבָנָה עַל שֶׁקִּטְרֵגָה וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד". **וְאֵת הַכּוֹכָבִים** • עַל יְדֵי שֶׁמִּעֵט אֶת הַלְּבָנָה, הִרְבָּה צְבָאֶיהָ לְהָפִיס דַּעְתָּהּ. אור החיים

(יז) **וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיַע הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ:** אור החיים

(יח) **וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

(יט) **וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי:**

(כ) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:**

רש"י◄ **נֶפֶשׁ חַיָּה** • שֶׁיְּהֵא בָּהּ חִיּוּת. **שֶׁרֶץ** • כָּל דָּבָר חַי שֶׁאֵינוֹ גָּבֹהַּ מִן הָאָרֶץ קְרוּי שֶׁרֶץ: בָּעוֹף, כְּגוֹן זְבוּבִים. בִּשְׁקָצִים, כְּגוֹן נְמָלִים וְחִפּוּשִׁים וְתוֹלָעִים, וּבַבְּרִיּוֹת כְּגוֹן חֹלֶד וְעַכְבָּר וְחֹמֶט וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם, וְכָל הַדָּגִים. אור החיים

(כא) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

רש"י◄ **הַתַּנִּינִם** • דָּגִים גְּדוֹלִים שֶׁבַּיָּם, וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה הוּא לִוְיָתָן וּבֶן זוּגוֹ, שֶׁבְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָרַג אֶת הַנְּקֵבָה וּמְלָחָהּ לַצַּדִּיקִים לָעָתִיד לָבֹא, שֶׁאִם יִפְרוּ וְיִרְבּוּ לֹא יִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בִּפְנֵיהֶם. הַתַּנִּינִם כְּתִיב. **נֶפֶשׁ הַחַיָּה** • נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת. אור החיים

טז וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְּרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא רַבָּא לְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֵרָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא:

יז וִיהַב יָתְהוֹן יְיָ בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא:

יח וּלְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צָפַר יוֹם רְבִיעָאי:

כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחֲשׁוּן מַיָּא רְחֵשׁ נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפָרַח עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִשְׁמַיָּא:

כא וּבְרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא רַבְּרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרַחֲשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לִזְנֵיהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא דְּפָרַח לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כח:) יוֹמָא דְּעִיבָא כּוּלֵיה שִׁמְשָׁא, אֵינוֹ מַכְחִישׁ דְּבָרֵינוּ כִּי עַל כָּל פָּנִים מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הֲגַם שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט תֹּקֶף הַשֶּׁמֶשׁ לְצָדָדִין יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין מְקוֹם קְבִיעוּת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תֹּקֶף יוֹתֵר מִצְּדָדָיו וְיוֹמָא דְּעִיבָא חוֹזֵר פַּעַם שֵׁנִי וּמִתְפַּשֵּׁט תֹּקֶף הַשֶּׁמֶשׁ הַנִּשְׁאָר מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הָאָרֶץ שֶׁעִוּר שֶׁתּוּכַל לִסְבֹּל חוֹזֵר וּמִתְפַּשֵּׁט בְּגֹבַהּ הַשָּׁמַיִם בְּאֶמְצָעוּת הָעֲנָנִים וְהַיְנוּ כּוּלֵיה שִׁמְשָׁא:

טז) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים** וְגוֹ'. טַעַם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בַּמֶּה שֶׁאָמַר כְּבָר וַיְהִי כֵּן עַל כָּל הָאָמוּר. כִּי מַעֲשֶׂה זֶה הוּא מַעֲשֶׂה חָדָשׁ שֶׁאַחַר שֶׁנִּתְמַעֲטָה הַיָּרֵחַ כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם תִּקֵּן ה' וְקָבַע מַעֲשֶׂה חָדָשׁ שֶׁקָּבַע מֶמְשֶׁלָה לַיָּרֵחַ בַּלַּיְלָה כִּי בַּיּוֹם אֵין לָהּ מֶמְשֶׁלָה לִפְנֵי אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְלִוָּה לָהּ הַכּוֹכָבִים וְאֵין בָּזֶה הַפְכִּיּוּת לְמַה שֶׁאָמַר ה' בִּתְחִלַּת דְּבָרָיו, כִּי כְּבָר רָמַז אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ כְּמוֹ שֶׁדִּיַּקְתִּי בְּאוֹמְרוֹ יְהִי. וְהַגַּם שֶׁפֵּרַשְׁנוּ אוֹתָהּ בְּאֹפֶן אַחֵר סוֹבֶלֶת הִיא ב' הַפֵּרוּשִׁים:

יז) **וַיִּתֵּן אֹתָם.** לֹא הִסְפִּיק לוֹמַר וַיְהִי כֵּן. כִּי רָצָה לְהוֹדִיעֵנוּ כִּי ה' נָתַן בְּתוֹרַת מַתְּנַת חִנָּם דָּבָר זֶה לְהָאִיר לָעוֹלָם כְּאוֹמְרָם ז"ל בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר פ"ו) יְעַיֵּן שָׁם. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוֹדִיעָם כִּי אֵינָם מְאִירִים לָעוֹלָם לְצַד שֶׁרָאוּיִים לְאוֹר דְּאִם כֵּן כָּל זְמַן שֶׁיִּרְאוּ הַמְּאוֹרוֹת כִּי יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל מַשְׁחִיתִים דַּרְכָּם יַאֲסִפוּ נְגְהָם. גַּם בְּאֶמְצָעוּת אֵיזוֹ סִבָּה יַחְפְּצוּ לֶאֱסֹף נְגְהָם כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (פְּתִיחְתָא לְאֵיכָה רַבָּתִי) שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לַשֶּׁמֶשׁ בְּחָרְבָן הַבַּיִת לָמָּה לֹא חָשְׂכָתְ אוֹרְךָ כְּשֶׁנִּכְנַס אוֹיֵב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ', לָזֶה אָמַר ה' כִּי הֵם נְתוּנִים לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וּמִעַתָּה אֵינָם בִּרְשׁוּת עַצְמָן וּמְכֻרָחִים הֵם בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְהָאִיר וְאֵין סִבָּה מוֹנַעַת. וּבָזֶה הֶאֱירוּ עֵינֵינוּ לָמָּה חָזַר פַּעַם ב' הַכָּתוּב לוֹמַר וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם הֲלֹא כְּבָר אָמַר הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְגוֹ'. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר פ"ו) דָּרְשׁוּ שֶׁהַכָּתוּב רוֹמֵז אֶל הַצַּדִּיקִים יְעַיֵּן שָׁם דִּבְרֵיהֶם. אֲבָל לְפִי הַפְּשָׁט אֵין צֹרֶךְ לַחֲזֹר וְלוֹמַר, וּלְדַרְכֵּנוּ הַצָּרוּךְ לַחֲזֹר וְלוֹמַר מִטַּעַם אוֹמְרוֹ וַיִּתֵּן כִּי נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה מַעַתָּה הִנֵּה אֵינָם בִּרְשׁוּת עַצְמָן וְחִיּוּב אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם, לָזֶה חָזַר וְאָמַר כִּי מֻמְשַׁלְתָּם בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת אֶלָּא דַּוְקָא לִבְחִינָה זוֹ לְהָאִיר דַּוְקָא אֵין בְּיָדָם לְשַׁנּוֹת אֲבָל בִּשְׁאָר הַמֶּמְשָׁלוֹת שֶׁיְּשָׁנָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה הַמְיֻחָדִים לָהֶם הֵן הֵנָּה הַמּוֹשְׁלִים: וְטַעַם שֶׁחָזַר לוֹמַר עוֹד וּלְהַבְדִּיל כָּאן צִוָּה לָהֶם שֶׁלֹּא יִכְּנְסוּ זֶה לְגֶדֶר שֶׁל זֶה וְכָל אֶחָד מְצֻוֶּה עַל גְּבוּלוֹ לְבַל יַעֲבֹר שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה נִכָּר יוֹם מִלַּיְלָה:

כ) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ** וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ שֶׁיִּתְהַוּוּ מֵהַמַּיִם בְּרִיּוֹת וְדָבָר זֶה אֵינוֹ בִּתְמִידוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת מַאֲמַר הַבְּרִיאָה וְאוֹתָם הַבְּרִיּוֹת שֶׁשָּׁרְצוּ הַמַּיִם עָמְדוּ לְעוֹלָם כַּמַּיִן הַבַּהֲמִי אֲשֶׁר הוֹצִיאָה הָאָרֶץ שֶׁלֹּא הוֹצִיאָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הַמַּאֲמָר וְעָמְדוּ לְעוֹלָם כְּמִצְוַת ה' לָהֶם שֶׁיִּשְׁרְצוּ וְיִפְרוּ וְיִרְבּוּ. וְאוֹמְרוֹ שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה הֵם הַדָּגִים. וְאָמַר לְשׁוֹן שֶׁרֶץ לְהַפְרִישׁ בֵּינוֹ וּבֵין הַמְּעוֹפֵף כִּי זֶה אֵין לוֹ כֹּחַ אֶלָּא בְּסָמוּךְ מִמֶּשׁ לָאָרֶץ, וְהַמְּעוֹפֵף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִסָּמֵךְ וְעוֹד לוֹ שֶׁיַּגְבִּיהַּ עַד לַשָּׁמַיִם כְּאוֹמְרוֹ עַל פְּנֵי רְקִיעַ וְזוּלַת מַאֲמָר זֶה לֹא הָיוּ הָעוֹפוֹת מַגְבִּיהִים עַד לַשָּׁמַיִם: וְאוֹמְרוֹ רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ רְקִיעַ הַנִּקְרָא שָׁמַיִם. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לְדִבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁאָמְרוּ (ב"ר פ"ו) וְזֶה לְשׁוֹנָם הֵיכָן חַמָּה וּלְבָנָה בָּרְקִיעַ ב' שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם מִקְרָא מְלֵא הוּא וְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה פֵּרְשׁוּהָ (נְחֶמְיָה ט) אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הֵיכָן הֵם צְבָאָם בְּרָקִיעַ ב' ע"כ. לְדִבְרֵיהֶם ז"ל מַה יַּעֲנוּ בְּפָסוּק זֶה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם: וְנִרְאֶה כִּי עַל פִּי הַנִּקְדּוֹת יִשְׁתַּנֶּה כְּתוּב זֶה מִקְרָא דְּוַיִּתֵּן אֹתָם וְגוֹ' כִּי כָּאן כָּתַב קָמַ"ץ תַּחַת רֵי"שׁ שֶׁל רָקִיעַ וְשָׁם כָּתַב שְׁבָ"א תַּחַת הָרֵי"שׁ שֶׁל רָקִיעַ וְהִנֵּה כְּשֶׁאָמַר רָקִיעַ בִּשְׁבָ"א יַגִּיד שֶׁהוּא סָמוּךְ פֵּרוּשׁ רְקִיעַ שֶׁל שָׁמַיִם וּכְשֶׁיֹּאמַר רָקִיעַ בְּקָמַ"ץ אֵינוֹ סָמוּךְ לַשָּׁמַיִם וּפֵרוּשׁ הוּא רָקִיעַ וְהוּא הַנִּקְרָא שָׁמַיִם וּבָזֶה לֹא קָשֶׁה וְהָבֵן:

כא) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים** וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ הוֹסִיף ה' כֹּחַ בְּב' פְּרָטֵי הַבְּרִיאָה שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הַמַּיִם, וּמַה שֶׁחָזַר לוֹמַר וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה וְגוֹ' וְלֹא הִסְפִּיקוּ הַמַּיִם לְהוֹצִיאָם מַה שֶׁלֹּא מָצִינוּ

(כב) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ:**

כב וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימָר פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת מַיָּא בְּיַמְמַיָּא וְעוֹפָא יִסְגֵּי בְּאַרְעָא:

רש"י◄ **וַיְבָרֶךְ אֹתָם•** לְפִי שֶׁמְּחַסְּרִים אוֹתָם, וְצָדִין מֵהֶם וְאוֹכְלִין אוֹתָם, הָצְרְכוּ לִבְרָכָה, וְאַף הַחַיּוֹת הָצְרְכוּ לִבְרָכָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לִקְלָלָה, לְכָךְ לֹא בֵּרְכָן, שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בַּכְּלָל. **פְּרוּ•** לְשׁוֹן פְּרִי, כְּלוֹמַר עֲשׂוּ פֵּרוֹת. **וּרְבוּ•** אִם לֹא אָמַר אֶלָּא "פְּרוּ", הָיָה אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, וּבָא "וּרְבוּ", שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה. אור החיים

(כג) **וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי:**

כג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם חֲמִישָׁאי:

(כד) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן:**

כד וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק אַרְעָא נַפְשָׁא חַיְתָא לְזַנָּהּ בְּעִיר וּרְחֵשׁ וְחֵוֹת אַרְעָא לְזַנָּהּ וַהֲוָה כֵן:

רש"י◄ **תּוֹצֵא הָאָרֶץ•** הוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְלֹא הָצְרְכוּ אֶלָּא לְהוֹצִיאָם. **נֶפֶשׁ חַיָּה•** שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת. **וָרֶמֶשׂ•** הֵם שְׁרָצִים, שֶׁהֵם נְמוּכִים וְרוֹמְשִׂים עַל הָאָרֶץ וְנִרְאִים כְּאִלּוּ נִגְרָרִים, שֶׁאֵין הִלּוּכָן נִכָּר. כָּל לְשׁוֹן רֶמֶשׂ וְשֶׁרֶץ בִּלְשׁוֹנֵנוּ קונמוברי"ש. אור החיים

(כה) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

כה וַעֲבַד יְיָ יָת חֵוַת אַרְעָא לְזַנָּהּ וְיָת בְּעִירָא לְזַנָּהּ וְיָת כָּל רִחֲשָׁא דְאַרְעָא לְזַנּוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י◄ **וַיַּעַשׂ•** תִּקְּנָם בְּצִבְיוֹנָם, בְּתִקּוּנָן וּבְקוֹמָתָן. אור החיים

(כו) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:**

כו וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד אֵינָשָׁא בְּצַלְמָנָא כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **נַעֲשֶׂה אָדָם•** עֲנָוְתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַדְּנוּ מִכָּאן: לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בִּדְמוּת הַמַּלְאָכִים וְיִתְקַנְּאוּ בּוֹ, לְפִיכָךְ נִמְלַךְ בָּהֶם, וּכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמְּלָכִים הוּא נִמְלַךְ בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַחְאָב, שֶׁאָמַר לוֹ מִיכָה: "רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ". וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמֹאל לְפָנָיו? אֶלָּא אֵלּוּ מַיְמִינִים לִזְכוּת וְאֵלּוּ מַשְׂמְאִילִים לְחוֹבָה, וְכֵן "בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָּא". אַף כָּאן בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ נָטַל רְשׁוּת, אָמַר לָהֶם: יֵשׁ בָּעֲלִיּוֹנִים כִּדְמוּתִי. אִם אֵין כִּדְמוּתִי בַּתַּחְתּוֹנִים, הֲרֵי יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. **נַעֲשֶׂה אָדָם•** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סִיְּעוּהוּ בִּיצִירָתוֹ וְיֵשׁ מָקוֹם לָאֶפִּיקוֹרְסִים לִרְדּוֹת, לֹא נִמְנַע הַכָּתוּב מִלְּלַמֵּד דֶּרֶךְ אֶרֶץ וּמִדַּת עֲנָוָה, שֶׁיְּהֵא הַגָּדוֹל נִמְלָךְ וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן, וְאִם כָּתַב "אֶעֱשֶׂה אָדָם", לֹא לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינוֹ, אֶלָּא עִם עַצְמוֹ, וּתְשׁוּבָתוֹ כָּתַב בְּצִדּוֹ: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" וְלָא כָּתַב 'וַיִּבְרְאוּ'. **בְּצַלְמֵנוּ•** בִּדְפוּס שֶׁלָּנוּ. **כִּדְמוּתֵנוּ•** לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל. **וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם•** יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁעָשִׂתָה הָאֲדָמָה בְּהוֹצָאַת הַדְּשָׁאִים וְהָעֲשָׂבִים שֶׁהִסְפִּיקָה אִמְרַת ה' לָהּ. דַּע כִּי אֵין הַמַּצְמִיחַ וְלֹא הַבּוֹרֵא בּוֹרֵא יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחַ תּוֹלְדָתוֹ כִּי אֵיךְ יִתֵּן אָדָם מַה שֶּׁאֵין בּוֹ, וְהִנֵּה הַמַּיִם וְהֶעָפָר הֵם מְחֻסְּרֵי רוּחַ הַחַיּוּנִית וּמִנִּין לָהֶם רוּחַ לָתֵת בִּבְרוּאֵיהֶם. וַהֲגַם כִּי הָאָרֶץ וְהַמַּיִם יֵשׁ בָּהֶם חִיּוּנִיּוּת דַּק עַד מְאֹד, הֲגַם שֶׁיִּתְּנוּ מִמֶּנּוּ לֹא יִתְּנוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁבָּהֶם וְזֶה לֹא יַסְפִּיק לַדָּגִים וְלָעוֹפוֹת, אֲשֶׁר עַל כֵּן לֹא הִסְפִּיק כֹּחָם וְהַצְרֵךְ ה' לִבְרֹא לָהֶם רוּחַ הַחַיּוּנִית וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּבְרָא וְגוֹ' וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ וְגוֹ'. וַהֲגַם שֶׁבְּצִוּוּתוֹ לַמַּיִם אָמַר יִשְׁרְצוּ שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה, פֵּרוּשׁ שֶׁרֶץ שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ הֶכְנָה לְקַבֵּל נֶפֶשׁ חַיָּה, כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי הַחַיּוּנִי יִרְצֶה הֶכְנָה וְהוּא אֶמְצָעִי בֵּינוֹ לְבֵין הַחֹמֶר וְזֶה יָשְׁנוֹ בְּכֹחַ הַמַּיִם לַעֲשׂוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחָם כֹּחַ רוּחָנִי דַּק. וּבַתַּנִּינִים הַגְּדוֹלִים עָשָׂה ה' שְׁנוּי בִּבְרִיאָתָם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְלֹא אָמַר בְּדֶרֶךְ כְּלָל וַיִּבְרָא נֶפֶשׁ הַתַּנִּינִם וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ וְגוֹ' בָּזֶה גִּלָּה הַכָּתוּב כִּי מְשֻׁנִּים הֵם מִכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם שֶׁמִּלְּבַד שֶׁהוֹלִיד בָּהֶם נֶפֶשׁ גַּם בְּכֹחַ בְּרִיאָתָם עַצְמָה בָּרָא ה' בָּהֶם כֹּחַ נוֹסָף אֲשֶׁר אֵין כֹּחַ בַּיָּם לַעֲשׂוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְזֶה הוּא הַדָּג הַמַּפְלָא לִזְיָתָן זֶה, וּכְבָר דִּבְּרוּ מְפָרְשִׁים בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ב עד:) וְטַעַם שֶׁלֹּא אָמַר בִּבְרִיאָה זוֹ וַיְהִי כֵן, אֵין לוֹ מָקוֹם כִּי לֹא יִצְטָרֵךְ לוֹמַר וַיְהִי כֵן אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא יַזְכִּר אֶלָּא אִמְרוֹת ה' לְבַד תַּגִּיד הַתּוֹרָה וַיְהִי כֵן כִּי אָמַר וַתְּהִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאוֹמֵר וַיִּבְרָא יֵשׁ בִּכְלָלוֹ אֲמִירָה יֵשׁ בִּכְלָלוֹ הֲוָיָה:

כב) וַיְבָרֶךְ טַעַם שֶׁהֵצְרֵךְ ה' לְבָרֵךְ שֶׁרֶץ הַמַּיִם מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה כֵּן בַּנִּבְרָאִים הַיּוֹצְאִים מִן הָאָרֶץ. וְעוֹד לוֹ שֶׁגַּם בְּתוֹלְדוֹת הַמַּיִם עַצְמָם הִטִּיל קִנְאָה שֶׁלֹּא בֵּרֵךְ שֶׁרֶץ הָעוֹף. נִרְאֶה כִּי הַדָּבָר צָרִיךְ לִהְיוֹת כֵּן מִטַּעַם הֶכְרֵחִי לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי מַה שֶּׁצִּוָּה ה' לַמַּיִם שֶׁיִּשְׁרְצוּ אֵינוֹ אֶלָּא לְפִי שָׁעָה וְלֹא לְאַחֲרֵי כֵן וּלְקִיּוּם הַמִּין צִוָּה ה' שֶׁיִּפְרוּ וְיִרְבּוּ שֶׁאִם לֹא כֵּן חֲרֵי מִינָם כָּלֶה, וְלִהְיוֹת שֶׁכְּפִי טֶבַע הַנִּבְרָאִים אֲשֶׁר בָּרָא ה' כֹּחַ הַמּוֹלִיד הִיא יְסוֹד הָאִשּׁ כִּי טֶבַע הַקֹּר אַדְרַבָּה יַפְסִיד כֹּחַ הַהוֹלָדָה. וְצָא וּלְמַד מֶחְכְּמַת הַטֶּבַע גַּם מִדִּבְרֵיהֶם ז"ל (שַׁבָּת קנו.:) שֶׁאָמַר ה' לְאַבְרָהָם מַאי דַּעְתֵּיךְ דְּקַאי צָדָק וְכוּ' דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מא) צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יְעַיֵּן שָׁם דִּבְרֵיהֶם, וּכְפִי זֶה הַדָּגִים אֵין לָהֶם מְצִיאוּת כְּפִי טֶבַע הַקָּבוּעַ בַּנִּבְרָאִים לְהוֹלִיד אֲשֶׁר עַל כֵּן חָזַר ה' בְּמַאֲמָרוֹ הַנִּכְבָּד וּבֵרְכָם לֵאמֹר פֵּרוּשׁ כַּוָּנַת הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם הוּא לוֹמַר שֶׁיּוּכְלוּ לְהוֹלִיד וְלֹא יִמְנָעֵם קְרִירוּת הַמַּיִם וְלֹא יִצְטָרְכוּ לָצֵאת חוּץ לַמַּיִם לְהִתְחַמֵּם בָּאָרֶץ כְּדֶרֶךְ הַתַּרְנְגוֹלִים (בֵּיצָה ז) דְּסַפְנֵי מֵאַרְעָא אֶלָּא תּוֹךְ הַמַּיִם יַעֲשׂוּ פְּרִי וְהוּא אוֹמְרוֹ וּמִלְּאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְקָשֶׁה לָמָּה הֵצְרֵךְ לוֹמַר בַּיַּמִּים וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ וּמִלְּאוּ אֶת הַמַּיִם אֶלָּא הַבַּוָּנָה הִיא שֶׁבְּתוֹךְ הַיַּמִּים שָׁם יִשְׁרְצוּ וְזוֹ הִיא בְּרִכַּת הַמְבָרֵךְ בָּרוּךְ הוּא. וְגָמַר אֹמֶר וְהָעוֹף יֵרֶב בָּאָרֶץ כִּי הוּא יֵרֶב כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ וְנָכוֹן:

כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וגו'. גַּם זֶה לֹא הָיָה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בִּבְרִיאַת שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְטַעַם שֶׁלֹּא הֵצְרֵךְ לוֹמַר לָהֶם שֶׁיִּפְרוּ הֲלֹא הִטְבִּיעַ בָּהֶם הַהוֹלָדָה וְהֵם מֵעַצְמָם יֵלְדוּ אֶלָּא שֶׁצִּוָּה לָהֶם שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְהוּא אוֹמְרוֹ לְמִינָהּ וְגוֹ':

כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים. פֵּרוּשׁ בְּרִיאַת נֶפֶשׁ הַחַיּוּנִית עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּשֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְרַשִׁ"י פֵּרֵשׁ בְּאֹפֶן אַחֵר וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים:

לְשׁוֹן רִדּוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה: זָכָה, רוֹדֶה בַּחַיּוֹת וּבַבְּהֵמוֹת, לֹא זָכָה, נַעֲשָׂה יָרוּד לִפְנֵיהֶם וְהַחַיָּה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כז עמ' 18)

הוּא נִמְלַךְ בְּפַמַלְיָא שֶׁלּוֹ (רש"י א, כו)

בַּגְּמָרָא (זְבָחִים מא, א) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י תֵּבֵת 'פַּמַלְיָא': כְּנִיסַת חֲבוּרַת עֲצָתוֹ וּמֵהַמַּסְכִּימִים לְדַעְתּוֹ, אֲשֶׁר דִּבְרֵי סִתְרוֹ אֲלֵיהֶם. אֲבָל כָּאן כָּתַב תֵּבָה זוֹ וְלֹא פֵּרְשָׁהּ. וְנִרְאֶה, דִּבְזְמַנּוֹ הָיְתָה זוֹ תֵּבָה בִּשְׂפַת הַמְּדִינָה שֶׁפֵּרוּשָׁהּ בְּנֵי בֵּיתוֹ, וְלָכֵן לֹא הֵצְרַךְ לְפָרְשָׁהּ; אַךְ בַּגְּמָרָא פֵּרְשָׁהּ מִשּׁוּם שֶׁהֵצְרַךְ לְהוֹסִיף פְּרָטִים (כְּנִיסַת חֲבוּרַת עֲצָתוֹ כו'). - בִּירוּשַׁלְמִי (סוטה ספ"ה) אִיתָא: פַּמִילְיֵא. וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְבַטְּאָהּ פַּמִילְיֵא (פ"א רְפוּיָה, מ"ם חֲרוּקָה), וְלֹא פָּמַלְיָא (פ"א דְּגוּשָׁה, מ"ם פְּתוּחָה). אור החיים

(כז) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:**

כז וּבְרָא יְיָ יָת אָדָם בְּצַלְמֵהּ בְּצַלַם אֱלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ•** בִּדְפוּס הֶעָשׂוּי לוֹ, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא בְּמַאֲמָר וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט): "וַתִּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה", נַעֲשָׂה בְּחוֹתָם כְּמַטְבֵּעַ הֶעָשׂוּיָה עַל יְדֵי רֹשֶׁם, שֶׁקּוֹרִין קוֹנִי"ו בְּלַעַ"ז, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם"◆ **בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ•** פֵּרֵשׁ לְךָ שֶׁאוֹתוֹ צֶלֶם הַמְּתֻקָּן לוֹ, צֶלֶם דְּיוֹקַן יוֹצְרוֹ הוּא◆ **זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם•** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וְגוֹ'". מִדְּרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵי פַּרְצוּפִים בַּבְּרִיאָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַר כָּךְ חִלְקוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כָּאן הוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם בַּשֹּׁשִׁי, וְלֹא פֵּרֵשׁ לְךָ כֵּיצַד בְּרִיָּתָן, וּפֵרֵשׁ לְךָ בְּמָקוֹם אַחֵר◆ אור החיים

(כח) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ:**

כח וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת אַרְעָא וּתְקִיפוּ עֲלַהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרַחֲשָׁא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **וְכִבְשֻׁהָ•** חָסֵר וָי"ו, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה שֶׁלֹּא תְּהֵא יַצָּאנִית, וְעוֹד לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָאִישׁ, שֶׁדַּרְכּוֹ לִכְבּוֹשׁ, מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וְלֹא הָאִשָּׁה◆ אור החיים

(כט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה:**

כט וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּבַר זַרְעָה מִזְדְּרַע דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְּבַר זַרְעָה מִזְדְּרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכָל:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כו) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם וְגוֹ'.** הַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי לֹא בָּרָא ה' אֶת הָאָדָם כִּבְרִיאַת שֶׁרֶץ הַמַּיִם וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר לַמַּיִם וְהִשְׁרִיצוּ וְאָמַר לָאָרֶץ וְהוֹצִיאָה אֶלָּא הוּא הַבּוֹרֵא אָמַר שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה הָאָדָם. וְאָמַר נַעֲשֶׂה כִּי הוּא מְקוֹר הָעֲנָנָה לָזֶה דִּבֵּר בְּלְשׁוֹן רַבִּים כִּי כֵן יְדַבֵּר יָחִיד הָעָנָו. וְלֹא חָשׁ לָתֵת מָקוֹם לְטָעוּת, כִּי הַקְּדֵמִים לֹאמַר וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שֵׁם יָחִיד ה' הוּא הָאֱלֹהִים הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל גִּבֵּל עָפָרוֹ וְהִפִּיחַ בּוֹ רוּחַ חַיִּים. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ נַעֲשֶׂה בְּלְשׁוֹן רַבִּים כִּי מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַבִּים הֵם י"ג מִדּוֹת רַחֲמִים וְשֵׁם אֱלֹהִים שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין הִסְכִּימוּ יַחַד לִבְרֹא אָדָם, וְאוֹמְרוֹ בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ אֶפְשָׁר שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ צַד הָרַחֲמִים וְצַד הַדִּין לְהַפְעִיל בָּהֶם דַּרְכֵּי הַדִּין וְדַרְכֵּי הָרַחֲמִים לַאֲשֶׁר יְכוֹנוּ וְהָבֵן. וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ (ב' ז') וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים וְגוֹ'. וְאוֹמְרוֹ וְיִרְדּוּ יַסְכִּים לְפֵרוּשֵׁנוּ לִהְיוֹת שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא בְּהִדָּמוּת לַבּוֹרֵא בִּבְחִינוֹת הָרַחֲמִים וְהַדִּין, בְּדִין הוּא שֶׁיִּהְיֶה מוֹשֵׁל בַּנִּבְרָאִים כִּי יֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת הָרַחֲמִים לָרָאוּי וְלַצָּרִיךְ אֵלָיו וּלְהִתְמַיֵּב בְּדִין. וְהִשְׁלִיטוֹ בַּכֹּל וַהֲגַם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שְׁלִיטָה בַּמַּיִם רָמוּז בָּאֹמֶר בִּדְגַת הַיָּם הֲרֵי הִזְכִּיר הַיָּם בַּנִּשְׁלָטִים. וּבְדַרְדְּרָךְ רֶמֶז רָמַז בְּאוֹמְרוֹ לְשׁוֹן יְרִידָה עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁהוֹדִיעָנוּ ז"ל (סֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים) כִּי בְּאֶמְצָעוּת מַעֲשֵׂה הָאָדָם יָרַד בְּמַדְרֵגָתוֹ מִבְּחִינַת אָדָם לִבְחִינַת דָּגִים וְלִבְחִינַת עוֹפוֹת וְלִבְחִינַת בְּהֵמָה וְלִבְחִינַת שְׂרָצִים כְּפִי עֵרֶךְ הַחֵטְא יִשְׁפַּל אָדָם מִבְּחִינַת מַעֲלָתוֹ עַד אֲשֶׁר יֵרֵד מַטָּה מַטָּה רַחְמָנָא לִצְלָן וְהוּא שֶׁרָמַז כָּאן בִּשְׁעַת הַבְּרִיאָה חֶלְקֵי יְרִידוֹת הַהַדְרָגוֹת שֶׁבָּהֶם יְקַבֵּל עָנְשׁוֹ וְגַם שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָם יַחֲזוֹר לְשָׁרְשׁוֹ, וְהִקְדִּים לוֹמַר יְרִידַת נֶפֶשׁ אָדָם לְמַדְרֵגַת הַדָּגִים כִּי יְרִידָה הַמְיֻעֶדֶת לַנְّפָשׁוֹת הָרָמוֹת כִּי יַחְטְאוּ הִיא שֶׁתֵּרֵד נִפְשָׁם לְהִתְגַּלְגֵּל בְּדָגִים וְלָזֶה יֵחֵס הַכָּתוּב בְּמִקּוֹמָם אַסִּיפָה כִּי אֵין לָהֶם לְהִצְטַעֵר בְּצַעַר שְׁחִיטַת חֶרֶב אֶלָּא אַסִּיפָתָם מַתֶּרֶת אוֹתָם (חֵלֶק כז:). וְאַחַר כָּךְ אָמַר יְרִידָה הַפְּחוּתָה מִמֶּנָּה וְהוּא גִּלְגּוּל הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹף וְזֶה יִצְטָרֵךְ צַעַר יָתֵר עַל הַדָּגִים וְצִוָּה ה' בָּרוּךְ הוּא בּוֹ חֲצִי שְׁחִיטָה כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ רֹב א' בְּעוֹף וְאַחַר כָּךְ אָמַר יְרִידָה בַּבְּהֵמָה שֶׁהִיא בְּחִינָה גְּרוּעָה יוֹתֵר וְצַעֲרוֹ מְרֻבֶּה כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ (שָׁם) רֹב שְׁנַיִם בְּבְהֵמָה, וְאַחַר כָּךְ אָמַר יְרִידָה שֶׁהִיא בְּדוֹמֵם וְצוֹמֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ וּבְכָל הָאָרֶץ תֵּבֵל הָאָרֶץ תַּגִּיד עַל הַדּוֹמֵם וְתֵבֵל בְּכָל רָמַז בָּהּ הַצּוֹמֵחַ וְכָל אֵלּוּ הֵם יְרִידוֹת הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר יֶשְׁנָם בְּתִקְּוּת הַתִּקּוּן לָשׁוּב לְקַדְמוּתָם כִּי מֵהַדּוֹמֵם יַעֲלֶה לַצּוֹמֵחַ וּמִהַצּוֹמֵחַ יִכָּנֵס בְּבַעַל חַי בִּלְתִּי מְדַבֵּר וּמִבַּעַל חַי בִּלְתִּי מְדַבֵּר יַעֲלֶה לְבַעַל חַי מְדַבֵּר, וְיֶשְׁנוֹ עוֹד בִּירִידָה פְּחוּתָה וְהוּא כְּלָיוֹן שֶׁאֵין אַחֲרָיו תִּקְוָה וְהִיא יְרִידָה לִבְחִינַת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים זֶה אֲבֻדָּה תִּקְוָתוֹ וְהֵם בְּחִינוֹת הָרְשָׁעִים הַמְּמִירִין דָּתָם פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִפְלִיאוּ עֲשׂוֹת:

כז) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ.** פֵּרוּשׁ בְּצַלְמוֹ הַנִּכָּר בָּאָדָם, וְהַכַּוָּנָה שֶׁבָּרָא גֶּלְמוֹ וְגַם צַלְמוֹ וְאַחַר כָּךְ אָמַר בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּזֶה הוֹדִיעָנוּ הַצֶּלֶם שֶׁבָּרָאוֹ כִּי הוּא צֶלֶם אֱלֹהִים. עוֹד יִרְצֶה לוֹמַר כִּי בָּרָא הָאָדָם בִּשְׁנֵי צְלָמִים הָרִאשׁוֹן צֶלֶם הַנִּכָּר בְּכָל אָדָם וַאֲפִלּוּ בִּבְנֵי אָדָם הָרְקִים מֵהַקְּדֻשָּׁה אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וַעֲלֵיהֶם אָמַר בְּצַלְמוֹ פֵּרוּשׁ שֶׁל הַנִּבְרָא, וְהַב' הֵם בְּחִינַת הַמְאֻשָּׁרִים עַם יִשְׂרָאֵל נִחֲלַת שַׁדַּי כְּנֶגֶד אֵלּוּ אָמַר בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ כִּי יֵשׁ בַּנִּבְרָאִים ב' צְלָמִים צֶלֶם הַנִּכָּר וְצֶלֶם אֱלֹהִים רוּחָנִי נֶעְלָם וְהָבֵן: כח) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם.** פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא יִכְּרֵת מִין הָאֱנוֹשִׁי

וַיֹּאמֶר וְגוֹ' צִוָּה אֲלֵיהֶם לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת שֶׁהֲגַם שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתָם שֶׁיִּהְיֶה מִין הָאֱנוֹשִׁי קַיָּם לֹא מִפְּנֵי זֶה יִתְרַשְּׁלוּ מִלִּפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וְרָאִיתִי דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת בְּנִבְרָאִים מִבְּנֵי עַמֵּנוּ דִּכְשֵׁיֵשׁ ג' אוֹ ד' אַחִים א' אוֹ ב' מֵהֶן מִשְׁתַּדְּלִים בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה וְאוֹמְרִים כִּי הוּא זֶה קִיּוּם הַמִּין. גַּם בְּאָדָם א' כְּשֶׁיְּקַיֵּם מִינוֹ תָּבֹא לוֹ הַסְּבָרָא שֶׁלֹּא יִשְׁתַּדֵּל עוֹד לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת. לָזֶה אָמַר

רש"י◄ לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ • הִשְׁוָה לָהֶם בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת לְמַאֲכָל וְלֹא הִרְשָׁה לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ לְהָמִית בְּרִיָּה וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר, אַף כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב יֹאכְלוּ יַחַד כֻּלָּם, וּכְשֶׁבָּאוּ בְּנֵי נֹחַ, הִתִּיר לָהֶם בָּשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי וְגוֹ'", "כְּיֶרֶק עֵשֶׂב", שֶׁהִתַּרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, "נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל"◆. אור החיים

(ל) וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל | רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: אור החיים

ל וּלְכָל חַיַּת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִסְבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵן:

(לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־

לא וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דִּי עֲבַד

אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

וְהָא תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם שְׁתִיתָאֵי:

רש"י◄ יוֹם הַשִּׁשִּׁי • הוֹסִיף ה' בַּשִּׁשִּׁי, בִּגְמַר מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, לוֹמַר שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם עַל מִנַּת שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר: "יוֹם הַשִּׁשִּׁי", כְּלָם תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים עַד "יוֹם הַשִּׁשִּׁי", הוּא שִׁשִּׁי בְּסִיוָן. (סִפְרִים אֲחֵרִים, שְׁבִיעִי ו' בְּסִיוָן, שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה, נִתְחַזְּקוּ כָּל יְצִירַת בְּרֵאשִׁית, וְנֶחֱשַׁב כְּאִלּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם עַתָּה, וְזֶהוּ "יוֹם הַשִּׁשִּׁי" בְּהֵ"א, אוֹתוֹ יוֹם ו' בְּסִיוָן) הַמּוּכָן לְמַתַּן תּוֹרָה◆. אור החיים

ב (א) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: אור החיים

א וְאִשְׁתַּכְלָלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ה' תְּחִלַּת דִּבֵּר ה' מִצְוַת ה' בָּרָה אָמַר פְּרוּ וּרְבוּ וְלֹא עָשָׂה גְּבוּל לַמִּצְוָה וַהֲגַם שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתָם שֶׁלֹּא יִכָּרֵת מִן הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. וְגָמַר אֹמֶר וּמִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ. וְאוֹמְרוֹ וְכִבְשֻׁהָ סָמוּךְ לְומִלְּאוּ לוֹמַר כִּי בְּאֶמְצָעוּת שֶׁיִּמָּלְאוּ הָאָרֶץ בָּזֶה תִּהְיֶה נִכְבָּשָׁה לִפְנֵיהֶם כִּי מָקוֹם הֶחָרֵב אֵין אָדָם שׁוֹלֵט בּוֹ כִּי לְצַד שׁוֹמְמוּתוֹ הוּא מִתְמַלֵּא נֶגְדִּיֵּים לָאָדָם. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם כֹּחַ הַמּוֹלִיד וְאַחַר כָּךְ צִוָּה אוֹתָם עַל הַדָּבָר:

כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם וְגוֹ'. שֶׁעִוּר הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לִהְיוֹת שֶׁכְּבָר אָמַר וּמִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ וְגוֹ' בָּזֶה עָשָׂה אֶת הָאָדָם אָדוֹן וְשַׁלִּיט בְּכָל הַבְּרִיאָה וְעַתָּה בָּא לוֹמַר תּוֹעֶלֶת הַנְּתִינָה שֶׁהוּא לְאָכְלָה וּבָזֶה הִרְשָׁה אוֹתָם לֶאֱכֹל מֵהַצְּמָחִים, וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה יוֹדֵעַ כִּי מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם דְּגַת הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְהַבְּהֵמָה אֵינוֹ אֶלָּא לִמְשֹׁל בָּהֶם וְלֹא לֶאֱכֹל מֵהֶם כִּי פֵּרַט עַל אֶחָד מֵהַנִּמְשָׁלִים שֶׁהוּא לַאֲכִילָה וְלֹא כֻּלָּם:

וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ. כָּאן שָׁלַל עֵץ הַדַּעַת כִּי אֵינוֹ בְּגֶדֶר זֶה עוֹשֶׂה פְּרִי לְבַד אֶלָּא שֶׁהוּא עַצְמוֹ פְּרִי, וְשִׁעוּר הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְאֶת כָּל הָעֵץ וְלֹא כָּל הָעֵץ בַּכְּלָל אֶלָּא אוֹתוֹ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ וְלֹא אוֹתוֹ שֶׁהוּא עַצְמוֹ פְּרִי שֶׁהוּא עֵץ הַדַּעַת שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו אַחַר כָּךְ בְּפֵרוּשׁ. אוֹ יֹאמַר דַּאֲפִלּוּ עֵץ הַדַּעַת בַּכְּלָל וַהֲגַם שֶׁמְּצִינוּ שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו, כְּבָר אָמְרוּ ז"ל (ב"ר פכ"א) שֶׁאִם הָיָה מַמְתִּין עַד עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן עַד כָּאן, וּמִתּוֹךְ דִּבְרֵיהֶם אַתָּה לָמֵד כִּי לֹא נֶאֱסַר אִסּוּר עוֹלָם:

ל) וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'. סָמוּךְ הַכָּתוּב חַיַּת הָאָרֶץ עִם הָאֲמוּרִים בְּסָמוּךְ לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְכָל וְגוֹ' שֶׁנִּרְאֶה שֶׁנּוֹתֵן מַאֲכַל אָדָם לַבְּהֵמָה בְּהַשְׁוָאָה, וְגָמַר אֹמֶר לְאָכְלָה פַּעַם שֵׁנִית סָמוּךְ לְיֶרֶק עֵשֶׂב שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֲכִילַת בְּהֵמָה וְעוֹף אֵינוֹ אֶלָּא מֵעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. הַכַּוָּנָה הִיא כִּי לֹא בָּרָא ה' לַבְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף אֶלָּא דַּוְקָא יֶרֶק עֵשֶׂב, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר אִם אֵין יֶרֶק עֵשֶׂב נִמְצֵאת הַחַיָּה מֻתָּר תַּלְמוּד לוֹמַר לָכֶם לְאָכְלָה וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'. נִמְצִינוּ אוֹמְרִים כִּי הָאָדָם יִחְיֶה מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ וּמִפְּרִי הָעֵץ, וְהַחַיָּה וְהָעוֹף מֵהָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת וְאִם אֵין מִחְיָה מֵאֵלּוּ הֲרֵי מִחְיָתָהּ מִמַּאֲכַל אָדָם. וְיֵשׁ לְרַמֹּז זֶה בְּאוֹמְרוֹ (עַקֵּב יא) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וּבָזֶה וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ אֲבָל זוּלַת זֶה תֶּחְסַר הַשְּׂבִיעָה כִּי תֹּאכְלֶנּוּ הַחַיָּה וְהָעוֹף כִּי מְזוֹנוֹתָם מְזוֹנוֹתֶיךָ:

לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת בְּרִיאַת הָאָדָם נִרְאֶה מַעֲשֵׂהוּ בִּכְלָלוּתוֹ כִּי טוֹב הוּא, כִּי אִם אֵין אָדָם מַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל הַתִּקּוּן וּבְכָל הַבְּרִיאָה וְצִמְחֵי הָאֲדָמָה, כִּי אֵין הַבְחָנַת טוֹבָה נִכֶּרֶת אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת הָאָדָם כִּי אֵלָיו יֵאָבֵר וַיֵּבָחֵן הַטּוֹב וְיוֹדֶה לְמַטִּיב. וְאוֹמְרוֹ תֵּבֵת וְהִנֵּה מַה שֶּׁלֹּא דִּקְדֵּק לוֹמַר בַּיָּמִים שֶׁאָמַר בָּהֶם כִּי טוֹב לִהְיוֹת כִּי הָאָדָם מְצִינוּ לוֹ שֶׁקִּלְקֵל מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה הָרַע, לָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר וְהִנֵּה כִּי מַה שֶּׁהָיָה אָז לְצַד מַעֲשֵׂה ה' טוֹב הָיָה מְאֹד וְאַחַר כָּךְ הוּא הָאָדָם בִּקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבּוֹת לְצַד הֱיוֹת הַבְּחִירָה בְּיָדוֹ לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב וְשָׁלַל הַטּוֹב וְהִוָּה בְּמַעֲשָׂיו בְּחִינַת הָרַע אֲבָל לְצַד מַעֲשֵׂה ה' לֹא בָּרָא אֶלָּא לְצַד הַטּוֹב. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים וְגוֹ' כָּאן רָמַז כִּי בִּשְׁעַת בְּרִיאַת הָאָדָם הִבִּיט ה' בַּצַּדִּיקִים (ב"ר ג') וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיַּרְא וְגוֹ' וְהִנֵּה טוֹב שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים, וַהֲגַם שֶׁהִבִּיט בָּרְשָׁעִים גַּם לָהֶם הֵכִין וְעָשָׂה תִּקּוּן לִבְרִיאָתָם וְהוּא אוֹמְרוֹ מְאֹד וְאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ"ט) מְאֹד זֶה מַלְאַךְ הַמָּוֶת שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ נִתְקָנֶים הַנִּבְרָאִים הַנּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל. וְלָזֶה כְּנֶגֶד בְּחִינַת הַצַּדִּיקִים אָמַר וְהִנֵּה טוֹב פֵּרוּשׁ הִנֵּה הִנָּם בְּחִינַת טוֹב מִבְּלִי צֹרֶךְ מָוֶת. וּכְנֶגֶד בְּחִינַת הַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יֶשְׁנָם גַּם הֵם בְּבְחִינַת טוֹב בְּאֶמְצָעוּת מְאֹד:

עוֹד יִרְמֹז כָּאן טַעַם הַבְּרִיאָה לָמָּה שֶׁיָּדַעְנוּ כִּי עִקַּר הַכֹּל הוּא הָאָדָם וּבִשְׁבִילוֹ וְאֵלָיו בָּרָא ה' כָּל בְּרוּאָיו, וּמֵעַתָּה תָּבֹא הַשְּׁאֵלָה לָאָדָם לָמָּה, לָזֶה אָמַר וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד פֵּרוּשׁ שֶׁהֲגַם שֶׁבְּחִינַת נִשְׁמַת הָאָדָם הוּא מִבְּחִינַת הַטּוֹב, עִם כָּל זֶה בְּרָאוֹ ה' לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַטּוֹב יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא וְהוּא אוֹמְרוֹ מְאֹד עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָאָדָם מִתְעַלִּית נִשְׁמָתוֹ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת:

א) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'. מִקָּרָא זֶה לֹא יָדַעְנוּ מַה בָּא לְלַמְּדֵנוּ, וְנִרְאֶה כִּי יְכַוֵּן לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פס"ח) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם. גַּם מָצִינוּ כִּי הוּא מָלֵא עוֹלָם כָּאָמוּר (יְשַׁעְיָה ו) מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וּמֵעַתָּה אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ נִמְצָא בְּהֶקֵּף הָעוֹלָם וּבִפְנִימִיּוּתוֹ. וְצָרִיךְ לָתֵת לֵב לְדַעַת טַעַם הַדָּבָר לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה. וּמִקַּבְּלֵנִי מִפִּי זְקֵנֵי תּוֹרָה כִּי טַעַם שֶׁעָשָׂה ה' הָעוֹלָם כַּדּוּרִי הוּא כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד וְיִתְקַיֵּם בְּהַשְׁוָאַת כֹּחֵי חֶלְקָיו. וּפֵרוּשָׁן שֶׁל דְּבָרִים הוּא יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁאֵין תְּשׁוּקָה בָּעוֹלָם עֲרֻבָה וַחֲבִיבָה וְנֶחְמֶדֶת וְנֶאֱהֶבֶת וְנִתְאָבֶת וּמְקֻוּוֹת לַנִּבְרָאִים וּבִפְרָט לְחֶלְקֵי הָרוּחָנִי הַמַּכִּיר וְיוֹדֵעַ בְּחִינַת אוֹר הָאֱלֹהוּת כְּהִדָּבְקוּת בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ וְאֵלָיו יִכְסְפוּ כָּל נֶפֶשׁ חִיּוּנִית הַמַּגַּעַת לְהַכִּיר קְצָת מִנֹּעַם אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ תֵּצֵא נַפְשָׁם לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה'. וּלְךָ לָדַעַת כִּי כָּל אֲשֶׁר בָּרָא ה' בְּעוֹלָמוֹ יָצַר בּוֹ ה' בְּחִינַת הַהַשְׂכָּלָה וְהַהִבְחָנָה כְּפִי בְּחִינָתוֹ בַּעֲלֵי חַיִּים מְדַבְּרִים וּבִלְתִּי מְדַבְּרִים וְצוֹמֵחַ וְדוֹמֵם יֵשׁ לְכָל אֶחָד כֹּחַ מֵהַהַשְׂכָּלָה לְהַכִּיר יוֹצְרוֹ כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ. וּבְזֶה תַּשְׂכִּיל לָדַעַת הַעֲמֻדַת הָעוֹלָם בְּאֵיזֶה דָּבָר הוּא תָּלוּי וְעוֹמֵד מִבְּלִי הִתְנוֹצְעוּת כִּי ה' גִּלָּה סוֹדוֹ אֶל יְרֵאָיו וּבְאֶמְצָעוּת הַהֲעָרוֹת הַנֶּאֱמָרִים הֵשֵׂג הַמַּרְגִּישׁ. וְהוּא כִּי בְּאֶמְצָעוּת אוֹרוֹ הַנֶּעֱרָב וְהַמְקֻוֶּה אֲשֶׁר יְסוֹבֵב כַּדּוּרִיּוּת הָעוֹלָם בְּהַשְׁוָאָה וְכָל חֵלֶק וְחֵלֶק מֵהַסּוֹבֵב שֶׁל הָעוֹלָם יִתְעַצֵּם בְּכֹחַ אֵשׁ הַתְּשׁוּקָה הַבּוֹעֶרֶת

(ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

ב וְשֵׁיצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבַדְתֵּהּ דִּי עֲבָד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבַדְתֵּהּ דִּי עֲבָד:

רס"י◄ **וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי•** רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּשֵׂר וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם. דָּבָר אַחֵר: מָה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר? מְנוּחָה. בָּאת שַׁבָּת, בָּאת מְנוּחָה, כָּלְתָה וְנִגְמְרָה הַמְּלָאכָה◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 31)

אֲבָל הַקָּבָּ"ה . . נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה (רש"י ב, ב)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, חֲרֵי הַחִיּוּב לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ אֵינוֹ רַק בְּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת, שֶׁהוּא סָפֵק יוֹם סָפֵק לַיְלָה, אֶלָּא גַּם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא וַדַּאי יוֹם. וְאִם כִּי זֶה גּוּפָא הוּא מִפְּנֵי שֶׁאָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, וְהוּא עָלוּל לְחַלֵּל שַׁבָּת – חֲרֵי סוֹף סוֹף יֵשׁ חִיּוּב כָּזֶה, וְגַם הַקָּבָּ"ה חַיָּב לְקַיְּמוֹ (כִּבְכוֹל). כְּדֵי לְתָרֵץ שְׁאֵלָה זוֹ מֵבִיא רַשֹּׁ"י אֶת הַמֵּימְרָא בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ – רַבִּי שִׁמְעוֹן, הַדּוֹרֵשׁ טַעֲמָא דִּקְרָא (ב"מ קטו, א), וּמִכֵּיוָן שֶׁטַּעַם הַחִיּוּב לֹא שַׁיָּךְ אֵצֶל הַקָּבָּ"ה, אֵין אֶצְלוֹ גַּם הַדִּין. אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בּוֹ לְהִתְקָרֵב לִבְחִינַת כְּלָלוּת נִצָּר הַמְקֻוֶּה, וְלְהִיוֹת כִּי כָּל בְּחִינַת סִבּוּב הָעוֹלָם תִּשְׁוֶה בּוֹ שִׁעוּר הַתְּשׁוּקָה בֵּין מִצַּד מַה שֶּׁמִּמֶּנּוּ כִּי אֵין תַּאֲוַת חֵלֶק אֶחָד רַבָּה עַל חֲבֵרוֹ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת זֶה יִתְרַבֶּה הִתְעַצְּמוּת הַחֵלֶק הַהוּא וְיֶחְלַשׁ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ, בֵּין מִצַּד מַה שֶּׁאֵלָיו הוּא הָאוֹר הַנָּעִים כִּי אֵינוֹ קָרוֹב לְחֵלֶק מֵהַסּוֹבֵב יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ שֶׁבָּזֶה יִגְדַּל חֵלֶק מֵהָעוֹלָם בְּכֹחַ הִתְעַצְּמוּתוֹ יוֹתֵר מֵחֵלֶק אַחֵר אֶלָּא הַכֹּל בְּהַשְׁוָאָה וְכָל חוּט הַשַּׁעֲרָה מִכָּל חֶלְקֵי הַסּוֹבֵב שֶׁל הָעוֹלָם יִתְעַצֵּם לְהִתְקָרֵב וּמוֹשֵׁךְ לְצַד הַפּוֹנֶה אֵלָיו וּבְאֶמְצָעוּת הִתְעַצְּמוּת הַנִּמְשָׁךְ מִכָּל סְבִיבוֹת כַּדּוּרִיּוּת הָעוֹלָם נִמְצָא הָעוֹלָם עוֹמֵד וְקַיָּם וְכָל חֵלֶק מַעֲמִיד אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶמְצָעוּת הָאֲמוּר וְנִמְצָא כָּל הָעוֹלָם תָּקִנוּעַ בִּיתֵדוֹת וּמַסְמְרֵי חֹשֶׁק הַבּוֹרֵא לְצַד כְּלוֹת וּנְטוֹת רוּחָנִיּוּת שֶׁבּוֹ לְהִתְקָרֵב לְהַנְּעֶרֶב יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ. וּבָזֶה אַתָּה מַשִּׂיג טַעַם שֶׁבָּרָא ה' אֶת הָעוֹלָם כַּדּוּרִי וְהָבֵן. וּבָזֶה גַּם כֵּן מָצִינוּ טַעַם לָמָּה הָעוֹלָם נִרְקָע וְנִתְקָע בְּלִי הִתְנוֹעֲעוּת כִּי הַהִתְנוֹעֲעוּת תִּתְהַוֶּה לְצַד הַגְּבָרַת וְהַחְלָשַׁת חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמַּעֲמִיד מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמְּצִיאוּת זֶה אִי אֶפְשָׁר לְהִתְנוֹעֵעַ בְּשׁוּם אֹפֶן:

וְאֶפְשָׁר כִּי לָזֶה רָמְזוּ ז"ל בְּנֹעַם אִמְרֵיהֶם (חֲגִיגָה יב:) וְזֶה לְשׁוֹנָם דְּקַיְּמֵי וְלֹא יָדְעוּ עַל מָה קַיְּמֵי עַד כָּאן, הַכַּוָּנָה כִּי אִם הָיוּ הַנִּבְרָאִים מַבְחִינִים הַבְחָנָה זוֹ וְיֵדְעוּ רֹם מַעֲלַת חִבַּת הַקֹּדֶשׁ וּתְשׁוּקַת הַנִּבְרָאִים לַנֶּעֱלָם הַנֶּעֱרָב וְיִרְאוּ כַּמָּה הוּא עֹצֶם הַתְּקוָה וְהִתְעַצְּמוּת דּוֹמֵם זֶה שֶׁהוּא הָעוֹלָם אֲשֶׁר מִתְעַצֵּם לְהִתְקָרֵב לַהֲנוֹת מְאוֹר הַמְקֻוֶּה וְלֹא נָהֵג רִפְיוֹן בְּשׁוּם חֵלֶק מִסּוֹבֵב הָעוֹלָם יִשְׁאוּ קַל וָחֹמֶר מִזֶּה כַּמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת כִּי בּוֹ נִתְרַבִּית הַהַבְחָנָה וְהַהַשְׂכָּלָה. גַּם יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי לְהִיוֹת שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים בִּמְלֹא עוֹלָם כָּל אֲשֶׁר רוּחַ הַחִיּוּנִי בּוֹ אָמְרוּ ז"ל (יַלְקוּט תְּהִלִּים קנ) כִּי אֵין כָּל נֶפֶשׁ מִתְיַשֶּׁבֶת בִּמְקוֹמָהּ כִּי אִם לְצַד שֶׁיֶּשְׁנוֹ לַנִּכְסָף וּמְקֻוֶּה מְלֹא עוֹלָם הַזֶּה לֹא תִּגְעַל הַנֶּפֶשׁ אֶת הַבָּשָׂר וּלְטַעַם זֶה הֵאִיר ה' עוֹלָמוֹ מִכְּבוֹדוֹ וּכְבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם וְנִמְצָא הָעוֹלָם בְּתוֹךְ תּוֹךְ בּוֹרָאוֹ וְאוֹר הַבּוֹרֵא בְּתוֹךְ כָּל הָעוֹלָם וְסוֹבֵב עוֹלָמוֹ וּבָזֶה עָמַד וְנִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בְּאֶמְצָעוּת הַתְּשׁוּקָה לַמָּצוּי, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם פֵּרוּשׁ וַיְכֻלּוּ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פ"ד) נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה וּבְאֶמְצָעוּת זֶה נִשְׁלְמָה וְנִתְקַיְּמָה הַבְּרִיאָה. וְטַעַם שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב הָעִנְיָן בִּלְשׁוֹן זֶה וַיְכֻלּוּ לִרְמֹז כִּי הוּא תְּשׁוּקָה גְּדוֹלָה עַד כְּלוֹת הַחֵלֶק אֶל הַכֹּל וְהוּא בְּחִינָה גְּדוֹלָה מִבְּחִינַת הַחֹשֶׁק וְהַתְּשׁוּקָה, וְהוּא שֶׁרָמַז דָּוִד בְּאוֹמְרוֹ נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה חֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי בְּחִינָה זֶה גְּדוֹלָה מִבְּחִינָה שֶׁלְּפָנֶיהָ וּבְאֶמְצָעוּת בְּחִינָה זוֹ וְהִתְעַצְּמוּתָהּ הָעוֹלָם קַיָּם. וְזֶה הוּא סוֹד קְרִיאָתוֹ חַי הָעוֹלָמִים וְהָבֵן וְהוּא סוֹד בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים:

ב) וַיְכַל אֱלֹהִים וגו'. פְּשָׁט הַכָּתוּב הוּא שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא תַחְשֹׁב שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת אַחַר כָּךְ וְלֹא הֻזְכְּרָה בַּתּוֹרָה לָזֶה אָמַר וַיְכַל אֱלֹהִים פֵּרוּשׁ כֹּלָּה מַה שֶּׁעָלָה בְּדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ לַעֲשׂוֹת. וְכָאן שָׁלַל גַּם כֵּן שֶׁלֹּא עָשָׂה מְלָאכָה אַחַר הַשַּׁבָּת בְּשִׁשָּׁה יָמִים וְהָבֵן אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָתֵת לֵב לְאוֹמְרוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא וַיְכַל אֱלֹהִים וגו' מְלַאכְתּוֹ. עוֹד יֵשׁ לְהָעִיר אוֹמְרוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מַשְׁמָע כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עָשָׂה מְלָאכָה וְכָלָה אוֹתָהּ וְאֵינוֹ כֵן כִּי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי הוּא שֶׁכָּלָה, וַהֲגַם שֶׁרַבּוֹתֵינוּ ז"ל הִרְגִּישׁוּ לְתַקֵּן זֶה וְאָמְרוּ וְזֶה לְשׁוֹנָם (ב"ר פ"י) רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְכוּ' ע"כ, עִם כָּל זֶה תִּבַּת בַּיּוֹם אֵינָהּ מְדֻיֶּקֶת וּלְפִי דִּבְרֵיהֶם פֵּרוּשׁ הוּא כְּאִלּוּ בַּיּוֹם. וּבֶאֱמֶת כִּי דִּבְרֵיהֶם דִּבְרֵי אֱמֶת אֶלָּא עוֹד יֵשׁ לֵאֱלֹהַּ מִלִּין וּכְפַשְׁטֵי יְפוּצֵץ:

וְנִרְאֶה שֶׁיְּכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (חֲגִיגָה יב) כִּי הָעוֹלָם הָיָה רוֹפֵף וְרוֹעֵד עַד שֶׁבָּאָה שַׁבָּת וְנִתְקַיֵּם הָעוֹלָם וְנִתְיַסֵּד. וְהַכַּוָּנָה הוּא כִּי בְּיוֹם שַׁבָּת בָּרָא ה' נֶפֶשׁ הָעוֹלָם וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֵשׁ. הֲגַם שֶׁחֲכָמֵינוּ ז"ל (בֵּיצָה טז) דָּרְשׁוּ כֵּיוָן שֶׁיָּצָא שַׁבָּת יֵ נֶפֶשׁ, אֵין זֶה אֶלָּא דֶּרֶךְ דְּרָשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ מֵאוֹמְרוֹ וַיִּנָּפֵשׁ וְלֹא אָמַר וְנָפַשׁ דָּרְשׁוּ כִּי נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לִרְמֹז כֵּיוָן שֶׁיָּצָא שַׁבָּת יֵ שֶׁאָבְדָה הַנֶּפֶשׁ אֲבָל מַשְׁמָעוּת פְּשַׁט הַכָּתוּב אֵינוֹ יוֹצֵא מִמֶּנָּה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁשָּׁבַת פֵּרוּשׁ בָּא שַׁבָּת וַיִּנָּפֵשׁ פֵּרוּשׁ נִשְׁפַּע שֶׁפַע הַחִיּוּנִי בְּכָל הַנִּבְרָאִים כִּי קֹדֶם הַשַּׁבָּת לֹא הָיָה נֶפֶשׁ לְכָל הַנִּבְרָאִים. וְכֵן מָצָאנוּ לְרַז"ל בַּסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ זֹהַר הַתּוֹרָה (תַּזְרִיעַ מד.) שֶׁנָּתְנוּ טַעַם לְמִצְוֹת ה' לְמוּל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְשֶׁלֹּא לְקָרֵב קָרְבָּן לַה' עַד יוֹם הַח' כִּי הַטַּעַם הוּא עַד עֲבוֹר עָלָיו יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִהְיֶה בַּעַל נֶפֶשׁ. וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיְכַל אֱלֹהִים וגו', פֵּרוּשׁ שֶׁכָּלָה ה' בְּאֶמְצָעוּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ וְחָזַר וּפֵרֵשׁ מַה הוּא מְלַאכְתּוֹ שֶׁכָּלָה לֹא שֶׁהָיָה חָסֵר דָּבָר מֵעֲשׂוֹתוֹ וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר וַיְכַל אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא אֲשֶׁר עָשָׂה פֵּרוּשׁ הַמְּלָאכָה שֶׁכִּבֵּר עָשָׂה עַדַּיִן הָיְתָה חֲסֵרָה דָּבָר הַמַּעֲמִיד וּבְאֶמְצָעוּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי בּוֹ נִגְמַר הָעִנְיָן. וּבָזֶה נִתְיַשֵּׁב מַה שֶּׁדִּקְדְּקוּ. גַּם בָּזֶה הִרְוַחְנוּ לִמְצֹא בַּתּוֹרָה בְּרִיאַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי עַצְמוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹדִיעָה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה בְּרִיאַת יוֹם בְּיוֹמוֹ דִּכְתִיב וַיְהִי עֶרֶב וְגוֹ' חֲרֵי זֶה מַגִּיד חְנָיַת הָעֶרֶב וַהֲוָיַת הַבֹּקֶר וְכָאן לֹא מְצִינוּ שֶׁהוֹדִיעַ בְּרִיאַת יוֹם זֶה, וּלְדַרְכֵּנוּ חֲרֵי הוּא אָמוּר. וּלְמַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק וַיְכֻלּוּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן תְּשׁוּקָה וְחֹשֶׁק יָכוֹל לְהִתְפָּרֵשׁ גַּם כֵּן אוֹמְרוֹ וַיְכַל אֱלֹהִים וגו' עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (איוב יד) לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף וּכְתִיב (דְּבָרִים י) רַק בַּאֲבוֹתֶיךָ חָשַׁק כִּי הָאָדוֹן חָשַׁק וְחָפֵץ בְּעוֹלָמוֹ וְזֶה הָיָה בְּאֶמְצָעוּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁנִּתְקַיֵּם הָעוֹלָם כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ חֹשֶׁק ה' וְנִתְרַצָּה בִּבְרִיּוֹתָיו וְדָבָר זֶה הוּבָא בְּדִבְרֵיהֶם (שה"ש ב') ז"ל וַעֲיַן בְּסָמוּךְ:

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וגומר. מִקְרָא זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ כִּי הֵם הַדְּבָרִים עַצְמָן הַנֶּאֱמָרִים בְּסָמוּךְ וַיְכַל אֱלֹהִים:

וְנִרְאֶה לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ"ז) כִּי בְּרִיּוֹת נִבְרְאוּ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה וְלֹא הִסְפִּיקוּ לִגְמֹר בְּרִיאַת גּוּפָם עַד שֶׁקִּדֵּשׁ הַיּוֹם וְהֵן הֵם הַמַּזִּיקִים ע"כ. וְיֵשׁ לָנוּ לְהַשְׂכִּיל זֹאת אֵיךְ יֶצְדַּק לֵאמֹר בְּעֵרֶךְ הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לִגְמֹר וְכוּ' הֲלֹא דָּבָר יָדוּעַ לַכֹּל כִּי בְּהֶרֶף עַיִן יָכוֹל לִבְרֹא עוֹלָמוֹת כֻּלָּם. וְצֵא וּלְמַד מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה וְתִרְאֶה קְצָת גְּבוּרוֹתָיו יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ: אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא כִּי רָצָה ה' לְהוֹדִיעַ עִצָּם

(ג) **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:**

רש"י◄ **וַיְבָרֶךְ וַיְקַדֵּשׁ •** בֵּרְכוֹ בַּמָּן, שֶׁכָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ יָרַד לָהֶם עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת, וּבַשִּׁשִּׁי לֶחֶם מִשְׁנֶה, וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן שֶׁלֹּא יָרַד כְּלָל בְּשַׁבָּת, וְהַמִּקְרָא כָּתַב עַל הֶעָתִיד. **אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת •** הַמְּלָאכָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לֵעָשׂוֹת בְּשַׁבָּת, כָּפֵל וַעֲשָׂאָהּ בַּשִּׁשִּׁי, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה. **אור החיים**

ג וּבְרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵּהּ נַח מִכָּל עֲבַדְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמֶעְבַּד:

(ד) **אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:**

ד אִלֵּין תּוּלְדַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא דִּי עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא:

רש"י◄ **אֵלֶּה •** הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה. **תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' •** לְלַמֶּדְךָ שֶׁכֻּלָּם נִבְרְאוּ בְּרֵאשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר: בְּהִבָּרְאָם, בְּהֵ"א בְּרָאָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהָ' ה' צוּר עוֹלָמִים", בְּב' אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל הַשֵּׁם, יָצַר שְׁנֵי עוֹלָמִים, וְלִמֶּדְךָ כָּאן, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּהֵ"א. (סְפָרִים אֲחֵרִים: רְמֵז כְּמוֹ שֶׁהֵהֵ"א פִּתּוּחָה לְמַטָּה, כָּךְ הָעוֹלָם פִּתּוּחַ לַשֵּׁבִים בִּתְשׁוּבָה, וְעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוּ"ד, לוֹמַר שֶׁצַּדִּיקִים שֶׁבָּאוֹתוֹ זְמַן מוּעָטִים כְּמוֹ י' שֶׁהִיא קְטַנָּה בָּאוֹתִיּוֹת) רָמַז שֶׁיֵּרְדוּ הָרְשָׁעִים לְמַטָּה לִרְאוֹת שַׁחַת, כְּהֵ"א זֹאת שֶׁסִּתּוּמָה מִכָּל צְדָדֶיהָ וּפִתּוּחָה לְמַטָּה, לָרֶדֶת דֶּרֶךְ שָׁם. **אור החיים**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מַעֲלוֹת יוֹם הַמְכֻבָּד כִּי הֲלֹא תֵּדַע שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַדָּבָר בֵּין מְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ וְאֵין בָּהּ הֶפְסֵד לִמְלָאכָה שֶׁכְּבָר הִתְחִיל בָּהּ וְתִפְסֵד אִם לֹא יִגְמֹר אוֹתָהּ. וְכָאן הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב כִּי מִלְּבַד שֶׁלֹּא הִתְחִיל בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּמְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ כְּשֶׁקִּדֵּשׁ הַיּוֹם גַּם כֵּן שֶׁבַּת מִלִּגְמֹר אוֹתָהּ הֲגַם שֶׁנִּפְסְדָה הַמְּלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ הֶפְסֵד שֶׁאֵין אַחֲרָיו תִּקּוּן אַף עַל פִּי כֵן לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת עוֹד. וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ וַיִּשְׁבֹּת אַחַר שֶׁאָמַר וַיְכַל כִּי מִלְּבַד שֶׁכְּלָה וְלֹא הוֹסִיף עוֹד עֲשׂוֹת בְּרִיאָה אַחֶרֶת אֶלָּא אֲפִלּוּ מַה שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לְהַשְׁלִימוֹ שֶׁבַּת פֵּרוּשׁ בִּטֵּל גְּמַר הַדָּבָר שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ, וְלָזֶה אָמַר מִכָּל מְלַאכְתּוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ מְלָאכָה שֶׁכְּבָר הִתְחִיל בָּהּ וְהוּא אוֹמְרוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִתְחִיל בָּהּ כֵּיוָן שֶׁבָּא יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבַּת מִלְּהַשְׁלִימָהּ. וְה' עָשָׂה כֵּן לְהַרְאוֹת דָּבָר זֶה לֹא לְצֹד מְנִיעַת הַיְכֹלֶת חַס וְשָׁלוֹם כִּי פְּשִׁיטָא שֶׁבְּהֶרֶף עַיִן בּוֹרֵא כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה רִבֵּי רְבָבוֹת, גַּם אוֹמֵר אֲנִי כִּי לְטַעַם זֶה סִדֵּר ה' הַמְּלָאכוֹת שֶׁעָשָׂה בְּסֵדֶר הַיָּמִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כְּדֵי שֶׁיֵּכַר מַעֲלַת הַשַּׁבָּת כִּי זוּלַת זֶה יָכוֹל הָיָה ה' לַעֲשׂוֹת כָּל הַמַּעֲשֶׂה בְּיוֹם אֶחָד וּבִזְמַן מֵעָט:

ג) **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וּגוֹ'.** צָרִיךְ לְדַעַת מַה הִיא הַבְּרָכָה, וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר פי"א) אָמְרוּ בֵּרְכוֹ בַּמָּן וּכְוֹ', וְדִבְרֵיהֶם ז"ל אֵינָם אֶלָּא רֶמֶז בַּכָּתוּב אֲבָל הַפְּשָׁט לֹא יְדַבֵּר עַל זְמַן מֵהַזְּמַנִּים הָעֲתִידִין. וְהַנָּכוֹן כְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב הוּא כִּי לִהְיוֹת שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה צָרִיךְ הוּא לְשֶׁפַע הַמְקַיֵּם וְהוּא בְּחִינַת הָאֲכִילָה וְהַשְּׁתִיָּה וְצָרְכֵי הָאָדָם וְכֻלָּן מְשֻׁגִּים עַל יְדֵי טֹרַח וִיגִיעָה הַגַּשְׁמִית וְחֵלֶק הִיא, וַה' כְּשֶׁרָצָה לְקַדֵּשׁ יוֹם הַשְּׁבִיעִי קֹדֶם וּבֵרְכוֹ שֶׁלֹּא יֶחְסַר בּוֹ דָּבָר הֲגַם שֶׁאֵין טוֹבַת הָעוֹלָם הַשֶּׁפֶל מְשֻׁגֶּת מֵהַפְּרִישׁוּת וְהַקְּדֻשָּׁה אֶלָּא מֵעֵסֶק חֹל אַף עַל פִּי כֵן בֵּרְכוֹ שֶׁלֹּא יֶחְסַר טוּב וְעוֹד לוֹ שֶׁהוּא יָתֵר עַל שְׁאָר הַיָּמִים לֶחֶם מִשְׁנֶה שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת וְתַעֲנוּגִים יְתֵרִים וְזוֹ הִיא בְּרָכָתוֹ וְהוּא דְּבַר הַכֶּפֶל הַסֵּדֶר. וּלְמַה שֶׁפֵּרֵשׁ בַּזֹּהַר (יִתְרוֹ פ"ח) כִּי בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מִשְׁתַּלְשֵׁל הַשֶּׁפַע שֶׁל כָּל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה יְכַוֵּן עַל זֶה אוֹמְרוֹ וַיְבָרֶךְ כִּי בוֹ צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה לְחַיּוּת הָעוֹלָמוֹת:

כִּי בוֹ שָׁבַת וּגוֹ'. צָרִיךְ לְדַעַת כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּמַאֲמָר זֶה: וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ לְפִי מַה שֶׁכָּתְבוּ לְמַעְלָה כִּי הָעוֹלָם הָיָה חָסֵר הַקִּיּוּם עַד שֶׁבָּאתָה שַׁבָּת וְעָמַד הָעוֹלָם. וְיֵשׁ לְהָעִיר בָּזֶה שֶׁאוֹתָם יָמִים קֹדֶם שֶׁבָּאָה שַׁבָּת בַּמֶּה הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד וּכְשֵׁם שֶׁהִסְפִּיק לְחִיּוֹת בְּאוֹתָן יָמִים בְּלֹא נֶפֶשׁ הַשַּׁבָּת הָיָה מַתְמִיד וְהוֹלֵךְ:

אָבֵן מְצִינוּ כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גִּלָּה הַדָּבָר בַּמֶּה שֶׁאָמַר (שְׁמוֹת כ) בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וּגוֹ' הֲרֵי גִּלָּה כִּי בִּשְׁעַת הַבְּרִיאָה לֹא בָּרָא ה' כֹּחַ בָּעוֹלָם זוּלַת לַעֲמֹד שֵׁשֶׁת יָמִים לַטַּעַם הַנּוֹדַע לוֹ גַּם יָדוּעַ לְיוֹדְעֵי אֱמֶת. וְנִתְחַכֵּם ה' וּבָרָא יוֹם אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַה' וּבוֹ בַּיּוֹם חוֹזֵר ה' וּמַשְׁפִּיעַ נֶפֶשׁ לָעוֹלָם שֶׁעוּר הַמְקַיֵּם עוֹד שֵׁשֶׁת יָמִים וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְזוּלַת זֶה הַיּוֹם הָיָה הָעוֹלָם חָרֵב בִּגְמַר שֵׁשֶׁת יָמִים וְחוֹזֵר לְתֹהוּ וָבֹהוּ וְצָרִיךְ ה' לְהַכִּינוֹ פַּעַם ב' וּבְאֶמְצָעוּת שַׁבָּת הָעוֹלָם עוֹמֵד, וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי בוֹ פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת יוֹם זֶה שֶׁבַּת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ, וּפֵרֵשׁ מַה הוּא הַמְּלָאכָה הִיא הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ כִּי לֹא מֵהַתִּקּוּן שֶׁהוּא הַמַּעֲשֶׂה לְבַד שַׁבָּת אֶלָּא גַּם מֵהַבְּרִיאָה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא יֵשׁ מֵאַיִן וְהוּא מַה שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּדִבּוּר אֶחָד וְהַמַּעֲשֶׂה הוּא הַתִּקּוּן אֲשֶׁר תִּקֵּן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ וּבְאֶמְצָעוּת יוֹם שַׁבָּת מַשְׁפִּיעַ בִּכְלוּלוּת הָעוֹלָמוֹת רוּחַ הַמְקַיֶּמֶת עוֹד שֵׁשֶׁת יָמִים. וּלְפִי פֵּרוּשֵׁנוּ זֶה מָצָאנוּ נַחַת רוּחַ בְּמַאֲמָר אֶחָד שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שַׁבָּת קיט:) כָּל הַמְקַדֵּשׁ וְכוּ' וְאוֹמֵר וַיְכֻלּוּ וּגוֹ' כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית ע"כ. וְדִבְרֵיהֶם רְחוֹקִים וּדְחוּקִים לְפִי הַנִּרְאֶה מִי שָׁמַע כָּזֹאת שֶׁיָּבֹא אָדָם וְיִשְׁתַּתֵּף בְּדָבָר שֶׁכְּבָר נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ אֵין אַחַר מַעֲשֶׂה כְּלוּם וּבַמֶּה יַעֲשֶׂה שֻׁתָּף. עוֹד מַה הִיא הַפְּעֻלָּה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ יַשִּׂיג הַשָּׁבָה זוֹ:

וְעוֹד לוֹ יִהְיֶה שֶׁיִּהְיֶה מַעֲשֶׂה זֶה גָּדוֹל עַד מְאֹד מִנַּיִן לָהֶם לוֹמַר דָּבָר זֶה שֶׁהוּא נַעֲשָׂה שֻׁתָּף וְאִם לְצַד הַגְּדֻלַּת הַשָּׂכָר הָיָה לָהֶם לְהַגְדִּיל שְׂכָרוֹ לְחַלֵּק לוֹ בְּרַבִּים (יְשַׁעְיָה נג) וְאֹרֶךְ יָמִים וּגְבוּרָה וְעֹשֶׁר וְכוּ' וּמִנַּיִן מָצְאוּ לְהַאֲרִיךְ לְשׁוֹן לְצַד עִלָּאָה לְהִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. וּלְמָה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֱמֶת יֶהְגֶּה חֹכֶם וּדְבַר ה' בְּפִיהֶם אֱמֶת בְּטַעַם צוֹדֵק כִּי לִהְיוֹת שֶׁהַשַּׁבָּת הוּא הַמְקַיֵּם הָעוֹלָם כָּל שֵׁשֶׁת יָמִים וְאַחַר עֲבוֹר שֵׁשֶׁת יָמִים יָבֹא שַׁבָּת אַחֶרֶת וִיחַיֵּהוּ וִיקַיְּמֵהוּ עוֹד שֵׁשֶׁת יָמִים אֲחֵרִים, וּלְךָ לְדַעַת כִּי מְצִיאוּת הַשַּׁבָּת בָּעוֹלָם הוּא קִיּוּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִים אוֹתוֹ כִּי אִם אֵין מְקַיְּמִים שַׁבָּת אֵין שַׁבָּת, וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שַׁבָּת קנא:) חֵלֶל עָלָיו שַׁבָּת אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה וְאִם אֵין שׁוֹמֵר שַׁבָּת מַה זֹּאת עוֹשֶׂה. וְלָזֶה כָּל הַמְקַדֵּשׁ אֵת הַשַּׁבָּת וְכוּ' פֵּרוּשׁ מְקַיֵּם וְשׁוֹמֵר קְדֻשָּׁתוֹ, בְּאֶמְצָעוּת זֶה יֶשְׁנוֹ לְשַׁבָּת וּמֵאֶמְצָעוּתוֹ מִתְקַיֵּם הָעוֹלָם. הָרְאֵתָ לְדַעַת כִּי הוּא הַמְקַיֵּם הָעוֹלָם וְאֵין לְךָ שֻׁתָּף גָּדוֹל מִזֶּה כַּדִּין וְכַהֲלָכָה. וּלְךָ לְדַעַת כִּי מִיּוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם לֹא חָסֵר הָעוֹלָם דָּבָר הַמַּעֲמִיד צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם שֶׁהוּא שׁוֹמֵר שַׁבָּת כִּי אָדָם שׁוֹמֵר שַׁבָּת הָיָה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (ב"ר כב) וְאַחֲרָיו קָם שֵׁת בְּנוֹ כִּי הוּא הָיָה צַדִּיק גָּמוּר וְאַחֲרָיו כַּמָּה צַדִּיקִים וּכְשֶׁזֶּה נוֹפֵל כְּבָר בָּא הַשֵּׁמֶשׁ שׁוֹמֵר שַׁבָּת מִתּוֹשֶׁלַח וְכוּ' נֹחַ שֵׁם אַבְרָהָם וְכוּ' וּמִשָּׁם לֹא פָּקְקָה שְׁמִירַת שַׁבָּת מִיִּשְׂרָאֵל וַאֲפִלּוּ בְּמִצְרַיִם הָיוּ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּתוֹת כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שמו"ר פ"א) וְנָכוֹן. וַהֲגַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק וַיְכֻלּוּ כִּי הַעֲמָדַת הָעוֹלָם הוּא בְּחֵשֶׁק הַקַּבָּלַת אוֹר הַמַּקִּיף וְהַיָּשָׁר בַּנֶּעֱלָמוֹת אֵין זֶה מַכְחִישׁ לִדְבָרֵנוּ כָּאן כִּי זוּלַת הַשַּׁבָּת אֵין הַשָּׂגָה בָּעוֹלָם לְהַכִּיר לִכְסֹף וְלִכְלוֹת אֶל הַבּוֹרֵא וְהָבֵן:

ד) **אֵלֶּה תוֹלְדוֹת וּגוֹ'.** כְּבָר רז"ל דָּרְשׁוּ (ב"ר פ"א) הַכָּתוּב אֲבָל פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לֹא נוֹדָע:

וְנִרְאֶה כִּי לִהְיוֹת שֶׁקֶּדֶם וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי אָמַר

(ה) וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה:

ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד לָא הֲווּ בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְּחַקְלָא עַד לָא צְמָח אֲרֵי לָא אַחֵית מִטְרָא יְיָ אֱלָהִים עַל אַרְעָא וְאֱנָשׁ לֵית לְמִפְלַח יָת אַדְמְתָא:

רש״י◄ **טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ•** כָּל טֶרֶם שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן ׳עַד לֹא׳ הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם, וְאֵינוֹ נִפְעַל, לוֹמַר הַטְּרִים, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר הַקְּדִּים, וְזֶה מוֹכִיחַ, וְעוֹד אַחֵר: "כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן", עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן, וְאַף זֶה תְּפָרֵשׁ: עֲדַיִן לֹא הָיָה בָּאָרֶץ, כְּשֶׁנִּגְמְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בַּשִּׁשִּׁי קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא אָדָם. **וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה•** עֲדַיִן לֹא צָמַח, וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁכָּתוּב "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ", לֹא יָצְאוּ, אֶלָּא עַל פֶּתַח הַקַּרְקַע עָמְדוּ עַד יוֹם ו׳, וְלָמָּה? **כִּי לֹא הִמְטִיר•** וּמַה טַעַם לֹא הִמְטִיר? לְפִי שֶׁ"אָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה" וְאֵין מַכִּיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גְּשָׁמִים, וּכְשֶׁבָּא אָדָם וְיָדַע שֶׁהֵם צֹרֶךְ לָעוֹלָם, הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְיָרְדוּ, וְצָמְחוּ הָאִילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים: **ה׳ אֱלֹהִים•** ה׳ הוּא שְׁמוֹ. אֱלֹהִים, שֶׁהוּא שַׁלִּיט וְשׁוֹפֵט עַל כֹּל, וְכֵן פֵּרוּשׁ זֶה בְּכָל מָקוֹם לְפִי פְּשׁוּטוֹ: ה׳ שֶׁהוּא אֱלֹהִים• אור החיים

(ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ו וַעֲנָנָא הֲוָה סָלִיק מִן אַרְעָא וְאַשְׁקֵי יָת כָּל אַפֵּי אַדְמְתָא:

רש״י◄ **וְאֵד יַעֲלֶה•** לְעִנְיַן בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם. הֶעֱלָה הַתְּהוֹם וְהִשְׁקָה עֲנָנִים לִשְׁרוֹת הֶעָפָר, וְנִבְרָא אָדָם, כְּגַבָּל זֶה, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם וְאַחַר כָּךְ לֹשׁ אֶת הָעִסָּה, אַף כָּאן "וְהִשְׁקָה", וְאַחַר כָּךְ "וַיִּיצֶר"•

(ז) וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

ז וּבְרָא יְיָ אֱלָהִים יָת אָדָם עַפְרָא מִן אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוַת בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְּלָא:

רש״י◄ **וַיִּיצֶר•** שְׁתֵּי יְצִירוֹת, יְצִירָה לְעוֹלָם הַזֶּה וִיצִירָה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים, אֲבָל בִּבְהֵמָה, שֶׁאֵינָהּ עוֹמֶדֶת לַדִּין, לֹא נִכְתַּב בִּיצִירָתָהּ שְׁנֵי יוּדִי"ן• **עָפָר מִן הָאֲדָמָה•** צָבַר עֲפָרוֹ מִכֹּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיָּמוּת, שָׁם תְּהֵא קוֹלַטְתּוֹ לִקְבוּרָה. דָּבָר אַחֵר: נָטַל עֲפָרוֹ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי", אָמַר: הַלְוַאי תִּהְיֶה לוֹ כַּפָּרָה וְיוּכַל לַעֲמֹד• **וַיִּפַּח בְּאַפָּיו•** עֲשָׂאוֹ מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּמִן הָעֶלְיוֹנִים, גּוּף מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּנְשָׁמָה מִן הָעֶלְיוֹנִים. לְפִי שֶׁבְּיוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. בַּשֵּׁנִי, בָּרָא רָקִיעַ לָעֶלְיוֹנִים. בַּשְּׁלִישִׁי, "תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה" לַתַּחְתּוֹנִים. בְּרְבִיעִי, בָּרָא מְאוֹרוֹת לָעֶלְיוֹנִים. בַּחֲמִשִּׁי, "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" לַתַּחְתּוֹנִים. הֶזְקֵק בַּשִּׁשִּׁי לִבְרֹאוֹת בּוֹ בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, וְאִם לָאו, יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ רַבִּים עַל אֵלּוּ בִּבְרִיאַת יוֹם אֶחָד• **נֶפֶשׁ חַיָּה•** אַף בְּהֵמָה וְחַיָּה נִקְרָאוּ: "נֶפֶשׁ חַיָּה", אַף זוֹ שֶׁל אָדָם – חַיָּה שֶׁבְּכֻלָּן, שֶׁנִּתּוֹסַף לוֹ דֵּעָה וְדִבּוּר•

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ה׳ לַנִּבְרָאִים שֶׁיַּעֲשׂוּ גַּם הֵם תּוֹלְדוֹת, לַשָּׁמַיִם לַחֲלֹק הַמַּיִם וְהַרְבֵּה פְּרָטִים כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם וְלָאָרֶץ אָמַר גַּם כֵּן לְהוֹצִיא חַיּוֹת וּלְהוֹצִיא עֲצֵי פֵּרוֹת וַעֲשָׂבִים וְלַמַּיִם אָמַר יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם וְגוֹ׳, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה הָאָדָם וַיַּחְשֹׁב כִּי הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם מֵעַצְמָן עָשׂוּ הַפְּעֻלָּה וְתוֹלִיד הַמַּחְשָׁבָה הַלָּזוֹ תּוֹלְדוֹת מְשֻׁבָּשׁוֹת, לָזֶה בָּא הַכָּתוּב וְאָמַר אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ תּוֹלְדוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּכָּתוּב בְּסֵדֶר הַיָּמִים לֹא תַּחְשֹׁב כִּי הֵם עָשׂוּ הַדְּבָרִים יֵשׁ מֵאַיִן כְּדֶרֶךְ הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁבָּרָא הַכֹּל יֵשׁ מֵאַיִן לֹא כֵּן הוּא אֶלָּא בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד שֶׁבָּרָא ה׳ אוֹתָם בְּכֹחַ הַבְּרִיאָה שֶׁבָּרָא ה׳ בָּהֶם בָּרָא שֶׁיּוֹצִיאוּ מַה שֶּׁגָּזַר עֲלֵיהֶם אַחַר כָּךְ כְּמוֹ שֶׁבָּרָא בָּאָדָם כֹּחַ הַמּוֹלִיד בְּכֹחַ אִפָּן הַבְּרִיאָה שֶׁהִטְבִּיעַ בּוֹ הוּא הַיּוֹצֵר בָּרוּךְ הוּא הוּא הַבּוֹרֵא וְאֵין אָדָם עוֹשֶׂה דָּבָר כְּמוֹ כֵן הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ. וְטַעַם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר אֶלָּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְלֹא הִזְכִּיר הַמַּיִם, כִּי הוּא כָּלוּל בַּשָּׁמַיִם. וְשִׁעוּר תֵּבֵת בְּהִבָּרְאָם כְּאִלּוּ אָמַר בָּהֶם בְּרָאָם פֵּרוּשׁ לַתּוֹלְדוֹת הַנִּזְכָּרִים. אוֹ תִּתְפָּרֵשׁ כְּשִׁעוּר תֵּבֵת הֵילִיכִי (שְׁמוֹת ב) וְאָמְרוּ ז״ל (שמו״ר פ״א) זֶה שֶׁלִּיכִי וּכְמוֹ כֵן יְכַוֵּן הַכָּתוּב אוֹמְרוֹ בְּהִבָּרְאָם פֵּרוּשׁ בְּאוֹתָן הָאֲמוּרִים בְּסָמוּךְ בְּרָאָם וּלְעוֹלָם הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא:

ה) וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה וְגוֹ׳. בָּא לְהוֹדִיעַ מַה שֶּׁרָמַז בְּפָסוּק רִאשׁוֹן כִּי הוּא הַבּוֹרֵא הַכֹּל עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְאָמַר כִּי הָאָרֶץ לֹא הוֹצִיאָה צִמְחָהּ עַד אֲשֶׁר הִשְׁקָה ה׳ וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי לֹא הִמְטִיר וְגוֹ׳. גַּם הוֹדִיעַ כִּי חַיַּת הַשָּׂדֶה הוּא יְצִירָה כְּאוֹמְרוֹ וַיִּיצֶר ה׳ וְגוֹ׳ כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֶלָּא שֶׁהֵכִין גֹּלֶם מֵהָאֲדָמָה כְּמוֹ שֶׁהֵכִין צוּרַת אָדָם, וְהִשְׁרָצַת הַמַּיִם רְמָזָהּ גַּם כֵּן בְּאוֹמְרוֹ וְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּכְבָר אָמְרוּ ז״ל (חֻלִּין כז:) כִּי מֵהָרָקִיעַ נִבְרְאוּ:

עוֹד יְכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר בְּדַקְדֻּק בַּכָּתוּב עוֹד אוֹמְרוֹ וְאָדָם אֵין מַה הוּא הַכַּוָּנָה בְּהוֹדְעָה זוֹ. עוֹד לָמָּה חָזַר לוֹמַר וַיִּיצֶר וְגוֹ׳ עָפָר וְגוֹ׳ וּכְבָר הִשְׁמִיעָנוּ בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם וְאִם בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ כִּי מִן הֶעָפָר בְּרָאוֹ לָמָּה הֵצְרַךְ לִכְפֹּל הוֹדַעַת הַבְּרִיאָה וְהָיָה לוֹ לְהוֹסִיף שָׁם בְּהוֹדַעַת הַבְּרִיאָה וְלוֹמַר עָפָר מִן הָאֲדָמָה: אָכֵן יִתְבָּאֵר עַל פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ ז״ל (ב״ר פי״ד) כִּי אָדָם הָרִאשׁוֹן חֵלְתּוֹ שֶׁל עוֹלָם עַד כָּאן, מוּבָן מִדִּבְרֵיהֶם כִּי הָעוֹלָם דִּין חַלָּה יֵשׁ בּוֹ. וְשָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק ב׳ מִמַּסֶּכֶת חַלָּה וְזֶה לְשׁוֹנָם הַמְפֹרָשׁ חַלָּתוֹ קֶמַח וְכוּ׳ אֵינָהּ חַלָּה וּתְנַן בְּפֶרֶק ג׳ גִּלְגֵּל בְּחִטִּים וְכוּ׳ הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה חַיָּב מִיתָה עַד כָּאן וְהִנֵּה אֵין מְצִיאוּת לָאָרֶץ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה צְמָחִים זוּלַת עַל יְדֵי הַשְׁקָאַת הָאָרֶץ וְזֶה הוּא גִּלְגֵּל בָּעֵסָה וּמֵעֵתָה כָּל צִמְחֵי הָאֲדָמָה אֲסוּרִים קֹדֶם שֶׁהוּרְמָה מִמֶּנָּה חַלָּה שֶׁהוּא יְצִירַת הָאָדָם כִּי הָאֲדָמָה נִתְחַיְּבָה בְּחַלָּה וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָה טֶבֶל הִיא, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כָּאן וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה וְגוֹ׳ וְכָל עֵשֶׂב וְגוֹ׳ טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לָאָרֶץ לְהוֹצִיאָם אֶלָּא הָאָרֶץ נִתְעַבְּרָה מֵהֶם בְּמַאֲמָרוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲבָל לֹא יָצְאוּ וְהַטַּעַם הוּא לִהְיוֹת שֶׁאָדָם אֵין שֶׁהוּא הַחַלָּה שֶׁל הָאָרֶץ, וְאָמַר הַתִּקּוּן שֶׁעָשָׂה ה׳ לְהוֹצִיא הַצְּמָחִים וְאַד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְגִלְגֵּל אֶת כָּל עֲפַר הָעוֹלָם כְּאוֹמְרוֹ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל וְגוֹ׳ וַיִּיצֶר ה׳ וְגוֹ׳ אֶת הָאָדָם עָפָר וְגוֹ׳ זוֹ הִיא הֲרָמַת הַחַלָּה אַחַר שֶׁנִּתְחַיְּבָה כָּל הָאָרֶץ בְּחַלָּה וְהֵרִים ה׳ חַלָּה זוֹ הֵחֵרָה כָּל הָאָרֶץ וּצְמָחֶיהָ וְאִם הָיָה מְגַלְגֵּל בְּמַיִם חֵלֶק אֶחָד מֵהָאָרֶץ לֹא הָיָה יוֹצֵא מִכְּלַל טֶבֶל אֶלָּא הַחֵלֶק שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל: וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי עָפָר שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹצַר הָאָדָם לֹא עָפָר שֶׁל גַּן עֵדֶן אֶלָּא שֶׁל הָעוֹלָם וּכְמוֹ שֶׁדִּיֵּק הַכָּתוּב (ג׳ כ״ג) לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם, אֲבָל גַּן עֵדֶן לֹא הֵצְרַךְ לְהָרִים מִמֶּנָּה חַלָּה וְאַחַר כָּךְ יוֹצִיא מִמֶּנָּה נְטָעִים כִּי כֻּלָּה קֹדֶשׁ וְלָזֶה אָמַר וַיִּטַּע ה׳ וְגוֹ׳ גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם פֵּרוּשׁ קֹדֶם בְּרִיאַת הָאָדָם כְּאוֹמְרָם ז״ל (פְּסָחִים נד.) וְהֵכִינָהּ לָאָדָם שֶׁהָיָה צָעֲמוֹ חַלָּה קֹדֶשׁ לְהֶנּוֹת מִקֹּדֶשׁ וּכְכֹהֵן הָאוֹכֵל בִּתְרוּמָה:

(ח) **וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:**

ח וּנְצִיב יְיָ אֱלֹהִים גִּינְתָּא בְּעֵדֶן מִלְּקַדְמִין וְאַשְׁוִי תַּמָּן יָת אָדָם דִּי בְרָא:

רש"י◄ **מִקֶּדֶם•** בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עֵדֶן נָטַע אֶת הַגָּן, וְאִם תֹּאמַר, וַהֲרֵי כְּתִיב: "וַיִּבְרָא וְגוֹ' אֶת הָאָדָם וְגוֹ'"? רְאִיתִי בְּבָרַיְתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, מִל"ב מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת, וְזוֹ אַחַת מֵהֶן, כְּלָל שֶׁלְּאַחֲרָיו מַעֲשֶׂה, הוּא פְּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן: "וַיִּבְרָא וְגוֹ' אֶת הָאָדָם" זֶהוּ כְּלָל, סָתַם בְּרִיאָתוֹ מֵהֵיכָן, וְסָתַם מַעֲשָׂיו. חָזַר וּפֵרַשׁ "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים וְגוֹ'" וַיַּצְמַח לוֹ גַּן עֵדֶן וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן, וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה. הַשּׁוֹמֵעַ סָבוּר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אַחֵר, וְאֵינוֹ אֶלָּא פֵּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. וְכֵן אֵצֶל הַבְּהֵמָה, חָזַר וְכָתַב: "וַיִּצֶר ה' וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" כְּדֵי לְפָרֵשׁ "וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם" לִקְרוֹת שֵׁם, וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרְקִיעַ• אור החיים

(ט) **וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע:**

ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל אִילָן דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי וְטַב לְמֵיכַל וְאִילַן חַיָּיא בִּמְצִיעוּת גִּינְתָּא וְאִילַן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:

רש"י◄ **וַיַּצְמַח•** לְעִנְיַן הַגַּן הַכָּתוּב מְדַבֵּר• **בְּתוֹךְ הַגָּן•** בְּאֶמְצַע הַגָּן•

(י) **וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים:**

י וְנַהֲרָא הֲוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת גִּינְתָּא וּמִתַּמָּן יִתְפְּרַשׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי נַהֲרִין:

(יא) **שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב:**

יא שׁוּם חָד פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרַע דְּחַוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא:

רש"י◄ **פִּישׁוֹן•** הוּא נִילוּס נְהַר מִצְרַיִם, וְעַל שֵׁם שְׁמֵימָיו מִתְבָּרְכִין וְעוֹלִין וּמַשְׁקִין אֶת הָאָרֶץ, נִקְרָא פִּישׁוֹן, כְּמוֹ "וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו". דָּבָר אַחֵר: "פִּישׁוֹן", שֶׁהוּא מְגַדֵּל פִּשְׁתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל מִצְרַיִם: "וּבוֹשׁוּ עוֹבְדֵי פִּשְׁתִּים"•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ בראשית תשכ"ט)

וְעַל שֵׁם שְׁמֵימָיו מִתְבָּרְכִין . . נִקְרָא פִּישׁוֹן (רש"י ב, יא)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה מַּכְרִיחַ אֶת רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ אֶת שֵׁם הַנָּהָר (וְהַרֵי לֹא פֵּרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם "אֶרֶץ הַחֲוִילָה"). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַתּוֹרָה מַאֲרִיכָה בְּשִׁבְחוֹ וּמַעֲלָתוֹ שֶׁל הַ'גַּן': "כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל", "וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים" (הַיְנוּ שֶׁנְּהָרוֹת אֵלּוּ הֵם הַמָּקוֹר לְכָל הַנְּהָרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם), "אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב . . וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם". לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁגַּם שֵׁם הַנָּהָר מוֹרֶה עַל מַעֲלָה וָשֶׁבַח - מֵימָיו מִתְבָּרְכִין. וְכָן בִּשְׁאָר הַנְּהָרוֹת: **גִּיחוֹן** — הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה. **חִדֶּקֶל** — מֵימָיו חַדִּין וְקַלִּין. **פְּרָת** — מֵימָיו פָּרִים וְרָבִים וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם.

(יב) **וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:**

יב וְדַהֲבָא דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדֹלְחָא וְאַבְנֵי בּוּרְלָא:

(יג) **וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ:**

יג וְשׁוּם נַהֲרָא תִּנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרְעָא דְכוּשׁ:

רש"י◄ **גִּיחוֹן•** שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה וְהֶמְיָתוֹ גְּדוֹלָה מְאֹד, כְּמוֹ: "וְכִי יִגַּח", שֶׁמִּנַּגֵּחַ וְהוֹלֵךְ וְהוֹמֶה•

(יד) **וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת:**

יד וְשׁוּם נַהֲרָא תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדְנְחָא דְאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא פְּרָת:

רש"י◄ **חִדֶּקֶל•** שֶׁמֵּימָיו חַדִּין וְקַלִּין• **פְּרָת•** שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרָבִין, וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם• **כּוּשׁ וְאַשּׁוּר•** עֲדַיִן לֹא הָיוּ, וְכָתַב הַמִּקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד• **קִדְמַת אַשּׁוּר•** לְמִזְרָחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר• **הוּא פְּרָת•** הֶחָשׁוּב עַל כֻּלָּם, הַנִּזְכָּר עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל•

(טו) **וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ:**

טו וְדַבַּר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרֵהּ בְּגִינְתָּא דְּעֵדֶן לְמִפְלְחָהּ וּלְמִטְּרָהּ:

רש"י◄ **וַיִּקַּח•** לְקָחוֹ בִּדְבָרִים נָאִים וּפִתָּהוּ לִיכָּנֵס. בְּרֵאשִׁית רַבָּה• אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) **וַיִּטַּע ה' וְגוֹ'. וַיָּשֶׂם וְגוֹ' וַיַּצְמַח וְגוֹ'.** טַעַם שֶׁהִפְסִיק בְּשִׂימַת הָאָדָם בְּתוֹךְ הוֹדְעַת נִטְעֵי הַגַּן לוֹמַר כִּי בִּשְׁבִילוֹ בָּרָא ה' הַגַּן וְלִכְבוֹדוֹ. וְזֶה הוּא שֶׁעִוּר הַכָּתוּב **וַיִּטַּע** וְגוֹ' **וַיָּשֶׂם** פֵּרוּשׁ לְסִבָּה זוֹ לְשׁוּם שָׁם הָאָדָם וְאַחַר כָּךְ חָזַר לְפָרֵט עִנְיְנֵי הַגַּן וּנְהָרוֹתָיו וְתוֹעֲלִיּוֹתֵיהֶם וְחָזַר לוֹמַר (פָּסוּק טו) **וַיִּקַּח** ה' וְגוֹ' **וַיַּנִּיחֵהוּ** וְגוֹ' לְגַלּוֹת עַל מַה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּאוֹמְרוֹ **וַיָּשֶׂם** שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לוֹמַר בָּהּ אֶלָּא שֶׁהָאָדָם הָיָה סִבָּה לִנְטִעַ הַגַּן שֶׁאִם עַל הוֹדְעַת הַנִּחַת אָדָם בַּגַּן חֲרֵי הוּא אוֹמֵר **וַיִּקַּח** וְגוֹ' **וַיַּנִּיחֵהוּ.** וּפָסוּק **וַיַּנִּיחֵהוּ** לְבַד לֹא יִסְפִּיק לְהוֹדְעָה זוֹ שֶׁבִּשְׁבִיל הָאָדָם לוֹ לִשְׁמוֹ בָּרָא ה' הַגַּן שֶׁאִפְשָׁר כִּי ה' בְּרָאוֹ לְשׁוּם בּוֹ לַאֲשֶׁר יָשָׁר בְּעֵינָיו לִמְשָׁרְתָיו לְמַלְאָכָיו לְרוּחוֹת הָעֶלְיוֹנִים וּבְאוֹתוֹ זְמַן נִתְרַצָּה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם גַּם הָאָדָם, וּבֵן יוֹמוֹ נִקְרָא פָּרוּשׁ וְגָרוּשׁ וְשָׁלוּחַ וְנִשְׁאַר הַגַּן לִשְׁאָר בְּרוּאָיו. לָזֶה הוֹדִיעַ ה' חִסְדּוֹ כִּי הַגַּן לָאָדָם בָּרָאוֹ וְעוֹדֶנּוּ עוֹמֵד לָאָדָם הַיָּדִיד לְקוֹנוֹ וְאֵין לְשׁוּם נִבְרָא חֵלֶק בַּגַּן זוּלַת אָדָם אֲשֶׁר לֹא פָּגַם דְּיוֹקְנוֹ וְצַלְמוֹ:

טו) **וַיִּקַּח** וְגוֹ'. **לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ.** מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב יַגִּיד כִּי הַגַּן צָרִיךְ לָהּ עוֹבֵד וְשׁוֹמֵר וְהָאֱמֶת יַכְחִישׁ זֶה כִּי לָמָּה יִהְיֶה צָרִיךְ לְשָׁמְרָהּ אִם מֵהַגַּנָּבִים זֶה הַבַּאי הִיא וּמַה הִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה הַגַּן וְאִם צְרִיכָה עוֹבֵד אִם כֵּן זֶה לָהּ חֲמִשָּׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה (בְּקֵרוּב) מִי עֲבָדָהּ:

אָכֵן יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל הוֹוֶה אֵינוֹ אֶלָּא דֶּגְמָא לְרוּחָנִיּוּת וּכְמוֹ שֶׁהָאֲדָמָה צְרִיכָה עֲבוֹדָה וְהַזְרָעָה וְהַגְשָׁמָה לְהוֹצִיא מִזּוֹן אָדָם גַּם שְׁמִירָה מִדְּבָרִים הַמַּפְסִידִים וְהַמְּרַעִים לַצּוֹמֵחַ כָּמוֹ כֵּן גַּן עֵדֶן אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם אַדְמַת

(טז) **וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל:** אור החיים

טז ופקיד יי אלהים על אדם למימר מכל אילן גינתא מיכל תיכול:

(יז) **וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:**

יז ומאילן דאכלין פירוהי חכימין בין טב לביש לא תיכול מנה ארי ביומא דתיכול מנה מימת תמות:

(יח) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:**

יח ואמר יי אלהים לא תקין למהוי אדם בלחודוהי אעביד לה סמך לקבלה:

רש"י ◄ **לא־טוב היות וגו'** • שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשָׁיוֹת הֵן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג, וְזֶה בַּתַּחְתּוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג• **עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ** • זָכָה – עֵזֶר, לֹא זָכָה – כְּנֶגְדּוֹ לְהִלָּחֵם•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 20)

שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשָׁיוֹת הֵן (רש"י ב, יח)

וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁקָּשֶׁה לָאָדָם לִהְיוֹת לְבַד, בּוֹדֵד. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה "לֹא טוֹב לָאָדָם הֱיוֹת לְבַדּוֹ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". מוּבָן אִפּוֹא, שֶׁעֶצֶם הֱיוֹתוֹ לְבַדּוֹ אֵינוֹ טוֹב, וְלֹא רַק שֶׁזֶּה לֹא טוֹב לָאָדָם. לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י מַדּוּעַ זֶה לֹא טוֹב בְּעֶצֶם – שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ ב' רָשָׁיוֹת הֵן. וּמִכְּעַס זֶה מַעֲתִיק בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל אֶת הַתֵּבוֹת **לֹא טוֹב הֱיוֹת** וְגוֹ' (וְתוּ לֹא), כִּי בְּתֵבוֹת אֵלֶּה קַיָּם הַיְסוֹד וְהַהֶכְרֵחַ לְפֵרוּשׁוֹ. אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַנְּפָשׁוֹת לְבַד כִּי הַגּוּפוֹת נִגְשְׁמוּ גַּם הִיא צְרִיכָה עֲבוֹדָה וּשְׁמִירָה כְּפִי רוּחָנִיּוּתָהּ הַגְּשָׁמָה הַמְיֻחֶדֶת לָהּ הִיא עֵסֶק הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים לב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי, וְהַזְּרָעִים הֵם מִצְוֹת עֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם כָּרָמוּז בְּדִבְרֵי נָבִיא (הוֹשֵׁעַ י) זִרְעוּ לָכֶם וְגוֹמֵר וַהֲגַם שֶׁלֹּא נִזְכַּר בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא אֶלָּא הַצְּדָקָה לֹא עַל פְּרַט הַצְּדָקָה לְבַד הוּא אוֹמֵר אֶלָּא עַל כָּל פְּרָטֵי הַצְּדָקוֹת הוּא אוֹמֵר וְכֵן הוּבָא בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים קיד) שֶׁכָּל מִצְוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זוֹרְעָהּ וְכוּ', וְהָעֲבוֹדָה הִיא הִתְעַסְּקוּת גָּדוֹל וְהִסְתַּכְּלוּת נִמְרָץ בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא עִקַּר מִצְוָתָהּ, וְהַשְּׁמִירָה גַּם כֵּן לְבַל יִפְרֹץ גְּדֵרֶיהָ וּלְבַל יַפְסִיד צְמָחֶיהָ וְהִיא שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה אֲשֶׁר צָרִיךְ הָאָדָם לִשְׁמֹר לְבַל עֲבוֹר עֲלֵיהֶם כִּי הֵם הַמַּפְסִידִים כָּל דָּבָר טוֹב וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (סוֹטָה כא.) עֲבֵרָה מְכַבָּה מִצְוָה וַהֲגַם שֶׁאָמְרוּ וְאֵין עֲבֵרָה מְכַבָּה תּוֹרָה אֵין כַּוָּנָתָם לוֹמַר שֶׁמַּעֲשֶׂה הָרַע לֹא יַפְסִיד הַתּוֹרָה כָּל עִקָּר אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֵין כֹּחַ בַּעֲבֵרָה אַחַת לְכַבּוֹת הַתּוֹרָה וּלְעוֹלָם כִּי יַרְבֶּה לְהַשְׁחִית תִּשְׁחֵת תּוֹרָתוֹ וְיִדְעַךְ נֵרָהּ וְתֶהֱפַךְ שִׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו רַחְמָנָא לִצְלָן:

וּמֵעַתָּה יָצְדַּק לוֹמַר עַל גַּן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ.

וְהִנֵּה בַּיָּמִים הַהֵם כְּשֶׁהִנִּיחַ ה' הָאָדָם בְּגַן עֵדֶן הָיָה מַבִּיט וְצוֹפֶה בִּפְעֻלּוֹת צַדִּיק לְחַיִּים בְּמַעֲשָׂיו מַה שֶּׁהָיָה פּוֹעֵל בְּגַן עֵדֶן אַךְ אַחַר אֲשֶׁר נִגְרַשׁ הָאָדָם הֻשַּׁל מִמֶּנּוּ רְאוּת הַדָּבָר אֲבָל הַמַּעֲשֶׂה נָכֹשׁ עָמֵל עָמְלָה לוֹ כִּי הְרוּחָנִיּוּת לֹא יִמְנְעֻנָּה הַהַרְחָקָה וְהַפְּעֻלָּה נַעֲשֵׂית אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ בָּעוֹלָם הַזֶּה לָאֱכֹל מִפְּרִי דַרְכּוֹ שֶׁהוּא מְזוֹן הַנִּשְׁמָה בְּגַן עֵדֶן. שוּב בָּא לְיָדֵי מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ ז"ל וְז"ל לְעָבְדָהּ אֵלּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה וּלְשָׁמְרָהּ אֵלּוּ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְכַנָּתָם ז"ל עַל דֶּרֶךְ שֶׁבְּאַרְנוּ:

טז) **וַיְצַו** ה' וגו'. טַעַם אוֹמְרוֹ לֵאמֹר וְכָפַל אָכֹל תֹּאכֵל וְכָפַל מוֹת וְגוֹ' יְכַוֵּן עַל חַוָּה שֶׁצִּוָּהוּ לֵאמֹר הַמִּצְוָה לְחַוָּה, אָכֹל אַתָּה, תֹּאכַל בַּת זוּגְךָ, מוֹת אַתָּה, תָּמוּת גַּם הִיא אִם תַּעֲבֹר, יֶשְׁנָהּ בָּאַזְהָרָה וְיֶשְׁנָהּ בָּעֹנֶשׁ:

וּמְצָאתִי שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ש"ר פכ"ח) וז"ל אָמַר רַבִּי תַּחֲלִיפָא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם נַקְדִּים לָאֲנָשִׁים כְּמוֹ שֶׁהִקְדַּמְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ נִצְטַוִּית חַוָּה וְעָמְדָה וְקִלְקְלָה וְכוּ' עַד כָּאן דִּקְדֵּק לוֹמַר נִצְטַוִּית וְלֹא אָמַר צִוִּיתִי לְחַוָּה לְרַמֹּז דְּבָרֵנוּ כִּי לָאָדָם צִוָּה לֵאמֹר לָהּ:

עוֹד יִרְמֹז בַּכֶּפֶל אָכֹל תֹּאכֵל מוֹת תָּמוּת לֵאמֹר כִּי הַמַּתָּנָה נְתוּנָה לוֹ וּלְכָל הַבָּאִים מִמֶּנּוּ שֶׁהֵם כָּל זַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת לֶאֱכֹל מֵהַגַּן וְאִם וְגוֹ' מוֹת וְגוֹ' פֵּרוּשׁ מוֹת הוּא וְיָמוּתוּ כָּל הַבָּאִים מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה שֶׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל כָּל הַנִּבְרָאִים עַד אֲשֶׁר תֹּאבַד וְהַמָּה שֶׁנִּדְבְּקָה אָז וּבְלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח:

וְטַעַם אוֹמְרוֹ וַיְצַו ה' אֱלֹהִים וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ וַיְצַו ה' אוֹ וַיְצַו אֱלֹהִים. כָּאן רָמַז רַחֲמִים וָדִין אִם יֵיטִיב יַקִּיפוּהוּ בְּרַחֲמִים וְאִם לֹא מִשְׁפָּט לְמוּלוֹ:

יח) **וַיֹּאמֶר** ה' וגו' לֹא טוֹב וגו'. קָשֶׁה הֲלֹא כְּבָר בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם, עוֹד קָשֶׁה אוֹמְרוֹ סָמוּךְ לוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ וְגוֹמֵר וַיִּצֶר וְגוֹמֵר כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה שֶׁנִּבְרְאָה שֶׁרָצָה לְזַוֵּג לוֹ חַיַּת הַשָּׂדֶה וְזֶה פֶּלֶא לְזַוֵּג אָדָם וּבְהֵמָה וְעוֹד שֶׁיָּסִיר נְקֵבַת בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה מִבֵּן זוּגָהּ וּלְזַוְּגָהּ עִם הָאָדָם, עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה, עוֹד קָשֶׁה אוֹמְרוֹ וַיַּפֵּל ה' תַּרְדֵּמָה וְגוֹ' וְכִי לֹא הָיָה ה' יָכוֹל לִבְרֹא לוֹ בַּת זוּגוֹ עָפָר מִן הָאֲדָמָה מִלְּבַד מַה שֶּׁהִקְשִׁינוּ שֶׁמָּצִינוּ לוֹ שֶׁבָּרָא לוֹ בַּת זוּגוֹ בְּיוֹם הִבָּרְאוֹ וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב אַחַר כֵּן זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם וְגוֹ' בְּיוֹם הִבָּרְאָם וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ דְּרָשׁוֹת רַבּוֹת וּצְרִיכִין פּוֹתֵר אֲבָל פְּשָׁט הַכָּתוּב לֹא מְצָאנוּהוּ:

וְנִרְאֶה לְפִי מַה שֶּׁקָּדַם מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (עֵרוּבִין יח) כִּי אָדָם וְחַוָּה דּוּ פַּרְצוּפִין נִבְרְאוּ לְמָאן דְּאָמַר פַּרְצוּף, וּלְמָאן דְּאָמַר זָנָב, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, וּכְפִי זֶה זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בִּנְיָנָהּ כִּי מִתְּחִלָּה בְּרָאָה דְּבוּקָה עִמּוֹ מַמָּשׁ לְמָן דְּאָמַר כִּסְבָרָתוֹ וּלְמָן דְּאָמַר כִּסְבָרָתוֹ וּבְסֵדֶר זֶה יֶשְׁנָם גַּם כֵּן בַּהֲכָנַת הַמּוֹלִיד דַּהֲלֹא תִּמְצָא שֶׁאָמַר ה' לָהֶם (א' כח) פְּרוּ וּרְבוּ וְגוֹ' קֹדֶם הַנְּסִירָה הָא לָמַדְתָּ שֶׁהֵכִינָם ה' לְהוֹלִיד גַּם בִּהְיוֹתָם בְּסֵדֶר זֶה וְזֹאת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נִסַּר ה' וּלְקָחָהּ מִמְּקוֹם דְּבִיקָתָהּ אֲשֶׁר בְּרָאָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם, גַּם דָּבָר יָדוּעַ הוּא כִּי כָּל מַשְׂכִּיל וְחָכָם הַמַּתְחִיל לְהַבִּיט אִמְרֵי נֹעַם ה' תּוֹרַת ה' מֵעֵת יֵאוֹרוּ עֵינָיו יֵדַע גֹּדֶל הַפְּלֻגַּת מִדַּת טוּבוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר הִגְדִּיל לְהִתְחַכֵּם לְהָכִין הַפְּלֻגַּת הַטּוֹב וַהֲכָנָתָם. וּמֵעַתָּה יֵשׁ לָנוּ לַחְקֹר זֹאת סִבַּת חֵטְא הָאָדָם וּמַה שֶּׁנִּתְגַּלְגֵּל לוֹ וּלְכָלְלוֹת הַנִּבְרָאִים וּמְצָאנוּהוּ כִּי הִיא הָאִשָּׁה הָיְתָה סִבָּה לְכָל הֶפְסֵד וְכִלְיוֹן הָעוֹלָם שֶׁשָּׁלַט בָּהּ הַנָּחָשׁ וְנִצַּח דַּעְתָּהּ וְלֹא הָיָה עִמָּהּ הָאָדָם כַּנִּשְׁמָע מֵהַכָּתוּב וְאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פי"ט) כִּי הָיָה הָאָדָם יָשֵׁן אוֹ לְמָאן דְּאָמַר שֶׁהָיָה עוֹבֵר בָּעוֹלָם וְכוּ' וּמָצָא נָחָשׁ לַחְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהִסִּיתָהּ. וּמֵעַתָּה יִהְיֶה פֶּה וְלָשׁוֹן לַנִּבְרָאִים לוֹמַר יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת בַּמֶּה שֶׁנִּסְּרָהּ וְלֹא הִנִּיחַ תַּכְלִית הַבְּרִיאָה כַּסֵּדֶר הָרִאשׁוֹן וְלֹא הָיָה מָקוֹם לַנָּחָשׁ לְהָסִית הָאִשָּׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֲשֶׁר עַל כֵּן נִתְכַּבֵּס ה' וְכָתַב קֹדֶם לִקִיחַת הַצֵּלָע מֵהָאָדָם טַעַם הַדָּבָר שֶׁכַּוָּנַת ה' בַּדָּבָר הָיְתָה לְהֵיטִיב לְהָאָדָם אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה כְּמִדַּת אֱלֹהֵינוּ וְזֶה הוּא שִׁעוּר וּמַשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים אַחַר אֲשֶׁר הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ בִּבְרִיאַת יוֹם ו' כִּי בָּרָא הָאָדָם זָכָר וּנְקֵבָה דּוּ פַּרְצוּפִין אוֹ זָנָב רָאָה ה' כִּי לֹא נָכוֹן שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם בַּד אֶחָד וַהֲגַם שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת זוּג אַף עַל פִּי כֵן אֶחָד הָיָה וְאֵינוֹ אֶלָּא לְבַדּוֹ, הַמָּשָׁל בָּזֶה אִם יִרְצֶה הוּא לָלֶכֶת לַעֲשׂוֹת חֶפְצָיו תֵּלֵךְ עִמּוֹ אִם תֵּלֵךְ הָאִשָּׁה לְשַׂמֵּשׁ בַּעֲלָהּ יֵלֵךְ עִמָּהּ גַּם כֵּן וְנִמְצָא שֶׁהוּא בַּד אֶחָד וְנִמְלַךְ ה' כִּי הָעֵזֶר תִּהְיֶה עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ פֵּרוּשׁ בִּנְיָן נִפְרָד לְמוּלוֹ לְשַׂמְּשׁוֹ וּלְהַכְנָתוֹ

(יט) וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

רש"י◄ **וַיִּצֶר וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה•** הִיא יְצִירָה, הִיא עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה: "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'", אֶלָּא בָּא וּפֵרַשׁ שֶׁהָעוֹפוֹת נִבְרְאוּ מִן הָרָקִיעַ. לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה, מִן הַמַּיִם נִבְרְאוּ, וְכָאן אָמַר, מִן הָאֲדָמָה נִבְרְאוּ. וְעוֹד, לְמֻדְךָ כָּאן, שֶׁבִּשְׁעַת יְצִירָתָן מִיָּד בּוֹ בַּיּוֹם הֱבִיאָם אֶל הָאָדָם לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם, וּלְדִבְרֵי אַגָּדָה: יְצִירָה זוֹ, לְשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ, כְּמוֹ: "כִּי תָצוּר אֶל עִיר", שֶׁכְּבָשָׁן תַּחַת יָדוֹ שֶׁל אָדָם. **וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגוֹ'•** סָרְסֵהוּ וּפָרְשֵׁהוּ: "כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם, הוּא שְׁמוֹ לְעוֹלָם"•

יט וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל חֵוֹת בָּרָא וְיָת כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם לְמֶחֱזֵי מַה יִקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי הֲוָה קָרֵי לֵהּ אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ:

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

כ וּקְרָא אָדָם שְׁמָהָן לְכָל בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל חֵוֹת בָּרָא וּלְאָדָם לָא אַשְׁכַּח סְמֹךְ לְקִבְלֵהּ:

(כא) וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה:

כא וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים שִׁנְתָא עַל אָדָם וּדְמֵךְ וְנָסִיב חָדָא מֵעִלְעוֹהִי וּמְלֵי בִשְׂרָא תְּחוֹתַהּ:

רש"י◄ **וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר• וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה.** כְּשֶׁהֵבִיאָן, הֵבִיאָן לְפָנָיו כָּל מִין וּמִין זָכָר וּנְקֵבָה, אָמַר: לְכֻלָּם יֵשׁ בֶּן זוּג, וְלִי אֵין בֶּן זוּג, מִיָּד: "וַיַּפֵּל"• **מִצַּלְעֹתָיו•** מִסִּטְרָיו, כְּמוֹ: "וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן", זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "שְׁנֵי פַּרְצוּפִין נִבְרְאוּ"• **וַיִּסְגֹּר•** מְקוֹם הַחֲתָךְ• **וַיִּישָׁן וַיִּקַּח•** שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרֵאת, וְתִתְבַּזֶּה עָלָיו•

(כב) וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם:

כב וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יָת עִלְעָא דְּנָסִיב מִן אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם:

רש"י◄ **וַיִּבֶן•** כַּבְּנִין, רְחָבָה מִלְּמַטָּה וּקְצָרָה מִלְّמַעְלָה, לְקַבֵּל הַוָּלָד, כְּאוֹצָר שֶׁל חִטִּים, שֶׁהוּא רָחָב מִלְּמַטָּה וְקָצָר מִלְּמַעְלָה, שֶׁלֹּא יַכְבִּיד מַשָּׂאוֹ עַל קִירוֹתָיו• **וַיִּבֶן וְגוֹ' אֶת הַצֵּלָע וְגוֹ' לְאִשָּׁה•** לִהְיוֹת אִשָּׁה, כְּמוֹ: "וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד", לִהְיוֹת אֵפוֹד•

(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־זֹּאת:

כג וַאֲמַר הָאָדָם הָדָא זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא דָּא:

רש"י◄ **זֹאת הַפַּעַם•** מְלַמֵּד שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה• **לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגוֹ'•** לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן, מִכָּאן שֶׁנִּבְרְאָה הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ•

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי לִבְחִינַת הַהוֹלָדָה וְהַזִּווּג כְּבָר הֵטִבַּע בַּסֵּדֶר הָרִאשׁוֹן כִּי מָצִינוּ לוֹ שֶׁצִּוָּה לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ קֹדֶם הַנְּסִירָה. וּמֵעַתָּה אִם לָזֶה הָיְתָה סִבַּת קִיחַת הַנְּקֵבָה, מִצַּד הָאָדָם יֶשְׁנוֹ מְציאוּת אַחֵר שֶׁיְּגוֹר ה' עַל אֶחָד מֵהַנִּבְרָאִים וְיִהְיֶה לוֹ לְעֵזֶר לְהוֹעִיל וְתִשָּׁאֵר הָאִשָּׁה בִּמְקוֹם יְצִירָתָהּ. לָזֶה אָמַר הַכָּתוּב (יט) וַיִּצֶר וְגוֹ' כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְגוֹ' וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִרְאוֹת מַה יִקְרָא לוֹ כִּי בִּבְחִינַת קְרִיאַת הַשֵּׁם תֵּכֶר בְּחִינַת הַמֶּזֶג וּבְאֶמְצָעוּת הַהֲכָרָה יוּכַל לְבָרֵר מְציאוּת הָעֵזֶר הֲיֵשְׁנָהּ. וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי לֹא מָצָא עֵזֶר וְהֵכִרַח לְקֶלַע הַנְּקֵבָה מִצִּדּוֹ וְלַעֲשׂוֹתָהּ כְּנֶגְדּוֹ וְהַכַּוָּנָה הִיא לְטוֹבַת הָאָדָם וְאִם אַחַר כָּךְ יָצָא מַה שֶׁיָּצָא וְהָיָה זֶה סִבָּה לְהַמְצָאַת הָאִשָּׁה בִּיְחוּד מִבַּלְעֲדֵי אִישָׁהּ וְהִכִּישָׁהּ נָחָשׁ אֵין מָקוֹם לוֹמַר לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה כִּי אֱלֹקִים חָשְׁבָהּ לְטוֹבָה וִישָׁרִים דַּרְכֵי ה' וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וְגוֹ'. וְזֶה הוּא שִׁעוּר הַכְּתוּבִים לִהְיוֹת שֶׁרָצָה הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ חִטְא הָאָדָם כִּי הוּא זֶה סִבָּה לִגְזֵרַת הַמָּוֶת וְהוּא הַסּוֹבֵב וְהוּא מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (כה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם וְגוֹ' קֹדֶם לְהוֹדִיעַ הֲכָנַת הַסִּבָּה שֶׁהִיא לְצַד הֱיוֹת הָאִשָּׁה מֻפְרֶדֶת מִגּוּף אָדָם וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיַּקַּח אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו פֵּרוּשׁ נְסִירַת הָאִשָּׁה מֵהָאָדָם. וְלִהְיוֹת שֶׁתַּקְשֶׁה לוֹמַר וְלָמָּה הָיְתָה הֲכָנָה זוֹ לַחֵטְא וְלֹא הָיָה לוֹ לַה' לִנְסֹר אוֹתָהּ וְקָנָתָה לָהּ מְקוֹמָהּ וְאָז לֹא הָיָה חֵטְא בָּעוֹלָם. לָזֶה קָדַם לוֹמַר כִּי הָיָה לְצַד הַהֶכְרֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר וְגוֹ' לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ וְגוֹ' וְהַגַּם שֶׁבִּקֵּשׁ הָעֵזֶר מֵהַנִּבְרָאִים דִּכְתִיב וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם וְגוֹ' לֹא מָצָא עֵזֶר לָאָדָם מֵהֶם וְהֵכִרַח לִנְסֹר הַנְּקֵבָה וְנָחָה דַּעַת אָדָם בָּהּ כְּנֶגְדּוֹ וְלֹא טְמוּנָה מֵאֲחוֹרָיו כִּי בָּזֶה תִּשָּׂא עֹל סוֹבְלוֹ לָנוּחַ הוּא בִּמְקוֹמוֹ וְאוֹתָהּ יִשְׁלַח לְהָכִין וְלַעֲשׂוֹת צָרְכָּיו:

וּלְפִי דַּרְכֵּנוּ יֵשׁ טַעַם נָכוֹן בַּחֲקִירָה אַחַת לָמָּה ה' נִמְלַךְ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּרָא הָאָדָם וּבַת זוּגוֹ עִמּוֹ וְחָזַר וּנְסָרָהּ. כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לְהוֹדִיעַ כִּי מַעֲשֵׂה ה' טוֹב הוּא לַכֹּל וֵאלֹהִים חָשְׁבָהּ לְטוֹבָה וּבָרָא יַחַד זָכָר וּנְקֵבָה אֶלָּא דִּלְצַד הֲנָאַת הָאָדָם לְסַדֵּר הֲכָנָתוֹ הִפְרִידָם שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים אֵין נִשְׁתַּוִּין אֵלָיו וְאֵין מְצִיאוּת לִבְרֹא לוֹ אָדָם אַחֵר לַהֲכָנָתוֹ כִּי יֵשׁ טְעָמִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת ה' ב' אָדָם כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין ל"ז) וְהָבֵן. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר כִּי כָּל סֵדֶר הָאָמוּר בְּפָרָשָׁה זוֹ בְּבַקֶּשֶׁת הָעֵזֶר וּשְׁלִילָתוֹ וְהַמְצָאָתוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְצַד עֲשׂוֹת הַנְּקֵבָה נִפְרֶדֶת מֵהַזָּכָר כִּי טוֹב' הַשְּׁנַיִם מֵהָאֶחָד אֲבָל לְעִנְיַן זִווּג הֲכָנַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה כְּבָר בְּרָאוֹ ה' בְּיוֹם ו' וּבְרָאָם לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת אֵין מְנִיעָה לָזֶה לְצַד שֶׁאֵין פָּנִים בְּפָנִים כִּי הֵכִינָם ה' לְהַרְכָּבָה גַּם בַּסֵּדֶר שֶׁהָיוּ בָּהּ אָחוֹר וְאָחוֹר שֶׁיָּרִיק הַזָּכָר הַזֶּרַע דֶּרֶךְ מָקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ הַנּוֹצֵר. וְיֵשׁ לָנוּ לַחְקֹר זֹאת לְאֵיזֶה טַעַם בָּרָא ה' הָאִשָּׁה בְּגוּף הָאָדָם מַמָּשׁ וְלֹא בְּרָאָהּ בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ מִן הֶעָפָר כְּמוֹ שֶׁבָּרָא הַזָּכָר. וְנִרְאֶה כִּי בָּזֶה גִּלָּה דַּעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין הֲכָנַת זִווּג הָאֲנוּשִׁי מִזִּווּג הַבְּהֵמִי כִּי זִווּג הַבְּהֵמִי פּוֹעֵל פְּעֻלַּת הַהַזְרָעָה בְּכָל נְקֵבָה אֲשֶׁר תִּזְדַּמֵּן לְפָנָיו וַהֲגַם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסוּג זֶה גַּם כֵּן זָכָר וּנְקֵבָה לֹא שֶׁיִּתְחַיֵּב כָּל זָכָר לְהַכִּיר נְקֵבָתוֹ כָּל שֶׁמִּמִּינוֹ הִיא כָּל אֲשֶׁר יִזְדַּמֵּן לְפָנָיו מִמִּינוֹ חֲרֵי הוּא רַשָּׁאי וְאֵין רִשּׁוּם וְיִחוּד לִנְקֵבַת זָכָר בַּבְּהֵמִי לוֹמַר זוֹ פָּרָתוֹ שֶׁל שׁוֹר זֶה וְזוֹ פָּרָתוֹ וְכוּ' מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאָדָם שֶׁלֹּא מִלְּבַד שֶׁמֻּבְדָּל בִּבְחִינַת הַמִּין אֶלָּא גַּם מֻבְדָּל בִּפְרָטֵי הַמִּין כִּי כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ בַּת זוּגוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָזֶה נִתְחַכֵּם ה' לִבְנוֹת בַּת זוּגוֹ שֶׁל הָאָדָם מֵעֲצָמָיו לוֹמַר כִּי זוֹ בָּשָׂר מִבְּשָׂרוֹ. וְלָזֶה כְּשֶׁהִזְהִיר עַל הָעֲרָיוֹת רָשַׁם כִּנּוּי הָעֲרָיוֹת אֶל הַזְּכָרִים כְּאוֹמְרוֹ (אַחֲרֵי י"ח) עֶרְוַת אָבִיךָ עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ וְגוֹ' הֲרֵי שֶׁהֲגַם שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה אֶלָּא עַל הַנְּקֵבוֹת מְיַחֵד הַדָּבָר אֶל הַזְּכָרִים וְהָבֵן:

(כד) **עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:**

כד על כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר בֵּית מִשְׁכְּבֵי אָבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חַד:

רש"י◄ **עַל כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן, לֶאֱסוֹר עַל בְּנֵי נֹחַ אֶת הָעֲרָיוֹת. **לְבָשָׂר אֶחָד** • הַוָּלָד נוֹצָר עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וְשָׁם נַעֲשֶׂה בְּשָׂרָם אֶחָד.

(כה) **וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ:**

כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עַרְטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְכַּלְּמִין:

רש"י◄ **וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ** • שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים דֶּרֶךְ צְנִיעוּת, לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ דֵּעָה לִקְרוֹת שֵׁמוֹת, לֹא נִתַּן בּוֹ יֵצֶר הָרַע עַד אָכְלוֹ מִן הָעֵץ, וְנִכְנַס בּוֹ יֵצֶר הָרַע, וְיָדַע מַה בֵּין טוֹב לְרַע. אור החיים

ג (א) **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן:**

א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵוֹת בָּרָא דְּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵּיכְלוּן מִכֹּל אִילַן גִּינְתָּא:

רש"י◄ **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם** • מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן, הָיָה לוֹ לִסְמוֹךְ: "וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם"? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, מֵאֵיזוֹ סִבָּה קָפַץ הַנָּחָשׁ עֲלֵיהֶם, רָאָה אוֹתָם עֲרֻמִּים וְעוֹסְקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵין כֹּל וְנִתְאַוָּה לָהּ. **עָרוּם מִכֹּל** • לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ, הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ: "עָרוּם מִכֹּל", "אָרוּר מִכֹּל" (בראשית רבה). **אַף כִּי־אָמַר וְגוֹ'** • שֶׁמָּא אָמַר לָכֶם: "לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל וְגוֹ'", וְאַף עַל פִּי שֶׁרָאָה אוֹתָם אוֹכְלִים מִשְּׁאָר פֵּרוֹת, הִרְבָּה עָלֶיהָ דְּבָרִים כְּדֵי שֶׁתִּתְשִׁיבֶנּוּ וְיָבֹא לְדַבֵּר בְּאוֹתוֹ הָעֵץ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ' 16)

לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ (רש"י ג, א)

עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא הָיָה הַנָּחָשׁ מְדַבֵּר כְּמוֹ אָדָם, כַּכָּתוּב וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה. לָכֵן כָּתַב רַשִׁ"י שֶׁלַּנָּחָשׁ הָיְתָה גַּם עָרְמָה וְגַם תְּכוּנָה נוֹסֶפֶת שֶׁאִפְשְׁרָה לוֹ לְבַטֵּא אֶת הָעָרְמָה - כֹּחַ הַדִּבּוּר. אַךְ לֹא כָּתַב בִּמְפֹרָשׁ "עָרְמָתוֹ וְדִבּוּרוֹ", כִּי כָּאן אֵין הַכַּוָּנָה לְדִבּוּר כִּשֶׁלְּעַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מַעֲלָה (לְפִי עָרְמָתוֹ . . הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ), וְאִם כֵּן מַתְאִים יוֹתֵר לוֹמַר שֶׁלְּפִי גְּדֻלָּתוֹ הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ, שֶׁבָּזֶה מֻדְגָּשׁ שֶׁהַדִּבּוּר הוּא מַעֲלָה. אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כה) **וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים** וְגוֹ'. טַעַם הַדָּבָר לְהִיוֹתָם מִקֹּדֶם מֵשֻׁלָּלִים מִבְּחִינַת הָרַע וּכְלָלוּתָם קֹדֶשׁ הָיוּ דּוּמוֹת בָּהֶם פָּנִים שֶׁלְּמַטָּה כְּפָנִים שֶׁל מַעְלָה כִּי בְּחִינַת הָרַע שֶׁנִּדְבְּקָה בָּאָדָם הִיא אֲשֶׁר תַּבְדִּיל בַּחֵלֶק שֶׁלְּמַטָּה בָּאָדָם כִּי שֵׁם קָנָה הָרַע מְקוֹמוֹ וְזֶה לְךָ הָאוֹת אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תְּסוֹבְבֵהוּ הַקְּלִפָּה בָּעָרְלָה וְצִוָּה ה' לִכְרוֹת אוֹתָהּ הִנֵּהּ רוֹאֶה כִּי שֵׁם הִרְגִּיעָה שִׁידָה. וְתִמְצָא כִּי כָּל תַּאֲוַת הָרְשָׁעִים הַנּוֹאָפִים תִּבְעַר בַּמָּקוֹם הַהוּא וְגָזַר ה' לְכִסּוֹת הַתֵּעוּב. וְתִמְצָא שֶׁאָסְרוּ חֲז"ל (נִדָּה יד.) לְהָנִיחַ יָדוֹ וְכוּ' וְאָמְרוּ (שַׁבָּת קח:) יַד לָאֻמָּה תִּקָּצֵץ כִּי יַבְעִיר אֵשׁ זָרָה וּתְאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא נֶפַח וְזֶה לֹא הָיָה קֹדֶם לָכֵן. וְיֵשׁ לָנוּ לִבְחֹן הַדָּבָר מִמָּה שֶׁרָאִינוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁאָמַר (בְּרֵאשִׁית כד) לְעֶבֶד שִׂים נָא יָדְךָ וְגוֹ'. הַטַּעַם אָמְרוּ רז"ל (זֹהַר) כִּי אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לֹא הָיָה כָּל כָּךְ בְּהַשְׁוָאָה עִם כָּל הַנִּבְרָאִים בִּבְחִינָה זוֹ כִּי הִרְחִיק הַתֵּעוּב וְהַגַּם שֶׁלֹּא הֶרְחַק בְּהֶחְלֵט וְהַמִּיתָה מוֹכַחַת אֲבָל עַל כָּל פָּנִים לֹא הָיָה הַתֵּעוּב כָּל כָּךְ וּבְרִית קֹדֶשׁ שֶׁבִּבְשָׂרוֹ תַּמָּה הָיְתָה נְקִיָּה הָיְתָה. וּלְדֶרֶךְ זֶה יְדַיֵּק הַכָּתוּב עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְלֹא נִתְבַּיְּשׁוּ, שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁהָיוּ עֲרוּמִּים לֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה מַגֶּדֶת עֲלֵיהֶם שֶׁאֵין לָהֶם דָּבָר שֶׁיִּתְבַּיְּשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהָבֵן. וְהִגִּיד הַכָּתוּב מִי גָּרַם בְּחִינַת הָעֲרָוָה לְהַבְדִּיל בָּאָדָם חֶצְיוֹ שֶׁל מַטָּה וְאָמַר וְהַנָּחָשׁ וְגוֹ' וּמִזֶּה נִתְגַּלְּגְּלוּ הַדְּבָרִים וְכוּ':

א) **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם** וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה סִבָּה הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב כִּי הַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם: עוֹד נָתַתִּי לִבִּי לָתוּר הָעָרְמָה אֲשֶׁר הֵעֵרִים בָּעִנְיָן וְלֹא רָאִיתִי אֶלָּא דְּבַר רִשְׁעוּת, וְחָכְמָה נִפְלְאָה מִמֶּנּוּ:

אָכֵן יִתְבָּאֵר הָעִנְיָן בְּהָבִין כַּוָּנַת דְּבָרָיו בְּאוֹמְרוֹ אַף כִּי אָמַר וְגוֹ' שֶׁנִּרְאִים דְּבָרָיו כְּדִבְרֵי הוֹלְלוּת אֲשֶׁר עַל כֵּן קָדַם הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ כִּי הַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם כְּדֵי לְהִתְבּוֹנֵן בְּאֲמָרָיו שֶׁבָּהֶם הִשִּׂיג לְהָסִית אִשָּׁה יִרְאַת ה':

וְהִנֵּה בְּסֵדֶר דְּבָרָיו נִתְכַּוֵּן לוֹמַר ג' עִנְיָנִים וּבָהֶם הִשִּׂיג כַּוָּנָתוֹ:

א' בָּא לְהוֹדִיעַ אוֹתָהּ יְדִיעָה אַחַת כִּי כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִשִּׂיגָה לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת יִהְיֶה הַדָּבָר בְּעֵינֶיהָ כְּאִלּוּ אֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִכָּל עֵץ הַגָּן, הַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי כֻּלָּן כְּאַיִן נֶגְדּוֹ וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ לְגֹדֶל מַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ וְכוּ' וְהוּא אוֹמְרוֹ אַף כִּי אָמַר וְגוֹ' פֵּרוּשׁ יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ נִצְטַוִּית עַל הַכֹּל, נִתְכַּוֵּן בָּזֶה לְהַגְדִּיל חֶשְׁקָהּ בּוֹ וּלְהַבְטוֹת כָּל תַּאֲוֹתֶיהָ בְּכָל עֲצֵי הַגָּן. וְזוֹ הִיא הַמִּדָּה אֲשֶׁר מִתְנַהֵג בָּהּ הַיֵּצֶר הָרַע עִם הַנִּשְׁמָעִים לוֹ שֶׁיָּסִיר מֵהֶם תַּאֲוַת הַהֶתֵּר וְיִמְאָסֶנּוּ בְּעֵינֵיהֶם וַיְגַדֵּיל בְּעֵינֵיהֶם תַּאֲוַת הָאִסּוּר עַד אֵין כָּמוֹהוּ.

ב' נִתְכַּוֵּן סֵדֶר פִּתּוּי אַחַר וְהוּא כִּי מוֹרֶה הוֹרָאָה הוּא לָהּ וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית יח) כִּי עֵץ הַדַּעַת הוּא שֶׁנְּטָע ה' תְּחִלָּה בַּגָּן וּמִמֶּנּוּ שָׁתַל כָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבַּגָּן וְלָזֶה בָּא הַמַּסִּית וְאָמַר שֶׁהֲגַם שֶׁלֹּא אָסַר ה' אֶלָּא עֵץ הַדַּעַת תִּתְחַיֵּב לוֹמַר שֶׁאַף כָּל שְׁאָר הָעֲצִים שֶׁבַּגָּן אָסַר כִּי דָּן בָּהֶם דִּין הַבְרָכָה וּתְנַן בְּפֶרֶק א' מִמַּסֶּכֶת עֲרָלָה הִבְרִיכָה שָׁנָה אַחַר שָׁנָה מוֹנֶה לָהּ מִשָּׁנָה שֶׁנִּפְסַק ע"כ. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי קֹדֶם שֶׁנִּפְסַק הֲגַם שֶׁהֵם מֻשְׁרָשׁוֹת בָּאָרֶץ אַף עַל פִּי כֵן עֹקֶר יְנִיקָתָם מֵהָאִילָן וְהָיוּ כְּעַנְפֵי הָאִילָן הַדָّקִן, וְכֵן פֵּרְשׁוּ רַמְבַּ"ם וְר"ש, וְהוּא שֶׁטָּעַן הַמַּסִּית בְּאוֹמְרוֹ אַף כִּי אָמַר וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כִּי אִם תִּקַּבֵּל עָלֶיהָ לְקַיֵּם דָּבָר זֶה צְרִיכָה הִיא לְהִבָּדֵל מֵהַכֹּל לְצַד שֶׁכָּל עֲצֵי הַגַּן עוֹנְבָם יוֹנְקוֹת מֵעֵץ הַדַּעַת בְּטוֹעֲנוֹ כִּי מְבָרְכִים הֵם וַעֲדַיִן לֹא נִפְסְקוּ כִּי זְמַן מֻעָט הָיָה מִזְּמַן שֶׁנָּטַע ה' הַגַּן לְעֵת צִוּוֹתוֹ עָלָיו:

ג' נִתְכַּוֵּן בְּאוֹמְרוֹ אַף וְגוֹ' לִהְיוֹת כִּי חַוָּה לֹא נִצְטַוִּית מִפִּי הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִפִּי אָדָם וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בִּמְקוֹמוֹ לָזֶה בָּא הַמַּסִּית וְאָמַר לָהּ הוֹדָעָה אַחַת כִּי מִצְוַת ה' עָלֶיהָ הִיא שֶׁלֹּא תֹּאכַל מִכָּל עֵץ הַגָּן כִּי הוּא עֵד בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ צִוָּה ה' עָלֶיהָ. וְכַוָּנַת הַמַּסִּית ב' מַחְשָׁבוֹת לְעִנְיָן זֶה לְרָעָה. הָא' תַּאֲמִין דְּבָרָיו וְתֶאֱסֹר הַכֹּל וְאָז יִכָּנֵס בְּטַעֲנַת מְנִיעַת הָאֶפְשָׁרִיּוּת וְיֵשׁ לוֹ מָבוֹא לְהִכָּנֵס בּוֹ לְהָסִית. וְהַב' נִתְכַּוֵּן כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֵדוּת אָדָם שֶׁצִּוָּה לָהּ עַל עֵץ הַדַּעַת לְבַד עֵדוּת מְכֻחֶשֶׁת וְהִיא סְבָרַת בֵּית שַׁמַּאי בְּפֶרֶק ד' מִמַּסֶּכֶת עֵדֻיּוֹת מִי שֶׁהָיוּ ב' כִּתְּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ אֵלּוּ מְעִידוֹת שֶׁנָּדַר ב' וְאֵלּוּ מְעִידוֹת שֶׁנָּדַר ה' בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נֶחְלְקָה הָעֵדוּת וְאֵין כָּאן נְזִירוּת וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יֵשׁ בִּכְלַל ה' ב' ע"כ וּבְסַנְהֶדְרִין (דף ל"א) הֶעֱמִידוּ מַחֲלֹקֶת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּכַת אַחַת פֵּרוּשׁ א' מֵהַב' אָמַר ה' וְאֶחָד אָמַר ב' וְכוּ'. וּמֵעַתָּה חָשַׁב הַמַּסִּית כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיוּ

(ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל: אור החיים

ב וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן גִּינְתָא נֵיכוּל:

(ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן:

ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בִּמְצִיעוּת גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תְקָרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא תְּמוּתוּן:

רש"י◄ **וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ•** הוֹסִיפָה עַל הַצִּוּוּי, לְכִיכָךְ בָּאָה לִידֵי גֵּרְעוֹן, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ל) "אַל־תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו"◆

(ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן:

ד וַאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוּת תְּמוּתוּן:

רש"י◄ **לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן•** דְּחָכְפָּה עַד שֶׁנִּגְּעָה בּוֹ, אָמַר לָהּ: 'כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בִּנְגִיעָה, כָּךְ אֵין מִיתָה בַּאֲכִילָה' (בראשית רבה)◆ **אור החיים**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶלָּא ב׳, אָדָם אָמַר לֹא אָסַר אֶלָּא עֵץ הַדַּעַת וְהַמִּסִּית אָמַר הַכֹּל אָסַר נֶחְלְקָה הָעֵדוּת. וְאַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי זֶה מָצָאתִי מַאֲמָר א׳ בְּתִקּוּנֵי הַזֹּהַר תִּקּוּן נ״ט שֶׁמַּסְכִּים לְפֵרוּשֵׁנוּ שֶׁכָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנָם וְחִוְיָא בִּישָׁא אַעֲבַר הָכָא עַל לֹא תַעֲנֶה בְּרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר דְּסָהִיד שִׁקְרָא שֶׁאָמַר אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים וְגוֹ׳ ע״כ. וְזוֹ הִיא מִדָּתוֹ לְשַׁקֵּר וּלְהוֹלִיד בִּלְבַב אֱנוֹשׁ אֱמוּנוֹת וְדֵעוֹת כּוֹזְבוֹת רַחֲמָנָא לִצְּלַן וּלְפָעָמִים יְתַכֵּוֵן לְהַפְלִיג וּלְהַגְדִּיל עֲבֵרוֹת בְּלֵב אָדָם וְיָשׁוּב לוֹמַר לוֹ כִּי הוּא מֵהַנִּמְנָע בַּמֶּשֶׁג וְאֵין לְךָ עָרוּם בָּעוֹלָם כָּזֶה:

וְטַעַם שֶׁעָשָׂה ה׳ כָּכָה, לִהְיוֹת שֶׁכָּל מַחְשֶׁבֶת ה׳ הוּא לְצַד הַשָּׁגַת טוֹב הַמַּפְלָא וְהוּא תָּלוּי בִּבְחִינַת עֲבוֹדָה זוֹ לָזֶה הִגְדִּיל בְּחִינַת עָרְמָתוֹ וִיכָלְתּוֹ וּלְפִי הַצַּעַר שֶׁיִּסְבֹּל אָדָם וְיִתְחַכֵּם לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ יַעֲלֶה בַּמַּעֲלוֹת:

וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ בַּצִּפְצוּף אֲשֶׁר יְדַבְּרוּ בוֹ הַבַּעֲלֵי חַיִּים בִּלְתִּי מְדַבְּרִים וְאָז הָיוּ מַכִּירִים כָּל צִפְצוּפִי וְכוּ׳ וַאֲפִלּוּ שִׂיחַת הַדּוֹמֵם כִּי כָּל מַה שֶׁבָּרָא ה׳ יֵשׁ לוֹ כְּפִי בְּחִינָתוֹ דִּבּוּר לְטַעַם אֲשֶׁר יְשַׁבֵּחַ אֶת קוֹנוֹ כְּאוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי טז) כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ וְצֵא וּלְמַד מִפִּרְקֵי שִׁירָה, וּמְצָאנוּ לְגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מַכִּירִים בְּכָל צִפְצוּף וְשִׂיחָה כְּאוֹמְרָם ז״ל (סַנְהֶדְרִין כח.) אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְכוּ׳ וּמִכָּל שֶׁכֵּן אָדָם הָרִאשׁוֹן יְצִיר כַּפָּיו יִתְבָּרֵךְ:

ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְגוֹ׳. נִתְחַכְּמָה לְהָשִׁיב לְכָל הַנִּשְׁמַע מִדְּבָרָיו כְּפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי ג׳ טַעֲנוֹת נִתְכַּוֵּן לוֹמַר וְהֶשִׂיבָתוֹ, כְּנֶגֶד מַה שֶּׁנִּשְׁמַע בִּדְבָרָיו א׳ שֶׁהַכֹּל אָסוּר, אוֹ לְטַעֲנַת שֶׁכָּל עֲצֵי הַגָּן הֵם עַנְפֵי הָאִילָן הַהוּא מֻבְרָכִים וְעוֹדְנָם יוֹנְקוֹת מֵעֵץ הַדַּעַת, אוֹ לְטַעֲנַת שֶׁהוּא הָעֵד שֶׁשָּׁמַע כִּי הַכֹּל אָסַר הַבּוֹרֵא, אָמְרָה לֹא כֵן הוּא מִכָּל עֵץ הַגָּן נֹאכֵל כִּי ה׳ שֶׁאָסַר עֵץ הַדַּעַת הוּא הִתִּיר שְׁאָר אִילָנוֹת וּמַה בְּכָךְ אִם הֵם מֻבְרָכוֹת מִמֶּנּוּ בְּשִׁלְמָא אִם לֹא הָיָה ה׳ מַתִּיר בְּפֵרוּשׁ כָּל עֲצֵי הַגָּן אָז יֵשׁ מָקוֹם לְצַדֵּד כִּדְבָרֶיךָ מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר שֶׁה׳ הִתִּיר בְּפֵרוּשׁ כָּל עֲצֵי הַגָּן מַה מָּקוֹם לָנוּ לֶאֱסֹר דָּבָר שֶׁהֻתַּר מִפִּי הַבּוֹרֵא. גַּם אֵין לִשְׁמֹעַ לְעֵדוּתוֹ כִּי עֵדוּתוֹ מֻכְחֶשֶׁת הִיא אֶצְלָהּ מִדִּבְרֵי בַּעְלָהּ וְתוֹעִיל הַכְחָשַׁת הָעֵדֵיוּת לְבַל תֶּאֱסֹר עֲצֵי הַגָּן כִּי עֵדוּת מֻחְלֶקֶת הִיא אֲבָל לֹא תּוֹעִיל לְהַכְחִישׁ כָּל הָעֵדוּת לְהַתִּיר הַכֹּל כִּי בִּכְלַל כָּל שֶׁאוֹמֵר הַנָּחָשׁ יֶשְׁנוֹ לְעֵץ הַדַּעַת וּכְדַעַת בֵּית הִלֵּל:

וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁנִּשְׁמַע מִדְּבָרָיו בְּהַפְלָגַת שֶׁבַח הָאִילָן אָמְרָה אַדְרַבָּא לְצַד פְּחִיתוּתוֹ אֲסָרוֹ הַבּוֹרֵא וְהוּא אוֹמְרוֹ פֶּן תְּמֻתוּן כִּי יֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת מָוֶת וְהָאֱלֹהִים אָמַר לָנוּ לֹא תֹאכְלוּ וגו׳ פֶּן תְּמֻתוּן. וּלְהַשְׁכִּילְךָ בַּמְכֻוָּן יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל אֲשֶׁר יְצַוֶּה ה׳ עַמּוֹ לֹא צִוָּה ה׳ דָּבָר לְצַד הַהוֹרְמָנָא וְהַנְּקָמָה אֶלָּא הַכֹּל לְסִבַּת הַרְחָקַת הַנֶּזֶק וְהַקְרָבַת הַתּוֹעֶלֶת. וְהִנֵּהּ רוֹאֶה כַּמָּה נְטִיעוֹת נָטַע ה׳ וְכַמָּה עִנְיָנִים מַפְלָאִים בָּרָא בָּעוֹלָם וְהַכֹּל נָתְנוּ לִיצִיר כַּפָּיו, וְהֵם דִּבְרֵי חַוָּה שֶׁדָּנָה כִּי לֹא מְנָעָהּ ה׳ מֵעֵץ הַדַּעַת אִם לֹא שֶׁהוּא חֵלֶק הַמַּזִּיק, וְיָפֶה דָּנָה וְהוּא אוֹמְרָה [מִפְּרִי] עֵץ הַגָּן נֹאכֵל פֵּרוּשׁ חֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי חָפֵץ ה׳ לְהֵטִיב לְצַד הָרָצוֹן וּמִזֶּה אַתָּה לָמֵד כִּי מַה שֶּׁמְּנָעָנוּ מִזֶּה הוּא לְצַד הַרְחָקַת הַנֶּזֶק. וְהוֹסִיפָה לוֹמַר וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ הֲגַם שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּדִבְרֵי ה׳, חָשְׁבָה כֵּיוָן שֶׁהַמְּנִיעָה הִיא לְצַד שֶׁלֹּא תִסְתַּכֵּן מֵעַתָּה כָּל מַה שֶּׁתּוֹסִיף לְהַרְחִיק מִבְּחִינַת הַמַּזִּיק כֵּן רָאוּי לַעֲשׂוֹת:

וְאִפְשָׁר כִּי הָאָדָם כְּשֶׁצִּוָּה לָהּ עַל הָעֵץ בְּסֵדֶר זֶה אָמַר לָהּ לְהַגְדֶּלֶת הַהַרְחָקָה כְּשֶׁתַּדַּע כִּי עֵץ זֶה הוּא סַם הַמְּמִית תַּפְלִיג בְּהַרְחָקָה. עוֹד נִתְכַּוְּנָה לוֹמַר לוֹ יִהְיֶה שֶׁכִּדְבָרָיו כֵּן הוּא כִּי הוּא הִמְשַׁבֵּח מִכָּל עֲצֵי הַגָּן כִּי מַה בְּכָךְ אִם הָאִילָן מְשֻׁבָּח הוּא מִכֻּלָּן חֲרֵי הָאֱלֹהִים אָמַר כִּי אִם נֹאכַל מִמֶּנּוּ נִתְחַיֵּב מָוֶת וְיֵשׁ לָנוּ לָחוּשׁ לְעַצְמֵנוּ. וְאוֹמְרָה וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ אֶפְשָׁר שֶׁחָשְׁשָׁה לְשוֹמְן הַפְּרוֹת וּבִנְגִיעָה יֶהֱנָה הַגּוּף כְּאוֹמְרָם (שַׁבָּת פ״ו) מִנַּיִן לְסִיכָה שֶׁהִיא וְכוּ׳ וַחֲרֵי הִיא נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְהִיא בִּכְלַל אֲכִילָה כְּאוֹמְרָם בַּשֵּׁ״ס (פְּסָחִים כא.) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכְלוּ וגו׳ אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְכוּ׳. וּמִכָּאן הַדְּבָרִים כִּי הֲגַם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲלָה רָמָה כִּדְבָרָיו וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ הֲלֹא רַגְלָיו יוֹרְדוֹת מָוֶת בָּזֶה הוּא נִשְׁפָּל מִכָּל עֲצֵי הַגָּן:

וּמַעֲתָּה לֹא נִשְׁאַר מָקוֹם לִטְעֹן עוֹד קוּם אֶכֹל מִמֶּה נִפְשָׁךְ מְנִיעָה זוֹ שֶׁמְּנַע ה׳ אוֹתָנוּ מֵעֵץ זֶה לֹא תִּמְנַע מֵחֲלָקָה, אוֹ לְצַד הַרְחָקָה מֵהַנֶּזֶק אוֹ לְצַד לְקַבֵּל עָלֵינוּ גְּזֵרַת מֶלֶךְ וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ כִּי זֶה מִנִּמּוּסֵי הַמְּלוּכָה וְלִשְׁנֵי הַטְּעָמִים יֵשׁ יִרְאַת מָוֶת בַּדָּבָר וְעָלֵינוּ לְהִתְרַחֵק:

ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ וגו׳. כָּפַל לוֹמַר לֹא מוֹת תְּמֻתוּן נִתְכַּוֵּן לְשַׁלֵּל ב׳ מִיתוֹת שֶׁרְמָזָה הִיא בְּדִבְרֶיהָ בֵּין לְצַד שֶׁהָעֵץ עַצְמוֹ הוּא הַמְּמִית יִרְאָה לֶאֱכֹל סַם הַמָּוֶת בֵּין לְצַד הַיִּרְאָה פֶּן יִפְגְּעֶנָּה ה׳ בַּדָּבָר, אָמַר לֹא מוֹת תְּמֻתוּן לֹא מִיתָה טִבְעִית לֹא מִיתָה שִׁפְטִיִּית. וּמִמַּעֲתָּה חָלָה הַקַּשְׁיָא אִם כֵּן לָמָּה יָצוּ ה׳ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּדִבְרֵי חַוָּה. לָזֶה בָּא וְנָתַן טַעַם חָדָשׁ וְשָׁת בַּשָּׁמַיִם פִּיו כִּי טַעַם שֶׁמְּנָעָם הוּא לְבַל יִשְׁווּ אֵלָיו כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם וגו׳ יִהְיוּ כֵּאלֹהִים. וְהִנֵּהּ הָרְשָׁע מָצָא מָקוֹם לוֹמַר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לִהְיוֹת שֶׁהוּא קָדַם לִבְרִיאַת אָדָם וְחַוָּה מָצָא מָקוֹם לוֹמַר שֶׁיּוֹדֵעַ דָּבָר שֶׁלֹּא יָדְעוּ הַבָּאִים אַחֲרָיו. גַּם לִהְיוֹתוֹ מֵשָׂלֵל מִכְּנִיסַת גַּן עֵדֶן מָצָא מָקוֹם לוֹמַר שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לִכָּנֵס לַגַּן אֶלָּא לָהֶם שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים סוֹד הַדָּבָר וְאָסַר לָהֶם הָעֵץ לֹא כֵן הוּא לְצַד הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ סוֹד הָעִנְיָן לֹא נָתְנוּ ה׳ לְכָנֵס שָׁם. וּמִמַּעֲתָּה לְפִי הַדְּבָרִים הָהֵם אַחַר שֶׁיֹּאכְלוּ אֵין פַּחַד אֱלֹהִים כִּי יִהְיוּ כְּמוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁלֹט בָּהֶם לְהָמִיתָם, וּבְזֶה נָעַץ צִפֹּרֶן עֲבוֹדָה זָרָה. וַהֲלֹא לְךָ לָדַעַת כִּי עֲבוֹדָה זָרָה דָּנִים בָּהּ גַּם עַל הַמַּחְשָׁבָה (קִדּוּשִׁין מ):

עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ לֹא מוֹת תְּמֻתוּן לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז״ל (ב״ר פי״ט) שֶׁדָּחָפָהּ וְהוֹכִיחַ שֶׁלֹּא מִתָּה בִּנְגִיעָה לָזֶה כָּפַל הָרְשָׁע לוֹמַר כֹּשֶׁם שֶׁלֹּא מִתָּה בִּנְגִיעָה שֶׁאָמְרָה גַּם לֹא תָּמוּת בַּאֲכִילָה. וְהִנֵּהּ הוֹכָחָה זוֹ יֶשְׁנָהּ לְא׳ מֵהַב׳ טְעָמִים שֶׁאָמְרָה הָאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה שֶׁהַמַּחוּשׁ הוּא שֶׁהָעֵץ מִצַּד עַצְמוֹ מְמִית יֶשְׁנָהּ לְהַבְחָנָה זוֹ שֶׁאִם הָעֵץ מֵמִית בִּנְגִיעָה חֲרֵי נְגִעָה וְלֹא מִתָּה אֲבָל לָמָּה שֶׁנִּתְכַּוְּנָה לוֹמַר גַּם כֵּן כִּי יִרְאָה הִיא מֵאלֹהִים הַמְצַוֶּה אוֹתָהּ פֶּן יִפְגְּעֶנָּה אֵין הוֹכָחָה מִמָּה שֶׁלֹּא מִתָּה בִּנְגִיעָה כִּי עַדַיִן יֶשְׁנָהּ בָּעֹנֶשׁ אֲשֶׁר גָּזַר עָלֶיהָ, וְחוֹזְרִים אָנוּ לְטַעַם שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה:

וְאִם תֹּאמַר לָמָּה יִבְרָא ה׳ בְּרִיָּה רָעָה כָּזוֹ לְתַקָּלָה, דַּע כִּי בְּרִיָּה זוֹ כָּל מַה שֶּׁהִפְלִיא ה׳ בְּגֹדֶל בְּחִינָתָהּ כֵּן גֹּדֶל בְּחִינַת הַשָּׁגַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כִּי לְפִי הִתְעַצְּמוּת הַצָּרִיךְ לָאָדָם לְנַצְּחוֹ כֵּן יִטֹּל שָׂכְרוֹ כְּמַאֲמָרָם ז״ל (אָבוֹת פ״ה) לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא וְאִם הָיָה מַגְבִּיל שִׁעוּר כֹּחַ הַמִּסִּית בְּשִׁעוּר מֵעָט אֵין מָקוֹם לְרוֹצֶה לְהַשִּׂיג הַשָּׂגָה גְּדוֹלָה לְהַשִּׂיגָהּ כִּי אֵין הַשָּׂגָה זוּלַת אֶמְצָעוּת נִצְחוֹן הַמִּסִּית. וְצֵא וּלְמַד מֵהָאָמוּר בַּסֵּפֶר זֹהַר הַקָּדוֹשׁ (תְּרוּמָה קסג.) בְּמָשָׁל בֶּן מֶלֶךְ אֲשֶׁר צִוָּהוּ אָבִיו לְבַל קָרֹב לְהַזּוֹנָה וְאֶת הַזּוֹנָה צִוָּה לְהָסִיתוֹ לִבְחוֹן בֵּן יְכַבֵּד אָב יְעַיֵּן שָׁם. וּמִמַּעֲתָּה

(ה) כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:

ה אֲרֵי גַּלֵּי קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתִיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחָן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:

רש"י◄ כִּי יֹדֵעַ • כָּל אָמָן שׁוֹנֵא בְּנֵי אָמְנוּתוֹ, מִן הָעֵץ אָכַל וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם (בראשית רבה)• וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים • יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת•

(ו) וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ

ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב

לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:

אֵילָן לְמֵיכָל וַאֲרֵי אַפֵּי הוּא לָעֵינִין וּמְרַגֵּשׁ אֵילָנָא לְאִסְתַּכָּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וִיהָבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכָל:

רש"י◄ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה • רָאֲתָה דְּבָרָיו שֶׁל נָחָשׁ וְהִנְאוּ לָהּ וְהֶאֱמִינַתּוּ (בראשית רבה)• כִּי טוֹב הָעֵץ • לְהִיוֹת כֵּאלֹהִים• וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: "וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם"• וְנֶחְמָד לְהַשְׂכִּיל • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ "יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע"• וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ • שֶׁלֹּא תָּמוּת הִיא, וְיִחְיֶה הוּא וְיִשָּׂא אַחֶרֶת• גַּם • לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה• אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִפְלִיא ה' לְהִתְחַסֵּד עִם אוֹהֲבָיו לְהָכִין לָהֶם דָּבָר שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יַשִּׂיגוּ עֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת חַיִּים הַנִּצְחִיִּים אֲשֶׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ:

ו) וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב וּגוֹ'. קָשֶׁה אֵיךְ יֶצְדַּק לְהַכִּיר הַרְגָּשַׁת הַמַּאֲכָל עַל יְדֵי רְאִיָּה. עוֹד קָשֶׁה לָמָּה הִקְדִּים הַרְגָּשַׁת הַפֶּה לְהַרְגָּשַׁת הָעַיִן הֲלֹא הָעַיִן תַּרְגִּישׁ בִּרְאוּת קֹדֶם שֶׁהִבְחִין חוּשׁ הַטּוֹעֵם וְאִם כֵּן קֹדֶם שֶׁאָכְלָה קֹדֶם יְדִיעַת תַּאֲוָה לָעֵינַיִם וּמֵהָרְאוּי לְהַקְדִּים לוֹמַר כִּי תַאֲוָה לָעֵינַיִם. עוֹד מִנַּיִן יָדְעָה שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּהַשְׂכֵּל, וְאִם עַל הַצְּדָקַת דִּבְרֵי נָחָשׁ הוּא אוֹמֵר לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה עַל דָּבָר שֶׁלֹּא רָאָתָה. עוֹד לָמָּה הֶאֱרִיךְ לוֹמַר ב' תֵּבוֹת נוֹתָרוֹת תֵּבַת הוּא וְתֵבַת הָעֵץ שְׁנֵיָּה בַּכָּתוּב. עוֹד לָמָּה אָמַר תֵּבַת הָעֵץ בַּחֲלָקָה ג' וְלֹא בַּחֲלָקָה ב':

אֶבֶן הַכָּתוּב יַגִּיד אֹפֶן מְצֻדָּתָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה וְאֵיךְ נִתְרַצִּית לִשְׁמֹעַ לַמַּסִּית. וְהִנֵּה תִּמְצָא בְּסֵדֶר דְּבָרֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים אֶל הַנָּחָשׁ דִּקְדְּקָה לוֹמַר וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגַּן הֲרֵי זֶה מַגֶּדֶת דַּעְתָּהּ וִידִיעָתָהּ כִּי לֹא נֶאֱסַר לָהּ אֶלָּא הַפְּרִי עַצְמוֹ אֲבָל הָעֵץ שֶׁל הָאִילָן וַעֲנָפָיו וְעָלָיו לֹא נֶאֱסְרוּ. וּסְבָרָא זוֹ נוֹכֵל לוֹמַר בָּהּ שֶׁנּוֹלְדָה לָהּ מֵא' מִב' דְּרָכִים. אוֹ שֶׁהָאָדָם בְּצַוּוֹתוֹ צִוָּה לָהּ בְּנֹסַח זֶה, אוֹ שֶׁהֲגַם שֶׁאָמַר סְתָם עֵץ הַדַּעַת וְגוֹ' חָשְׁבָה בְּדַעְתָּהּ כִּי לֹא יָצוּ הָאֵל אֶלָּא עַל הַפְּרִי כִּי הָעֵץ אֵין בּוֹ מַמָּשׁ וְלֹא תָּבֹא עָלָיו הַמִּצְוָה. וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ מַאֲמְרֵי קַדְמוֹנֵינוּ (ב"ר פט"ו) כִּי כָּל עֲצֵי הַגַּן לֹא הָיָה טַעַם בָּעֵץ זוּלַת עֵץ הַדַּעַת שֶׁהָיָה טַעַם עֵצוֹ וְטַעַם פִּרְיוֹ שָׁוֶה. וְכָאן מוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב כִּי בִּדְבַר הַמַּסִּית לְחַוָּה בְּחַנָּה חַוָּה וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְאָכְלָה מֵהָעֵץ לֹא מֵהַפְּרִי כִּי חוֹשֶׁבֶת שֶׁאֵין אִסּוּר בַּדָּבָר לְא' מִב' הַטְּעָמִים שֶׁכָּתַבְנוּ וְלֹא חָשְׁשָׁה לִנְגִיעָה כִּי לֹא נֶאֱסְרָה הַנְּגִיעָה אֶלָּא בַּפְּרִי עַצְמוֹ וְלֹא בָּאִילָן. אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁשָּׁלְלָה בְּדַעְתָּהּ אִסּוּר הַנְּגִיעָה לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (שָׁם פי"ט) שֶׁאָמְרוּ שֶׁדְּחָפָהּ וְנָגְעָה וְלֹא מֵתָה הֶחֱלִיטָה אִסּוּר הַנְּגִיעָה כֵּיוָן שֶׁלֹּא בָּא בְּפֵרוּשׁ בְּדִבְרֵי ה'. וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ פֵּרוּשׁ גּוּף הָאִילָן וַעֲנָפָיו רָאָתָה בָּהֶם מִדָּה מְשֻׁנָּה מִכָּל אִילָנֵי הַשָּׂדֶה זוֹ הַבְחָנָה רְאִשׁוֹנָה. וְלִהְיוֹת שֶׁטַּעֲמָהּ שִׁנּוּי בָּעֵץ נָתְנָה דַּעְתָּהּ לְהִסְתַּכֵּל בְּמַרְאִית הַפְּרִי מַה שֶּׁלֹּא הִסְתַּכְּלָה מִקֹּדֶם כְּשֶׁהֶחְלִיטָה בְּדַעְתָּהּ אֲכִילָתוֹ כְּשֶׁרָאָתָה הַשִּׁנּוּי נָתְנָה דַּעְתָּהּ וְרָאָתָה הַפְּרִי כִּי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם, וְהוּא שֶׁדִּקְדֵּק הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם דִּקְדֵּק לוֹמַר תֵּבַת הוּא חוֹזֵר אֶל הַפְּרִי שֶׁאִם חוֹזֵר אֶל הָעֵץ לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר הוּא אֶלָּא וְכִי תַאֲוָה לָעֵינַיִם וּמוּבָן שֶׁחוֹזֵר אֶל הָעֵץ כְּמוֹ שֶׁדִּקְדְּקָנוּ לְמַעְלָה. וּכְשֶׁהוֹדִיעַ הַבְחָנַת הַהַשְׂכָּלָה אָמַר וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל דִּקְדֵּק לוֹמַר הָעֵץ לְהִיוֹת כִּי לֹא הָיָה בּוֹ מַאֲמָר הַסָּמוּךְ כִּי מַאֲמָר הַסָּמוּךְ הַסָּמוּךְ מְדַבֵּר בַּפְּרִי וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ אֶלָּא הַבְחָנָה הַנִּפֶּרֶת בְּלֹא טְעִימָה וַחֲלָקָה זוֹ שֶׁל הַהַשְׂכָּלָה אֵינָהּ נִבְחֶנֶת בְּחוּשׁ הָרְאִיָּה אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת הָאֲכִילָה לָזֶה דִּקְדֵּק הַכָּתוּב לוֹמַר וְנֶחְמָד הָעֵץ פֵּרוּשׁ שֶׁאָכְלָה לְהַשְׂכִּיל שֶׁהִרְגִּישָׁה בּוֹ הַהַשְׂכָּלָה. וּבָזֶה נִתְאַמְּתוּ בְּעֵינֶיהָ דִּבְרֵי הַשָּׂטָן שֶׁאָמַר לָהּ טַעַם שֶׁהִבְדִּילָם ה' מֵאֲכִילָתוֹ הוּא לְבַל יִהְיוּ שָׁוִים אֵלָיו וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל דִּקְדֵּק לוֹמַר מִפִּרְיוֹ כִּי מֵעֵצוֹ כְּבָר אָכְלָה קֹדֶם. וּבָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַכְּתוּבִים וְכָל הַדִּקְדּוּקִים שֶׁדִּקְדַּקְנוּ עַל נְכוֹן, גַּם טַעַם לִפְעָמִים מַזְכִּיר עֵץ וְלִפְעָמִים פְּרִי, וְטַעַם שֶׁנִּתְּנָה לְבַעְלָהּ הוּא לְצַד חִבָּתוֹ כְּדֵי שֶׁגַּם הוּא יִהְיֶה לֵאלֹהִים וְגוֹ':

וְרָאִיתִי לָתֵת טוּב טַעַם כִּי אֵין כָּל כָּךְ אַשְׁמָה עַל חַוָּה, כִּי לֹא חָשְׁבָה שֶׁיֵּשׁ בְּרִיָּה בָּעוֹלָם שֶׁבְּרָאָהּ ה' לְהַבְחִין בָּהּ אַהֲבַת בְּרוּאָיו שֶׁהוּא הַנָּחָשׁ שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בּוֹ הַשָּׂטָן וְאִם הָיְתָה יוֹדַעַת זֶה הָיְתָה חוֹשֶׁשֶׁת לוֹ וְלֹא הָיְתָה נוֹתֶנֶת אֹזֶן לִשְׁמֹעַ דְּבָרָיו כַּאֲשֶׁר עוֹשִׂים הֵן הַיּוֹם אֲנָשִׁים צַדִּיקִים שֶׁאֵינָם מַטִּים אֹזֶן לִפְתּוּיָיו הֲגַם כִּי יַרְבֶּה חֵלֶק לְשׁוֹנוֹ וְהַפְלָגַת חִשֻּׁק מַעֲדַנֵּי מַטְעַמֵּי אִסּוּרוֹ וְזֶה הוּא לְצַד שֶׁהִכִּירוּ כִּי הוּא אָוֶן וּמִרְמָה יוֹרֵד וּמַסְטִין עוֹלֶה וּמִקַּטְרֵג, וְהִיא הָאִשָּׁה הָעֲנִיָּה לֹא עָלָה בְּדַעְתָּהּ כִּי יֶשְׁנָהּ לִבְרִיָּה זוֹ בָּעוֹלָם לְנַסּוֹתָהּ וְנוֹסָף כִּי הִרְגִּישָׁה בְּטַעֲמַת הָעֵץ לְצַד הֶיוֹתוֹ מֻתָּר לְפִי סְבָרָתָהּ וְרָאָתָה כִּי מְשֻׁנֶּה הוּא לְשֶׁבַח וּבְהִצְטָרְפוּת דַּעְתָּהּ שֶׁקָּלָה מֵאָדָם אֲבָל אִם הָיְתָה יוֹדַעַת כִּידִיעָתֵנוּ כִּי בָּרָא ה' שָׂטָן לְנַסּוֹת יְדִידָיו אוֹ אִם הָיָה לָהּ טְעִימַת הָעֵץ בְּאִסּוּר וְלֹא הָיְתָה טוֹעֶמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹלַחַת יָדָהּ לֶאֱכֹל:

עוֹד נִרְאֶה לָתֵת טַעַם לְחַוָּה שֶׁמִּהֲרָה לַעֲבֹר פִּי ה' שֶׁהוּא לְצַד שֶׁחָשְׁבָה שֶׁקַּבָּלַת מִצְוָה זוֹ הָיָה בְּטָעוּת שֶׁלֹּא חָשְׁבָה שֶׁכָּל כָּךְ הָיָה הָעֵץ הַהוּא חָשׁוּב כְּשֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ הַמִּצְוָה. וְתִמְצָא כִּי בִּנְתִינַת הַתּוֹרָה כַּמָּה בְּרִיתוֹת כָּרַת ה' עַל הַתּוֹרָה עִם יִשְׂרָאֵל הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי הוּא דְּבַר צֹרֶךְ וְלֹא תִּסְפִּיק הַמִּצְוָה, שֶׁיְּכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וְתִמְצָא עוֹד שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שַׁבָּת פח.) שֶׁקִּיְּמוּ בִּימֵי מָרְדְּכַי מַה שֶּׁכְּבָר קִבְּלוּ לְצַד שֶׁהָיְתָה הַשְּׁבוּעָה הָרִאשׁוֹנָה בְּאֹנֶס שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הָהָר כְּגִגִּית הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי צֹרֶךְ בַּשְּׁבוּעָה. וּמֵעַתָּה חַוָּה שֶׁלֹּא נִשְׁבְּעָה אֵין עָלֶיהָ חוֹבָה. וַהֲגַם שֶׁקִּבְּלָה וַאֲמִירָתָהּ לַגְּבוֹהַּ בִּמְקוֹם גֶּדֶר הוּא עִם כָּל זֶה הִיא קַבָּלָה בְּטָעוּת. וְהִנֵּה לְפָנֶיךָ מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים פ"ט (סו.) וְזֶה לְשׁוֹנָם קוֹנָם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם שֶׁהַיַּיִן רַע לַמַּעַיִם אָמְרוּ לוֹ וַהֲלֹא הַמְיַשֵּׁן נָפָה לַמַּעַיִם הֵתַּר וְכוּ' בְּכָל הַיַּיִן וְכוּ' ע"כ. וְהוּא עַצְמוֹ מְציאוּת שֶׁלְּפָנֵינוּ שֶׁהֲגַם שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ הַדָּבָר כֵּיוָן שֶׁרָאָתָה מַה שֶּׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתָּהּ בְּעֵת הַקַּבָּלָה כְּאוֹמְרוֹ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ וְגוֹ':

וּמֵעַתָּה נִגְלָה לָנוּ כִּי ב' סִבּוֹת סִבְּבוּ מִכְּשׁוֹל הָאִשָּׁה הָא' הוּא בְּחוֹשְׁבָה שֶׁלֹּא נֶאֱסַר לָהֶם אֶלָּא הַפְּרִי וְלֹא הָעֵץ אֲשֶׁר לְצַד זֶה שָׁלְחָה יָדָהּ וְטָעֲמָה הָעֵץ וְנִתְקַיְּמוּ לָהּ דִּבְרֵי הַנָּחָשׁ, וְהַב' שֶׁלֹּא יָדְעָה בִּשְׁעַת הַצִּוּוּי כִּי הָעֵץ הוּא מַחְכִּים אוֹכְלָיו שֶׁאִם הָיְתָה יוֹדַעַת בִּתְחִלַּת הַמִּצְוָה שֶׁעַל מְנָת כֵּן הַבּוֹרֵא מְצַוֶּה לָהּ לֹא הָיָה נִשְׁאַר מָקוֹם לַמַּסִּית אַחַר שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אַחַר שֶׁיָּדְעָה מַעֲלָתוֹ:

וְהִנֵּה הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת יָדַע מַה בַּחֲשׁוּכָא הוּא הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לָבוֹא בִּטְעָנוֹת אֵלּוּ, וּבְכֶסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק שָׁלַל ב' דְּבָרִים אֵלּוּ בְּאוֹמְרוֹ (ב' י"ז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ הֲרֵי שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר וּמֵעֵץ לֶאֱסֹר אֲפִלּוּ הָעֵץ וְהוֹדִיעַ גַּם כֵּן כִּי הוּא מַחְכִּים וְיֵשׁ בּוֹ דַּעַת הַבְחָנַת טוֹב וְכוּ' וְעַל מְנָת כֵּן גָּזַר אֹמֶר לְבַל יֹאכְלוּ אֲפִלּוּ מֵהָעֵץ וּבָזֶה אֵין מָקוֹם

(ז) **וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:**

ז וְאִתְפַּתְּחָא עֵינֵי תַרְוַיְיהוֹן וִידָעוּ אֲרֵי עַרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִּיטוּ לְהוֹן טַרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זָרְזִין:

רש"י◄ **וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ'** • לְעִנְיַן הַחָכְמָה דִּבֵּר הַכָּתוּב וְלֹא לְעִנְיַן רְאִיָּה מַמָּשׁ, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ. **וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם** • אַף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ כְּשֶׁהוּא עֵרֹם, אֶלָּא מַהוּ "וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרֻמִּים הֵם"? מִצְוָה אַחַת הָיְתָה בְּיָדָם וְנִתְעַרְטְלוּ הֵימֶנָּה (בראשית רבה). **עֲלֵה תְאֵנָה** • הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ, בַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, בּוֹ נִתְקָנוּ (סנהדרין ע), אֲבָל שְׁאָר הָעֵצִים מְנֻעוּם מִלִּטֹּל עֲלֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפָּרְסֵם הָעֵץ? שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה, שֶׁלֹּא יַכְלִימוּהוּ וְיֹאמְרוּ: 'זֶהוּ שֶׁלְּקָה הָעוֹלָם עַל יָדוֹ' (מדרש רבי תנחומא)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 132)

הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ (רש"י ג, ז)

לְפִי זֶה נִמְצָא, שֶׁאָדָם וְחַוָּה נֶאֱסְרוּ בַּאֲכִילַת תְּאֵנִים, וְעַל פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַל פִּי מִדְרְשֵׁי חֲזַ"ל) חֲרֵי זֶה אִסּוּר עוֹלָם! **אור החיים**

(ח) **וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן:**

ח וּשְׁמָעוּ יָת קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִינְתָּא לְמִנַּח יוֹמָא וְאִיטַמַּר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילַן גִּינְתָּא:

רש"י◄ **וַיִּשְׁמְעוּ** • יֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים, וּכְבָר סִדְּרוּם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה וּבִשְׁאָר מִדְרָשׁוֹת, וַאֲנִי לֹא בָּאתִי אֶלָּא לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וּלְאַגָּדָה הַמְיַשֶּׁבֶת דִּבְרֵי הַמִּקְרָא דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. **וַיִּשְׁמְעוּ** • מַה שָּׁמְעוּ? שָׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיָה מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן. **לְרוּחַ הַיּוֹם** • לְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה מִשָּׁם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְשֶׁם, וְדוֹ"ק כִּי כֵן עִקָּר), וְזוֹ הִיא מַעֲרָבִית, שֶׁלִּפְנוֹת עֶרֶב חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְהֵם (שם לח) סָרְחוּ בַּעֲשִׂירִית◆. **אור החיים**

(ט) **וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה:**

ט וּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אָן אָתְּ:

רש"י◄ **אַיֶּכָּה** • יוֹדֵעַ הָיָה הֵיכָן הוּא, אֶלָּא לִכְּנֵס עִמּוֹ בְּדְבָרִים, שֶׁלֹּא יְהֵא נִבְהָל לְהָשִׁיב אִם יַעֲנִישֶׁהוּ פִּתְאֹם (בראשית רבה). וְכֵן בְּקַיִן אָמַר לוֹ: (בראשית ד) "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ"? וְכֵן בְּבִלְעָם: (במדבר כב) "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ"? לִכְנֵס עִמָּהֶם בְּדְבָרִים, וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ, בִּשְׁלוּחֵי מְרוֹדָךְ בַּלְאֲדָן (ישעיה לט)◆. **אור החיים**

(י) **וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַגָّן וְאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶחָבֵא:**

י וַאֲמַר יָת קַל מֵימְרָךְ שַׁמְעִית בְּגִינְתָּא וּדְחֵילִית אֲרֵי עַרְטִילַאי אֲנָא וְאִיטַמָּרִית:

(יא) **וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכֹל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:**

יא וַאֲמַר מָן חַוִּי לָךְ אֲרֵי עַרְטִילַאי אָתְּ הֲמִן אִילָנָא דִּפַקֵּדְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּהּ אֲכַלְתְּ:

רש"י◄ **מִי הִגִּיד לְךָ** • מֵאַיִן לְךָ לָדַעַת מַה בֹּשֶׁת יֵשׁ בָּעוֹמֵד עֵרֹם?◆ **הֲמִן־הָעֵץ** • בִּתְמִיהָה◆. **אור החיים**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום. אברמוביץ

לַמֵּסִית לְהָסִית אֶלָּא שֶׁהָאָדָם לֹא אָמַר הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן לְהָאִשָּׁה כַּמּוּבָן מִתּוֹךְ דְּבָרֶיהָ כְּמוֹ שֶׁדִּקְדְּקוּ מִמָּה שֶׁאָמְרָה לַנָּחָשׁ שֶׁהָאִסּוּר הוּא בַּפְּרִי וְלֹא דִּקְדְּקָה לוֹמַר עֵץ הַדַּעַת גַּם מֵאוֹמְרוֹ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה וְגוֹ' וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל חֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי לֹא הָיְתָה לָהּ יְדִיעָה מִתְּחִלָּה. וְטַעַם הָאָדָם שֶׁלֹּא אָמַר לָהּ לְחַוָּה לֹא רָצָה לְהוֹדִיעָהּ כִּי יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה זוֹ שֶׁמַּחְכִּים אוֹכְלָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַגְדִּיל בְּלִבָּהּ תַּאֲוָתוֹ וְלֹא יָדַע כִּי הָאוֹיֵב בַּחֶדֶר. גַּם לֹא חָשׁ לוֹמַר לָהּ אִסּוּר הָעֵץ בְּחוֹשְׁבוֹ כִּי אֵין טַעַם בָּעֵץ לְצַוּוֹתָהּ עָלָיו. וְהַגַּם שֶׁאָמַר לוֹ ה' וּמֵעֵץ הַדַּעַת חָשַׁב שֶׁאֵין דָּבָר זֶה בִּדְיּוּק וְהַכַּוָּנָה הִיא עַל מַה שֶּׁבָּעֵץ שֶׁהוּא הַפְּרִי כִּי הָעֵץ כֻּבָּר הִשִּׂיג מִשְּׁאָר אִילָנוֹת כִּי אֵין בּוֹ טַעַם וְלֹא תָּבֹא עָלָיו הַצַּוָּאָה. וּשְׁגָגָה זוֹ נוֹלְדָה מִשְּׁגָגַת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר שִׁנְּתָה עֵץ הַדַּעַת מִשְּׁאָר עֲצֵי הַגַּן וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בִּמְקוֹמוֹ (א' י"ב) וְלָזֶה לָקוּ חַוָּה וְהָאָדָם וְהָאֲדָמָה כִּי כֻּלָּם שָׁגוּ וְשֶׁל חַוָּה גָּדוֹל מִכֻּלָּן:

ז) **וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי וְגוֹ'.** לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בַּפָּסוּק (ב' כ"ה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרֻמִּים הָעֲרֻמָּה יוֹלִיד הַרְגָּשַׁת הָעֲרָוָה אֲשֶׁר מִצִּדָּהּ יוֹלִיד בֹּשֶׁת הָעָרֹם הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ' וְכָל אֶחָד נִתְבַּיֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ. עוֹד יִרְמֹז בְּאוֹמְרוֹ וַתִּפָּקַחְנָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (סוֹטָה ג.) אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִסְתַּתְּמוּ עֵינֵי שִׂכְלוֹ וְהוּא שֶׁמְּיַחֵס הַכָּתוּב הַסְּמָאוֹן לָרְשָׁעִים כְּאוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָ' מב) וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת, וְהוּא שֶׁהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כָּאן בְּאוֹמְרוֹ וַתִּפָּקַחְנָה פֵּרוּשׁ שֶׁאַחַר שֶׁעָבְרוּ הֲעֲבֵרָה וְעָבַר הַמֵּסִית הַמְכֻנֶּה בְּמִדַּת חֹשֶׁךְ שֶׁמַּחְשִׁיךְ עֵינֵי הָאָדָם תִּכְף וּמִיָּד נִפְקְחוּ עֵינֵיהֶם וְהִרְגִּישׁוּ כִּי עֲרֻמִּים הֵם פֵּרוּשׁ שֶׁנִּפְשְׁטוּ מִזֹּהֲרָא דִקְדֻשָּׁה. וְכֵן יִקְרֶה לְכָל רָשָׁע שֶׁבִּגְמַר מַעֲשֶׂה הָרָע יַרְגִּישׁ כִּי הִתְעִיב וְיִכָּלֵם בְּמַעֲשָׂיו וְיָאִירוּ עֵינֵי שִׂכְלוֹ. וּלְדִבְרֵי רז"ל (פדר"א פי"ד) שֶׁאָמְרוּ וְזָזָה לְשׁוֹנָם לְבוּשוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן עוֹר צִפֹּרֶן וַעֲנָן כָּבוֹד מְכַסֶּה עָלָיו, יִתְיַשֵּׁב הַכָּתוּב עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ כִּי עֵירֻמִּם הֵם מִמַּלְבּוּשׁ שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם:

ח) **וַיִּשְׁמְעוּ וְגוֹ' לְרוּחַ הַיּוֹם.** טַעַם שֶׁהוֹדִיעַ הַכָּתוּב סֵדֶר מַהֲלָכוֹ הוּא לוֹמַר שֶׁבָּזֶה יָדְעוּ לִבְחֹן מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ נֶחְבָּאִים מִפָּנָיו וְהוּא אוֹמְרוֹ מִתְהַלֵּךְ לְרוּחַ הַיּוֹם פֵּרוּשׁ לְצַד מַעֲרַב הַגַּן וְהֵם עָמְדוּ בְּאֶמְצַע הַגַּן:

ט) **וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה.** פֵּרוּשׁ לָמָּה אַתָּה מִתְחַבֵּא וְאֵינְךָ מִתְרָאֶה לְפָנַי, וְהֵשִׁיב כִּי יָרֵא לַעֲמֹד לְפָנַיו לְצַד רְאוֹת עַצְמוֹ עָרֹם וְאָסוּר לַעֲמֹד לִפְנֵי סֵפֶר תּוֹרָה עָרֹם וּמִכָּל שֶׁכֵּן לִפְנֵי הָאָדוֹן יִתְבָּרַךְ. וּלְפֵרוּשֵׁנוּ בַּפָּסוּק וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ' שֶׁהִרְגִּישׁוּ בִּירִידָתָם וּבִכְפִשְׁעֵיהֶם עָנָה כִּי נִכְלַם בְּרֵאוֹת עַצְמוֹ עָרֹם מִזֹּהֲרָא דִקְדֻשָּׁה. גַּם לְפִי מַאֲמָרָם ז"ל (שָׁם) שֶׁנִּפְשַׁט מִמַּלְבּוּשׁ שֶׁלְּבָשׁוֹ הַמֶּלֶךְ כִּי אִם עַל הֶיּוֹתוֹ עָרֹם מַמָּשׁ הוּא אוֹמֵר הֲלֹא תְּפַר עֲלֵה תְאֵנָה:

יא) **וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ וְגוֹ'.** פֵּרוּשׁ לָמָּה נִשְׁתַּנָּה שָׁעָה זוֹ מִשֶּׁלְּפָנֶיהָ שֶׁהָיִיתָ עוֹמֵד לְפָנַי וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ בְּעִירֹם עַד עַתָּה דָּבָר זֶה מֵעַצְמְךָ לֹא תִּתְחַדֵּשׁ לְךָ הַיְדִיעָה זוּלַת עַל יְדֵי מַגִּיד וְהוּא אוֹמְרוֹ מִי הִגִּיד לְךָ בַּמֶּה נִתְחַדֵּשׁ בִּידִיעָתְךָ דָּבָר זֶה. וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי הָיְתָה הַכְלָמָתוֹ מֵהֶעוֹן אוֹ מִגְּרִיעַת הַמַּשָּׂג לוֹ מֵהַקְּדֻשָּׁה וּמִכְּסוּת עֲנַן כָּבוֹד לֹא יֵצְדַּק לוֹמַר מִי הִגִּיד לְךָ אֶלָּא טַעְמוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא הוּא לֹא רָצָה לְהַבְזוֹתוֹ כָּל כָּךְ וְדִבֵּר אֵלָיו בְּסֵדֶר זֶה מִי הִגִּיד לְךָ, כְּשׁוֹאֵל דָּבָר. וְיֶשְׁנָהּ לִשְׁאֵלָה זוֹ לָמָּה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי כִּי בְּאֶמְצָעוּת אֲכִילָה זוֹ הִרְגִּישׁוּ עֵירֻמָּם כִּי יֵשׁ

(יב) **וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל:**

רש"י◄ **אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי •** (ע"ז ה) כָּאן כָּפַר בַּטּוֹבָה• אור החיים

יב **וַאֲמַר** הָאָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתְּ עִמִּי הִיא יַהֲבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית:

(יג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל:**

רש"י◄ **הִשִּׁיאַנִי •** הִטְעַנִי, כְּמוֹ: (ישעיה לו) "אַל יַשִּׁיא לְכֶם חִזְקִיָּהוּ"• אור החיים

יג **וַאֲמַר** יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מַה דָּא עַבְדַּת וַאֲמָרַת אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעִינִית וַאֲכָלִית:

(יד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ:**

רש"י◄ **כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת •** מִכָּאן שֶׁאֵין מְהַפְּכִים בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מֵסִית, שֶׁאִלּוּ שְׁאָלוּ: לָמָּה עָשִׂיתָ זֹּאת? הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב: דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד, דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין? (סנהדרין כט)• **מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה •** אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלֵּל, מַחֲיָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן? הֶעֱמִידוּ רַבּוֹתֵינוּ מִדְּרָשׁ זֶה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (דף ח), לְלַמֵּד שֶׁיְּמֵי עִבּוּרוֹ שֶׁל נָחָשׁ שֶׁבַע שָׁנִים• **עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ •** רַגְלַיִם הָיוּ לוֹ וְנִקְצְצוּ• אור החיים

(טו) **וְאֵיבָה ׀ אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב:**

רש"י◄ **וְאֵיבָה אָשִׁית •** אַתָּה לֹא נִתְכַּוַּנְתָּ אֶלָּא שֶׁיְּמוּת אָדָם, כְּשֶׁיֹּאכַל הוּא תְּחִלָּה, וְתִשָּׂא אֶת חַוָּה, וְלֹא בָּאתָ לְדַבֵּר אֶל חַוָּה תְּחִלָּה, אֶלָּא לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּעְתָּן קַלּוֹת לְהִתְפַּתּוֹת וְיוֹדְעוֹת לְפַתּוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן, לְפִיכָךְ: "וְאֵיבָה אָשִׁית"• **יְשׁוּפְךָ •** (סוטה ט) יְכַתֵּתְךָ, כְּמוֹ: (דברים ט) "וָאֶכֹּת אוֹתוֹ" וְתַרְגּוּמוֹ: 'וְשָׁפִית יָתֵהּ'• **וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב •** לֹא יְהֵא לְךָ קוֹמָה וְתִשְׁכָּנוּ בַּעֲקֵבוֹ, וְאַף מִשָּׁם תְּמִיתֶנּוּ, וּלְשׁוֹן 'תְּשׁוּפֶנּוּ',

טו **וּדְבָבוּ** אֶשְׁוִי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנָהּ הוּא יְהֵי דְּכִיר לָךְ מַה דְּעַבַדְתָּ לֵהּ מִלְּקַדְמִין וְאַתְּ תְּהֵי נָטִיר לֵהּ לְסוֹפָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום. אברמוביץ

לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל הַפֵּרוּשׁ שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁים בְּמִשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים כֻּלָּם צוֹדְקִים:

הֵמִן הָעֵץ וְגוֹ'. כָּאן רָמְזוֹ כִּי גַּם עַל בְּחִינַת הָעֵץ צִוָּהוּ ה':

יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה מַּעֲנֶה בִּלְשׁוֹנוֹ בִּתְשׁוּבַת הָאִשָּׁה וְגוֹ' אֲפִלּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים לֹא יָשׁוּב תְּשׁוּבָה כָּזֶה וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְמֶלֶךְ גָּדוֹל. וְעוֹד אוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא הִיא נָתְנָה לִי וְאֹכֵל וּמוּבָן הַדָּבָר שֶׁעַל הָעֵץ הַמֻּזְכָּר הוּא אוֹמֵר וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָמְרָה חַוָּה בִּתְשׁוּבָתָהּ הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל וְלֹא הֵצְרְכָה לוֹמַר מִן הָעֵץ:

וְנִרְאֶה שֶׁכְּוָנַת הָאָדָם הִיא שֶׁלֹּא יָדַע דָּבָר כִּי אִם הָאִשָּׁה הֵבִיאָה לְפָנָיו הַמְּזֻמָּן וְאָכַל וְאֵינוֹ חַיָּב לִשְׁאֹל עַל הַמַּגָּשׁ לְפָנָיו דָּבָר זֶה מִנַּיִן כִּי הֲלֹא כָּל הָאָרֶץ לְפָנָיו הִיא מְלֵאָה מַעֲדָנִים אֲשֶׁר נָטַע ה'. וְדִקְדֵּק לוֹמַר אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי שֶׁלֹּא לְחַיְּבוֹ לְחַפֵּשׂ וּלְדַקְדֵּק אַחֲרֶיהָ לָדַעַת הַמּוּבָא לְפָנָיו כֵּיוָן שֶׁהָאִשָּׁה הַלָּז נִתְּנָה ה' עִמּוֹ לְעֵזֶר וּלְהוֹעִיל וְאֵין רַע יוֹרֵד מֵהַשָּׁמַיִם וְאֵין לוֹ לִבְדֹּק אַחֲרֶיהָ כִּי מִן הַסְּתָם מַעֲשֶׂיהָ נָאִים. וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (קִדּוּשִׁין עו.) אֵין בּוֹדְקִין מִן הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַעְלָה וְכוּ' ע"כ. חֲרִי דְּכָל שֶׁהֵחֵזַק בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ חֻזְקַת כַּשְׁרוּת שְׁלֵמָה עָלָיו וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִשָּׁה גְּדוֹלָה כָּזוֹ אֲשֶׁר בָּרָא לוֹ ה' לְעֵזֶר אֵינוֹ צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ אַחֲרֶיהָ מַה נּוֹתֶנֶת לְפָנָיו. וְאוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ פֵּרוּשׁ מִן הָעֵץ הַנָּטוּעַ בַּגַּן כִּי כֻּלָּה מְלֵאָה נִטְעֵי ה' וִידֵיעַ אוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ כִּי לֹא עַל הָעֵץ הַמֻּזְכָּר בְּדִבְרֵי ה' הוּא אוֹמֵר אֶלָּא עַל עֵץ מֵעֲצֵי הַגַּן, וּלְכָשֶׁנֹּאמַר דְּעַל עֵץ הַדַּעַת הוּא אוֹמֵר אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁהוּא יָדַע שֶׁמְּמֶנּוּ הֵבִיאָה לוֹ וְאָכַל אֶלָּא אַחַר שֶׁאָכַל יָדַע כִּי מִמֶּנּוּ אָכַל מֵאֶמְצָעוּת הַכָּרְתוֹ בְּהַרְגָּשָׁתוֹ הַהִשְׁתַּנּוּת וּלְעוֹלָם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה לֹא יָדַע דָּבָר וְלֹא שָׁאַל לְצַד בִּטְחוֹנוֹ בְּאִשָּׁה שֶׁנָּתַן ה' עִמּוֹ וְהוּא שֶׁטָּעַן בְּאוֹמְרוֹ אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי וְגוֹ'. עוֹד אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁגַּם הָאָדָם טָעָה כִּי לֹא אָסַר ה' אֶלָּא הַפְּרִי וְלֹא הָעֵץ וְהוּא אוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ, וְאֵין זֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן מִכַּמָּה טְעָמִים וְרִאשׁוֹן עִקָּר:

וּמַעֲתָּה אֵין בְּיַד אָדָם עָוֹן אֶלָּא שׁוֹגֵג. וְאֶפְשָׁר שֶׁדִּין אֹנֶס יֵשׁ לוֹ כִּי לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם לוֹמַר לוֹ, הָיָה לְךָ לָתֵת לֵב לְבַל תְּחֻטָּא וְלֹא חָשַׁד בְּאִשָּׁה שֶׁתַּאֲכִילֶהוּ דְּבַר אִסּוּר כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה לוֹ מֵאֵל עֶלְיוֹן וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁלֹּא קִלֵּל ה' לָאָדָם אֶלָּא לְהָאֲדָמָה. הָאֱמֶת כִּי שִׁגְּיוֹנוֹ הוּא שֶׁלֹּא נִשְׁמַר בְּדַבְּרוֹ לְחַוָּה וְלֹא הִזְכִּיר לָהּ אֶלָּא הַפְּרִי כַּנִּשְׁמָע מִדְּבָרֶיהָ לַנָּחָשׁ שֶׁמִּזֶּה נִמְשַׁךְ הַחַטָּא לְחַוָּה וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה:

יג) וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' לְאִשָּׁה וְגוֹ'. טַעַם שְׁאֵלָה זוֹ הִיא לְהִתְוַדּוֹת עַל עֲוֹנָהּ לְפָנֶיו ה' כִּי בָּזֶה הָיְתָה אֲרוּכָה לְמַחֲלָתָהּ כִּי אָמְרָה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וְזֶה הוּא וִדּוּיָהּ. גַּם טָעֲנָה כִּי שׁוֹגֶגֶת בַּדָּבָר לְצַד פִּתּוּי הַנָּחָשׁ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה כִּי לֹא יָדְעָה שֶׁיֶּשְׁנוֹ לְמֵסִית זֶה שֶׁאִם הָיְתָה יוֹדַעַת בּוֹ לֹא הָיְתָה נִשְׁמַעַת לוֹ. וְאוֹמְרָה הִשִּׁיאַנִי שֶׁרָמְזָה לְשׁוֹן נְשִׁיאוּת רֹאשׁ כִּי אָמַר לָהּ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת אֲכִילָה זוֹ תִּהְיֶה כֵּאלֹהִים וְתִתְנַשֵּׂא וְהוֹדִית בְּשִׁגְגָתָהּ לְפָנֶיו קוֹנָהּ:

יד) וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' אֶל הַנָּחָשׁ וְגוֹ'. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גָּרַם בְּדִבּוּרוֹ:

א' שֶׁגָּרַם סְלוּק אוֹר כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהָיָה חוֹפֵף עַל אָדָם וְאִשְׁתּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה וְהוּא סוֹד כָּתְנוֹת אוֹר:

ב' גָּרַם שֶׁנִּכְרְתוּ אָדָם וְחַוָּה מֵעוֹלָם הַזֶּה שֶׁלֹּא יִחְיוּ לְעוֹלָם כְּעֹנֶשׁ הָרָשׁוּם בַּכָּתוּב (ב' י"ז) כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:

ג' גָּרַם שֶׁאֲפִלּוּ בַּיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים בָּעוֹלָם לֹא יִתְעַדְּנוּ בְּעֵדֶן אֱלֹהִים כָּאָמוּר (פָּסוּק כד) וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם. כְּנֶגֶד שְׁלָשְׁתָּן לָקָה שְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד הַפְּשָׁטַת עָנָן כָּבוֹד שֶׁהוּא בְּחִינַת בָּרוּךְ אָמַר ה' אֵלָיו אָרוּר וְגוֹ'. כְּנֶגֶד הַכְרָתַת אָדָם מֵהָעוֹלָם הַזֶּה נִכְרְתוּ רַגְלָיו (ב"ר פ"כ) שֶׁהֵם בְּעֶרֶךְ אָדָם בְּחִינַת הֶעֱדֵר הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא רַגְלַיִם שֶׁל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי אִם לֹא הָיָה אָדָם אוֹכֵל מֵעֵץ הַדַּעַת הָיָה מְצוּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כְּאַחַת כְּאָדָם הַדָּר בַּבַּיִת וּבָעֲלִיָּה וּכְשֶׁחָטָא נִגְשַׁם וְאֵינוֹ יָכוֹל לָדוּר בִּשְׁנֵיהֶם יַחַד אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּכְשֶׁיִּרְצֶה לַעֲלוֹת לָעֲלִיָּה צָרִיךְ הִשְׁתַּנּוּת הַגֶּשֶׁם וְזוֹ הִיא מִיתַת אָדָם לָזֶה נִכְרְתוּ רַגְלֵי נָחָשׁ. וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁגָּרַם לִשְׁלֹל מֵאָדָם וְחַוָּה הִתְעַדְּנוּת גַּן עֵדֶן אָמַר אֵלָיו וְעָפָר תֹּאכַל וְגוֹ' וְאָמְרוּ ז"ל (יוֹמָא עה.) כִּי כָּל מַה שֶּׁיֹּאכַל לֹא יִטְעַם אֶלָּא טַעַם עָפָר. וּלְפִי זֶה יְדַיֵּק עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּחָשׁ בִּתְחִלַּת דְּבָרָיו כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת פֵּרוּשׁ כִּי הַקְּלָלוֹת שֶׁמְּקַלְּלוֹ ה' הֵם מַעֲשָׂיו שֶׁעָשָׂה וְהֵם דְּבָרֵינוּ עַצְמָן וְהָבֵן:

(טז) אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ:

רש"י◄ עִצְּבוֹנֵךְ• זֶה צַעַר גִּדּוּל בָּנִים• וְהֵרֹנֵךְ• זֶה צַעַר הָעִבּוּר• בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים• זֶה צַעַר הַלֵּדָה• וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ• לְתַשְׁמִישׁ, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין לָךְ מֵצַח לִתְבְעוֹ בַּפֶּה, אֶלָּא "הוּא יִמְשָׁל־בָּךְ", הַכֹּל מִמֶּנּוּ וְלֹא מִמֵּךְ• תְּשׁוּקָתֵךְ• תַּאֲוָתֵךְ, כְּמוֹ: (ישעיה כט) "וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה"• אור החיים

טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרִיכִי וְעִדּוּיַיכִי בְּצָעַר תֵּלְדִי בְּנִין וּלְוַת בַּעְלֵךְ תְּהֵא תְּאוּבְתֵּיךְ וְהוּא יִשְׁלָט בֵּךְ:

(יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ

יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פַקִּידְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵּיכוּל מִנֵּהּ לִיטָא בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

רש"י◄ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ• תַּעֲלֶה לְךָ דְּבָרִים אֲרוּרִים, כְּגוֹן: זְבוּבִים, וּפַרְעוֹשִׁים וּנְמָלִים. מָשָׁל לַיּוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת מְקַלְּלוֹת שֶׁדַּיִּם שֶׁיָּנַק מֵהֶם• אור החיים

(יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָّדֶה:

יח וְכוּבִין וְאַטְדִּין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוּל יָת עִסְבָּא דְחַקְלָא:

רש"י◄ וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ• הָאָרֶץ, כְּשֶׁתִּזְרָעֶנָּה מִינֵי זְרָעִים, תַּצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדַּר, קוּנְדָּס וְעַכְבִּיוֹת, וְהֵן נָאֲכָלִים עַל יְדֵי תִּקּוּן (ביצה לד)• וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָّדֶה• וּמֵה קְלָלָה הִיא זוֹ, וַהֲלֹא בַּבְּרָכָה נֶאֱמַר לוֹ: "הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זָרַע וגו'"? אֶלָּא מָה אָמוּר כָּאן בְּרֹאשׁ הָעִנְיָן: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה", וְאַחַר הָעִצָּבוֹן: "וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ", כְּשֶׁתִּזְרָעֶנָּה קִטְנִיּוֹת, אוֹ יֶרָקוֹת גִּנָּה, הִיא תַּצְמִיחַ לְךָ קוֹצִים וַדַרְדָּרִים וּשְׁאָר עִשְׂבֵי הַשָّדֶה, וְעַל כָּרְחֲךָ תֹּאכְלֵם•

(יט) בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם

יט בְּזִעָתָא דְאַפָּךְ תֵּיכוּל

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טו) וְאִיבָה וגו'. דָּן הַדַּיָּן דִּין גּוֹאֵל הַדָּם כִּי לִהְיוֹת שֶׁלְּכָל זֶרַע הָאִשָּׁה גָּרַם לוֹ מִיתָה יִרְדֹּף גּוֹאֵל הַדָּם וְהִכָּה אֶת הָרוֹצֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁעָשִׂיתָ לוֹ בִּתְחִלָּה כִּי הוּא פָּתַח בָּרָעָה אוֹ יֹאמַר רֹאשׁ עַל שֵׁם רֹאשׁ שֶׁשָּׁם תְּלוּיִים הַחַיִּים וְשָׁם הוּא שְׁחִיטַת מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב עַל אֲשֶׁר נִמְשַׁךְ לְךָ לְבַסּוֹף מֵהֶם שֶׁבָּאוּ עָלָיו כָּל הַקְּלָלוֹת, אוֹ יֹאמַר עָקֵב שֶׁנִּפְסְקוּ עֲקֵבָיו וְהוֹלֵךְ עַל גְּחוֹנוֹ: וְאִם תֹּאמַר בִּשְׁלָמָא אוֹמְרוֹ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ יֵשׁ טַעַם כִּי יֵחַם לְבַב אֱנוֹשׁ עַל אֲשֶׁר עָשָׂה הַנָּחָשׁ וְהָרוֹג יַהַרְגֶנּוּ אֲבָל הַנָּחָשׁ מַה שֶּׁנִּטַּל מֵהַקְּלָלוֹת הוּא עֹנֶשׁ עַל אֲשֶׁר כְּבָר עָשָׂהוּ וּמַה מָּקוֹם לְשׁוּף עָקֵב. הַטַּעַם הוּא לִהְיוֹת כִּי יֵשׁ מַעֲנֶה בְּפִי הַנָּחָשׁ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ לִשְׁמֹעַ לִדְבָרָיו כִּי דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִים (סַנְהֶדְרִין כט.) וְלֹא הָיָה נִמְשָׁךְ רַע לֹא לוֹ וְלֹא לָהּ הָא לָמַדְתָּ שֶׁהִיא הַסּוֹבֶבֶת וּלְצַד בְּחִינַת טַעֲנָה זוֹ תִּהְיֶה לוֹ אֵיבָה עִמָּהּ. וְרָמַז זְמַן הַשָּׁגַת נִצָּחוֹן שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶם וְאָמַר הוּא יְשׁוּפְךָ בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ פֵּרוּשׁ שֶׁיַּגְדִּיל מַעֲלָתוֹ וְיִתְנַשֵּׂא בִּבְחִינַת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה עָקֵב בִּירִידָה. וְכֵן הוּא כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם נָחָשׁ כּוֹפֵף רֹאשׁוֹ וּלְהֵפֶךְ בַּר מִינָן. עוֹד יִרְמוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא (בְּרָכוֹת לג.) שֶׁנִּשְׁכוֹ נָחָשׁ בְּרַגְלוֹ וּמֵת הַנָּחָשׁ וּכְפִי זֶה שָׁף אוֹתוֹ בְּרַגְלוֹ מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל נָחָשׁ:

טז) אֶל הָאִשָּׁה אָמַר וגו'. נִתְכַּוֵּן ה' לוֹמַר ג' קְלָלוֹת כְּנֶגֶד ג' דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן, כִּי טוֹב הָעֵץ וגו' וְכִי תַאֲוָה וגו' וְנֶחְמָד וגו' כְּנֶגֶד כִּי טוֹב הָעֵץ שֶׁרָצְתָה לְהִשְׁתַּעְשֵׁעַ וּלְהִתְעַנֵּג הֶפֶךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הִרְבָּה עִצְּבוֹנָהּ וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן שִׂמְחָה בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים. וּכְנֶגֶד וְכִי תַאֲוָה וגו' אָמַר וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ שֶׁתִּתְאַוֶּה לוֹ תָּמִיד וְיֵשׁ בָּזֶה ב' פְּרָטֵי קְלָלָה הָא' הִיא שֶׁתִּתְאַוֶּה וְאִין בְּיָדָהּ לְהַשְׂלִים מַאֲוַיֶּיהָ אֶלָּא בְּיַד הַבַּעַל וּפִרְט זֶה נִכְלָל בִּכְלַל אוֹמְרוֹ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ. וְהַב' הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהּ מְצִיאוּת לְהַשְׂלִים תְּשׁוּקָתָהּ וְתִמְצָא שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה הָאִשָּׁה מֵאִישׁ בִּפְרָט זֶה כִּי הָאִישׁ יִשְׂבַּע בִּתְשׁוּקָתוֹ מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאִשָּׁה וְהֶבֶל. וְזוֹ קְלָלָה גְּדוֹלָה שֶׁתָּמִיד חֲסָרָה תְּשׁוּקָתָהּ וְזֶה כְּנֶגֶד מִדַּת תַּאֲוָה לָעֵינַיִם. וּכְנֶגֶד נֶחְמָד וגו' אָמַר וְהוּא יִמְשָׁל וגו' הִיא חָשְׁבָה לְהָסִיר מֵעָלֶיהָ כֹּחַ הַמּוֹשֵׁל הַגָּדוֹל שֶׁתִּהְיֶה כֵּאלֹהִים וגו' הוֹסִיף לָהּ מוֹשֵׁל לְהַכְנִיעָהּ:

יז) וּלְאָדָם אָמַר וגו'. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן מַקְפִּיד ה' עַל שְׁמִיעָתוֹ לְקוֹל אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא כִּי אָכַלְתָּ מִן הָעֵץ וגו'. עוֹד לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ תֵּבֵת לֵאמֹר. אֲכָן לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי אָדָם לֹא יָדַע בְּעֵת אָכְלוֹ כִּי עֵץ הַדַּעַת הוּא לֹא יַצְדִּיק לוֹמַר לוֹ כִּי אָכַלְתָּ מִן הָעֵץ וגו' כִּי הוּא לֹא אָכַל מִן הָעֵץ בִּידִיעָה אֶלָּא בְּשׁוֹגֵג לָזֶה אָמַר עָלָיו ה' כִּי שָׁמַעְתָּ וגו' פֵּרוּשׁ שֶׁקִּבֵּל דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ וְלֹא בָּדַק אַחֲרֶיהָ וְנִמְשַׁךְ לוֹ מִזֶּה שֶׁאָכַל מִן הָעֵץ. וְדִקְדֵּק לוֹמַר לְקוֹל לְרַמֵּז שֶׁלֹּא בָּחַן בִּדְבָרֶיהָ אֶלָּא לַהֲבָרַת דְּבָרֶיהָ שֶׁאָמְרָה לוֹ קַח וְאֱכֹל אָכֹל וְהָיָה לוֹ לִשְׁאֹל מֵאֵיזֶה עֵץ לָקְחָה. וְאוֹמְרוֹ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר כָּאן רָמַז הַחֵטְא שֶׁשָּׁגַג בּוֹ כִּי הוּא צִוָּה לוֹ לֵאמֹר לְאִשָּׁה שֶׁלֹּא תֹּאכַל מִן הָעֵץ וְהוּא אוֹמְרוֹ הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר פֵּרוּשׁ לוֹמַר לְהָאִשָּׁה וְהוּא לֹא אָמַר לְהָאִשָּׁה אֶלָּא מֵהַפְּרִי כְּמוֹ שֶׁדִּיֵּקְנוּ דִּבְרֵיהָ. וְאוֹמְרוֹ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה וְלֹא קִלֵּל לָאָדָם כְּמוֹ שֶׁקִּלֵּל לְחַוָּה מִטַּעַם הָאָמוּר בִּדְבָרָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ וְקִלֵּל לְהָאֲדָמָה כִּי הִיא סִבָּה כִּי הֲגַם שֶׁהָאָדָם צִוָּה לְהָאִשָּׁה עַל הַפְּרִי לְבַד וְלֹא עַל הָעֵץ עִם כָּל זֶה לֹא הָיָה בָּזֶה מִכְשׁוֹל אִם לֹא הָיָה הַשִּׁנּוּי שֶׁשִּׁנְּתָה הָאֲדָמָה בְּעֵץ הַדַּעַת וְהָיָה עֵצוֹ כִּשְׁאָר עֲצֵי הַגַּן לֹא הָיָה סִבָּה לְהַחֵטְא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. גַּם אִם הָיְתָה עוֹשָׂה כָּל עֲצֵי הַגַּן טַעַם הַעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי הָיָה הָאָדָם נִזְהָר לוֹמַר לְחַוָּה כִּי נִצְטַוִּיתִי גַּם עַל הָעֵץ וְהִיא גַּם הִיא לֹא הָיְתָה שׁוֹלַחַת יָד בָּעֵץ מִקֹּדֶם. גַּם לֹא הָיְתָה מִתְפַּלֶּאת בּוֹ בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעֲמוֹ שֶׁל עֵץ מִשְּׁאָר עֲצֵי הַגַּן. לָזֶה קִלֵּל ה' לְהָאֲדָמָה כִּי הִיא הָיְתָה סִבָּה לְכֹל שֶׁתּוֹצִיא מִין קְלָלָה. וְלָאָדָם לֹא קִלֵּל אֶלָּא שֶׁבְּאֶמְצָעוּת קְלָלָה זוֹ שֹׁלֵם לוֹ ה' מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה הוּא שָׁמַע לְאִשְׁתּוֹ וְעָשָׂה חֶפְצוֹ בְּתַאֲוַת אֲכִילַת דָּבָר אִסּוּר גַּם הוּא תָּמִיד בְּעִצָּבוֹן וגו' וְתַצְמִיחַ לוֹ קוֹצִים וגו'. וּכְנֶגֶד עֲרֵבוּת הָאֲכִילָה אָמַר לוֹ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָّדֶה. וּכְנֶגֶד שֶׁלֹּא טָרַח לְדַעַת מִנַּיִן הוּבָא אֵלָיו הָאֹכֶל אָמַר בְּזֵעַת אַפֶּיךָ וגו' שֶׁלֹּא יַשִּׂיג אֱכֹל בִּמְנוּחָה בְּלֹא טֹרַח:

עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב:

לַחְמָא עַד דְּתִתּוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרִיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב:

רש"י◄ **בְּזֵעַת אַפֶּיךָ** • לְאַחַר שֶׁתִּטְרִיחַ בּוֹ הַרְבֵּה◆ אור החיים

(כ) **וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי:**

כ וּקְרָא אָדָם שֵׁם אִתְּתֵהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוַת אִמָּא דְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:

רש"י◄ **וַיִּקְרָא הָאָדָם** • חָזַר הַכָּתוּב לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת", וְלֹא הִפְסִיק אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁעַל יְדֵי קְרִיאַת שֵׁמוֹת נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ". לְפִיכָךְ: "וַיִּפֹּל... תַּרְדֵּמָה", וְעַל יְדֵי שֶׁכָּתַב: "וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים", סָמַךְ לוֹ פָּרָשַׁת הַנָּחָשׁ, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרָאָה אוֹתָם עֲרֻמִּים וְרָאָה אוֹתָם עֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ, נִתְאַוָּה לָהּ וּבָא עֲלֵיהֶם בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמִרְמָה◆ **חַוָּה** • נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן חַיָּה, שֶׁמְּחַיָּה אֶת זְלָדוֹתֶיהָ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר (קהלת ב כב): "מָה הֹוֶה לָאָדָם" בִּלְשׁוֹן הָיָה◆ אור החיים

(כא) **וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם**

כא וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם

וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם:

וּלְאִתְּתֵהּ לְבוּשִׁין דִּיקַר עַל מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבִּישִׁנּוּן:

רש"י◄ **כָּתְנוֹת עוֹר** • יֵשׁ דִּבְרֵי אַגָּדָה אוֹמְרִים: חֲלָקִים כְּצִפֹּרֶן הָיוּ מְדֻבָּקִים עַל עוֹרָן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר, כְּגוֹן צֶמֶר הָאַרְנָבִים שֶׁהוּא רַךְ וְחַם, וְעָשָׂה לָהֶם כְּתֹנוֹת מִמֶּנּוּ◆

(כב) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם:**

כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידִי בְּעַלְמָא מִנַּהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט יְדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן חַיָּיא וְיֵכוּל וִיחֵי לְעָלָם:

רש"י◄ **הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ** • הֲרֵי הוּא יָחִיד בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים, וּמַה הִיא יְחִידָתוֹ? "לָדַעַת טוֹב וָרָע", מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּבְהֵמָה וְחַיָּה◆ **וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְגוֹ'** • וּמִשֶּׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, הֲרֵי הוּא קָרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְלוֹמַר אַף הוּא אֱלוֹהַּ. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל אֵין מְיֻשָּׁבִין עַל פְּשׁוּטוֹ◆ אור החיים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט) **עַד שׁוּבְךָ וְגוֹ'.** טַעַם שֶׁנִּתַּן ב' טְעָמִים כִּי מִמֶּנָּה וְגוֹ' כִּי עָפָר וְגוֹ'. לְהִיוֹת שֶׁטַּעַם מִמֶּנָּה וְגוֹ' אֵינוֹ טַעַם מַסְפִּיק לָשׁוּב אֶל הָאֲדָמָה כִּי הֲלֹא קֹדֶם שֶׁחָטָא גַּם כֵּן הָיָה בִּבְחִינָה זוֹ וְלֹא נִגְזַר עָלָיו לָשׁוּב לְמָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ לֻקַּח לָזֶה נָתַן טַעַם ב' בְּאוֹמְרוֹ כִּי עָפָר אַתָּה וְגוֹ'. הַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי אִם הָיָה נִצּוֹל מֵהַחֵטְא בִּשְׂכַר קִיּוּם מִצְוַת ה' הָיָה ה' מַגְבִּיר בּוֹ צַד הָרוּחָנִיּוּת וְיִהְיֶה גּוּפוֹ מְזֻדָּכָּךְ וְיִתְהַפֵּךְ הַחֹמֶר וְיֵעָשֶׂה צוּרָה בְּהִתְגַּבְּרוּת חֵלֶק הָרוּחָנִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר שֶׁחָטָא גָּרַם ב' דְּבָרִים הִפְלִיג חֵלֶק הַחֹמֶר שֶׁבּוֹ וְהִגְשִׁימוֹ וְהֶחֱלִט מִמֶּנּוּ הִתְהַפְּכוּתוֹ לְצוּרָה גַּם הֶחְשֵׁךְ מָאוֹר הָרוּחָנִי שֶׁבּוֹ וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהָאִיר לִבְחִינַת הַחֹמֶר לַעֲשׂוֹתוֹ צוּרָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי פֵּרוּשׁ טַעַם שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לְךָ עַתָּה שֶׁתָּשׁוּב אֶל הָאֲדָמָה שֶׁלֻּקַּחְתָּ מִמֶּנָּה וְלֹא מִקֹּדֶם לָזֶה כִּי עָפָר אַתָּה פֵּרוּשׁ הֶעֱמַדְתָּ עַצְמְךָ בְּמִדַּת עָפָר שֶׁהֲגִשַׁמְתָּ מִצַּד מַעֲשֶׂיךָ שֶׁלֹּא שָׁמַרְתָּ הַמִּצְוָה שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ הָיָה הַזִּכּוּךְ וְכֵיוָן שֶׁכֵּן כִּי כָּל מָקוֹר יְקָר לִמְקוֹרוֹ וְשׁוּב יָשׁוּב אֵלָיו וְהוּא מְקוֹר גָּלְמוֹ הוּא מִן הָאֲדָמָה לֻקַּח. וְטַעַם אוֹמְרוֹ וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב נִתְכַּוֵּן עוֹד לוֹמַר כִּי לֹא מִלְּבַד שֶׁיָּשׁוּב אֶל הָאֲדָמָה אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה נִרְקָב גּוּפוֹ וְיֵעָשֶׂה הוּא עַצְמוֹ עָפָר. וְכֵן הֶעֱמִידוּ פֵּרוּשׁ הַפָּסוּק בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (קנב.) בְּמַעֲשֶׂה דְּהַנְהוּ קַפּוּלָאֵי דְּרַב נַחְמָן:

כ) **וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם וְגוֹ'.** יֵשׁ לָתֵת לֵב לָמָּה לֹא קָרָא לָהּ שֵׁם בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה קֹדֶם כָּל מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה. דַּע כִּי זֹאת הָאִשָּׁה כְּבָר נִתְעַלֵּית לְשֶׁבַח וְקָרָא לָהּ ה' שֵׁם יַחַד עִם בַּעְלָהּ כְּאוֹמְרוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם שֵׁם לְתְהִלָּה וּלְתִפְאֶרֶת כִּי שֵׁם זֶה אָדָם הוּא שֵׁם מְעֻלֶּה וּכְמַאֲמַר הַנָּבִיא (יְחֶזְקֵאל לד) אָדָם אַתֶּם וְאָמְרוּ ז"ל (ב"מ קיד:) אַתֶּם קְרוּיִם אָדָם וְכוּ':

וּמַעֲנָתָהּ אֵין מָקוֹם לָאָדָם לִקְרוֹת שֵׁם לְחַוָּה מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר מַעֲשֶׂה שֶׁשָּׁמְעָה לְדִבְרֵי מֵסִית וְהִזִּידָה בְּעֵץ הַדַּעַת יָרְדָה מִבְּחִינָתָהּ וְחָסְרָה שֵׁם הַמַּעֲלָה. וְכֵן מִדָּה זוֹ בָּעוֹלָם שֶׁכָּל שֶׁיָּזִיד אָדָם יֶחְסַר שְׁמוֹ כְּאוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי י) וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב רַחֲמָנָא לִצְלַן לָזֶה בָּא הָאָדָם וְקָרָא לָהּ שֵׁם עַל מַעֲשֶׂיהָ שֶׁהִיְתָה אִם כָּל חַי. וַהֲגַם שֶׁגַּם הָאָדָם חָטָא, כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁשּׁוּגֵג הָיָה בַּדָּבָר:

וְעוֹד גַּם לוֹ הֵכָּרָה יְרִידָה לְפִי שֶׁעָה. שֶׁקָּרָא לוֹ הַכָּתוּב כָּאן הָאָדָם ג' אוֹ ד' פְּעָמִים. וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי בְּחִינַת הָאָדָם הִיא פְּחוּתָה מִבְּחִינַת שֵׁם אָדָם כָּאָמוּר בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (ג) וְזֶה לְשׁוֹנָם אָמַר ר"י (ר"מ) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְגוֹ' כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם לֹא נֶאֱמַר וְכוּ' אֲפִלּוּ גּוֹי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְכוּ' וְהִקְשׁוּ רַשִׁ"י וְתוֹסְפוֹת (סַנְהֶדְרִין נט) מַאֲמָר זֶה עִם מַאֲמָר (ג.) רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁאָמַר אַתֶּם קְרוּיִם אָדָם וְכוּ' וְתֵרְצוּ הַתּוֹסְפוֹת שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ וּמַעֲלָה בֵּין אָדָם לָהָאָדָם כִּי אָדָם הוּא הַגָּדוֹל וְהַמְשֻׁבָּח וְכוּ'. וַהֲגַם שֶׁרַשִׁ"י ז"ל כָּתַב שֶׁחוֹלְקִים הַתַּנָּאִים עִם כָּל זֶה דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת עִקָּר כִּי מָצִינוּ בְּפֵרוּשׁ בְּדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁמְּחַלֵּק כְּדִבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא כִּי אָדָם הוּא בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ מ"ה וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוי"ה בְּמִלּוּי אַלְפִי"ן יַעֲלֶה כֵּן וּבְתוֹסֶפֶת הַהֵ"א תֹּאבַד הַכַּוָּנָה הָרְמוּזָה, וְלָזֶה קָרָא לוֹ הָאָדָם אַחַר שֶׁחָטָא אֲבָל לֹא נִשְׁאַר בִּירִידָה זוֹ שֶׁמָּצִינוּ לוֹ שֶׁחָזַר ה' וּקְרָאוֹ אָדָם דִּכְתִיב (ד' כ"ה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר לְמַעֲלָתוֹ כִּי חֶטְאוֹ שׁוֹגֵג הוּא:

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר טַעַם קְרִיאַת שֵׁם אַחַר כָּל הַמַּעֲשֶׂה. וְקֹדֶם יֵשׁ לְהָעִיר לָמָּה יִתְיַחֲסוּ אֵלֶיהָ הַחַיִּים וְלֹא יִתְיַחֲסוּ אֶל הָאָדָם כִּי גַּם הוּא אָב כָּל חַי. עוֹד יֵשׁ לְהָעִיר כִּי לַטַּעַם הָאָמוּר הָיָה צָרִיךְ לִקְרוֹתָהּ חַיָּה וְלֹא חַוָּה. אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא לְהִיוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ ב' דְּבָרִים הָא' שֶׁשָּׁמְעָה דִּבְרֵי הַמֵּסִית קָרָא אוֹתָהּ עַל שְׁמוֹ וְהוּא אוֹמְרוֹ חַוָּה מִלְּשׁוֹן חִוְיָא שֶׁהוּא הַנָּחָשׁ וּכְמוֹ כֵּן הוּבָא בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ז"ח בְּרֵאשִׁית י"ט), וְהַב' שֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ לֵילֵד בְּעֶצֶב לָזֶה קָרָא לָהּ חַוָּה וְלֹא קְרָאָהּ חִוְיָא לְרֹמֶז כִּי הִיא הָיְתָה אֵם כָּל חַי כֵּיוָן שֶׁהִיא סוֹבֶלֶת הָעִצָּבוֹן שֶׁל הֵרָיוֹן וְשֶׁל לִידָה לָהּ יָאֶתָה לְהִתְיַחֵס אֵם כָּל חַי וְלֹא לָאָדָם. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב אֶלָּא טַעַם שֶׁהוּא בִּלְתִּי מוּחָשׁ בְּמַשְׁמָעוּת הַשֵּׁם כִּי רֶמֶז הַחִוְיָא נִכָּר הוּא בַּשֵּׁם. גַּם סְמוּךְ הַדָּבָר לְמַעֲשֶׂה הַנָּחָשׁ יַגִּיד הַדָּבָר:

כב) **וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' הֵן הָאָדָם וְגוֹ'.** יֵשׁ לְהָעִיר לָמָּה לֹא חָשׁ הָאֵל לְצַוּוֹת לְהָאָדָם עַל עֵץ הַחַיִּים לְבַל יַקְדִּים וְיֹאכַל מִמֶּנּוּ וְחִי לְעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל מֵעֵץ הַדַּעַת:

עוֹד אָמְרוֹ תֵּבֵת הָיָה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר הוּא, עוֹד לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא הֵן הָאָדָם כְּאַחַד מִמֶּנּוּ. עוֹד אֵיךְ יַצְדִּיק לְדַמּוֹתוֹ לֵאלֹהִים לְצַד שֶׁיּוֹדֵעַ טוֹב וָרָע. עוֹד אֵיךְ יַצְדִּיק לוֹמַר

(כג) **וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם:**

(כד) **וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:**

רש"י◄ **מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן•** בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל גַּן עֵדֶן, חוּץ לַגַּן• **אֶת־הַכְּרֻבִים•** מַלְאֲכֵי חַבָּלָה• **הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת•** וְלָהּ לַהַט לְאַיִם עָלָיו מִלִּכָּנֵס עוֹד לַגַּן. תַּרְגּוּם לַהַט, שְׁנַן, כְּמוֹ שְׁלַף שְׁנָנָא, וּבְלִשׁוֹן לָעֵ"ז לאמ"ה (קלינגע), וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ, וַאֲנִי אֵינִי בָּא אֶלָּא לִפְשׁוּטוֹ•

כג וְשַׁלְּחֵהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּינְתָּא דְּעֵדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְּאִיתְבְּרִי מִתַּמָּן:

כד וְתָרִיךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִינְתָּא דְּעֵדֶן יָת כְּרוּבְיָא וְיָת שְׁנַן חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא לְמִיטַר יָת אוֹרַח אִילַן חַיָּיא:

ד (א) **וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה:**

רש"י◄ **וְהָאָדָם יָדַע•** כְּבָר קֹדֶם הָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה קֹדֶם שֶׁחָטָא וְנִטְרַד מִגַּן עֵדֶן, וְכֵן הַהֲרָיוֹן וְהַלֵּדָה, שֶׁאִם כָּתוּב "וַיֵּדַע אָדָם", נִשְׁמַע שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיוּ לוֹ בָּנִים• **קַיִן•** עַל שֵׁם "קָנִיתִי"• **אֶת ה'•** כְּמוֹ עִם ה', כְּשֶׁבָּרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי, לְבַדּוֹ בְּרָאָנוּ, אֲבָל בָּזֶה, שֻׁתָּפִים אָנוּ עִמּוֹ (נדה לא)• **אֶת־קַיִן אֶת־אָחִיו אֶת־הֶבֶל•** ג' אֻתִּים רִבּוּיִים הֵם, מְלַמֵּד שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם, לָכֵן נֶאֱמַר "וַתֹּסֶף" (בראשית רבה)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 262)

שְׁלֹשָׁה אֻתִּים רִבּוּיִים הֵם (רַשִׁ"י ד, א)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ הִקְדִּים רַשִׁ"י אֶת הַמְּאֻחָר וּפֵרֵשׁ "אֶת ה'"

א וְאָדָם יְדַע יָת חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעַדַּיְאַת וִילִידַת יָת קַיִן וַאֲמָרַת קְנִיתִי גַּבְרָא (מִן) קֳדָם יְיָ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תֵּבֵת מִמֶּנּוּ חַס וְשָׁלוֹם שֶׁמַּרְאֶה שֶׁיֵּשׁ לְמַעְלָה כִּדְמוּת וְהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר כְּאַחַד מִכֶּם אוֹ כֵּאלֹהִים:

אָכֵן לִהְיוֹת שֶׁקֶּדֶם ה' וְצִוָּה לָאָדָם עַל עֵץ הַדַּעַת לֹא חָשׁ ה' לְהָאָדָם שֶׁיֹּאכַל מֵעֵץ הַחַיִּים בֵּין מִצַּד הַמַּסִּית, בֵּין מִצַּדּוֹ כִּי הוּא מְשֻׁלָּל מֵהַהַכָּרָה וְהַיְדִיעָה לְבַקֵּשׁ תַּחְבֻּלוֹת לַעֲלוֹת בְּרֵמֵי הַצְּלָחוֹת גּוּפִיּוֹת. בֵּין לְצַד הַמַּסִּית כִּי הַמַּסִּית מִטְּבָעוֹ שֶׁלֹּא יָסִית לְהָאָדָם עַל הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹ הֲנָאָה וּזְכוּת וּפְשִׁיטָא שֶׁלֹּא יָסִיתֵהוּ לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים, וְאִם הָיָה ה' מְצַוֵּהוּ עַל עֵץ הַחַיִּים עִם עֵץ הַדַּעַת הָיָה הַמַּסִּית מִתְגָּרֶה בּוֹ לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים לְצַד בִּטּוּל הַמִּצְוָה וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מוֹצֵא מָקוֹם לְהָסִית גַּם לָאָדָם עַצְמוֹ, לָזֶה נִתְחַבֵּם ה' לְבַל צִוּוֹתוֹ עַל זֶה שֶׁבָּזֶה לֹא יִתְגָּרֶה בּוֹ מַסִּית, וְכַאֲשֶׁר אָכַל מֵעֵץ הַדַּעַת וְיֶשְׁנוֹ בְּהַכָּרַת דָּבָר שֶׁיֵּאוֹת לוֹ נִכְנָס בְּגֶדֶר סָפֵק שֶׁמָּא יִשְׁלַח יָדוֹ לֶאֱכֹל לִחְיוֹת לְעוֹלָם. וְלַחֲשָׁשָׁא זוֹ דִּבֵּר ה' דְּבַר חָכְמָה וְזֶה הוּא שִׁעוּר דְּבָרָיו הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד פְּרוּשׁ שֶׁה' בָּרָאוֹ כְּאַחַד פְּרוּשׁ כְּאַחְדּוּת אֶחָד הַמְּכֻרָּת בָּעוֹלָם שֶׁהוּא אַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּאוֹמְרוֹ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְהִשְׁלִיטוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים כְּאוֹמְרוֹ וְיִרְדּוּ וּגוֹ'. וְיָצְתָה פְּעֻלָּה זוֹ מִמֶּנּוּ פְּרוּשׁ מֵהָאָדָם לָדַעַת טוֹב וָרָע כִּי אֲנִי צִוִּיתִיו לְבַל יֹאכַל מֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע אֶלָּא שֶׁהוּא חָטָא וְהִשִּׂיג הַיְדִיעָה וְכֵיוָן שֶׁהִשִּׂיג הַיְדִיעָה יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת הַיְדִיעָה יִבְחַר לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים וָחַי לְעוֹלָם. וּמְצָאתִי רְאָיָה לַפֵּרוּשׁ מִמֶּנּוּ מִדִּבְרֵי אַנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם מִמֶּנּוּ מִגְּיָה:

עוֹד יִתְבָּאֵר הָעִנְיָן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי ה' בְּיוֹם צִוּוֹתוֹ עַל עֵץ הַדַּעַת צִוָּה ב' דְּבָרִים, הָא' הוּא בִּלְתִּי אָכוֹל מֵעֵץ הַדַּעַת, וְהַב' אִם יֹאכַל יֶשְׁנוֹ בְּתַקָּנַת הַמָּוֶת וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי בְּיוֹם וּגוֹ' תָּמוּת כִּי זֶה הוּא תִּקּוּן הַדָּבָר וְהַוֵּה לֵיהּ כֻּלָּו הַנִּתָּק לַעֲשֹׂה שֶׁהוּא הַתִּקּוּן. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי זוּלַת הַחַטָּא הָיָה הָאָדָם מַשִּׂיג לַעֲלוֹת וּלְהִתְעַדֵּן בָּעוֹלָם הַנִּצְחִי בִּדְמוּת שֶׁהוּא וְהָיָה דָּר בָּעֲלִיָּה וּבְחָצֵר. וְצֵא וּלְמַד מֵאַלִּיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב. וְעַל יְדֵי הַחַטָּא נִפְסְלָה גּוּיָתוֹ מֵהַשָּׂגַת עֲלוֹת לְמָקוֹם קָדוֹשׁ וּכְשֶׁיִּהְיֶה מֵשְׁלָל אֶפְשָׁרִיּוּת הַהַפְרָדָה מֵהַגּוּיָה הֲרֵי הוּא חָסֵר הַשָּׂגַת הִתְעַדְّנוּת הַנִּצְחִי וְהֶעֱרֵב הַמְקֻוֶּה, וּכְפִי זֶה הַגַּם שֶׁלֹּא יָצוּ הָאֵל לְהָאָדָם בִּלְתִּי אָכוֹל מֵעֵץ הַחַיִּים הָאָדָם מֵעַצְמוֹ יִפְרֹשׁ מֵחֲשַׁשׁ יוֹם אוֹכְלוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת שֶׁאִם לֹא כֵּן אֵין מְציאוּת לְתִקֵּן הַלָּאו וְנִמְצָא הָאָדָם אָבוּד, אֲבָל אַחַר שֶׁאָכַל הֵן אֱמֶת אִם הָיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֲכִילָתוֹ הִיא אֲכִילָה שֶׁצָּרִיךְ עָלֶיהָ מִיתָה פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא הָיָה ה' חָשׁ שֶׁיֹּאכַל מֵעֵץ הַחַיִּים אֶלָּא שֶׁאֲכִילָתוֹ הָיְתָה בְּשׁוֹגֵג וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה וּמֵעַתָּה אֵין לוֹ לְחוּשׁ עוֹד עַל הֶעָוֹן לִשְׁמֹר עַצְמוֹ בִּלְתִּי קָרוֹב לָעֵץ. כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי עִקַּר טַעַם מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עַל עֵץ הַדַּעַת הִיא לְבִלְתִּי יַשֵּׂג בְּדַעַת אָדָם הַכָּרַת בְּחִינַת הָרַע וְתִהְיֶה דַּעְתּוֹ מֻחְלֶטֶת בִּבְחִינַת הַטּוֹב מִבְּלִי הַרְגָּשַׁת בְּחִינַת הָרַע וַהֲוָיָתוֹ בָּעוֹלָם וְהוּא אוֹמְרוֹ (קֹהֶלֶת ז) עָשָׂה וּגוֹ' אֶת הָאָדָם יָשָׁר פְּרוּשׁ בִּידִיעָה אַחַת טוֹבָה וְאֵין דִּמְיוֹן הָרַע מְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ וְכַאֲשֶׁר הֵכִּיר הָרַע בִּידִיעָתוֹ וְדַעְתּוֹ וְזֶה לְךָ הָאוֹת וַיִּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם וַיִּתְבַּשְּׁשׁוּ אֵין מָקוֹם לְמִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם וְיַחְשֹׁב הָאָדָם שֶׁפָּקְעָה מִצְוָה זוֹ מֵעַצְמָהּ וּמֵעַתָּה לֹא יָחוּשׁ לִשְׁלֹחַ יָדוֹ וָחַי, וְאָמַר ה' כִּי טוֹעָה בְּדַעְתּוֹ וְצָרִיךְ הוּא לָמוּת אֲפִלּוּ עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגַג מִטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי נִפְסָל גּוּפוֹ מֵעֲלוֹת אֶל הָאֱלֹהִים יַחַד עִם הַנְּשָׁמָה:

וּלְפִי דֶּרֶךְ זֶה נַשְׂכִּיל מַאֲמָר אֶחָד תָּמוּהַּ (ב"ר פכ"א) וְזֶה לְשׁוֹנָם וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ אָמַר ר' אַבָּא בַּר כַּהֲנָא מְלַמֵּד שֶׁפָּתַח לוֹ הקב"ה פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה דִּכְתִיב וְעַתָּה אֵין וַעַתָּה אֶלָּא תְּשׁוּבָה שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה וּגוֹ' וְהוּא אָמַר פֶּן אֵין פֶּן אֶלָּא לָאו אָמַר הקב"ה יִשְׁלַח יָדוֹ וְאָכַל וְאִם אָכַל וָחַי לְעֹלָם עכ"ל. דִּבְרֵיהֶם ז"ל תְּמוּהִים בְּיוֹתֵר אֵיךְ יַצְדִּיק לוֹמַר ה' לָאָדָם שֶׁיַּחְזוֹר בִּתְשׁוּבָה וְיִמְרֹד מֶרֶד גָּדוֹל כָּזֶה לוֹמַר לֹא. עוֹד לָמָּה לֹא חָשׁ ה' שֶׁיֹּאכַל אֶלָּא כְּשֶׁאָמַר לֹא. וְהָיָה נִרְאֶה לוֹמַר כִּי אִם הָיָה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה לֹא הָיָה ה' מַקְפִּיד עַל חַיּוּתוֹ לְעוֹלָם וְזֶה אֵינוֹ כִּי כְּבָר נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּיוֹם אָכְלוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת:

וּלְפִי דִּרְכֵּנוּ יָבוֹאוּ עַל נָכוֹן דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כִּי ה' רָצָה לְהוֹדִיעַ לָהָאָדָם כִּי חָטָא בַּאֲכִילָתוֹ וּבְאֶמְצָעוּת הַכָּרָתוֹ כֵּן, הוּא מֵעַצְמוֹ יִבְדַּל מִלֶּאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי הוּא זֶה תִּקּוּנוֹ וְלָזֶה אָמַר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וּמִשְּׁמָעוּת תְּשׁוּבָה יַגִּיד כִּי פָּשַׁע וְהָאָדָם הֵשִׁיב לָאו פְּרוּשׁ כִּי לֹא חָטָא שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָשׁוּב וְטוֹעֵן טַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת כִּי לֹא יָדַע בָּהּ וְאֵינוֹ אֶלָּא שׁוֹגֵג וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְכֵיוָן שֶׁטָּעַן כֵּן אָמַר ה' מֵעַתָּה יִשְׁלַח יָדוֹ וְאָכַל שֶׁאֵין לוֹ מוֹנֵעַ כְּפִי סִבָּרָתוֹ לָזֶה שָׁלְחוֹ ה' כִּי מִשְּׁפָּטוֹ נֶחְתָּם לָמוּת עַל אֲכִילָתוֹ מִטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ. וְאַחַר כָּךְ שָׁב וְנִכְנַס בְּמֵי גִיחוֹן ק"ל שָׁנָה לְכַפָּרַת עָוֹן:

וְהִנֵּה הַגַּם שֶׁה' אָמַר אֵלָיו בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ וּגוֹ' דִּבְרֵי קָדוֹשׁ אֲמָרָם בְּכ' פָּנִים יֵשׁ בְּמִשְּׁמָעוּת יוֹם יוֹמוֹ שֶׁל אָדָם, וְיֵשׁ בְּמִשְּׁמָעוּת יוֹמוֹ שֶׁל הקב"ה שֶׁהוּא אֶלֶף שָׁנָה (מִדְרָשׁ רַבָּה פי"ט) וְהַכַּוָּנָה הוּא כְּפִי בְּחִינַת הַחַטָּא וּכְפִי הַרְגָּשָׁתוֹ בַּדָּבָר, אִם יַרְשִׁיעַ לַעֲבֹר פִּי ה' בְּעַזּוּת יְקַיֵּם בּוֹ יוֹמוֹ שֶׁל אָדָם, וְאִם יִשְׁגֹּג שְׁגָגָה כָּזוֹ וִיגַלֶּה דַּעְתּוֹ כִּי לֹא הָיָה חָפֵץ בַּדָּבָר תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה יוֹמוֹ שֶׁל הקב"ה אֶלֶף שָׁנָה כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה:

לִפְנֵי "אֶת קַיִן". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אֵין הֶכְרֵחַ לִדְרֹשׁ וַתֵּלֶד אֶת קַיִן, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ סִגְנוֹן לְשׁוֹן הַכָּתוּב (כְּמוֹ וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ – פסוק יז). אֲבָל מֵאַחַר שֶׁבַּפָּסוּק הַבָּא נֶאֱמַר פַּעֲמַיִם "אֶת", שֶׁאֶחָד מְיֻתָּר וּבָא לְרַבּוֹת – הֲרֵי זֶה מַכְרִיחַ שֶׁכָּל הַשְּׁלֹשָׁה אֶתִּים שֶׁבַּפָּסוּק רְבוּיִים הֵם. וּמֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה', וּפֵרוּשׁוֹ **עִם** ה', מוּבָן שֶׁגַּם שְׁאָר הַשְּׁלֹשָׁה אֶתִּים פֵּרוּשָׁם **עִם**: תְּאוֹמָה נוֹלְדָה **עִם** קַיִן וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם. אור החיים

(ב) **וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:**

ב וְאוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת אַחוֹהִי יָת הָבֶל וַהֲוָה הֶבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא:

רס"י◄ **רֹעֵה צֹאן•** לְפִי שֶׁנִּתְקַלְּלָה הָאֲדָמָה פֵּרַשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָתָהּ◆ אור החיים

(ג) **וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:**

ג וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא תַּקְרֻבְתָּא קֳדָם יְיָ:

רס"י◄ **מִפְּרִי הָאֲדָמָה•** מִן הַגְּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת: 'זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה'. (דָּבָר אַחֵר: מִפְּרִי, מֵאֵיזֶה שֶׁבָּא לִידוֹ, לֹא טוֹב וְלֹא מְבֻחָר)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 22)

זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה (רש"י ד, ג)

רַשִׁ"י מֵבִיא אַגָּדָה זוֹ כְּדֵי לְתָרֵץ שְׁתֵּי תְּמִיהוֹת. א. קַיִן הֵבִיא מִנְחָה כְּדֵי לְהַבִּיעַ תּוֹדָה לְהַקָּבָּ"ה, וְאֵיךְ זֶה הֵבִיא דַּוְקָא מִן הַגְּרוּעַ.

ב. מַדּוּעַ חָרָה לוֹ כַּאֲשֶׁר מִנְחָתוֹ לֹא הִתְקַבְּלָה. לָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁהֵבִיא מִין חָשׁוּב בְּיוֹתֵר, פִּשְׁתָּן, וּכְפִי שֶׁלָּמַדְנוּ לְעֵיל שֶׁנָּהָר פִּישׁוֹן נִקְרָא כֵּן עַל שֵׁם שֶׁמְּגַדֵּל פִּשְׁתָּן, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁפִּשְׁתָּן הוּא דָּבָר חָשׁוּב בְּיוֹתֵר (שֶׁהֲרֵי הַנָּהָר נִקְרָא עַל שֵׁם מַעֲלוֹתָיו). וּמִתֹּרְצוֹת שְׁתֵּי הַתְּמִיהוֹת: קַיִן הֵבִיא מִין מְשֻׁבָּח וְלָכֵן חָשַׁב שֶׁמִּנְחָתוֹ תִּתְקַבֵּל - אֲבָל מִכִּינָן שֶׁלֹּא הֵבִיא מִן הַמְּעֻלֶּה שֶׁבְּמִין זֶה עַצְמוֹ, אֶלָּא מִן הַגְּרוּעַ, לֹא הִתְקַבְּלָה מִנְחָתוֹ.

(ד) **וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:**

ד וְהֶבֶל אַיְתִי אַף הוּא מִבַּכִּירֵי עָנֵהּ וּמִשַּׁמְנְהוֹן וַהֲוָת רַעְוָא מִן קֳדָם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ:

רס"י◄ **וַיִּשַׁע•** וַיִּפָּן, וְכֵן: "וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה", לֹא פָּנָה. וְכֵן "וְאַל יִשְׁעוּ", לֹא יִפְנוּ. וְכֵן: (איוב יד) "שְׁעֵה מֵעָלָיו", פְּנֵה מֵעָלָיו◆ **וַיִּשַׁע•** יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה מִנְחָתוֹ◆ אור החיים

(ה) **וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:** אור החיים

ה וּלְקַיִן וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוַת רַעְוָא וּתְקֵף לְקַיִן לַחֲדָא וְאִתְכְּבִישׁוּ אַפּוֹהִי:

(ו) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ:** אור החיים

ו וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן לְמָא תְּקִיף לָךְ וּלְמָא אִתְכְּבִישׁוּ אַפָּיךְ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) **וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר וגו'.** פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (זֹהַר ח"א נד) כִּי קַיִן הוּא בְּחִינַת הָרַע וְהֶבֶל הוּא בְּחִינַת הַטּוֹב וְהוּא נִפְשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תִּקּוּנִים סט), וְהִנֵּה בְּאֶמְצָעוּת הַפְּלֻגַת הַפְּצָעִים שֶׁפָּצַע קַיִן בְּהֶבֶל עַד שֶׁהֲרָגוֹ כְּאוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין לז:) שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מְקוֹם הַנֶּפֶשׁ וּבְזֶה הֵסִיר חֵלֶק הָרַע מִמֶּנּוּ וְהֵכַר הַטּוֹב מֵחֶלְטוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ קָנִיתִי וְגו' פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת זֶה קָנִיתִי אִישׁ שֶׁהוּא מֹשֶׁה אֶת ה', שֶׁלֹּא הִשִּׂיג מְציאוּת זֶה לִהְיוֹת עִם ה' כְּמֹשֶׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת יִסּוּרִין שֶׁעָשָׂה לוֹ קַיִן:

ב) **וַתֹּסֶף וגו' אֶת אָחִיו אֶת הֶבֶל.** טַעַם שֶׁהֵצְרַךְ לוֹמַר אֶת אָחִיו לְלֹא צֹרֶךְ, גַּם הֶאֱרִיךְ לוֹמַר פַּעֲמַיִם תֵּבַת אֶת, יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פכ"ב) כִּי אַחַר שֶׁנִּצַּח הֶבֶל לְקַיִן וְהִפִּילוֹ רִחֵם עָלָיו הֶבֶל וְקָם מֵעָלָיו וְאַחַר כָּךְ קָם קַיִן וְגוֹ' וַהֲרָגוֹ, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ אֶת אָחִיו פֵּרוּשׁ כִּי נָהֵג הוּא עִם קַיִן בְּמִדַּת הָאַחְוָה כַּנִּזְכָּר, אֲבָל קַיִן נָהַג עִמּוֹ בְּלֹא אַחְוָה אֶלָּא כְּאָדָם אַחֵר, וְהוּא אוֹמְרוֹ אֶת הֶבֶל בְּלֹא אַחְוָה, וְלָזֶה הִפְסִיק בְּאֶת ב'. עוֹד רָמַז בְּב' אֶתִּין עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שָׁם) כִּי ב' תְּאוֹמוֹת נוֹלְדוּ עִם הֶבֶל לָזֶה אָמַר ב' פְּעָמִים אֶת, וּבְקַיִן פַּעַם אַחַת אֶת כִּי לֹא נוֹלְדָה אֶלָּא אַחַת:

ד) **וַיִּשַׁע ה' וגו' וְאֶל קַיִן וגו'.** טַעַם שֶׁלֹּא הִתְחִיל בְּהוֹדַעַת הַמַּקְדָּם עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא שָׁעָה אֶל קַיִן וַיִּשַׁע אֶל הֶבֶל, בָּא לְלַמְּדֵנוּ הַפְלָגַת רִחוּק קַיִן שֶׁאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁהָיָה נַחַת רוּחַ לְפָנֵי ה' בְּאֶמְצָעוּת מִנְחַת הֶבֶל לֹא שָׁעָה לְקַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ הֲגַם הֱיוֹתוֹ רִאשׁוֹן בַּתְּשׁוּרָה וְגָדוֹל בְּסֵדֶר הַלִּדָּה יָרַד מַטָּה מַטָּה. וְטַעַם שֶׁכְּפַל לוֹמַר אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ וְאֶל קַיִן וְאֶל וגו' וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר אֶל מִנְחַת הֶבֶל וְאֶל מִנְחַת קַיִן. כָּאן רָמַז כִּי הָאָדוֹן הָיָה מַרְאֶה פָּנִים שֶׁל רָצוֹן לִמְקָרְבֵי תְּשׁוּרָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּשַׁע אֶל הֶבֶל וְגַם קִבֵּל תְּשׁוּרָתוֹ, וְאֶל קַיִן לֹא הֵרְאָה פָּנִים לֹא לוֹ וְלֹא לְתִשׁוּרָתוֹ:

ה) **וַיִּחַר לְקַיִן וגו'.** הִנֵּה הֶחָרוֹן אַף יַגִּיד הַגַּבְהוּת, וּנְפִילַת אַפַּיִם יַגִּיד הַהַשְׁפָּלָה, הַחָרוֹן אַף הוּא נֶגֶד אָחִיו שֶׁעָלָה בְּמַעֲלוֹת וְהוּא יָרַד לְמַטָּה בְּחוֹשְׁבוֹ כִּי הוּא סִבָּה שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן מְשֻׁבָּח וּמְעֻלֶּה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וּבְאֶמְצָעוּתוֹ הֵכַר חֶסְרוֹן מִנְחָתוֹ. וְהַשְׁפָּלוּת בְּהַכָּרָתוֹ פְּחִיתוּתוֹ בְּעֵינֵי ה'. עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיִּחַר לְקַיִן כְּשֶׁרָאָה שֶׁלֹּא קִבֵּל ה' מִנְחָתוֹ כִּי זֶה יַגִּיד שֶׁמָּאַס הַבּוֹרֵא בִּבְרוּאָיו וְאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בָּהֶם לָזֶה חָרָה אַף, וּמִדָּה זוֹ בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הִיא כְּאוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָ' ח) וְהָיָה כִּי יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וגו' וּבֵאלֹהָיו אֲשֶׁר אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בּוֹ. וְכַאֲשֶׁר רָאָה כִּי שָׁעָה ה' לְהֶבֶל וְלֹא לוֹ אָז נָפְלוּ פָּנָיו וְיָדַע כִּי לֹא מִצַּד הַמַּשְׁגִּיחַ אֶלָּא מִצַּד הַנִּשְׁגָּח הוּא סִבָּה לִמְנַע מִמֶּנּוּ הָרָצוֹן וְאָחִיו יוֹכִיחַ ב' דְּבָרִים יוֹכִיחַ כִּי ה' מַשְׁגִּיחַ, וְיוֹכִיחַ כִּי קַיִן מֻשְׁלָל מֵהָרָצוֹן כִּי הֵם ב' מְנָחוֹת וּפָגַל אַחַת. עוֹד יִרְמֹז הַכָּתוּב אוֹמְרָם ז"ל (זֹהַר ח"ב קפב.) כִּי כָּל הַכּוֹעֵס נִשְׁמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ וּבְחִינָה זוֹ מִתְיַחֶסֶת אֶל צֶלֶם אֱלֹהִים שֶׁעַל פְּנֵי אָדָם וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּחַר לְקַיִן וּבָזֶה נָפְלוּ פָּנָיו שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ הַנְּשָׁמָה וְהוּסַר מִמֶּנּוּ צֶלֶם הַפָּנִים. וְטַעַם הַשְׁפָּלָתוֹ בְּעֵינֵי ה' הֲגַם שֶׁלֹּא נוֹדַע חֶטְאוֹ מַעֲשָׂיו מְעִידוֹת שֶׁרָשָׁע הָיָה:

ו) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן וגו'.** קָשֶׁה אוֹמְרוֹ לָמָּה חָרָה וגו' הַהֵיטֵב יֻחֲרָה לוֹ עַל הַפְלָגַת הַשְׁפָּלָתוֹ בְּעֵרֶךְ אָחִיו הַקָּטָן וְיִפְּלוּ פָּנָיו וּבַמֶּה מְסִיר בּוּשָׁתוֹ בְּאוֹמְרוֹ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב, זֶה הוּא תִּקּוּן לְהַבָּא וְלֹא לְשֶׁעָבַר. עוֹד צָרִיךְ לְדַעַת אוֹמְרוֹ לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ אֵין לוֹ מַשְׁמָעוּת וְכָל הָאָמוּר בָּעִנְיָן צָרִיךְ פֵּרוּשׁ:

אָכֵן כַּוָּנַת דְּבַר ה' הוּא תְּחִלַּת דְּבָרָיו הוֹדִיעוֹ כִּי הִשְׁגִּיחַ ה' בְּב' הַרְגָּשׁוֹת אֲשֶׁר עֲבָרוּהוּ וְעַל כָּל אַחַת הוּא אוֹמֵר לָמָּה לְכָל הַפֵּרוּשִׁים שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בַּחֲרוֹן אַפּוֹ וּנְפִילַת פָּנָיו. וְנָתַן לוֹ טַעַם הַדָּבָר וִיסוֹדוֹ לָדַעַת דַּעַת עֶלְיוֹן וְסוֹדוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב פֵּרוּשׁ אִם תִּהְיֶה מִבְּחִינַת הַטּוֹב כָּל מַעֲשֶׂיךָ שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם בְּחִינַת הַטּוֹב וּמֵעַצְמָן הֵם מִתְנַשְּׂאִים כִּי הַקְּדֻשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה לַאֲחֵרִים. וְצֵא וּלְמַד (ב"מ פה:)

(ז) הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת
וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת
רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה
תִּמְשָׁל־בּוֹ:

ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ וְאִם לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְדַעֲתִיד לְאִתְפָּרָעָא מִנָּךְ אִם לָא תְתוּב וְאִם תְּתוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ:

רש"י◄ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב • כְּתַרְגּוּמוֹ פֵּרוּשׁוֹ. לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ • לְפֶתַח קִבְרְךָ חַטָּאֶךָ שְׁמוּר. וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ • שֶׁל חַטָּאת, הוּא יֵצֶר הָרָע, תָּמִיד שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהַכְשִׁילְךָ. וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ • אִם תִּרְצֶה, תִּתְגַּבֵּר עָלָיו.

(ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן
אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אַחוֹהִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אַחוֹהִי וְקַטְלֵהּ:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר קַיִן • נִכְנַס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִיב וּמַצָּה, לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהָרְגוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אַךְ זֶה יִשּׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא. אור החיים

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אַיֵּ
הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי
הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי:

ט וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל אָחוּךָ וַאֲמַר לָא יָדַעְנָא הֲנָטֵר אָחִי אָנָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִמַּעֲשֶׂה כִּסְאוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא שֶׁהָיָה עוֹלֶה מֵעַצְמוֹ לְמַעְלָה וְהוּא אוֹמְרוֹ שְׂאֵת פֵּרוּשׁ מֵעַצְמוֹ, וְתִתְפָּרֵשׁ שְׂאֵת עַל הַמִּנְחָה גַּם עַל קַיִן עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִפְלוּ פָּנָיו שֶׁהוּא צֶלֶם הַנְּאוֹת אֶלָּא תִּהְיֶה מַעֲלָתוֹ נִשָּׂאָה וְהִיא בְּחִינַת הַטּוֹב שֶׁהִיא בְּחִינַת הָרוֹמֵמוּת וְהַגְּדֻלָּה וְהֵם כְּנֶגֶד ב׳ בְּחִינוֹת הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן וַיֵּשַׁע ה׳ אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ שֶׁהֵם ב׳ דְּבָרִים, וְאִם לֹא תֵיטִיב פֵּרוּשׁ כְּשֶׁתִּשְׁלַל בְּדַעְתְּךָ בְּחִינַת הַטּוֹב לַפֶּתַח פֵּרוּשׁ לְהַתְחָלָתְךָ חָשׁוּב רַע הִנֵּה בְּחִינַת הָרַע שֶׁנִּקְרֵאת חַטָּאת רוֹבֶצֶת עָלֶיךָ גַּם עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְשׁוֹלֶלֶת מִמְּךָ הַנְּשִׁיאוּת וּמוֹשֶׁלֶת בְּמַעֲשֶׂיךָ. וּמֵעַתָּה מַה מָּקוֹם לַחֲרוֹן אַפְּךָ כֵּיוָן שֶׁאַתָּה סִבָּה לַדָּבָר. וְאוֹמְרוֹ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ כָּאן רָמַז כִּי יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בִּטְבָעוֹ בְּחִינַת הַתְּשׁוּקָה לְהַחֲטִיא הָאָדָם כְּטֶבַע שֶׁבָּאָדָם לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה וְלַחְשֹׁק זָהָב. וְאוֹמְרוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ כָּאן הוֹדִיעַ כִּי הַגַּם כִּי הוּא בְּסֵדֶר זֶה יֶשְׁנוֹ בְּיָדוֹ לִמְשָׁל בּוֹ, וּמֵעַתָּה לָמָּה יִפְלוּ פָּנֶיךָ אַחַר שֶׁבְּיָדְךָ הַדָּבָר לִמְשֹׁל בּוֹ וּלְהָרִים הַמִּכְשׁוֹל שֶׁהוּא הַחַטָּאת:

עוֹד יְכִוֵּן לוֹמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְאִם לֹא תֵיטִיב, לַפֶּתַח שֶׁהוּא שַׁעַר קַבָּלַת הַמִּנְחוֹת וְהַתְּשׁוּרוֹת שָׁם רוֹבֵץ הַחַטָּאת לְבַל יִהְיֶה מָקוֹם לַעֲלוֹת הַתְּשׁוּרָה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין בָּהּ כֹּחַ לְהִנָּשְׂאוֹת. וְאִם תֹּאמַר אַתָּה הָאָדוֹן שֵׁלִיט תְּקַבֵּל הַמִּנְחָה וְלֹא יִהְיֶה מוֹנֵעַ הַחַטָּאת, לָזֶה אָמַר הֵן אֱמֶת אִם תַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה יֵשׁ מָקוֹם לְטַעֲנָה זוֹ אֲבָל כֵּיוָן שֶׁאֵינְךָ חוֹשֵׁב בִּתְשׁוּבָה כָּרָמוּז בְּתֵבַת לֹא תֵיטִיב שֶׁעוֹדְךָ מִתְאַוֶּה וְחוֹשֵׁק לִבְחִינַת הָרַע וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה חָפֵץ לִמְשֹׁל בּוֹ וּלְגָרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַל יִרְבֹּץ לִפְתְחֶךָ, וַהֲגַם כִּי ה׳ יִרְצֶה לְהַפְרִידוֹ מֵעָלֶיךָ אֲבָל צָרִיךְ שֶׁאַתָּה תַּרְחִיקֵהוּ מִתְּשׁוּקָתְךָ כִּי כָּל עוֹד שֶׁאָדָם חוֹשֵׁק בִּבְחִינַת הָרַע הוּא מַמְשִׁילוֹ עָלָיו כְּאוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פא) לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל זָר, וּכְשֶׁהָאָדָם מוֹאֵס בִּדְבָרָיו וּבַעֲצָתוֹ זוֹ הִיא הַשְׁפָּלָתוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי טז) וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר. וּכְפִי זֶה יְדַבֵּר ה׳ אֵלָיו בְּדֶרֶךְ תְּמִיהָא כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר אֵלָיו לָמָּה וְגוֹ׳ וְלָמָּה וְגוֹ׳ כִּי תְּלוּנָתוֹ עַל עַצְמוֹ וְלֹא עַל מַלְכּוֹ כִּי אֵיךְ יַחְפֹּץ שֶׁיִּמְשָׁל הוּא בּוֹ וְהוּא מַמְשִׁילוֹ עַל עַצְמוֹ וְהָבֵן:

ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו. פֵּרוּשׁ אָמַר לוֹ דְּבַר אַחְוָה לְצַד שֶׁקָּדַם אֵלָיו סִבַּת הַשִּׂנְאָה מֵחֲמַת קִנְאָה, יַרְגִּישׁ הֶבֶל מֵאֶמְצָעוּת הַדָּבָר שֶׁיִּשְׂנְאֵהוּ וַיַּשְׂכִּיל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר עַל כֵּן אָמַר אֵלָיו הָאַחְוָה כִּי לֹא נוֹלַד בְּלִבּוֹ שִׂנְאָה מֵחֲמַת הַדָּבָר לְצַד קִנְאָתוֹ, וְטַעֲמוֹ כְּדֵי לְהַאֲמִין בּוֹ לְתַכְלִית כַּוָּנָתוֹ לְהַפִּילוֹ בְּמִכְמֹרֶת הַכָּתוּב אַחַר זֶה. וְלָכֵן נִתְחַכֵּם מִכְּסִיק פְּסוּקִים שֶׁעָשָׂה פִּסְקָא וְאֵינָהּ פִּסְקָא בְּפָסוּק זֶה עִם פָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו:

וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה. צָרִיךְ לְדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב הֱיוֹתָם בַּשָּׂדֶה. גַּם אָמְרוֹ וַיָּקָם קַיִן מָה זוֹ לָמָּה וְלֹא הָיָה צָרִיךְ הַכָּתוּב לוֹמַר אֶלָּא וַיַּהַרֹג קַיִן לְהֶבֶל. עוֹד לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אָחִיו. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ אֵי הֶבֶל מַה כַּוָּנַת הַבּוֹרֵא בִּשְׂאֵלָה זוֹ. עוֹד מִי פֶּתִי כְּקַיִן שֶׁיָּשִׁיב לְיוֹדֵעַ וָעֵד לֹא יָדַעְתִּי וּמִי מַכִּיר הִשְׂגָּחְתוֹ כַּנִּבְרָאִים הָרֹאשׁוֹנִים:

עוֹד מַה יַּאֲרִיךְ לָשׁוֹן לוֹמַר הֲשֹׁמֵר. עוֹד אוֹמְרוֹ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה לָמָּה יַצְרִךְ לוֹמַר מִן הָאֲדָמָה וּמַה הִיא הַצְּעָקָה. עוֹד לָמָּה קֹלֵל הָאֲדָמָה אִם הוּא הָרוֹצֵחַ עָלָיו תָּבֹא קְלָלָה וּמַה מַּעֲלָה וּמַה מּוֹרֶדֶת הָאֲדָמָה בִּרְצִיחָתוֹ אִם לֹא תִּקַּבֵּל הִיא דָּמוֹ יִהְיֶה לִקְלִיקַת הַלּוֹקֵק וּמַעֲשֶׂיהָ נָאִים בְּכַסּוֹת דָּמוֹ וְכִמְעַט אֵין מַשְׂמָעוּת לְדִבְרֵי ה׳:

אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא לְהָיוֹת כִּי קַיִן נִתְקַנֵּא בְּהֶבֶל בְּחוֹשְׁבוֹ כִּי הוּא סִבָּה לְהַשְׁפָּלָתוֹ כִּי בְּאֶמְצָעוּתוֹ הֵכַּר אֶפְלוֹ וְחָשַׁב כִּי כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶבֶל בַּמְּצִיאוּת יִתְרַצֶּה ה׳ בְּקַיִן כִּי אֵין עוֹד אַחֵר לִבְחֹר בּוֹ וְחָשַׁב לְהָרְגוֹ וְחָשׁ שֶׁתַּעַל צַחֲנָתוֹ וּבְאַשּׁוֹ בְּפָעְלוֹ בּוֹ כִּי נִצְטַוָּה עַל הָרְצִיחָה, וְנִתְיַעֵץ עֲצוֹת לְהָרְגוֹ מִבְּלִי שֶׁלַּח יָד בּוֹ וְהִנֵּה זֶה הָאִישׁ אִישׁ אֲדָמָה הָיָה יוֹדֵעַ מוֹצָאֶיהָ וּמוֹבָאֶיהָ וּבְקִי בַּחֲדָרֶיהָ וְאָמְרוּ ז״ל (קֹהֶלֶת רַבָּה פא) כִּי הָאָרֶץ יֵשׁ לָהּ אֵיבָרִים כְּאֵיבְרֵי אָדָם עֵינַיִם יָדַיִם רַגְלַיִם פֶּה וְכוּ׳ וּלְמַכִּיר בָּהּ יֵדַע הַמְּקוֹמוֹ וּמְצַתָּה מָצָא הַיּוֹעֵץ רָעָה לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מִבְּלִי שְׁלֹחַ יָדוֹ בּוֹ. וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה מִתְהַלְּכִים בָּאֲדָמָה מָצָא מָקוֹם לְמוֹעֲצוֹתָיו וּבְאֶמְצָעוּת מַה שֶּׁקָּדַם שֶׁהִטְעָהוּ בִּבְחִינַת הָאַחְוָה הֶאֱמִין בּוֹ הֶבֶל וּבָזֶה קָם עָלָיו וּבְקִימָה זוֹ שֶׁקָּם פֵּרוּשׁ עָמַד עָלָיו בָּזֶה הָרָגוֹ, וְהִנֵּה הָעֲמִידָה אֵינָהּ הוֹרֶגֶת אֶלָּא שֶׁנִּתְחַכֵּם לַעֲמֹד עָלָיו בַּמָּקוֹם שֶׁיִּהְיֶה נִבְלָע בַּאֲדָמָה וְזוֹ הִיא מִיתָתוֹ וְהָאֲדָמָה הִיא הַהוֹרֶגֶת. וַהֲגַם שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן הַכָּתוּב אֹפֶן הַהֲרִיגָה הִנֵּה הוּא גִּלָּה בַּפָּסוּק שֶׁאַחַר זֶה שֶׁאָמַר אֲשֶׁר פָּצְתָה. וַה׳ בּוֹחֵן לִבּוֹת שְׁאָלוֹ אֵי הֶבֶל אָחִיךָ לִרְאוֹת הֲיוֹדֶה עַל פִּשְׁעוֹ וְהֵשִׁיב לֹא יָדַעְתִּי וְאִם תֹּאמַר הָיָה לְךָ לָתֵת לֵב עָלָיו לָזֶה אָמַר הֲשֹׁמֵר אָחִי וְגוֹ׳ וְכִי שׁוֹמֵר עֲשִׂתַנִי עָלָיו וְלֹא הוֹדָה עַל מַעֲשֵׂהוּ הָרַע שֶׁחָשַׁב כִּי ה׳ לֹא יַעֲנִישׁ עַל הַסִּבָּה אוֹ לֹא יַשְׁגִּיחַ בָּהּ.וְהֵשִׁיבוֹ ה׳ מֶה עָשִׂיתָ הוֹדִיעוֹ כִּי מַעֲשָׂיו הָרָעִים הֵם סִבָּה לָאֲדָמָה לִבְלֹעַ הֶבֶל וְהוּא אוֹמְרוֹ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה פֵּרוּשׁ כִּי הֶבֶל חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ כִּי הָאֲדָמָה הֲרָגְתּוֹ וְקָבַל לִפְנֵי ה׳ מִמֶּנָּה, וְלָזֶה קִלֵּל ה׳ אוֹתוֹ כִּי הוּא הַסִּבָּה וּבְהִצְטָרְפוּת קִלְלָתוֹ קִלֵּל גַּם לְהָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה פִּיהָ לָקַחַת הֶבֶל מִיָּדוֹ שֶׁלֹּא תִּפְצֶה עוֹד פִּיהָ, וְהוּא אוֹמְרָם ז״ל (סַנְהֶדְרִין לז) שֶׁלֹּא פָּצְתָה עוֹד פִּיהָ וּמִזְּמֶרֶת הִיא זֶמֶר וְשִׁיר לְאֵל עֶלְיוֹן חִיּוּב הַצְּרִיכָה לַעֲשׂוֹת בִּכְנָפֶיהָ דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה כד) מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ, וּפְחָדָה בְּעֵת שֶׁאָמַר לָהּ ה׳ שֶׁתִּבְלַע הַמִּצְרַיִם מִפַּחַד פְּתִיחַת פִּיהָ לִבְלֹעַ הֶבֶל עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לָהּ ה׳ (מְכִילְתָא) דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו) נָטִית יְמִינְךָ וְנִשְׁבַּע לָהּ וְאָז בָּלְעָה אֹתָם בְּפִיהָ. וְאֶפְשָׁר שֶׁלָּזֶה נִתְכַּוֵּן מַאֲמָרָם ז״ל (ב״ר פכ״ב) וְזֶה לְשׁוֹנָם רַבָּנָן אָמְרוּ בְּאֶבֶן הֲרָגוֹ ע״כ, וְהִנֵּה בְּמְצִיאוּת הַרִיגָה זוֹ יֵעָשֶׂה כָּל גּוּפוֹ פְּצָעִים פְּצָעִים וְהוּא אוֹמְרוֹ דְּמֵי לְשׁוֹן רַבִּים וְלֹא הָיְתָה מִיתָתוֹ מִמָּקוֹם א׳ כְּדֶרֶךְ הַנִּשְׁחָטִים וּבָזֶה הֵכַּשֵּׁט הֶבֶל מִכָּל דֶּבֶק רַע כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה׳ וְיֵשׁ מִדְרָשִׁים רַבִּים בַּכָּתוּב:

רש"י◄ **אִי הֶבֶל אָחִיךָ** • לְהִכָּנֵס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי נַחַת, אוּלַי יָשׁוּב, וְיֹאמַר: 'אֲנִי הֲרַגְתִּיו וְחָטָאתִי לְךָ'. **לֹא יָדַעְתִּי** • נַעֲשָׂה כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. **הֲשֹׁמֵר אָחִי** • לְשׁוֹן תֵּמַהּ הוּא, וְכֵן כָּל הֵ"א הַנִּקּוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּ"ח.

(י) **וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה:**

י וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא קַל דַּם זַרְעִין דַּעֲתִידִין לְמִפַּק מִן אָחוּךְ קַבִּילִין קָדָמַי מִן אַרְעָא:

רש"י◄ **דְּמֵי אָחִיךָ** • דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נַפְשׁוֹ יוֹצֵאָה (סנהדרין לז).

(יא) **וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ:**

יא וּכְעַן לִיט אַתְּ מִן אַרְעָא דִּפְתַחַת יָת פּוּמַהּ וְקַבִּילַת יָת דְּמֵהּ דְּאָחוּךְ מִן יְדָךְ:

רש"י◄ **מִן הָאֲדָמָה** • יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּתְקַלְּלָה הִיא כְּבָר בַּעֲוֹנָהּ, וְגַם בָּזוֹ הוֹסִיפָה לַחֲטֹא. **אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ וְגוֹ'** • וְהִנְנִי מוֹסִיף לָהּ קְלָלָה אֲצָלְךָ: "לֹא תֹסַף תֵּת־כֹּחָהּ" (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַכֹּל דִּבּוּר אֶחָד, מ"מִן הָאֲדָמָה" עַד כָּאן).

(יב) **כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ:**

יב אֲרֵי תִּפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילַהּ לָךְ מִטַּלְטַל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא:

רש"י◄ **נָע וָנָד** • אֵין לְךָ רְשׁוּת לָדוּר בְּמָקוֹם אֶחָד.

(יג) **וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא:**

יג וַאֲמַר קַיִן קָדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי מִלְּמִשְׁבָּק:

רש"י◄ **גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא** • בִּתְמִיהָה, אַתָּה טוֹעֵן עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וַעֲוֹנִי אִי אֶפְשָׁר לְךָ לִטְעוֹן? (ב"ר).

(יד) **הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי:**

יד הָא תָּרִיכְתָּא יָתִי יוֹמָא דֵּין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא וּמִן קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשָׁר לְאִטַּמָּרָא וַאֲהֵי מִטַּלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁכְּחָנֵנִי יְקָטְלִנָנִי:

(טו) **וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ:**

טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל קָטֵיל קַיִן לְשַׁבְעָא דָּרִין יִתְפְּרַע מִנֵּהּ וְשַׁוִּי יְיָ לְקַיִן אָתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ:

רש"י◄ **לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן** • זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקִּצְּרוּ דִּבְרֵיהֶם, וְרָמְזוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ: "לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן", לְשׁוֹן גְּעָרָה, כֹּה יַעֲשֶׂה לוֹ כָּךְ וְכָךְ עָנְשׁוֹ, וְלֹא פֵּרֵשׁ עָנְשׁוֹ. **שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם** • אֵינִי רוֹצֶה לְהִנָּקֵם מִקַּיִן עַכְשָׁו, לְסוֹף שִׁבְעָה דּוֹרוֹת אֲנִי נוֹקֵם נִקְמָתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּעֲמֹד לָמָּךְ מִבְּנֵי בָּנָיו וְיַהַרְגֵהוּ, וְסוֹף הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם", וְהוּא נִקְמַת הֶבֶל מִקַּיִן, לְמַדְנוּ שֶׁתְּחִלַּת הַמִּקְרָא לְשׁוֹן גְּעָרָה הִיא שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּרִיָּה מַזִּיקַתּוּ. וְכֵיוֹצֵא בּוֹ (שמואל ב ה): "וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיַגַּע בַּצִּנּוֹר", וְלֹא פֵּרֵשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, אֶבָל דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּרֶמֶז, "כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיַגַּע בַּצִּנּוֹר וְיִקְרַב אֶל הַשֵّעַר וְיִכְבְּשֶׁנּוּ, וְאֶת הָעִוְרִים וְגוֹ'", וְגַם אוֹתָם יַכֶּה, עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ: 'הָעִוֵּר וְהַפִּסֵּחַ לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת', הַמַּכֶּה אֶת אֵלּוּ, אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ רֹאשׁ וְשָׂר, כָּאן קִצֵּר דְּבָרָיו, וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים א' (יא ו) פֵּרֵשׁ יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשָׂר. **וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת** • חָקַק לוֹ אוֹת מִשְּׁמוֹ בְּמִצְחוֹ, (סְפָרִים אֲחֵרִים:) דָּבָר אַחֵר: "כָּל מוֹצְאֵי יַהַרְגֵנִי", הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, אֲבָל בְּנֵי אָדָם עֲדַיִן לֹא הָיוּ שֶׁיִּירָא מֵהֶם, רַק אָבִיו וְאִמּוֹ, וּמֵהֶם לֹא הָיָה יָרֵא שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, אֶלָּא אָמַר: עַד עַכְשָׁו הָיָה פַּחְדָּתִי עַל כָּל הַחַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמוֹרַאֲכֶם וְגוֹ'", וְעַכְשָׁו, בִּשְׁבִיל עָוֹן זֶה לֹא יִירְאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת וְיַהַרְגוּנִי, מִיָּד: "וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת", הֶחֱזִיר מוֹרָאוֹ עַל הַכֹּל. אור החיים

(טז) **וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן:**

טז וּנְפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיב בְּאַרְעָא גְּלֵי וּמִטַּלְטַל דִּהֲוָה עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְּקַדְמִין דְּגִינְתָא דְּעֵדֶן:

רש"י◄ **וַיֵּצֵא קַיִן** • יָצָא בְּהַכְנָעָה, כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. **בְּאֶרֶץ נוֹד** • בְּאֶרֶץ שֶׁכָּל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם. **קִדְמַת עֵדֶן** • שֵׁם גְּלָה אָבִיו כְּשֶׁגֹּרַשׁ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן וְגוֹ'", לִשְׁמֹר אֶת שְׁמִירַת דֶּרֶךְ מְבוֹא הַגַּן, שֶׁיֵּשׁ לִלְמֹד שֶׁהָיָה אָדָם שָׁם, וּמָצִינוּ רוּחַ מִזְרָחִית קוֹלֶטֶת בְּכָל מָקוֹם אֶת הָרוֹצְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ד) "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה וְגוֹ' מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ". דָּבָר אַחֵר: "בְּאֶרֶץ נוֹד", כָּל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ הָיְתָה הָאָרֶץ מִזְדַּעְזַעַת תַּחְתָּיו, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: "סוּרוּ מֵעָלָיו, זֶהוּ שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו".

(יז) **וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:**

יז וִידַע קַיִן יָת אִתְּתֵהּ וְעַדְיָאת וִילִידַת יָת חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ:

רש"י◄ **וַיְהִי** • קַיִן "בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר" לְזֵכֶר בְּנוֹ חֲנוֹךְ.

(יח) **וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ:**

יח וְאִתְיְלִיד לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד יָת מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת לָמֶךְ:

רש"י◄ **וְעִירָד יָלַד** • יֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּזָכָר 'הוֹלִיד', וְיֵשׁ מָקוֹם

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טו) לָכֵן כָּל הֹרֵג טַעַם לָכֵן. לִהְיוֹת שֶׁהִכִּיר וְיָדַע שֶׁאִם ה' לֹא יִשְׁמָרֶנּוּ כָּל מוֹצְאוֹ יַהַרְגֵהוּ, בִּשְׁבִיל מִצְוָה זוֹ רִחֵם ה' עָלָיו וְאָמַר כָּל הֹרֵג וְגוֹ'. וְרָשַׁם ה' אוֹת בְּפָנָיו כְּמִשְׁפָּטוֹ הַנָּהוּג בְּעוֹשֶׂה מִצְוָה שֶׁנִּרְשֶׁמֶת בְּמִצְחוֹ לְטוֹבָה אוֹת וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ ז"ל (שמו"ר פי"ז) בַּפָּסוּק וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאוֹת פֵּרוּשׁ לְאוֹת מִצְוָה לָהֶם לִשְׁמִירָה:

שֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', שֶׁהַלֵּדָה מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: לֵדַת הָאִשָּׁה, נִיסְטַר"א בְּלַעַ"ז, וּזְרִיעַת תּוֹלְדוֹת הָאִישׁ, אינזינד"ר בְּלַעַ"ז. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'הוֹלִיד', בְּלָשׁוֹן הִפְעִיל, מְדַבֵּר בְּלֵדַת הָאִשָּׁה: פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ, בֵּן אוֹ בַּת, וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', מְדַבֵּר בִּזְרִיעַת הָאִישׁ, וְהוּא בְּלַעַ"ז אניידרי"ר.

(יט) **וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה:**

יט וּנְסִיב לֵהּ לֶמֶךְ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חָד עָדָה וְשׁוּם תִּנְיָנְתָא צִלָּה:

רש"י ◄ **וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ** • לֹא הָיָה לוֹ לִפְרֹשׁ כָּל זֶה, אֶלָּא לָמַדְנוּ מִסּוֹף הָעִנְיָן שֶׁקַּיֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבְטָחָתוֹ שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קַיִן", וְעָמַד לֶמֶךְ לְאַחַר שֶׁהוֹלִיד בָּנִים וְעָשָׂה דּוֹר שְׁבִיעִי וְהָרַג אֶת קַיִן, זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְגוֹ'". **שְׁתֵּי נָשִׁים** • (ב"ר) כָּךְ הָיָה דַּרְכָּן שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל: אַחַת לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ, זוֹ שֶׁהִיא לְתַשְׁמִישׁ מַשְׁקָהּ כּוֹס שֶׁל עֲקָרִין (סִפְרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ), כְּדֵי שֶׁתֵּעָקֵר, וּמְקַשֶּׁטֶת כְּכַלָּה וּמַאֲכִילָהּ מַעֲדַנִּים, וְחֲבֵרְתָּהּ נְזוּפָה וַאֲבֵלָה כְּאַלְמָנָה. וְזֶהוּ שֶׁפֵּרַשׁ אִיּוֹב (כד כא): "רוֹעָה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד, וְאַלְמָנָה לֹא יֵיטִיב", כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּאַגָּדַת חֵלֶק. **עָדָה** • הִיא שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, עַל שֵׁם שֶׁמְּגֻנָּה עָלָיו וּמוֹסֶרֶת מֵאֶצְלוֹ (סִפְרִים אֲחֵרִים: מִמַּאֲכָלוֹ). עָדָה תַּרְגּוּם שֶׁל סוּרָה. **צִלָּה** • הִיא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצִלּוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה הֵם בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה.

(כ) **וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה:**

כ וִילִידַת עָדָה יָת יָבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּיָתְבֵי מַשְׁכְּנִין וּמָרֵי בְעִיר:

רש"י ◄ **אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה** • הוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן לְרוֹעֵי בְּהֵמוֹת בַּמִּדְבָּרוֹת, וְיוֹשֵׁב אֹהָלִים, חֹדֶשׁ כָּאן וְחֹדֶשׁ כָּאן בִּשְׁבִיל מִרְעֶה צֹאנוֹ, וּכְשֶׁכְּלָה הַמִּרְעֶה בְּמָקוֹם זֶה, הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בּוֹנֶה בָּתִּים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל ח ג): "סֶמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה", וְכֵן אָחִיו: "תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב" לְזַמֵּר לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים.

(כא) **וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב:**

כא וְשׁוּם אַחוֹהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דִּמְנַגֵּן עַל פּוּם נְבִלָא יָדְעֵי זְמַר כִּנּוֹרָא וְאַבּוּבָא:

(כב) **וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֶשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה:**

כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יָדְעֵי עִיבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵהּ דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה:

רש"י ◄ **תּוּבַל קַיִן** • תּוּבַל אָמְנוּתוֹ שֶׁל קַיִן, תּוּבַל, לְשׁוֹן תַּבְלִין, תּוּבַל וְהִתְקִין אָמְנוּתוֹ שֶׁל קַיִן, לַעֲשׂוֹת כְּלֵי זַיִן לִרְוֹצְחִים. **לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֶשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל** • מְחַדֵּד אָמְנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל, כְּמוֹ (איוב טז ט): "יִלְטֹשׁ עֵינָיו לִי". חֹרֶשׁ, אֵינוֹ לְשׁוֹן פֹּעֵל (בְּסָגוֹ"ל) אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל (בְּצֵירֵי), שֶׁהֲרֵי נָקוּד קָמָץ קָטָן וְטַעְמוֹ לְמַטָּה, כְּלוֹמַר מְחַדֵּד וּמְצַחְצֵחַ כָּל כְּלֵי אָמְנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל. **נַעֲמָה** • הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ, בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה.

◆ יום שישי כ"ג תשרי ◆

(כג) **וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי:**

כג וַאֲמַר לֶמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שִׁמְעַן קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אָצִיתָא לְמֵימְרִי לָא גַבְרָא קְטָלִית דְּבִדִילֵהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִי וְאַף לָא עוֹלִימָא חֲבַלִית דְּבִדִילֵהּ יִשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי:

רש"י ◄ **שְׁמַעַן קוֹלִי** • שֶׁהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִתַּשְׁמִישׁ, לְפִי שֶׁהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוּבַל קַיִן בְּנוֹ, שֶׁהָיָה לֶמֶךְ סוּמָא וְתוּבַל קַיִן מוֹשְׁכוֹ, וְרָאָה אֶת קַיִן וְנִדְמָה לוֹ כְּחַיָּה, וְאָמַר לְאָבִיו לִמְשֹׁךְ בַּקֶּשֶׁת, וַהֲרָגוֹ, וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא קַיִן זְקָנוֹ, הִכָּה כַּף אֶל כַּף וְסָפַק אֶת בְּנוֹ בֵּינֵיהֶם וַהֲרָגוֹ, וְהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ וְהוּא מְפַיְּסָן. **שְׁמַעַן קוֹלִי** • לְהִשָּׁמַע לִי לְתַשְׁמִישׁ: 'וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְפִצְעִי הוּא נֶהֱרָג, וְכִי אֲנִי פִּצַעְתִּיו מִזִּיד, שֶׁיֵּהָא הַפֶּצַע קָרוּי עַל שְׁמִי? וְיֶלֶד אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְחַבֻּרָתִי נֶהֱרַג? כְּלוֹמַר עַל יְדֵי חַבֻּרָתִי, בִּתְמִיהָה. וַהֲלֹא שׁוֹגֵג אֲנִי וְלֹא מֵזִיד, לֹא זֶהוּ פִּצְעִי וְלֹא זֶהוּ חַבֻּרָתִי. **פֶּצַע** • מַכַּת חֶרֶב, אוֹ חֵץ, מקאדור"ה בְּלַעַ"ז.

(כד) **כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה:**

כד אֲרֵי לְשַׁבְעָא דָּרִין אִיתְלִין לְקַיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵהּ שַׁבְעִין וְשַׁבְעָא:

רש"י ◄ **כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן** • קַיִן, שֶׁהָרַג מִזִּיד, נִתְלָה לוֹ עַד שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁהָרַגְתִּי שׁוֹגֵג, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּתְלֶה לִי שְׁבִיעִיּוֹת הַרְבֵּה?. **שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה** • לְשׁוֹן רִבּוּי שְׁבִיעִיּוֹת אָחַז לוֹ, כְּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה: לֹא הָרַג לֶמֶךְ כְּלוּם, וְנָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִשֶּׁקִּימוּ פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה לְכַלּוֹת זַרְעוֹ שֶׁל קַיִן לְאַחַר שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אָמְרוּ: 'מָה אָנוּ יוֹלְדוֹת לַבֶּהָלָה. לְמָחָר הַמַּבּוּל בָּא וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל'. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: "וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי", וְכִי אֲנִי הָרַגְתִּי אֶת הֶבֶל שֶׁהָיָה אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֶלֶד בְּשָׁנִים, שֶׁיְּהֵא זַרְעִי כֻּלָּה בְּאוֹתוֹ עָוֹן? וּמַה קַּיִן שֶׁהָרַג, נִתְלָה לוֹ שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁלֹּא הָרַגְתִּי, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּתְלוּ לִי שְׁבִיעִיּוֹת הַרְבֵּה? וְזֶהוּ קַל וְחֹמֶר שֶׁל שְׁטוּת. אִם כֵּן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה אֶת חוֹבוֹ וּמְקַיֵּם אֶת דְּבָרוֹ.

(כה) **וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן:**

כה וִידַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵהּ וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁת אֲרֵי אָמַר יְהַב לִי יְיָ בַּר אָחְרָן חְלַף הֶבֶל דְּקַטְלֵהּ קָיִן:

רש"י ◄ **וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ'** • בָּא לוֹ לֶמֶךְ אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְקִבֵּל עַל נָשָׁיו, אָמַר לָהֶם: 'וְכִי עֲלֵיכֶם לְדַקְדֵּק עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל מָקוֹם? אַתֶּם עֲשׂוּ מִצְוָתְכֶם, וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ'. אָמְרוּ לוֹ: 'קְשׁוֹט עַצְמְךָ תְּחִלָּה, וַהֲלֹא פָּרַשְׁתָּ מֵאִשְׁתְּךָ זֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, מִשֶּׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל יָדְךָ', מִיָּד: "וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ'", וּמַהוּ עוֹד? לְלַמֵּד, שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ (בראשית רבה).

(כו) וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה:

כו וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְּנֵי אֲנָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַיְיָ:

רש"י◄ אָז הוּחַל • לְשׁוֹן חֻלִּין, לִקְרֹא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לַעֲשׂוֹתָן אֱלִילִים וְלִקְרוֹתָן אֱלֹהוּת.

ה (א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:

א דֵּין סְפַר תּוּלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָבֵד יָתֵהּ:

רש"י◄ זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם • זוֹ הִיא סִפְירַת תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים. בְּיוֹם בְּרֹא וְגוֹ' • מַגִּיד שֶׁבְּיוֹם שֶׁנִּבְרָא, הוֹלִיד. אור החיים

(ב) זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:

ב דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָאנוּן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת שְׁמָהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרִיאוּ:

~ נקודות משיחות קודש ~ (תורת מנחם לג עמ' 80)

וַיְבָרֶךְ אוֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם (ה, ב)

הָאָדָם נִקְרָא בְּאַרְבָּעָה תְּאָרִים. **אָדָם** – מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל. **אִישׁ** – מַעֲלַת הַמִּדּוֹת. **גֶּבֶר** – הַהִתְגַּבְּרוּת לְהַשִּׂיג מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל אוֹ מַעֲלַת הַמִּדּוֹת, הֵינוּ שֶׁגֶּבֶר עוֹסֵק עִם הָאֱנוֹשׁ, לְהַגְבִּיהוֹ לְמַעֲלַת אָדָם אוֹ לְמַעֲלַת אִישׁ. **זָהוּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם** – הַשֵּׁם הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר, הַמּוֹרֶה עַל תַּכְלִית שְׁלֵמוּת הָאָדָם. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִשִּׂדֵי חֶמֶד (א כללים מע' א אות עו): אָדָם הוּא כִּנּוּי לְאִינְיָשׁ דְּעָלְמָא שֶׁאֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם כו', עַיֵּן שָׁם בַּאֲרֻכָּה.

(ג) וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: אור החיים

ג וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בִּדְמוּתֵהּ דְּדָמֵי לֵהּ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ שֵׁת:

רש"י◄ שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה • עַד כָּאן פֵּרֵשׁ מִן הָאִשָּׁה (ב"ר).

(ד) וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(ה) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: אור החיים

ה וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָּא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וּמִית:

(ו) וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ:

ו וַחֲיָא שֵׁת מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ:

(ז) וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־

ז וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) זֶה סֵפֶר וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת אוֹמְרוֹ זֶה סֵפֶר מַה הַסִּפּוּר הַלָּז. עוֹד אוֹמְרוֹ בְּיוֹם בְּרֹא וְגוֹ' בְּדִמּוּת שֶׁנִּרְאֶה כִּי בְּיוֹם בְּרֹא הָיָה בִּדְמוּת וְלֹא אַחֲרֵי כֵן. עוֹד אַחַר שֶׁכְּבָר הוֹדִיעַ דָּבָר זֶה בְּיוֹם הַבְּרִיאָה לָמָּה חָזַר פַּעַם ב' עַל הַדָּבָר. עוֹד לָמָּה הֵצָרֵךְ לוֹמַר פַּעַם ב' עוֹד זָכָר וּנְקֵבָה וְגוֹ' וְעוֹד לָמָּה חָזַר לוֹמַר פַּעַם ב' בְּיוֹם הִבָּרְאָם. אָכֵן כַּוָּנַת הַכְּתוּבִים לִשְׁמֹר דֶּרֶךְ ה' כִּי כָּל אוֹרְחוֹתָיו חַיִּים עַד הָעוֹלָם, וְהִנֵּה בֹּכֹא אֱלֹהִים לְסַדֵּר שְׁנֵי עוֹלָם אֲשֶׁר נִסְדְּרוּ בַּדּוֹרוֹת לְכַמָּה סִבּוֹת נִגְלוֹת וְנִסְתָּרוֹת וְהֵצְרֵךְ לְהַזְכִּיר מִיתַת אָדָם וְיוֹצְאֵי חֲלָצָיו הַקְּדִּים לְהָסִיר טַעֲנַת טוֹעֵן כְּנֶגְדּוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵיךְ יִמְאַס יְגִיעַ כַּפָּיו כְּבְיָכוֹל יֵשׁ יוֹצֵר אֲשֶׁר יְשַׁבֵּר כֵּלָיו יֵשׁ בּוֹנֶה סוֹתֵר בְּנְיָנָיו יֵשׁ טוֹרֵחַ וּמַפְסִיד טִרְחָתוֹ וְיוֹתֵר תִּגְדַּל הַתִּימָה בְּהַגְדִּיל עֵרֶךְ הַהוֹוֶה וְנִפְסָד וְלָמָּה יַעֲשֶׂה כָּכָה הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא הוּא הַבּוֹנֶה עוֹלָמוֹ לְצֹרֶךְ הָאָדָם וְיִשְׁבְּרֶנּוּ בִּכְפִתַּע וְנִמְצָא חֶמְדַּת הַכֹּל מֻפְסֶדֶת וְאֵין הֶפְסֵד נוֹגֵעַ אֶלָּא לִבְעָלֶיהָ. אֲשֶׁר עַל כֵּן קֹדֶם שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב מִיתַת אָדָם קָדַם וְאָמַר כִּי לֹא מֵהֶ' הָיָה הַדָּבָר לְהָמִית דּוֹר חֶמְדַּת הַבְּרִיאָה אֶלָּא הוּא הַסּוֹבֵב לְעַצְמוֹ לָמוּת וְהוּא אוֹמְרוֹ זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת פֵּרוּשׁ אֲשֶׁר הוֹלִיד אָדָם בְּאֶמְצָעוּת מַעֲשָׂיו כִּי תּוֹלְדוֹת יֹאמַר עַל הַבָּנִים וְעַל הַמַּעֲשִׂים כְּדֶרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא נֹחַ) בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ וְדָרְשׁוּ ז"ל עִקַּר תּוֹלְדוֹת שֶׁל צַדִּיקִים מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הִנֵּה שֶׁיֹּאמַר עַל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם בְּהַנְהָגוֹתָיו לְשׁוֹן תּוֹלְדֹת גַּם כָּאן יַגִּיד תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּי ה' חָפַץ בְּיוֹם שֶׁבְּרָאָם לִהְיוֹת בִּדְמוּת אֱלֹהִים וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּיוֹם בְּרֹא אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אוֹתוֹ פֵּרוּשׁ תִּקְּנוֹ לִהְיוֹת תָּמִיד. עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פב) אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וְגוֹ' אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי בְּאוֹמְרוֹ אֱלֹהִים חַיִּים עַד הָעוֹלָם. וְאוֹמְרוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם יַגִּיד כִּי מַה שֶּׁאָמַר בִּדְמוּת אֱלֹהִים וְגוֹ' הָיְתָה גַּם הַנְּקֵבָה בְּגֶדֶר זֶה. גַּם נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁבְּרָאָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים לִחְיוֹת לְעוֹלָם אַף עַל פִּי כֵן בְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וְאָמַר עוֹד וַיְבָרֶךְ וְגוֹ' וַיִּקְרָא שְׁמָם אָדָם שֶׁהוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה כִּי הִגְדִּיל ה' חַסְדּוֹ עִמָּהֶם בְּכָל בְּחִינַת הַמַּעֲלוֹת. וְגָמַר אֹמֶר בְּיוֹם הִבָּרְאָם שֶׁכָּל הַמַּעֲלוֹת הָיוּ בְּיוֹם הַבְּרִיאָה אֲבָל לֹא עָמַד הַדָּבָר כֵּן בֵּין בִּבְחִינַת הָאָדָם בֵּין בִּבְחִינַת הָאִשָּׁה כַּמּוּבָן מֵהַמְּאֹרָע. וְאַחַר שֶׁהוֹדִיעַ מַה שֶּׁמִּמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ כָּתַב וַיְחִי אָדָם וְגוֹ' וַיָּמֹת וְהַדָּבָר מוּבָן כִּי לֹא מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת וְלֹא חֵבֶל מַעֲשֵׂה יָדָיו אֶלָּא הוּא הַסּוֹבֵב:

ג) וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ. פֵּרוּשׁ לִהְיוֹת שֶׁקָּיָן וְהֶבֶל נוֹלְדוּ בְּתִגְבֹּרֶת בְּחִינַת הָרַע קָרוֹב לַמַּעֲשֶׂה הָרַע וּבֵן זֶה הָיָה מְרֻחָק מִבְּחִינַת הָרַע כִּי כְּבָר נִתְרוֹקֵן הַזִּהוּם לָזֶה אָמַר בִּדְמוּתוֹ וְגוֹ'. עוֹד לִהְיוֹת כִּי ב' הָרִאשׁוֹנִים מֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הֶבֶל תֵּכֶף וּמִיָּד קַיִן בַּאֲבֹד דּוֹר הַמַּבּוּל וּמִשֵּׁת הֵשִׁיתַת הָעוֹלָם לָזֶה אָמַר בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ אָדָם שֶׁמִּמֶּנּוּ בִּנְיַן הָעוֹלָם, גַּם הוּא ג' לְבֶטֶן הוּא הַקָּדוֹשׁ וְצָא וּלְמַד מִלְּוִי (תַּנְחוּמָא יִתְרוֹ):

ה) וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי אָדָם וְגוֹ'. טַעַם שֶׁהֵצְרֵךְ הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ פְּרָט וּכְלָל שֶׁל כָּל הַשָּׁנִים לְלֹא צֹרֶךְ וְלֹא הִסְפִּיק בִּפְרָט לְבַד כְּסֵדֶר שֶׁלָּקַח הַכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נֹחַ. הוּא לִהְיוֹת שֶׁחַיֵּי כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם קְצוּבִים וַחֲרוּצִים מִיּוֹם הַלֵּדָה דִּכְתִיב (אִיּוֹב יד) אִם חֲרוּצִים יָמָיו, וְאָדָם הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת שֶׁנּוֹצַר לִחְיוֹת תָּמִיד אִם לֹא הָיָה חוֹטֵא וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ לְמַעְלָה לֹא הָיְתָה לוֹ קִצְבָּה וְהוּא שֶׁאָמַר וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חַי הַכַּוָּנָה לֹא הַקְּצוּבִים לוֹ מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ כִּי לֹא הָיְתָה לוֹ קִצְבָּה. וְקִצְבָּתוֹ הָיְתָה בָּעוֹלָם הַזֶּה נַעֲשָׂה לוֹ הַקִּצְבָּה אֲשֶׁר חַי וְלֹא אֲשֶׁר נִקְצְבוּ לוֹ. וּמַה שֶּׁכָּתַב פְּרָט וּכְלָל מֵאָדָם וְעַד נֹחַ לְהוֹדִיעַ כִּי כֻּלָּם שָׁלְמוּ יְמֵיהֶם אֲשֶׁר קָצְבוּ לָהֶם וְאֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי וְגוֹ' הֵם יָמִים הַקְּצוּבִים לוֹ מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ שֶׁלֹּא קָצְבוּ לוֹ יוֹתֵר מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר חַי שֶׁתָּבִין שֶׁחֶשְׁבּוֹן מַה שֶׁחַי הוּא מוֹנֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּתַב בָּאָדָם כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וְהָבֵן:

אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(ח) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

(ט) וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן:

(י) וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(יא) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

(יב) וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל:

(יג) וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(יד) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

(טו) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד:

(טז) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(יז) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

(יח) וַיְחִי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ:

(יט) וַיְחִי־יָרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(כ) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

(כא) וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח:

(כב) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(כג) וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה:

(כד) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים:

רש"י ◄ וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ • (ב"ר) צַדִּיק הָיָה וְקַל (סִפְרִים אֲחֵרִים: וְקַבֵּל) בְּדַעְתּוֹ לָשׁוּב וּלְהַרְשִׁיעַ. לְפִיכָךְ, מֵהֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְסִלְקוֹ וְהֶמִיתוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁשִּׁנָּה הַכָּתוּב בְּמִיתָתוֹ לִכְתֹּב: "וְאֵינֶנּוּ" בָּעוֹלָם לְמַלְאוֹת שְׁנוֹתָיו. **כִּי לָקַח אֹתוֹ** • לִפְנֵי זְמַנּוֹ, כְּמוֹ: (יחזקאל כד) "הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ".◆

יח וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית:

ט וַחֲיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן:

י וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן תַּמְנֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית:

יב וַחֲיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל:

יג וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית:

טו וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת יָרֶד:

טז וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יָרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית:

יח וַחֲיָא יֶרֶד מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ:

יט וַחֲיָא יֶרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי יֶרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית:

כא וַחֲיָא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח:

כב וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח תְּלַת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

כג וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין:

כד וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ וְלֵיתוֹהִי אֲרֵי (לָא) אַמֵּית יָתֵהּ יְיָ:

◆ שבת קודש כ"ד תשרי ◆

(כה) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֵׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לֶמֶךְ:

(כו) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

(כז) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

כה וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח מְאָה וּתְמָנָן וְשִׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ:

כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

כז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית:

(כח) וַיְחִי־לֶ֫מֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃

רש"י◄ וַיּוֹלֶד בֵּן• שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְנָה הָעוֹלָם•

כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בָּר׃

(כט) וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶ֫ה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃

כט וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ נֹחַ לְמֵימַר דֵּין יְנַחֲמִנָּא מֵעוֹבָדָנָא וּמִלְּאוּת יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּי לַטְּטַהּ יְיָ׃

רש"י◄ זֶה יְנַחֲמֵנוּ• יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ אֶת עִצָּבוֹן יָדֵינוּ. עַד שֶׁלֹּא בָּא נֹחַ, לֹא הָיָה לָהֶם כְּלִי מַחֲרֵשָׁה, וְהוּא הֵכִין לָהֶם, וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה קוֹצִים וַדַּרְדָּרִים כְּשֶׁזּוֹרְעִים חִטִּים, מִקְלְקֻלְתּוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּבִימֵי נֹחַ נָחָה, וְזֶהוּ "יְנַחֲמֵנוּ". וְאִם לֹא תִּפְרְשֵׁהוּ כָּךְ, אֵין טַעַם הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַשֵּׁם, וְאַתָּה צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מְנַחֵם•

(ל) וַיְחִי־לֶ֫מֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

ל וַחֲיָא לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נֹחַ חֲמֵשׁ מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(לא) וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶ֫מֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

לא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃

(לב) וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃

לב וַהֲוָה נֹחַ בַּר חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת׃

רש"י◄ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה• אָמַר רַבִּי יוּדָן: מַה טַּעַם כָּל הַדּוֹרוֹת הוֹלִידוּ לְכ' שָׁנָה, וְזֶה לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: 'אִם רְשָׁעִים הֵם, יֹאבְדוּ בַּמַּיִם וְרַע לְצַדִּיק זֶה (סִפְרִים אֲחֵרִים: לְזֶרַע שֶׁל צַדִּיק זֶה), וְאִם צַדִּיקִים הֵם, אַטְרִיחַ עָלָיו לַעֲשׂוֹת תֵּבוֹת הַרְבֵּה? כָּבַשׁ אֶת מַעֲנָנוֹ וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא יָפֶת, הַגָּדוֹל שֶׁבִּבָנָיו, רָאוּי לָעֲנָשִׁין לִפְנֵי הַמַּבּוּל (ב"ר), דִּכְתִיב: (ישעיה סב) "כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת", רָאוּי לְעֹנֶשׁ לָעָתִיד, וְכֵן לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה• אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת• וַהֲלֹא יָפֶת הַגָּדוֹל הוּא?! אֶלָּא בַּתְּחִלָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ אֶת שֶׁהוּא צַדִּיק, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל וְשֶׁאַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ וְכוּ' (בבראשית רבה)•

ו (א) וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃

א וַהֲוָה כַּד שְׁרִיאוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן׃

(ב) וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃

ב וַחֲזוֹ בְּנֵי רַבְרְבַיָּא יָת בְּנַת אֱנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנִּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נָשִׁין מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ׃

רש"י◄ בְּנֵי־הָאֱלֹהִים• בְּנֵי הַשָּׂרִים וְהַשּׁוֹפְטִים. דָּבָר אַחֵר: בְּנֵי הָאֱלֹהִים, הֵם הַשָּׂרִים הַהוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף הֵם הָיוּ מִתְעָרְבִים בָּהֶם. כָּל 'אֱלֹהִים' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן מָרוּת, וְזֶה יוֹכִיחַ: (שמות ד) "וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים", (שם ז) "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים"• כִּי טֹבֹת הֵנָּה• אָמַר רַבִּי יוּדָן: טָבַת כְּתִיב, כְּשֶׁהָיוּ מֵיטִיבִין אוֹתָהּ מִקְשֶׁשֶׁת לִיכָּנֵס לַחֻפָּה, הָיָה גָּדוֹל נִכְנָס וּבוֹעֲלָהּ תְּחִלָּה (ב"ר)• מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ• אַף בְּעוּלַת בַּעַל, אַף הַזָּכָר וְהַבְּהֵמָה (ב"ר)•

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃

ג וַאֲמַר יְיָ לָא יִתְקַיַּם דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלָם בְּדִיל דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָּא יְהִיבַת לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן׃

רש"י◄ לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם• לֹא יִתְרַעֵם וְיָרִיב רוּחִי עָלַי בִּשְׁבִיל הָאָדָם• לְעֹלָם• לְאֹרֶךְ יָמִים, הִנֵּה רוּחִי נָדוֹן בְּקִרְבִּי אִם לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מָדוֹן זֶה בְּרוּחִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, לְאֹרֶךְ יָמִים• בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר• כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם בְּסָגוֹ"ל, כְּלוֹמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם זֹאת בּוֹ, שֶׁהוּא בָשָׂר וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נִכְנָע לְפָנַי, וּמָה אִם יִהְיֶה אֵשׁ, אוֹ דָּבָר קָשֶׁה? כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (שופטים ה) "עַד שֶׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה", כְּמוֹ שֶׁקַּמְתִּי, וְכֵן "שֶׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי", כְּמוֹ שֶׁאַתָּה, אַף "בְּשֶׁגַּם" כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם• וְהָיוּ יָמָיו וְגוֹ'• עַד ק"כ שָׁנָה אַאֲרִיךְ לָהֶם אַפִּי, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ, אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל. וְאִם תֹּאמַר מִשֶּׁנּוֹלַד יָפֶת עַד הַמַּבּוּל אֵינוֹ אֶלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין מְקֻדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה (פסחים ו). כְּבָר הָיְתָה הַגְּזֵרָה גְּזוּרָה עֶשְׂרִים שָׁנָה קֹדֶם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ תּוֹלְדוֹת, וְכֵן מָצִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים בְּ"לֹא יָדוֹן", אֲבָל זֶה הוּא צְחִצּוּחַ פְּשׁוּטוֹ• אור החיים

(ד) הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים

ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְּאַרְעָא

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) וַיֹּאמֶר ה' לֹא יָדוֹן רוּחִי וְגוֹ'. מִקְרָא זֶה צָרִיךְ מַגִּיד וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל דָּרְשׁוּ בּוֹ (ב"ר פכ"ו) הַרְבֵּה דְּרָשׁוֹת אֲבָל פְּשַׁט הַכָּתוּב לֹא נוֹדַע. וְנִרְאֶה שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר לְהִיוֹת שֶׁהָיָה ה' מִתְנַהֵג עִם בְּרוּאָיו לְהוֹכִיחַ וּלְהִתְדַּיֵּן עִמָּהֶם בְּנִגְלֶה וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַנָּחָשׁ (ג' י"ד), אֶל הָאִשָּׁה אָמַר וְגוֹ' (שָׁם ט"ז). וּלְאָדָם אָמַר וְגוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן לָמָּה וְגוֹ' (ד' ו'), וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' אֵי הֶבֶל וְגוֹ' (שָׁם ט') וְכַאֲשֶׁר הִגְדִּילוּ לְהַתְעִיב אָמַר ה' לֹא יָדוֹן עוֹד לְעוֹלָם רוּחִי בָאָדָם פָּנִים בְּפָנִים לְהִשָּׁפֵט עִמּוֹ יַחַד. וּפֵרוּשׁ רוּחִי הוּא שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד נֶחְשָׁב הָאָדָם לְהַדְרָגָה זוֹ. וְתִמְצָא כִּי כְּפִי מַעֲשָׂיו מַרְחִיק הַדְּרָגָתוֹ מַטָּה מַטָּה, שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיָה ה' מוֹכִיחַ לָאָדָם עַל פָּנָיו וְנִמְצָאִים הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם בְּמַדְרֵגַת נְבִיאִים. וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם פֵּרוּשׁ נִתְחַלֵּל אוֹ נַעֲשָׂה חֵלִין הֵבְדֵּל מֵהַדְּרֵגַת נָבִיא, וּבְהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָּאָרֶץ הֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁהֶחְזִירוּ עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ, וּמִשֶּׁחָרַב הַמָּעוֹן נִסְתַּם חָזוֹן וְנִשְׁאֲרָה בְּחִינַת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּכְשֶׁנִּסְתַּתְּמוּ עֵינֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אֹתָנוּ מַשִּׂיג רֵיחַ הַקֹּדֶשׁ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְזוֹ הִיא צָרַת בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה הַצָּמְאִים לְהָרִיחַ רֵיחַ אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וַתְּחִי רוּחֵנוּ.

הָהֵמָּה וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הַמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם:

רס"י ◄ **הַנְּפִלִים** • עַל שֵׁם שֶׁנָּפְלוּ וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם, וּבְלָשׁוֹן עִבְרִית, לְשׁוֹן עֲנָקִים הוּא. **בַּיָּמִים הָהֵם** • (ב"ר) בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ וּבְנֵי קַיִן. **וְגַם אַחֲרֵי־כֵן** • אַף עַל פִּי שֶׁרָאוּ בְּאָבְדָן שֶׁל דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁעָלָה אוֹקְיָנוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם, לֹא נִכְנַע דּוֹר הַמַּבּוּל לִלְמֹד מֵהֶם. **אֲשֶׁר יָבֹאוּ** • הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנָקִים כְּמוֹתָם. **הַגִּבֹּרִים** • לִמְרֹד בַּמָּקוֹם. **אַנְשֵׁי הַשֵּׁם** • אוֹתָם שֶׁנִּקְבּוּ בְּשֵׁמוֹת: עִירָד, מְחוּיָאֵל, מְתוּשָׁאֵל שֶׁנִּקְבּוּ עַל שֵׁם אָבְדָן, שֶׁנִּמּוֹחוּ וְהוּתְּשׁוּ. דָּבָר אַחֵר: אַנְשֵׁי שֵׁמָמוֹן, שֶׁשִּׁמְּמוּ אֶת הָעוֹלָם.

בְּיוֹמָיָא הָאִנּוּן וְאַף בָּתַר כֵּן דִּי עַלִין בְּנֵי רַבְרְבָיָא לְוַת בְּנַת אֱנָשָׁא וִילִידָן לְהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דִּמֵעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא:

(ה) וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: אור החיים

ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל יִצְרָא מַחְשְׁבַת לִבֵּהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל יוֹמָא:

(ו) וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ:

ו וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי עֲבַד יָת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְּבַר תָּקֵפְהוֹן כְּרָעוּתֵהּ:

רס"י ◄ **וַיִּנָּחֶם ה' כִּי־עָשָׂה** • נָחְמָה הָיְתָה לִפָּנָיו שֶׁבָּרָאוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאִלּוּ הָיָה מִן הָעֶלְיוֹנִים, הָיָה מַמְרִידָן. בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה. **וַיִּתְעַצֵּב** • הָאָדָם. **אֶל־לִבּוֹ** • שֶׁל מָקוֹם. עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהַעֲצִיבוֹ, זֶה תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס. דָּבָר אַחֵר: "וַיִּנָּחֶם", נָהֲפְכָה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּתְחִלַּת קְלָלָה זוֹ הִתְחִילָה מִדּוֹר הַמַּבּוּל. וְנָתַן ה' טַעַם לְדָבָר זֶה בְּשֵׁגֶם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁהוֹסִיף לְהַתְעִיב בְּתַעוּב מְסֹרָח בַּעֲוֹן הַגַּאוּף הוּא בָּשָׂר כָּאָמוּר בָּעִנְיָן וְה' שׂוֹנֵא זִימָה וּמָאַס מִדַּבֵּר אֵלָיו:

עוֹד יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (הר"י עֲרָאמָה ז"ל) כִּי הַצַּדִּיקִים מְהַפְּכִים הַחֹמֶר לַעֲשׂוֹתוֹ צוּרָה וְהָרְשָׁעִים מְהַפְּכִים הַצּוּרָה לְחֹמֶר וְזֶה הוּא אִבּוּדָן לָעוֹלָם. וְהוּא אוֹמְרוֹ לֹא יָדוֹן רוּחִי פֵּרוּשׁ לֹא יִהְיֶה לִי רָצוֹן מֵהֶם לְעוֹלָם פֵּרוּשׁ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם וַאֲפִלּוּ עוֹלָם הַנִּצְחִי, וְהַטַּעַם הוּא בְּשֵׁגֶם פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם הוּא רוּחָנִיּוּת שֶׁבּוֹ הֶפְכוֹ וַעֲשָׂאוֹ בָּשָׂר וְזֶה הוּא אִבּוּד הַנֶּפֶשׁ, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין קז) דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר ה' לֹא יָדוֹן עוֹד מִדַּת רַחֲמִים הָרְמוּזָה בְּתֵיבַת רוּחִי לְעוֹלָם הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא יַחְזֹר בּוֹ מִגְּזֵרָתוֹ עֲלֵיהֶם לְרָעָה כְּמִנְהָגוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר יִנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה בְּטַעֲנַת כִּי הֵם מֵחֹמֶר קְרֹצוּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים עח) וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּשֵׁגֶם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ עִם הֱיוֹת הוּא בָּשָׂר טַעֲנָה זוֹ וְסַנֵּגוֹרְיָא זוֹ לֹא תּוֹעִיל לָהֶם לַחֲזֹר לָדוּן אוֹתָם לְרַחֲמִים:

עוֹד יִרְצֶה לִהְיוֹת שֵׁה' קֶבַע הַשֵּׁכָר וְהָעֹנֶשׁ הַכֹּל לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה, עַתָּה אָמַר ד' כִּי לֹא יָדוֹן דִּין הָרְשָׁעִים לָעוֹלָם הַבָּא, בְּשֵׁגֶם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם הוּא בָּשָׂר שֶׁהוּא חֹמֶר וְהַחֹמֶר יִתְיַסֵּר בָּעוֹלָם הָעָכוּר וְהַגַּם הוּא עוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁפֵל, וְתָלָה לָהֶם ק"ך שָׁנָה אוּלַי יַחְזִרוּ, גַּם שֶׁבְּמִשְׁפָּט זֶה יַשְׁלִימוּ שְׁנוֹתֵיהֶם הַצַּדִּיקִים שֶׁהָיוּ בַּדּוֹר הַהוּא כִּמְתוּשֹׁלַח וְכַדּוֹמֶה. וְתִמְצָא שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (זֹהַר ח"א כו.) בְּפָסוּק (נח ז' כ"ב) כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ וְגוֹ' מִכָּל אֲשֶׁר בֶּחָרְבָה מֵתוּ, שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כֻּלָּם מֵתוּ קֹדֶם בִּיאַת הַמַּבּוּל ע"כ:

עוֹד יִרְמֹז שֶׁנִּתְכַּוֵּן ה' לוֹמַר כִּי לֹא יַנְהִיג רַחֲמִים גְּמוּרִים לְעוֹלָם וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר ה' שֶׁהוּא שֵׁם הָרַחֲמִים לֹא יָדוֹן רוּחִי פֵּרוּשׁ רְצוֹן שֵׁם הַמְיֻחָד הַזֶּה שֶׁהוּא מְרֻצֶּה לְרַחֵם וְכוּ' לֹא יָדוֹן לְעוֹלָם פֵּרוּשׁ לַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָם כִּי בְּאֶמְצָעוּת רִבּוּי הָרַחֲמִים הַנִּבְרָאִים מַפְלִיאוֹת לְהִתְגָּאוֹת וּלְבַקֵּשׁ תַּאֲווֹת נָכְרִיּוֹת עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (הוֹשֵׁעַ ב) וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְגוֹ' וְסִלֵּק ה' הָרַחֲמִים לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. וְתִמְצָא שֶׁגַּם הַצַּדִּיקִים אֲפִלּוּ כְּיַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא הִשִּׂיג הָרָצוֹן לְהִתְיַשֵּׁב בְּשַׁלְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְקָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְכֵן כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק כְּשָׁרוֹאֶה עַצְמוֹ עָבְרוּ עָלָיו ל' יוֹם (עַרְכִּין טז:) בְּשַׁלְוָה מְפֻחָד עַל עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ מְרֻצֶּה לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן וְהַטַּעַם הוּא כִּי כֵּן גָּזַר ה' שֶׁלֹּא יִתְנַהֵג בְּמִדַּת רַחֲמִים גְּמוּרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲפִלּוּ עִם הַצַּדִּיקִים וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּשֵׁגֶם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לֵב בָּשָׂר עַל כָּל פָּנִים תִּרְדְּפֵם מִדַּת הַדִּין לְשַׁלֵּם דִּקְדּוּקֵי הָעֲבֵרוֹת וּבָזֶה יִתְרַבֶּה הַמּוֹרָא בְּלֵב הַנִּבְרָאִים כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה דִּין בַּצַּדִּיקִים וְיִירָאוּהוּ, וְגַם הַצַּדִּיקִים לְהִנָּחֵלוּם י"ש עוֹלְמוֹת:

(ה) וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם וגו'. וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה וגו'. צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ לָמָּה יִחֵס הָרָעָה בָּאָרֶץ שֶׁנִּרְאֶה שֶׁרָעָתָם הָיְתָה בְּגוּף הָאָרֶץ וְאַחַר הָאֱמֶת רִשְׁעַת הָרְשָׁעִים הָהֵם הָיְתָה בִּזְנוּת וּמְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב וּבְחָמָס וְגֶזֶל, וְאַף שֶׁיֵּצְדַּק לוֹמַר בָּאָרֶץ עַל בְּחִינַת גֶּזֶל הָאָרֶץ עִם כָּל זֶה יִהְיֶה זֶה פְּרָט מֵהַפְּרָט. עוֹד לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ לָמָּה אָמַר תֵּבֵת בָּאָרֶץ שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאִם עֲשָׂאוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר לֹא יִנָּחֵם לְעוֹלָם וְאֵין מַשְׁמָעוּת לָזֶה. עוֹד אֵיךְ יֵצְדַּק לוֹמַר וַיִּנָּחֶם ה' כִּי לֹא אִישׁ אֵל וְגוֹ'. עוֹד אוֹמְרוֹ וַיִּתְעַצֵּב עִצָּבוֹן זֶה לָמָּה שֶׁאַחַר שֶׁהוּא נוֹקֵם נְקָמָתוֹ מֵהֶם וּמוֹחֶה כָּל מוֹרֵד. וְלָזֶה אֶפְשָׁר לוֹמַר עַל הֶפְסֵד הַבְּרִיאָה:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכְּתוּבִים הוּא לִהְיוֹת כִּי הָאָדָם מֻרְכָּב מִדּ' יְסוֹדוֹת אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר וְהֵם בְּהַדְרָגוֹת, הַדַּרְגָּה הַפְּחוּתָה שֶׁבַּד' הוּא הֶעָפָר כִּי הוּא עָכוּר וְגַס מִכֻּלָּם, לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ יְסוֹד הַמַּיִם, לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ יְסוֹד הָאֵשׁ, לְמַעְלָה מֵהָאֵשׁ יְסוֹד הָרוּחַ, שֶׁהוּא הָרוּחָנִי שֶׁבְּכֻלָּן, וְתִמְצָא כִּי כָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָם הַגַּם שֶׁכֻּלָּן מִד' יְסוֹדוֹת בְּרָאָם עִם כָּל זֶה כָּל בְּרִיָּה עִקַּר בִּנְיָנָהּ מִיסוֹד א' וְהוּא יְסוֹד הַיְסוֹד וְהַג' סְנִיפִים לוֹ. יֵשׁ בְּרִיָּה שֶׁעִקַּר יְסוֹדָהּ הוּא הַמַּיִם כְּדָגִים הַגְּדֵלִים בַּמַּיִם, וְיֵשׁ שֶׁעִקַּר יְסוֹדָם מִן הָרוּחַ כְּעוֹפוֹת וַהֲגַם שֶׁמִּן הָרָקִיעַ נִבְרְאוּ עִם כָּל זֶה ה' הִגְבִּיר בָּהֶם יְסוֹד הָרוּחַ וְלָזֶה לֹא יָנוּחוּ הַצִּפֳּרִים עָפוֹת הֵן כִּבְחִינַת הָרוּחַ. וְיֵשׁ בְּרִיָּה שֶׁעִקָּרָהּ מִן הָאֵשׁ כִּסְלַמַנְדְּרָא. וְהֵן הָאָדָם יְסוֹד שֶׁעָלָיו נִבְנוּ בּוֹ הַיְסוֹדוֹת הוּא יְסוֹד הֶעָפָר דִּכְתִיב (ב' ז') וַיִּיצֶר ה' וְגוֹ' אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה שֶׁהוּא יְסוֹד הַגַּס וְהֶעָב שֶׁבִּד' יְסוֹדוֹת וְלָזֶה יְשִׁיבָתוֹ וּמְנוּחָתוֹ בַּאֲדָמָה וְלֹא יִסְבֹּל דִּירָה בַּמַּיִם וְלֹא בָּאֵוִיר וְלֹא בָּאֵשׁ וְעָשָׂה ה' כֵּן לְסִבּוֹת הַרְבֵּה וְאַחַת מֵהֶנָּה כִּי הוּא הַסֵּלֶם אֲשֶׁר בּוֹ עוֹלוֹת הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּטָּה לְמַעְלָה וְהַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה הִיא יְסוֹד הֶעָפָר וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בָּאָרֶץ וְאִם הָיָה נִבְנָה יְסוֹדוֹ מִן הַג' הָאַחֲרִים הָרוּחָנִיּוֹת בְּעֵרֶךְ הֶעָפָר לֹא הָיְתָה הַכַּוָּנָה שְׁלֵמָה בִּבְרִיאָתוֹ וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין כִּי הוּא סוֹד הַבִּרּוּר וְהָבֵן. וְלָזֶה כַּאֲשֶׁר רָאָה ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם הִכִּיר כִּי רֹב הַתְּעוּב הוּא לְצַד יְסוֹדוֹ שֶׁהוּא בָּנוּי מִן הָאָרֶץ וְגַם מְקוֹם הַנָּחָתוֹ וְחַיּוּתוֹ בָּאָרֶץ, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ כִּי הוּא יְסוֹד הַגַּס וְנֶגְדִּי לְרוּחָנִי בְּתַכְלִית וְלָזֶה נִחַם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְלֹא עֲשָׂאוֹ בָּנוּי מִשְּׁאָר הַיְסוֹדוֹת הַדַּקִּים שֶׁבָּזֶה לֹא הָיָה רַק רַע כָּל הַיּוֹם. וְלִהְיוֹת שֶׁמַּעֲשֵׂהוּ מִשְּׁאָר יְסוֹדוֹת לֹא תֵּצֵא כַּוָּנַת הַיְצִירָה שֶׁחָשַׁב ה' בְּלִבּוֹ לִפְעֹל וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ וְלֹא אָמַר בְּלִבּוֹ פֵּרוּשׁ אֶל רְצוֹנוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב בִּבְרִיאַת הָאָדָם וּמִצַּד זֶה לֹא הִכָּפֵד ה' הַבְּרִיאָה שֶׁאִם לֹא כֵּן הָיָה ה' סוֹתֵר וּבוֹנֶה בִּנְיָן חָדָשׁ בְּהַרְכָּבָה מִג' יְסוֹדוֹת וְלָזֶה הַגַּם שֶׁהֵבִיא מַבּוּל וְאָבַד הַכֹּל הִנִּיחַ הַבְּרִיאָה כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה לְטַעַם כְּמוּס בְּלִבּוֹ יִתְבָּרֵךְ וַהֲגַם שֶׁבָּאֲדוֹן יִתְבָּרֵךְ לֹא יֵצֵדֵק

מִמִּדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו מַה לַּעֲשׂוֹת בָּאָדָם שֶׁעָשָׂה בָּאָרֶץ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נִחוּם שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן נִמְלָךְ מַה לַּעֲשׂוֹת: (במדבר כג) "וּבֶן־אָדָם וְיִתְנָחֵם", (דברים לב) "וְעַל עֲבָדָיו יִתְנָחֵם", (שמות לב)"וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה", (שמואל א טו) "נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי". כֻּלָּם לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת הֵם. **וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ** • נִתְאַבֵּל עַל אָבְדָן מַעֲשֵׂה יָדָיו, כְּמוֹ: (שמואל ב יט) "נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ", וְזֶה כְּתַבְתִּי לִתְשׁוּבַת אֶפִּיקוֹרוֹס אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה, אָמַר לוֹ: 'אֵין אַתֶּם מוֹדִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד'? אָמַר לוֹ: 'הֵן', אָמַר לוֹ: 'וְהָא כְּתִיב "וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ"'? אָמַר לוֹ: 'נוֹלַד לְךָ בֵּן זָכָר מִיָּמֶיךָ'? אָמַר לוֹ: 'הֵן', אָמַר לוֹ: 'וּמָה עָשִׂיתָ'? אָמַר לוֹ: 'שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי אֶת הַכֹּל'. אָמַר לוֹ: 'וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת'? אָמַר לוֹ: 'בִּשְׁעַת חֶדְוָתָא – חֶדְוָתָא, בִּשְׁעַת אֶבְלָא – אֶבְלָא'. אָמַר לוֹ: 'כְּךָ מַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לַחֵטְא וּלְאַבְּדָן, לֹא נִמְנַע מִלְּבָרְאָן (ועיין בראב"ם) בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵהֶם'.

(ז) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה** ז וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת אֲנָשָׁא דִּי בְרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִחְשָׁא וְעַד עוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲרֵי תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּנּוּן:

עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם** • הוּא עָפָר, וְאָבִיא עָלָיו מַיִם וְאֶמְחֶה אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן מְחוּי. **מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה** • אַף הֵם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם (ב"ר). דָּבָר אַחֵר: הַכֹּל נִבְרָא בִּשְׁבִיל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁהוּא כָּלֶה, מַה צֹּרֶךְ בְּאֵלּוּ? **כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם** • חֶשַׁבְתִּי מַה לַּעֲשׂוֹת עַל אֲשֶׁר עֲשִׂיתִים. אור החיים

(ח) **וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:** ח וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יח עמ' 113)

וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (ו, ח)

גִּלּוּי שְׁלֵמוּת מְצִיאַת הַחֵן תִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, כְּמַאֲמַר הַזֹּהַר נַיְיחָא לְעָלְמָא דְּאָתִי. וְהַגִּלּוּי יִהְיֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה אֵינָהּ הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים אֶלָּא עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן דַּוְקָא. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (יִרְמְיָה לא, א) **מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר** – הַ'חֵן' מִתְגַּלֶּה דַּוְקָא בַּ'מִּדְבָּר', מְקוֹם נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם.

פפפ קמ"ו פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן.

חסלת פרשת בראשית

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לוֹמַר וַיִּנָּחֶם כִּי הוּא צוֹפֶה וּמַבִּיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, אָמַר כֵּן לְהִיוֹת כִּי הָאָדוֹן יִתְבָּרַךְ מִדּוֹתָיו מִדּוֹת הָרַחֲמִים גַּם בּוֹ יִתְבָּרַךְ צַד הַדִּין וּבִזְמַן שֶׁהַנִּבְרָאִים הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יָשָׁר ה' הוּא הָאֱלֹהִים מַסְכֶּמֶת מִדַּת הַדִּין לְמִדַּת הָרַחֲמִים וּכְשֶׁהָרְשָׁעִים מַכְעִיסִים מִדַּת הָרַחֲמִים תַּרְחִיק הָרַחֲמִים וְתַחְפֹּץ בִּשְׁלִילַת הַהֲוָיָה מַעֲשׂוֹת דִּין בָּהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּנָּחֶם ה' פָּרוּשׁ בְּחִינַת הָרַחֲמִים תַּחְפֹּץ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַבְּרִיאָה כְּדֵי שֶׁלֹּא לַהֲפֹךְ הַמִּדָּה וְלֹא מִפְּנֵי זֶה תֶּחְשַׁל הַבְּרִיאָה: עוֹד נִרְאֶה לוֹמַר לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבָּ"ם פֶּרֶק ה' מֵהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ כִּי יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ הוּא יָדַעְתּוֹ אֶחָד וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בָּרְיוֹ וְכוּ' וְאֵין בָּנוּ כֹּחַ לִיַּדַּע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבְּרוּאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם אֲבָל יֵדַע וַדַּאי שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשְׁכוֹ וְכוּ' ע"כ. וְהָרַאֲבַ"ד ה' יְכַפֵּר בַּעֲדוֹ נָהַג מְעוּט כָּבוֹד בְּהָרַמְבַּ"ם עַל דְּבָרוֹ בָּזֶה וְהֶעֱלָה כִּי טוֹב לוֹמַר שֶׁרָאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כִּרְאוֹת אִצְטַגְנִינִין וְכוּ' יְעַיֵּן שָׁם דְּבָרָיו. וְדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם עִקָּר כִּי אֵין אֹפֶן יְדִיעַת ה' מַשֶּׂגֶת אֶצְלֵנוּ וּמִי יִדְמֶה לַה' לְקַחַת יְדִיעָה מֵהַנִּדְמֶה אֵלָיו. וְאִשְׁכִּילְךָ כִּי ה' יָכוֹל לִשְׁלֹל הַיְדִיעָה הַמַּשֶּׂגֶת בִּידִיעָתוֹ לְבַל יֵדָעֶנָּה, כְּשֶׁיִּרְצֶה הָאָדוֹן מַה שֶּׁאֵין כֹּחַ בָּאֱנוֹשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת שֶׁתַּגִּיעַ אֵלָיו הַיְדִיעָה וְלֹא יֵדָעֶנָּה הוּא שֶׁרָמַז רַמְבַּ"ם בְּאוֹמְרוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג וְכוּ' כִּי אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁתַּגִּיעַ עָדָיו הַיְדִיעָה מֵעַצְמָהּ וְתִהְיֶה מַשְׁלֶלֶת מֵעַצְמָהּ וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר כג) לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל הִנְּךְ רוֹאֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה ה' שֶׁלֹּא לָדַעַת יֶשְׁלַל הַיְדִיעָה הֲגַם שֶׁהַיְדִיעָה יֶשְׁנָהּ מֵעַצְמָהּ כִּי אֵינוֹ בִּבְחִינַת הָאָדָם שֶׁהַיְדִיעָה הוּא חוּץ מִמֶּנּוּ לוֹמַר יִמְנַע וְלֹא יֵדָעֶנָּה כִּי ה' הוּא וְדַעְתּוֹ אֶחָד וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְתֵת לֵב לָדַעַת שֶׁבָּזֶה נֹאמַר דִּכְשֶׁלֹּא יִתֵּן לֵב לֹא יֵדַע, לֹא כֵן, וְאַף עַל פִּי כֵן כִּבְיָכוֹל יֶשְׁנוֹ בִּבְחִינָה זוֹ דִּכְתִיב לֹא הִבִּיט וְגוֹ'. וּמֵעַתָּה נוּכַל לוֹמַר כִּי ה' בְּעֵת בְּרֹא הָאָדָם שֶׁלֹּל מֵהַיְדִיעָה פִּשְׁעֵי אָדָם לְב' סִבּוֹת א' לַטַּעַם הַפְּשָׁטִי כִּי טוֹב ה' וְלֹא יַבִּיט אֶל הַתַּעוּב וְטַעַם זֶה לְבַד לֹא יַסְפִּיק כֵּיוָן שֶׁהוּא צוֹרֵךְ בִּידִיעָה לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה וְהִנְמְשָׁךְ. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עוֹד טַעַם ב' וְהוּא שֶׁנִּתְחַכֵּם לַעֲשׂוֹת ה' כֵּן לְבַל תָּחוּל טַעֲנַת הָרְשָׁעִים שֶׁיֹּאמְרוּ יְדִיעָתוֹ מַכְרַחַת כֵּיוָן שֶׁה' יָדַע כִּי פְּלוֹנִי זֶה יַעֲבֹר עַל מַה שֶּׁעָבַר, הַדָּבָר מַעֲצְמוֹ יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת הֲגַם שֶׁה' לֹא גָּזַר לִהְיוֹת כֵּן, וּמֵעַתָּה אֵין עֹנֶשׁ לָרְשָׁעִים כִּי לֹא מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע וּבַמֶּה יִפְחַד רָשָׁע וְיֶחְדַּל מֵעִשְׂקָן לָזֶה מָנַע ה' יְדִיעָה זוֹ שֶׁל מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים. אֲבָל מַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים לֹא שָׁלְלוֹ מֵהַיְדִיעָה וּבוֹ שָׁמַח וּלְסִבָּה זוֹ הָיְתָה הַבְּרִיאָה, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (לְעֵיל א לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד. וְאִם תֹּאמַר אִם לֹא הִבִּיט אָוֶן שֶׁל רְשָׁעִים הֵיאַךְ קָבַע עֹנֶשׁ לְעוֹשֵׂי רִשְׁעָה. וְכִי צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עֹנֶשׁ לִפְלוֹנִי הַמַּרְשִׁיעַ אֵין צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עֹנֶשׁ אֶלָּא לְעוֹשֶׂה עָוֹן וָפֶשַׁע. וּבְעֵרֶךְ הַצַּדִּיקִים. אֵין מָקוֹם לְטַעֲנַת יְדִיעָתוֹ מַכְרַחַת כִּי טַעֲנָה זוֹ הִיא הַתַּשְׁלוּם וְהִנֵּה ה' חָפֵץ לְשַׁלֵּם וְאֵין טוֹעֵן נֶגֶד עַצְמוֹ מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעִנְיַן הָרְשָׁעִים שֶׁיָּבוֹאוּ בְּטַעֲנָה לְבַל יְקַבְּלוּ עֹנֶשׁ לָזֶה שָׁמַר ה' אֶת הַדָּבָר. וְאֵין לִטְעֹן וְלוֹמַר אִלּוּ הִבִּיט ה' בָּהֶם שֶׁיִּהְיוּ צַדִּיקִים הָיוּ עוֹשֵׂי צֶדֶק. שֶׁטַּעֲנָה זוֹ אֵינָהּ טַעֲנָה לְפָטְרָם מִפְּרַט הַבְּחִירָה שֶׁנִּתַּן בְּיָדָם וּבָחֲרוּ בְּרַע וּמְאָסוּ בַּטּוֹב בִּרְצוֹנָם. וַאֲחֵרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָנוּ אֶת זֶה אֵין תְּמִיהָה בְּאוֹמְרוֹ וַיִּנָּחֶם ה' וְגוֹ' כִּי נִחַמְתִּי כִּי הוּא עַצְמוֹ שָׁלַל יְדִיעָה זוֹ מִמֶּנּוּ: ז) וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה וְגוֹ'. הֲצָרֵךְ לוֹמַר כִּי נִחַמְתִּי וְגוֹ' וְלֹא הִסְפִּיק בַּמֶּה שֶׁאָמַר בְּסָמוּךְ, בָּא לוֹמַר שֶׁטַּעַם שֶׁאָמַר אֶמְחֶה הוּא לְצַד שֶׁנִּחַם עַל עֲשִׂיָתָם לֹא לְצַד מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ אִם הַכִּלָּיוֹן יִהְיֶה לְצַד מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים יִמְצָאוּן שֶׁלֹּא יִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה וְהֵם אוֹתָם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְעָנְשִׁין וְאִם יִהְיֶה הַכִּלָּיוֹן לְצַד כִּי נִחַם ה', קָטָן וְגָדוֹל שָׁם הוּא בִּכְלַל הַגְּזֵרָה וְלָזֶה אָמַר אֶמְחֶה וְגוֹ' כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם וּלְטַעַם זֶה אֵין נִמְלָט, וְלָזֶה אָמַר תֵּכֶף וּמִיָּד וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה', פָּרוּשׁ לֹא לְצַד מַעֲשָׂיו כִּי בִּבְחִינַת הַחֲזָרָה שֶׁחָזַר ה' מִבְּרִיאַת הָאָדָם לֹא יַצִּילֵנוּ הֱיוֹתוֹ צַדִּיק וְלָזֶה הֵצִרוּךְ לוֹמַר מָצָא חֵן וְלֹא מִחָאוֹ. וְאֵין מִזֶּה הוֹכָחָה לוֹמַר כִּי לֹא הָיָה צַדִּיק כִּי הֲגַם שֶׁהָיָה צַדִּיק לֹא תַּצִּילֵנוּ צִדְקָתוֹ אֶלָּא בְּחִינַת הַחֵן שֶׁהִשִּׂיג מֵאֶמְצָעוּת בְּחִינַת הַמִּצְוֹת כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי יֵשׁ מְצֻוָּה שֶׁתְּוֹעַלְתָּהּ הִיא לְהַמְשִׁיךְ חֵן עַל הָאָדָם אוֹ בִּבְחִינַת ג' אוֹ ד' מִצְוֹת יְדוּעוֹת, וַה' לֹא הוֹדִיעַ תּוֹעֲלִיוֹת הַמִּצְוֹת לַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ ז"ל (תַּנְחוּמָא עֵקֶב) שֶׁיָּרוּצוּ כָּל הָעוֹלָם לַתּוֹעֲלִיוֹת וְזֶה נֹחַ זָכָה וּמָצָא הַחֵן גַּם שְׁמוֹ יַגִּיד כֵּן נֹחַ חֵן:

חֲסָלַת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית

שיעורי תהלים לשבוע פרשת בראשית

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מניין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו עניין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ח תשרי מפרק פח עד סוף פרק פט	**יום רביעי - כ"א תשרי** מפרק קד עד סוף פרק קה
יום שני - י"ט תשרי מפרק צ עד סוף פרק צו	**יום חמישי - כ"ב תשרי** מפרק קו עד סוף פרק קז
יום שלישי - כ' תשרי מפרק צז עד סוף פרק קג	**יום שישי - כ"ג תשרי** מפרק קח עד סוף פרק קיב
שבת קודש - כ"ד תשרי מפרק קיג עד סוף פרק קיח	

יום ראשון י"ח תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלה, אהוביי אחיי ורעיי... עד עמ' קלה, וד"ל.

האגרת הבאה נדפסה ונוספה כאן על ידי מסדרי "אגרת הקודש" (הוספת כ"ק רבינו: **"לאחרי הוצאות הראשונות דאגה"ק – ראה בהרשימה דהדפוסים"**), כהוספה לאגרת הקודש סימן כ"ב, למרות שבאופן גלוי לא נראה הקשר בינה לבין האגרת הקודמת.

פרט לכך, שבחלק אגרת הקודש סימן כ"ב, שלא נדפס כאן (ב"אגרת הקודש") מתאונן רבנו הזקן על ששאילת עצות בענינים גשמיים מעסיק אותו רבות – אולי יש לכך שייכות לחלק הבא של האגרת, שם הוא גם כן מתאונן על העיסוקים הרבים המקיפים אותו מכל עבר.

אגרת הקדש

אהוביי אחיי ורעיי מגודל טרדתי אשר הקיפו עלי יחד וסבוני כמים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו. לא אוכל משא לאמר עם הספר כל אשר בלבבי. אך בקצרה באתי כמזכיר ומחזיר על הראשונות בכלל ובפרט אל המתנדבים בעם לעמוד על העבודה זו תפלה בקול רם להתחזק מאד בכל עוז ותעצומות נגד כל מונע מבית ומחוץ ביד חזקה כמשמעו שהוא רצון יריאיו אשר למעלה מן החכמה והתבונה אשר נתן ה' בהמה לדעת לעשות את כל אשר צוה ה' בהשכל ודעת. רק רצון פשוט ורוח נדיבה בכל איש אשר ידבנו לבו לעבוד עבודה תמה לעשות נ"ר ליוצרו. ועז"נ כי עם קשה עורף הוא וסלחת. כי הסליחה היא ג"כ למעלה מן החכ'. כי שאלו לחכמה כו' ומשה רבינו ע"ה ביקש מדה כנגד מדה וד"ל.

אָהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי! – כך קורא רבנו הזקן לחסידים אליהם הוא כותב אגרת קודש זו, מִגֹּדֶל טִרְדָּתִי[23] אֲשֶׁר הִקִּיפוּ עָלַי יַחַד[24] וְסַבּוּנִי כַּמַּיִם, כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ - לֹא אוּכַל מַלֵּט מִשָּׂא[25] לֵאמֹר עִם הַסֵּפֶר כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי. אַךְ בִּקְצָרָה בָּאתִי, כְּמַזְכִּיר וּמַחֲזִיר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת בִּכְלָל, – על אותם דברים שרבנו הזקן כבר עורר אליהם, וּבִפְרָט אֶל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם, – המקריבים עצמם, מרצונם החופשי, בענין עבודת התפלה – שעבודת התפלה תהיה הרבה יותר מאשר הסדר הרגיל בזה, לַעֲמֹד עַל הָעֲבוֹדָה זוֹ תְּפִלָּה, – כפי שחכמינו ז"ל אומרים[26]: "איזו היא **עבודה** שהיא בלב הוי אומר זו תפלה", שהתפלה נקראת **עבודה** שבלב – עבודה שבלב ועם הלב, בְּקוֹל רָם, – להתפלל בקול רם, – מובן שהכוונה היא מחוץ לשמונה עשרה שעליה להיות בלחש, פרט לימים הנוראים, כנזכר בשולחן ערוך[27]. לְהִתְחַזֵּק מְאֹד בְּכָל עֹז וְתַעֲצוּמוֹת נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ – מעבודת התפלה, מִבַּיִת וּמִחוּץ, – להתחזק כנגד המניעות של עצמו הוא, וכנגד המניעות מהזולת ומענינים חיצוניים, בְּיָד חֲזָקָה - כְּמַשְׁמָעוֹ, – כפי משמעותו הפנימית של הביטוי "**ביד חזקה**", שֶׁהוּא "רְצוֹן יֵרָאָיו", אֲשֶׁר לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה וְהַתְּבוּנָה אֲשֶׁר נָתַן ה' בְּהֵמָה לָדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּהַשְׂכֵּל וָדַעַת, – חכמה והבנה אלו העניק הקדוש ברוך הוא, שהרי "**אתה** חונן לאדם דעת" וכו'; אך **הרצון** שלמעלה מהבנה – זו היא עבודתו של יהודי ירא שמים להשיג רצון זה על ידי קבלת עול, רַק רָצוֹן פָּשׁוּט – רצון מופשט מהציור והגבלה של הרצון הבא מצד השכל, וְ"רוּחַ נְדִיבָה", – להתמסרות עצמית, בְּכָל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה תַּמָּה, – שאין בה שום ענין אחר מלבד רק לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ. וְעַל זֶה – על רצון כזה שלמעלה לגמרי מהבנה, נֶאֱמַר[28]: "כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא, וְסָלַחְתָּ", – כלומר, הסליחה באה, **מפני** שזה "עם קשה עורף"[29], היינו עקשנות ורצון שלמעלה מהבנה – זהו הטעם שיהיה "וסלחת", כִּי הַסְּלִיחָה הִיא גַּם כֵּן לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה, – כשם שבאדם הרצון הפשוט שלו הוא למעלה משכלו וחכמתו – כך למעלה ענין הסליחה הוא למעלה מהחכמה שלמעלה, כִּי "שָׁאֲלוּ לַחָכְמָה כו'", – מה יהא דינה של הנפש החוטאת – וענתה חכמה: נפש כי תחטא תישפט ותיענש, ולא שתשובה תכפר ותביא סליחה לחטא, כפי שמובא בירושלמי[30], וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בִּקֵּשׁ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה[31], – באותה מדה שהאדם עושה תשובה ברצון שלמעלה מהבנה – כך תומשך לו סליחה ממדריגה שלמעלה מחכמה, שמשם באה הסליחה, וְדַי לַמֵּבִין.

---

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בדפוסים - דלכאורה צ"ל טרדותי ל' רבים כההמשך". **24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ע"ד תהלים פח, יח (בהיפך הסדר) - [וכן כמה ל' כאן שלאח"ז]". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בתניא שלפנינו: לא אוכל משא, אבל ב"לוח התיקון" תיקן כבפנים. והוא ע"ד לשון הכתוב ישעי' מו, ב. **26.** תענית ב, א. **27.** אדה"ז סק"א ס"ב - ג. **28.** תשא לב, ט. **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דמזה מובן שזהו למעליותא". **30.** מכות פ"ב ה"ו. **31.** דב"ר פי"א, ט.

יום שני י"ט תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלה, ועוד זאת אדרוש... עד עמ' 270, מלו"נ.

וְעוֹד זֹאת אֶדְרֹשׁ מִמַּעֲלַתְכֶם, – בתחילה, כשהוא מדבר בענינים שבין אדם למקום, השתמש רבנו הזקן בלשון "כמזכיר ומחזיר על הראשונות", ואילו כעת, כשהוא מתחיל לדבר אודות בין אדם לחבירו – הוא משתמש בלשון דרישה, **שֶׁלֹּא לְהַשְׁלִיךְ דִּבְרֵי אַחֲרֵיכֶם, אֲשֶׁר עָרַכְתִּי שִׂיחַ, לִהְיוֹת כָּל אִישׁ יָשָׁר וְהוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה הָאֲלֹקִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר**[32], **וְלֹא לְבַקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים**[32], **מַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גֶבֶר וּמַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו,** – שלא לחשוב אודות אדם שני מה הן חשבונותיו וכוונותיו, **כִּי זוֹ מְלֶאכֶת שָׁמַיִם הִיא וְלֹא מְלֶאכֶת בָּשָׂר וָדָם.** – הקדוש ברוך הוא יודע הכל, "עלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש" – כפי הנוסח בתפלת ראש השנה. **וּלְהַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּמִצְוַת חַז"ל**[33]**: "וְהֱוֵי שֶׁפֵל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם" בִּכְלָל,** – בלי יוצא מן הכלל[34]. **כִּי יַצִּיבָא מִלְּתָא וְתַקִּין פִּתְגָּמָא, שֶׁכָּל אֶחָד מִתָּקָן מֵחֲבֵרוֹ,** – שכן, אמת הדבר ונכון הביטוי שכל אחד "מתוקן" מחבירו, כל אחד נהיה יותר טוב על ידי חבירו, שכן, לכל אחד מעלתו המיוחדת שאיננה בשני, ועל ידי האחדות של כולם יחד מיתווספת לכל אחד המעלה שישנה בשני ואיננה בו. על מה שרבנו הזקן אומר כאן "ועוד זאת אדרוש ממעלתכם", אמר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע באחת משיחותיו הקדושות[35], שאין הכוונה שרבנו הזקן כתב זאת אל בני **עליה**, רבנו הזקן כתב זאת אל חסידים, ופירוש המלים "אדרוש ממעלתכם" הוא, עוררו מעלותיכם. להלן אומר רבנו הזקן: "שלא להשליך דברי אחריכם אשר ערכתי שיח" – "שלא להשליך דברי אחריכם" הוא מקיף, "אשר ערכתי שיח" הוא פנימי (כלומר, שרבנו הזקן פעל בחסידים גם בדרך מקיף וגם בפנימיות), ומה שאומר לאחר מכן: "במצות חכמינו ז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם בכלל כי יציבא מילתא ותקין פתגמא שכל אחד מתוקן מחבירו" – הכוונה בהוספה "כל אחד מתוקן מחבירו" היא, שעל ידי הזולת נעשה האדם עצמו מתוקן. **וּכְתִיב:** – וכתוב[36]: **"כָּל [אִישׁ] יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים", כְּמוֹ שֶׁאִישׁ אֶחָד מְחֻבָּר מֵאֲבָרִים רַבִּים, וּבְהִפְּרְדָם** – אחד מהשני, **נוֹגֵעַ בַּלֵּב, "כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים",** – כך גם, כפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט באגרת הקודש סימן ל"א – שפירוד חס ושלום בין בני ישראל נוגע בביכול בשכינה שהוא ה"לב" של בני ישראל. **אִם כֵּן אֲנַחְנוּ הֱיוֹת כֻּלָּנוּ כְּאִישׁ אֶחָד מַמָּשׁ - תִּכּוּן הָעֲבוֹדָה בַּלֵּב,** – עבודת התפלה שהיא – כנזכר לעיל – "עבודה שבלב", שענינה לחבר את הנשמה עם מקורה בשכינה, הרי על ידי שבני ישראל הם באחדות, דבר המביא לאחדות עם השכינה – תביא האחדות לחיזוקה ולקיומה של העבודה שבלב בתפלה, **וּמִכְּלַל הֵן כו',** – כפי הלשון[37] "מכלל הן אתה שומע לאו", שבשעה שחסרה האחדות חס ושלום, חסר בהעבודה שבלב בתפלה. **וְעַל כֵּן** – ולכן, **נֶאֱמַר**[38]**: "וּלְעָבְדוֹ** – את הקדוש ברוך הוא, **שְׁכֶם אֶחָד" דַּיְקָא.** – כלומר, באותה כוונה, מתי הוא הענין האמיתי של "לעבדו"? – כשזה "שכם אחד" דוקא, כשכולם הם באחדות. **וְעַל כֵּן** – ולכן, **אֲהוּבֵי יְדִידֵי,** – אומר רבנו הזקן לחסידים, **נָא וְנָא לִטְרֹחַ בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ לִתְקֹעַ אַהֲבַת רֵעֲהוּ בְּלִבּוֹ, "וְאִישׁ אֶת רָעַת רֵעֲהוּ אַל תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם" כְּתִיב**[39]**, וְלֹא תַעֲלֶה עַל לֵב לְעוֹלָם,** – לא רק שלא לחשוב, שמשמעותו יכולה להיות מחשבה ממש, כי אם גם שלא יעלה על הלב אף פעם, **וְאִם תַּעֲלֶה** – שאדם סתם, גם מי שהוא במדריגת "בינוני", הרי איננו בעל־הבית על עצמו שלא יעלה בו הרהור כזה – הרי אם יעלה בו הרהור כזה, **יֶהְדְּפֶנָּה מִלִּבּוֹ כְּהִנְדֹּף עָשָׁן, וּכְמוֹ מַחֲשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ**[40]. – כך יגרש ממחשבתו כל מחשבה רעה על יהודי שני. **כִּי גְּדוֹלָה** – עבירת **לָשׁוֹן הָרָע כְּנֶגֶד** – העבירות, **עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים,**

אגרת הקדש

ועוד זאת אדרוש ממעל' שלא להשליך דברי אחריכם אשר ערכתי שיח להיות כל איש ישר והולך בתומו כאשר עשה האלקי' את האדם ישר ולא לבקש חשבונות רבים מעלילות מצעדי גבר ומחשבות אדם ותחבולותיו. כי זו מלאכת שמים היא ולא מלאכת ב"ו. ולהאמין באמונה שלימה במצות חז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם בכלל כי יציבא מלתא ותקין פתגמא שכ"א מתוקן מחבירו. וכתיב כל [איש] ישראל כאיש אחד חברים. כמו שאיש א' מחובר מאברים רבים ובהפרדם נוגע בלב כי ממנו תוצאות חיים. א"כ אנחנו היות כולנו כאיש א' ממש תיכון העבודה בלב ומכלל הן כו'. וע"כ נאמר ולעבדו שכם אחד דוקא. וע"כ אהוביי ידידיי נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בלבו. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם כתיב ולא תעלה על לב לעולם ואם תעלה יהדפנה מלבו כהנדוף עשן וכמו מחשבת ע"ז ממש. כי גדולה לה"ר כנגד ע"ז וג"ע וש"ד. ואם בדבור כך

---

32. ל' הכתוב - קהלת ז, כט. **33.** אבות פ"ד מ"ו. **34.** בתניא פ"ל מובא גם כן מארז"ל זה בשינויים, **ועל כך מעיר הרבי:** "בפ"ל מדובר בנוגע לעבודה **בעצמו**, במלחמת היצר בסומוע"ט וכו' - בזה נוגע התבוננות שתביא לפועל **במחדו"מ** ולכן **צ"ל**, **ופרטית** ובהנהגה דוקא דפ' הקל ממנו וכו' ואין זה שייך לאמונה - ובלבד ששכלו יכריחו להתנהג **בפו"מ** כו'; באגה"ק מדובר בנוגע שיצטרף (**לכל** איש ישראל - כולנו כאיש א' ממש, אלא שצריך באווארענען **שאם** נדמה לו חסרון בפ' או **בקבוצת** אנשים (אל יחשוב ע"ז וכו' כדלקמן) **יאמין** (ובכדי שיהי' ממש צ"ל) באמונה **שלימה** - ואדרבא לא יתבונן בפרטי הנהגת פ' ופ'". **35.** סה"ש תש"ה ע' 51. **36.** שופטים כ, יא. **37.** ספרי עקב יא, יט. **38.** צפני' ג, ט. **39.** זכרי' ח, יז. **40.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אולי י"ל הדיוק בזה ע"פ מחז"ל דרק על מח' ע"ז נענשין (קדושין מ, א)".

– כפי שהגמרא[41] אומרת "כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים", **וְאִם בְּדִבּוּר כָּךְ כוּ'**, – שלשון הרע שקול כנגד עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, הרי לשון הרע במחשבה – לחשוב לשון הרע – גרוע מזה בהרבה. **וּכְבָר נוֹדַע לְכָל חֲכַם לֵב יִתְרוֹן הֶכְשֵׁר הַמַּחֲשָׁבָה עַל הַדִּבּוּר**, – שהמחשבה פועלת על הנפש יותר מאשר הדיבור, **הֵן לְטוֹב וְהֵן לְמוּטָב**[42]. – בדברים שהם לא טוב אלא שעליהם להיות טוב כשמהפכים את הרע לטוב, הרי, גם בענינים טובים יש למחשבה – מחשבות טובות – השפעה בנפש יותר מאשר לדיבור, וגם בענינים לא טובים, שמחשבות לא טובות יש להן השפעה הרסנית יותר מאשר דיבורים לא טובים, שכן מחשבה היא לבוש המאוחד עם הנפש יותר מאשר דיבור, שלכן מחשבה ישנה תמיד כשם שהנפש ישנה תמיד, ואילו דיבור הרי "עת לדבר" ו"עת לחשות מלדבר"[43], שכן דיבור אינו מאוחד כל כך עם הנפש כמו מחשבה. **וְה' הַטּוֹב הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם, יָשִׂים עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם וְחַיִּים עַד הָעוֹלָם, כְּנֶפֶשׁ אוֹהֵב נַפְשָׁם מִלֵּב וָנֶפֶשׁ:**

אגרת הקדש

כו' וכבר נודע לכל חכם לב יתרון הכשר המח' על הדבור הן לטוב והן למוטב. וה' הטוב המברך את עמו בשלום ישים עליכם שלום וחיים עד העולם כנפש

או"נ מלו"נ:

יום שלישי כ' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 270, כג. בגזירת עירין... עד עמ' קלו, למביני מדע.

כג. באגרת קודש זו, סימן כ"ג, מעורר רבנו הזקן, לעשות קביעות בלימוד "עין יעקב" **ברבים** בין מנחה למעריב, וכן בהלכה למעשה בשולחן ערוך, ובתור הקדמה לכך הוא מסביר ההפלאה והגדלות העצומות בהשראת השכינה ששורה בבני ישראל בשעה שהם לומדים תורה בציבור, זוהי מדריגת השכינה שקבלתה בגילוי בתור שכר יכולים רק בעולם הבא, אך בדרך **השראה**, היא שורה **על** ו**בתוך** בני ישראל בשעה שלומדים תורה בציבור. **"בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין"**, – בגזירת המלאכים נאמרים הדברים, ובמאמר המלאכים הנקראים "קדישין" (קדושים). זהו לשון הפסוק[1] שחכמינו ז"ל[2] (ורבנו הזקן כאן) משתמשים בה על תלמידי חכמים שהם כמלאכי השרת[3], שחכמי המשנה שהם כמלאכים אמרו כך, **חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, שֶׁשָּׁנוּ בְּמִשְׁנָתָם**[4]**: "עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם"**, – זה ענין גבוה יותר מאשר הענין של "**אכל** בי עשרה שכינתא שריא"[5], על **כל** עשרה יהודים הנמצאים יחד במקום אחד שורה שכינה – שכן, אותה השראת השכינה היא רק **עליהם**, בבחינת מקיף, כפי שאומר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" סוף פרק י"א, אך כשעשרה יהודים לומדים תורה ביחד – שורה השכינה **"ביניהם"**, בפנימיות, **כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.** – כפי שהגמרא מפרשת בברכות[6] את הפסוק[7]: "כי זה כל האדם": "כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה", **וְאַף גַּם זֹאת הָיְתָה כָּל יְרִידָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה** – ירידת הנשמה ממדריגתה הגבוהה לעולם **זה** – הרי תכלית ירידה זו היא **לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה זוֹ**, – שהנשמה מתעלית על ידי לימוד תורה בציבור, **אֲשֶׁר אֵין עֲלִיָּה לְמַעֲלָה הֵימֶנָּה.** – כלומר, העליה שבגללה היתה ירידת הנשמה, נעשית לא רק **אחרי** הירידה, כשהנשמה עוזבת את הגוף, אלא בעוד הנשמה היא בגוף ישנה כבר עליה שגבוה ממנה אי אפשר להיות כלל בענין השראת השכינה – שנעשה ביהודי על ידי לימוד התורה ברבים, **כִּי שְׁכִינַת עֻזּוֹ אֲשֶׁר בְּגַבְהֵי מְרוֹמִים, וְהַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּ אֵימָתָה - תִּשְׁכֹּן וְתִתְגַּדֵּל בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "כִּי אֲנִי ה' שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"** - **עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בַּעֲשָׂרָה דַּוְקָא**, – עשרה יהודים הם "עדה" ו"ציבור", **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[9]**: "אָתְיָא תּוֹךְ תּוֹךְ כוּ'"**. – למדים גזירה שוה מ"תוך" "תוך", כתוב "ונקדשתי **בתוך** בני ישראל"[10], ובמרגלים שהיו עשרה כתוב[11] "**מתוך** העדה" – למדים מכך שדבר שבקדושה הוא בעשרה יהודים דוקא. באחת משיחותיו הקדושות[12] מעיר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, מדוע ענין **זה** ש"**עדה**" הכוונה לעשרה, למדו רבותינו ז"ל מה"**תוך**" של העדה הרעה של המרגלים, עליהם כתוב[44] "**הבדלו** מתוך **העדה** הרעה הזאת"? והוא אומר שם, שמשה רבנו הזהיר "הבדלו" על **המקיף** של הרע, שכן

אגרת הקדש

כג בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין חכמי המשנה ע"ה ששנו במשנתם עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם כי זה כל האדם ואף גם זאת היתה כל ירידתו בעוה"ז לצורך עליה זו אשר אין עליה למעלה הימנה כי שכינת עוזו אשר בגבהי מרומים והשמים ושמי השמים לא יכלכלו אימתה. תשכון ותתגדל בתוך בני ישראל כמ"ש כי אני ה' שוכן בתוך בנ"י ע"י עסק התורה והמצות בעשרה דוקא כמ"ש רז"ל אתיא תוך תוך כו' וע"ז נאמר בקרבך

---

41. ערכין טו, ב. **42.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פי' "למוטב" - בלקו"ת (ס"פ קרח)". **43.** ע"פ קהלת ג, ז. **1.** דניאל ד, יד. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פסחים לג, א". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רש"י שם, עיי"ש". **4.** אבות פ"ג משנה ו'. **5.** סנהדרין לט, א. **6.** ו, ב. **7.** קהלת יב, יג. **8.** שלח לה, לד. **9.** ברכות כא, ב. **10.** אמור כב, לב. **11.** קרח טז, כא. **12.** ספר השיחות תש"ד ע' 29.

את הפנימי היה בכוחו לתקן, במילא יש לומר שגם בקדושה הכוונה כאן למקיף של קדושה, כלומר שבעדה של עשרה מיתווסף אור מקיף של קדושה המובדל לגמרי מהאור השורה על פחות מעשרה. **וְעַל זֶה** – על ההשראה של קדושה הנמשכת על ידי עסק התורה והמצוות בעשרה, **נֶאֱמַר**[13]**:** "**בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ**", – שבחינת "**קדוש**" שבעצם היא קדוש ומובדל – נמשכת "**בקרבך**", בפנימיות, בבני ישראל. וכפי שמפרש בשיחה הקדושה האמורה, שלעיל מדובר כשהאור נמשך בבחינה של מקיף, ועתה כשהוא מביא את הפסוק "**בקרבך** קדוש" הכוונה היא כפי שהמקיף נמשך בפנימיות, **וְ"אֵין דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה"**. – כפי שהגמרא אומרת שם בברכות, כנזכר לעיל, הרי, כדי שיהיה "בקרבך קדוש" הרי זה דוקא על ידי לימוד התורה בעשרה. **וּמִשּׁוּם הָכֵי נָמֵי, אִצְטְרִיךְ לְהוּ לְרַז"ל לְמֵילַף מִקְּרָא: "מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כּוּ"**. – ולכן צריכים גם חכמינו ז"ל ללמוד מפסוק מהיכן יודעים אנו שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה – קובע לו השי"ת שכר, כפי שהמשנה למדה זאת באבות[14] מהפסוק[15] "ישב בדד וידום כי נטל עליו", צריכים רבותינו ז"ל לימוד מיוחד על כך. **וְאַף גַּם זֹאת, לֹא מָצְאוּ לוֹ סָמֶךְ מִן הַמִּקְרָא אֶלָּא לִקְבִיעַת שָׂכָר בִּלְבַד, לְיָחִיד לְפִי עֶרְכּוֹ לְפִי** [נֻסַּח אַחֵר: **וּלְפִי**] **עֶרֶךְ הַמְּרֻבִּים,** – אם היחיד הוא חלק ממרובים יותר אך פחות מעשרה – מקבל כל אחד מהם את השכר לפי ערך המרובים המשתתפים בזה. בהתאם לגירסא "לפי ערך" הכוונה היא, שהיחיד מקבל שכרו לפי הערך שיוצא בחלקו בתור חלק מהמרובים, ובהתאם לגירסא "ולפי ערך", בוא"ו, הכוונה היא, שככל שהיחידים מרובים יותר כך גדל שכרו של **כל יחיד לעצמו. אֲבָל לְעִנְיַן הַשְּׂרָאַת קְדֻשַּׁת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**[16] - **אֵין לוֹ עֶרֶךְ אֲלֵיהֶם כְּלָל.** – הקדושה הנמשכת על ידי לימוד התורה של יחידים, אין לה שום ערך לקדושה הנמשכת מלימוד התורה של ציבור, **וְהַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין הַשְּׂרָאָה לִקְבִיעוּת שָׂכָר** – בין השראה של קדושה שנעשית על ידי תורה בציבור, לבין קביעת שכר שנעשה על ידי תורה של יחיד, **מוּבָן לִמְבִינֵי מַדָּע.**

אגרת הקדש

קדוש ואין דבר שבקדושה בפחות מעשרה ומשום הכי נמי אצטריך להו לרז"ל למילף מקרא מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה כו' ואף גם זאת לא מצאו לו סמך מן המקרא אלא לקביעת שכר בלבד ליחיד לפי ערכו לפי [נ"א ולפי] ערך המרובים אבל לענין השראת קדושת הקב"ה אין לו ערך אליהם כלל וההפרש שבין השראה לקביעות שכר מובן למביני מדע.

יום רביעי כ"א תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלו, כי קביעת שכר... עד עמ' 272, לגמרי.

כִּי קְבִיעַת שָׂכָר הוּא, שֶׁמֵּאִיר ה' לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ, בְּאוֹר תּוֹרָתוֹ, שֶׁהוּא מַעֲטֶה לְבוּשׁוֹ מִמֶּשׁ, – שהקדוש ברוך הוא מתעטף ומתלבש בתורה – ועל ידי לבוש זה מאיר הקדוש ברוך הוא לנפשו של יהודי המחפש את ה', החיפוש יכול להיות בעבודת התפלה **שלפני** תורה, או בתורה עצמה, כפי שהוא אומר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" סוף פרק ל"ז, ש"**קורא** בתורה" זה כמו בן הקורא לאביו שיבוא אליו ויהיה אתו יחד, **וְלָכֵן נִקְרֵאת הַתּוֹרָה "אוֹר", שֶׁנֶּאֱמַר**[17]**: "עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה"**[18], – שזה מוסב על אור התורה שהוא "**לבוש**" (שלמה), מפני שהוא בהגבלה, **וְהַנֶּפֶשׁ הִיא בַּעֲלַת גְּבוּל וְתַכְלִית בְּכָל כֹּחוֹתֶיהָ,** – כלומר, גם בכמות וגם באיכות, כל כוחות הנפש הם מוגבלים, וכיוון שהאור המאיר לנפש צריך להתקבל **בתוך** כוחות הנפש, מן ההכרח הרי שגם האור יהיה מוגבל. ובלשון רבנו הזקן: **לָכֵן גַּם אוֹר ה' הַמֵּאִיר בָּהּ** – בנפש, **הוּא גְּבוּלִי, מְצֻמְצָם, וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָהּ,** – בתוך הנפש, שהנפש תופסת את אור ה' בפנימיות, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **יִתְפָּעֵל לֵב מְבַקְּשֵׁי ה' בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבָּם, וְיָגֵל** – בגילה גלויה, המתבטאת ב**־אַף גִּילַת וְרַנֵּן, וְתִתְעַנֵּג נַפְשָׁם בְּנֹעַם ה'** [נֻסַּח אַחֵר: **עַל ה'** – עם הקדוש ברוך הוא עצמו] **וְאוֹרוֹ, בְּהִגְּלוֹתוֹ** – כשאור ה' מתגלה **מִמַּעֲטֶה**

אגרת הקדש

כי קביעת שכר הוא שמאיר ה' לנפש תדרשנו באור תורתו שהוא מעטה לבושו ממש ולכן נקראת התורה אור שנאמר עוטה אור כשלמה והנפש היא בעלת גבול ותכלית בכל כחותיה לכן גם אור ה' המאיר בה הוא גבולי מצומצם ומתלבש בתוכה וע"כ יתפעל לב מבקשי ה' בשעת התפלה וכיוצא בה כי בו ישמח לבם ויגיל אף גילת ורנן ותתענג נפשם בנועם ה' [נ"א על ה'] ואורו בהגלותו

---

13. ישעי' יב, ו. **14.** פרק ג' משנה ב'. **15.** איכה ג, ח. **16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ידועה הקושיא בזה, דבאבות שם (מ"ב) **שנים** שיושבין ואין ביניהם ד"ת שכינה שרוי' ביניהם. וי"ל ע"פ משנ"ת באוה"ת עקב ע' תקמב. ברכות ו, א. במגן אבות סוף ח"ו 1) גירסא אחרת באגה"ק זו. 2) ע"פ הבי' **שם** (כנראה לקוח מהצ"צ) - יש לתרץ הנ"ל". ראה גם תניא מהדו"ק ע' רסא הערה 13 שורה 48. **17.** תהלים קד, ב. **18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בכ"מ מובא ע"ז הכתוב כי נר מצוה ותורה אור - אבל כאן הכוונה להביא ראי' ש"מאיר ה'" ע"י תורה אור, "אור תורתו" כמו שע"י "שלמה" מתגלים כמה ענינים דהמלובש בה. [ולכן נק' אור - שזהו עילוי לגבי תורה אור מצ"ע - מפני שהוא שלמה שע"י יתגלה ה']. ועיין הצ"צ עה"פ עוטה אור".

לְבוּשוֹ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, וְיָצָא כַּבָּרָק חִצּוֹ, – אור כזה שהתחלתו יוצא מלבוש התורה כחץ של ברק לנפש[19]. וְזוֹ הִיא קְבִיעַת שֶׁכַר הַתּוֹרָה, הַקְּבוּעָה תָּמִיד בְּנֶפֶשׁ עָמְלָה בָּהּ. – הרי שהשכר של תורה קבוע **תמיד** בנפש, לא רק בעולם הבא כשיהיה שכר המצוה ש"בהאי עלמא ליבא"[20] (שאינו ניתן בעולם הזה), אלא תמיד, גם בהיות הנשמה בגוף, קבוע בה שכר **זה** של תורה, זה שכר ואור מוגבלים שיכולים "להיתפס" בנפש גם כשהיא מלובשת בגוף. לכן אומרים, גם כש**אחד** יושב ולומד תורה קובע לו הקדוש ברוך הוא שכר. אֲבָל הַהַשְׂרָאָה – השראת השכינה, מה שאומרים "שכינה שרויה ביניהם", הִיא הֲאָרָה עֲצוּמָה מֵאוֹר ה' הַמֵּאִיר בָּהּ – בנפש עצמה, לא בכוחות הנפש שהם מוגבלים, כי אם בנפש עצמה, בְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ – בפנימיות, בְּנֶפֶשׁ גְּבוּלִית – בנפש מוגבלת, כִּי אִם – בבחינה של אור מַקִּיף עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ, – מהמדריגה העליונה שבנפש עד למדריגה התחתונה, שכל כוחות הנפש מוקפים ב"אור ה'" הבלתי מוגבל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל[5]: "אַכָּל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא", – על כל עשרה יהודים שורה שכינה, כְּלוֹמַר עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה, – הרי על דרך שרבותינו ז"ל אומרים בענין השראת השכינה השורה על **כל** בני ישראל, גם כשאין הם לומדים תורה (כפי שיסביר להלן), שם הרי ודאי שהכוונה היא להשראה בבחינת מקיף, וכפי הלשון "אכל", "**על** כל", שעליהם בבחינת מקיף מאירה השראת השכינה, על דרך זה גם בהשראת השכינה שעל ידי תורה של רבים – הרי עיקר האור הוא גם כן באופן מקיף, שכן, זה אור שבבחינת בלי־גבול שיכול להתקבל בנפש רק באופן של מקיף. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[21]: "וְיִהְיוּ נֹעַם ה' עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ", כְּלוֹמַר, כִּי "נֹעַם ה'" אֲשֶׁר הוֹפִיעַ בְּ"מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ"[22], בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, דְּאוֹרַיְתָא וְקִדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד – שהתורה והקדוש ברוך הוא הם דבר אחד לגמרי, יִתְכּוֹנֵן וְיִשְׁרֶה עָלֵינוּ מִלְּמַעְלָה, – "עלינו", מעלינו, בבחינת מקיף, לְהִיוֹתוֹ בְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בְּנַפְשֵׁנוּ וְשִׂכְלֵנוּ, וְעַל כֵּן – ולכן, אֵין אָנוּ מַשִּׂיגִים בְּשִׂכְלֵנוּ הַנְּעִימוּת וְהָעֲרֵבוּת מִ"נֹעַם ה'" וְזִיו הַשְּׁכִינָה – שהוא, בְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית, אֲשֶׁר מִתְכּוֹנֵן וְשׁוֹרֶה עָלֵינוּ בְּ"מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ", בְּתוֹרָה – הנלמדת, וּמִצְוֹת – הנעשות, בָּרַבִּים דַּוְקָא. – שדוקא בתורה ובמצוות שברבים, ישנה השראה מאור שהוא בלי גבול, וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[20]: "שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא", – שכר מצוה בעולם הזה – אין. שזה מוסב על האור וההתגלות הבלתי מוגבלות, הבאים על ידי מצוה – התגלות זו איננה בעולם **הזה**, שכן, העולם הזה הרי מתנהג בצורה מוגבלת – ולכן אין בעולם הזה התגלות אור בלתי מוגבל, כִּי אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם לְהַשִּׂיגוֹ, – את האור שהוא בלי־גבול, כִּי אִם בְּהִתְפַּשְּׁטוּת הַנֶּפֶשׁ מֵהַגּוּף. – אז, כשאין על הנפש ההגבלות שמן הגוף, בכוח הנפש להשיג התגלות שבלי גבול, וְאַף גַּם זֹאת – שבכוח הנפש להשיג זאת אז – הרי זה עַל דֶּרֶךְ הַחֶסֶד, – הרי זה חסד מהקדוש ברוך הוא שנותן הכוח לנפש "לתפוס" התגלות כזו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23]: "וּלְךָ ה' חָסֶד, כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ"[24], – שתשלום השכר לפי מעשי האדם הוא חסד מהקדוש ברוך הוא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[25], שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן כֹּחַ בַּצַּדִּיקִים כּוֹ'. – לקבל את שכרם לעתיד לבוא, שכן, השכר הוא הרי בלתי מוגבל, וכדי שהנשמה שהיא מוגבלת – גם אחרי שהיא מתפשטת מהגוף ואין עליה הגבלות הגוף – תוכל לקבל שכר שהוא בלתי מוגבל, צריך הקדוש ברוך הוא להעניק לה כוח על כך. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמַּלְאָכִים[26], – שאין בכוחם לקבל התגלות בלתי מוגבלת, כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי, – הכוונה על הבעל שם טוב והמגיד ממזריטש, כִּי אִלּוּ נִמְצָא מַלְאָךְ[27] אֶחָד[28] עוֹמֵד בְּמַעֲמַד עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל

אגרת הקדש

ממעטה לבושו שהיא התורה ויצא כברק חצו וזו היא קביעת שכר התורה הקבועה תמיד בנפש עמלה בה. אבל ההשראה היא הארה עצומה מאור ה' המאיר בה בלי גבול ותכלית ואינו יכול להתלבש בנפש גבולית כ"א מקיף עליה מלמעלה מראשה ועד רגלה כמו שאמרו חז"ל אכל בי עשרה שכינתא שריא כלומר עליהם מלמעלה כמ"ש ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו כלומר כי נועם ה' אשר הופיע במעשה ידינו בעסק התורה והמצות דאורייתא וקוב"ה כולא חד יתכונן וישרה עלינו מלמעלה להיותו בלי גבול ותכלית ואינו מתלבש בנפשנו ושכלנו וע"כ אין אנו משיגים בשכלנו הנעימות והעריבות מנועם ה' וזיו השכינה בלי גבול ותכלית אשר מתכונן ושורה עלינו במעשה ידינו בתורה ומצות ברבים דוקא. וע"ז ארז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי אי אפשר לעולם להשיגו כי אם בהתפשטות הנפש מהגוף ואף גם זאת על דרך החסד כמ"ש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וכמו שארז"ל שהקב"ה נותן כח בצדיקים כו'. משא"כ במלאכים כמו ששמעתי מרבותי כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל

---

19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סו"ס טו שזהו ממקור כו'". **20.** קידושין לט, ב. **21.** תהלים צ, יז. **22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע הפי' ב"מעשה ידינו" שזהו 'עסק התומ"צ'". **23.** תהלים סב, יג. **24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דלכאורה באם זהו כמעשהו - מהו החסד - אלא שזהו שיכול לקבלו". **25.** סנהדרין ק, ב. **26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שלא ניתן להם הכח". **27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע שהרי מלאכים מעלים התפלות גם דצבור". **28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע - הכוונה?".

בְּיַחַד, – הרי זה רק מה שעשרה יהודים נמצאים יחד – ש"אכל בי עשרה שכינתא שריא" – שורה הרי שם השכינה, **אַף שֶׁאֵינָם מְדַבְּרִים בְּדִבְרֵי תוֹרָה - תִּפֹּל עָלָיו אֵימָתָה וָפַחַד בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, מִשְּׁכִינָתָא דְּשָׁרְיָא עֲלֵיהוּ,** – מהשכינה השורה עליהם, **עַד שֶׁהָיָה מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ לְגַמְרֵי.** – מצד הביטול והפחד הגדולים שהיתה משרה עליו השראת השכינה השורה על עשרה מישראל יחד למרות שאין הם עוסקים בשעת מעשה בתורה[29]. בספר השיחות תש"ד[30] מביא כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, כשאביו למד אתו אגרת קדושה זו בפעם השניה, הרי בשעה שהגיע למה שרבנו הזקן מדבר אודות מעלת הנשמות לגבי מלאכים ומסיים "במו ששמעתי מרבותי" וכו' – דיבר הרבי (מהורש"ב) נ"ע אודות הלשון "ששמעתי מרבותי" – שלעיל ב"תניא" פרק ל"ה (בהגהה) כתוב הלשון "ששמעתי ממורי", ואילו כאן הוא אומר הלשון "ששמעתי מרבותי", והוא אמר על כך: "ששמעתי ממורי" הוא מתכוון להוד כבוד קדושת הרב המגיד ממזריטש, ו"ששמעתי מרבותי" הכוונה למורנו הבעל שם טוב והרב המגיד ממזריטש. לאחר מכן, אומר שם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, אמר הוד כבוד קדושת אאמו"ר (אדוני אבי מורי ורבי), שאלו הן מההלכות שלומדים בגן עדן אודות מעלת הנשמות לגבי מלאכים, כפי שהם (המלאכים) מתבטלים מ"אור הוי'" ששכינתא שריא (שהשכינה שורה) במעמד עשרה מישראל, למרות שאין הם מדברים בדברי תורה, והוא – ממשיך כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לספר – סיפר לי שמונה סיפורים בנוגע להלכות שלומדים בגן עדן, וסיים: וכל זה הוא ב"תניא" הקדמה לכך, לעשות קביעות בכל יום ללמוד "עין יעקב", שהוא אומר על כך שרוב סודות התורה מוסתרים בו וזה מכפר על עוונות האדם. להלן[31] הוא מביא שם, שהרבי (מוהרש"ב) נ"ע אמר לו גם אז, שלחסידים מלפנים היתה קביעות בחק לימודם (בלימודים שהיו לומדים כל יום כחוק בל יעבור), שנוסף על השיעורים במשניות, עמוד גמרא ותניא, היו גם לומדים פסקא ב"עין יעקב", ועל כל פנים הלכה אחת בקיצור שולחן ערוך שני סעיפים[32], אם היה זה סעיף גדול היו לומדים באופן כזה שהיה זה הלכה אחת, ועל פי רוב הלכה אחת חלוקה בשני סעיפים,

אגרת הקדש

ביחד אף שאינם מדברים בדברי תורה תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עלייהו עד שהיה מתבטל ממציאותו לגמרי

יום חמישי כ"ב תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 272, וע"כ רע בעיני... עד עמ' 272, בזוה"ק.

וְעַל כֵּן, – ולכן, **רַע בְּעֵינַי הַמַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ[33] אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בְּכְלָל,** – כלומר, באלה שעוסקים בעסק או בעבודה, שהם ענינים שתחת השמש (לא כמו תורה שהיא "לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש), הרי גם כשהם עושים מה שהוא אומר להלן, שלפני התפלה או אחרי התפלה, אין הם לומדים תורה, אלא זה נעשה מושב לצים – הרי זה "רע בעיני", **וּבִפְרָט בֵּין אַחֵי וְרֵעֵי הַנִּגָּשִׁים אֶל ה'[34], "הַנִּגָּשָׁה - זוֹ תְּפִלָּה"[35],** – כלומר אלה העוסקים בעבודת התפלה, **וְאַחַר הַתְּפִלָּה אוֹ לְפָנֶיהָ נַעֲשָׂה "מוֹשַׁב לֵצִים" רַחֲמָנָא לִצְלָן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[36]: "שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה כּוּ'",** – הרי זה מושב לצים", **וְאִם נַעֲשָׂה "מוֹשַׁב לֵצִים" בַּעֲשָׂרָה,** – מישראל, **דִּשְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא עֲלֵיהוּ** – שהשכינה שורה עליהם, **אֵין לְךָ עֶלְבּוֹנָא וּקְלָנָא דִּשְׁכִינְתָּא** – עלבון וקלון השכינה, **גָּדוֹל מִזֶּה רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְאִם אָמְרוּ רַז"ל[37] עַל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה כַּסֵּתֶר שֶׁ"הוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה" חַס וְשָׁלוֹם,** – הרי, **הָעוֹבֵר עֲבֵרָה כָּרַבִּים - הוֹחֵק כָּל שֵׁעוּר קוֹמָה שֶׁל יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית כְּבִיכוֹל[38], כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[39]: "אֵין אֲנִי וְהוּא וְכוּ'",** – יכולין לדור בעולם", הרי שהוא

אגרת הקדש

וע"כ רע בעיני המעשה אשר נעשה תחת השמש בכלל ובפרט בין אחיי ורעיי הנגשים אל ה' הגשה זו תפלה ואחר התפלה או לפניה נעשה מושב לצים ר"ל כמו שארז"ל שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת כו' ואם נעשה מושב לצים בעשרה דשכינתא שריא עלייהו אין לך עלבונא וקלנא דשכינתא גדול מזה רחמנא ליצלן ואם אמרו רז"ל על העובר עבירה בסתר שדוחק רגלי השכינה ח"ו העובר עבירה ברבים דוחק כל שיעור קומה של יוצר בראשית כביכול כמ"ש רז"ל אין אני והוא וכו'

---

29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והא דהעשרה אינם בטלים כו' ואינם בפחד כו' עכצ"ל משום דלא חזי אפילו מזלייהו (דאז צ"ל בחרדה וכמרז"ל בחברי דניאל [מגילה ג, א]), ומוכרח להיות כן דאם לאו - בטלה הבחירה כמובן ממצב חברי דניאל. והתועלת דשכינתא שריא - סיוע (בהעלם) להעבודה". **30.** ע' 97-98. **31.** ע' 101. **32.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ג אם אינו טה"ד: 1) לא הי' נפוץ לימודו ברוסיה אפילו בדורות האחרונים. 2) ע"פ רוב כל סעיף - הל' בפ"ע. 3) נדפס לראשונה - בסוף ימי הצ"צ ומחוץ לרוסיא. 4) שו"ע אדה"ז נדפס בתחלת נשיאות אדהאמ"צ, ובטח נקבעו שיעורים בו מאז. וה"ז לימוד הל' פסוקות. ומה יגרום לשנות ולהחליף?!". **33.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב - קהלת ב, יז". **34.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פרש"י יתרו יט, כב. ותפלות במקום קרבנות תקנום". **35.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"ר פמ"ט. פרש"י עה"פ". **36.** אבות פרק ג' משנה ב'. **37.** קידושין לא, א. **38.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ע"ח ש' השמות פ"ז. יהל אור ע' תקעג ואילך". **39.** סוטה ה, א.

דוחה את השכינה לגמרי, שאין היא יכולה לשרות שם. **אֶלָּא שֶׁ"מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים" כו'**[40]. – השכינה היא באופן של "אסור" – כקשורה נגד רצונה שלא לשרות במקום כזה – הרי יש בכך משום עלבון וקלון לשכינה הנמצאת שם באופן של "מלך אסור וכו'". **אֲבָל "יַי לְמַאן דְּדָחֲקִין לִשְׁכִינְתָּא כַּד יוֹקִים לָהּ קֶדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא,** – יי לאלה שמצירים את השכינה, כאשר הקדוש ברוך הוא יקים אותה, **וְיֵימָא לָהּ:** – ויאמר לה: **"הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי וְגוֹ'"**[41], **וְעַל תְּלַת מִלִּין מִתְעַכְּבֵי יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּתָא:** – על שלשה דברים מתעכבים בני ישראל בגלות: **עַל דְּדָחֲקִין לִשְׁכִינְתָּא,** – על שהם מצירים לשכינה, **וְעַל דְּעַבְדִין קְלָנָא בִּשְׁכִינְתָּא** – ועל שגורמים קלון לשכינה, **וְכוּ'", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[42].

אגרת הקדש

אלא שמלך אסור ברהטים כו'. אבל ווי למאן דדחקין לשכינתא כד יוקים לה קודשא ב"ה ויימא לה התנערי מעפר קומי וגו' ועל תלת מילין מתעכבי ישראל בגלותא על דדחקין לשכינתא ועל דעבדין קלנא בשכינתא וכו' כמ"ש בזוה"ק.

יום שישי כ"ג תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 272, על כן אהוביי... עד עמ' קלז, יהי רצון.

עַל כֵּן, – לכן, **אֲהוּבַי אַחַי וְרֵעַי, אַל נָא תֵּרָעוּ הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת,** – לעשות, לפני התפלה או אחרי התפלה, מושב לצים רחמנא ליצלן, **וּתְנוּ כָּבוֹד לַה' אֱלֹהֵיכֶם בְּטֶרֶם יַחְשַׁךְ**[43], **דְּהַיְינוּ בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב כָּל יְמוֹת הַחֹל**[44], **לִלְמֹד בַּעֲשָׂרָה פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא אַגָּדָה שֶׁבְּסֵפֶר "עֵין יַעֲקֹב", שֶׁרֹב סוֹדוֹת הַתּוֹרָה גְּנוּזִין בָּהּ, וּמְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, כַּמְּבֹאָר בְּכְתָבֵי הָאֲרִיז"ל**[45], **וְהַנִּגְלוֹת שֶׁבָּהּ** – סודות התורה, הרי אמר, **גְּנוּזִין** באגדה שב"עין יעקב", והדברים הגלויים אודותם לומדים בחלק הנגלה של האגדה, **הֵן דַּרְכֵי ה' שֶׁיֵּלֵךְ בָּהֶם הָאָדָם, וְיָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ בְּמִלֵּי דְּשְׁמַיָּא** – בעניני תורה ומצוות, **וּבְמִלֵּי דְּעָלְמָא,** – בעניני עולם, **וְכַיָּדוּעַ לְכָל חַכְמֵי לֵב. וְגַם לִלְמֹד מְעַט** – בין מנחה למעריב, **בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח־חַיִּים הֲלָכוֹת הַצְּרִיכוֹת לְכָל אָדָם,** – שהרי החלק "אורח חיים" שבשולחן ערוך נחוץ לכל אחד לדעת הלכותיו, **וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל**[46]**: "כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם כו'",** – מובטח לו שהוא בן עולם הבא", **שֶׁהֵן הֲלָכוֹת בְּרוּרוֹת וּפְסוּקוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה,** – לדעת איך לעשות בפועל, **כַּמְּבֹאָר בְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י זַ"ל שָׁם**[47]. – שב"הלכות" מתכוונת הגמרא להלכות ברורות, בלי השקלא וטריא והמחלוקת שבדבר, כפי שרש"י מפרש במגילה לפני המאמר "כל השונה הלכות", אלא בנוגע להספד על "שונה הלכות" שלמד את ההלכות עצמן בלי השקלא וטריא וכו', ובנדה על מאמר זה עצמו מפרש רש"י, שאלו הן משניות, ברייתות והלכה למשה מסיני, שגם הן בלי השקלא וטריא של הגמרא, ועל דרך זה בנוגע לשולחן ערוך הכוונה להלכות פסוקות ברורות הנוגעות למעשה. **וּבְשַׁבָּת קֹדֶשׁ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה - יַעַסְקוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, כִּי "הִלְכָתָא רַבְּתָא לְשַׁבְּתָא",** – שבת היא הלכה גדולה, ישנן הרבה הלכות שיש לדעתן בנוגע לשבת, **וּבְקַל יָכוֹל הָאָדָם לִכְשֹׁל בָּהּ חַס וְשָׁלוֹם, אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר כָּרֵת וּסְקִילָה, מֵחֲסָרוֹן יְדִיעָה,** – של הדינים, **וְ"שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלֶה זָדוֹן" חַס וְשָׁלוֹם,** – כשעושים איסור מבלי לדעת שזה איסור, ואי הידיעה הוא מפני שלא למד – נחשב הדבר כאילו עשה זאת במזיד חס ושלום, כפי שהמשנה אומרת באבות[48]. הרי שאפילו באיסורים של כרת וסקילה יכולים להיכשל חס ושלום כשלא יודעים הלכות שבת, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאִסּוּרֵי דִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁרַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ לְמַעְלָה, וּבִפְרָט בְּאִסּוּרֵי מֻקְצֶה דִּשְׁכִיחֵי טוּבָא,** – הקורים לעתים

אגרת הקדש

על כן אהוביי אחיי ורעיי אל נא תרעו הרעה הגדולה הזאת ותנו כבוד לה' אלהיכם בטרם יחשך דהיינו בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבסב' ע"י שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכהאריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא וכידוע לכל חכמי לב וגם ללמוד מעט בשו"ע או"ח הלכות הצריכות לכל אדם וע"ז ארז"ל כל השונה הלכות בכל יום כו' שהן הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה כמבואר בפרש"י ז"ל שם ובשבת קדש בעלות המנחה יעסקו בהל' שבת כי הלכתא רבתא לשבתא ובקל יכול האדם ליכשל בה ח"ו אפילו באיסור כרת וסקילה מחסרון ידיעה ושגגת תלמוד עולה זדון ח"ו ואצ"ל באיסורי דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים ד"ס יותר

---

40. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת רפ"ז". **41.** כמ"ש בישעי' נב, ב. **42.** ח"ג עה, ב. **43.** ע"פ ל' הכתוב - ירמי' יג, טז. **44.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל הא דאינו מתחיל בנוגע לתפלה הא', שחרית - כי אז הרי דין מפורש הוא בשו"ע (ספ"ט ס"ד) דאסור לעסוק בצרכיו קודם התפלה, וכן שלאחרי' צ"ל ת"ת דרבים, מביהכנ"ס לביהמ"ד (סקנ"ה ס"א)". **45.** ראה הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ב ה"ב ובנסמן שם (בהוצאת קה"ת). הקדמת הרמב"ן לשיר השירים. **46.** מגילה כח, ב. נדה עג, א. **47.** ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ב. **48.** פרק ד'

קרובות מאד, **וַחֲמוּרִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים** – דמדרבנן, **יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה**[49], **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[50], **שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם,** – שהחכמים אסרוהו, **כְּמוֹ הָאוֹכֵל קֹדֶם תְּפִלַּת עַרְבִית וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **חַיָּב מִיתָה כְּעוֹבֵר עַל חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה**[51]. – על כל פנים נוגע הדבר מאד ללמוד ולדעת הלכות ודיני שבת, אשר לכן ילמדו הלכות שבת בעלות המנחה של שבת, **וְכָל יָחִיד אַל יִפְרֹשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר** – בשעה שהציבור לומד הלימודים האמורים ב"עין יעקב", שולחן ערוך וכדומה, **אֲפִלּוּ לִלְמֹד עִנְיָן אַחֵר,** – גם כן אל יפרוש היחיד מן הציבור, **כִּי אִם** – יצטרף **בְּדָבָר שֶׁהַצִּבּוּר עֲסוּקִין בּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יֵצֵא חוּצָה** – בשעה שהציבור לומד **אִם לֹא יִהְיוּ עֲשָׂרָה מִבַּלְעָדָיו, וְעָלָיו** – על מי שיוצא החוצה, **אֲנִי** – רבנו הזקן, **קוֹרֵא הַפָּסוּק**[52]: **"וְעוֹבֵי ה'** – אלה שעוזבים תורתו של ה', **יִכְלוּ כוּ'", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ** רַז"ל[53] **עַל כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כִּי אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, דְּ"אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד".** – התורה והקדוש ברוך הוא הם דבר אחד, שלכן, למרות שרבותינו ז"ל אמרו זאת רק לגבי דבר שבקדושה, שבהם הענין של עשרה מישראל (מנין) הוא **תנאי** שבלעדו אי אפשר לומר אותו דבר שבקדושה, מה שאין כן בלימוד תורה הרי אין זה תנאי שמן ההכרח שיהיו עשרה, זה רק עילוי כשעשרה מישראל הם ביחד – בכל זאת, כיוון שאין קדושה בקדושת התורה, וכשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד, הם הרי ממשיכים כאמור לעיל, הבחינה הגבוהה של קדושה והשראת השכינה – לכן זה שיוצא החוצה ובגלל כך לא נשאר "ציבור" בשעת הלימוד, הוא על דרך מי שהולך מדבר שבקדושה ועל ידו מופרע הדבר שבקדושה. **וְ"כָל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר כּוּ'",** – אינו זוכה לראות בנחמת הציבור[54], **וְשׁוֹמֵעַ לִי** – אומר רבנו הזקן, **יִשְׁכּוֹן בֶּטַח, וּבְיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה, וִירוּשָׁלַיִם תִּשְׁכֹּן לָבֶטַח**[55], **אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

אגרת הקדש

מד"ת כמ"ש רז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם כמו האוכל קודם תפלת ערבית וכה"ג חייב כעובר על חמורות שבתורה וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד ענין אחר כ"א בדבר שהציבור עסוקין בו ואצ"ל שלא יצא החוצה אם לא יהיו עשרה מבלעדו ועליו אני קורא הפסוק ועוזבי ה' יכלו כו' כמשארז"ל על כל דבר שבקדושה. כי אין קדושה כקדושת התורה דאורייתא וקוב"ה כולא חד. וכל הפורש מן הציבור כו' ושומע לי ישכון בטח ובימיו ובימינו תושע יהודה וירושלים תשכון לבטח אמן כן יהי רצון:

שבת קודש כ"ד תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 274, כד אהוביי אחיי... עד עמ' קלח, בלבותם.

כד. באגרת הקדושה הקודמת, סימן כ"ג, הסביר רבנו הזקן ההפלאה הגדולה, בהשראת השכינה, כשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד או עושים מצוה ברבים, ולכן (אמר) "רע בעיני המעשה" שיכול לקרות, שגם אלה אשר "נגשים אל ה' הגשה זו תפלה", שעוסקים בעבודת התפלה, ובכל זאת לפני או אחרי התפלה נעשה מושב לצים מפני שלא לומדים תורה, ולכן תבע לעשות קביעות ברבים ללמוד "עין יעקב" ושולחן ערוך הלכה למעשה בין מנחה למעריב.

לאחר האגרת האמורה, באה האגרת הקדושה סימן כ"ד, בה תובע רבנו הזקן בצורה חריפה מדוע ישנם כאלה שמדברים בשעת התפלה. ואין הכוונה לדברים בטלים, אלא אפילו כשמדברים בתוכן של "סיפור בצרכיו", הוא מדבר אודות דברים הנצרכים לו, ואם היה מדבר בהם בזמן אחר (שלא בשעת התפלה) לא היה בזה משום חטא, שכן, הוא **צריך** לדבר אודות דברים אלה: אך אם הוא מדבר אותם בשעת התפלה, אומר רבנו הזקן, שהוא מראה בכך שאין הוא רוצה להתבונן ולראות ההתגלות האלקית שהקדוש ברוך הוא מתגלה בשעת התפלה.

רבנו הזקן מביא דוגמה לכך, כמו למשל במלך למטה שבדרך כלל כבודו וגדולתו מוחבאים בחדרי חדרים, ורבים מחכים ימים ושנים שיעלה בידם לראות אותו, וכשעלה ברצון המלך לצוות להכריז בכל רחבי ממלכתו שיתאספו בזמן מסויים, והוא יראה להם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו, הרי מי שעומד אז מן הצד ואינו מתעניין לראות את המלך – עד כמה מטופש הוא נראה בעיני הכל, וגם יש בכך משום בזיון למלך, שאין המלך חשוב בעיניו לשאוף נחת ותענוג מההסתכלות בכבודו ובתפארת גדולתו, וחשוב לו יותר לספר ולדבר אז בענינים הנחוצים לו. יתירה מזו, הוא מתחייב בנפשו למלך בהראותו עלבונו ובזיונו כלפי המלך בעיני כל.

כך הדבר בנמשל, בענין התפלה, שמלך מלכי המלכים צווה לקבוע זמני התפלה בהם הוא מתגלה לכל דורשי שמו על ידי התבוננותם בגדולתו של הקדוש ברוך הוא. וגם כאן הרי זה כאילו צווה המלך להכריז **בכל** רחבי ממלכתו, שכן זמני התפלה הם עת רצון גם למעלה וגם למטה, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ששעת התפלה היא זמן של "מוחין דגדלות" למעלה, ולמטה היא "שעת הכושר" לכל אדם – הרי זו קריאה בכל רחבי מלכותו של הקדוש ברוך הוא. ועל האדם רק להכין עצמו שיוכל "לקבל" התגלות זו – על ידי התבוננותו בגדולת הקדוש ברוך הוא בשעת התפלה, וכפי שרבנו הזקן

משנה י"ב. **49.** ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. **50.** ברכות ד, ב. **51.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מאי קמ"ל - **טובא** קמ"ל שלא כהדעות דלהפלגה וגוזמא כוונתו. וראה שו"ע אדה"ז סס"ג ס"ה. שד"ח כללים ע' 386. פאת השדה ח, טו - בארוכה. אנציק' תלמודית יד ע' תקצט ואילך". **52.** ישעי' א, כח. **53.** ברכות ח, א. ירושלמי מגילה פ"ד ה"ד. **54.** מסכת שמחות ב, י. אבל שם **מדרכי** ציבור. ועיין רמב"ם הלכות אבל פ"א ה"י. **55.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "השייכות כאן - **אולי** - ע"פ תענית (יא, א) דהמצער עצמו עם הצבור רואה בנחמת **הצבור**. ולהעיר מברכות ל, רע"א".

אגרת הקדש

כד אהוביי אחיי אל נא תרעו ריעים האהובים ליוצרם ושנואים ליצרם ואל יעשה אדם עצמו רשע שעה אחת לפני המקום אשר בחר בה מכל היום להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו שהיא עת רצון לפניו להתגלות לבוא אל המקדש מעט לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם בתוך טומאותם ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומייחליו והמספר בצרכיו מראה בעצמו שאינו חפץ להתבונן ולראות בגילוי כבוד מלכותו ונעשה מרכבה טמאה לכסיל העליון שנאמר עליו לא יחפוץ כסיל בתבונה כו' כמ"ש הזהר והאריז"ל דהיינו שאינו חפץ להתבונן ולראות ביקר תפארת גדולתו של מלך מה"מ הקב"ה הנגלות למעלה בשעה זו וגם למטה אל החפצים להביט אל כבודו וגדלו המתעטף ומתלבש בתוך תיבות התפלה הסדורה בפי כל ומתגלה לכל אחד לפי שכלו ושורש נשמתו כדכתיב לפי שכלו יהולל איש יהלל כתיב ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא שדרך המלך להיות חביון עוזו בחדרי חדרים וכמה שומרים על הפתחים (עד) אשר כמה וכמה מצפים ימים ושנים לראות עוזו וכבודו וכשעלה רצונו להתגלות לכל והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו מי שעומד לפניו ואינו חושש לראותו ומתעסק בצרכיו כמה גרוע וסכל ופתי הוא ונמשל כבהמות נדמה בעיני כל הבריות וגם הוא בזיון המלך בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט אל כבודו ויפיו יותר מעסק צרכיו וגם הוא מתחייב

פירש בתורה קצרה את המאמר[1] "אם כיוון לבו יצא", אם פתח חלון בלבו, "כיוון" מלשון "וכוין פתיחין לי" הכתוב בתפלתו של דניאל[2] שהכוונה היא שחלונות היו פתוחים אצלו – כך כאן הכוונה ב"אם כיוון לבו" היא, שפתח חלון בלבו שיוכל להאיר דרכו בלבו ההתגלות המאירה במוח על ידי ההתבוננות בגדולת ה'.

וכאשר מישהו מדבר אז בעניניו הוא, ויהיו אלה גם דברים הנחוצים לו, הוא מראה – כאמור לעיל – שאין הוא רוצה לראות התגלות המלך שישנה בשעת התפלה, ויתירה מזו, זהו בזיונו של המלך ולפני עיני כל. לכן מסיים רבנו הזקן בגזירת גזירה שלא לדבר שום "שיחה בטילה" מהשעה שהחזן מתחיל בתפלה עד לסוף הקדיש האחרון שאחרי התפלה. ומי שיעבור על כך במזיד ישב על הקרקע ויבקש משלשה אנשים להתיר לו הנידוי שלמעלה. אך, זה רק בשעה שהוא עושה זאת במזיד, לא כאשר שכח או שהתפרצו מפיו כמה מלים, שאז לא חל עליו מלכתחילה ענין הנידוי, ורבנו הזקן מסיים ב"הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם".

אֲהוּבַי אַחַי, אַל נָא תָּרֵעוּ, רֵעִים הָאֲהוּבִים לְיוֹצְרָם וּשְׂנוּאִים לְיִצְרָם, – צריכים הרי לעשות מה שהאוהב (הבורא) רוצה, ולא מה שהשונא (היצר הרע) רוצה, וְאַל יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ רָשָׁע שָׁעָה אַחַת – השעה היחידה והמיוחדת של תפלה, לִפְנֵי הַמָּקוֹם, – לפני הקדוש ברוך הוא, אֲשֶׁר – הקדוש ברוך הוא, בָּחַר בָּהּ מִכָּל הַיּוֹם, לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד[3] לְפָנָיו בְּשָׁעָה זוֹ, – של תפלה, שֶׁהִיא עֵת רָצוֹן לְפָנָיו, לְהִתְגַּלּוֹת לָבוֹא אֶל הַ"מִּקְדָּשׁ מְעַט", – "בית המקדש" הקטן, כפי שנקרא בית הכנסת בו יהודים מתפללים[4], לִפְקֹד לִשְׁכִינַת כְּבוֹדוֹ, הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאוֹתָם[5], – שגם במצב של גלות ושל טומאה – שוכנת בכל זאת השכינה עם בני ישראל, הרי בשעת הרצון של תפלה, בא כביכול הקדוש ברוך הוא לבקר את השכינה השוכנת איתם, וּלְהִמָּצֵא לְדוֹרְשָׁיו וּמְבַקְּשָׁיו וּמְיַחֲלָיו. – ובעת רצון זו שהיא שעת התפלה, הרי וְהַמְסַפֵּר בִּצְרָכָיו - מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בְּגִלּוּי כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, וְנַעֲשָׂה מֶרְכָּבָה טְמֵאָה – נעשה בטל כמו מרכבה לַכְּסִיל הָעֶלְיוֹן, – לקליפה, הנקראת "כסיל העליון", שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו[6]: "לֹא יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כו'", כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַזֹּהַר[7] וְהָאַר"י זַ"ל[8], דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בִּיקָר תִּפְאֶרֶת גָּדְלָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַנִּגְלוֹת לְמַעְלָה בְּשָׁעָה זוֹ, – ששעת התפלה היא הרי עת רצון למעלה, וְגַם – זה נתגלה לְמַטָּה אֶל הַחֲפָצִים – ברצון פנימי, לְהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְגָדְלוֹ, הַמִּתְעַטֵּף וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ תֵּבוֹת הַתְּפִלָּה הַסְּדוּרָה בְּפִי כֹּל, וּמִתְגַּלֶּה לְכָל אֶחָד לְפִי שִׂכְלוֹ – והבנתו, וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[9]: "לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ" - "יְהֻלַּל" כְּתִיב; – בלי וא"ו – שמשמעותו, שבהתאם לשכלו ולהבנתו בגדולת הקדוש ברוך הוא, מהלל האדם את הקדוש ברוך הוא בשעת התפלה, וּמַלְכוּתָא דִּרְקִיעַ כְּעֵין מַלְכוּתָא דְּאַרְעָא[10], – מלכות השמים דומה למלכות על הארץ, להנהגת המלכות למטה, שֶׁדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת "חֲבִיוֹן עֻזּוֹ"[11] בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וְכַמָּה שׁוֹמְרִים עַל הַפְּתָחִים, (עַד) אֲשֶׁר כַּמָּה וְכַמָּה מְצַפִּים יָמִים וְשָׁנִים לִרְאוֹת עֻזּוֹ וּכְבוֹדוֹ, וּכְשֶׁעָלָה רְצוֹנוֹ לְהִתְגַּלּוֹת לַכֹּל, וְהֶעֱבִיר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד לְפָנָיו, לְהַרְאוֹתָם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וִיקָר תִּפְאֶרֶת גָּדְלָתוֹ, מִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִרְאוֹתוֹ וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו - כַּמָּה גָּרוּעַ וְסָכָל וּפֶתִי הוּא, וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמֶה בְּעֵינֵי כָּל הַבְּרִיּוֹת. וְגַם הוּא בִּזְיוֹן הַמֶּלֶךְ - בְּהַרְאוֹתוֹ לְפָנָיו שֶׁאֵינוֹ סָפוּן – שהמלך אינו סָפוּן – חשוב בְּעֵינָיו לְקַבֵּל נַחַת וְשַׁעֲשׁוּעִים מֵהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְיָפְיוֹ, יוֹתֵר

---

1. ברכות יג, א. **2.** דניאל ו, יא. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר ממחז"ל אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב)". **4.** מגילה כט, א. **5.** אחרי טז, טז. וראה תניא פמ"ה. **6.** משלי יח, ב. **7.** ראה זח"א קעט, א. **8.** ראה רמ"ז לזח"א שם. **9.** משלי יב, יח. **10.** ברכות נח, א. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (דרושי יוהכ"פ - סד"ה שבת שבתון) בי' דרגת חביון עוזו למע' שמזה מובן למטה, כביכול".

מֵעֶסֶק צְרָכָיו. וְגַם הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ לַמֶּלֶךְ, עַל הַרְאוֹתוֹ קְלוֹנוֹ וּבְזִיּוֹנוֹ אֶת הַמֶּלֶךְ לְעֵין כָּל רוֹאֶה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[12]: "וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן", כְּלוֹמַר: אַף שֶׁהוּא כְּסִיל - לֹא יִהְיֶה "מֵרִים קָלוֹן", שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה הַקָּלוֹן לְעֵין כֹּל. – ועל הראותו קלונו של המלך לעיני כל, הוא הרי לא רק מבזה את המלך אלא מתחייב בנפשו למלך. וְעַל כֵּן – ולכן, קָבְעוּ חַז"ל בַּתְּפִלָּה: – שעליה להיות כְּאִלּוּ עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ[13]. – שבאמת הוא הרי עומד לפני מלך מלכי המלכים, מדוע, איפוא, אומרים "כאילו" עומד לפני המלך? אלא, הכוונה היא: עַל כָּל פָּנִים יִהְיֶה מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד כּוּ' – לפני המלך, כך יראה עצמו לְעֵין כָּל רוֹאֶה בְּעֵינֵי בָשָׂר אֶל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו, – שכל אחד יראה שמעשיו ודיבוריו הם כפי שהם צריכים להיות כשהוא עומד לפני המלך, אַף שֶׁאֵין לוֹ מַחֲשָׁבָה לְכְסִיל. – להרגיש במחשבתו שבעמדו בתפלה הוא עומד לפני המלך, וְעַל זֶה הָעִנְיָן – שעומדים לפני המלך שקבע זמן זה להתגלות לכל הדורשים אותו, נִתְקַן[14] כָּל הַתְּפִלּוֹת, לַמִּתְבּוֹנְנִים בָּהֶם הֵיטֵב. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַרְאֶה כֵּן - מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְעָלָיו אָמְרוּ בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[15]: "דְּאַנְהִיג קְלָנָא בְּתִקּוּנָא עִלָּאָה – הוא מכניס קלון בתיקון העליון, וְאַחֲזֵי פֵּרוּדָא, – ומראה היפרדות (מקדושה) וְלֵית לֵיהּ חֵלְקָא בְּאֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל", – ואין לו, רַחֲמָנָא לְצַלַּן. – חלק באלקי ישראל, עַל כֵּן – לכן, אומר רבנו הזקן, שְׁלִיחוּתַיְהוּ דְּרַז"ל קָא עַבִּידְנָא, – מקיים אני שליחותם של רבותינו ז"ל, לְגָזוֹר גְּזֵרָה[16] שָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא לְשׂוֹחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה מִשֶּׁיַּתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר – החזן, לְהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה עַד גְּמַר קַדִּישׁ בַּתְרָא, – עד סוף הקדיש האחרון, שַׁחֲרִית עַרְבִית וּמִנְחָה[17] וְכוּ'. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בְּזָדוֹן - יֵשֵׁב עַל הָאָרֶץ וִיבַקֵּשׁ מִג' אֲנָשִׁים שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ נִדּוּי שֶׁלְּמַעְלָה, – שמגיע למי שעובר על גזירה שגזרו, "וְשָׁב – יעשה תשובה, שלא לדבר יותר בשעת התפלה, וְרָפָא לוֹ", וְלֹא חָל עָלָיו שׁוּם נִדּוּי לְמַפְרֵעַ כָּל עִקָּר, – לא זו בלבד שיירפא מהנידוי על להבא, אלא תשובה זו גורמת שמלכתחילה לא היה עליו שום נידוי, כִּי מִתְּחִלָּתוֹ לֹא חָל – הנידוי, כִּי אִם עַל הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים, שֶׁאֵינָם חוֹשְׁשִׁים כְּלָל לְבַקֵּשׁ כַּפָּרָה מִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הַבְּרִיּוֹת עַל הָעָוֹן פְּלִילִי הַזֶּה. וְגַם דַּוְקָא כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בְּזָדוֹן כִּשְׁאָט נֶפֶשׁ, וְלֹא עַל הַשּׁוֹכֵחַ אוֹ שֶׁנִּזְרְקוּ מִפִּיו כַּמָּה תֵּבוֹת בְּלֹא מִתְכַּוֵּן, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה כְּלָל, – שיתירו לו את הנידוי, ומי שידבר במזיד ויאמר שהיה זה שלא במתכוין וכו' – עליו הוא אומר: "וּבוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹקִים צַדִּיק"[18], "הֵטִיבָה ה' לַטּוֹבִים – לאלה שעושים טוב ושומרים עצמם מלדבר כלל, וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם"[19]: – שלא חשבו בלבם לדבר, אלא נזרקו מפיהם כמה תיבות שלא במתכוין – גם להם יעשה ה' טוב.

אגרת הקדש

בנפשו למלך על הראות קלונו ובזיונו את המלך לעין כל רואה וע"ז נאמר וכסילים מרים קלון כלומר אף שהוא כסיל לא יהי' מרים קלון שיהי' נראה הקלון לעין כל. וע"כ קבעו חז"ל בתפלה כאלו עומד לפני המלך עכ"פ יהי' מראה בעצמו כאלו עומד כו' לעין כל רואה בעיני בשר אל מעשיו ודיבוריו אף שאין לו מחשבה לכסיל וע"ז הענין נתקן כל התפלות למתבונן בהם היטב ומי שאינו מראה כן מתחייב בנפשו ועליו אמרו בזהר הק' דאנהיג קלנא בתקונא עילאה ואחזי פרודא ולית ליה חולקא באלהא דישראל ר"ל ע"כ שליחותיהו דרז"ל קא עבידנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר ע"ז בזדון ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נידוי שלמעלה ושב ורפא לו ולא חל עליו שום נידוי למפרע כל עיקר כי מתחלתו לא חל כ"א על המורדים והפושעים שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הבריות על העון פלילי הזה. וגם דוקא כשמדברים בזדון בשאט נפש ולא על השוכח או שנזרקו מפיו כמה תיבות בלא מתכוין שא"צ התרה כלל ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק. הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם:

---

12. משלי ג, לה. **13.** ברכות לג, א. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בשאר הדפוסים הצ"ל 'נתקנו'". **15.** ח"א קלא, ב. **16.** עיין סמ"ק סוף סימן יא. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "נ"ל בדא"פ לתרץ הסדר: שחרית ערבית ו(אפילו) מנחה, היינו, אפילו בתפלת מנחה שבאה בהמשך לתפלת שחרית (שלכן אצ"ל ק"ש עוה"פ), ג"כ כל כך חמורה הפסק שיחה (ואף שמפסיק בפשטות בין ק"ש דשחרית ששייכת גם למנחה - למנחה)". **18.** ל' הכתוב - תהלים ז, י. **19.** ל' הכתוב - תהלים קכה, ד.

יום ראשון — יח תשרי, ב דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: וההפרש . . . קלו עמלה בה.

אוֹמְרִים "אוֹם אֲנִי חוֹמָה" וְגַם "אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ", אֲבָל אֵין מַקִּיפִים אֶלָּא פַּעַם אַחַת. אוֹמְרִים תֵּבַת "הוֹשַׁעְנָא" הֵן בָּרֹאשׁ וְהֵן בַּסּוֹף – בְּאוֹתָם הָאוֹתִיּוֹת שֶׁאוֹמְרָם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּקוֹל רָם. בְּהַשְׁאָר – אוֹמְרִים רַק פַּעַם אַחַת.
מִנְהָגֵנוּ לְהַתְחִיל בְּקוֹל רָם מֵאוֹת "ס" אוֹ "ע".
מְדַיְּקִים לַעֲשׂוֹת הֶקֵּף שָׁלֵם, וּמַשְׁלִימִים בָּאוֹת "ת".

יום שני — יט תשרי, ג דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: אבל ההשראה . . . 272 לגמרי.

אִיתָא [מוּבָא בַּסְּפָרִים], שֶׁכָּל הַשָּׁנָה בְּאָמְרוֹ בִּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה "וְאֵת כָּל מִינֵי תְּבוּאָתָהּ לְטוֹבָה", צָרִיךְ לְכַוֵּן לְחִטִּים לְמַצָּה וְאֶתְרוֹג – בְּמָקוֹם אֶחָד נִזְכָּר מִלְּבַד הַנַּ"ל גַּם יַיִן לְקִדּוּשׁ – וְאָז בְּמֵילָא תִּהְיֶה כָּל הַתְּבוּאָה לְטוֹבָה.

יום שלישי — כ תשרי, ד דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: וע"כ . . . כמ"ש בזה"ק.

בְּעֵת הַנִּעְנוּעִים צָרִיךְ לְהַגִּיעַ עַד הֶחָזֶה, מָקוֹם שֶׁמַּכִּים בַּאֲמִירַת "אָשַׁמְנוּ".

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] בְּאַחַת הַהִתְוָעֲדוּיוֹת, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ הָעִנְיָן שֶׁעַל יְדֵי הַכֹּבֶד רֹאשׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁמִּתְמַרְמֵר בְּנַפְשׁוֹ, עַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא יָכוֹל לִהְיוֹת אַחַר כָּךְ הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת בַּתְּפִלָּה.

יום רביעי — כא תשרי, הושענא רבה — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: ע"כ אהובי . . . בפירש"י ז"ל שם.

בְּתִקּוּן לֵיל הוֹשַׁעְנָא רַבָּה גַּם פָּרָשָׁה "בְּרָכָה" אוֹמְרִים רַק פַּעַם אַחַת מִקְרָא – הָיוּ יְחִידִים שֶׁאֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] צִוָּם לְאָמְרָהּ בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּה עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י, וְאֵינָהּ הוֹרָאָה לָרַבִּים. וּבְעֶרֶב שִׂמְחַת תּוֹרָה אוֹמְרִים אוֹתָהּ שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם.

קֹדֶם הַלֵּל מְסִירִים שְׁתֵּי הַכְּרִיכוֹת שֶׁעַל הַלּוּלָב, וְנִשְׁאָרִים רַק הַג' הַמְּאֻגְּדִים ג' הַמִּינִים יַחַד. עֲרוּב תַּבְשִׁילִין. בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּה טוֹבְלִים פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא בִּרְבַשׁ, אֲבָל לֹא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה.

יום חמישי כב תשרי, שמיני עצרת [בארץ ישראל – שמע"צ ושמח"ת] ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ובשבת קדש . . . יהי רצון.

מְזַקְדְּשִׁים וְאוֹכְלִים רְשׁוּתִים בַּסֻּכָּה בֵּין בַּלַּיְלָה בֵּין בַּיּוֹם. הַקְּפוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת. הַפְּטוֹרָה: וַיְהִי בְּכַלּוֹת – וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ.

אֵין אוֹמְרִים הַ"יְהִי רָצוֹן" בְּיִצִּיאָה מִן הַסֻּכָּה.

שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה מִשְׁתַּוִּים בְּכַמָּה עִנְיָנִי כְּנוּנוֹת וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים, אֶלָּא שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הֵם בְּעִנְיָן הָעֶלְיָה וּבִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת הֵם בְּעִנְיָן הַהַמְשָׁכָה. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָעֲבוֹדָה בְּתַחֲנוּנִים בְּהַכְנָעָה וּבְמְרִירוּת עֲצוּמָה, וּבִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת הִיא בְּקַו הַשִּׂמְחָה.

יום ששי כג תשרי, שמחת תורה [בחו"ל] ה'תש"ד

אֵין קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה. נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם בְּשַׁחֲרִית. אֵין נוֹהֲגִים לִפְרוֹשׂ טַלִּית עַל רָאשֵׁי הָעוֹלִים לַחֲתַן תּוֹרָה אוֹ לַחֲתַן בְּרֵאשִׁית. גַּם הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה אוֹמֵר חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי ושביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: כד. אהובי . . . קלח לעין כל.

בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה תק"מ אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" – אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַשָּׂגָה הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה. "וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר" – אֵלּוּ בַּעֲלֵי עֲבוֹדָה הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. "מְאֻשָּׁר" – כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר (חֵלֶק ג' נג. ב), אַל תִּקְרֵי 'מְאֻשָּׁר' אֶלָּא 'מֵרֹאשׁוֹ', דְּעַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים מֵרֹאשׁוֹ, הַיְנוּ מִפְּנִימִיּוּת הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּכְמַעֲלַת הָרֶגֶל הַמְקַיֵּם אֶת הָרֹאשׁ דַּוְקָא.

שבת כד תשרי, אסרו חג [בחו"ל] ה'תש"ד

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְּטוֹרָה: כֹּה אָמַר – וְיַאֲדִיר.

שיעורים. חומש: בראשית, כל הסדרה עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: וע"כ קבעו . . . בלבותם.

הַהִתְוַעֲדוּת – פאַרְבְּרֵיינִגעֶן – בָּרַבִּים בִּכְלָל, וּבְשַׁבָּת אוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּפְרָט, הִיא אַחַת הַיְסוֹדוֹת בְּדַרְכֵי הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, וּפֶתַח וּמָבוֹא לַמִּצְוָה הַיְסוֹדִית דְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל.

רַבָּא דְּרַבָּא [בְּרוֹב הַמִּקְרִים], הִנֵּה בְּכָל הִתְוַעֲדוּת הֲרֵי רָאשֵׁי הַמְדַבְּרִים תּוֹבְעִים מֵאֵת הַמְסֻבִּים שֶׁיֵּיטִיבוּ הַנְהָגוֹתֵיהֶם וְדַרְכֵיהֶם, שֶׁיִּקְבְּעוּ עִתִּים לִלְמֹד דאַ"ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וְשֶׁיִּשְׁמְרוּ הַקְּבִיעוּת, וַאֲשֶׁר הַלִּמּוּד יִהְיֶה עַל מְנָת לִלְמֹד וּלְקַיֵּם. – וְהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיָן וְאֹפֶן הַתּוֹכָחָה מְבֹאָר הֵיטֵב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל" (קַנְטְרֵס לִמ"ד), אֲשֶׁר רָאוּי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַנ"ש לְלָמְדוֹ הֵיטֵב אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ [=עַם עַצְמוֹ] – אָמְנָם הוֹכָחָה זוֹ בְּעֵת הַהִתְוַעֲדוּת הִיא רַק עַל דְּבָרִים וְעִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הַלְבָּנַת פָּנִים וְלֹא כְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מֵאָז וּמִקֶּדֶם, אֲשֶׁר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ הוֹכִיחוּ בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה גְּדוֹלָה.

כהן שפדה בכור ונמצא חלל

יום ראשון י"ח תשרי ה'תשע"א

הלכות ביאת המקדש פרק ו, הלכה י: כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְנִבְדַּק וְנִמְצָא חָלָל - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה לְשֶׁעָבַר... שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה - אַף חֲלִין שֶׁכּוֹ תִּרְצֶה.

מעשה בכהן שפדה בכורים, ולאחר זמן התברר שנולד מפסולי כהונה והוא חלל. ונשאל הגאון מטשעבין האם אותם בכורים חייבים לפדות עצמם פעם נוספת, והאם אותו 'כהן' חייב להחזיר את דמי הפדיון שקיבל?

כלומר, האם כשם שכהן שעבד בבית המקדש ונמצא חלל עבודתו כשרה, כך הפדיונות שעשה כהן זה הם ברי תוקף?

והנה, בגמרא (קדושין סו, ב) נחלקו במקור הדין. לדעה אחת - מהפסוק "ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה" לומדים שאפילו עבודת חלל ברוכה ורצויה. ולדעה שניה - מהפסוק "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", לומדים שאם בעת העבודה ("בימים ההם") היה בחזקת כשרות, עבודתו כשרה.

ובכן, אם הלימוד הוא מהפסוק "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה" הרי החלל נחשב כהן רק לענין עבודה במקדש, כפירוש רש"י (מכות יב, א) ש"עבודותיו כשרות אבל לענין שאר דבריו אינו כהן", אך אם הלימוד הוא מהפסוק "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", הרי כל מה שעשה בהיותו מוחזק ככהן, נעשה כדין.

ומאחר שהרמב"ם הביא את הפסוק "ברך ה' חילו וגו'", מוכח שלדעתו רק לענין עבודת המקדש נחשב החלל בדיעבד לכהן ולא לשאר דברים.

וראיה לזה גם מדבריו בהלכות ביכורים (פי"א הי"ב) "כהן שנולד לו בן חלל, מת האב בתוך שלושים יום, הבן חייב לפדות את עצמו". ואם גם לענין פדיון בכור החלל נחשב ככהן, מדוע חייב לפדות עצמו? אלא מכאן שאין החלל נחשב ככהן, הן לענין פדיונו הוא והן לענין פדיון אחרים אצלו.

וגם אם לא נחייב את הכהן להחזיר את דמי הפדיון, כי אין להוציא ממון מספק (ראה פתחי תשובה יור"ד סי' ש"ה ס"ק ה'), ברור שהבכורים שנפדו אצלו חייבים לחזור ולפדות את עצמם.

(דובב מישרים ח"א סי' מ"ז)

בין נרות חנוכה לנרות המנורה

יום שני י"ט תשרי ה'תשע"א

הלכות ביאת המקדש פרק ט, הלכה ז: וְכֵן הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים. לְפִיכָךְ, אִם הֵטִיב הַכֹּהֵן אֶת הַנֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לַחוּץ - מֻתָּר לְזָר לְהַדְלִיקָן.

דברי הרמב"ם מבוססים על האמור בגמרא (יומא כד, ב) שהטבת הנרות נחשבת עבודה, אך ההדלקה איננה נחשבת עבודה ולכן היא כשרה בזר.

ובטעם הדבר יש לומר: המצוה אינה במעשה ההדלקה אלא בכך שהנרות דולקים, ואם כן פעולת ההדלקה מהווה גורם לקיום המצוה אך אינה המצוה עצמה. ואמנם ההטבה נחשבת לעבודה כי היא מהווה תנאי שבלעדיו ההדלקה פסולה, אך פעולת ההדלקה אינה תנאי אלא גורם מציאותי לקיום המצוה (חדושי הגר"ח הלוי).

ויש לכך השלכה נוספת: האם אפשר לקיים את מצות ההדלקה באמצעות תוספת שמן לנרות הדולקים? במדרש נאמר: "מעשה נסים היה במנורה: משהיו מדליקים אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת". ולפי זה מצות ההדלקה התקיימה בכך שמידי יום הוסיפו שמן לנרות הדולקים.

ולכאורה קשה על כך: בהדלקת נר חנוכה נפסק שבעת ההדלקה צריך להיות שמן בכמות המספיקה לזמן ההדלקה הנדרש, ואם הדליק כאשר לא היה בנר מספיק שמן יכבה, יוסיף שמן וידליק מחדש. ומכך שאין אפשרות להוסיף את השמן בעוד הנר דולק מוכח שהוספת השמן אינה נחשבת כהדלקה!

ולפי האמור, יש לחלק: בנרות חנוכה המצוה היא במעשה ההדלקה, ולכך לא מועילה הוספת שמן לנר הדולק, כי פעולה זו אינה הדלקה אלא רק מאפשרת את המשך ההדלקה הקודמת, אך בנרות המקדש המצוה היא שיהיו הנרות דולקים, ולשם כך אין צורך בפעולת הדלקה דווקא אלא המצוה מתקיימת באמצעות כל פעולה הגורמת לנרות לדלוק (מקראי קודש חנוכה סי' ח בהערי קודש).

בין המעיין למימיו

יום שלישי כ' תשרי ה'תשע"א

הלכות איסורי מזבח פרק ד, הלכה ז: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַעְיַן הַנּוֹבֵעַ בְּאַרְצוֹ - הֲרֵי מֵימָיו פְּסוּלִין לְנִסּוּךְ.

האיסור לנסך על גבי המזבח ממי־מעיין שהשתחוה להם הוא רק ב"מעיין הנובע בארצו", אבל המשתחוה למעיין שאינו שלו, לא פסל את מימיו שהרי אין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו (הל' ע"ז פ"ח ה"א).

ומדוע בהלכה הקודמת (ה"ו) פסק הרמב"ם ש"הנעבד... בין של חבירו... הרי זה אסור"? כי באיסורי מזבח יש דין מיוחד אשר למרות שהדבר לא נאסר להדיוט (כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כנ"ל) - הדבר נאסר למזבח משום "מאיסותא", ומשום "הקריבהו נא לפחתך".

אלא שאם כן יש לתמוה לאידך גיסא - מדוע המשתחוה למעיין שאינו שלו אין פוסל את מי המעיין, והרי גם בזה יש "מאיסותא"?

ויש לומר (ראה גם צפע"נ מהדו"ת ל, א):

עניינו של מעיין הוא שמימיו מחוברים עמו (ראה מקוואות רפ"ה).

וכאשר מי המעיין מחוברים אליו, הם (לא מציאות של "מים", אלא) מציאות המעיין עצמו.

מכאן שה"מאיסותא" שבמי המעיין שהשתחווה להם שייכת למים כמציאות של 'מעיין', אבל כאשר לוקחים את המים

בשביל המזבח, נפרדו המים מהמעיין ונעשו מציאות חדשה, מציאות של מים.

וכל זה הוא במעיין שאינו שלו; אבל "המשתחוה למעיין הנובע בארצו" אוסר אותו (לא רק מצד "מאיסותא", אלא) באיסור גמור, אף להדיוט, ולכן גם המים שבאים ממנו אסורין, לפי שבאו מהאיסור.

(לקוטי שיחות ד', עמ' 1119 הע' 34)

כריתת עצים למערכה — יום רביעי כ"א תשרי ה'תשע"א

הלכות איסורי מזבח, פרק ו, הלכה ב: וְכֵן עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה לֹא יִהְיוּ אֶלָּא נִבְחָרִים...

אחד הטעמים המובאים לקביעת ט"ו באב כיום טוב הוא, שבו פסקו מלכרות עצים למערכה, כי מחמשה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה והעצים אינם יבשים (תענית בסופה). וכתב הרשב"ם (ב"ב קכא, ב): "אותו יום שפסקו - היו שמחים, לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת".

ויש לעיין: מה ייחודה של מצוות כריתת עצים למערכה, שבהשלמתה עשו יו"ט גדול? מה גם שלכאורה כריתת העצים למערכה היא 'הכשר מצוה' בלבד!

ומבאר הרבי:

הרמב"ם כותב (ריש הל' בית הבחירה): "מצות עשה לבנות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו קרבנות", היינו שמצוה זו אינה רק בניית הבית והכנת החלקים הדרושים לעבודת הבית, אלא המצוה היא שבית זה יהיה מוכן תמיד להקרבת קרבנות.

ומכיוון שאחר ט"ו באב, עד לחודש ניסן בשנה הבאה, אי אפשר לכרות עצים למערכה ולכן חייבים לכרות עצים קודם לכן, כי אם לא יכרתו עצים לפני ט"ו באב לא יהיו עצים למערכה, ואזי לא יהיה בית המוכן להקריב בו קרבנות. נמצא, שכריתת העצים למערכה היא ההשלמה של מצוות 'ועשו לי מקדש' - כי רק כאשר השלימו את כריתת העצים למערכה נעשה הבית "מוכן להקריב בו קרבנות" בחדשים הבאים, וזו הסיבה לקביעת יום טוב.

(לקוטי שיחות כד, עמ' 47)

קרבנות הציבור והיחיד — יום חמישי כ"ב תשרי ה'תשע"א

הלכות מעשה הקרבנות פרק א, הלכה ה: קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵם: שְׁנֵי תְּמִידִין שֶׁל כָּל יוֹם...

מדברי המפרשים עולה שבאופן כללי ניתן להגדיר את אופי קרבנות הציבור (המפורשים בתורה) באחת משתי דרכים:

א. כשם שבקרבן רגיל כל אחד תורם את חלקו, ובהתאמה זוכה בחלק מסויים מהקרבן, כך בקרבן הציבור כל אחד תורם את מחצית השקל וזוכה בחלק אישי בקרבן.

ב. קרבנות הציבור אמנם נרכשים בכסף שנותן כל יחיד ויחיד, אולם אין להם זיקה ישירה לתורמים כי היחיד תורם את כספו לקופה ציבורית־כללית.

ו'נפקא מינה' בין שתי הדרכים - מה חלקם של אלה שאינם תורמים את מחצית השקל בקרבן הציבור, למשל, הכהנים שטענו (שקלים פ"א מ"ד) כי אם יתרמו את מחצית השקל יזכו לחלק אישי בקרבנות הציבור, ובכלל זה העומר שקרב בפסח, שתי הלחם שבאים בשבועות ולחם הפנים שנערך על השולחן בכל שבוע, וכל אלה יהפכו לקרבנות כהנים שעולים כליל ולא נאכלים.

ואולם לדעת רבן יוחנן בן זכאי הכהנים כן חייבים במחצית השקל, ואת דבריו ניתן לפרש באחת משתי הדרכים הנ"ל:

א. רש"י בערכין (ד, א) מפרש כי מאחר שרוב התורמים אינם כהנים, אין הקרבנות נחשבים כקרבן כהן שכתוב בו "כליל". ולפי זה, אם היה נוצר מצב שבו רק הכהנים תורמים את מחצית השקל, אכן היה לקרבן דין של קרבן הכהנים. נמצא שלדעת רש"י, הקובע הוא חלקו האישי של כל אחד מתורמי מחצית השקל בקרבן. ב. לדעת ר' יוחנן קרבן הציבור שייך לישות הכללית ולא לכל אחד ואחד מהיחידים, ולכן גם אם כהן פלוני נתן את חלקו, הקרבן נותר קרבן הציבור, ואף אם רק הכהנים יתנו מחצית השקל, הקרבן יהיה קרבן הציבור ולא קרבן הכהנים.

(אבני נזר, חו"מ, סי' סה, וראה שארית הפליטה להגאון הרצ'ובי סי' לז)

לדרכם של חז"ל בגזרותיהם — יום שישי כ"ג תשרי ה'תשע"א

הלכות מעשה הקרבנות פרק ד, הלכה ב: וְכֵן אֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת מַקְטִירִין אוֹתָן כַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וּכְדֵי לְהַרְחִיק מִן הַפִّשִׁיעָה, אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מַקְטִירִין הָאֵמוּרִין וְאֵיבְרֵי הָעוֹלָה אֶלָּא עַד חֲצוֹת הַלַּיְלָה.

מקורו של הרמב"ם בדברי המשנה בברכות (ב, א): "וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק אדם מן העבירה". לדעת הרמב"ם פיסקה זו מוסבת אף על הקטרת חלבים ואיברים, אך רש"י שם פירש שחכמים לא גזרו אלא באכילת קדשים ובקריאת שמע ולא בהקטרת חלבים.

וטעמו של רש"י, לפי הכלל שחידשו האחרונים (ט"ז או"ח סו"ס תקפ"ח) שאין חכמים אוסרים דבר המפורש בתורה להיתר, ולכן לא אסרו למול בשבת מחשש שמא יעביר את התינוק ארבע אמות ברשות הרבים אף שאסרו מטעם זה תקיעת שופר בשבת, שכן דין מילה בשבת התרבה בפירוש מהכתוב "וביום השמיני" - אפילו בשבת. וכן הקטר חלבים ואיברים מפורש בכתוב, "כל הלילה עד הבקר", ולכן לא גזרו בו חכמים.

ולדעת הרמב"ם יש לומר, כי בהקטר חלבים ואיברים יש שני עניינים: א) מצות ההקטרה. ב) מניעת הבשר מלבוא לידי נותר. ואמנם הפרט הראשון מתקיים רק ביום, כשאר עבודות המקדש,

ואילו הכתוב "כל הלילה עד הבקר" מדבר רק לגבי הפרט השני.

והכלל שאין חז"ל אוסרים דבר המפורש בתורה להיתר נאמר רק לגבי מצוה, כגון מילה, כנ"ל, אך כאן התורה רק התירה להקטיר בלילה אך מצות ההקטרה אינה מתקיימת דווקא בכך, ולכן בזה גזרו חכמים שלא להקטיר אלא עד חצות.

(לקוטי שיחות ג, נ' 948)

כלי חרס וכלי נחשת הבלועים מחטאת

שבת קודש כ"ד תשרי ה'תשע"א

הלכות מעשה הקרבנות פרק ח, הלכה י: כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בּוֹ הַחַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת טָעוּן שְׁבִירָה בָּעֲזָרָה. וּכְלִי מַתֶּכֶת שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בּוֹ טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה בְּמַיִם בָּעֲזָרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר.

בדיני חטאת נאמר בתורה: "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים" (ויקרא ו, כא).

ונחלקו בדבר הרמב"ם והראב"ד:

לדעת הרמב"ם, דין זה של "וכלי חרש ישבר" הוא גזירת הכתוב שנאמרה דווקא בחטאת ואילו "מריקה ושטיפה" אמורה בכל הקדשים, אך לדעת הראב"ד שני הדינים (של כלי חרס ושל כלי נחושת) אמורים בכל הקדשים.

והנה בפירוש רש"י על התורה מצינו דבר פלא:

בכלי חרס שדינם להישבר אומר רש"י: "והוא הדין לכל הקדשים", ואילו בכלי נחושת, אין רש"י אומר שדינם שטיפה. בפשטות, הסיבה לכך היא מפני שהדינים באים בהמשך אחד, וממילא רש"י אינו נזקק לשוב ולפרט את הדברים לגבי כלי נחושת.

אך הרבי מסביר שהתעלמותו של רש"י מכוונת ומצביעה על דרכו הייחודית בנושא: לדעת רש"י דין שבירת כלי חרס, שהוא משום נותר, אכן אמור בכל הקדשים, ואילו דין מריקה ושטיפה בכלי נחושת הוא חומר מיוחד בחטאת ואינו אמור בשאר קדשים.

(לקוטי שיחות כ"ז עמ' 29 ועמ' 36)

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום רביעי עמ' ב

בְּנֶעֱבָד, כלומר, האם הותר איסורו אחר שנשתנה מכמות שהיה בשעה שנעבד, וכן חיטים אלו שנעבדו, הותר איסורן אחר שנשתנו ונעשו קמח, וכשר הקמח למנחות, **אוֹ אֵין שִׁינּוּי כַּנֶּעֱבָד** – או שאין השינוי שנעשה בו מועיל להכשירו לגבוה.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: **אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, תָּא** [–בוא] **וּשְׁמַע** ראיה לנידון זה, שנינו במשנה (תמורה ל:), 'כָּל **הָאֲסוּרִין** להקרבה **לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**, כגון מוקצה [בהמה שהוקצתה לתקרובת לעבודה זרה], וגרבע [בהמה שנרבעה על ידי אדם], ונעבד לעבודה זרה, **וְלָדוֹתֵיהֶן מוּתָּרִים'. וְתָנֵי עֲלָהּ** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר** למזבח גם את הוולדות. מר זוטרא שהביא את הראיה סבר, שהמחלוקת בין חכמים לרבי אליעזר עוסקת בבהמה שהיתה מעוברת בשעה שנרבעה או נעבדה, ונמצא שאף העובר נרבע או נעבד, וכיון שכאשר העובר נולד והפך להיות בהמה חל בו שינוי, לדעת חכמים הועיל השינוי להתיר את הולד למזבח, ולדעת רבי אליעזר לא הועיל השינוי להתירו. ואם כן בספיקו של רמי בר חמא, נחלקו תנאים, ונמצא שלפי חכמים כשר הקמח למנחות, ולרבי אליעזר פסול.

דוחה הגמרא: **וְלָאו אִתְּמַר עָלָהּ** – וכי לא נאמר על משנה זו, **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, מַחֲלוֹקֶת** תנאים זו אינה בבהמות שנרבעו או נעבדו בהיותן מעוברות כמו שסבר מר זוטרא, אלא **כְּשֶׁנִּרְבְּעוּ** או נעבדו הבהמות **וּלְבַסּוֹף עִיבְּרוּ** [–התעברו], באופן שהעובר כלל לא נרבע ונעבד, והנידון בזה הוא משום שהוא נוצר מאמו שהיא בהמת איסור ומאביו שהוא בהמת היתר. תנא קמא סבר 'זה וזה גורם' מותר, כלומר דבר הנוצר מאיסור ומהיתר מותר, ולכן ולדותיהן מותרות. ורבי אליעזר סבר 'זה וזה גורם' אסור, ולכן ולדותיהן אסורות.

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום שישי עמ' ב

הנאה ממנה. אולם **הָכָא דְּלָא קָאָזֵיל לְאִיבּוּד** – במשנתינו נשירת הנביה אינה מבטלת את האשירה, כיון שדרך גדילת האילן בכך, ונמצא שיש כאן זבל אסור, ולכן **אָסוּר** לזרוע תחתיה. **אֶלָּא דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן קַשְׁיָא** – אולם עדיין קשה הסתירה בדברי חכמים. מתרצת הגמרא: **אֵיפּוּךְ** – הפוך את השיטות של חכמים ברבי יוסי ושל רבי יוסי בחכמים באחת המשניות, ובכך ישווה שיטת חכמים במשנתינו עם שיטתם במשנה לעיל, וכן שיטת רבי יוסי תהא שוה בשתי המשניות, ולא נצטרך לתרץ את הסתירה בדברי רבי יוסי כמו שתרצנו.

הגמרא מתרצת באופן אחר: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תיישב את הסתירה כך, **וְלָא תֵּיפּוּךְ** את השיטות במשנה, ולכל הדעות 'זה וזה גורם אסור'. את הסתירה בדבריו **דְּרַבִּי יוֹסֵי** תיישב **כְּדְשַׁנִּין** – כמו שיישבנו בתחילה, שרבי יוסי אכן סבר זה וזה גורם אסור, ולעיל לא חשש רבי יוסי לשחק הכלי שיהפוך לזבל, לפי שעל ידי השחיקה העבודה זרה בטלה. **וּדְרַבָּנָן** – ואת הסתירה בדברי חכמים יש ליישב, **כִּדְאָמַר רַב** – כמו שתירץ **רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא** קושיא אחרת בענין בהמת פסולי המוקדשים. ששנינו בברייתא במסכת תמורה (כד.), בהמת קדשים שנפל בה מום ונפסלה להקרבה, לאחר פדייתה ושחיטתה אסור להפשיט את העור דרך הרגלים כדי שישאר העור שלם וימכר ביוקר, כיון שזה בזיון קדשים במה שמתקלקל הבשר. והקשו על כך, מדוע אסרו להפשיט כך את העור, הלא אם יתירו זאת וימכר העור ביוקר, תפדה הבהמה מהקדש במחיר גבוה והקדש ירויח. ותירץ רב מרי, שבהפשט זה **מַה שֶּׁמַּשְׁבִּיחַ בָּעוֹר פּוֹגֵם בַּבָּשָׂר** – את השבח שבעור הוא מפסיד בדמי הבשר שמתקלקל בכך. וכעין זה **הָכָא נַמִּי** – גם כאן נוכל לומר, **מַה שֶּׁמַּשְׁבִּיחַ** הירק **בַּנְּבִיָּה** – בזבל שנעשה מהנביה, **פּוֹגֵם בַּצֵּל** – מפסיד מחמת צל האילן, ונמצא שלא נהנה כלל מהאשירה, ולכך התירו זאת חכמים במשנתינו.

מקשה הגמרא: **וְכִי סָבַר רַבִּי יוֹסֵי זֶה וְזֶה גּוֹרֵם אָסוּר, (והתניא) [וְהָתְנַן]** – הלא שנינו (ערלה פ"א מ"ט), **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נוֹטְעִין יְחוּר שֶׁל עֲרֵלָה** – מותר לנטוע ענף מעץ ערלה, שיצמח ממנו אילן, לפי שרק פרי הערלה אסור בהנאה ולא העץ, **וְאֵין נוֹטְעִין אֶגּוֹז שֶׁל עֲרֵלָה,** שיצמח ממנו אילן, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא פֵּרִי,** ופרי אסור בהנאה. **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי שֶׁאִם** עבר **וְנָטַע** אגוז של ערלה, והאילן הוציא פירות, וכן אם **הִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב** ענף של עץ ערלה בעץ זקן [שכבר עברו עליו שנות ערלה] והוציא פירות, **מוּתָּר** ליהנות מהם. **וְתַנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכן שנינו בברייתא כדברי רב, **מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי**

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – י"ח־כ"ד תשרי ה'תשע"א

יום ראשון י"ח תשרי ה'תשע"א

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְקַדֵּשׁ כֹּהֵן הָעוֹבֵד[1] יָדָיו וְרַגְלָיו[2] וְאַחַר כָּךְ יַעֲבֹד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו שַׁחֲרִית[3] - חַיָּב מִיתָה[4] בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְחָצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ. וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[5].

ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר: חֻקַּת[6] עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ, וּבְבִגְדֵי כְּהֻנָּה הוּא אוֹמֵר: חֻקַּת עוֹלָם; מַה מְּחֻסַּר בְּגָדִים מְחַלֵּל עֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, אַף מִי שֶׁלֹּא רָחַץ יָדָיו וְרַגְלָיו מְחַלֵּל עֲבוֹדָה.

ג. אֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ בֵּין כָּל עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה, אֶלָּא פַּעַם אַחַת מְקַדֵּשׁ בַּבֹּקֶר וְעוֹבֵד וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ וְכָל הַלַּיְלָה[7]. וְהוּא שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[8], וְלֹא יִישַׁן, וְלֹא יָטִיל מַיִם, וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ[9]. וְאִם עָשָׂה אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[10].

ד. יָצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְחָזַר וְעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ, אִם לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[11]. וְזֶה הַכְּלָל הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ[12]: אֵין אָדָם נִכְנָס לָעֲזָרָה לָעֲבוֹדָה[13], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר, עַד שֶׁהוּא טוֹבֵל[14].

ה[15]. וְכָל הַמֵּסִיךְ אֶת רַגְלָיו[16] - טָעוּן טְבִילָה[17]; וְכָל הַמַּטִּיל מַיִם - טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[18]. יָצָא[19] חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה[20]: אִם לִשְׁהוֹת בַּחוּץ יָצָא - [כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן טְבִילָה, וְאִם לַחֲזֹר מִיָּד יָצָא[21]] - כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּלְבַד. וְאִם לֹא טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ[22] וְעָבַד, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ וְלֹא הֵסִיךְ רַגְלָיו וְלֹא הֵטִיל מַיִם - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[23]. הוֹצִיא יָדָיו חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ.

ו. נִטְמְאוּ יָדָיו[24] - מַטְבִּילָן[25] וְהֵן טְהוֹרוֹת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ. נִטְמָא גּוּפוֹ בַּאֲכִילַת אֳכָלִין טְמֵאִין אוֹ שְׁתִּיַּת מַשְׁקִין טְמֵאִין[26] וְטָבַל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[27] - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ אַחַר טְבִילָה[28]; שֶׁכָּל טוֹבֵל[29] מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) דקדק רבינו וכתב כהן העובד, להורות לנו ששחיטה שכשירה בזר, אינה צריכה קידוש ידים ורגלים. 2) מן הכיור. 3) ובא למעט קידושי ידים ורגלים של כהן גדול ביום הכיפורים שבין בגדים לבגדים, ראה להלן הלכה ז, שאם לא קידש בין בגד לבגד - עבודתו כשירה. 4) ראה בפרק י"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג, שמלקות אין כאן. 5) שנאמר (שמות ל, כא) "והייתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם". 6) צריך להיות: חק. 7) אבל למחר צריך לחזור ולקדש. 8) היינו יציאת כל גופו מן העזרה. והיא בעיא שלא נפשטה, שמא על ידי זה שיצא מן הקדש הסיח דעתו. 9) דין היסח הדעת מבואר בגמרא הנ"ל, ומזה למד רבינו גם לשינה שסתם ישן מסיח דעתו (כסף משנה). ובירושלמי יומא פרק ג הלכה ב: "ישן טעון טבילה נתנמנם טעון קידוש ידים ורגלים". 10) ואם לא קידש ועבד עבודתו פסולה. חוץ מהיוצא מהמקדש שאינו צריך לחזור ולקדש אלא מספק. ולפיכך אם עבד - עבודתו כשרה. 11) ראה למעלה הלכה ג. שבעיא היא בזבחים שם ולא נפשטה, ולפיכך פסק רבינו שבדיעבד עבודתו כשרה (כסף משנה). 12) [ביומא כח. - ל. במשנה: "זה הכלל היה במקדש, כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים ואין (כן הוא בשינויי נוסחאות במשניות שם) אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול". ונראה מדברי רבינו שגם ואין אדם נכנס לעזרה וכו' הוא מאותו הכלל שהיה במקדש. ולפי זה נראה שהתחלת הלכה ה אינה מהמלים "וכל המסיך", אלא להלן מהמלים "יצא חוץ"]. 13) רש"י ותוספות שם כתבו שלעבודה לאו דווקא. וכן מוכח שם בגמרא. וכן הוא בירושלמי יומא פרק ג הלכה ג "לא סוף דבר לעבודה אלא אפילו שלא לעבודה". 14) בגמרא שם: "ר' יהודה אומר סרך טבילה היא זו כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו ויפרוש". וכן כתב רבינו בפרק ב מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה ג. 15) [סימן ההלכה צריך להיות להלן לפני המלים יצא חוץ, ראה למעלה]. 16) יומא כח. הם נקבים גדולים, ולשון מיסך כמו אילן המיסך על הארץ (נזיר נד:), לפי שהצריך לנקבים גדולים, כורע על ברכיו ומכסה את גופו ואת רגליו, וכן בשאול נאמר (שמואל־א כד, ג) ויבוא שאול להסך את רגליו (רש"י שם). 17) [המדובר בבית כסא קבוע, שאין שם ניצוצות של מי רגלים על רגליו, שאם ישנם ניצוצות, צריך גם קידוש ידים ורגלים]. 18) משום ניצוצות מי רגלים שנפלו על גבי רגליו - צריך לקדש רגליו, ומשום ניצוצות שעל ידיו ששפשף בהן רגליו, צריך לקדש ידיו. 19) [כאן מתחילה הלכה ה]. 20) עזרת ישראל. 21) כל המוקף הוגה על פי הכסף משנה. 22) זה שיצא חוץ לחומת העזרה. 23) כבר כתבנו למעלה שבעיא היא ולא נפשטה, ולפיכך אין לפסול מספק, ראה בכסף משנה. 24) בטומאה דרבנן שאינה מטמאה אלא את הידים ולא את הגוף. 25) ראה בחגיגה כ: שבקודש החמירו להטביל. 26) בזבחים שם: "טומאה מהו שתועיל לקידוש ידים ורגלים, תיפוק ליה כיוון שצריך הערב שמש, מסיח דעתו, כגון שנטמא סמוך לשקיעת החמה". ומפני שהוא דבר שאינו שכיח, לכן כתב רבינו שנטמא גופו באוכלין טמאין, שאינו צריך הערב שמש (כסף משנה). ויתר על כן: הרי רבינו סובר ששיעור בין השמשות הוא שלושת רבעי מיל (פרק ה מהלכות שבת הלכה ד, וכן כתב הבית יוסף אורח חיים סימן רסא בדעת רבינו), אם כן יש כאן היסח הדעת, ולכן כתב רבינו באופן שאינו צריך הערב שמש כלל. 27) מפני שעיקר טומאות אלו - מדרבנן. 28) שמא הסיח דעתו, מאחר שעכשיו אינו ראוי לעבודה. 29) [כלומר, טבילה הצריכה הערב שמש שבזה וודאי צריך קידוש ידים ורגלים, ראה בלשון הגמרא בזבחים כ: ונראה שהמסיך רגליו אף על פי שצריך טבילה (למעלה בהלכה הקודמת) - אם לא היה חשש של ניצוצות על גבי רגליו (ראה למעלה הלכה ד־ה) אינו צריך קידוש ידים ורגלים, כיוון שטבילה זו אינה מחמת טומאה].

מתוך מהדורת וגשל

וְאַחַר כָּךְ עוֹבֵד. וְאִם לֹא קִדֵּשׁ, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - לֹא חִלֵּל[30].

ז. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁלֹּא טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו בֵּין בְּגָדִים לִבְגָדִים[31] וּבֵין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה[32] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[33]. הוֹאִיל וְאוֹתָן הַטְּבִילוֹת וְהַקִּדּוּשִׁין אֵינָן שָׁוִים בְּאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְנֶאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - דָּבָר הַשָּׁוֶה בְּכָל הַכֹּהֲנִים מְעַכֵּב, שֶׁהוּא קִדּוּשׁ רִאשׁוֹן.

ח. קִדֵּשׁ יָדָיו הַיּוֹם - צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ לְמָחָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה; שֶׁהַיָּדַיִם נִפְסָלוֹת בְּלִינָה. קִדֵּשׁ בַּלַּיְלָה וְהִקְטִיר הַחֲלָבִים כָּל הַלַּיְלָה - צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ[34] בַּיּוֹם לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם.

ט. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם[35]; שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלַּת עֲבוֹדָה קִדֵּשׁ[36].

י. מִצְוָה לְקַדֵּשׁ מִמֵּי הַכִּיּוֹר. וְאִם קִדֵּשׁ מֵאֶחָד מִכְּלֵי הַשָּׁרֵת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[37]. אֲבָל כְּלֵי הַחֹל אֵינָם מְקַדְּשִׁין[38]. קִדֵּשׁ בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּחוּץ[39] אוֹ בִּכְלֵי חֹל בִּפְנִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵין מְקַדְּשִׁין בְּתוֹךְ הַכִּיּוֹר אוֹ בְּתוֹךְ כְּלֵי הַשָּׁרֵת, אֶלָּא מֵהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - וְלֹא בְּתוֹכוֹ[40]. וְאִם קִדֵּשׁ בְּתוֹכוֹ וְעָבַד - לֹא חִלֵּל.

יא. הִטְבִּיל יָדָיו וְרַגְלָיו בְּמֵי מִקְוֶה, אֲפִלּוּ בְּמַעְיָן[41] - אֵין זֶה קִדּוּשׁ כְּלָל, עַד שֶׁיִּרְחַץ בִּכְלִי. וּבְכָל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ מְקַדְּשִׁין[42], בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רְבִיעִית בֵּין שֶׁאֵין בָּהֶן רְבִיעִית.

יב. כָּל הַמִּימוֹת כְּשֵׁרִים לְקִדּוּשׁ, בֵּין מַיִם חַיִּים בֵּין מֵי מְקֻוֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה מַרְאֵיהֶן, אֶלָּא יִהְיוּ כַּמַּיִם הַכְּשֵׁרִים לִטְבִילָה. טִיט הַנָּרוֹק[43] שֶׁהַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ[44] - מַשְׁקִים לְמֵי כִּיּוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמַּשְׁקִים לְמֵי מִקְוֶה - מַשְׁקִים לְמֵי כִּיּוֹר.

יג. כַּמָּה מַיִם צְרִיכִין לִהְיוֹת בַּכִּיּוֹר? אֵין פָּחוֹת מִכְּדֵי לְקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהָיוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר, וּפִינְחָס עִמָּהֶם - הֲרֵי אַרְבָּעָה[45].

יד. מֵי כִּיּוֹר נִפְסָלִין בְּלִינָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מְשַׁקְּעִים אוֹתוֹ בְּמֵי מִקְוֶה אוֹ בְּמַעְיָן וּלְמָחָר מַעֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ מְמַלְּאִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר.

טו. הַיָּם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה - כְּמִקְוֶה הָיָה[46], מִפְּנֵי שֶׁאַמָּה שֶׁל מַיִם הָיְתָה עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ מֵעֵין עֵיטָם, לְפִיכָךְ לֹא הָיוּ מֵימָיו נִפְסָלִין בְּלִינָה כְּמֵי הַכִּיּוֹר, וּמִמֶּנּוּ הָיוּ מְמַלְּאִין הַכִּיּוֹר.

טז. כֵּיצַד מִצְוַת קִדּוּשׁ? מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמֹאלִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַשְּׂמֹאלִית, וְשׁוֹחֶה וּמְקַדֵּשׁ. וְכָל הַחוֹצֵץ בִּטְבִילָה - חוֹצֵץ בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם[47]. וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כַּעֲבוֹדָה[48], וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא מֵעֹמֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲמֹד לְשָׁרֵת.

יז. וְכָל הָעוֹבֵד וְהוּא יוֹשֵׁב[49] - חִלֵּל, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ מִכְּלָל עֲשֵׂה הִיא. וְכֵן כָּל הָעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד עַל הָרִצְפָּה[50]. וְאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ[51] בֵּינוֹ וּבֵין הַקַּרְקַע, כְּגוֹן

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

30) בעיא ולא נפשטה היא בזבחים שם, ומספק אין פוסלין עבודתו (כסף משנה). [ונראה שזה מוסב גם על כל טובל (שצריך הערב שמש) הצריך קידוש ידים ורגלים, לפי שאין כאן היסח הדעת ממש, אלא דין של היסח דעת כיוון שנפסל אז מעבודה]. 31) [הם חמשת הקידושים שמקדש כשפושט בגדי לבן ובגדי זהב]. 32) [הם חמשת הקידושים שמקדש בלבישת בגדי הזהב לעבודות חוץ, ובגדי הלבן לעבודות פנים]. 33) אבל עבר בעשה. 34) כדעת רבי בשתי ברייתות בזבחים שם: "קידש ידיו ורגליו וכו' בלילה צריך לקדש ביום. היה עומד ומקריב על גבי מזבח כל הלילה, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים". 35) כלומר, אחר הנץ החמה. 36) שזו תחילת עבודת היום היא. זבחים שם דברי רבא על המימרא הנ"ל של ר' יוחנן. ומכאן שלולא הסברא הנ"ל היה הנץ החמה פוסל בלינה. [וראה להלן פרק ב מהלכת תמידין ומוספין הלכה יב, שהוכחנו מהסוגיא הנ"ל שתרומת הדשן הייתה אחרי עלות השחר]. 37) בזבחים כב. אמרו: ירחצו לרבות כלי שרת. כלומר, נאמר בתורה (שמות מ, לב) "ובקרבתם אל המזבח ירחצו", ומיותר הוא שהרי כבר נאמר למעלה (שם, לא) "ורחצו ממנו", וסמוך לו "בבואם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח" (רש"י שם). 38) "[ורחצו] ממנו, למעוטי כלי חול". 39) שצריך לקדש בפנים, שהרי הוקבע לו מקום, שנאמר "וישם את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה". 40) בזבחים כא. היא בעיא שלא נפשטה "ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו, או דילמא אפילו מתוכו". ומכיוון שלא נפשטה, לא יקדש לכתחילה אלא ממנו, ואם קידש בתוכו ועבד מספק אינו מחלל עבודה מספק (כסף משנה וראה למעלה הלכה ה). 41) בזבחים כ: "טבל במי מערה (שהן כשרים לטבילה והוא הדין למים חיים, אלא שרוב טבילות, במים מכונסים - רש"י) ועבד עבודתו פסולה". 42) כן הוא שם כא: "בכל הכלים מקדשים בין שיש בהם רביעית בין שאין בהם רביעית" וביארו בגמרא שם שהמדובר בקודח מתוכו, היינו שנוטל מן הכיור שיש בו כדי לקדש ממנו ארבעה כהנים, ומקדש כיוון שבא מכלי גדול, שאם לא כן, אין מקדשים ממנו, שלא יהא כלי שרת אחר עדיף מהכיור עצמו. 43) שהוא דק שראוי להוריקו מכלי אל כלי. 44) שאינו עב. והפרה שותה ממנו וכשר להשלים למקוה. 45) בגמרא שם הביאו הפסוק "ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו" שבשמות מ, לב, ורבינו הביא פסוק אחר בשמות ל, יט, שלא נאמר בו אלא אהרן ובניו, ולפיכך הוצרך לכלול את פינחס עמהם כדי שיהיו ארבעה. אבל הדבר קשה, שהרי בזמן שנאמרה פרשה זו (בשמות שם) עדיין היו נדב ואביהו בחיים, ואם כן למה לא יצטרכו מים כדי לקדש חמשה או ששה כהנים? 46) בירושלמי יומא פרק ג הלכה ח: "והים לרחצה לכהנים בו (דברי הימים־ב ד, ו) ולא כלי הוא? אמת המים מושכת לו מעיטם". 47) בחולין קו: "דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים ובקידוש ידים ורגלים במקדש". 48) בזבחים שם: "אמר קרא לשרת" (או בגשתם אל המזבח לשרת, הרי הוקש קידוש לשירות - רש"י). 49) שם כג: אמרו: "אמר קרא לעמוד לשרת - לעמידה בחרתי ולא לישיבה". 50) שצריך לעמוד, וגם על הרצפה שלא תהיה שום חציצה, בין רגליו לבין הרצפה. 51) שם כד. אמרו: "הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ כו' אף רצפה לא יהא דבר חוצץ". כי "העזרה תקדש הנכנס בתוכה כמו שמקדשין כלי שרת הדבר הנכנס בהן".

מתוך מהדורת וגשל

שֶׁעָמַד עַל גַּבֵּי כֵּלִים אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עַל רַגְלֵי חֲבֵרוֹ[52] - פְּסוּלָה. וְכֵן אִם הָיָה דָּבָר חוּצֵץ בֵּין יָדוֹ וּבֵין הַכְּלִי[53] שֶׁעוֹבֵד בּוֹ - פָּסַל.

יח. וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא בְּיָמִין[54]. וְאִם עָבַד בִּשְׂמֹאל - פְּסוּלָה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[55]. רַגְלוֹ אַחַת עַל הַכְּלִי וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה, רַגְלוֹ אַחַת עַל הָאֶבֶן וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה[56] - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יְנַטֵּל הַכְּלִי אוֹ הָאֶבֶן יָכוֹל לַעֲמֹד עַל רַגְלוֹ אַחַת - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[57], וְאִם לַאו - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. קִבֵּל בְּיָמִין וּשְׂמֹאל מְסַיַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁהַמְסַיֵּעַ אֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו.

יט. נִתְנַדְּדָה אֶבֶן מֵאַבְנֵי הָעַזָּרָה[58] - לֹא יַעֲמֹד עָלֶיהָ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה עַד שֶׁתְּחַבֵּר בָּאָרֶץ. וְאִם עָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, הוֹאִיל וּבִמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם, בֵּין מוּם קָבוּעַ בֵּין מוּם עוֹבֵר, לֹא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ. וְאִם עָבַר וְנִכְנַס - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד. וְאִם עָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - פָּסַל וְחִלֵּל עֲבוֹדָה, וְלוֹקֶה אַף עַל הָעֲבוֹדָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא יִקְרַב לָעֲבוֹדָה.

ב. וְכֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר שֶׁעָבַד - פָּסַל, וְלוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר. וְאֵין בַּעֲלֵי מוּמִין שֶׁעָבְדוּ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּמַלְקוּת בִּלְבַד.

ג. כָּל הַמּוּמִין כֻּלָּן, אֶחָד שֶׁהָיוּ בּוֹ מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ וְאֶחָד שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ אַחַר כֵּן, בֵּין עוֹבְרִין בֵּין שֶׁאֵינָן עוֹבְרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיַּעֲבֹרוּ.

ד. מוּם קָבוּעַ - כְּגוֹן שֶׁבָּר רֶגֶל אוֹ שֶׁבָּר יָד; וּמוּם עוֹבֵר - כְּגוֹן גָּרָב אוֹ יַלֶּפֶת, וְהִיא הַחֲזָזִית. וְלֹא הַמּוּמִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה בִּלְבַד הֵן שֶׁפּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא כָּל הַמּוּמִין הַנִּרְאִין בַּגּוּף; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם - מִכָּל מָקוֹם. וְאֵלּוּ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה דֻּגְמָא הֵן.

ה. שְׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין הֵם: יֵשׁ מוּמִין שֶׁהֵן פּוֹסְלִין הַכֹּהֵן מִלַּעֲבֹד וְהַבְּהֵמָה מִלִּקְרַב. [וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁפּוֹסְלִין בְּאָדָם בִּלְבַד מִלַּעֲבֹד.] וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁאֵין פּוֹסְלִין, אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן אָמְרוּ: שֶׁכָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ עוֹבֵד.

ו. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם שֶׁפּוֹסֵל בְּאָדָם וּבִבְהֵמָה וְעָבַד, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאִם הָיָה מֵזִיד - לוֹקֶה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם מִן הַמּוּמִין הַמְיַחֲדִין לְאָדָם וְעָבַד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ. וְאִם הָיָה בּוֹ דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁהֵם מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֵינוֹ לוֹקֶה, וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

ז. אֵין פּוֹסֵל בְּאָדָם אֶלָּא מוּמִין שֶׁבַּגְּלוּי; אֲבָל מוּמִין שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף, כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל כֵּלְיָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ טְחוֹל שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁנִּקְבוּ מֵעָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה טְרֵפָה - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד - מָה אֵלּוּ בַּגְּלוּי, אַף כֹּל בַּגְּלוּי.

ח. הֶעָרֵל - הֲרֵי הוּא כְּבֶן נֵכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל בֶּן נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר. לְפִיכָךְ, עָרֵל שֶׁעָבַד - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ וְלוֹקֶה, כְּזָר שֶׁעָבַד; אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה.

ט. כֹּהֵן שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא נָשִׁים בַּעֲבֵרָה - אֵינוֹ עוֹבֵד, עַד שֶׁיַּדִּירוּהוּ בֵּית דִּין עַל דַּעַת רַבִּים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הֶפְרֵה, שֶׁלֹּא יוֹסִיף לַחֲטֹא; וְעוֹבֵד וְיוֹרֵד וּמְגָרֵשׁ. וְכֵן אִם הָיָה מִטַּמֵּא לְמֵתִים - פָּסוּל, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא יִטַּמָּא. וְאִם עָבַר וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיַּדִּיר אוֹ שֶׁיְּקַבֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָשׂוּי בַּעֲבֵרָה - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָה.

י. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְנִבְדַּק וְנִמְצָא חָלָל - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה לְשֶׁעָבַר, וְאֵינוֹ עוֹבֵד לְהַבָּא. וְאִם עָבַד - לֹא חִלֵּל; שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה - אַף חֲלָלִין שֶׁבּוֹ תִּרְצֶה.

יא. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶם הַתָּדִיר - שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וְדָנִין אֶת הַכְּהֻנָּה, וּבוֹדְקִין הַכֹּהֲנִים בְּיוּחָסִין וּבְמוּמִין. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל בְּיִחוּסוֹ - לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא מִן הָעֲזָרָה; וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁלֵם וְכָשֵׁר - לוֹבֵשׁ לְבָנִים וְנִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

יב. מִי שֶׁנִּמְצָא כָּשֵׁר בְּיִחוּסוֹ וְנִמְצָא בּוֹ מוּם - יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הָעֵצִים וּמְתַלֵּעַ עֵצִים לַמַּעֲרָכָה. וְחוֹלֵק בַּקָּדָשִׁים עִם אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁלּוֹ וְאוֹכֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בְּאָדָם וּבִבְהֵמָה - חֲמֵשִׁים. וְזֶהוּ פִּרְטָן:

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

52) ואף על פי שמין במינו אינו חוצץ - בעמידה על גבי רגל חבירו, שאין דרכו בכך, גם מין במינו חוצץ. 53) שם "כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו (=בין הכהן) לבין כלי שרת", שנאמר (ויקרא ד, ה) "ולקח הכהן" - שתהא לקיחה בעצמו של כהן. 54) שם. למדו כן ממה שנאמר (שם, כה) "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן", וכל מקום שנאמר אצבע אינו אלא בימין, שנאמר (שם יד, טז) "וטבל הכהן את אצבעו הימנית" (שם כד:), מכאן שכל לקיחה וכל נתינה בימין דווקא. 55) כיוון שאין בזה אזהרה מפורשת בתורה. 56) נוסף על פי הכסף משנה. וכן הוא בברייתא שם. ואף על פי שהאבן הוא מין במינו עם הרצפה, כיוון שאינו מבטלו משום שנתקל בה, הרי הוא חוצץ. 57) שמסייע אין בו ממש. 58) בזבחים שם "בעי רבי אמי נדלדלה האבן ועמד עליה מהו, היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך דוודאי חייצא, כי תיבעי לך דדעתו לחברה, מאי, כיוון דדעתו לחברה כמה דמחברה דמייא, או דילמא השתא מיהא הא תלישא"? ומסתימת דברי רבינו נראה שאפילו אם אין דעתו לחברה, אין זו חציצה בדיעבד, משום שלפי דעת רבה זוטי (שם) לא הסתפק רבי אמי בנדלדלה האבן, אלא בנעקרה האבן, ונראה מזה כי בנדלדלה לעולם אינה חציצה. אף על פי שאין דעתו לחברה, ולא הכריע רבינו בין שתי הלשונות הללו, ולכן פסק שלכתחילה לא יעמוד, ואם עמד כשר, כדרכו בכל הספיקות.

מתוך מהדורת וגשל

ב. חֲמִשָּׁה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּפְגַּם סְחוּס אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁתַּחְגּוֹר הַצִּפֹּרֶן בַּפֶּגֶם. אֲבָל הָעוֹר הַמַּקֵּף לְסְחוּס הָאֹזֶן - אֵין בּוֹ מוּם, בֵּין נִקַּב בֵּין נִסְדַּק.

ג. מִי שֶׁנִּסְדַּק סְחוּס אָזְנוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָסַר. מִי שֶׁנִּקַּב סְחוּס אָזְנוֹ כְּכַרְשִׁינָה. בֵּין נֶקֶב עָגֹל בֵּין נֶקֶב אָרֹךְ, אִם מִצְטָרֵף לְכַרְשִׁינָה - הֲרֵי זֶה מוּם. מִי שֶׁיָּבְשָׁה אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁתִּנָּקֵב וְלֹא תּוֹצִיא דָם. מִי שֶׁהָיְתָה אָזְנוֹ כְּפוּלָה לִשְׁתַּיִם. אֲפִלּוּ הַגְּדִי, שֶׁדֶּרֶךְ אָזְנָיו לִהְיוֹתָן נוֹטוֹת וּכְפוּלוֹת. וּבַלְבַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סְחוּסִין; אֲבָל אִם אֵין לָהּ אֶלָּא סְחוּס אֶחָד וַהֲרֵי הוּא כְּגוּף אֶחָד שֶׁנִּכְפַּל - כָּשֵׁר.

ד. שְׁלֹשָׁה בָּרִיס שֶׁל עַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב רִיס מֵרִיסֵי עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא. מִי שֶׁנִּסְדַּק רִיס מֵרִיסֵי עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא. [מִי שֶׁנִּפְגַּם רִיס מֵרִיסֵי עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא.] וּשְׁלֹשָׁה מוּמִין אֵלּוּ בְּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

ה. שְׁמוֹנָה בָּעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: הָעִוֵּר, בֵּין בְּאַחַת מֵעֵינָיו בֵּין מִשְּׁתֵיהֶן. מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בִּשְׁתֵּי עֵינָיו אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאֶה בָּהֶן שִׁנּוּי כְּלָל, מֵחֲמַת שֶׁיָּרְדוּ מַיִם קְרוּמִים כְּנֶגֶד רְאוֹתָיו. מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן רְאִיָּה בְּרוּרָה מֵחֲמַת שֶׁהָיָה בָּהּ סַנְוֵרִים קְרוּמִים. מִי שֶׁבְּעֵינוֹ כְּמוֹ עֲנָנָב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה. מִי שֶׁיָּצָא בְּשֵׂר יָתֵר בְּעֵינוֹ עַד שֶׁחִפָּה מְעַט מִן הַשְּׁחוֹר שֶׁל עַיִן. מִי שֶׁנִּמְשַׁךְ הַלֵּבֶן שֶׁל עַיִן וְנִכְנַס מִמֶּנּוּ מְעַט בַּשְּׁחוֹר, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשְּׁחוֹר מְעֹרָב בַּלֵּבֶן. וְהוּא תְּבַלּוּל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. אֲבָל אִם יָצָא מִן הַשְּׁחוֹר לְתוֹךְ הַלֵּבֶן - אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִין בַּלֵּבֶן. מִי שֶׁהָיְתָה נְקֻדָּה לְבָנָה בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר. וְזֶהוּ דַק הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה צָפָה עַל גַּבֵּי הַשְּׁחוֹר; אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה צָפָה אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשֻׁקַּעַת בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ מוּם. וְכֵן אִם הָיְתָה נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה בְּתוֹךְ הַלֵּבֶן, אֲפִלּוּ צָפָה - אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִים בַּלֵּבֶן. הָיְתָה נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה שׁוֹקַעַת בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר - אַף זֶה נִקְרָא דַק. אֲבָל אִם הָיְתָה צָפָה, הוֹאִיל וְהִיא שְׁחוֹרָה בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ מוּם.

ו. שְׁלֹשָׁה בַּחֹטֶם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב חָטְמוֹ, אֲפִלּוּ מִצַּד אֶחָד. מִי שֶׁנִּסְדַּק חָטְמוֹ. מִי שֶׁנִּפְגַּם חָטְמוֹ.

ז. שִׁשָּׁה בַּפֶּה, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקְּבָה שְׂפָתוֹ, אֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶן. מִי שֶׁנִּפְגְּמָה שְׂפָתוֹ. מִי שֶׁנִּסְדְּקָה שְׂפָתוֹ. וְהוּא שֶׁתִּסְדַּק מִזֵּר שֶׁלָּהּ עַד שֶׁתֵּחָלֵק לִשְׁנֵי רָאשִׁים. מִי שֶׁעֶצֶם לֶחְיוֹ הַתַּחְתּוֹן עוֹדֵף עַל הָעֶלְיוֹן כָּל שֶׁהוּא. מִי שֶׁפִּיו נִבְלָם מֵחֲמַת גּוּפוֹ וּבְרִיָּתוֹ. אֲבָל אִם נִבְלָם מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם. מִי שֶׁנִּטַּל רֹב הַמְדַבֵּר שֶׁל לְשׁוֹנוֹ.

ח. שְׁנֵים עָשָׂר בְּאֵיבְרֵי הַזֶּרַע, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּמְעַךְ הַגִּיד שֶׁלּוֹ, אוֹ נִכְתַּת, אוֹ נִתַּק, אוֹ נִכְרַת. מִי שֶׁנִּמְעְכוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִכְתְּתוּ אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִתְּקוּ אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִכְרְתוּ אוֹ אַחַת מֵהֶן. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵּיצָה אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי כִּיסִין. מִי שֶׁשְּׁתֵּי בֵּיצָיו בְּכִיס אֶחָד. הַטֻּמְטוּם. הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס.

ט. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם וּבְרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: הַפִּסֵּחַ. וּמִי שֶׁנִּשְׁמְטָה יְרֵכוֹ. הוּא שָׁרוּעַ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁאַחַת מִיַּרְכוֹתָיו גְּבוֹהָה מֵחֲבֶרְתָּהּ. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר עֶצֶם יָדוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נָכָר. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר עֶצֶם רַגְלוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נָכָר. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נָכָר כְּשֶׁעוֹמֵד, אִם נָכָר כְּשֶׁיְּהַלֵּךְ - הֲרֵי זֶה מוּם. מִי שֶׁרַגְלָיו מְבֻלָּמוֹת מֵחֲמַת צַעֲמָן וּבְרִיָּתָן. אֲבָל אִם הָיוּ מְבֻלָּמוֹת מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם.

י. אַרְבָּעָה רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גֶּרֶב יָבֵשׁ כָּל שֶׁהוּא. וְזֶהוּ הַגֶּרֶב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם. וְזֶה הוּא יַבֶּלֶת הָאָמוּרָה בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲזָזִית מִצְרִית כָּל שֶׁהִיא, וְהִיא חֲזָזִית קָשָׁה וּכְעוּרָה. וְזוֹ הִיא יַלֶּפֶת הָאָמוּרָה בַּתּוֹרָה.

יא. כָּל עֶצֶם שֶׁבַּגָּלוּי שֶׁנֶּחֱרַץ בּוֹ חָרִיץ - הֲרֵי זֶה מוּם, וְהוּא בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. וְאֵין הַצְּלָעוֹת בִּכְלַל עֲצָמוֹת שֶׁבַּגָּלוּי.

יב. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם שְׁלֹשָׁה מוּמִין אֲחֵרִים, וְאֵלּוּ הֵן: הַזָּקֵן שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת רוֹתֵת וְרוֹעֵד כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד. הַחוֹלֶה כְּשֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן כֹּחוֹ. אֲבָל הַטְּרִפָה - כָּשֵׁר בְּאָדָם וּפָסוּל בִּבְהֵמָה. וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן - כָּשֵׁר בְּאָדָם וּפָסוּל בִּבְהֵמָה.

יג. הַמְזֹהָם. וְכֹהֵן שֶׁהוּא מְזֹהָם בְּזֵעָתוֹ - רוֹחֵץ וְשָׁף כָּל גּוּפוֹ בְּבֹשֶׂם וְעוֹבֵד. הָיָה רֵיחַ פִּיו רַע - נוֹתֵן בְּפִיו פִּלְפֵּל אוֹ זַנְגְּבִיל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְעוֹבֵד. וְאִם עָבַד בְּזִהוּם זֵעָתוֹ אוֹ בְּזִהוּם פִּיו - הֲרֵי חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ, כִּשְׁאָר אֵלּוּ הַבַּעֲלֵי מוּמִין כֻּלָּם.

יום שני י"ט תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. כָּל הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין בְּאָדָם - תִּשְׁעִים. וְזֶהוּ פֵּרָטָן: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקֳדוֹ שׁוֹקֵעַ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁדְּחָקוּ בְּיָדוֹ. מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקֳדוֹ עוֹלֶה לְמַעְלָה כְּמוֹ בֵּיצָה. מִי שֶׁפְּאַת רֹאשׁוֹ יוֹצֵא כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּמוֹ מַקֶּבֶת. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ יוֹצֵא מֵאֲחוֹרָיו כְּנֶגֶד עָרְפּוֹ. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ רָחָב וְיוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁתִּמְצָא רֹאשׁוֹ עַל צַוָּארוֹ כְּמוֹ רֹאשׁ הַלֶּפֶת עַל הֶעָלִין שֶׁלּוֹ. הַקֵּרַח שֶׁאֵין בְּכָל רֹאשׁוֹ שֵׂעָר כָּל עִקָּר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ שִׁיטָה שֶׁל שֵׂעָר מֵקֶּפֶת מֵאֲחוֹרָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר מַקִּיף מֵאֹזֶן לְאֹזֶן מִלְּפָנָיו בִּלְבַד, וּשְׁאָר הָרֹאשׁ קֵרַח הוּא - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ מַקִּיף אֶת כָּל הָרֹאשׁ סָבִיב מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו וְאֵין שָׁם שֵׂעָר בָּאֶמְצַע - גַּם זֶה קֵרַח וּפָסוּל.

ב. שְׁנַיִם בַּצַּוָּאר, וְאֵלּוּ הֵם: מִי שֶׁצַּוָּארוֹ שׁוֹקֵעַ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּמְצָא רֹאשׁוֹ כְּאִלּוּ הוּא מֻנָּח עַל כְּתֵפָיו. מִי שֶׁצַּוָּארוֹ אָרֹךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּרְאֶה כְּשֶׁמּוּט מִבֵּין כְּתֵפָיו.

ג. אַרְבָּעָה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו קְטַנּוֹת הַרְבֵּה. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו נִפּוּחוֹת, דּוֹמוֹת לִסְפּוֹג. מִי שֶׁאָזְנָיו מְדֻלְדָּלוֹת לְמַטָּה. מִי שֶׁאַחַת מֵאָזְנָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֶרְתָּהּ בְּמַרְאֶה[1].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) ובפירוש המשנה שם וזה לשונו: "וידוע שיש בגוף אברים שדומים זה לזה כגון העיניים והאזניים וגבות העיניים וזולתן וכשיהיה בין אחד לחבירו שינוי באיזה דבר שיהא אותו שינוי כגון וכו', הרי האיש הוא בעל מום זוגדם ויקרא זגדם עניינו בעל שינוי בשני

ד. חֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים[2], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר בִּגְבִינָיו. וְהוּא גִּבֵּן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁגְּבִינָיו שׁוֹכְבִין. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא גְּבִין אֶחָד[3]. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּבִינִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם. מִי שֶׁאֶחָד מִגְּבִינָיו מְשֻׁנֶּה מֵחֲבֵרוֹ. בֵּין שֶׁשְּׂעָרוֹ שֶׁל זֶה אָרֹךְ וּשְׂעָרוֹ שֶׁל זֶה קָצָר, בֵּין שֶׁשְּׂעָרוֹ שֶׁל אֶחָד שָׁחוֹר וּשְׂעָרוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי לָבָן אוֹ אָדֹם, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם שִׁנּוּי זֶה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[4].

ה. אַרְבָּעָה בְּרִיס הָעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר כְּלָל בְּרִיסֵי עֵינָיו[5]. מִי שֶׁשְּׂעַר רִיסֵי עֵינָיו מְרֻבֶּה מְעֻבֶּה[6] הַרְבֵּה. מִי שֶׁשְּׂעַר אֶחָד מֵרִיסֵי עֵינָיו מְשֻׁנֶּה מִשְּׂעַר רִיס אַחֵר. כְּגוֹן שֶׁאֶחָד שָׁחוֹר וְאֶחָד לָבָן, אוֹ שֶׁאֶחָד נוֹשֵׁר[7] וְהַשֵּׁנִי מְעֻבֶּה. מִי שֶׁעַפְעַפָּיו סְגוּרוֹת מְעַט וְאֵינָן נִפְתָּחוֹת הַרְבֵּה כִּשְׁאָר כָּל הָאָדָם.

ו. אַחַד עָשָׂר בָּעֵינַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַעְלָה מִן הַמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם, קְרוּבוֹת מִפַּדַּחְתּוֹ. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַטָּה מִמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו עֲגֻלּוֹת וְאֵינָם נִמְשָׁכוֹת בְּאֹרֶךְ מְעַט כִּשְׁאָר הָעֵינַיִם. מִי שֶׁעֵינָיו מוּזָרוֹת וְהֵן יוֹצְאוֹת כְּעֵינֵי הַנָּמֵר וּכְמִי שֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בְּעֵת שֶׁכּוֹעֵס כַּעַס הַרְבֵּה. מִי שֶׁעֵינָיו גְּדוֹלוֹת הַרְבֵּה כְּשֶׁל עֵגֶל. מִי שֶׁעֵינָיו קְטַנּוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁדִּמְעָיו זוֹלְפוֹת תָּמִיד. מִי שֶׁלַּחְלוּחִית נִמְשֶׁכֶת מֵרֹאשׁ עֵינוֹ מִכְּנֶגֶד הַחֹטֶם, אוֹ מִזְּנֵב עֵינוֹ מִצַּד צִדָּעָיו. מִי שֶׁמְּקַבֵּץ רִיסֵי עֵינָיו וְעוֹצְמָן מְעַט בְּשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אוֹר אוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְדַקְדֵּק בִּרְאִיָּה. מִי שֶׁרְאִיַּת עֵינוֹ מְעֹרְבֶבֶת עַד שֶׁרוֹאֶה אֶת הַחֶדֶר וְאֶת הָעֲלִיָּה כְּאַחַת. וְיוֹדֵעַ דָּבָר זֶה בְּעֵת שֶׁיְּדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ הוּא מִסְתַּכֵּל בְּאִישׁ אַחֵר. מִי שֶׁאַחַת מֵעֵינָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרְתָּהּ, בֵּין בִּמְקוֹמָהּ בֵּין בְּמַרְאֶהָ. כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אַחַת שְׁחוֹרָה וְאַחַת פְּתוּכָה, אוֹ אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּין שְׁתֵּיהֶן שִׁנּוּי מִכָּל מָקוֹם - פָּסוּל.

ז. שִׁשָּׁה בַּחֹטֶם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁעִקֵּר חָטְמוֹ שׁוֹקֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת. וְזֶה חָרוּם הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁאֶמְצַע חָטְמוֹ בּוֹלֵט לְמַעְלָה. מִי שֶׁעִקֵּץ חָטְמוֹ נוֹטֶה לְמַטָּה. מִי שֶׁחָטְמוֹ עָקֹם לְצַד אֶחָד. מִי שֶׁחָטְמוֹ גָּדוֹל מֵאֵיבָרָיו. מִי שֶׁחָטְמוֹ קָטָן מֵאֵיבָרָיו. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁעַל יָדוֹ. אִם הָיָה חָטְמוֹ גָּדוֹל מִמֶּנָּה אוֹ קָטָן מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה מוּם.

ח. שִׁלְשָׁה בַּשְּׂפָתַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַתַּחְתּוֹנָה. מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הָעֶלְיוֹנָה. מִי שֶׁפִּיו רָפוּי וְרִירוֹ יוֹרֵד מִפִּיו.

ט. שְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכְּרֵסוֹ צָבָה. מִי שֶׁטַּבּוּרוֹ יוֹצֵא וְאֵינוֹ שׁוֹקֵעַ כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. מִי שֶׁדַּדָּיו שׁוֹכְבִין עַל בִּטְנוֹ כְּדַדֵּי אִשָּׁה.

י. שְׁלֹשָׁה בַּגַּב, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשִּׁדְרָתוֹ עֲקֻמָּה. מִי שֶׁיָּצְאָתָה חֵלְיָא מִשִּׁדְרָתוֹ. בֵּין שֶׁבָּלְטָה לַחוּץ אוֹ נִכְנְסָה לַפְּנִים אוֹ נָטְתָה לַצְּדָדִין. וְזֶהוּ בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת. מִי שֶׁתָּפַח בָּשָׂר בְּגַבּוֹ וְנַעֲשָׂה כַּחֲטוֹטֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זֶזָה חֵלְיָא מִמְּקוֹמָהּ - הֲרֵי זֶה מוּם.

יא. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה בְּאֶצְבְּעוֹת יָדָיו, אֲפִלּוּ הָיוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חָתַךְ אֶת הַיְּתֵרָה - כָּשֵׁר. וְאִם הָיָה בָּהּ עֶצֶם, אֲפִלּוּ חֲתָכָהּ - פָּסוּל. מִי שֶׁחָסֵר אֶצְבַּע מִיָּדוֹ. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת יָדָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם חֲתָכָן וְהִפְרִישָׁן עַד הַפֶּרֶק - כָּשֵׁר. בְּאֵי זֶה פֶּרֶק אָמְרוּ? בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ לְכַף הַיָּד. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מֻרְכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁפִּקֵּחַ יוֹצֵאת מִגּוּדָלוֹ. מִי שֶׁהוּא אִטֵּר יַד יְמִינוֹ[8]. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו - כָּשֵׁר[9].

יב. אַרְבָּעָה בְּאֵיבְרֵי הַזֶּרַע, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכִּיס הַבֵּיצִים גָּדוֹל וְאָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי שֶׁהַגִּיד שֶׁלּוֹ אָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי שֶׁנִּמְרְחוּ אֲשָׁכָיו, וְהֵם הַכִּיס שֶׁל בֵּיצִים. מִי שֶׁהָרוּחַ בַּאֲשָׁכָיו. וְהוּא מְרוּחַ אָשֵׁךְ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

יג. חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשּׁוֹקַיִם וּבָרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשּׁוֹקָיו עֲקֻמּוֹת, עַד שֶׁמְּחַבֵּר רֶגֶל לְרֶגֶל וְאֵין אַרְכֻּבּוֹתָיו[10] נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ. מִי שֶׁפִּקֵּחַתּוֹ יוֹצֵאת. וְהַפִּקֵּחָה הִיא הָעֶצֶם הֶעָגֹל שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָעֲקֵב מִצַּד פְּנִים, וְהוּא דּוֹמֶה לַפִּקֵּחָה שֶׁטּוֹוֹת בָּהּ הַנָּשִׁים. מִי שֶׁעֲקֵבוֹ יוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשּׁוֹק כְּאִלּוּ הוּא בְּאֶמְצַע רַגְלוֹ עוֹמֵד. מִי שֶׁפַּרְסוֹתָיו רְחָבוֹת כְּשֶׁל אַוָּז, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן קְלוּטוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁפִּקֵּחָה יוֹצְאָה מִגּוּדָלוֹ. מִי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה, אֲפִלּוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חֲתָכָהּ - כָּשֵׁר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ עֶצֶם. מִי שֶׁחָסֵר אַחַת מֵאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מֻרְכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם הָיוּ עַד

הדברים שאין ראויין שיהא בהן שינוי" ו"פירוש זוג: שניים, דוס: שניים, כלומר, הזוג - בשני עניינים. 2) בגבות העיניים. 3) כלומר, שני הגבינים מתחברים יחד ממעל לחוטם ונראים כגבין אחד. 4) ייתכן כי פסול זה אינו אלא מדרבנן, שהרי אינם מפורשים בתורה, ואינם מטעם מום, אלא מטעם שאינו שווה בזרעו של אהרן. 5) כלומר, לא נשתיירו אפילו השרשים, והוא "תמיר" שבברייתא, אבל אם נשתיירו השרשים אין זה אלא משום מראית עין, ראה שם מג: במשנה: "ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית עין". 6) כלומר, או מעובה. 7) כנראה שהכוונה ל"דליל", כלומר, אין השער "סמיך", ונראה כאילו נשרו כמה שערות. 8) וכמו כן איטר רגל ימינו. ברייתא שם מה: "איטר בין ביד בין ברגל פסול". וכתב רש"י שם: "איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו, כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין (זבחים כד.)". ולפי דבריו, אם עבד חילל עבודתו, וזהו רק אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית). אבל אם עבד ביד שמאלו (שהיא מיומנת), נראה שאינו פסול משום "שמאל", שהרי זוהי יד־ימינו שלו, אלא לוקה משום מום, ומכיוון שאינו שווה בזרעו של אהרן, אינו מחלל עבודתו. אבל מדברי רבינו נראה, שאף אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית), אינו פסול מטעם "שמאל", שהרי סוף סוף עבד ביד ימין, אלא הרי הוא בעל מום המיוחד לאדם, שאם עבד לא חילל. 9) שם מה. במשנה: "השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין", ... מר סבר (=רבי) כחישותא אתחלא בימין (=התחילה חולשה ביד ימין) ומר סבר (=חכמים) בריותא אתחלא בשמאל (התחילה הבראה וחוזק ביד שמאל)", ופסק כחכמים. 10) ברכיו.

מתוך מהדורת וגשל

הַפֶּרֶק, אוֹ שֶׁחֲתָכָן וְהִפְרִישָׁן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁרַגְלוֹ כֻּלָּהּ שָׁוָה, שֶׁנִּמְצָא רֹחַב פַּס אֶצְבְּעוֹתָיו כְּרֹחַב עֲקֵבוֹ וּכְאֵלּוּ הִיא חֲתִיכָה שָׁוָה. מִי שֶׁרַגְלוֹ עֲקֵמָה, דּוֹמָה לְמַגָּל, שֶׁנִּמְצָא פַּס רַגְלוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֶצְבָּעוֹת עִם עֲקֵבוֹ כְּאֵלּוּ הֵם שְׁנֵי רָאשֵׁי הַקֶּשֶׁת. מִי שֶׁרַגְלוֹ חֲלוּלָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אֶמְצָעָהּ גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְנִמְצָא כְּשֶׁעוֹמֵד - עוֹמֵד עַל עֲקֵבוֹ וְעַל אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. הַמַּקִּישׁ בְּקַרְסֻלָּיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁמַּקִּישׁ בְּאַרְכֻּבוֹתָיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁהוּא אִטֵּר בְּרֶגֶל יְמִינוֹ[11].

יד. אַרְבָּעָה בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁגּוּפוֹ גָּדוֹל מֵאֵיבָרָיו[12]. מִי שֶׁגּוּפוֹ קָטָן מֵאֵיבָרָיו. הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר. הַנֶּגֶס, וְהוּא הַקָּצָר בְּיוֹתֵר. עַד שֶׁיִּהְיוּ מֻפְלָגִין מִשְּׁאָר הָעָם.

טו. שְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַכּוּשִׁי. הַלָּבָן בְּיוֹתֵר כְּמוֹ גְּבִינָה. הָאָדֹם כַּשָּׁנִי. בַּעֲלֵי נְגָעִים טְהוֹרִים. שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת עַצְמוֹ, כְּמוֹ הַבֹּהַק; שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר, כְּגוֹן צָרֶבֶת הַמִּכְוָה. וְזֶה בִּכְלַל נְגָעִים טְהוֹרִין. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּאִיסָּר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא כְּאִיסָּר אוֹ יוֹתֵר. בַּעֲלֵי הַדַּלְדּוּלִין. וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדֵּל הָעוֹר וְהַבָּשָׂר, אוֹ הַלַּחְלוּחִית שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹר שֶׁנִּדַּלְדֵּל בְּאֵי זֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה מִכָּל הַגּוּף - הֲרֵי זֶה מוּם.

טז. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם בְּאָדָם אַרְבָּעָה מוּמִין אֲחֵרִים, וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ. הַשּׁוֹטֶה. וְהַנִּכְפֶּה, אֲפִלּוּ לְיָמִים רַבִּים. מִי שֶׁרוּחַ רָעָה מְבַעֲתַתּוּ תָּמִיד אוֹ בְּעִתִּים יְדוּעִים.

יז. נִמְצְאוּ כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בַּכֹּהֲנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים. וְזֶהוּ כְּלָלָם: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ. וּשְׁנַיִם בַּצַּוָּאר. וְתִשְׁעָה בָּאָזְנַיִם. וַחֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים. וְשִׁבְעָה בְּרִיס הָעַיִן. וְתִשְׁעָה עָשָׂר בָּעֵינַיִם. וְתִשְׁעָה בַּחֹטֶם. וְתִשְׁעָה בַּפֶּה. וּשְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן. וּשְׁלֹשָׁה בַּגַּב. וְשִׁבְעָה בַּיָּדַיִם. וְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע. וְעֶשְׂרִים בָּרַגְלַיִם. וּשְׁמוֹנָה בְּכָל הַגּוּף. וּשְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר. וְשִׁבְעָה בְּכֹחַ הַגּוּף וְרֵיחוֹ. וּכְבָר נִפְרְטוּ כֻּלָּן אֶחָד אֶחָד. וְאֵלּוּ פָּסְלוּ מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן: מִי שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַשֵּׂעָר בְּעִקָּרָן. וּמִי שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנָיו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. זָר שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה, וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין חִיּוּב זֶה אֶלָּא לַקָּרֵב לָעֲבוֹדָה. וְהֵיכָן הִזְהִיר עָלָיו: וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם. אִי זֶהוּ זָר? כֹּל שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַזְּכָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, וְהִקְטִירוּ בְּנֵי אַהֲרֹן; בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַזָּרִים מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדוֹת הַקָּרְבָּנוֹת - אֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל עֲבוֹדָה וְאֵין הַזָּר חַיָּב מִיתָה אֶלָּא עַל אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת בִּלְבַד: עַל הַזְּרִיקָה, וְעַל הַקְּטָרָה, וְעַל נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג, וְעַל נִסּוּךְ הַיַּיִן תָּמִיד.

ג. כֵּיצַד עַל הַזְּרִיקָה? בֵּין שֶׁזָּרַק בִּפְנִים, בֵּין שֶׁזָּרַק בַּחוּץ, בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת הַדָּם, בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת קָרְבְּנוֹת הַמִּצְוָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה.

ד. כֵּיצַד עַל הַקְּטָרָה? הִקְטִיר אֵיבָרִים אוֹ קֹמֶץ אוֹ לְבוֹנָה עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֲפִלּוּ הָפַךְ בְּאֵיבָרִים שֶׁלֹּא נִתְעַכְּלוּ וְקָרֵב שִׁרְפָתָן - חַיָּב מִיתָה. וְהוּא שֶׁהִקְטִיר כַּזַּיִת. וְכֵן אִם הִקְטִיר קְטֹרֶת עַל מִזְבַּח הַזָּהָב - מִשֶּׁיַּקְטִיר כַּזַּיִת חַיָּב. אֲבָל הַמַּקְטִיר קְטֹרֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה עָלֶיהָ עַד שֶׁיַּקְטִיר מְלֹא חָפְנָיו, שִׁעוּר הַמְּפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה.

ה. וְהַמְסַדֵּר שְׁנֵי גִּזְרֵי עֵצִים עַל הַמַּעֲרָכָה - הֲרֵי הוּא כְּמַקְטִיר אֵיבָרִים וְחַיָּב מִיתָה; שֶׁהָעֵצִים קָרְבָּן הוּא. אֲבָל הַיּוֹצֵק וְהַבּוֹלֵל, וְהַפּוֹתֵת וְהַמּוֹלֵחַ, וְהַמַּנִּיף וְהַמַּגִּישׁ, וּמְסַדֵּר אֶת לֶחֶם הַפָّנִים אוֹ אֶת הַבַּזִּיכִין עַל הַשֻּׁלְחָן, וְהַמֵּטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וְהַמַּצִּית אֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, וְהַקּוֹמֵץ וְהַמְקַבֵּל דָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסְלוּ וְהֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּל אֵלּוּ וְלוֹקֶה - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה; מִפְּנֵי שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן עֲבוֹדָה שֶׁאַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה, וְאֵינָהּ גְּמַר עֲבוֹדָה.

ו. שְׁחִיטַת הַקָּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בַּזָּרִים, אֲפִלּוּ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, בֵּין קָדְשֵׁי יָחִיד בֵּין קָדְשֵׁי צִבּוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ, וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן - מִקַּבָּלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה. וְכֵן הַהֶפְשֵׁט וְהַנִּתּוּחַ וְהוֹלָכַת עֵצִים לַמִּזְבֵּחַ - כְּשֵׁרָה בְּזָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר בָּאֵיבָרִים: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה - זוֹ הוֹלָכַת אֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ; הוֹלָכַת אֵיבָרִים הִיא שֶׁצְּרִיכָה כְּהֻנָּה, וְלֹא הוֹלָכַת עֵצִים.

ז. וְכֵן הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים. לְפִיכָךְ, אִם הֵטִיב הַכֹּהֵן אֶת הַנֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לַחוּץ - מֻתָּר לְזָר לְהַדְלִיקָן.

ח. הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן צְרִיכָה כֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וְגוֹמֵר. וְאִם הֵרִים יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה. שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתָּנָה. עֲבוֹדַת מַתָּנָה הוּא שֶׁתִּהְיֶה בְּכֹהֵן לְבַדּוֹ, וְאִם קָרֵב לָהּ הַזָּר - חַיָּב מִיתָה; אֲבָל עֲבוֹדַת סִלּוּק - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה. [וְכֵן אִם דִּשֵּׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה.]

ט. סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה - פּוֹרְקָהּ, וְחוֹזֵר הַכֹּהֵן וְסוֹדְרָהּ, מִפְּנֵי שֶׁסִּדּוּרָהּ פָּסוּל.

י. הַטָּמֵא וּבַעַל מוּם וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ - אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא עַל עֲבוֹדוֹת שֶׁהַזָּר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה, וְעַל שְׁאָר הָעֲבוֹדוֹת - בְּאַזְהָרָה.

יא. כֹּהֵן טָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁנִּטְמָא, וַהֲרֵי הוּא מְחֻסַּר בְּגָדִים וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְעָבַד - חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְאִם הָיָה זָר - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, מִשּׁוּם זָרוּת.

יב. זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּשַׁבָּת - חַיָּב מִשּׁוּם שַׁבָּת וּמִשּׁוּם זָרוּת. וְכֵן

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

11) "איטר בין ביד בין ברגל פסול" ופירש רש"י שם: ואיטר ברגל כו' לעמוד ולשרת כתיב, כדרך שאר עמידה שעיקרה בימין.
12) ראה שם מד. במשנה: "גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו", ראה בפירוש המשנה: "העולה בידינו מזה שצריך להיות אברי גופו משוערים כשיעור הראוי לשיעור גופו, קצתם אל קצתם".

מתוך מהדורת וגשל

בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה - חַיָּב מִשּׁוּם טֻמְאָה וּמִשּׁוּם בַּעַל מוּם.

יג. כָּל כֹּהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּשׁוֹגֵג, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה - חֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן לִי. אֶחָד הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּשֵׁרוּת, כְּגוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה כֹּמֶר לַעֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לָהּ, אוֹ הַמּוֹדֶה בָּהּ וְקִבְּלָהּ עָלָיו בֶּאֱלוֹהַּ - חֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעוֹלָם. עָבַר וְהִקְרִיב - אֵין קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג בְּעֵת שֶׁשֵּׁרֵת אוֹ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁהוֹדָה. אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג, אִם עָבַר וְהִקְרִיב - קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ וְנִתְקַבֵּל; שֶׁחֲרֵי לֹא שֵׁרֵת וְלֹא נַעֲשָׂה כֹּמֶר, אֶלָּא שָׁחַט בִּלְבַד, וְהוּא שׁוֹגֵג. וְאַף עַל פִּי כֵן לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲבֹד.

יד. מִי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה בַּיִת חוּץ לַמִּקְדָּשׁ לְהַקְרִיב בּוֹ קָרְבָּנוֹת לַשֵּׁם - אֵינוֹ כְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה; וְאַף עַל פִּי כֵן, כָּל כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּבֵית כָּזֶה - לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם. וְכֵן כֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן שָׁם - לֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם, אֶלָּא יִגָּנְזוּ. וְיֵרֵאֶה לִי, שֶׁאִם עָבַד כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ שָׁם בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא פָּסַל.

טו. נִמְצְאוּ כָּל הַפְּסוּלִין לָעֲבוֹדָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הַזָּר. בַּעַל מוּם. הֶעָרֵל. הַטָּמֵא. טְבוּל יוֹם. מְחֻסַּר כִּפּוּרִים. הָאוֹנֵן. הַשִּׁכּוֹר. מְחֻסַּר בְּגָדִים. יָתֵר בְּגָדִים. פְּרוּם בְּגָדִים. פְּרוּעַ רֹאשׁ. שֶׁלֹּא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם. הַיּוֹשֵׁב. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין יָדוֹ וּבֵין הַכְּלִי דָּבָר חוֹצֵץ. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין רַגְלוֹ וּבֵין הָאָרֶץ דָּבָר חוֹצֵץ. מִי שֶׁעָבַד בִּשְׂמֹאלוֹ.

כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין לָעֲבוֹדָה, וְאִם עָבְדוּ - חִלְּלוּ; חוּץ מִפְּרוּעַ רֹאשׁ וּקְרוּעַ בְּגָדִים וְהַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג, שֶׁאִם עָבְדוּ - עֲבוֹדָתָן כְּשֵׁרָה.

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִים. ב) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם [לַמִּזְבֵּחַ]. ג) שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹט [בַּעַל מוּם]. ד) שֶׁלֹּא יִזְרֹק דָּמוֹ. ה) שֶׁלֹּא יַקְטִיר חֶלְבּוֹ. ו) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר. ז) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם אֲפִלּוּ בְּקָרְבָּנוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. ח) שֶׁלֹּא יַטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים. ט) לִפְדּוֹת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין. י) לְהַקְרִיב מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, וְקֹדֶם זְמַן זֶה הוּא נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ. יא) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר. יב) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ. יג) לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּנוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִין וּמֻבְחָרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

ב. וְכָל הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְלוֹקֶה עַל הֶקְדֵּשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְמַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין. אֲפִלּוּ הִקְדִּישוֹ לִדְמֵי [נְסָכִים] - לוֹקֶה, שֶׁבִּזְיוֹן קָדָשִׁים הוּא.

ג. הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', 'עוֹלָה' וְאָמַר 'שְׁלָמִים' - לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים. לְפִיכָךְ, הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר עַל בַּעַל מוּם 'עוֹלָה' וְהִקְדִּישוֹ שְׁלָמִים, אוֹ 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִסּוּר - אֵינוֹ לוֹקֶה. מִי שֶׁדִּמָּה שֶׁמֻּתָּר לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ וְהִקְדִּישׁ - הֲרֵי זֶה קָדוֹשׁ, וְאֵינוֹ לוֹקֶה.

ד. הַשּׁוֹחֵט בַּעַל מוּם לְשֵׁם קָרְבָּן - לוֹקֶה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּבַעֲלֵי מוּמִין: לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַשּׁוֹחֵט. וְכֵן הַזּוֹרֵק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: לֹא תַקְרִיבוּ (אֵלֶּה) לַה'; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַזּוֹרֵק. וְכֵן הַמַּקְטִיר אֵמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִّזְבֵּחַ - אֵלּוּ הַחֲלָבִים. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וּשְׁחָטוֹ וְזָרַק דָּמוֹ וְהִקְטִיר אֵמוּרָיו - לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת.

ה. אֶחָד בַּעַל מוּם קָבוּעַ אוֹ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, אִם הִקְרִיבוֹ - עוֹבֵר בְּכָל אֵלּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר. כְּגוֹן שֶׁהָיָה בַּבְּהֵמָה גָּרָב לַח אוֹ חֲזָזִית, אִם הִקְרִיבָהּ - לוֹקֶה.

ו. וְלֹא קָרְבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, אֶלָּא אַף קָרְבְּנוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אִם הִקְרִיבָן וְהֵן בַּעֲלֵי מוּמִין - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה.

ז. הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ אוֹ קִטַּע יָדוֹ - לוֹקֶה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּקָרְבָּן: כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יִתֵּן בּוֹ מוּם. וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, שֶׁהֲרֵי הָיָה רָאוּי לְקָרְבָּן וּפְסָלוֹ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה - אֵינוֹ לוֹקֶה.

ח. הִטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים וּבָא אַחֵר וְהִטִּיל בָּהּ מוּם אַחֵר - הַשֵּׁנִי אֵינוֹ לוֹקֶה.

ט. אֶחָד הַמַּטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים עַצְמָן אוֹ בִּתְמוּרָתָן. חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהַמַּטִּיל מוּם בִּתְמוּרָתָן - אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְכֵן הַמַּטִּיל מוּם בִּתְשִׁיעִי שֶׁל טָעוּת עֲשִׂירִי - אֵינוֹ לוֹקֶה.

י. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם לַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה - הֲרֵי זוֹ נִתְקַדְּשָׁה, וְתִפָּדֶה בְּעֵרֶךְ הַכֹּהֵן וְתֵצֵא לְחֻלִּין, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ קָרְבָּן. וְכֵן הַדִּין בְּבְהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם. וּמִצְוַת עֲשֵׂה הוּא לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהֶן מוּם וְיֵצְאוּ לְחֻלִּין וְיֵאָכְלוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּפְסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיָּ, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּבַעֲלֵי מוּמִין שֶׁנִּפְדּוּ.

יא. מַה בֵּין בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ לְבַעֲלַת מוּם עוֹבֵר? שֶׁבַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ, אִם יָלְדָה וְהִיא קֹדֶשׁ - יִפָּדֶה הַוָּלָד וְיֵצֵא לְחֻלִּין,

אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה טָפֵל חָמוּר מִן הָעִקָּר. וְאִם נִתְעַבְּרָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר פִּדְיוֹן - הַוָּלָד חֻלִּין. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - נִפְדֵּית אַחַר שֶׁתָּמוּת; שֶׁהֲרֵי לֹא חָלָה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה עַל גּוּפָהּ, אֶלָּא עַל דָּמֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר, אוֹ תְּמִימָה וְאַחַר שֶׁהִקְדִּישָׁהּ נוֹלַד לָהּ מוּם קָבוּעַ, אִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - תִּקָּבֵר כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים הַתְּמִימִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין. וְאִם נִשְׁחֲטָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - הֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפֻרְכֶּסֶת וְאַחַר כָּךְ תֵּאָכֵל. וְאִם יָלְדָה - יִקְרַב וְלָדָהּ. נִתְעַבְּרָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר שֶׁנִּפְדֵּית - הַוָּלָד אָסוּר, וְאֵינוֹ נִפְדֶּה. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? סָמוּךְ לְפִדְיוֹן אִמּוֹ מַתְפִּיס זֶה הַוָּלָד לְשֵׁם אוֹתוֹ הַזֶּבַח. לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְרִיבוֹ [מִכֹּחַ אִמּוֹ], מִפְּנֵי שֶׁבָּא מִכֹּחַ קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה.

יב. כָּל פְּסוּלֵי הַמַּקְדָּשִׁין כְּשֶׁיִּפָּדוּ מֵתָר לְשָׁחֲטָן בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים, וּלְמָכְרָן שָׁם, וְלִשְׁקֹל בְּשָׂרָם בְּלִיטְרָא, כִּשְׁאָר הַחֻלִּין; חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁמְּכִירָתָם בַּשּׁוּק מוֹסִיף בִּדְמֵיהֶן. שְׁאָר הַקֳּדָשִׁים, שֶׁדְּמֵיהֶן חוֹזְרִין לְהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהֲרֵי מֵבִיא בִּדְמֵיהֶם בְּהֵמָה אַחֶרֶת - מוֹכְרִין אוֹתָן בַּשּׁוּק כְּחֻלִּין; אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁאֵין דְּמֵיהֶם לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא נֶאֱכָלִין בְּמוּמָן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָם בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתָם שָׁם. אֲפִלּוּ הִתְפִּיס בְּכוֹר לְבֶדֶק הַבַּיִת - אֵינוֹ נִשְׁקָל בְּלִיטְרָא, וְלֹא יִמָּכֵר בַּשּׁוּק; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַתְפִּיס אֶלָּא דָּבָר הַקָּנוּי לוֹ קִנְיָן גָּמוּר.

יום שלישי כ' תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּאָדָם וּבִבְהֵמָה[1] - חֲמִשִּׁים. וּכְבָר נִמְנוּ.

ב. וְיֵשׁ מוּמִין אֲחֵרִים מְיֻחָדִין בִּבְהֵמָה וְאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּאָדָם, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה הֵם, וְאֵלּוּ הֵן: אִם הָיָה גַּלְגַּל עֵינָהּ עָגֹל כְּשֶׁל אָדָם[2]. עֵינָהּ אַחַת גְּדוֹלָה כְּשֶׁל עֵגֶל וְהַשְּׁנִיָּה קְטַנָּה כְּשֶׁל אַוָּז[3]. אֲבָל אִם הָיְתָה אֹזֶן גְּדוֹלָה וְאֹזֶן קְטַנָּה, אֲפִלּוּ קְטַנָּה עַד כְּפוֹל - כָּשֵׁר. אִם יֵשׁ בְּלֹבֶן עֵינָהּ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר. אִם נִקַּב הָעוֹר שֶׁבֵּין שְׁנֵי חוֹטְמֶיהָ בְּמָקוֹם הַנִּרְאֶה. פִּיהָ דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר, פָּרוּס[4] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּד כְּשַׁפּוּד.

ג. חִטֶּיהָ הַחִיצוֹנוֹת שֶׁנִּקְּבוּ אוֹ שֶׁנִּפְּגְמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִקְצָתָן, אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ. אִם נֶעֱקְרוּ חִטֶּיהָ הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁפּוֹתַחַת פִּיהָ וְצוֹוַחַת הֵן נִרְאִין חֲסֵרִין.

ד. אִם נִטְּלוּ קַרְנֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶן כְּלוּם. אֲבָל נִקְבָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קַרְנַיִם - כְּשֵׁרָה[5]. אִם נִפְגַּם הָעוֹר שֶׁחוֹפֶה אֶת גִּיד הַבְּהֵמָה. אִם נִפְגְּמָה הָעֲרָוָה שֶׁל נְקֵבָה. אִם נִפְגַּם הַזָּנָב מִן הָעֶצֶם, אֲבָל לֹא מִן הַפֶּרֶק[6]. אִם הָיְתָה רֹאשׁ הַזָּנָב מְפֻצָּל לִשְׁנַיִם בִּשְׁנֵי עֲצָמִים. אִם הָיָה בֵּין חֵלְיָא לְחֵלְיָא מְלֹא אֶצְבַּע בָּשָׂר. אִם הָיָה הַזָּנָב קָצָר. וְעַד כַּמָּה? בִּגְדִי: חֵלְיָא אַחַת - מוּם, שְׁתַּיִם - כָּשֵׁר. וּבְטָלֶה: אֹרֶךְ שְׁתֵּי חֵלְיוֹת - מוּם, הָיְתָה שָׁלֹשׁ - כָּשֵׁר. זְנַב הַגִּדִּי שֶׁהָיָה רַךְ וּמְדֻלְדָּל דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר. אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִן הַזָّנָב. אֲבָל אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִצַּלְעוֹתָיו - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ בַּגָּלוּי[7].

ה. בַּעֲלַת חָמֵשׁ רַגְלַיִם, אוֹ אֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם[8]. אִם הָיְתָה אַחַת מֵרַגְלָיו וְיָדָיו פְּרֻסָתָהּ עֲגֻלָּה כְּשֶׁל חֲמוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא סְדוּקָה וּפְרוּסָה. אִם הָיְתָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ קְלוּטָה כְּשֶׁל חֲמוֹר. וְזֶהוּ קָלוּט הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. אִם נִגְמְמוּ טְלָפֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט קָרוֹב לַבָּשָׂר[9].

ו. כָּל מוּם מִשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים מוּם הַמְּנוּיִין בִּבְהֵמָה[10] פּוֹסְלִין אוֹתָהּ מִן הַקָּרְבָּן. וְאִם נָפַל אֶחָד מֵהֶם בִּתְמִימָה שֶׁהִיא קֹדֶשׁ - תִּפָּדֶה וְתֵצֵא לְחֻלִּין[11]. חוּץ מִזָּקֵן[12] וְחוֹלֶה[13] וּמְזֹהָם[14], שֶׁאַף

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) כלומר, מומים כאלו שראויים להיות גם אצל אדם וגם אצל בהמה. 2) לדעת רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן (בכורות מ. ונדה כג.) אין זה אלא אם היה הדמיון בלובן שבעין שאין הדרך כן, אבל אם היה הדמיון בשחור שבעין, אין זה מום, כי כן הדרך להיות. ורבינו פסק כרב יהודה אמר שמואל ור' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, שלדבריהם אין הכרח לחלק, אלא אפילו אם היה הדמיון לאדם בשחור שבעין, הרי זה מום. 3) ודווקא אחת גדולה ואחת קטנה, אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות כשר בבהמה (שם ג:). ולפיכך כתב רבינו מום זה בין מומי בהמה, לפי שבאדם גם אם שתיהן גדולות או שתיהן קטנות, הרי זה מום, כמפורש בפרק ה מהלכות ביאת מקדש הלכה ו. 4) שהשפה והלחיים העליונות עודפות על התחתונות. 5) למזבח, שאין זה מום כלל. 6) בזנב יש עצם המורכב מכמה וכמה חוליות, ואם נחתך במקצת העצם, הרי זה מום, אבל אם נחתך קצת הפרק שהוא מקום החיבור של חוליה אחת עם השנייה, אין זה מום משום שכל זמן שלא נחתך לגמרי, הוא חוזר ומתרפא. 7) ספרא שם: "יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד או שבר רגל, מה אילו מיוחדין שמומן בגלוי ואין חוזרים, יצא שבר צלע שאין מומן בגלוי" ובתוספתא בכורות פרק ד "נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום, שנאמר (במומי אדם, שם כא, יח) עור או פסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי וכו'". 8) משנה בכורות מ. ומפרש שם רב הונא כי המדובר שהיתרון והחיסרון היו בידים, "בעלת חמש רגלים" היא שהיו לה שלש ידים ושתי רגלים, "אין לה אלא שלש רגלים" היינו, שהיו לה שתי רגלים ויד אחת, שבשני האופנים הנ"ל אינה אסורה אלא מטעם מום, אבל אם החיסרון והיתרון היו ברגלים, בלא זה אין להקריבן, שהרי היא טרפה. 9) ולא נעקרו לגמרי, ובכל זאת זה נחשב למום. 10) והם חמישים שנמנו בפרק ז מהלכות ביאת מקדש, ועשרים ושלושה שנמנו כאן. 11) משנה בכורות מא. "על אלו מומין וכו' ופסולי המוקדשים נפדין עליהן". כלומר, מצוה לפדותן ויצאו לחולין להתירם באכילה, אבל אסורים בגיזה ועבודה. 12) "שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד. 13) "כשהוא רועד מפני חליו וכשלון כוחו". 14) "הוא שריחו רע".

מתוך מהדורת וגשל

1 עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְקָרְבָּן[15] - אֵינוֹ נִפְדֶּה[16], אֶלָּא יְהִי קַיָּם
2 וְרוֹעֶה עַד שֶׁיִּוָּלֵד בּוֹ מוּם אַחֵר קָבוּעַ[17] מִשְּׁאָר הַמּוּמִין
3 וְיִפָּדֶה. וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהּ מוּם עוֹבֵר - אֵינָהּ
4 קְרֵבָה וְלֹא נִפְדִּית[18].
5 **ז.** אַרְבָּעָה מוּמִין עוֹבְרִים[19] יֵשׁ בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה, וְאֵלּוּ הֵן:
6 גָּרָב לַח[20]. חֲזָזִית[21] שֶׁאֵינָהּ מִצְרִית[22]. מַיִם שֶׁיּוֹרְדִין בָּעַיִן[23]
7 וְאֵינָן קְבוּעִין[24]. סַנְוֵרִין שֶׁאֵינָן קְבוּעִין[25].
8 **ח.** יֵשׁ שָׁם[26] אַרְבָּעָה חֲלָיִים אֲחֵרִים[27], אִם נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם
9 בִּבְהֵמָה - אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָהּ[28], לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִן הַמֻּבְחָר,
10 וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: מִבְּחַר נִדְרֶיךָ[29]. וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁבִּלְבֵּן עֵינוֹ
11 יַבֶּלֶת שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂעָר[30]. אִם נִגְמְמוּ קַרְנָיו אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר
12 מִזִּכְרוּתָן מְעַט סָמוּךְ לַבָּשָׂר[31]. אִם נִפְגְּמוּ חִטָּיו הַפְּנִימִיּוֹת[32].
13 אִם הָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ בַּקָּדָשִׁים - לֹא קְרֵבִין וְלֹא נִפְדִּין[33], אֶלָּא
14 יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[34]. וְאִם הִקְרִיבָן - יֵרָאֶה לִי
15 שֶׁהֲרָצוּ[35].
16 **ט.** וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה[36] אוֹ שֶׁהֵמִיתָה
17 אֶת הָאָדָם בְּעֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים[37] - לֹא קְרֵבָה וְלֹא
18 נִפְדִּית עַד שֶׁיִּוָּלֵד לָהּ מוּם קָבוּעַ.
19 **י.** בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ אַחַת מִן הַטְּרֵפִּיּוֹת[38] הָאוֹסְרוֹת אוֹתָהּ
20 בַּאֲכִילָה - אֲסוּרָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הַקְרִיבֵהוּ
21 נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה
22 לְקָרְבָּן - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ, שֶׁאֵין פּוֹדִין אֶת הַקֳּדָשִׁים
23 לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים[39], אֶלָּא יִרְעוּ עַד שֶׁיָּמוּתוּ וְיִקָּבְרוּ.
24 **יא.** נִשְׁחֲטָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה[40] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה.
25 וְכֵן אִם נִמְצָא אֶחָד מֵאֵיבָרֶיהָ הַפְּנִימִיִּין חָסֵר, אַף עַל פִּי
26 שֶׁאֵינָהּ טְרֵפָה, כְּגוֹן שֶׁנִּמְצֵאת בְּכֶלְיָא אַחַת[41] אוֹ שֶׁנִּטַּל
27 הַטְּחוֹל[42] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַמִּזְבֵּחַ וְתִשָּׂרֵף[43]. לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא
28 בַּעֲלַת מוּם, שֶׁאֵין חִסָּרוֹן שֶׁבִּפְנִים מוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין
29 מַקְרִיבִין חָסֵר כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם. וְכָל הַיָּתֵר
30 - כְּחָסֵר[44]. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצָא שָׁם שָׁלֹשׁ כֻּלְיוֹת אוֹ שְׁנֵי
31 טְחוֹלִים - פְּסוּלָה.
32 **יב.** אֵי זוֹ הִיא סַנְוֵרִין קְבוּעִים? כֹּל שֶׁשָּׁהָה שְׁמוֹנִים יוֹם וְלֹא
33 רָאָה. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[45]: בְּיוֹם שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים
34 מֵעֵת שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּוֹ, וּבְיוֹם אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים, וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים.
35 אִם רָאָה[46] - מוֹנִים לוֹ שְׁמוֹנִים מֵעֵת שֶׁפָּסְקָה הָרְאִיָּה.
36 **יג.** וּבַמֶּה יְוָדַע שֶׁהַמַּיִם קְבוּעִים? כְּשֶׁאָכְלָה[47] עֲשָׂבִים
37 לַחִים[48] מֵרֹאשׁ אֶדֶר עַד חֲצִי נִיסָן, וְאָכְלָה אַחֲרֵי כֵן עֲשָׂבִים
38 יְבֵשִׁים[49] אֱלוּל[50] וַחֲצִי תִּשְׁרֵי, וְלֹא נִתְרַפְּאָה - הֲרֵי אֵלּוּ מַיִם
39 קְבוּעִים[51].
40 **יד.** וְכַמָּה תֹּאכַל מֵעֲשָׂבִים אֵלּוּ הַלַּחִים בִּזְמַן הַלַּח וְהַיְבֵשִׁים

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

15) ומקור הדברים בגמרא שם ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, י) "מן הצאן - מן הכשבים או מן העזים, פרט לזקן חולה ומזוהם (דרשו מן הצאן ולא כל הצאן וכן כולם). 16) שם במשנה: "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ("שנפסל מן המזבח") ולא במדינה" לפי שאינם מומים גמורים. 17) כלומר, מום גמור וקבוע. 18) בכורות לז: ותמורה לג. "יכול יפדו על מום עובר, תלמוד לומר (ויקרא כז, יא) אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', מי שאינה קריבה כל עיקר (=נפדית) יצתה זו שאינה קריבה היום אלא למחר" (=שאינה נפדית). 19) אינם קבועים. 20) מין שחין שהוא לח בין מבפנים ובין מבחוץ, אבל אם היה יבש בפנים ובחוץ או יבש מבפנים ולח מחוץ, הרי הם מומים קבועים. 21) מין ילפת (=שחין). 22) כלומר, בכלל ילפת יש שני מינים: א) "חזזית מצרית" שהיא מכת שחין שבאה על מצרים והיא חזזית קשה וכעורה וזו היא ילפת האמורה בתורה בויקרא שם והיא יבשה בפנים ולחה בחוץ (בכורות שם), וזהו מום קבוע, ב) חזזית שאינה מצרית (=שלא הייתה במכת שחין במצרים) והיא לחה בין בחוץ ובין בפנים, והוא מום עובר הנזכר שם בבכורות במשנה "ואלו שאין שוחטין וכו' ובעל חזזית" (בכורות שם). 23) הגורמים לו לקות בראיה. 24) משנה שם מא. שלפעמים יסורו המים ויתפזרו ולא יעמדו, אבל הקבועים הוא מום גמור. 25) משנה שם מא. "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה חוורור והמים שאינם קבועים" ("שאינם קבועים" עולה גם על "המים" וגם על "חוורור"), "חוורור הוא שיעור שיטרד הראות מהעצבים האלו". וברש"י שם: "חוורור חולי הוא שיש טפין לבנות בעין". 26) מלת "שם" שגורה בפי רבינו. 27) ואינם מומין. 28) אף כי אינם מומים גמורים. 29) צריך להיות: "מבחר נדריכם". 30) אבל אם יש בו שיער הוא מום גמור. 31) שאין נחשב למום אלא אם נעקר ולא נשאר כלום, ובכל זאת אין מקריבין אותה, מטעם הנ"ל, שאין זה מובחר. 32) ראה למעלה הלכה ג, שאינו נחשב מום גמור אלא אם נעקרו חיטיו הפנימיות לגמרי, אבל אם נפגמו או נגממו, ולא נעקרו לגמרי, אין זה מום גמור. 33) "אין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה". 34) ויפדנו. 35) "דמבחר נדריך [נדריכם] שכתוב, הוא למצוה ולא לפסול". 36) כגון הרובע והנרבע והנעבד לעבודה זרה והמוקצה לעבודה זרה. 37) שאם היה על פי שני עדים - הבהמה נסקלת. 38) שאינן בכלל מום. 39) למדו כן ממה שנאמר (דברים יב, טו) "ואכלת" ולא לכלביך. 40) כלומר, אחת מן הטרפיות שבאברים הפנימיים. 41) בעלת כלייה אחת, ראה בפרק ח מהלכות שחיטה הלכה כה, שהיא מותרת באכילה. 42) שאינה טריפה, ומותרת באכילה. 43) משום ש"כל שפסולו בקדש בשריפה". 44) ראה בחולין נח: "כל יתר כנטול דמי". 45) כר' חנינא בן אנטיגנוס במשנה שם, ובגמרא (שם לט.) אמר רב נחמן בר יצחק "ובלבד שיהיו משולשים", וכפירוש רש"י שם שבודקים בימים כז, נד ופ, ולא כשיטת התוספות שם (שבודק בתחילת שמונים ובסוף שמונים ובאמצע שמונים שהוא יום מ). 46) באמצע השמונים ושוב פסקה ראייתו. 47) ראה להלן הלכה יד כמה היא צריכה לאכול מעשבים אלו. 48) תבן וחציר שגדלו במשך חדשי החורף. 49) שגדלו במשך חדשי הקיץ. אבל אכל קודם יבש ואחר כך לח, אינה מתרפאת בכך, ויתכן כי אין זה מים קבועים. 50) כל חודש אלול. 51) והוא מום קבוע, במשנה ובגמרא בכורות לח: "ואלו הן מים הקבועים אכל לח ויבש של גשמים (=שדה בעל שמסתפקת רק במי גשמים) הרי זה מום (שאם לא כן, הייתה האכילה הזאת מרפאה), בית השלחין (=שדה שמסתפקת גם במי גשמים וגם בהשקייה) אינו מום (כי העשבים האלו אינם מרפאים, ויתכן כי יש סיבה אחרת, שגרמה לעוורונה ולא משום שזה מים קבועים). ודגשמים נמי אכל יבש ואחר כך לח, אינו מום עד שיאכל יבש אחר הלח וישנו ג' חדשים וכו' אדר וחצי ניסן לח, אלול וחצי תשרי יבש". ויש

בִּזְמַן הַיָּבֵשׁ? כִּגְרוֹגֶרֶת[52] אוֹ יוֹתֵר[53] קֹדֶם סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה[54]
שֶׁל כָּל יָמִים בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֵלּוּ. וְצָרִיךְ שֶׁתֹּאכַל אוֹתָן
בְּכָל יוֹם אַחַר שְׁתִיָּה[55], וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת[56] בַּשֵּׁדֶה[57] בְּעֵת
אֲכִילָה, וְלֹא תִּהְיֶה לְבַדָּהּ, אֶלָּא הִיא וּבְהֵמָה אַחֶרֶת לְצָוֹת[58]
עִמָּהּ. אִם נַעֲשָׂה לָהּ כָּל אֵלּוּ וְלֹא נִתְרַפְּאַת - חֲרֵי אֵלּוּ קְבוּעִין
וַדַּאי; וְאִם חָסֵר אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - חֲרֵי זֶה סָפֵק[59], וְאֵינָהּ
קְרֵבָה[60] וְלֹא נִפְדֵּית[61].

טו. כֵּיצַד? אָכְלָה הַלַּח כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּאֲדָר כֻּלּוֹ וַחֲצִי נִיסָן,
וְאָכְלָה אַחֲרָיו הַיָּבֵשׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּחֲצִי נִיסָן וְאִיָּר, שֶׁנִּמְצָא
שֶׁאָכְלָה בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים עַל הַסֵּדֶר[62], אוֹ שֶׁאָכְלָה כִּגְרוֹגֶרֶת
אַחַר אֲכִילָה אוֹ קֹדֶם שְׁתִיָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה
לְבַדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּגִינָה הַסְּמוּכָה לָעִיר, וְלֹא נִתְרַפְּאַת -
מִכָּל אֵלּוּ סָפֵק קְבוּעִין אוֹ עוֹבְרִים[63]. לְפִיכָךְ, אִם הִטִּיל בָּהּ
מוּם אַחֵר - אֵינוֹ לוֹקֶה[64]. אָכְלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ בִּזְמַנֵּי הָאֲכִילָה
וְלֹא נִתְרַפְּאָה - חֲרֵי הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ.

טז. יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק[65], אִם לְמַפְרֵעַ הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ
מֵעֵת שֶׁבָּאוּ לָהּ הַמּוּמִים אוֹ מֵעֵת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ.
לְפִיכָךְ, הַפּוֹדֶה אוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ וְנֶהֱנָה
בְּאוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן אַחַר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ[66] - חֲרֵי זֶה סָפֵק
מוֹעֵל, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן מְעִילָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. אֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בְּעוֹף. וְכֵן אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה
בְּעוֹף. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'תְּמִים זָכָר' אֶלָּא בִּבְהֵמָה בִּלְבַד. בַּמֶּה
דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין קְטַנִּים; אֲבָל עוֹף שֶׁיָּבֵשׁ גַּפּוֹ אוֹ
נִסְמֵית עֵינוֹ אוֹ נִקְטְעָה רַגְלוֹ - אָסוּר לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאֵין
מַקְרִיבִין חָסֵר כְּלָל. וְכֵן אִם נוֹלַד בּוֹ אַחַת מִן הַטְּרֵפוֹת
שֶׁאוֹסְרִין אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - חֲרֵי זֶה נִפְסָל לְקָרְבָּן.

ב. תּוֹרִים קְטַנִּים - פְּסוּלִין, וּבְנֵי יוֹנָה גְּדוֹלִים - פְּסוּלִין;
שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה. תְּחִלַּת הַצְּהוּב בָּזֶה
וּבָזֶה - פָּסוּל. וְעַד מָתַי יִהְיוּ בְּנֵי יוֹנָה כְּשֵׁרִים? כָּל זְמַן
שֶׁעוֹקֵר כָּנָף וּמִתְמַלֵּא מְקוֹם עִקָּרוֹ דָּם. וְהַתּוֹרִים כְּשֵׁרִים
מִשֶּׁיִּזְהָבוּ.

ג. הַטֵּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְךָ מוּם גָּדוֹל
מֵהֶן - חֲרֵי הֵן פְּסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ מִדֶּרֶךְ אַחֶרֶת: לְפִי שֶׁהֵן סְפֵק
זָכָר סְפֵק נְקֵבָה - חֲרֵי הֵן כְּמִין אַחֵר. וּבַקָּרְבָּנוֹת נֶאֱמַר: זָכָר
תָּמִים וּנְקֵבָה תְּמִימָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה זָכָר וַדַּאי אוֹ נְקֵבָה
וַדָּאִית. לְפִיכָךְ אַף הָעוֹף שֶׁהוּא טֵמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס פָּסוּל
לַמִּזְבֵּחַ.

ד. וְכֵן הַכִּלְאַיִם וְיוֹצֵא דֹּפֶן וּמְחֻסַּר זְמַן פְּסוּלִים, אַף עַל פִּי
שֶׁאֵין בָּהֶם מוּם. שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז - עַד שֶׁיִּהְיֶה
כָּל מִין וָמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מְעֹרָב מִכֶּבֶשׂ וָעֵז. כִּי
יִוָּלֵד - פְּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן. וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים - פְּרָט לְמְחֻסַּר
זְמַן. תַּחַת אִמּוֹ - פְּרָט לְיָתוֹם, שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ.

ה. הַנִּדְמֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם - חֲרֵי הוּא פָּסוּל
לַמִּזְבֵּחַ. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁיָּלְדָה כְּמִין עֵז, וְעֵז שֶׁיָּלְדָה כְּמִין
כֶּבֶשׂ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְצָת סִימָנִין, הוֹאִיל וְהוּא דּוֹמֶה
לְמִין אַחֵר - פָּסוּל כְּבַעַל מוּם קָבוּעַ; שֶׁאֵין לְךָ מוּם קָבוּעַ
גָּדוֹל מִן הַשִּׁנּוּי.

ו. וְכֵן הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע וְהַמַּקְצֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה וְהַנֶּעֱבָד, אַף
עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה - חֲרֵי הֵן פְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.
שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם - כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה פָּסוּל.
וּבַעֲבֵרָה הוּא אוֹמֵר: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה
כְּתִיב: כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ. וְכֵן בְּהֵמָה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם -
חֲרֵי הֵן כְּרוֹבֵעַ אוֹ נִרְבָּע וּפְסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ.

ז. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל הַפְּסוּלִין הָאֵלּוּ רְאוּיִין
לַמִּזְבֵּחַ לְקָרְבָּן, אִם עָבַר וְהִקְרִיבָן - אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה,
לְפִי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה אַזְהָרָתָן. אֲבָל אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב
אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהַמַּקְרִיב אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד
- לוֹקֶה אַחַת; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב.
וּמִפְּנֵי מָה לוֹקֶה אַחַת עַל שְׁנֵיהֶן? מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּלַאו אֶחָד.

ח. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה,

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

להבין למה לא הזכיר רבינו כאן כי רק לח ויבש של גשמים (=בעל) היא רפואה, ולא לח ויבש של שלחין? 52) כתאנה יבשה. 53) שם בגמרא "וכמה מאכילין אותו? אמר רבי יוחנן משום רבי פינחס בן ערובא כגרוגרת" ובפירוש רבינו גרשון "אפילו כגרוגרת וכו' דיו לבדיקה". 54) בגמרא שם: "בעי במערבא כגרוגרת בסעודה ראשונה או דלמא בכל סעודה וסעודה, אם תמצי לומר בסעודה ראשונה, קודם אכילה או לאחר אכילה, קודם אכילה וודאי מעלי ליה כסמא, לאחר אכילה מאי". ורבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" שבגמרא פסק כאן שמספיק רק בסעודה ראשונה (ראה לחם משנה) ופוסק שצריך קודם אכילה, כדברי הגמרא שבזה יש בוודאי מרפא, אבל לאחר אכילה ספק הוא, כי לא נפשט האיבעיא שם. 55) שם לט. "קודם שתייה או לאחר שתייה, קודם שתייה וודאי מעלי' לי' כשערי לאחר שתייה מאי". 56) לא קשורה. 57) שאין רפואה זו מועלת אלא בשדה, אבל אם הייתה בעיר לא מועילה רפואה זו כלל וכלל. ורק בגינה הסמוכה לעיר הדבר בספק. 58) כלומר, בצוותא עמה, וגם זה שם "עם חברו וודאי מעלי ליה, לבדו מאי". 59) שמא אין זה מים קבועים, והסיבה לעוורונה היא אחרת ומה שלא נתרפאה משום שלא עשו לה את הטיפול הנכון. 60) כי אף אם המים אינם קבועים בכל אופן הוא מום עובר ואין מקריבים בהמה בעלת מום עובר. 61) כי ייתכן שאין המים קבועים, ובמום עובר אינה נפדית. 62) כלומר, שלושה חדשים רצופים. ולא כמו שאמרנו למעלה: מאדר עד חצי ניסן, ומאלול עד חצי תשרי. 63) שהרי בגמרא שם נסתפקו בכל הדברים האלו אם הם מרפאין או לא, ולא נפשט הספק. משום כך הוא ספק קבועים או עוברים, שייתכן שיש כאן סיבה אחרת לעוורונה. ודברים אלו אינם רפואה לזה. 64) שמא היא בעלת מום קבוע והמטיל בה מום אחר אינו לוקה. 65) שם לט. "בעי מיניה פינחס אחוה דמר שמואל משמואל, אכל ולא איתסי, למפרע הוי מומא או מכאן ולהבא הוי מומא, נפקא מינה למימעל בפדיונו אי אמרת למפרע הוא מומא מעיל ואי מכאן ולהבא הוי מומא לא מעיל", ולא נפשטה הבעיא. 66) כלומר, אפילו נהנה אחר שנתייאשו מרפואתה, הרי זה ספק, כיוון שנפדה לפני שנתייאשו מרפואתה (ולא כמו שנראה מדברי רש"י שם שלאחר בדיקתן וודאי מעל, ראה רש"ש שם).

שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה. וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּחֻסַּר זְמַן פָּסוּל, אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא לַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וְלֹא נִרְצָה הַקָּרְבָּן.

ט. תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, שֶׁהֵן כִּמְחֻסַּר זְמַן בַּבְּהֵמָה, וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן - הַכֹּל כְּבַעַל מוּם; וְהַמַּקְרִיבָן - אֵינוֹ לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהַקָּרְבָּן פָּסוּל וְלֹא נִרְצָה.

י. הַמַּקְדִּישׁ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס וּטְרֵפָה וְכִלְאַיִם וְיוֹצֵא דֹּפֶן לַמִּזְבֵּחַ - חֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ עִצִּים וַאֲבָנִים, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עַל גּוּפָן, וַחֲרֵי הֵן חֵלִין לְכָל דָּבָר, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶם כָּל קָרְבָּן שֶׁיִּרְצֶה. וְאֵינָן כְּבַעַל מוּם, שֶׁבַּעַל מוּם יֵשׁ בְּמִינוֹ קָרְבָּן. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וּמַקְצֶה וְנֶעֱבָד וְאֶתְנָן וּמְחִיר - חֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְיִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם קָבוּעַ וְיִפְּדוּ עָלָיו. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ מְחֻסַּר זְמַן - חֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. נִמְצְאוּ כָּל הָאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ חֲרֵי הֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: בַּעַל מוּם. וְשֶׁאֵינוֹ מִן הַמֻּבְחָר. וּמְחֻסַּר אֶבֶר מִבִּפְנִים. וּטְרֵפָה. וְכִלְאַיִם. וְיוֹצֵא דֹּפֶן. וְרוֹבֵעַ. וְנִרְבָּע. וְשֶׁהִמִּית הָאָדָם. הַנֶּעֱבָד. הַמַּקְצֶה. הָאֶתְנָן. הַמְּחִיר. מְחֻסַּר זְמַן.

יב. כָּל הָאֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. אֲפִלּוּ נִתְעָרֵב אֶחָד בְּרִבּוֹא - נִפְסַד הַכֹּל וְנִפְסָל לַמִּזְבֵּחַ. וְכֵלָּן וַלְדוֹתֵיהֶן מֻתָּרִין לַמִּזְבֵּחַ; חוּץ מִוְּלַד נִרְבַּעַת וְנֶעֱבֶדֶת וּמַקְצִית וְשֶׁהִמִּיתָה אֶת הָאָדָם, שֶׁוְּלָדָן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹתָן.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ שֶׁהִמִּיתָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, שֶׁחֲרֵי הַוָּלָד מָצוּי עִמָּהּ בְּעֵת שֶׁנִּפְסְלָה וְהָיָה כְּאֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ; אֲבָל אִם נִתְעַבְּרָה אַחַר שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ אַחַר שֶׁהִמִּיתָה - חֲרֵי וְלָדָהּ כָּשֵׁר לַמִּזְבֵּחַ. אֲפִלּוּ נִרְבְּעָה כְּשֶׁהִיא מֻקְדֶּשֶׁת וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם נִרְבְּעָה וְהִיא חֵלִין וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ וְנִתְעַבְּרָה, שֶׁוְּלָדָהּ מֻתָּר. וְכֵן אֶפְרוֹחַ בֵּיצַת טְרֵפָה מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ.

יד. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקֶמָה - חִטֶּיהָ מֻתָּרִין לְמִנְחוֹת, שֶׁחֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וְנִדְמוּ לְוַלְדוֹת שֶׁל אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ שֶׁהֵן מֻתָּרִין. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינֵי עֲבוֹדָה זָרָה - מֻתֶּרֶת לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁחֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ.

טו. לוֹקְחִין כָּל הַקָּרְבָּנוֹת מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם לֹא מִשּׁוּם רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וְלֹא מִשּׁוּם מַקְצֶה וְנֶעֱבָד, עַד שֶׁיְּיֻדַּע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה נִפְסָל. חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מֵעַמְּלֵקִי הֶבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. אֶחָד הַבְּהֵמָה וְאֶחָד הָעוֹף שֶׁנִּרְבַּע אוֹ שֶׁהִמִּית אֶת הָאָדָם אוֹ הֶקְצָה אוֹ נֶעֱבַד - הַכֹּל פָּסוּל לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

ב. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע וְשֶׁהִמִּית אֶת הָאָדָם, אִם הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים - חֲרֵי הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף נִסְקָלִין וּבְשָׂרָן אָסוּר בַּהֲנָאָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאֵלּוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַגָּבוֹהַּ. וּבַמֶּה אָמְרוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ? כְּשֶׁהָיוּ מֻתָּרִין לְהֶדְיוֹט. כְּגוֹן שֶׁהָיָה שָׁם עֵד אֶחָד בִּלְבַד וְהַבְּעָלִים שׁוֹתְקִין, אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵד כְּלָל. הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד וְהַבְּעָלִים מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ - חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין אַף לַמִּזְבֵּחַ.

ג. בְּהֵמָה שֶׁשִּׁחֲקוּ בָּהּ וְהִגִּיחוּהָ עַד שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם - חֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה לַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כַּאֲנוּסָה. אֵין הַבְּהֵמָה נִפְסֶלֶת מִשּׁוּם רוֹבֵעַ אוֹ נִרְבָּע עַד שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם שֶׁרָבְעָהּ בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד. בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין עוֹבֵד כּוֹכָבִים [בֵּין] עֶבֶד, הוֹאִיל וּרְבָעָהּ אָדָם נִפְסְלָה. וְאִם הָאָדָם הוּא שֶׁנִּרְבַּע מִן הַבְּהֵמָה - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת עַד שֶׁתִּהְיֶה הָאִשָּׁה הַנִּרְבַּעַת בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אוֹ יִהְיֶה הָאִישׁ הַנִּרְבָּע בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד.

ד. מֵאֵימָתַי תִּפָּסֵל הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף מִשּׁוּם מֻקְצֶה? מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ בָּהֶן הַכְּמָרִים מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁיִּגְזְזוּ אוֹתָהּ אוֹ יַעַבְדוּ בָּהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל בִּדְבָרִים אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֻקְצֶה, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה.

ה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, בֵּין שֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשָׁהּ בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשָׁהּ - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַמִּזְבֵּחַ. אֲבָל הַמֻּקְצֶה, אִם הָיָה שֶׁלּוֹ וְהֻקְצָה קֹדֶם שֶׁיַּקְדִּישׁ - נִפְסַל; הֻקְצָה שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁהֻקְצָה שֶׁלּוֹ אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁוֹ - חֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁאֵין אָדָם מַקְצֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

ו. הַנֶּעֱבָד, בֵּין שֶׁעָבַד שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשׁ בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשׁ - חֲרֵי זֶה אָסוּר; וְיִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדֶה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהַנֶּעֱבָד - הוּא וְכֹל מַה שֶּׁעָלָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ; שֶׁכָּל צִפּוּי נֶעֱבָד אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. אֲבָל הַמֻּקְצֶה - הוּא אָסוּר, וּמַה שֶּׁעָלָיו מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ.

ז. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה - חֲרֵי אֲבָנָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ בְּאַרְצוֹ - חֲרֵי מֵימָיו פְּסוּלִין לְנַסֵּךְ. אֲשֵׁרָה שֶׁבָּטְלָה - אֵין מְבִיאִין מִמֶּנָּה גְּזָרִים לַמַּעֲרָכָה. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לִבְהֵמָה - כְּשֵׁם שֶׁנִּפְסְלָה לַמִּזְבֵּחַ, כָּךְ צֶמֶר שֶׁלָּהּ פָּסוּל לְבִגְדֵי כְּהֻנָּה, וְקַרְנֶיהָ פְּסוּלִין לַחֲצוֹצְרוֹת, וְשׁוֹקֶיהָ לַחֲלִילִין, וּבְנֵי מֵעֶיהָ לְנִימִין, הַכֹּל פָּסוּל.

ח. כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא יֵעָשֶׂה לִמְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה. אֵי זֶהוּ אֶתְנָן? הָאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה בִּשְׂכָרֵךְ. אֶחָד זוֹנָה כּוּתִית אוֹ שִׁפְחָה אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁהִיא עֲרָוָה עָלָיו אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין. אֲבָל הַפְּנוּיָה, אֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר. וְכֵן אִשְׁתּוֹ נִדָּה - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲרָוָה.

ט. נָשָׂא אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין - כֹּל שֶׁיִּתֵּן לָהּ מֵחֲמַת בְּעִילָה חֲרֵי זֶה אֶתְנָן וְאָסוּר. וְהַזְּכוּר - אֶתְנַנּוֹ אָסוּר. נָתְנָה הָאִשָּׁה אֶתְנָן לַבּוֹעֵל - חֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֶתְנָן.

י. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ דָּבָר זֶה וְתָלִין שִׁפְחָתְךָ אֵצֶל עַבְדִּי הָעִבְרִי - חֲרֵי זֶה אֶתְנָן. וְהוּא שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים - חֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְהוּא הַדִּין בְּאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה וְהַבְּעָלֵי לִפְלוֹנֵי הַיִּשְׂרְאֵלִי - חֲרֵי זֶה אֶתְנָן.

יא. פָּסַק עִם הַזּוֹנָה לִתֵּן לָהּ טָלֶה אֶחָד וְנָתַן לָהּ הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ נָתַן אֶלֶף - כֻּלָּן אֶתְנָן וַאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ. נָתַן לָהּ אִתְנַנָּהּ וְלֹא בָּא עָלֶיהָ, אֶלָּא אָמַר לָהּ: יְהִי אֶצְלֵךְ עַד שֶׁאָבוֹא עָלַיִךְ - כְּשֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יֵאָסֵר. קָדְמָה וְהִקְרִיבַתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ - כָּשֵׁר. [וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת קָרְבָּן - יָצְאָה יְדֵי חוֹבָתָהּ.] וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לָהּ בָּעֵת שֶׁנָּתַן: אִימָתַי שֶׁתִּרְצִי לִי קְנִי אוֹתוֹ מֵעַכְשָׁיו; אֲבָל אִם לֹא אָמַר לָהּ כֵּן - אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַקְרִיב דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהּ.

יב. קָדְמָה וְהִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא אֶתְנָן, הוֹאִיל וּבָא עָלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּקְרִיבֶנּוּ, אוֹ אֵינוֹ אֶתְנָן, שֶׁהֲרֵי הִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם בִּיאָה. לְפִיכָךְ לֹא יִקְרַב, וְאִם קָרַב - נִרְצָה.

יג. בָּא עָלֶיהָ וְלֹא נָתַן לָהּ, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכוּתִית שֶׁאָמַר לָהּ: הִבָּעֲלִי לִי בְּטָלֶה זֶה, שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מְשִׁיכָה, אוֹ בְּיִשְׂרְאֵלִית שֶׁהָיָה הַטָּלֶה בַּחֲצֵרָהּ וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא אֶתֵּן לָךְ מָעוֹת בְּיוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי הוּא שֶׁלָּךְ; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ 'הִבָּעֲלִי לִי בְּטָלֶה' סְתָם, וּבָא עָלֶיהָ, וּלְאַחַר זְמַן שָׁלַח לָהּ טָלֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֶתְנָן.

יד. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם אֶתְנָן וּמְחִיר אֶלָּא גּוּפָן, לְפִיכָךְ אֵינוֹ חָל אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי לִקְרַב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כְּגוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְתוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה וְיַיִן וְשֶׁמֶן וְסֹלֶת. נָתַן לָהּ מָעוֹת וְלָקְחָה בָּהֶן קָרְבָּן - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

טו. נָתַן לָהּ חִטִּים וַעֲשָׂאָתַן סֹלֶת, זֵיתִים וַעֲשָׂאָתַן שֶׁמֶן, עֲנָבִים וַעֲשָׂאָתַן יַיִן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים, שֶׁכְּבָר נִשְׁתַּנּוּ. נָתַן לָהּ בְּהֵמַת קָדָשִׁים בְּאִתְנַנָּהּ - לֹא נֶאֱסְרָה לַמִּזְבֵּחַ. וַאֲפִלּוּ מִנָּהּ אוֹתָהּ עַל פִּסְחוֹ וְעַל חֲגִיגָתוֹ בְּאִתְנַנָּהּ - לֹא נִפְסְלוּ הַמֻּקְדָּשִׁין, שֶׁכְּבָר זָכָה בָּהֶן גְּבוֹהַּ מִשָּׁעָה שֶׁהִקְדִּישָׁן. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ - לֹא פְּסָלוֹ, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים. אֲבָל אִם נָתַן לָהּ עוֹפוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻקְדָּשִׁין - אֶתְנָן חָל עֲלֵיהֶם וַאֲסוּרִים. וּמִדִּבְרֵי קַבָּלָה הוּא דָּבָר זֶה.

טז. אֵי זֶה הוּא מְחִיר כֶּלֶב? זֶה הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַא לְךָ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה. וְכֵן אִם הֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּכַמָּה בְּהֵמוֹת אוֹ עוֹפוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת לַמִּזְבֵּחַ.

יז. שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁחָלְקוּ, זֶה לָקַח עֲשָׂרָה טְלָאִים וְזֶה לָקַח תִּשְׁעָה וְכֶלֶב אֶחָד - שֶׁעִם הַכֶּלֶב מֻתָּרִין; אֲבָל הָעֲשָׂרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: אִם יֵשׁ אֶחָד מֵהֶם דָּמוֹ כִּדְמֵי הַכֶּלֶב אוֹ יָתֵר עַל דְּמֵי הַכֶּלֶב - מוֹצִיאוֹ מִן הָעֲשָׂרָה כְּנֶגֶד הַכֶּלֶב וְיִהְיֶה מְחִירוֹ, וּשְׁאָרָן מֻתָּרִים; וְאִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן דָּמָיו פְּחוּתִין מִדְּמֵי הַכֶּלֶב - הֲרֵי הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן אֲסוּרִים.

יח. נִשְׁתַּנָּה הַמְּחִיר, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּחִטִּים וְנַעֲשׂוּ סֹלֶת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. אֶתְנָן כֶּלֶב וּמְחִיר זוֹנָה - מֻתָּרִין. אֶתְנָן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב - מֻתָּרִין לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי הֵן מִשְׁתַּנִּין. אֲבָל גּוּפָן שֶׁל אֶתְנָן לֹא יַעֲשֶׂה רִקּוּעִין לַבַּיִת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל נֶדֶר - לְהָבִיא אֶת הָרִקּוּעִים.

יום רביעי כ"א תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. שְׁאוֹר[1] וּדְבַשׁ[2] אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[3], וְאֵסוּרָן בְּכָל שֶׁהֵן[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ וְגוֹמֵר. וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אִם הִקְטִירָן עִם הַקָּרְבָּן אוֹ לְשֵׁם קָרְבָּן[5]. וְאֶחָד הַמַּקְטִיר עַצְמָן אוֹ הַמַּקְטִיר תַּעֲרֹבֶת שֶׁלָּהֶן - לוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ[6]. וְאִם הִקְטִיר שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּלַאו אֶחָד[7].

ב. נָפַל מֵהֶם כָּל שֶׁהוּא בַּקְּטֹרֶת - נִפְסְלָה[8]. וְאִם הִקְטִיר מִמֶּנָּה בַּהֵיכָל[9] - לוֹקֶה[10]. וְאֵין הַקְּטָרָה פְּחוּתָה מִכְּזַיִת.

ג. הֶעֱלָה שְׂאוֹר אוֹ דְבַשׁ בִּפְנֵי עַצְמָן[11] לַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁם עֵצִים - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ - לְרֵיחַ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) דבר המחמיץ אחרים. והוא הדין לחמץ (=שנחמץ על ידי אחרים). 2) "כל מתיקת פרי קרוייה דבש" ו"הוא שם כולל לדבש הידוע (=דבש דבורים), וכן דבש תמרים שהוא סתם הדבש של תורה, וכן מוהל היוצא מן הפירות המתוקים". והוכרח לפרש כן, מפני שאמרה התורה "כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו', קרבן ראשית (=ביכורים) תקריבו אותם לה'". ואם הדבש הנאמר הוא דבש דבורים מהו זה שנאמר "קרבן ראשית תקריבו אותם", והלא ביכורים אינם אלא מפירות שבעת המינים ולא דבש דבורים. 3) בקטורת אינו חייב אלא במזבח הפנימי. 4) בספרא פרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יב הלכה ד): "אין לי אלא המרובה, המועט מניין? תלמוד לומר כל שאור וכו' וכל דבש". וכן הוא במנחות נח. והמדובר כשההקטרה הייתה בכזית, כגון שהקטירו ביחד עם הכל־שהוא הזה גם דבר המותר להקטרה, וכזעירי בפסחים מג: שהרי פסק רבינו להלן הלכה ב, שאין הקטרה פחותה מכזית וכגון שהאיסור וההיתר ניכרים כל אחד ואחד בפני עצמם, שאם לא כן היינו תערובת. 5) כלומר, או שהקטירן עם הקרבן ואפילו נתכוון לשם עצים, או שהקטירן בפני עצמן ובלבד שיתכוון לשם הקרבן ולא לשם עצים. ראה להלן הלכה ג ובכסף משנה שם. 6) כלומר, על דבש בפני עצמו ועל שאור בפני עצמו, אם הקטירן בנפרד. 7) כרבא במנחות שם: "אתמר המעלה שאור ודבש על גבי המזבח אמר אביי לוקה משום שאור ולוקה משום דבש וכו', רבא אמר אין לוקין על לאו שבכללות, איכא דאמרי חדא מיהא לקי ואיכא דאמרי חדא נמי לא לקי וכו'", ופוסק כאיכא דאמרי הראשון. והראב"ד השיג על רבינו. 8) בכריתות ו. בברייתא: "ואם נתן בה דבש פסלה", אבל בירושלמי יומא פרק ד מהלכות כלי המקדש הלכה ח. "ומשמע שהטעם הוא משום שנאמר לא תקטירו ואם כן אין חילוק בין שאור לדבש, ולא נקט תנא דבש אלא מפני שהוא יפה לקטורת. כמו שאמרו בירושלמי שם אילו היה נותן לתוכה מעט דבש לא היה כל העולם כולו יכול לעמוד בריחה" (כסף משנה). 9) על המזבח הפנימי שבהיכל, שעליו מקטירין הקטורת בכל יום. 10) כלומר, מלבד מה שהוא לוקה על שהקטיר דבש או שאור (שהוא אפילו על מזבח החיצון), הוא לוקה גם על שהקטיר על מזבח הזהב קטורת זרה, שנאמר (שמות ל, ט) "לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה". 11) אבל העלה שאור או דבש עם הקרבן, אפילו לשם עצים, חייב.

מתוך מהדורת וגשל

1 נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה, אֲבָל אַתָּה מַעֲלֶה לְשֵׁם עֵצִים. אֲפִלּוּ
2 הִקְטִיר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהַקְטָרָה[12] בְּדֶבֶשׁ אוֹ בִּשְׂאוֹר,
3 הוֹאִיל וְהוּא מִן הַקָּרְבָּן - לוֹקֶה[13].
4 **ד.** כֵּיצַד? הַמַּעֲלֶה מִבְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם[14] אוֹ מִבְּשַׂר קָדָשִׁים
5 קַלִּים[15] אוֹ מִשְּׁיָרֵי הַמְּנָחוֹת[16] אוֹ מִמּוֹתַר הָעֹמֶר[17] אוֹ מֵחַטַּאת
6 הָעוֹף[18] אוֹ מִלֶּחֶם הַפָּנִים[19] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[20] אוֹ מִלּוֹג שֶׁמֶן שֶׁל
7 מְצֹרָע[21], הַמַּעֲלֶה כְּזַיִת מֵאַחַת מֵאֵלּוּ בְּחָמֵץ אוֹ בִּדְבַשׁ, בֵּין
8 לַמִּזְבֵּחַ בֵּין לַכֶּבֶשׁ[22] - לוֹקֶה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל אֵלּוּ רְאוּיִין
9 לְהַקְטָרָה, הוֹאִיל וְהֵן קְרוּיִין קָרְבָּן - חַיָּב עֲלֵיהֶן[23]; שֶׁנֶּאֱמַר:
10 קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיְיָ וְגוֹמֵר[24].
11 **ה.** וְכֵן אָסוּר[25] לְהַקְטִיר עַל הַמִּזְבֵּחַ[26] דָּבָר מִכָּל דְּבָרִים אֵלּוּ
12 שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְהַקְטָרָה, כְּגוֹן בְּשַׂר חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וּשְׁיָרֵי
13 מְנָחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל דָּבָר
14 שֶׁמִּקְצָתוֹ לָאִשִּׁים - הֲרֵי שְׁאָרִיתוֹ בְּבֵל תַּקְטִירוּ[27].
15 **ו.** הַמַּקְטִיר אֵיבְרֵי בְּהֵמָה טְמֵאָה[28] עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה.
16 וְאַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר הַקְרָבָתָהּ מִכְּלַל עֲשֵׂה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: מִן
17 הַטְּהוֹרָה אֶכֹל[29] וּמִן הַטְּהוֹרָה הַקְרֵב[30], הָא טְמֵאָה לֹא תֹאכַל
18 וְלֹא תַּקְרִיב - כְּשֵׁם שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילַת הַטְּמֵאָה הַבָּא מִכְּלַל
19 עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ, כָּךְ לוֹקֶה עַל הַקְרָבָתָהּ[31]. אֲבָל
20 הַמַּקְרִיב אֵיבְרֵי חַיָּה טְהוֹרָה - עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[32].
21 וּמִנַּיִן שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה? שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן
22 הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם, הָא מִן הַחַיָּה לֹא תַּקְרִיבוּ[33];
23 וְלֵאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה.
24 **ז.** הַגּוֹנֵב אוֹ הַגּוֹזֵל וְהִקְרִיב הַקָּרְבָּן - פָּסוּל[34], וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

12) ראה למעלה הלכה א שאינו חייב אלא אם הקטירן עם הקרבן או לשם קרבן, וכאן המדובר כשהבעיר הדבש לשם עצים, ביחד עם בשר חטאת. 13) מקור דברי רבינו בספרא פרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יב הלכה ו): "ומנין המעלה מבשר חטאת וכו' והקטירם מן השאור ומן הדבש עובר בלא־תעשה, תלמוד לומר כי כל שאור וכל דבש וכו'. 14) שהם נאכלין לכהנים. 15) שלמי יחיד, תודה, מעשר בהמה ופסח, שנאכלים לבעלים, ובכור הנאכל לכהנים. 16) כי "כל המנחות הקריבות לגבי המזבח נקמצות ומקטיר הקומץ כולו על המזבח והשאר נאכל לכהנים". 17) הנאכל לכהנים כשיירי כל המנחות. 18) הנאכלת לכהנים. ומקור דבר זה במנחות נח. "בעי רמי בר חמא מרב חסדא, המעלה מבשר חטאת העוף על גבי מזבח מהו, כל שממנו לאישים אמר רחמנא והאי אין ממנו לאישים (שהרי אין למזבח אלא דמה, וכולה לכהנים), או דלמא כל ששמו קרבן והאי נמי שמו קרבן, כתנאי, ר' אליעזר אומר שממנו לאישים, רבי עקיבא אומר כל ששמו קרבן, מאי בינייהו - בשר חטאת העוף איכא בינייהו". וסובר רבינו כי המדובר כאן כשמעלה בשר חטאת העוף עם שאור או דבש, כנ"ל. ופסק כרבי עקיבא. 19) כי לחם הפנים נאכל כולו לכהנים ואינו קרב לגבי המזבח. 20) כי הן נאכלות לכהנים. 21) כי שיירי לוג השמן נאכלים לזכרי כהונה. ומקור דבר זה בגמרא מנחות הנ"ל "כתנאי וכו' בשר חטאת העוף איכא בינייהו, רב אמר לוג שמן של מצורע איכא בינייהו, דתני לוי "כל קרבנם" לרבות לוג שמן של מצורע". ופסק רבינו כרבי עקיבא, כנ"ל. 22) ולמדו כן ממה שנאמר "ואל המזבח לא יעלו" - אחד מזבח ואחד כבש. 23) אף כי בספרא שם למדו זאת ממה שנאמר (שם, יא) "לא תקטירו ממנו אשה לה'", כל שיש ממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו - אין זה אלא לרבי אליעזר אבל לרבי עקיבא (מנחות נח.) "כל ששמו קרבן, ואפילו אין ממנו לאישים - חייב". 24) ולפני זה נאמר (שם, יא) "לא תקטירו ממנו אשה לה'", כל ששמו קרבן לא תקטירו ממנו. 25) לדעת הכסף משנה (למעלה הלכה ג) אין כאן אלא איסור בלבד, אבל מלקות אין כאן, לפי שעיקר הכתוב הוא במעלה שאור ודבש. 26) דווקא על המזבח ולא על הכבש, כי רק לשאור ודבש נתרבה כבש כמזבח, ולא לדבר אחר. ומה שאמרו במנחות נז: "המעלה מכולם על גבי הכבש ר' יוחנן אמר חייב ר' אלעזר אומר פטור", מפרש רבינו שהמדובר במעלה אותם עם שאור ודבש לשם עצים. ופסק כרבי יוחנן, אבל במעלה דברים אלו לחוד בלא שאור ודבש, הכל מודים כי אין כבש כמזבח. 27) אף על פי שלעניין שאור ודבש פסק רבינו (למעלה הלכה ד) כרבי עקיבא ש"כל שהוא קרבן חייב עליהן" - בבשר חטאת לחוד, אין הדבר כן. 28) חמור, סוס וגמל וכו'. 29) שנאמר (דברים יד, ו) "וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו". 30) שנאמר "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם". 31) בזבחים שם אמרו: "אתמר המעלה אברי בהמה טמאה על גבי המזבח, ריש לקיש אמר לוקה, רבי יוחנן אמר אינו לוקה. ריש לקיש אמר לוקה, טהורה אין טמאה לא, ולאו הבא מכלל עשה לוקין עליו, ורבי יוחנן אמר אין לוקין עליו, לאו הבא מכלל עשה אין לוקין עליו. מותיב רבי ירמיה, אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, ולאו הבא מכלל עשה עשה, אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא, אסברא לך באברי בהמה טמאה דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי בחיה וכו'". ומפרש רש"י שקושיית ר' ירמיה היא על ריש לקיש, וזו לשונו בדיבור המתחיל ולאו הבא מכלל עשה עשה: "כך היא שנוייה וכו' ומסקינן בלא תעשה מנלן, תלמוד לומר אך את זה לא תאכלו אלמא מדאיצטריך לא תעשה אחריה, לאו אזהרה היא", ובדיבור המתחיל דכולי עלמא לא פליגי: "דעשה הוא דאיכא ותו לא", אבל לדעת רבינו קושיית ר' ירמיה היא על ר' יוחנן, שכיוון שנאמר אותה תאכלו, משמע נמי אתה תקריבו, שכל שאסר להדיוט אסור לגבוה, אם כן ממילא כיוון שהאכילה בלא תעשה - הוא הדין להקרבה, ומתרץ: באברי בהמה טמאה כולי עלמא לא פליגי שהוא בלאו, שלמדים הקרבה מאכילה. 32) בזבחים שם: "כי פליגי בחיה, והכי אתמר רבי יוחנן אמר עובר בעשה, ריש לקיש אמר אינו עובר בלא כלום, ר' יוחנן אמר עובר בעשה, בהמה (=מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם") אין, חיה לא, ריש לקיש אמר וכו' ההוא למצוה בעלמא". ופסק רבינו כרבי יוחנן. 33) ספרא ויקרא (דבורא דנדבה פרשה ב הלכה ו): "בהמה יכול אף החיה שהיא קרוייה בהמה, שנאמר וכו' תלמוד לומר בקר וצאן אין לך בבהמה אלא בקר וצאן, יכול לא יביא ואם הביא כשר וכו', תלמוד לומר בקר וצאן תקריבו, ואין לך בבהמה אלא בקר וצאן בלבד, הא למה זה דומה למי שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חטים, הא אם הוסיף זה על החטים, הרי זה עובר על דבריו". 34) שנאמר "אם עולה קרבנו" ולמדו מזה (בבא קמא סו: סז) - "קרבנו ולא הגזול".

1 הוּא שׁוֹנְאוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר
2 שֶׁאֵינוֹ מִתְקַבֵּל. וְאִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר[35].
3 וַאֲפִלּוּ הָיָה חַטָּאת, שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין אֶת בְּשָׂרָהּ[36]. וּמִפְּנֵי
4 תַּקָּנַת מִזְבֵּחַ אָמְרוּ: שֶׁהַחַטָּאת הַגְּזוּלָה, אִם נוֹדְעָה לָרַבִּים -
5 אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא
6 יֹאמְרוּ: מִזְבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵלוֹת. וְכֵן הָעוֹלָה[37].
7 **ח.** הַגּוֹנֵב עוֹלַת חֲבֵרוֹ וְהִקְרִיבָהּ סְתָם[38] - נִתְכַּפְּרוּ בָהּ
8 הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.
9 **ט.** אֵין מְבִיאִין מִנְחוֹת וּנְסָכִים[39] לֹא מִן הַטֶּבֶל[40] וְלֹא מִן
10 הֶחָדָשׁ קֹדֶם לָעֹמֶר[41] וְלֹא מִן הַמְּדֻמָּע[42], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר
11 מֵעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה[43],
12 שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָהּ. וְאִם הֵבִיא - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ
13 לִהְיוֹתָן רְאוּיִין לְקָרְבָּן, אֲבָל נִתְקַדְּשׁוּ לְהִפָּסֵל, וְיִהְיוּ כְּקָדָשִׁים
14 שֶׁנִּפְסְלוּ[44].
15 **י.** כָּל הַמְּנָחוֹת אֵין מְבִיאִין אוֹתָן מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם
16 לְכַתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן[45]: בִּכּוּרִים לַיְיָ[46]; וְאִם הֵבִיא -
17 כָּשֵׁר[47]. וּמְבִיאִים נְסָכִים מִן הַמַּקְצָה[48] בְּיוֹם טוֹב[49].
18 **יא.** מִצְוַת עֲשֵׂה לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ לַמִּזְבֵּחַ,
19 שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁקָּרֵב
20 לַמִּזְבֵּחַ בְּלֹא מֶלַח, חוּץ מִיֵּין הַנְּסָכִים[50] וְהַדָּם וְהָעֲצִים[51].
21 וְדָבָר זֶה קַבָּלָה[52], וְאֵין לוֹ מִקְרָא לִסְמֹךְ עָלָיו. וּמִצְוָה לִמְלֹחַ
22 הַבָּשָׂר יָפֶה יָפֶה, כְּמוֹלֵחַ בָּשָׂר לְצָלִי שֶׁמְּהַפֵּךְ אֶת הָאֵבֶר
23 וּמוֹלֵחַ. וְאִם מָלַח כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ בְּגַרְגִּיר מֶלַח אֶחָד[53] -
24 כָּשֵׁר[54].
25 **יב.** הִקְרִיב בְּלֹא מֶלַח כְּלָל - לוֹקֶה[55], שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַשְׁבִּית
26 מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה - הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר
27 וְהֶרְצָה[56]. חוּץ מִן הַמִּנְחָה, שֶׁהַמֶּלַח מְעַכֵּב בַּקָּמִיצָה[57];
28 שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ[58].
29 **יג.** הַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת - מִשֶּׁל צִבּוּר, כְּמוֹ
30 הָעֵצִים; וְאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא מֶלַח אוֹ עֵצִים לְקָרְבָּנוֹ[59] מִבֵּיתוֹ.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

35) כדעת רב יהודה בגיטין נה. ואף על פי שדעת רבינו (פרק ב מהלכות גזילה ואבידה הלכה א) שיאוש אינו קניין בגזילה - כאן אוקמוה רבנן ברשותיה, כמו שאמר רבא שם נה: (כסף משנה). ועוד שיש כאן גם שינוי השם מחולין להקדש. 36) כלומר, לא רק בעולה, שאינה אלא לריצוי על המזבח, הכשירו, אלא אפילו בחטאת, שיש בה גם אכילה לכהנים. 37) צריך להיות וכל שכן העולה, שהיא כולה למזבח, וכן הוא בגיטין שם: "מאי איריא חטאת אפילו עולה נמי, לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא עולה דכליל היא, אלא אפילו חטאת נמי דחלב ודם היא דסליק לגבי מזבח, ואידך כהנים אוכלים לה, אפילו הכי גזור שלא יאמרו מזבח אוכל גזלות". 38) כלומר, לא נתכוון להקריבה לשם אחר. 39) [היינו הסולת (ראה בפרק ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א) האסורה לפני העומר מטעם חדש]. 40) ראה גם פסחים מח. "ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו) מן המותר לישראל, מכאן אמרו אין מביאין נסכים מן הטבל". 41) תבואה חדשה לפני שהקריבו העומר. 42) חולין שנתערבו עם התרומה. ואף על פי שהם מותרים לכהנים - אין מביאין מהם מנחות ונסכים, מכיוון שאינם מותרים לכל ישראל, שנאמר ממשקה ישראל מן המותר לישראל. 43) השאגת אריה סימן צט העיר למה לו לרבינו לומר הטעם משום שהוא מצוה הבאה בעבירה, הלא אין זה ממשקה ישראל, מן המותר לישראל? 44) זבחים פח. "אין מביאין מנחות ונסכים וכו' מן המדומע ואין צריך לומר מערלה וכלאי הכרם, ואם הביא לא קדש, אמר רב ואיתימא רב אסי לא קדש ליקרב, אבל קדש ליפסל". ומפרש רש"י "דלא נפקי לחול וישרפו שקדשם הכלי". 45) בשתי הלחם. 46) במשנה מנחות סח: "קודם לשתי הלחם לא יביא", אמרו בגמרא שם ה: לפי נוסח אחד "משום דאיקרו ביכורים". 47) שם במשנה. ובגמרא שם אמר יהודה בר נחמיה כיוון שהותר להדיוט לאחר הקרבת העומר משום כך כשר בדיעבד אם הביא קודם שתי הלחם. 48) היינו חביות של יין שאינן עומדות לשתייה אלא למכירה בחנות (ראה בשבת יו: רחל לגיזתה תרנגולת לביצתה ותורי דרידיא ותמרי דעיסקא - פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון אם יש איסור מוקצה או לא). 49) נקט "יום טוב" לפי שבשבת אין איסור מוקצה (פרק א מהלכות יום טוב הלכה יז). ואף על פי שמוקצה אסור, מביאים נסכים מן המוקצה משום שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ואינו איסור בעצם, אלא איסור התלוי בזמן (פסחים מח.). 50) וכל זה אינו אלא ביין הבא עם הנסכים, אבל אם נדב יין בפני עצמו נותן עליו מלח. [ואף על פי שטעמו של דבר שאין היין צריך מלח, הוא מפני שאינו עולה לאשים (מנחות כא.), ואם כן גם יין הבא בפני עצמו לא יצטרך מלח, שהרי גם הוא אינו עולה לאשים (הלכות מעשה הקרבנות שם. ועיין שם בלחם משנה) - יש הבדל יסודי בין יין הבא עם הנסכים, שמעיקר הדין אינו לאישים, לבין יין הבא בפני עצמו, שמעיקרו היה לו לבוא לאישים, אלא שאיסור כיבוי האש על המזבח גרם לו שלא יבוא על גבי האישים]. 51) דם איתמעט במנחות כ. ממה שנאמר (ויקרא ב, יג) "מעל מנחתך" - ולא מעל דמך. 52) כלומר, דבר זה שהעצים קרבים בלא מלח הוא מדברי קבלה, ראה לחם משנה כאן, וכן כתב רבינו בפרוש המשנה למנחות יח. וזה לשונו: "וכן כל שנקרב על גבי המזבח לשרפה אי אפשר בלא מלח אלא העצים בלבד, וזה קבלה, וכן הדם אמר מעל מנחתך ולא מעל דמך", הרי שהקבלה היא רק לעניין עצים. 53) שם "מהו דתימא מישדא בה משהו למצוה בעלמא" (כלומר, היה מקום לטעות שדם צריך מליחה כל שהוא, בכדי לקיים מצוות מליחה). הרי שלמצוה מספיק כל שהוא. 54) רוצה לומר המליחה כשרה, שיצא ידי מצוות מליחה, אבל הקרבן כשר גם אם לא מלח כלום. 55) כן הוא גם בספר המצוות לא תעשה צט. ואין זה לאו שאין בו מעשה, שאין לוקין עליו - שעצם ההקרבה בלא מלח הוא מעשה של איסור. ונראה מכאן שבכל קרבן - לוקה, וכן מפורש בספר המצוות שם. והקשה בלחם משנה: הלא פסוק זה אינו אלא במנחה, כדלהלן, שהמלח אינו מעכב בשום קרבן, אלא בקמיצת המנחה שנאמר ולא תשבית מלח וגו', ואם כן מנין לו לחייב מלקות בכל קרבן? 56) "כן משמע מפשט הכתוב על כל קרבנך תקריב מלח, למצוה ולא לעכב". 57) נקט קמיצה משום שאינו מולח אלא את הקומץ בלבד. 58) "שמשמע וודאי לעכב" (כסף משנה). ובמנחות שם יט. "אמר רב כל מקום שהחזיר הכתוב בתורת המנחה אינו אלא לעכב", ומה שאמרו במשנה שם יח, "לא יצק לא בלל ולא פתת ולא מלח וכו' כשרה", אין הכוונה שלא מלח כלל, אלא שלא מלח הכהן, אבל מלחה הזר, ראה פירוש המשנה שם ובגמרא שם כ. 59) דקדק לכתוב לקרבנו, היינו קרבן שנתחייב בו, אבל יש אשר היחיד מביא עצים.

מתוך מהדורת וגשל

וּבִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָיוּ נוֹתְנִין הַמֶּלַח: בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח[60], וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ[61], וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ. בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח הָיוּ מוֹלְחִין עוֹרוֹת הַקָּדָשִׁים[62]. וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ מוֹלְחִין הָאֵיבָרִים. וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מוֹלְחִין הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וּמְנָחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת וְעוֹלַת הָעוֹף.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לִהְיוֹת כָּל קָרְבָּן תָּמִים וְנִבְחָר, כָּךְ הַנְּסָכִין יִהְיוּ תְּמִימִים וְנִבְחָרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם - שֶׁיִּהְיוּ הַנְּסָכִים תְּמִימִים. שֶׁלֹּא יָבִיא נְסָכִים לֹא מִיַּיִן מְעֻשָּׁן, וְלֹא סֹלֶת שֶׁהִתְלִיעָה, וְלֹא יִבְלֹל בְּשֶׁמֶן שֶׁרֵיחוֹ אוֹ טַעְמוֹ רָע.

ב. וְכֵן עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה לֹא יִהְיוּ אֶלָּא נִבְחָרִים, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם תּוֹלַעַת. וְכָל עֵץ שֶׁהִתְלִיעַ כְּשֶׁהוּא לַח - פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ. הִתְלִיעַ יָבֵשׁ - גּוֹרֵר אֶת הַמָּקוֹם שֶׁהִתְלִיעַ. וַעֲצֵי סְתִירָה פְּסוּלִין לְעוֹלָם, לֹא יָבִיאוּ אֶלָּא חֲדָשִׁים.

ג. הַמַּקְדִּישׁ יַיִן פָּסוּל אוֹ סֹלֶת אוֹ שֶׁמֶן פָּסוּל אוֹ עֵצִים פְּסוּלִים לַמִּזְבֵּחַ - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם דּוֹמִים לְבַעַל מוּם כִּבְהֵמָה וְלוֹקֶה, אוֹ אֵינָן כְּבַעַל מוּם. לְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ד. הַסֹּלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְהַלְּבוֹנָה וְהָעוֹפוֹת וְהָעֵצִים וּכְלֵי שָׁרֵת שֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִיד וְהָעֲרִיךְ - כֹּל שֶׁיֵּשׁנוֹ בְּהַעֲמָדָה נֶעֱרָךְ, וְאֵלּוּ אֵינָן בִּכְלַל הַעֲמָדָה, לְפִיכָךְ אֵין נִפְדִּין לְעוֹלָם.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלֵי שָׁרֵת; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלֵי, אִם נִטְמְאוּ אוֹ נִפְסְלוּ - פּוֹדִין אוֹתָן. אֲבָל טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קֻדְּשׁוּ בִּכְלֵי - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן. חוּץ מִמִּנְחַת חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: מֵחַטָּאתוֹ, עַל חַטָּאתוֹ - לוֹמַר, שֶׁמֵּבִיא חַטָּאתוֹ מִדְּמֵי חַטָּאתוֹ. לְפִיכָךְ, קֹדֶם שֶׁתִּתְקַדֵּשׁ בִּכְלֵי שָׁרֵת - הֲרֵי הִיא כִּקְדֻשַּׁת דָּמִים, וּפוֹדִין אוֹתָהּ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה. וְכָל הַנְּסָכִים שֶׁנִּטְמְאוּ - עוֹשֶׂה לָהֶם מַעֲרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָן וְשׁוֹרְפָן בַּמִּזְבֵּחַ.

ו. מֵי הֶחָג שֶׁנִּטְמְאוּ וְהִשִּׁיקָן וְטָהֲרָן [כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּטְהָרוֹת]: אִם טְהֲרָן וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְנַסְּכִין; וְאִם הִקְדִּישָׁן וְאַחַר כָּךְ נִטְמְאוּ - הוֹאִיל וְנִדְחוּ יְדָחוּ.

ז. זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּטְמְאוּ - דּוֹרְכָן פָּחוֹת מִכְּבִיצָה, וְהַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן כְּשֵׁרִים לְנְסָכִים; שֶׁהַמַּשְׁקֶה מֵפְקֵד הוּא בָּאֹכֶל, וּכְאֵלּוּ אֵינוֹ מְגוּפוֹ.

ח. מַעֲלָה יְתֵרָה עָשׂוּ חֲכָמִים בְּקָדָשִׁים: שֶׁזְّרָעִים שֶׁנִּטְמְאוּ, אֲפִלּוּ זְרָעָן - הַיּוֹצֵא מֵהֶן פְּסוּלִין לְנְסָכִים; שֶׁאֵין זְרִיעָה מוֹעֶלֶת בְּקָדָשִׁים. וְכֵן הָעֵצִים וְהַלְּבוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן אֲכָלִין - הֲרֵי הֵן מִתְטַמְּאִין כְּאֹכֶל לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, וְיִפָּסְלוּ הָעֵצִים וְהַלְּבוֹנָה בְּטֻמְאָה זוֹ לַמִּזְבֵּחַ וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן.

ט. וְאֵלּוּ הֵן הַיֵּינוֹת הַפְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ: הַמָּתוֹק, וְהַמְעֻשָּׁן, וְהַמְבֻשָּׁל בָּאֵשׁ אוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה טַעְמוֹ בַּבִּשּׁוּל. אֲבָל יַיִן שֶׁמְּחַמְּמִין אוֹתוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְלֹא נָתְנָה בּוֹ טַעַם בִּשּׁוּל, וְכֵן יֵין צְמוּקִין, וְיַיִן מִגּוּתוֹ שֶׁלֹּא שָׁהָה אַרְבָּעִים יוֹם, וְיַיִן הַדַּלְיוֹת, וְיַיִן כֶּרֶם הַנָּטוּעַ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין אוֹ בְּבֵית הַזְּבָלִים, אוֹ יַיִן גְּפָנִים שֶׁנִּזְרַע זֶרַע בֵּינֵיהֶן, אוֹ יַיִן כֶּרֶם שֶׁלֹּא נֶעֱבַד - כָּל אֵלּוּ הַיֵּינוֹת לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר.

י. יַיִן שֶׁנִּתְגַּלָּה - פָּסוּל לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. הִדְלָה גֶּפֶן עַל גַּבֵּי תְּאֵנָה - יֵינָהּ פָּסוּל לְנְסָכִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: זֶבַח וּנְסָכִים - מַה זֶּבַח שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה, אַף נְסָכִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ.

יא. סֹלֶת שֶׁהִתְלִיעָה רֻבָּהּ אוֹ הִתְלִיעוּ רֹב הַחִטִּים שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵהֶן - פְּסוּלָה. הִתְלִיעַ רֹב חִטָּה אַחַת - הֲרֵי זֶה סָפֵק. וְכָל סֹלֶת שֶׁנִּשְׁאַר בָּהּ קֶמַח - פְּסוּלָה.

יב. כֵּיצַד בּוֹדְקִים? מַכְנִיס הַגִּזְבָּר יָדוֹ לְתוֹךְ הַסֹּלֶת, אִם עָלָה בָּהּ אָבָק - פְּסוּלָה עַד שֶׁיַּחֲזוֹר וִינַפֶּה אוֹתָהּ. אֲבָל סֹלֶת חִטִּים שֶׁנִּזְרְעוּ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין אוֹ בְּבֵית הַזְּבָלִים אוֹ בְּבֵית הָאִילָן אוֹ בְּאֶרֶץ שֶׁלֹּא נָרָהּ וְלֹא עִבְּדָהּ - לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם הֵבִיא - כְּשֵׁרָה.

יג. חִטִּים שֶׁלִּקְּטָן מִגֶּלְלֵי הַבָּקָר וּזְרָעָם - הֲרֵי אֵלּוּ סָפֵק, אִם עָבְרָה מְאוּסָן בַּזְּרִיעָה אוֹ עֲדַיִן הֵן מְאוּסִין. לְפִיכָךְ לֹא יָבִיא מֵהֶן מְנָחוֹת, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר.

יד. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁמָנִים הַפְּסוּלִין: שֶׁמֶן שֶׁל גַּרְגְּרִים שֶׁנִּשְׁרוּ בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁל זֵיתִים כְּבוּשִׁין אוֹ שְׁלוּקִים, אוֹ שֶׁמֶן שֶׁל שְׁמָרִים, אוֹ שֶׁמֶן שֶׁרֵיחוֹ רַע - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין. אֲבָל שֶׁמֶן זַיִת שֶׁנִּטְעוּ בְּבֵית הַזְּבָלִים אוֹ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין אוֹ שֶׁנִּזְרַע זֶרַע בֵּינֵיהֶן, אוֹ שֶׁמֶן שֶׁהוֹצִיאוּ מִזֵּיתִים שֶׁלֹּא בָּשְׁלוּ, אֶלָּא עֲדַיִן הֵם פַּגִּין - כָּל אֵלּוּ לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר.

טו. כָּל הַמְּנָחוֹת וְהַנְּסָכִים כְּשֵׁרִים מֵהָאָרֶץ וּמִחוּצָה לָאָרֶץ, מִן הֶחָדָשׁ וּמִן הַיָּשָׁן, וּבִלְבַד שֶׁיָּבִיאוּ מִן הַמִּבְחָר; חוּץ מִן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁאֵינָן בָּאִין אֶלָּא מִן הֶחָדָשׁ וּמֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. לֹא כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ פָּסוּל מֵבִיא אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה. כֵּיצַד? הָיָה חַיָּב עוֹלָה - לֹא יָבִיא שֶׁה כָּחוּשׁ וְכָעוּר וְיֹאמַר: הֲרֵי אֵין בּוֹ מוּם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְאָרוּר נוֹכֵל וְגוֹמֵר. אֶלָּא כֹּל שֶׁיָּבִיא לְקָרְבָּן - יָבִיא מִן הַמִּבְחָר.

ב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ: מְבִיאִין אֵילִים מִמּוֹאָב, וּמְבִיאִין כְּבָשִׂים שֶׁגַּבֵּיהֶן רְחָבִים מֵהֶבְרוֹן, וּמְבִיאִין עֲגָלִים מִן הַשָּׁרוֹן, וְגוּדָלוֹת מֵהַר הַמֶּלֶךְ, וּמְבִיאִין יַיִן מִקַּרְחַיִן וַהֲלוּטַיִן, וְסֹלֶת מִמִּכְמָשׂ וְיוֹחָנָה, וּמְבִיאִין שֶׁמֶן מִתְּקוֹעַ.

ג. כָּל הָעֵצִים הַחֲדָשִׁים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה. וְלֹא הָיוּ מְבִיאִין מִשֶּׁל זַיִת וְלֹא מִשֶּׁל גֶּפֶן, מִשּׁוּם יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְאֵלּוּ הָיוּ רְגִילִין: בְּמֵרְבִּיּוֹת שֶׁל תְּאֵנָה שֶׁל חֲרָשִׁים שֶׁאֵינָן בְּיִשּׁוּב,

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

60) כי שמונה לשכות היו בעזרת ישראל ואחת מהן "לשכת המלח". **61)** כי "כבש" היה בנוי לדרומו של מזבח, כדי לעלות עליו למזבח. **62)** כלומר, בלשכת המלח היה מונח המלח, שבהם מולחים עורות הקדשים, אבל מקום מליחת העורות, לא היה בלשכת המלח, אלא בלשכת הפרוה.

מתוך מהדורת וגשל

וּבְשֶׁל אֱגוֹז וּבְשֶׁל עֵץ שֶׁמֶן. וְהַגְּזָרִין שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה - אַמָּה אָרְכָּן וְאַמָּה רָחְבָּן, וְעָבְיָן כְּמַחַץ גְּדִישׁ שֶׁל סְאָה. וּכְמוֹתָן עוֹשִׂין לְדוֹרוֹת.

ד. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין בִּזְרִיעַת חִטֵּי הַמִּנְחוֹת וְהַנְּסָכִים? נָר חֲצִי הַשָּׂדֶה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְזָרַע חֶצְיָהּ, וּבְשָׁנָה שְׁנִיָּה נָר הַחֲצִי שֶׁזָּרַע בָּרִאשׁוֹנָה וְזָרַע הַחֲצִי הָאַחֵר קֹדֶם לַפֶּסַח שִׁבְעִים יוֹם. וְאִם לֹא הָיְתָה הַשָּׂדֶה עֲבוּדָה - חוֹרֵשׁ וְשׁוֹנֶה וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ. וּבוֹרֵר הַחִטִּים יָפֶה יָפֶה, וְאַחַר כָּךְ שָׁף אֶת הַחִטִּים וּבוֹעֵט בָּהֶן הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּתְקַלְּפוּ.

ה. כָּל הַחִטִּים שֶׁל מִנְחוֹת טְעוּנוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁיפָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה. שָׁף אַחַת וּבוֹעֵט שְׁתַּיִם, שָׁף שְׁתַּיִם וּבוֹעֵט שָׁלֹשׁ. נִמְצְאוּ שָׁלֹשׁ שִׁיפוֹת וַחֲמֵשׁ בְּעִיטוֹת. וְחוֹזֵר חֲלִילָה, עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁיפָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַלְּפוּ הַרְבֵּה. וְחוֹשֵׁב הַהוֹבָאָה וְהַהוֹלָכָה בְּשִׁיפָה אַחַת לְהַחְמִיר. וְאַחַר כָּךְ טוֹחֵן וּמְרַקֵּד יָפֶה יָפֶה.

ו. הַיַּיִן - מֵבִיא עֲנָבִים מִן הָרַגְלִיּוֹת, מִן הַכְּרָמִים הָעֲבוּדִים פַּעֲמַיִם בְּשָׁנָה, וְדוֹרֵךְ. וְכוֹנְסִין אוֹתוֹ בְּחָבִיּוֹת קְטַנּוֹת. וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן אַחַת אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם, אֶלָּא שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ. וְאֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הֶחָבִית עַד פִּיהָ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רֵיחוֹ נוֹדֵף. וְאֵינוֹ מֵבִיא לֹא מִפִּי הֶחָבִית, מִפְּנֵי הַקְּמָחִין הָעוֹלֶה עַל פְּנֵי הַיַּיִן; וְלֹא מִשּׁוּלֶיהָ, מִפְּנֵי הַשְּׁמָרִים; אֶלָּא מִשְּׁלִישָׁהּ וּמֵאֶמְצָעָהּ שֶׁל אֶמְצָעִית.

ז. הָיָה הַגִּזְבָּר יוֹשֵׁב וְהַיַּיִן יוֹצֵא מִן הַנֶּקֶב שֶׁבְּצַד הֶחָבִית, כֵּיוָן שֶׁיִּרְאֶה שִׁנּוּי הַשְּׁמָרִים מַתְחִיל לָצֵאת - פּוֹסֵק וְאֵינוֹ לוֹקֵחַ. וּמֵאֵימָתַי מֵבִיא? מֵאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם לִדְרִיכָתוֹ עַד שְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ יָתֵר מְעַט. וְאִם הֵבִיא יַיִן יָשָׁן מִכַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְסֹד טַעְמוֹ.

ח. תִּשְׁעָה מִינִין בְּשֶׁמֶן מִפְּנֵי שִׁנּוּי מַעֲשָׂיו. כֵּיצַד? זַיִת שֶׁגִּרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וּבֵרְרוּ אַחַת אַחַת וּכְתָשׁוּ וּנְתָנוּ לַסַּל - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הָרִאשׁוֹן. חָזַר אַחַר כָּךְ וּטְעָנוּ בְּקוֹרָה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הַשֵּׁנִי. וְאִם חָזַר אַחַר שֶׁטְּעָנוּ וּטְחָנוּ וּטְעָנוּ שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הַשְּׁלִישִׁי. זֵיתִים שֶׁמִּסְקָן כֻּלָּן בְּעַרְבּוּבְיָא וְהֶעֱלָן לַגַּג, וְחָזַר וּבֵרַר גַּרְגֵּר גַּרְגֵּר וּכְתָשָׁן וּנְתָנָן לַסַּל - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הָרְבִיעִי. וְאִם טְעָנוּ בְּקוֹרָה אַחַר כָּךְ - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַחֲמִישִׁי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן פַּעַם שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשִּׁשִּׁי. זֵיתִים שֶׁמִּסְקָן וּטְעָנָן בְּתוֹךְ הַבַּיִת עַד שֶׁיִּלְקוּ וְהֶעֱלָן וְנִגְּבָן, וְאַחַר כָּךְ כָּתַשׁ וְנָתַן לַסַּל - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשְּׁבִיעִי. חָזַר וְטָעַן בְּקוֹרָה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשְּׁמִינִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן פַּעַם שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַתְּשִׁיעִי.

ט. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן כְּשֵׁרִין לְמִנְחוֹת, הָרִאשׁוֹן אֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ. וְאַחֲרָיו הַשֵּׁנִי וְהָרְבִיעִי, וּשְׁנֵיהֶן שָׁוִין. וְאַחֲרֵיהֶם הַשְּׁלִישִׁי וְהַחֲמִישִׁי וְהַשְּׁבִיעִי, וּשְׁלָשְׁתָּן שָׁוִין. וְאַחֲרֵיהֶם הַשִּׁשִּׁי וְהַשְּׁמִינִי, וּשְׁנֵיהֶם שָׁוִין. וְהַתְּשִׁיעִי אֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ.

י. אֵין כָּשֵׁר לַמְּנוֹרָה אֶלָּא רִאשׁוֹן וּרְבִיעִי וּשְׁבִיעִי בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּתִית לַמָּאוֹר - אֵין כָּשֵׁר לַמְּנוֹרָה אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַכָּתוּשׁ בִּלְבַד. אֲבָל לְמִנְחוֹת כֻּלָּן כְּשֵׁרִין.

יא. וּמֵאַחַר שֶׁכֻּלָּן כְּשֵׁרִין לְמִנְחוֹת, לָמָּה נִמְנוּ? כְּדֵי לְיַדֵּעַ יָפֶה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַשָּׁוֶה, וְהַפָּחוּת. שֶׁהָרוֹצֶה לְזַכּוֹת עַצְמוֹ - יָכֹל יִצְרוֹ הָרַע וְיַרְחִיב יָדוֹ וְיָבִיא קָרְבָּנוֹ מִן הַיָּפֶה, הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁיָּבִיא מִמֶּנּוּ. חֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן, וַיִּשַׁע יְיָ אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְהוּא הַדִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא לְשֵׁם הָאֵל הַטּוֹב, שֶׁיִּהְיֶה מִן הַנָּאֶה וְהַטּוֹב. אִם בָּנָה בֵּית תְּפִלָּה - יִהְיֶה נָאֶה מִבֵּית יְשִׁיבָתוֹ. הֶאֱכִיל רָעֵב - יַאֲכִיל מִן הַטּוֹב וְהַמְּתוּק שֶׁבְּשֻׁלְחָנוֹ. כִּסָּה עָרֹם - יְכַסֶּה מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּכִסּוּתוֹ. הִקְדִּישׁ דָּבָר - יַקְדִּישׁ מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כָּל חֵלֶב לַיְיָ וְגוֹמֵר.

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אִסּוּרֵי הַמִּזְבֵּחַ

יום חמישי כ"ב תשרי ה'תשע"א

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה כְּמַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּדֶר. ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר עוֹלָה. ג) סֵדֶר חַטָּאת. ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאת הַפְּנִימִית. ה) שֶׁלֹּא יַבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף. ו) סֵדֶר הָאָשָׁם. ז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ. ח) שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם חוּץ לָעֲזָרָה. ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים. י) סֵדֶר הַשְּׁלָמִים. יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים. יב) לַעֲשׂוֹת כָּל מִנְחָה כְּסֵדֶר מַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה. יג) שֶׁלֹּא יָשִׂים שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא. יד) שֶׁלֹּא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה. טו) שֶׁלֹּא תֵאָכֵל מִנְחַת כֹּהֵן. טז) שֶׁלֹּא תֵאָפֶה מִנְחַת חָמֵץ. יז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁיָרֵי מִנְחוֹת. יח) שֶׁיָּבִיא אָדָם כָּל נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו בְּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ רִאשׁוֹן. יט) שֶׁלֹּא יְאַחֵר נִדְרוֹ וְנִדְבָתוֹ וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן. כ) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה. כא) לְהָבִיא קָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְבֵית הַבְּחִירָה. כב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה. כג) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל מִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה בָּאִין מֵחֲמִשָּׁה מִינִין בִּלְבַד[1]: מִן הַבָּקָר, וּמִן הַכְּבָשִׂים, וּמִן הָעִזִּים, וּמִן הַתּוֹרִים[2], וּמִן בְּנֵי הַיּוֹנָה[3].

ב. וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת[4], בֵּין שֶׁל צִבּוּר בֵּין שֶׁל יָחִיד, אַרְבָּעָה מִינִין[5]: עוֹלָה, וְחַטָּאת, וְאָשָׁם, וּשְׁלָמִים[6].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) הם דברים פשוטים ומבוארים בפסוקי התורה. וכן כתב בהקדמה למשניות סדר קדשים. 2) מין ממיני היונים. ואינם כשרים אלא אם הם גדולים (פרק ג מהלכות איסורי המזבח הלכה ב). 3) נקראו "בני היונה", לפי שאינם כשרים אלא בהיותם קטנים. 4) מנפש חיה. 5) שנאמר (ויקרא ז, לז) "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים". הרי ארבעה

מתוך מהדורת וגשל

ג. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם שְׁלֹשָׁה מִינֵי קָרְבָּן יָחִיד, וְהֵם: הַפֶּסַח, וְהַבְּכוֹר, וְהַמַּעֲשֵׂר[7].

ד. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵן עוֹלָה אוֹ חַטָּאת. וְאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר שְׁלָמִים, חוּץ מִשְּׁנֵי כְּבָשִׂים הַבָּאִים עִם לֶחֶם הַתְּנוּפָה בָּעֲצֶרֶת[8], וְהֵם הַנִּקְרָאִים זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[9]. וְאֵין הַצִּבּוּר מַקְרִיבִין אָשָׁם לְעוֹלָם[10] וְלֹא עוֹף[11].

ה. קָרְבְּנוֹת הַצִّבּוּר הֵם: שְׁנֵי תְּמִידִין[12] שֶׁל כָּל יוֹם, וּמוּסְפֵי שַׁבָּתוֹת וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדוֹת[13], וּשְׂעִיר חַטָּאת שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים[14]. וְכֵן אִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין[15] וְהוֹרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה - מֵבִיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט פַּר וְשָׂעִיר. הַפָּר עוֹלָה, וְהַשָּׂעִיר חַטָּאת. וְאֵלּוּ הַשְּׂעִירִים הֵם הַנִּקְרָאִים שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת - מְבִיאִין פַּר לְחַטָּאת, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר.

ו. קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד הֵם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר[16] וְהַפֶּסַח. וְהַחֲגִיגָה, וְהִיא שְׁלָמִים. וְהָרְאִיָּה, וְהִיא עוֹלוֹת. וְקָרְבַּן הַגֵּר[17]. וְהוּא עוֹלָה מִן הַבְּהֵמָה; אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אוֹ שְׁתֵּי תּוֹרִים, וּשְׁנֵיהֶן עוֹלָה[18]; אוֹ שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת, אַחַת עוֹלָה וְאַחַת שְׁלָמִים[19]. וְהַנּוֹדָר[20] אוֹ הַמִּתְנַדֵּב[21] עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים. וּשְׁלָמִים הַבָּאִין עִם הַלֶּחֶם, הֵם הַנִּקְרָאִים תּוֹדָה[22]. וְכֵן קָרְבְּנוֹת הַנָּזִיר[23], וְהֵן עוֹלָה וְחַטָּאת וּשְׁלָמִים[24]. וְקָרְבְּנוֹת מְצֹרָע[25], וְהֵן חַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה[26]. וְקָרְבְּנוֹת זָבִים[27] וְיוֹלְדוֹת[28], וְהֵן חַטָּאת וְעוֹלָה[29]. וְקָרְבַּן הַשּׁוֹגֵג בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּרֵת, וְהוּא חַטָּאת[30]. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה אוֹתוֹ הַחֵטְא - מֵבִיא אָשָׁם[31], וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם תָּלוּי[32]. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן אָשָׁם[33], וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם וַדַּאי[34]. וְכֵן אֵיל הָעוֹלָה וּפַר הַחַטָּאת שֶׁמַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל מִשֶּׁלּוֹ בְּיוֹם

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

מיני קרבנות של נפש חיה שהם לדורות, פרט למנחה שהיא סולת ומלואים שלא היו אלא לשעה (פירוש המשנה לזבחים פרק ה משנה ח). 6) בהקדמה לסדר קדשים שם כתב רבינו וזו לשונו: "החטאת והאשם והעולה והשלמים או הדומה לשלמים", ובפירוש המשנה שם ביאר דבריו וזו לשונו: "מה שאמרנו בתחילת דברינו במסכת הזאת שלמים או הדומים להם, לא הייתה כוונתינו אלא על אלה השלושה קרבנות רצונו לומר הבכור, והמעשר והפסח לפי שהן דומין לשלמים וכו', וכאן אי אפשר לומר שבכור ומעשר ופסח הם בכלל שלמים, שהרי מנה אותם להלן לחוד, אלא הכוונה לתודה שנקראת שלמים. 7) מעשר בהמה. 8) כלומר, מנחת שתי הלחם, הקריבה בחג השבועות, כמו שנאמר (ויקרא כג, יז־יט) "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתיים וגו' והקרבתם על הלחם וגו' ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים", ונקראו "לחם תנופה" משום שנאמר (שם, כ) "והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני ה' וגו'". 9) בזבחים נד: במשנה "זבחי שלמי צבור ואשמות". 10) שכל האשמות הכתובים בתורה נאמרו אצל יחיד, וכן מפורש בתמורה יד. "אשם ביחיד איתיה, בצבור ליתיה". 11) כלומר, אף קרבן עוף אין הצבור מקריבים. ומקור הדברים בתמורה שם, בזבחים ד. ומנחות ה. ובספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ו למדו זאת ממה שנאמר בויקרא (א, יד) "ואם מן העוף קרבנו" - "קרבנו (=בלשון יחיד), היחיד מביא עוף ואין הציבור מביא עוף". 12) כבש לעולת התמיד של שחרית וכבש לעולת התמיד של בין הערביים. 13) פסח, עצרת [=שבועות], סוכות, שמיני עצרת, ראש השנה ויום הכיפורים. 14) והוא שעיר הפנימי הנשרף, בן זוגו של שעיר המשתלח. אבל השעיר החיצוני הנאכל, הוא בכלל מוספי המועדות, וכמו כן איל העם שבא ביום הכיפורים, הוא בכלל המוסף. 15) בית דין הגדול. 16) מעשר בהמה. 17) ראה בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ד־ה, שאם ירצה הגוי להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עלי עול תורה, צריך מילה, טבילה והרצאת קרבן, ולמדו כן (כריתות ט.) ממה שנאמר (במדבר טו, טו) "ככם כגר יהיה לפני ה'" - "מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם (שנאמר (שמות כד, ה) "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים" - אף גר כן (שחוץ ממילה וטבילה צריך גם קרבן - כישראל). 18) בברייתא כריתות ח: אמרו שאף על פי שהושווה גר לישראל, ובישראל נאמר שהביאו גם עולה וגם שלמים, - לא הושווה כי אם במקצת, ולא לכל הקרבנות, אלא שמביא רק עולות, לפי שנאמר בו (במדבר שם, יד) "ועשה אשה ריח ניחוח לה'" - "איזהו דבר שכולו לה' הווי אומר עולת העוף", שהרי בעולת בהמה, הכהנים נהנים מהעור, מה שאין כן בעוף, ואמרינן שם בגמרא "כל הקינין שבתורה אחד חטאת ואחד עולה, כאן (בגר) שתיהן עולות, הביא חובתו מן הבהמה (עולה אחת) - יצא". 19) בכריתות שם: "הביא חובתו מן הבהמה יצא, עולה ושלמים יצא, מנחה ושלמים לא יצא", וכתב רש"י שם: "עולה ושלמים לאו דווקא (שהרי יוצא בעולה לבד) אלא משום דבעי למיתני מנחה ושלמים לא יצא". ובהשמטות וחידושין משיטה מקובצת שם אות יט כתב, שיש לפרש דעולה ושלמים מיירי בעולת העוף, שדווקא מנחה ושלמים לא יצא, שאינו מין זבח. אבל רבינו הרי כתב מפורש "שתי בהמות". ויש אומרים, שכיוון שהפריש עולה ושלמים אינו יוצא עד שיקריב שתיהן. 20) הוא האומר: "הרי עלי". 21) הוא האומר: "הרי זו". 22) ויקרא ז, יא - יג "וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה וגו' על זבח תודת שלמיו". 23) שמביא ביום מלאת ימי נזרו. 24) שנאמר (שם, יד) והקריב את קרבנו לה' כבש בן שנתו תמים אחד לעולה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים". 25) שמביא ביום השמיני לטהרתו. 26) כמו שנאמר (שם, י - יט): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה וגו' את הכבש האחד וגו' לאשם וגו' ועשה הכהן את החטאת וגו' ואחר ישחט את העולה". 27) זב וזבה שמביאין ביום השמיני לטהרתם. 28) שמביאה ביום הארבעים ואחד לזכר וביום השמונים ואחד לנקבה. 29) זב וזבה מביאים כל אחד מהן: שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, ויולדת מביאה כבש אחד לעולה ובן יונה או תור לחטאת, ואם אין ידה משגת מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחת לחטאת. 30) קרבן חטאת, שנאמר "ואם נפש אחת תחטא בשגגה וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא". 31) שנאמר "ואם נפש כי תחטא וגו' ולא ידע ואשם ונשא עוונו וגו' והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם". 32) "מפני שהוא מכפר על הספק ותולה לו עד שיודע לו בוודאי שחטא בשגגה ויקריב חטאתו". 33) ואלו הן: על שפחה חרופה ועל הגזל ועל המעילה ועל טומאת נזיר ועל הצרעת כשיטהר ממנה". 34) "שהרי אינו בא משום ספק".

מתוך מהדורת וגשל

1 הַכִּפּוּרִים[35] - הֲרֵי הֵן קָרְבָּן יָחִיד. וּפַר זֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּר
2 יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה, וְכָל
3 אֶחָד מֵהֶן יִתְבָּאֲרוּ דִינָיו בִּמְקוֹמוֹ.
4 **ז.** כָּל קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד[36] חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן וּבְאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן,
5 חוּץ מִן הַנְּדָבָה[37]. וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[38] אֵינָן חַיָּבִין
6 בְּאַחֲרָיוּתָן וְלֹא בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן[39]. וְאִם קָרַב[40] הַזֶּבַח -
7 חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם. וְקָרְבַּן יָחִיד[41] שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן - הֲרֵי
8 הוּא כְּקָרְבַּן צִבּוּר, וְאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[42].
9 **ח.** כָּל עוֹלַת בְּהֵמָה אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מִן הַזְּכָרִים בִּלְבַד[43].
10 וְהִיא בָּאָה מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים[44] וּמִן הַבָּקָר[45], בֵּין
11 גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[46]. וּמִן הַתּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה[47], וְאֶחָד בָּהֶן
12 הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה[48].

13 **ט.** הַחַטָּאת בָּאָה מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים[49] הָאֵלּוּ, מִן הַזְּכָרִים וּמִן
14 הַנְּקֵבוֹת[50], מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים[51].
15 **י.** הָאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִזְּכְרֵי כְּבָשִׂים בִּלְבַד[52]. יֵשׁ אָשָׁם
16 בָּא מִגְּדוֹלֵי מִין זֶה[53], וְיֵשׁ אָשָׁם בָּא מִן הַקְּטַנִּים[54].
17 **יא.** הַשְּׁלָמִים בָּאִים מִן הַכְּבָשִׂים[55] וּמִן הָעִזִּים[56] וּמִן
18 הַבָּקָר[57], מִזְּכָרִים וּמִנְּקֵבוֹת[58], מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים[59].
19 וְאֵין הָעוֹף בָּא שְׁלָמִים[60]. הַקְּטַנִּים[61] הֵם מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים[62]
20 עַד שָׁנָה[63] תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם[64]. אִם נִתְעַבְּרָה שָׁנָה - נִתְעַבְּרָה
21 לוֹ[65]. וְהַגְּדוֹלִים: בַּבָּקָר - עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שְׁלֵמוֹת מִיּוֹם לְיוֹם,
22 וּבַצֹּאן - עַד שְׁתֵּי שָׁנִים שְׁלֵמוֹת מִיּוֹם לְיוֹם. יוֹתֵר עַל זֶה -
23 הֲרֵי הוּא זָקֵן, וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ[66].
24 **יב.** אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת כְּשֵׁרִין מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

35) שנאמר "בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה". 36) שלא קבוע להם זמן. 37) הרי זו עולה או שלמים. 38) והם הקרבנות שקבוע להם זמן. 39) ש"עבר זמנו - בטל קרבנו". 40) גמרא בתמורה שם. לפי שזמן הנסכים אינו עובר, ומביא אדם נסכיו לאחר זמן. 41) כגון קרבן פסח או פר ואיל של יום הכיפורים. 42) שהרי קבוע להם זמן. 43) שנאמר (ויקרא א, ג) "אם עולה קרבנו וגו' זכר תמים יקריבנו". וכן נאמר (שם א, י) "זכר תמים יקריבנו". 44) שנאמר (שם) "ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העזים לעולה וגו'". 45) שנאמר (שם, ג) "אם עולה קרבנו וגו'". 46) שנאמר (שם כב, כז) "שור או כשב או עז כי ייוולד והיה שבעת ימים תחת אמו וביום השמיני והלאה יירצה לקרבן אשה לה'". 47) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב מן התורים או מן בני היונה את קרבנו". וראה בפרק ג מהלכות איסורי מזבח הלכה ב, כי תורים קטנים ובני יונה גדולים - פסולין. 48) שנאמר (שם כב, יח־יט) "איש איש וגו' אשר יקריבו לה' לעולה לרצונכם תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים", הרי ציינה התורה "תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים" ומזה למדו (תמורה יד. ל. מנחות ו. כה. קדושין כד:) כי יש "תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות". 49) מן הבקר, מן הכבשים, מן העזים, מן התורים ומן בני היונה. כלומר, יש חטאת הקריבה ממין זה, ויש הקריבה ממין זה וכו'. בכהן משיח נאמר פר (שם ד, ג): "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב וגו' פר בן בקר וגו' לחטאת", וכמו כן נאמר בהעלם דבר של צבור (שם, יג־יד) "ונעלם דבר מעיני הקהל וגו' והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת", ובנשיא נאמר שעיר עזים (שם, כב־כג): "אשר נשיא יחטא וגו' בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". ובשגגת הדיוט - כבשה, שנאמר (שם, לב) "ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה", ובקרבן עולה ויורד נאמר (שם ה, ז) "שתי תורים או שני בני יונה לה' אחד לחטאת ואחד לעולה". 50) בנשיא נאמר (שם ד, כג) "שעיר עזים זכר תמים", בכהן משיח (שם, ג) והעלם דבר של צבור (שם שם, יד) נאמר "פר בן בקר", ובשגגת הדיוט נאמר (שם, לב) "נקיבה תמימה". 51) פר ושעיר הם גדולים, בני שתיים, וכבשה היא קטנה, בת שנה. 52) כן נאמר שם ה, טו־יח, כה "איל תמים", וכן נאמר בנזיר (במדבר ו, יב) "והביא כבש בן שנתו לאשם". 53) האשמות שבספר ויקרא (שם) הם אילים, בני שנתיים. 54) אשם של נזיר שבספר במדבר (שם) הוא כבש בן שנתו. 55) שנאמר (ויקרא ג, ו־ז) "ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים וגו' אם כשב הוא מקריב את קרבנו". 56) שנאמר (שם, יב) "ואם עז קרבנו". 57) שנאמר (שם, א) "ואם זבח שלמים קרבנו, אם מן הבקר הוא מקריב". 58) שנאמר (שם ג, א־ו) "ואם זבח שלמים קרבנו וגו' אם זכר אם נקבה וגו', ואם מן הצאן קרבנו וגו' זכר או נקבה". 59) שנאמר (שם כב, כז) "שור או כשב או עז כי ייוולד והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה יירצה לקרבן אשה לה'". וגם "כשב" (הנאמר שם ג, ז) הוא בן שנה (להלן שם) ו"מן הבקר" (הנאמר שם ג, א) הוא מן הגדולים. 60) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה", ודרשו בספרא (שם דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ב) "העוף עולה, ואין העוף שלמים". 61) שבכל הקרבנות, והם כבש וכבשה שבצאן, ועגל שבבקר. 62) שנאמר (שם כב, כז) "ומיום השמיני והלאה יירצה". 63) פרה פרק א משנה ג: "כבשים בני שנה", ולא יותר משנה. 64) שם במשנה. כלומר, שנה שלו ולא שנה של עולם הנגמרת בתשרי, שנאמר (שם יב, ו) "כבש בן שנתו" ודרשו (נדה מז:) "שנתו שלו ולא שנה של מנין העולם". 65) וכשר עד שיעברו עליו שלושה עשר חודש. ומקור הדברים בתוספתא פרה פרק א בדעת חכמים ש"כבשים בני שנה האמורים בתורה - מאחד בניסן לאחד בניסן מתשעה באב לתשעה באב, ונתעברה שנה נתעברה לו". 66) בפרה שם משנה ב: "ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתיים, שנאמר (במדבר ח, ח) ופר שני ("שני" זה מיותר, והוא מתפרש: בן שתיים) בן בקר תקח לחטאת, וחכמים אומרים אף בני שלוש, רבי מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרים, אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "הלכה כחכמים והיות הזקנים מן הבהמות מתועבים בכל הקרבנות הנה הוא מאמר אמיתי וכאילו עניינו קרוב ממום רצונו לומר הזוקן ותש כח". וסובר רבינו שלא בא ר' מאיר לחלוק על דברי חכמים, אלא לפרש דבריהם, שמה שאמרו "אף בני שלוש", אין הכוונה שיותר משלוש פסולים, אלא שאין מביאין אותו מפני הכבוד, ומה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ו, שהזקן אינו כשר לעבודה, היינו בזקן שתשש כחו, וזקן זה פסול (משנה למלך בהלכות איסורי מזבח שם ובפרק א מהלכות פרה אדומה הלכה א).

מתוך מהדורת וגשל

- אֵין מַקְרִיבִין לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלֹשִׁים וָהָלְאָה[67]. חוּץ
מִן הַבְּכוֹר[68] וּמִן הַפֶּסַח וּמִן הַמַּעֲשֵׂר[69], שֶׁאִם רָצָה לְהַקְרִיבָן
בַּשְּׁמִינִי לְכַתְּחִלָּה - מַקְרִיב.

יג. שָׁעוֹת מוֹנִין לְקָדָשִׁים, וְאִם הוֹסִיפוּ שָׁעָה אַחַת[70] אוֹ
פָּחֲתוּ שָׁעָה[71] - פְּסוּלִין. כֵּיצַד? קָרְבָּן שֶׁמִּצְוָתוֹ לִהְיוֹת בֶּן
שָׁנָה[72], אִם הוֹסִיף עַל הַשָּׁנָה שָׁעָה אַחַת - נִפְסָל. אֲפִלּוּ הָיָה
בֶּן שָׁנָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְהוֹסִיף עַל הַשָּׁנָה בִּשְׁעַת זְרִיקָה -
נִפְסַל[73], עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שָׁנָה עַד שְׁעַת זְרִיקָה. וְכֵן בְּכָל
הַזְּבָחִים.

יד. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה כֶּבֶשׂ אוֹ כִּבְשָׂה אוֹ כְּבָשִׂים -
הֲרֵי אֵלּוּ בְּנֵי שָׁנָה[74]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַיִל אוֹ אֵילִים[75] -
הֵם הַזְּכָרִים בְּנֵי שְׁנָתַיִם[76]. וּמֵאֵימָתַי יִקָּרֵא אַיִל? מִשֶּׁיִּכָּנֵס
בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם[77]. אֲבָל בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אֵינוֹ
כָּשֵׁר לֹא לְכֶבֶשׂ[78] וְלֹא לְאַיִל, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּלְגָּס[79]. וְכָל
מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ עֵגֶל - הֲרֵי זֶה בֶּן שָׁנָה[80]. פַּר - בֶּן שְׁתַּיִם[81].
שְׂעִיר עִזִּים - [בֶּן שָׁנָה. שָׂעִיר] - בֶּן שְׁתַּיִם. כָּל שָׁנָה שְׁנִיָּה
הוּא נִקְרָא שָׂעִיר.

טו. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - זְכָרִים. וְכָל חַטָּאוֹת שֶׁל צִבּוּר -
מִן הָעִזִּים[82] אוֹ מִן הַבָּקָר[83], וְאֵין בָּהֶן מִן הַכְּבָשִׂים. וְכָל עוֹלוֹת
הַצִּבּוּר[84] - מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הַבָּקָר, וְאֵין לָהֶן עוֹלָה מִן הָעִזִּים.
כָּל חַטַּאת יָחִיד - נְקֵבָה[85], וְתֵאָכֵל לַכֹּהֲנִים[86], וְאֵינָהּ בָּאָה מִן
הַבָּקָר[87]. חוּץ מִשָּׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[88]: חַטַּאת נָשִׂיא, שֶׁהִיא עֵז[89],
וְנֶאֱכֶלֶת[90]. וְחַטַּאת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא פַּר[91], וְנִשְׂרֶפֶת[92]. וְהוּא
פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְהַשְּׁלִישִׁי - פַּר שֶׁמֵּבִיא כֹּהֵן גָּדוֹל
בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא חַטָּאת, וְנִשְׂרָף[93].

טז. כָּל חַטָּאוֹת שֶׁל צִבּוּר נֶאֱכָלוֹת[94], חוּץ מִשָּׂעִיר שֶׁל יוֹם
הַכִּפּוּרִים שֶׁחֲבֵרוֹ מִשְּׁתַּלֵּחַ[95], וְכֵן שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה[96] וּפַר
הָעְלֵם[97]. וּפַר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת[98] וּפַר הָעְלֵם נִקְרָאִים פָּרִים

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

67) בפרה שם משנה ד: "כשרין מיום ל' והלאה, ואף ביום ל' ואם הקריבם ביום שמיני כשרים". וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואמר אם הקריבם ביום השמיני יצא זה לשון התורה (ויקרא כב, כז) "ומיום השמיני והלאה יירצה" ואמר בבכור (שמות כב, כט) "ביום השמיני תתנו לי", ואמרו: אמו אמו לגזירה שווה, מה אמו האמור בבכור כשר לשמיני עצמו אף אמו האמור כאן כשר לשמיני עצמו, וזה שהתיר הקרבתו בדיעבד, אבל לכתחילה לא תקרב אלא מיום שלושים, כאמרו: "והלאה יירצה". 68) שם במשנה. שלא נאמר בו "והלאה", אלא "ביום השמיני תתנו לי", להורות שמותר לכתחילה ביום השמיני. 69) "שנשתוו לבכור לעניין מתן דמים בחמישי מזבחים". ובמשנה שם נזכרו גם נדרים ונדבות שמקריבם לכתחילה ביום השמיני, וצריך עיון, למה השמיטם רבינו. 70) כגון שנולד בארבעה עשר בניסן בשעה התשיעית, הוא כשר עד שעה זו, ומכאן ואילך הוא פסול. 71) כגון באילים שצריכים להיות בני שנתיים, היינו שנה ושלושים ואחד יום, אם נולד בשנה התשיעית, אינו כשר אלא כשיהיה בן שנה ושלושים ואחד יום ובשעה התשיעית. 72) ולא יותר. 73) שנאמר (שמות יב, ה) "שה תמים זכר בן שנה", "שיהא תמים ובן שנה בשעת שחיטה, בקבלה בהולכה בזריקה מנין? תלמוד לומר "יהיה" כל הוויותיו לא יהיו אלא תם ובן שנה" (זבחים שם). 74) פרה שם משנה ג: "כבשים בני שנה", כלומר, בתוך השנה, ולא יותר משנה. 75) פרה שם: "ואילים בני שתיים", שאיל לשון קשה, כמו את אילי הארץ (יחזקאל יז, יג. ראה ביבמות כא.), אף כאן קשה - בן שתי שנים. 76) ולא פחות. 77) פרה שם במשנה: "בן שלושה עשר חודש ויום אחד הרי זה איל". 78) לכבש אינו כשר, לאחר שמלאה לו שנה, ואפילו בתוך שלושים יום. 79) שם: "רבי טרפון קורהו פלגס", "פלגס מלה מורכבת, פלג גס, רצה לומר העדר הגדר, - שיצא מגדר מה, ולא הגיע לגדר שאחריו, אבל נשאר בין הגדרים". 80) ראש השנה י. "שהיה רבי מאיר אומר כל מקום שנאמר עגל בתורה סתם - בן שנה", ולא יותר משנה, "שכתוב (ויקרא ט, ג) ועגל וכבש בני שנה". 81) כלומר, לא פחות מבן שתים, אבל יותר מבן שתיים, עד שלוש שנים שלימות - כשר. ומקור הדברים בפרה שם משנה ב: "ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתיים וכו' וחכמים אומרים אף בני שלוש". וסובר רבינו כי לא נחלקו אלא ביותר משתי שנים, אבל בפחות משתי שנים - לדברי כולם פסולים. 82) היינו כל שעירי ראשי חדשים והמועדות. 83) פר העלם דבר של צבור בשאר המצוות (חוץ מעבודה זרה). 84) כל זה מפורש בפסוקי התורה. 85) שנאמר (ויקרא ד, כז, כח, לב) "ואם נפש אחת תחטא וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא וגו', ואם כבש יביא קרבנו לחטאת, נקבה תמימה יביאנה", וכמו כן אצל עולה ויורד (שם ה, ו) "והביא וגו' נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת". 86) משנה זבחים נג. "ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה", שנאמר (שם ו, כב) "כל זכר בכהנים יאכל אותה". ואף שעירת עבודה זרה של יחיד (במדבר טו, כז) בכלל זה, ודלא כדעת רבינו נסים שהביא הראב"ד להלן הלכה טז. 87) שלא נאמר אלא "כשבה או שעירת עזים לחטאת", כנ"ל. 88) שאינן דומות לשאר חטאות היחיד. 89) כלומר, אינה באה אלא מן העזים, ולא מן הכבשים כשאר חטאות, ובא זכר ולא נקבה, שנאמר (ויקרא ד, כג) "והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". 90) ככל החטאות החיצוניות. 91) ולא כשאר חטאות, שנאמר (שם, ג) "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת". 92) כדין חטאות הפנימיות, שנאמר (שם, יב) "והוציא את כל הפר מחוץ למחנה וגו' ושרף אותו וגו'". 93) כלומר, גם זה אינן כשאר החטאות, שנאמר (שם טז, ג) "בזאת יבוא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת". וכמו כן אינו נאכל כשאר חטאות, אלא נשרף כחטאות הפנימיות, שנאמר (שם, כז) "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש וגו'". 94) כן הוא בזבחים נב: נג. במשנה: חטאות הצבור והיחיד וכו' ונאכלין כו' לזכרי כהונה". 95) שהוא נשרף, שנאמר (שם) "ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש וגו'". 96) שאם הורו בית־הדין הגדול בשגגה להתיר עבודה זרה ושגגו העם בהוראתן ועשו העם וכו' ואחר כך נודע חטאתן חייבין כל שבט ושבט להביא שעיר לחטאת ופר לעולה (במדבר טו, כד). ואף על פי שלא מפורש שם שדינם בשריפה, למדו זאת בספרא (ויקרא דבורא דחובה פרק ו הלכה י) ממה שנאמר (ויקרא ד, כא) "חטאת הקהל הוא" - בניין אב לכל חטאות הקהל שישרפו". ובזבחים לט: למדו מן הפסוק "כאשר עשה לפר החטאת", ששעירי עבודה זרה צריכים הזאות בפנים. 97) פר העלם דבר של צבור, שאם שגגו בית־דין בשאר כריתות, מביא כל שבט ושבט פר לחטאת, והוא נשרף, שנאמר (שם, יג־כא) "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם וגו' והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו". 98) הוא פר כהן משיח, ראה למעלה הלכה טו.

הַנִּשְׂרָפִין, וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה נִקְרָאִים שְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים.
הָא לָמַדְתָּ, שֶׁחָמֵשׁ חַטָּאוֹת הֵם הַנִּשְׂרָפוֹת, שְׁתַּיִם לְיָחִיד[99]
וְשָׁלֹשׁ לְצִבּוּר[100].

יז. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָאִים זְבָחִים. וְכָל הָעוֹלוֹת
וְהַחַטָּאוֹת וְהָאֲשָׁמוֹת וּשְׁנֵי כִּבְשֵׂי שְׁלָמִים שֶׁל עֲצֶרֶת נִקְרָאִים
קָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אֲבָל שְׁלָמִים שֶׁל יָחִיד וְהַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר
וְהַפֶּסַח נִקְרָאִים קָדָשִׁים קַלִּים[101].

יח. הָאֵיבָרִים שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ מִן הַחַטָּאוֹת
הַנֶּאֱכָלוֹת וּמִן הָאֲשָׁמוֹת וּמִן הַשְּׁלָמִים הֵם הַנִּקְרָאִין
אֻמּוּרִין[102]. וְאֵלּוּ הֵן הָאֻמּוּרִין שֶׁל שׁוֹר אוֹ שֶׁל עֵז: הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב[103], וּבִכְלָיוֹ חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַקַּבָּה[104], וּשְׁתֵּי
הַכְּלָיוֹת וְחֵלֶב שֶׁעֲלֵיהֶן[105] עִם הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים[106],
וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד[107], וְנוֹטֵל מִן הַכָּבֵד מְעַט עִם הַיּוֹתֶרֶת[108]. וְאִם
הָיָה הַקָּרְבָּן מִמִּין הַכְּבָשִׂים - מוֹסִיף עַל אֵלּוּ הָאַלְיָה
תְּמִימָה[109] עִם הַחֲלָיוֹת מִן הַשִּׁדְרָה[110] עַד מְקוֹם הַכְּלָיוֹת;
שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֵמַת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה[111]. וְכָל הָאֻמּוּרִין נִשְׂרָפִין עַל
מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[112].

יט. הָיְתָה הַבְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ חֲדָשָׁיו שֶׁל
עֻבָּר, וַאֲפִלּוּ נִמְצָא חַי[113] - אֵינוֹ מַעֲלֶה חֶלְבּוֹ עִם חֵלֶב אִמּוֹ,
אֶלָּא חֵלֶב אִמּוֹ בִּלְבַד[114], וַהֲרֵי הָעֻבָּר כְּאֶחָד מֵאֵיבָרֶיהָ.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הַיַּיִן וְהַסֹּלֶת שֶׁמְּבִיאִין עִם הַקָּרְבָּן הֵם הַנִּקְרָאִין נְסָכִים,
וְהַסֹּלֶת לְבַדָּהּ נִקְרֵאת מִנְחַת נְסָכִים. וּמִנְחַת נְסָכִים אֵינָהּ
טְעוּנָה לֹא תְּנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה וְלֹא לְבוֹנָה, אֲבָל טְעוּנָה מֶלַח.
וְכֻלָּהּ נִשְׂרֶפֶת עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. וְיִתְנַסֵּךְ הַיַּיִן עַל הַמִּזְבֵּחַ.
וְאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ עַל הָאֵשׁ, אֶלָּא מַגְבִּיהַּ יָדוֹ וְיוֹצֵק עַל הַיְסוֹד
וְהוּא יוֹרֵד לַשִּׁיתִין.

ב. אֵין טָעוּן נְסָכִים אֶלָּא עוֹלַת בְּהֵמָה וּשְׁלָמִים בִּלְבַד, בֵּין
הָיוּ קָרְבַּן צִבּוּר אוֹ קָרְבַּן יָחִיד. אוֹ כֶּבֶשׂ יוֹלֶדֶת וְאֵילוֹ שֶׁל
כֹּהֵן גָּדוֹל, הוֹאִיל וְהֵן עוֹלוֹת טְעוּנִים נְסָכִים. אֲבָל הָעוֹף
וְהָאֲשָׁמוֹת וְהַחַטָּאוֹת - אֵין מְבִיאִין עִמָּהֶם נְסָכִים; חוּץ
מֵחַטַּאת מְצֹרָע וַאֲשָׁמוֹ, שֶׁנִּתְפָּרְשׁוּ נְסָכֶיהֶם בַּתּוֹרָה.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין מְבִיאִין נְסָכִים עִם הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ נְדָבָה - דָּבָר הַבָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה; יָצְאוּ חַטָּאת וְאָשָׁם וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, הוֹאִיל וְאֵינָן בָּאִין בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - אֵין טְעוּנִין נְסָכִים. וּמִנַּיִן לְהָבִיא שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְעוֹלַת רְאִיָּה לִנְסָכִים? שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם.

ד. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר נְסָכִים? נִסְכֵּי כֶּבֶשׂ אוֹ כִּבְשָׂה - עִשָּׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בִּרְבִיעִית הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין. וְכֵן נִסְכֵּי הָעֵז, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, אוֹ נִסְכֵּי רָחֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה. אֲבָל נִסְכֵּי אַיִל הֵן שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת בָּלוּל בִּשְׁלִישִׁית הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ שְׁלִישִׁית הַהִין. וְנִסְכֵּי הַפָּר אוֹ הָעֵגֶל, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת - שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת בָּלוּל בַּחֲצִי הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ חֲצִי הַהִין.

ה. אֵלּוּ הֵן הַנְּסָכִים בֵּין לְעוֹלָה בֵּין לִשְׁלָמִים. כַּשִּׁעוּר הַזֶּה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; שֶׁנֶּאֱמַר: כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ, כָּכָה תַּעֲשׂוּ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

99) פר כהן משיח, ופר כהן גדול ביום הכיפורים. 100) שעירי עבודה זרה, שעיר יום הכיפורים הפנימי (חברו של שעיר המשתלח) ופר העלם דבר של צבור. 101) ושחיטתן בכל מקום בעזרה ונאכלין בכל העיר. 102) "רצונו לומר הדברים שציווה (שאמר) ה' לשרפן" (רבינו בהקדמה לסדר קדשים). והערוך (ערך מר) פירש, שנקראו כן על שם שהם מורים ואדונים על כל האברים. ובמשנה למלך כאן כתב, שזהו מלשון "את ה' האמרת - יתאמרו כל פועל און". 103) שם, "והקריב וכו' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב".[ובתוספתא חולין סוף פרק ט אמרו: "ואלו הן אמורין שתי כליות ויותרת הכבד ואליה, ואלו הן החלבים האסורים באכילה. וכן צריך לפרש בתוספתא זבחים פרק א: "הקטר חלבים ואימורין". וראה בפירוש רבינו אליהו מלונדריש ברכות פרק א משנה ג שגם הוא כתב כדברי רבינו שאמורים וחלבים היינו הך]. 104) בתוספתא שם ובספרא ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יד הלכה ו): "את כל החלב אשר על הקרב רבי ישמעאל אומר להביא את החלב שעל הקבה, רבי עקיבא אומר להביא את החלב שעל הדקים" ופסק רבינו כר' ישמעאל. והכסף משנה כאן תמה, למה לא פסק רבינו כרבי עקיבא? וראה בלחם משנה פרק ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו ובמשנה למלך פרק י"ג מהלכות שגגות הלכה ה, מה שתירץ בזה. 105) ויקרא שם: "ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן". 106) שם: "ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים" ומפרש רש"י שם: "החלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם מלמטה, וזהו החלב שתחת המתניים וכו' הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו". 107) שם: "ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה", "והוא הקצה התחתון היוצא ממנו כמו הבהן מן היד", והיינו אצבע הכבד שנזכר בתמיד פרק ד משנה ג. 108) בספרא (ויקרא שם הלכה ז): "הדבר שקול (=ספק) שיטול מן הכבד על היותרת [או] (ו)מן היותרת על הכבד (=אם שיניח מעט מהיותרת על הכבד והשאר יסירנה ויהיה פירוש הכתוב ואת היותרת הנשאר חוץ מהכבד יסירנה ויקטירנה, או את היותרת עם מעט הכבד יסירנה, - דרך הקדש) כשהוא אומר ואת היותרת על הכבד ומן החטאת והקטיר המזבחה, שיטול מן הכבד על היותרת". ובמקום אחר (ויקרא ט, י) הוא אומר: "ואת היותרת מן הכבד". 109) שם (ג, ז-ט): "אם כשב הוא מקריב וגו' והקריב וגו' אשה לה' חלבו האליה תמימה". 110) כלומר, "עם החוליות הסמוכות לה, והן החוליות אשר בין הירכיים שקורין אותם הטבחים שדרתא". 111) בספרא (שם פרק יט הלכה ג): "יכול יטלנה עם השדרה תלמוד לומר לעומת העצה, אי לעומת העצה יכול לא ייכנס לפנים מן העצה, תלמוד לומר יסירה, ייכנס לפנים מן העצה". ומשמע לרבינו דהיינו שיטול עמו חוליות השדרה, ולא מיעט אלא שלא ייטול את כל השדרה (כסף משנה). 112) שנאמר (שם, ה) "והקטירו אותו בני אהרן המזבחה על העולה", וזהו מזבח החיצון, שהרי המזבח הפנימי אסור להעלות עליו אלא קטורת כמפורש בשמות ל, ט (כסף משנה). 113) שחלבו כחלב הבהמה והאוכלו חייב כרת. 114) בספרא ויקרא (שם פרשה יד הלכה ה): "למה נאמר חלב ושתי כליות באשם מוציא מכלל השליל (שהרי זכר הוא האשם), אף חלב ושתי כליות [ה]אמורין כאן (בשלמים) מוציא מכלל השליל" (=עובר שנמצא במעי הבהמה).

לְאֶחָד כְּמִסְפָּרָם. אֵין מוֹסִיפִין עַל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ וְאֵין גּוֹרְעִין מֵהֶן. וְאִם גָּרַע אוֹ הוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא - פָּסוּל. חוּץ מִכְּבֶשׂ הָעוֹלָה שֶׁמַּקְרִיבִין בְּיוֹם הֲנָפַת הָעֹמֶר, שֶׁהַנְּסָכִים שֶׁלּוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים בָּלוּל בִּשְׁלִישִׁית הַהִין שֶׁמֶן. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְפְּלָה סָלְתּוֹ, לֹא נִכְפְּלוּ יֵינוֹ [וְשַׁמְנוֹ], אֶלָּא יַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין.

ו. הַמְּצֹרָע מֵבִיא עִם שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׂים שֶׁלּוֹ, שֶׁהֵן חַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה, שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהֵן בָּאִין בְּכְלַל הַזְּבָחִים שֶׁלּוֹ. עִשָּׂרוֹן עִם כָּל כֶּבֶשׂ בָּלוּל בִּרְבִיעִית הַהִין שֶׁמֶן, וּרְבִיעִית יַיִן עִם כָּל עִשָּׂרוֹן מִשְּׁלָשְׁתָּן, כְּשְׁאָר נִסְכֵּי הַכְּבָשִׂים. וְהַמַּקְרִיב אֶת הַפַּלְגֵּס - מֵבִיא עִמּוֹ נִסְכֵּי אַיִל וְלֹא עוֹלָה לוֹ זִבְחוֹ.

ז. הַהִין הוּא שְׁנֵים עָשָׂר לֹג. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ שִׁעוּר הַלֹּג עִם מִדּוֹת אֲחֵרוֹת בְּהִלְכוֹת עֵרוּבִין. וְהָעִשָּׂרוֹן הוּא הָעֹמֶר, שֶׁהוּא שִׁעוּר חַלָּה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שִׁעוּרוֹ בְּעִנְיַן חַלָּה.

ח. כְּשֶׁמּוֹדְדִין הַנְּסָכִים אוֹ הַמְּנָחוֹת, בֵּין מִנְחַת יָחִיד בֵּין מִנְחַת צִבּוּר - אֵין מוֹדְדִין אוֹתוֹ בְּמִדָּה שֶׁל שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים לַפָּר אוֹ שֶׁל שְׁנֵים לָאַיִל, אֶלָּא מוֹדֵד הַכֹּל בְּעִשָּׂרוֹן אֶחָד שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ. וְכֵן הַשֶּׁמֶן שֶׁל נְסָכִים מוֹדְדִין אוֹתוֹ בְּמִדָּתוֹ שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וְשֶׁמֶן שֶׁל מִנְחוֹת הַיָּחִיד - בַּלֹּג שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. כְּמִנְיַן הָעֶשְׂרוֹנוֹת כָּךְ מִנְיַן הַלֹּגִין.

ט. בְּרוּצֵי הַמִּדּוֹת שֶׁל סֹלֶת - חֹל, שֶׁאֵין גַּב הָעִשָּׂרוֹן קֹדֶשׁ. וּבְרוּצֵי הַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן - קֹדֶשׁ, לְפִי שֶׁהוּא יוֹרֵד עַל גַּב הַכְּלִי, וּכְלֵי הַלַּח נִמְשָׁחוּ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ. וְלָמָּה יִתְקַדְּשׁוּ הַבְּרוּצִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כַּוָּנַת הַמּוֹדֵד אֶלָּא לְמַה שֶּׁבַּכְּלִי בִּלְבַד? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: מוֹצִיאִין מִכְּלֵי שָׁרֵת לְחֹל.

י. מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בַּבְּרוּצִין? אִם יֵשׁ שָׁם זֶבַח אַחֵר - יַקְרִיבוּ עִמּוֹ, וְאִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה; וְאִם לַאו - מְקַיְּצִין בָּהֶן הַמִּזְבֵּחַ.

יא. כֵּיצַד? לוֹקְחִין בָּהֶם עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים.

יב. הַסֹּלֶת עִם הַשֶּׁמֶן שֶׁל נְסָכִים אֵינָן מְעַכְּבִין אֶת הַיַּיִן, וְלֹא הַיַּיִן מְעַכְּבָן. וְלֹא הַנְּסָכִים מְעַכְּבִין אֶת הַזֶּבַח, אֶלָּא מֵבִיא אָדָם קָרְבָּנוֹ הַיּוֹם וּנְסָכָיו אַחַר עֲשָׂרָה יָמִים. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד צִבּוּר. וְהוּא שֶׁלֹּא קָדְשׁוּ הַנְּסָכִים בִּכְלֵי שָׁרֵת; אֲבָל אִם נִתְּנָן לִכְלֵי שָׁרֵת, אִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה.

יג. אֵין מְבִיאִין נְסָכִים אֶלָּא מִן הַחֻלִּין. לֹא יְבִיאֵם לֹא מִן הַתְּרוּמָה וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְלֹא מִן הַבִּכּוּרִים. וַאֲפִלּוּ תּוֹדָה, שֶׁמֵּבִיא לַחְמָהּ מִן הַמַּעֲשֵׂר, לֹא יָבִיאוּ נְסָכִים אֶלָּא מִן הַחֻלִּין.

יד. כָּל שִׁעוּרֵי הַנְּסָכִים הָאֲמוּרִין בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל וּמִנְיַן אוֹתָן הַקָּרְבָּנוֹת וְסִדְרֵי הָעֲבוֹדָה הַכְּתוּבִים שָׁם - כֻּלָּן מְלוּאִים הֵן, וְאֵין נוֹהֲגִין לְדוֹרוֹת, אֶלָּא הַנָּבִיא צִוָּה וּפֵרַשׁ כֵּיצַד יִהְיוּ מַקְרִיבִין הַמְּלוּאִין עִם חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית שְׁלִישִׁי.

טו. וּכְשֵׁם שֶׁהַקְּרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ דְּבָרִים שֶׁאֵין כְּמוֹתָן לְדוֹרוֹת וְהִקְרִיבוּ בְּשַׁבָּת, כָּךְ הַנָּשִׂיא מַקְרִיב חֲנֻכָּתוֹ בְּשַׁבָּת לֶעָתִיד כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ שָׁם. וְכֵן קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא הַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי - מְלוּאִים הָיוּ וְאֵינָן נוֹהֲגִין לְדוֹרוֹת. אֲבָל דְּבָרִים הַנּוֹהֲגִים לְדוֹרוֹת הֵם דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּם מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם וְאֵין לִגְרֹעַ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. שְׁנַיִם שֶׁרָצוּ לְהָבִיא שְׁלָמִים אוֹ עוֹלָה בְּשֻׁתָּפוּת - מְבִיאִין, בֵּין בְּנֶדֶר בֵּין בִּנְדָבָה. וַאֲפִלּוּ עוֹף יָבוֹא בְּשֻׁתָּפוּת.

ב. וְאֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אוֹ עֲבָדִים מְבִיאִין כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן אֶלָּא עוֹלוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם. אֲפִלּוּ עוֹלַת הָעוֹף מְקַבְּלִין מִן הַנָּכְרִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן שְׁלָמִים וְלֹא מְנָחוֹת וְלֹא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. וְכֵן עוֹלוֹת שֶׁאֵינָן בָּאוֹת בְּנֶדֶר וּנְדָבָה אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָן מִן הַנָּכְרִי, כְּגוֹן עוֹלַת יוֹלֶדֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מֵעוֹלוֹת שֶׁאֵינָן בָּאוֹת מִשּׁוּם נֶדֶר וְלֹא מִשּׁוּם נְדָבָה.

ג. נָכְרִי שֶׁהֵבִיא שְׁלָמִים - מַקְרִיבִין אוֹתָן עוֹלוֹת; שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. נֶדֶר שְׁלָמִים וּנְתָנָם לְיִשְׂרָאֵל עַל מְנָת שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל - אוֹכְלִין אוֹתָן הַיִּשְׂרָאֵלִים כְּשַׁלְמֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן אִם נְתָנָן לְכֹהֵן - כֹּהֵן אוֹכְלָן.

ד. יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מוּמָר לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן כְּלָל. אֲפִלּוּ הָעוֹלָה, שֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתָהּ מִן הַנָּכְרִים, אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָהּ מִן הַמּוּמָר הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: 'מִכֶּם' - וְלֹא כֻּלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר. אֲבָל אִם הָיָה מוּמָר לִשְׁאָר עֲבֵרוֹת - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. הָיָה מוּמָר לַעֲבֵרָה וְהוּא מְפֻרְסָם וְיָדוּעַ לַעֲשׂוֹתָהּ וְהֻרְגַּל בָּהּ, בֵּין לְהַכְעִיס בֵּין לְתֵאָבוֹן - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן לְאוֹתָהּ עֲבֵרָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל חֵלֶב, בֵּין לְהַכְעִיס בֵּין לְתֵאָבוֹן, וְשָׁגַג וְאָכַל חֵלֶב וְהֵבִיא חַטָּאת - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ.

ה. עוֹלוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מְבִיאִין עִמָּהֶן נְסָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה כָּכָה; אֲבָל נִסְכֵּיהֶם קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם. וְאֵינָן טְעוּנוֹת סְמִיכָה; שֶׁאֵין סְמִיכָה אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל, בַּאֲנָשִׁים וְלֹא בְּנָשִׁים.

ו. כָּל קָרְבְּנוֹת בְּהֵמָה שֶׁיַּקְרִיב הַיָּחִיד, בֵּין חוֹבָה בֵּין נְדָבָה, סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּין; חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח. שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל קָרְבָּן בַּמַּשְׁמָע, חוּץ מִפֶּסַח וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר.

ז. הָעוֹף אֵינוֹ טָעוּן סְמִיכָה. וְכֵן כָּל הַמָּעוֹת שֶׁדִּינָן שֶׁיִּפְלוּ לַתֵּבוֹת שֶׁל נְדָבָה, שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים שֶׁכֻּלָּן יָבוֹאוּ עוֹלוֹת - אֵין בַּעַל אוֹתָן הַמָּעוֹת סוֹמֵךְ עַל אוֹתָהּ הָעוֹלָה, וְאֵינוֹ מֵבִיא עָלֶיהָ נְסָכִים, אֶלָּא נְסָכֶיהָ מִשֶּׁל צִבּוּר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה כֹּהֵן - עֲבוֹדָתָהּ וְעוֹרָהּ שֶׁל אַנְשֵׁי מִשְׁמָר.

ח. הַכֹּל סוֹמְכִין, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן וְעֶבֶד וְאִשָּׁה וְסוּמָא וְנָכְרִי. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ סוֹמֵךְ; שֶׁאֵין סְמִיכָה אֶלָּא בַּבְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָמַךְ יָדוֹ - לֹא יַד אִשְׁתּוֹ וְלֹא יַד עַבְדּוֹ וְלֹא שְׁלוּחוֹ.

ט. חֲמִשָּׁה שֶׁהֵבִיאוּ זֶבַח אֶחָד - כֻּלָּן סוֹמְכִין עָלָיו זֶה אַחַר זֶה, לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ כֻּלָּן בְּבַת אַחַת. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ קָרְבָּנוֹ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים - חֲרֵי יוֹרְשׁוֹ מְבִיאוֹ וְסוֹמֵךְ עָלָיו וּמֵבִיא נְסָכָיו.

י. אֵין סְמִיכָה בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר, חוּץ מִשְּׁתֵּי סְמִיכוֹת: עַל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְעַל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר. וּשְׁלִשָּׁה מִן הַסַּנְהֶדְרִין סוֹמְכִין עָלָיו. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין בַּצִּבּוּר אֶלָּא שְׁתֵּי סְמִיכוֹת.

יא. אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא בָּעַזָּרָה. סָמַךְ חוּץ לָעַזָּרָה - חוֹזֵר וְסוֹמֵךְ מִבִּפְנִים. וְאִם הָיָה בַּעַל הַקָּרְבָּן עוֹמֵד בַּחוּץ וְהִכְנִיס יָדוֹ לִפְנִים וְסָמַךְ - סְמִיכָתוֹ כְּשֵׁרָה. וְהוּא שֶׁיִּסְמֹךְ בְּכָל כֹּחוֹ.

וְאֵין סוֹמֵךְ אֶלָּא טָהוֹר. וְאִם סָמַךְ הַטָּמֵא - סָמַךְ.

יב. וּבַמָּקוֹם שֶׁסּוֹמְכִין שׁוֹחֲטִין. וְתֵכֶף לִסְמִיכָה שְׁחִיטָה. וְאִם שָׁחַט בְּמָקוֹם אַחֵר אוֹ שֶׁשָּׁהָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה. וְהַסְּמִיכָה שְׁיָרֵי מִצְוָה הִיא. לְפִיכָךְ, אִם לֹא סָמַךְ - כִּפֵּר, וְאֵינָהּ מְעַכֶּבֶת.

וְאַף עַל פִּי כֵן מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ לֹא כִּפֵּר.

יג. וְצָרִיךְ הַסּוֹמֵךְ לִסְמֹךְ בְּכָל כֹּחוֹ בִּשְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל רֹאשׁ הָעֹלָה - לֹא עַל הַצִּוָּאר וְלֹא עַל הַצְּדָדִין. וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין יָדָיו וּבֵין הַבְּהֵמָה.

יד. וְכֵיצַד סוֹמֵךְ? אִם הָיָה הַקָּרְבָּן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים - מַעֲמִידוֹ בְּצָפוֹן וּפָנָיו לְמַעֲרָב, וְהַסּוֹמֵךְ עוֹמֵד בְּמִזְרָח וּפָנָיו לְמַעֲרָב, וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו בֵּין שְׁתֵּי קַרְנָיו, וּמִתְוַדֶּה עַל חַטָּאת עָוֹן חַטָּאת, וְעַל אָשָׁם עָוֹן אָשָׁם, וְעַל הָעֹלָה מִתְוַדֶּה עָוֹן עֲשֵׂה וַעֲוֹן לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה.

טו. כֵּיצַד מִתְוַדֶּה? אוֹמֵר: חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ, וְחָזַרְתִּי בִּתְשׁוּבָה לְפָנֶיךָ וְזוֹ כַּפָּרָתִי. הָיָה הַקָּרְבָּן שְׁלָמִים - סוֹמֵךְ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה מִן הָעַזָּרָה בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ מִתְוַדֶּה עַל הַשְּׁלָמִים, אֲבָל אוֹמֵר דִּבְרֵי שֶׁבַח.

יום שישי כ"ג תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן[1] אֶלָּא בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם צַוּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם - בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹחֲטִין זְבָחִים אֶלָּא בַּיּוֹם[2], וְאֵין זוֹרְקִין דָּמִים אֶלָּא בְּיוֹם הַשְּׁחִיטָה[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ - בְּיוֹם הַזְּבִיחָה תִּהְיֶה הַהַקְרָבָה. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה נִפְסַל הַדָּם.

ב. כֹּל שֶׁקָּרְבוּ מַתִּירָיו[4] בַּיּוֹם - מַעֲלִין אוֹתוֹ[5] עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה[6]. כֵּיצַד? זְבָחִים שֶׁנִּזְרַק דָּמָם בַּיּוֹם - מַקְטִירִין אֵמוּרֵיהֶן בַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְכֵן אֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת מַקְטִירִין אוֹתָן בַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[7]. וּכְדֵי לְהַרְחִיק מִן הַפִּשִּׁיעָה[8], אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מַקְטִירִין הָאֵמוּרִין[9] וְאֵיבְרֵי הָעוֹלָה אֶלָּא עַד חֲצוֹת הַלַּיְלָה[10].

ג. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְהַקְטִיר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים בַּלַּיְלָה - אֵין מְאַחֲרִין אוֹתָן לְדַעַת, אֶלָּא מִשְׁתַּדְּלִין לְהַקְטִיר הַכֹּל בַּיּוֹם. חֲבִיבָה מִצְוָה בִּשְׁעָתָהּ. שֶׁהֲרֵי הֶקְטֵר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֵׁרִים בַּלַּיְלָה, דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת בִּזְמַנָּן, וְאֵין מְאַחֲרִין אוֹתָן לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

ד. כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ קָרֵב אֶלָּא בַּיּוֹם[11], כְּגוֹן הַקֹּמֶץ[12] וְהַלְּבוֹנָה וְהַקְּטֹרֶת[13] וּמְנָחוֹת הַנִּשְׁרָפוֹת[14] - מֻתָּר לְהַקְרִיבָן עִם מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ[15], וְהֵם מִתְאַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה כְּאֵיבְרֵי עוֹלָה[16].

ה. הַנְּסָכִים הַבָּאִים עִם הַזֶּבַח[17] - אֵין קְרֵבִין אֶלָּא בַּיּוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם - מַקִּישׁ נְסָכִים לִשְׁלָמִים: מַה שְּׁלָמִים בַּיּוֹם, אַף נְסָכִים בַּיּוֹם. אֲבָל הַנְּסָכִים הַבָּאִים בִּפְנֵי עַצְמָן[18] - מִתְקַדְּשִׁין[19] בַּלַּיְלָה וּקְרֵבִין בַּלַּיְלָה[20]. לְפִיכָךְ[21], אִם

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מגילה כ: במשנה. 2) במגילה שם למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא יט, ו) "ביום זבחכם", ובתוספות שם דיבור המתחיל לקמיצה כתבו, כי אין ללמוד שחיטה מהפסוק "ביום צוותו", כי פסוק זה מדבר בעבודת הקרבנות ושחיטה אינה עבודה, שהרי היא כשרה בזר. 3) ולא ביום המחרת אלא רק ביום הזביחה. 4) זריקת הדם. 5) כלומר, אימוריו או אבריו. 6) אבל כל שלא קרב מתיריו ביום (=הקומץ, הלבונה והמנחות הנשרפות) אין מעלין אותו כל הלילה (תוספתא שם). ו"אף על פי שאין שוחטין אחר תמיד של בין הערביים וכו' מקטירין איברי העולות והאי מורין וכו'". 7) שנאמר (שם ו, ב) "זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו". 8) "שלא תדחק עליו את השעה ונמצא עושה מהם דבר אחר עלות השחר". 9) במשנה שם: "הקטר חלבים ואברים". 10) משנה שם: "כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלין ליום אחד מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, הקטר חלבים ואברים מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה", ודעת רבינו (כאן וכן בפירוש המשניות שם) כי גם הקטר חלבים ואברים הם בכלל מה שאמרו חכמים עד חצות, אבל רש"י שם כתב כי על הקטר חלבים ואברים לא אמרו חכמים עד חצות, לפי שכהנים זריזים הם, ואין שבות במקדש. 11) שלא קרבו מתיריו ביום. 12) כלומר, הקטרת הקומץ, כי חלק גדול מהמנחות הקריבות על גבי המזבח, נקמצות, ומקטיר הקומץ כולו על גבי המזבח, והשאר נאכל לכהנים. 13) כלומר, הקטרת הקטורת על המזבח הפנימי. 14) ראה להלן פרק י"ב שם כי מנחות זכרי כהנים (=מנחת חינוך וחביתין וכהן שהביא מנחת חוטא או מנחת נדבה) נשרפות כליל על גבי המזבח, ואינן נקמצות. 15) זמן מועט קודם השקיעה "אף כי אין שהות שתצית האש ברובו לפני השקיעה, והם נקלטים על גבי המזבח". 16) ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא ו, א) "זאת תורת העולה", ריבה את אלו שמקריבן קודם השקיעה ונשארים כל הלילה כמו אברי העולה. וראה במשנה למלך להלן פרק א מהלכות תמידין ומוספין סוף הלכה ג, כי רק אם הקמיצה הייתה לפני תמיד של בין הערביים, אפשר להקטיר את הקומץ לאחר התמיד, וכמו כן במנחות הנשרפות אין לשורפם על המזבח לאחר התמיד, אלא אם נתקדשו בכלי לפני התמיד, אבל אם לא נקמצו או נתקדשו בכלי לפני התמיד, אסור לעשותם אחר התמיד. 17) שהביאם עם הזבח. 18) שלא הקדישם עם הזבח, שהרי יכול אדם להביא קרבנו היום ונסכיו לאחר עשרה ימים. 19) על ידי נתינתם בכלי שרת. 20) שכיוון דלא קדשו בשחיטת הזבח, יכול להקריב בלילה, שדווקא נסכים

מתוך מהדורת וגשל

1 נִזְדַּמְּנוּ לוֹ נְסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן - מַקְדִּישָׁן וּמַקְרִיבָן
2 בַּלַּיְלָה[22]. וַעֲלוֹת הַשַּׁחַר פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כְּאֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת[23].
3 **ו.** כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִסְמִיכָה וְלִשְׁחִיטָה[24] וְלִמְלִיקָה[25], לְהֶקְטֵר[26]
4 לְהַגָּשָׁה[27] וּלְהַזָּיָה[28], וְלִתְנוּפָה[29] וְלִקְמִיצָה[30] וּלְקָרְבַּן
5 הַמּוּסָפִין[31]. וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לְהַקְטִיר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים[32]. זֶה
6 הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּיּוֹם - כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם, וְדָבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ
7 בַּלַּיְלָה - כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, זְרִיזִין מַקְדִּימִין
8 לְמִצְוֹת.
9 **ז.** כָּל הַזְּבָחִים אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּסַכִּין מִכְּלֵי
10 שָׁרֵת[33]; וְאִם שָׁחַט בְּכָל דָּבָר שֶׁשּׁוֹחֲטִין בּוֹ הַחֻלִּין, אֲפִלּוּ
11 בְּקָרוּמִית שֶׁל קָנֶה[34] - כְּשֵׁרִין[35].
12 **ח.** וְכָל הַזְּבָחִים שֶׁקִּבֵּל מִדָּמָם פָּחוֹת מִכְּדֵי הַזָּיָה[36] - לֹא
13 נִתְקַדֵּשׁ הַדָּם. וְצָרִיךְ לְהִתְכַּוֵּן לְקַבֵּל כָּל הַדָּם[37]. כֵּיצַד הוּא
14 עוֹשֶׂה? אוֹחֵז הַסִּימָנִים[38] בְּיָדוֹ וּמוֹצִיאָן עִם הַוְּרִידִין לְתוֹךְ
15 הַמִּזְרָק[39], וְשׁוֹחֵט שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבֵּל הַדָּם כֻּלּוֹ
16 בַּכְּלִי. וּמַגְבִּיהַּ הַסַּכִּין לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרֵד הַדָּם מֵעָלֶיהָ
17 אֶלָּא מִן הַצַּוָּאר[40]. וְדָם שֶׁבְּסַכִּין - מְקַנְּחוֹ בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק[41].
18 **ט.** אֲוִיר הַכְּלִי הֲרֵי הוּא כִּכְלִי[42]. הָיָה מְקַבֵּל הַדָּם[43] וְנִפְחֲתוּ
19 שׁוּלֵי הַמִּזְרָק קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַדָּם לַאֲוִיר הַמִּזְרָק[44] הַנִּפְחָת - לֹא
20 נִתְקַדֵּשׁ הַדָּם; שֶׁהָאֲוִיר שֶׁאֵין סוֹפוֹ לָנוּחַ - אֵינוֹ כְּמֻנָּח[45].
21 **י.** כָּל הַזְּבָחִים צָרִיךְ הָעוֹבֵד שֶׁתְּהֵיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְשֵׁם הַזֶּבַח[46]
22 וּלְשֵׁם בְּעָלָיו[47] בִּשְׁעַת זְבִיחָה, וּבִשְׁעַת קַבָּלַת הַדָּם, וּבִשְׁעַת

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

הבאים עם הזבח נתרבו ממה שכתוב "לנסכיהם ולשלמיכם", ומכיוון שקריבין בלילה, מתקדשין גם בלילה, שכן אמרו בתמורה יד. "זה הכלל כל הקרב ביום (=נסכים הבאים עם הזבח בכלל זה) אינו קדוש אלא ביום, וכל הקרב בלילה (=נסכים הבאים בפני עצמם) קדוש בין ביום בין בלילה. 21) כלומר, כיוון שנסכים הבאים בפני עצמם מתקדשים בלילה וקריבים בלילה. 22) כלומר, מקדישין לכתחילה בלילה ומקריבן מיד (כסף משנה) והכל משום זריזות מצוה, שמיד שנזדמנה לו המצוה, אין להחמיצנה. ומקור הדברים בתמורה שם: "אמר רב פפא השתא דאמרת נסכים הבאים בפני עצמן קריבין אפילו בלילה, נזדמנו נסכים בלילה מקדישין בלילה ומקריבן". 23) בתמורה שם: "אמר רב אדא בר אהבה ועלות השחר פוסלת בהן כאברין" שהקדישן ולא הקריבן. 24) בגמרא שם למדו זאת ממה שנאמר בשחיטה (ויקרא יט, ו) "ביום זבחכם", לאפוקי לילה, ונאמר (שם ג, יג) "וסמך ושחט", מה שחיטה ביום אף סמיכה ביום. 25) מליקת העוף (ראה ויקרא א, טו), נלמדו כן בגמרא שם ממה שנאמר (שם ז, לח) "ביום צוותו את בני ישראל" - לאפוקי לילה. 26) הקטרת הקומץ, וגם זה נלמד שם ממה שכתוב (שם) "ביום צוותו". 27) כי "כל המנחות הקריבות לגבי המזבח טעונות הגשה במערב כנגד חודה של קרן דרומית מערבית", ונלמד בגמרא שם ממה שהוקשה הגשה לתנופה שנאמר (במדבר ה, כה) ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות (=הגשה) והניף והקריב", מה תנופה ביום אף הגשה ביום. 28) זריקת דם הקרבנות והזיית דם פרים הנשרפים וחטאות הפנימיות. וגם זה נלמד בגמרא שם ממה שכתוב (ויקרא שם) "ביום צוותו". 29) שמניף את עומר התנופה ומנחת הסוטה, וכמו כן את החזה של השלמים לפני שנותנה לכהן. ונלמד בגמרא שם ממה שכתוב (שם כג, יב) "ביום הניפכם את העומר", לאפוקי לילה. 30) קמיצת המנחה, וגם זה נלמד שם ממה שכתוב "ביום צוותו". 31) נלמד שם ממה שנאמר (שם, לז) "דבר יום ביומו", לאפוקי לילה. 32) שנאמר (שם ו, ב) "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (שם כא.). 33) בסוטה יד: אמרו "מידי דהווה אדם, דם אף על גב דקדישתיה סכין בצוואר בהמה", הרי שסכין כלי שרת. וכן אמרו במנחות עו: "סכין מקדשת בכלי שרת". ואילו בחולין ג. הכשירו לשחוט קדשים בקרומית של קנה, והרי אין עושים כלי שרת של עץ, מזה הוציא רבינו שלכתחילה צריך כלי שרת ובדיעבד אינו צריך. 34) "צלע של קנה" (רש"י חולין טו:), ובערוך ערך קרם "פירש מה שמשתייר מן המחצלת כשמתקנין אותה". 35) תוספתא מנחות שם: "חומר בקמיצה שהקמיצה טעון כהן וכלי שרת, מה שאין כן בשחיטה, קמיצה בכלי ושחיטה אפילו בקרומית של קנה". 36) אחת, בכלי אחד, ופחות מכדי הזייה אחת בכלי שני וערבן ביחד, אבל אם קיבל בו אפילו כדי הזייה אחת בלבד קידש הדם, אף כי צריך להזות על הקרבנות כמה וכמה הזיות בכל קרבן וקרבן כדינו. אבל לדעת התוספות מנחות שם דיבור המתחיל ואם ורש"י שם, כי צריך שיקבל דם בכל קרבן וקרבן מה שצריך לכל הזיותיו. 37) כלומר, אף כי אם קיבל דם רק כדי הזייה אחת - קידש, אין זה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להתכוון לקבל כל הדם. והוא בזבחים כה. "אמר רב יהודה אמר רב השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר, שנאמר (שם ד, ז) "ואת כל דם הפר ישפך" וכו', אם אינו עניין לשיריים וכו' תניהו עניין לקבלה". 38) הקנה והווושט. 39) כלומר, על אוויר המזרק. בזבחים שם: "אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא: השוחט צריך שיתן ווירידין לתוך הכלי", ומפרש רש"י האי תוך לאו דווקא דהא לא אפשר, אלא על אווירו של תוך כלי, וראה להלן בסוף ההלכה "אוויר הכלי הרי הוא ככלי", "ודעתו שמתחילת שחיטה צריך שיהא הדם נוזל לתוך הכלי, אף שעדיין לא גמר השחיטה, וכן דעת רבותינו בעלי התוספות (מעילה ה. דיבור המתחיל היתר שחיטה, זבחים קי. דיבור המתחיל ואי ובבא קמא עו: דיבור המתחיל כל העומד). 40) בזבחים כה. "אמר רב יהודה אמר שמואל: השוחט צריך שיגביה סכין למעלה, שנאמר (שם, ה) "ולקח וכו' מדם הפר", ולא מדם הפר ודבר אחר (=סכין). 41) "פירוש בשפת המזרק מאחוריו שלא ייכנס דם במזרק" (כסף משנה). והוא בזבחים שם: "ודם סכין במאי מקנח ליה, אמר אביי בשפת מזרק כדכתיב (עזרא א, י) "כפורי זהב", כלומר, שמזרקין נקראים בשם כפורי זהב על שם קינוח. 42) כלומר, אין צורך שיכניס את הווירידין לתוך הכלי ממש בעת שהוא מקבל הדם (כי דבר זה בלתי אפשרי), אלא הוא מחזיק הווירידין למעלה מן הכלי, נגד התוך של הכלי. ואם סופו לנוח (=כשלא נפחתו שוליו) נתקדש הדם עוד כשהם באוויר למעלה מן הכלי, ודבר זה איבעיא ונפשטה בזבחים כה: 43) באוויר הכלי (=למעלה מן הכלי, נגד תוך הכלי). 44) כלומר, לאוויר שהוא בתוך דופני המזרק, אבל אם הגיע הדם לתוך אוויר הדפנות, ורק אחרי כן נפחתו שוליו, אף שלא הגיע הדם לתחתית המזרק - נתקדש הדם. 45) בזבחים שם: "בעי מיניה רבי אסי מרבי יוחנן היה מקבל ונפחתו שוליו וזרק עד שלא הגיע דם לאוויר מהו? אוויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא כמונח דמי", ואמרינן שם: "אם תמצי לומר אוויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי, אוויר שסופו לנוח מאי"? וידועה דעת רבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" ראה לחם משנה. 46) עולה לשם עולה, שלמים לשם שלמים וכו'. 47) קרבן

מתוך מהדורת וגשל

הוֹלֶכֶת הַדָּם, וּבִשְׁעַת זְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו - שֶׁתְּהֶיה זְבִיחָה עִם שְׁאָר אַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת[48] לְשֵׁם שְׁלָמָיו[49]. וְכֵן שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת[50]. וְאִם שָׁחַט וְעָבַד שְׁאָר עֲבוֹדוֹת[51] סְתָם וְלֹא חָשַׁב כְּלָל[52] בְּעוֹלָה וּבִשְׁלָמִים - הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרִים, וְעָלוּ לַבְּעָלִים[53].

יא. וְצָרִיךְ שֶׁתְּהֶיה מַחֲשַׁבְתּוֹ[54] בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת[55] הָעוֹלָה[56] לְשֵׁם שִׁשָּׁה דְבָרִים: לְשֵׁם הַזֶּבַח, וּלְשֵׁם הַזּוֹבֵחַ, וְשֶׁהַזֶּבַח לְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְשֶׁיַּקְטִירוֹ לָאִשִּׁים[57], וְשֶׁהַקְטָרָתוֹ לְרֵיחַ בִּלְבַד[58], וְשֶׁרֵיחַ זֶה נַחַת רוּחַ לִפְנֵי הַשֵּׁם[59]. וְאִם שָׁחַט סְתָם - כָּשֵׁר[60], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהַשּׁוֹחֵט חַטָּאת וְאָשָׁם צָרִיךְ שֶׁתְּהֶיה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְשֵׁם אוֹתוֹ הַחֵטְא שֶׁבָּא עָלָיו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁשְּׁחִיטַת הַקָּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בִּזָּרִים, וּמִקַּבֶּלֶת הַדָּם וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה. וְכָל הַזְּבָחִים - קִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בְּיַד כֹּהֵן; אֲבָל מְקוֹם שְׁחִיטָתָן וּמְקוֹם קִבּוּל דָּמָן אֵינוֹ שָׁוֶה בְּכֻלָּן.

ב. כֵּיצַד? קָדְשֵׁי קָדָשִׁים - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן וְאֵין מְקַבְּלִין אֶת דָּמָן אֶלָּא בִּצְפוֹן הַמִּזְבֵּחַ, בְּכָל הַמָּקוֹם שֶׁבֵּאַרְנוּ גְּבוּלוֹתָיו בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה. וְקָדָשִׁים קַלִּים - שְׁחִיטָתָן וְקִבּוּל דָּמָן בְּכָל מָקוֹם מִן הָעֲזָרָה.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אֶלָּא בַּצָּפוֹן? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּעוֹלָה: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפְנָה, וּבְחַטָּאת הוּא אוֹמֵר: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת; וּכְשֵׁם שֶׁהַחַטָּאת נִקְרֵאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, כָּךְ הָעוֹלָה נִקְרֵאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. וּבְאָשָׁם הוּא אוֹמֵר: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאָשָׁם. וְשַׁלְמֵי צִבּוּר הֵקֵשׁוּ לְחַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים; לְפִיכָךְ הֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים כְּחַטָּאת, וְנִשְׁחָטִין בִּמְקוֹם שְׁחִיטָתָהּ. וּמְקוֹם שְׁחִיטָה הוּא מְקוֹם הַקַּבָּלָה.

ד. וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹחֲטִים קָדָשִׁים קַלִּים בְּכָל הָעַזָּרָה, אֲפִלּוּ אֲחוֹרֵי הַהֵיכָל? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בִּשְׁלָמִים: וּשְׁחָטוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד - לְהַכְשִׁיר כָּל הָרוּחוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא יִחֵד לָהֶם רוּחַ. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּדָשִׁים קַלִּים. וְאִם שְׁחָטָם בַּהֵיכָל - כְּשֵׁרִים. אֲבָל אִם שְׁחָטָן בְּגַגּוֹ שֶׁל הֵיכָל - פְּסוּלִין; שֶׁאֵין הַגַּגּוֹת רְאוּיוֹת לִשְׁחִיטָה כְּלָל, אֶלָּא בְּקַרְקַע הָעַזָּרָה.

ה. שְׁלָמִים שֶׁשְּׁחָטָן קֹדֶם שֶׁיִּפְתְּחוּ דַּלְתוֹת הַהֵיכָל - פְּסוּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד - בִּזְמַן שֶׁפָּתוּחַ. אֲפִלּוּ הָיוּ דַּלְתוֹתָיו מוּגָפוֹת - הֲרֵי זֶה כְּנָעוּל. אֲבָל הַפָּרֹכֶת שֶׁעָלָיו אֵינָהּ פּוֹסֶלֶת.

ו. הָעוֹלָה וְהָאָשָׁם וְהַשְּׁלָמִים, בֵּין שֶׁל יָחִיד בֵּין שֶׁל צִבּוּר, זְרִיקַת דַּם שְׁלָשְׁתָּן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שָׁוָה לְעוֹלָם. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַדָּם בַּמִּזְרָק, וְזוֹרֵק מִמֶּנּוּ בַּמִּזְרָק שְׁתֵּי זְרִיקוֹת עַל שְׁתֵּי זָוִיּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בַּאֲלַכְסוֹן מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה: עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית וְעַל קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

של ראובן לשם ראובן, קרבן של שמעון לשם שמעון וכו'. בזבחים ב, במשנה: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת". ומשמע בגמרא (שם ב: דש"שלא לשמן", היינו בין בשינוי קדש בין בשינוי בעלים (כסף משנה). **48)** כלומר, השחיטה עם שאר ג' העבודות: קבלת הדם, הולכת הדם וזריקת הדם, שהן ביחד ארבע עבודות. **49)** בגמרא (שם ד.) למדו שצריך שחיטה לשם הזבח ממה שנאמר (ויקרא ד, א) "ואם זבח שלמים קרבנו", שתהא זביחה לשם שלמים וממה שנאמר "ובשר זבח תודת שלמיו" למדו ב"אם אינו עניין" "תנהו עניין" לשינוי בעלים, שצריך שתהא השחיטה לשם בעלים. וקבלת הדם שצריך שתהא לשם שלמים למדו (שם) ממה שנאמר (שם ז, לג) "המקריב את דם השלמים" שתהא קבלת הדם לשם שלמים, וממה שנאמר באיל הנזיר (במדבר ו, יז) "ואת האיל יעשה זבח שלמים" למדו שתהא עשייתו לשם שלמים, ואם אינו עניין לשינוי קדש תנהו עניין לשינוי בעלים למדו (שם:) קבלת הדם והולכת הדם שתהיינה לשם בעלים. והולכת הדם שתהא לשם הזבח למדו (שם.) ממה שנאמר (ויקרא א, יג) "והקריב [וגו'] את הכל [וגו'] המזבחה" זו הולכה שצריך שתהא לשם זבח. וזריקה שצריך שתהא לשם הזבח למדו שם ממה שנאמר (שם ז, יד) "הזורק את דם השלמים" שתהא זריקה לשם שלמים, וזריקה לשם בעלים למדו (שם:) ממה שנאמר (שם, ד) "ונרצה לו לכפר עליו" עליו ולא על חברו. **50)** בגמרא (שם ד:) "אמר קרא (שם ז, לז) זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים, הקישן הכתוב לשלמים, מה שלמים בין שינוי קדש בין שינוי בעלים בעינן לשמה, אף כל בין שינוי קדש בין שינוי בעלים בעינן לשמה". **51)** קבלת הדם, הולכתו וזריקתו. **52)** לא לשמן ולא שלא לשמן. **53)** שם ב. במשנה: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת", ובגמרא (שם:) אמרו "טעמא דשלא לשמן הא סתמא עלו נמי לבעלים לשם חובה". הרי שבכל הזבחים עלו לבעלים לשם חובה, כשעבד בסתם, ורבינו כותב זאת רק בעולה ושלמים. ויתכן כי כוונת רבינו לומר שאפילו בעולה ושלמים. ופירוש הדברים אף שעיקר הדבר שצריך לשם זבח נאמר בשלמים ועולה, ובכל זאת אם עשה סתם כשר, ועלו לבעלים לשם חובה. וקל וחומר לשאר קרבנות (לחם משנה). **54)** של העובד. **55)** דווקא בשעת שחיטה ולא בשעת ההקטרה. **56)** לדעת רש"י (זבחים שם דיבור המתחיל עולה) הוא הדין לשלמים. אבל מדברי רבינו נראה שעולה דווקא. ואילו בשלמים אין אלא ארבעה דברים: לשם זבח, לשם זובח, להשם, ושיקטירו לאישים. אבל לריח ולניחוח לא נאמרו בשלמים בפסוקים המדברים בהקרבה לשם, ראה ויקרא ג, ג־ט. **57)** כלומר, שיחשוב שיקטירו אותו על האש, ולא לעשותו צלי לאכילה. **58)** ושלא יצלה אברים מחוץ למערכה ואחר כך יעלה אותן על המערכה, כי אז שוב אין בהם ריח. **59)** שם בגמרא וזה לשונו: ניחוח, לשם הנחת רוח לה', לשם מי שאמר והיה העולם. **60)** מפשטות הדברים נראה כי זה מוסב על כל מה שלמעלה, ואם כן אם שחט בכוונה הפכית בכל אחד מששת הדברים הנ"ל - אין שחיטתו כשרה. וזה לא ייתכן, כי הרי בפרק י"ב מהלכות פסולי המוקדשין (הלכה א) לא מנה רבינו בפסול מחשבה אלא אם שחט שלא לשם זבח ושלא לשם זובח, הרי שבכל יתר ארבעת הדברים אין שום פגם אם חשב להיפך, ועיין לחם משנה.

מתוך מהדורת וגשל

וּמִתְכַּוֵּן כְּשֶׁיִּזְרֹק הַדָּם עַל הַקֶּרֶן שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם מַקִּיף עַל הַזָּוִיּוֹת כְּמִין גַּ"ם, כְּדֵי שֶׁיִּמָּצֵא הַדָּם שֶׁל שְׁתֵּי מַתָּנוֹת עַל אַרְבָּעָה כָּתְלֵי הַמִּזְבֵּחַ. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּעוֹלָה וּבִשְׁלָמִים 'סָבִיב'. וְהוּא הַדִּין לְאָשָׁם. וּשְׁיָרֵי הַדָּם נִשְׁפָּכִין עַל הַיְסוֹד הַדָּרוֹמִי.

ז. הַחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת - דָּמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן מֵחֲצִי מִזְבֵּחַ וּלְמַעְלָה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַדָּם בַּמִּזְרָק, מוֹלִיכוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, וְטוֹבֵל אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית הַסְּמוּכָה לַגּוּדָל בַּדָּם, וְסוֹמֵךְ בְּאֶצְבָּעוֹ הַגְּדוֹלָה מִכָּאן וּבַגּוּדָל מִכָּאן וּמְחַטֵּא וְיוֹרֵד כְּנֶגֶד חֲדָהּ שֶׁל קֶרֶן עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַדָּם שֶׁבְּאֶצְבָּעוֹ. וְכֵן הוּא עוֹשֶׂה בְּכָל קֶרֶן וָקֶרֶן. וְאִם נָתַן סָמוּךְ לַקֶּרֶן כְּאַמָּה אַחַת מִכָּאן אוֹ מִכָּאן - כַּפֵּר.

ח. וְצָרִיךְ לִטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ עַל כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן. וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַנְּתִינָה עַל הַקֶּרֶן - מְקַנֵּחַ אֶצְבָּעוֹ בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק, וְאַחַר כָּךְ טוֹבֵל פַּעַם שְׁנִיָּה; שֶׁשְּׁיָרֵי הַדָּם שֶׁבְּאֶצְבָּעוֹ פְּסוּלִין לִתֵּן מֵהֶן עַל קֶרֶן אַחֶרֶת.

ט. אֵין בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת קָרְבָּן שֶׁטָּעוּן הַזָּיַת דָּם בְּאֶצְבָּעוֹ אֶלָּא חַטָּאת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: וְטָבַל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם דָּם כְּדֵי טְבִילָה, לֹא שֶׁיִּסַּפֵּג אֶצְבָּעוֹ מִדָּם.

י. וּמִנַּיִן הוּא מַתְחִיל? עוֹלָה בַּכֶּבֶשׁ וּפוֹנֶה לִימִינוֹ וּמְהַלֵּךְ עַל הַסּוֹבֵב וְנוֹתֵן בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ בַּקֶּרֶן הַשְּׁנִיָּה הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא מִזְרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַר כָּךְ בְּקֶרֶן שְׁלִישִׁית הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, וְאַחַר כָּךְ בְּקֶרֶן רְבִיעִית הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. וְעַל יְסוֹד אוֹתָהּ הַקֶּרֶן שֶׁהִשְׁלִים בָּהּ הַמַּתָּנוֹת הוּא שׁוֹפֵךְ שְׁיָרֵי הַדָּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת כָּל הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה - זֶה יְסוֹד דְּרוֹמִי.

יא. כָּל הַחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת - דָּמָם נִכְנָס לִפְנִים לַהֵיכָל וּמִזִּין מִמֶּנּוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. וּשְׁיָרֵי הַדָּם שׁוֹפְכָן עַל יְסוֹד הַמַּעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, שֶׁהוּא פּוֹגֵעַ בּוֹ תְּחִלָּה בְּצֵאתוֹ מִן הַהֵיכָל.

יב. וְהֵיכָן מַזִּין מִדָּמָן? וְכַמָּה מַזֶּה מֵהֶם? פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים - דַּם כָּל אֶחָד מֵהֶן טָעוּן שְׁמוֹנֶה הַזָּיוֹת עַל בֵּין הַבַּדִּים וּשְׁמוֹנֶה עַל הַפָּרֹכֶת. וּמְעָרֵב דַּם הַפָּר וְהַשָּׂעִיר, וּמַזֶּה מִשְּׁנֵיהֶם אַרְבַּע הַזָּאוֹת עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל, וְשֶׁבַע הַזָּיוֹת עַל אֶמְצָעוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ זֶה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְאִם לֹא כִּוֵּן בַּהַזָּיוֹת שֶׁבִּפְנִים - כְּשֵׁרוֹת.

יג. פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין - זוֹרֵק דָּם מִכָּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁבַע הַזָּיוֹת עַל הַפָּרֹכֶת הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְאַרְבַּע הַזָּיוֹת עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת מִזְבַּח הַזָּהָב.

יד. וְכָל הַדָּמִים הַנִּתָּנִין עַל מִזְבַּח הַזָּהָב, כְּשֶׁהוּא נִכְנָס - עוֹמֵד בֵּין הַמִּזְבֵּחַ לַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבֵּחַ לְפָנָיו, וְנוֹתֵן עַל קַרְנוֹת הַמִّזְבֵּחַ מִבַּחוּץ. מַתְחִיל מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, לְצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, לְדְרוֹמִית מִזְרָחִית.

טו. פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת - כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ עַצְמוֹ מְקַבֵּל דָּמוֹ וּמַזֶּה מִמֶּנּוּ מִבִּפְנִים. וְאִם קִבֵּל וְהִזָּה כֹּהֵן הֶדְיוֹט - כָּשֵׁר.

טז. שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהֵן שְׂעִירִין הַנִּשְׂרָפִין, לֹא נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶן בַּתּוֹרָה כֵּיצַד נוֹתֵן דָּמָן וּלְהֵיכָן הוּא נוֹתֵן. אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵן חַטַּאת הַקָּהָל - דִּינָן כִּדְין פַּר הֶעְלֵם, שֶׁהוּא חַטַּאת הַקָּהָל, לְכָל הָאָמוּר בּוֹ: לְמַתַּן דָּמִים, וְלִשְׂרֵפָה, וּלְטַמֵּא אֶת הַשּׂוֹרֵף.

יז. הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח - דַּם כָּל אֶחָד מֵהֶן טָעוּן מַתָּנָה אַחַת, בִּשְׁפִיכָה כְּנֶגֶד הַיְסוֹד, בְּאֵי זוֹ רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה מִשְּׁלֹשׁ זָוִיּוֹת הַמִּזְבֵּחַ. שֶׁהֲרֵי קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית לֹא הָיָה לָהּ יְסוֹד, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָן טְעוּנִין אֶלָּא מַתָּנָה אַחַת? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בַּבְּכוֹר: וְאֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהוּא הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר וּבְפֶסַח שֶׁנּוֹתֵן דָּמָן מַתָּנָה אַחַת כַּבְּכוֹר.

יח. כָּל הַזְּבָחִים מַקְטִירִין אֵמוּרֵיהֶן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אַחַר שֶׁזּוֹרְקִין הַדָּם תְּחִלָּה. וְכָל הַזְּבָחִים מַפְשִׁיטִין אוֹתָן וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין אֶת אֵמוּרֵיהֶן, וְאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּזְרֹק הַדָּם. חוּץ מֵחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת, שֶׁאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָם כְּלָל; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת עוֹרָם וְאֶת בְּשָׂרָם. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: זוֹרֵק תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מַפְשִׁיט, וְקוֹרֵעַ וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין וּמַקְטִיר.

יט. כָּל עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים - לַכֹּהֲנִים, בֵּין בְּקָרְבָּנוֹת צִבּוּר בֵּין בְּקָרְבָּנוֹת יָחִיד; שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב. אֲבָל עוֹרוֹת קָדָשִׁים קַלִּים - לַבְּעָלִים. וְכָל עוֹלָה שֶׁלֹּא זָכָה הַמִּזְבֵּחַ בִּבְשָׂרָהּ - לֹא זָכוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת אִישׁ - עוֹלָה שֶׁעָלְתָה לְאִישׁ.

כ. כָּל קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים שֶׁאֵרַע בָּהֶן פְּסוּל קֹדֶם הֶפְשֵׁטָן - אֵין עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים; לְאַחַר הֶפְשֵׁטָן - עוֹרָן לַכֹּהֲנִים. וְכָל הָעוֹרוֹת מְחַלְּקִין אוֹתָן אַנְשֵׁי מִשְׁמָר בֵּינֵיהֶן מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת.

כא. הַמַּתְפִּיס עוֹלָתוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיוּ בָּהֶן זְכָרִים, שֶׁדִּינָן שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלוֹת - אֵין עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת אִישׁ - פְּרָט לְעוֹלַת הֶקְדֵּשׁ. אֶלָּא יִמָּכְרוּ הָעוֹרוֹת וְיִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת. אֶחָד עוֹלַת אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ עֶבֶד עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים, לֹא נֶאֱמַר 'אִישׁ' אֶלָּא לְהוֹצִיא הַהֶקְדֵּשׁ.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וּמַפְשִׁיט וּמְנַתֵּחַ וּמַקְטִיר כָּל הַנְּתָחִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה.

ב. צָמֵר שֶׁבְּרָאשֵׁי כְּבָשִׂים וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן הַתְּיָשִׁים, וְהָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַקַּרְנַיִם וְהַטְּלָפַיִם: בִּזְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - מַקְטִירִין אֶת הַכֹּל, וְאִם פָּרְשׁוּ - לֹא יַעֲלוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלָתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם. וְכֻלָּן שֶׁפָּקְעוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ - לֹא יַחֲזִיר. וְכֵן גַּחֶלֶת שֶׁפָּקְעָה מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ - לֹא יַחֲזִיר.

ג. אֵיבָרִים שֶׁפָּקְעוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: אִם יֵשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ פָּקְעוּ אַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה - יַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה; וְאִם אֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ פָּקְעוּ קֹדֶם חֲצוֹת - לֹא יַחֲזִיר. נִתְחָרֵךְ הַבָּשָׂר וְיָבֵשׁ עֲלֵיהֶן כְּעֵץ וּפָקְעוּ: קֹדֶם חֲצוֹת - יַחֲזִיר, אַחַר חֲצוֹת - לֹא יַחֲזִיר.

מתוך מהדורת וגשל

ד. כְּשֶׁמְּנַתְּחַן אֵיבְרֵי הָעוֹלָה, מוֹלִיכִין אֶת כָּל הַנִּתָּחִים לַכֶּבֶשׁ וּמוֹלְחִין אוֹתָם שָׁם. וְאַחַר כָּךְ מַעֲלִין כָּל הָאֵיבָרִים לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ. וּמֵסִיר גִּיד הַנָּשֶׁה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּמַשְׁלִיכוֹ עַל גַּבֵּי הַדֶּשֶׁן שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ. וְזוֹרֵק כָּל הָאֵיבָרִים עַל הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַבָּשָׂר וְהַדָּם - כְּשֵׁם שֶׁהַדָּם בִּזְרִיקָה, כָּךְ כָּל הַבָּשָׂר בִּזְרִיקָה. וְאַחַר שֶׁזּוֹרְקָן חוֹזֵר וְעוֹרֵךְ אוֹתָן עַל הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם. וְאֵיבָרִים שֶׁצָּלָאן וְאַחַר כָּךְ הֶעֱלָן לַמִּזְבֵּחַ - אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם רֵיחַ נִיחוֹחַ.

ה. כֵּיצַד מְנַתְּחִין אֶת הָעוֹלָה? לֹא הָיָה שׁוֹבֵר אֶת הָרֶגֶל, אֶלָּא נוֹקְבוֹ וְתוֹלֶה בוֹ וּמַפְשִׁיט. וְאִם הָיָה שׁוֹר - מַפְשִׁיטוֹ בְּלִי תְּלִיָּה. וּמַפְשִׁיט עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לֶחָזֶה. הִגִּיעַ לֶחָזֶה, חוֹתֵךְ אֶת הָרֹאשׁ וְנוֹתְנוֹ לְכֹהֵן. וְחוֹתֵךְ אֶת הַכְּרָעַיִם וְנוֹתְנָן לְאַחַר, וּמְשַׁלִּים אֶת הַהַפְשָׁטָה. וְקוֹרֵעַ אֶת הַלֵּב וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ. וְחוֹתֵךְ אֶת הַיָּדַיִם וְנוֹתְנָן לְאַחַר. עָלָה לְרֶגֶל יְמִינִי - חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְמִי שֶׁזָּכָה בְּרֹאשׁ, וּשְׁתֵּי בֵּיצִים עִמָּהּ. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵעַ אֶת הַבְּהֵמָה עַד שֶׁיִּגָּלוּ הַמֵּעַיִם, וְנוֹטֵל אֶת הַפִּדֶּר וְנוֹתְנוֹ עַל הָרֹאשׁ מִלְּמַעְלָה עַל בֵּית הַשְּׁחִיטָה, וְנוֹטֵל אֶת הַקְּרָבַיִם וְנוֹתְנָן לְאַחַר.

ו. הוֹלֵךְ וּמְדִיחָן בְּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם - לֹא בְּיַיִן, וְלֹא בְּמֶזֶג, וְלֹא בִּשְׁאָר מַשְׁקִין. וְכָל הַמִּימוֹת כְּשֵׁרִין. כַּמָּה מְדִיחָן? הַכָּרֵס מְדִיחִין אוֹתָהּ בְּבֵית [הַמְּדִיחִין] כָּל צָרְכָּהּ; הַקְּרָבַיִם אֵין פּוֹחֲתִין מִשָּׁלֹשׁ פְּעָמִים. וּמְדִיחִין אוֹתָן עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים.

ז. נָטַל אֶת הַסַּכִּין וּמַפְרִישׁ אֶת הָרֵאָה מִן הַכָּבֵד, וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד מִן הַכָּבֵד, וְאֵינוֹ מֵזִיז הַכָּבֵד מִמְּקוֹמוֹ, וְנוֹקֵב אֶת הַחֶזֶה וְנוֹתְנוֹ לְאַחַר. וְעוֹלֶה לַדֹּפֶן הַיְמָנִית וְחוֹתֵךְ וְיוֹרֵד עַד הַשִּׁדְרָה, וְלֹא יִגַּע בַּשִּׁדְרָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת, חוֹתְכָהּ וְנוֹתְנָהּ לְאַחַר, וְהַכָּבֵד תְּלוּיָה בָּהּ.

ח. בָּא לוֹ לַגֵּרָה, מַנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן, חוֹתְכָהּ וְנוֹתְנָהּ לְאַחַר, וְהַקָּנֶה וְהַלֵּב וְהָרֵאָה תְּלוּיִין בָּהּ. בָּא לוֹ לַדֹּפֶן הַשְּׂמָאלִית וּמַנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַעְלָה וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַטָּה, וְכָךְ הָיָה מַנִּיחַ בַּחֲבֵרְתָּהּ. נִמְצָא מַנִּיחַ בִּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת אַרְבַּע צְלָעוֹת בְּזוֹ וְאַרְבַּע צְלָעוֹת בְּזוֹ. חוֹתְכָהּ וְנוֹתְנָהּ לְאַחַר, וְהַשִּׁדְרָה עִמָּהּ, וְהַטְּחוֹל תָּלוּי בָּהּ.

ט. בָּא לוֹ לָעֹקֶץ, חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְאַחַר, וְהָאַלְיָה וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי כְּלָיוֹת עִמָּהּ. נוֹטֵל אֶת הָרֶגֶל הַשְּׂמָאלִית וְנוֹתְנָהּ לְאַחַר. וּכְסֶדֶר זֶה מַפְשִׁיטִין וּמְנַתְּחִין עוֹלַת בְּהֵמָה, וְאֵלּוּ הֵן הַנִּתָּחִין הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה: וְנִתַּח אֹתָהּ לְנְתָחֶיהָ.

י. בְּכַמָּה מוֹלִיכִין אֶת הָאֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ? אִם מִן הַצֹּאן הִיא הָעוֹלָה - מוֹלִיכִין אוֹתָהּ שִׁשָּׁה.

יא. הָרֹאשׁוֹן - בָּרֹאשׁ וּבְרֶגֶל. הָרֹאשׁ בִּימִינוֹ, וְחָטְמוֹ כְּלַפֵּי זְרוֹעוֹ, וְקַרְנָיו בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו, וּבֵית שְׁחִיטָה לְמַעְלָה, וְהַפִּדֶּר עָלֶיהָ. וְהָרֶגֶל שֶׁל יָמִין בִּשְׂמֹאלוֹ, וּבֵית עוֹרָהּ לַחוּץ.

יב. הַשֵּׁנִי - בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם. שֶׁל יָמִין בִּימִינוֹ, וְשֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ.

יג. הַשְּׁלִישִׁי - בָּעֹקֶץ וּבְרֶגֶל. הָעֹקֶץ בִּימִינוֹ, וְהָאַלְיָה מְדֻלְדֶּלֶת בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו, וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת עִמּוֹ. וְהָרֶגֶל שֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ.

יד. הָרְבִיעִי - בֶּחָזֶה וּבַגֵּרָה. הֶחָזֶה בִּימִינוֹ, וְהַגֵּרָה בִּשְׂמֹאלוֹ, וְצַלְעוֹתֶיהָ בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו.

טו. הַחֲמִישִׁי - בִּשְׁתֵּי דְּפָנוֹת. שֶׁל יָמִין בִּימִינוֹ, וְשֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ.

טז. הַשִּׁשִּׁי - בִּקְרָבַיִם, נְתוּנִין בְּבָזָךְ, וּכְרָעַיִם עַל גַּבֵּיהֶן מִלְּמַעְלָה. אִם הָיְתָה הָעוֹלָה כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז. אֲבָל אִם הָיְתָה אַיִל - מוֹלִיכִין הַקְּרָבַיִם שְׁנַיִם. וְכֵן הַסֹּלֶת שֶׁל נְסָכֶיהָ בְּיַד אֶחָד, וְהַיַּיִן בְּיַד אֶחָד. וְאִם הָיָה אַיִל - הַסֹּלֶת בִּשְׁנַיִם, וְהַיַּיִן בִּשְׁנַיִם.

יז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַכֶּבֶשׂ אוֹ הָעֵז מוֹלִיכִין אוֹתוֹ שְׁמוֹנָה לַמִּזְבֵּחַ, וְהָאַיִל מוֹלִיכִין אוֹתוֹ אַחַד עָשָׂר.

יח. הַשּׁוֹר מוֹלִיכִין אוֹתוֹ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים. הָרִאשׁוֹן מוֹלִיךְ אֶת הָרֹאשׁ. וְהַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מוֹלִיכִין הָרֶגֶל שֶׁל יָמִין. וְהָרְבִיעִי וְהַחֲמִישִׁי מוֹלִיכִין אֶת הָעֹקֶץ. וְהַשִּׁשִּׁי וְהַשְּׁבִיעִי מוֹלִיכִין אֶת הָרֶגֶל שֶׁל שְׂמֹאל. וְהַשְּׁמִינִי מוֹלִיךְ אֶת הֶחָזֶה. וְהַגֵּרָה מוֹלִיכִין אוֹתָהּ שְׁלִשָּׁה, תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי וְאַחַד עָשָׂר. וּמוֹלִיכִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם בִּשְׁנַיִם, וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת בִּשְׁנַיִם, וְהַקְּרָבַיִם וְהַסֹּלֶת וְהַיַּיִן בִּשְׁלִשָּׁה שְׁלִשָּׁה. חֲרֵי אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים.

יט. וְלָמָּה לֹא יְחַלְּקוּ הָאֵבֶר הַגָּדוֹל שֶׁל שׁוֹר לַחֲלָקִים? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּח אֹתָהּ לְנְתָחֶיהָ - וְלֹא נְתָחֶיהָ לְנְתָחִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעוֹלוֹת הַצִּבּוּר; אֲבָל עוֹלוֹת הַיָּחִיד, אִם רָצוּ לְהוֹלִיךְ נְתָחֶיהָ בְּפָחוֹת מֵאֵלּוּ אוֹ בְּיוֹתֵר - מוֹלִיכִין.

כ. עוֹלַת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית? עוֹלֶה לַכֶּבֶשׁ וּפוֹנֶה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, וְהָיָה מוֹלֵק שָׁם אֶת רֹאשָׁהּ מִמּוּל עָרְפָּהּ וּמַבְדִּיל. וְאִם לֹא הִבְדִּיל - פְּסוּלָה. וּמְמַצֶּה דַּם הָרֹאשׁ וְדַם הַגּוּף עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ לְמַעְלָה מִן הַחוּט שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ. וְאִם מִצָּה דַּם הָרֹאשׁ וְלֹא מִצָּה דַּם הַגּוּף - פְּסוּלָה. מִצָּה דַּם הַגּוּף וְלֹא מִצָּה דַּם הָרֹאשׁ - כְּשֵׁרָה.

כא. וְנוֹטֵל אֶת הָרֹאשׁ וּמַקִּיף בֵּית מְלִיקָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ וְסוֹפְגוֹ בְּמֶלַח וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים. וּבָא לוֹ לַגּוּף וְהֵסִיר אֶת הַמַּרְאָה וְהָעוֹר שֶׁעָלֶיהָ בְּיָדוֹ עִם הַנּוֹצָה וְאֶת בְּנֵי מֵעַיִם הַיּוֹצְאִין עִמָּהּ וּמַשְׁלִיכָן לְבֵית הַדֶּשֶׁן.

כב. וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו - בְּיָדוֹ בְּלֹא סַכִּין. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַבְדִּיל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַבְדִּיל. וְאִם הִבְדִּיל - כָּשֵׁר. וְסוֹפְגוֹ בְּמֶלַח וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים. לֹא הֵסִיר אֶת הַמַּרְאָה וְלֹא אֶת הַנּוֹצָה וְלֹא אֶת בְּנֵי מֵעַיִם וְלֹא סְפָגָהּ בְּמֶלַח - כֹּל שֶׁשִּׁנָּה בָּהּ מֵאַחַר תַּמְצִית הַדָּם כְּשֵׁרָה.

כג. כֵּיצַד מוֹלְקִין? קוֹצֵץ וְיוֹרֵד בַּצִּפֹּרֶן מִמּוּל עֹרֶף. אִם רָצָה לְהוֹלִיךְ וּלְהָבִיא - מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, וְאִם רָצָה לְהָיוֹת דּוֹרֵס וְיוֹרֵד בַּצִּפֹּרֶן - דּוֹרֵס. וְאִם נֶעֱקְרוּ הַסִּימָנִים - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְחוֹתֵךְ שִׁדְרָה וּמַפְרֶקֶת בְּלֹא רֹב בָּשָׂר; שֶׁאִם חָתַךְ רֹב בָּשָׂר - חֲרֵי זוֹ כְּמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לַסִּימָנִין. וְצָרִיךְ לַחְתֹּךְ שְׁנֵי הַסִּימָנִים בְּעוֹלָה כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד. וְהַמּוֹלֵק בְּסַכִּין אוֹ מִן הַצִּדָּדִין - אֵינָהּ מְלִיקָה, אֶלָּא כְּמִי שֶׁחָנַק אוֹ נָחַר. וְכָל הָעֹרֵף כָּשֵׁר לִמְלִיקָה.

שבת קודש כ"ד תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת הַחַטָּאוֹת כְּמִצְוָתָן הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[1]. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת[2]? שׁוֹחֵט וְנוֹתֵן הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[3], וּמַפְשִׁיטָהּ[4] וּמַפְרִישׁ הָאֵמוּרִים[5], וּמוֹלְחָן[6] וְזוֹרְקָן[7] עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים[8]. וְאִם רָצָה לִתֵּן אֶת הָאֵמוּרִין בִּכְלִי כְּשֶׁמּוֹלִיכָן לַמִּזְבֵּחַ - נוֹתֵן[9]. וּשְׁאָר בְּשָׂרָהּ נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה[10].

ב. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק[11] דָּמָם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[12], וְאַחַר כָּךְ קוֹרְעָם[13] וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִים[14] וְנוֹתְנָן בִּכְלִי[15], וּמוֹלְחָן[16] וְזוֹרְקָן עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים. וּמוֹצִיא שְׁאֵרִיתָן[17] חוּץ לָעִיר[18], וּמְנַתְּחִין אוֹתָן שָׁם כְּנִתְחֵי הָעוֹלָה בְּעוֹרָן[19], וְשׂוֹרְפִין אוֹתָן שָׁם בְּבֵית הַדֶּשֶׁן[20].

ג. שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לִשְׂרֵפָה[21]: אֶחָד - בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה[22]. וּבוֹ שׂוֹרְפִין פְּסוֹלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[23], וְאֵמוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁנִּפְסְלוּ[24], וּפָרִים וּשְׂעִירִים שֶׁל חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת אִם אֵרַע בָּהֶם פְּסוּל בֵּין לִפְנֵי זְרִיקָה בֵּין לְאַחַר זְרִיקָה[25], כְּגוֹן שֶׁנִּטְמְאוּ אוֹ שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לָעֲזָרָה עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן לָצֵאת[26], אוֹ שֶׁלָּן הַבָּשָׂר אוֹ לָנוּ הָאֵמוּרִין שֶׁלָּהֶן[27].

ד. וְהַמָּקוֹם הַשֵּׁנִי - בְּהַר הַבַּיִת, וּשְׁמוֹ בִּירָה. וּבוֹ שׂוֹרְפִין חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת אִם אֵרַע בָּהֶן פְּסוּל אַחַר צֵאתָן מִן הָעֲזָרָה[28]. וְהַמָּקוֹם הַשְּׁלִישִׁי - חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְהוּא הַנִּקְרָא בֵּית הַדֶּשֶׁן[29]. וְשָׁם שׂוֹרְפִין חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת בִּזְמַן שֶׁהֵן נִשְׂרָפוֹת כְּמִצְוָתָן.

ה. וּשְׂרֵפַת כָּל הַנִּשְׂרָפִין כְּשֵׁרָה בְּזָר וּבַלַּיְלָה. וְכָל הַנִּשְׂרָפִין חוּץ לָעֲזָרָה[30] - כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִין לִשְׂרֵפָתָן, אֲפִלּוּ בְּקַשׁ וּבִגְבָבָא[31]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל עֵצִים בָּאֵשׁ - אֵשׁ מִכָּל מָקוֹם. וְלָמָּה נֶאֱמַר עֵצִים? לְהוֹצִיא אֶת הַסִּיד וְאֶת הַרֶמֶץ[32].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) שנאמר (ויקרא ו, יח) "זאת תורת החטאת וגו'", ומבואר (שם ד, א־לה) איך יקרב ומה ממנה נקטר ומה יאכל. 2) ראה למעלה פרק א הלכה טו־טז איזו חטאת נאכלת ואיזו נשרפת. 3) למעלה פרק ה הלכה א־ב, לעניין שחיטה, ובהלכה ז לעניין זריקת הדם. 4) מעורה. 5) כלומר, מוציא את האימורים, ראה למעלה שם הלכה יח: "כל הזבחים וכו' מפשיטין אותן ואחר כך מוציאין את אימוריהם, חוץ מחטאות הנשרפות שאין מפשיטין אותם כלל". 6) במנחות כ. על הפסוק "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח" (שם ב, יג) אמרו: "ואין לי אלא קומץ (מנחה), מנין לרבות את הלבונה וכו', אימורי חטאת ואימורי אשם וכו', תלמוד לומר (שם) "על כל קרבנך תקריב מלח". 7) [למעלה פרק ו הלכה ד כתב כן רבינו בקרבן עולה ולמדה מן הפסוק "ועשית עולותיך הבשר והדם", וצריך עיון מהיכן למדו כן בחטאת?]. 8) שנאמר (שם ד, ח־י) "ואת כל חלב וגו' שתי הכליות וגו' והקטירם הכהן על מזבח העולה". 9) בתוספתא זבחים פרק א: "הקטר חלבים וכו' ונתנן על גבי האישים בין ביד בין בכלי בין בשמאלו בין בימינו הרי אלו כשירין". ואף על פי שכל מעשה חטאת טעון יד ימין (עיין זבחים יא.) לעניין הולכת חלבים ואימורים, שגם בשמאל כשר, מותר גם בכלי. 10) משנה בזבחים נג. "ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה". "שנאמר בתורה על החטאת (שם ו, יט) במקום קדוש תיאכל בחצר אהל מועד, והוא עניין לפנים מן הקלעים. והעזרה במקדש כנגד לפנים מן הקלעים במשכן. 11) באצבע (למעלה פרק ה הלכה ט). 12) למעלה בפרק ה הלכות א־ב לעניין שחיטה, ובהלכות יא־יב לעניין זריקת הדם. 13) ואין מפשיטין אותן, שהרי החטאות הנשרפות נשרפות עם עורן. 14) משנה יומא פז: "קרען והוציא את אימוריהן". 15) כלי שרת. שם במשנה "נתן במגיס", "נראה דהא דבעינן כלי בחטאות הנשרפות טפי משאר זבחים, משום דכתיב בהו לשון הרמה, כדכתיב (שם ו, ג) והרים, והווי בכלי". 16) שנאמר (שם ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". 17) עורו, בשרו, ראשו, כרעיו, קרבו ופרשו (שם ד, יא). 18) חוץ לירושלים, שנאמר (שם, יב) "והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה", ואמרו: "אל מחוץ למחנה, חוץ לשלוש מחנות, אתה אומר חוץ לשלוש מחנות או אינו אלא מחנה אחת, כשהוא אומר בפר העדה (שם, כא) אל מחוץ למחנה שאין צריך לומר, שהרי כבר נאמר (שם) כאשר שרף את הפר הראשון, ליתן לו מחנה שנייה, כשהוא אומר מחוץ למחנה בדשן (שם ו, ד, "והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה"), שאין צריך לומר, שהרי כבר נאמר (שם ד, יב) על שפך הדשן ישרף - ליתן לו מחנה שלישית". והעזרה היא מחנה שכינה והר הבית, מחנה לווייה וירושלים מחנה ישראל, שהיא מחנה שלישית. 19) כלומר, מוציאן מן העיר כשהן שלמות, ושם מנתחן כנתחי העולה, אבל בלא הפשט העור לפי שנאמר (שם, יא־יב) "ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו והוציא". ואמרו (זבחים נ. יומא שם וספרא שם, הלכה ב) "מלמד שמוציאו שלם, יכול ישרפנו שלם, נאמר כאן ראשו וכרעיו ונאמר להלן (בעולה שם א, ח־ט) ראשו וכרעיו, מה להלן אצל עולה על ידי ניתוח (שנאמר שם א, ו "ונתח אותה לנתחיה") אף כאן על ידי ניתוח, אי מה להלן בהפשט (שהרי נאמר שם "והפשיט את העולה) אף כאן נמי הפשט, תלמוד לומר וקרבו ופרשו - כשם שפרשו בקרבו כך בשרו בעורו". 20) שנאמר (שם ד, יב) "על שפך הדשן יישרף". 21) בזבחים קד: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה וכן תני לוי "שלושה בית הדשנין הן" היינו שלושה מקומות לשריפה, אבל בית הדשנים להניח שם הדשן, היו יותר, שהרי חוץ משלושה הנ"ל היה בעזרה מקום להרמת הדשן (ולא מקום שריפה) ששם היו נותנין מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה, ונקרא בית הדשן, והיה במזרחו של כבש. 22) זבחים שם. והיה במזרחו של מזבח. 23) פסולי קדשי קדשים ולמדו זאת (פסחים כד. ועוד) ממה שנאמר (שם ו, כג) "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תישרף" ודרשו "בקדש באש תשרף", ומכאן למדו לפסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים שנשרפים בקדש = בעזרה, ופירש רש"י שרק פסולי קדשי קדשים, שאכילתם בעזרה, נשרפים בעזרה. אבל פסולי קדשים קלים, שנאכלים בכל העיר, אף שריפתם בכל העיר. 24) כלומר, "אפילו של קדשים קלים, הואיל והקטרת הכשירין בעזרה, אף שריפת פסוליהם בעזרה". 25) זבחים שם. כי אפילו אחר זריקה, אף שהגיע הזמן לצאת, הואיל ועדיין לא יצאו - נשרפין בעזרה. 26) כלומר, קודם זריקה. 27) שבדבר הנקטר, אין כל ספק שלינה פוסלת. והוא הדין לאימורים שיצאו שוודאי נפסלו וודאי נשרפים בעזרה, שהרי אין סופם לצאת. 28) בגמרא שם: "תני לוי וכו' ובית הדשן היה בהר הבית ששם שורפין פרים ושעירים הנשרפים שאירע בהן פסול ביציאתן", ומפרש רש"י: "ביציאתן, לאחר שיצאו". 29) במשנה שם: "פרים הנשרפים ושעירים הנשרפין בזמן שהן נשרפין כמצוותן נשרפים בבית הדשן". ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא ד, יב) "והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה". 30) אבל הנשרפים בפנים, נשרפין רק בעצים הכשרים למערכה. 31) "זבל השדות". 32) "אפר חם שיש בו שארית

מתוך מהדורת וגשל

ו. חַטַּאת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית? מוֹלֵק אוֹתָהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְיוֹרֵד בְּצַפָּרְנוֹ[33] עַד שֶׁיַּחְתּוֹךְ הַסִּימָנִין[34] אוֹ רֹב אֶחָד מֵהֶן, וְאֵינוֹ מַבְדִּיל הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף[35]. וְאִם הִבְדִּיל - פָּסַל, וְלוֹקֶה[36]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל. וּמַזֶּה מִדָּמָהּ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ[37] לְמַטָּה מֵאֶמְצָעוֹ[38], וּשְׁיָרֵי הַדָּם מִתְמַצִּים עַל הַיְסוֹד[39]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה עַל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ; מִכְּלָל שֶׁהַנִּתִּינָה עַל קִיר שֶׁהַשְּׁיָרִין שֶׁלּוֹ מִתְמַצִּין אֶל יְסוֹד, וְזֶהוּ קִיר הַתַּחְתּוֹן.

ז. וּמִצּוּי דַּם חַטַּאת הָעוֹף מְעֻכָּב. וְאֵין לַמִּזְבֵּחַ בָּהּ אֶלָּא דָּמָהּ[40], וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לִזְכָרִי כְּהֻנָּה[41] כִּבְשַׂר חַטַּאת הַבְּהֵמָה.

ח. כֵּיצַד אוֹחֵז חַטַּאת הָעוֹף בִּשְׁעַת מְלִיקָה? אוֹחֵז שְׁתֵּי רַגְלֶיהָ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו[42], וּשְׁתֵּי אֲגַפֶּיהָ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו[43], וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ אֶל רֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו וּמוֹלֵק[44]. וְזוֹ מֵעֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ[45]. וְאִם שִׁנָּה וְאָחַז בְּכָל מָקוֹם - כְּשֵׁרָה.

ט. וְכָל מָקוֹם מִן הַמִּזְבֵּחַ כָּשֵׁר לִמְלִיקָתָהּ, וּבִלְבַד שֶׁיַּזֶּה דָּמָהּ לְמַטָּה מֵאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ[46]. וְאִם הִזָּה בְּכָל מָקוֹם - כְּשֵׁרָה. וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לְמַטָּה מְעַט מִדַּם הַנֶּפֶשׁ.

י. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָיְתָה קֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית מְשַׁמֶּשֶׁת לְמַעְלָה[47], וּשְׁלֹשָׁה לְמַטָּה[48]. מִלְּמַטָּה: חַטַּאת הָעוֹף, וְהַגָּשַׁת הַמִּנְחוֹת[49], וּשְׁיָרֵי הַדָּם שֶׁל עוֹלוֹת[50] וְחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת[51] וַאֲשָׁמוֹת וּשְׁלָמִים[52] שֶׁשּׁוֹפְכִין עָלֶיהָ. וְהַשְּׁלֹשָׁה שֶׁל מַעְלָה: נִסּוּךְ הַמַּיִם שֶׁמְּנַסְּכִין בֶּחָג[53], וְנִסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁל נְסָכִים[54], וְעוֹלַת הָעוֹף[55] בִּזְמַן שֶׁהִיא רַבָּה[56], וְאִם אֵין קֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית מְכִילָה אוֹתָהּ - נִפְנִין לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁם[57].

יא. כָּל הָעוֹלִין לַמִּזְבֵּחַ - עוֹלִין דֶּרֶךְ יָמִין[58], וּמַקִּיפִין וְיוֹרְדִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל[59]; חוּץ מִן הָעוֹלֶה[60] לְאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ[61] שֶׁלְּמַעְלָה[62] בְּקֶרֶן זוֹ[63], שֶׁהֵן עוֹלִין וְנִפְנִין עַל הַשְּׂמֹאל לַקֶּרֶן, וְעוֹשִׂין מְלַאכְתָּן וְחוֹזְרִין לְעָקֵב[64]. וּמִפְּנֵי מָה נִפְנִין לִשְׂמֹאל? כְּדֵי שֶׁיִּפְגְּעוּ בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית תְּחִלָּה; שֶׁאִם נִפְנִין עַל יָמִין וּמַקִּיפִין אֶת כָּל הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, שֶׁמָּא יִתְעַשֵּׁן הַמַּיִם וְהַיַּיִן[65] אוֹ שֶׁמָּא יָמוּת הָעוֹף בַּעֲשַׁן הַמִּזְבֵּחַ[66].

יב. לְפִיכָךְ, הַמְנַסֵּךְ מַיִם אוֹ יַיִן, כְּשֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם[67]. וּמַתְחִיל וּמַקִּיף מִקֶּרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית לְמִזְרָחִית צָפוֹנִית, לִצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, וְלֹא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית נוֹתְנִין הַמַּיִם אוֹ הַיַּיִן בְּיָדוֹ וּמְנַסֵּךְ. וְאִם לֹא הִקִּיף - עוֹלֶה וּפוֹגֵעַ עַל שְׂמֹאלוֹ, וְעוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ וְיוֹרֵד.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

מן האש". 33) "יכול ימלקנו בסכין וכו' "הכהן ומלק" וכו' (ויקרא א, טו) מלמד שלא תהיה מליקה אלא בעצמו של כהן". 34) הקנה והווושט. 35) בזבחים סד: במשנה: "חטאת העוף וכו' היה מולק את ראשה ממול ערפה ואינו מבדיל", והיינו, שלא יבדיל הראש מהגוף. 36) כדין כל לאו שיש בו מעשה. 37) משנה זבחים שם. שנאמר (ויקרא ה, ט) "והיזה מדם החטאת על קיר המזבח". והזאה זו, שאוחז בראש ובגוף (ולא באצבע ולא בכלי) ומזה על קיר המזבח. 38) כלומר, למטה מחוט הסקרא. 39) שם במשנה, ומפרש רש"י שם "שמקיף ומקרב בית מליקתו למזבח ודוחקו בקיר והדם מתמצה ויורד ליסוד". 40) משנה שם, משום שלא נאמרו בה אלא הזאה ומיצוי הדם בלבד. 41) ולמדו כן ממה שנאמר "כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם וגו' קדש קדשים לך הוא ולבניך, בקדש הקדשים תאכלנו, כל זכר יאכל אותו קדש יהיה לך" - "ולכל חטאתם, לרבות חטאת העוף" (שנאכלת לזכרי כהונה). 42) "של יד השמאלית", שהרי ביד ימין מולק. כלומר, "מכניס שני רגליה בין אצבע קטנה (=זרת) לקמיצה" (רש"י שם). 43) כלומר, שתי הכנפיים מכניס בשתי האצבעות האחרות של אותה יד שמאלית, דהיינו "בין אמה לאצבע". 44) כלומר, "העוף על גב ידו לא שיהיה בפנים על הכף ומושך צווארו על הבהן כשיעור רוחב שתי אצבעות ומולק ממול העורף". 45) גם קמיצה וחפינה הן עבודות קשות במקדש. 46) במשנה שם סג. "ובכל מקום הייתה כשרה אלא זה היה מקומה". 47) מחוט הסקרא שבאמצעו של מזבח. 48) מחוט הסקרא. 49) שם במשנה: "וההגשות", והיינו הגשה אל המזבח. 50) בזבחים נא. למדו כן ממה שנאמר בשעיר נשיא (שם ד, כה) "אל יסוד מזבח העולה" - "תן יסוד למזבח של עולה" היינו שכל הקרבים על מזבח העולה טעונים שפיכת שיריים ליסוד. 51) אבל חטאות הנשרפות שופך דמן על היסוד המערבי. 52) וכל אלו, הנקרבים על המזבח החיצון, נלמדו מהחטאות הנשרפות, שכשם ששפיכת השיריים שלהן היא על היסוד המערבי, מפני שבו הוא פוגע תחילה בצאתו מן ההיכל, כמו כן הנקרבים על המזבח החיצון נשפכים על היסוד שבו הוא פוגע תחילה, והוא היסוד הדרומי הפוגע בו בירידתו מן הכבש שהוא בדרום, ולפי שהיסוד שבדרום לא תפס אלא אמה אחת בלבד - הרי זה קרן מערבית דרומית. 53) חג הסוכות, ש"כל שבעת ימי החג מנסכין את המים על גבי המזבח". 54) אף הם של חג [=הסוכות], אבל נסכים של כל השנה, קרבו למטה כי "בקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין והם הנקראים שיתין". 55) שעיקר מקום מליקתן הוא בקרן דרומית מזרחית. 56) שיש הרבה כהנים באותה קרן, העסוקין בעולות. 57) משום שקרן זה יותר קרוב לבית הדשן (ששם זורק מוראה ונוצה) מיתר שתי הקרנות. 58) כלומר, עולין לכבש ומשם פונים לקרן מזרחית דרומית, בצד ימין של כבש, וראה שם סב: "כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזבח". 59) של כבש. 60) למזבח. 61) ניסוך המים והיין ושיירי הדם. אבל בשלושה הדברים שמקומם למטה מחוט הסקרא, אינו עולה למזבח ואינו מקיף, אלא עומד על הרצפה. 62) מחוט הסקרא. 63) דרומית מערבית. 64) כלומר, מהצד שעלו, ונמצאת פנייתם לימין. 65) שם סד. "אמר רבי יוחנן נסכים שמא יתעשנו בעשן המזבח בשעת סובבו ויפסיד ריחו ואנו צריכים תמימים יהיו לכם ונסכיהם". ויין מעושן פסול למזבח ומיכן שהוא הדין למים מעושנים שהם פסולים. 66) שם המשך דברי רבי יוחנן "ועולת העוף שמא תמות בעשן". [שהרי במערבו של הכבש הגדול לא היה כבש קטן לרדת בו אל הסובב והוצרכו לעלות לראש המזבח ממש. 67) משנה בתמיד לג: "בא לו להקיף את המזבח מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית, מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית, נתנו לו יין לנסך", ומפרש הרא"ש שם וכן פירש רש"י בזבחים סד. כי משנה זו דווקא בכהן גדול, אבל כהן

מתוך מהדורת וגשל

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. חֹמֶר בְּחַטַּאת הַבְּהֵמָה מִשְּׁאָר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁדַּם חַטַּאת הַבְּהֵמָה שֶׁנִּתַּז מִן הַכְּלִי שֶׁקִּבֵּל בּוֹ הַדָּם קֹדֶם הַזָּיָה עַל הַבֶּגֶד - טָעוּן כִּבּוּס בְּמַיִם בָּעֲזָרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ.

ב. אֶחָד הַבֶּגֶד וְאֶחָד הָעוֹר הָרַךְ וְאֶחָד הַשַּׂק טְעוּנִין כִּבּוּס. אֲבָל הָעוֹר הַקָּשֶׁה - הֲרֵי הוּא כָּעֵץ, וְגוֹרֵד הַדָּם מֵעָלָיו. וְאֶחָד דַּם חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת אוֹ דַם חַטָּאת הַנִּשְׂרֶפֶת, אֲבָל לֹא דַם חַטַּאת הָעוֹף; שֶׁנֶּאֱמַר: תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת - בְּנִשְׁחֶטֶת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, לֹא בְּנִמְלֶקֶת.

ג. חַטָּאת שֶׁנִּפְסְלָה - אֵין דָּמָהּ טָעוּן כִּבּוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר. אֵי זוֹ הִיא שֶׁהָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר? שֶׁלָּנָה, וְשֶׁנִּטְמְאַת, וְשֶׁיָּצְאַת חוּץ לָעֲזָרָה. וְאֵי זוֹ הִיא שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר? שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָה אוֹ בִּזְרִיקַת הַדָּם.

ד. אֵין טָעוּן כִּבּוּס אֶלָּא מְקוֹם הַדָּם בִּלְבַד. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה עַל כְּלִי שֶׁרָאוּי לְקַבֵּל טֻמְאָה וְרָאוּי לְכִבּוּס; אֲבָל אִם נִתַּז עַל כְּלִי עֵץ אוֹ כְּלִי מַתֶּכֶת - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, לְפִי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְכִבּוּס, אֶלָּא גּוֹרְדָן בִּלְבַד.

ה. נִתַּז עַל עוֹר הַדָּג - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, לְפִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקַבֵּל טֻמְאָה. אֲבָל אִם נִתַּז עַל עוֹר הַבְּהֵמָה: עַד שֶׁלֹּא הָפְשַׁט - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, אַחַר שֶׁהֻפְשַׁט - טָעוּן כִּבּוּס; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַתָּה, הֲרֵי הוּא רָאוּי לְקַבֵּל טֻמְאָה לְאַחַר שֶׁיִּתְעַבֵּד.

ו. נִתַּז מִן הַצִּוְּאר עַל הַבֶּגֶד אוֹ מֵעַל קֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ שֶׁנִּשְׁפַּךְ הַדָּם עַל הָרִצְפָּה וַאֲסָפוֹ וְנִתַּז מִמֶּנּוּ עַל הַבֶּגֶד - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ - לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּדָם שֶׁנִּתְקַבֵּל בִּכְלִי שָׁרֵת, וְרָאוּי לְהַזָּיָה, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי הַזָּיָה.

ז. נָתַן אַרְבַּע הַמַּתָּנוֹת וְאַחַר כָּךְ נִתַּז מִן הַכּוֹס עַל הַבֶּגֶד מִשְּׁיָרֵי הַדָּם - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא זָרַק הַשְּׁיָרִים עַל הַיְסוֹד. וְכֵן בְּחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת.

ח. נִתַּז מֵאֶצְבָּעוֹ אַחַר שֶׁיָּצְאַת הַזָּיָה מִיָּדוֹ - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס; שֶׁשְּׁיָרֵי הַדָּם שֶׁבָּאֶצְבַּע פְּסוּלִין לְהַזָּיָה.

ט. נִתַּז מִן הַבֶּגֶד לְבֶגֶד שֵׁנִי - אֵין הַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי טָעוּן כִּבּוּס. נִתַּז עַל בֶּגֶד טָמֵא - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס. נִתַּז דַּם הַחַטָּאת עַל הַבֶּגֶד, וְנִתַּז עַל דַּם הַחַטָּאת דַּם חֻלִּין - טָעוּן כִּבּוּס. אֲבָל אִם נִתַּז דַּם הַחֻלִּין תְּחִלָּה, (אוֹ אֲפִלּוּ דַם עוֹלָה), וְנִתַּז עָלָיו דַּם הַחַטָּאת - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְלַע בּוֹ.

י. כְּשֶׁמְּכַבְּסִין אֶת מְקוֹם הַדָּם - מְכַבְּסִין אוֹתוֹ בְּמַיִם יָפֶה יָפֶה עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ רֹשֶׁם. וְכָל שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִים שֶׁמַּעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם מַעֲבִירִין עַל דַּם חַטָּאת, חוּץ מִמֵּי רַגְלַיִם, שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם לַמִּקְדָּשׁ.

יא. כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בּוֹ הַחַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת טָעוּן שְׁבִירָה בָּעֲזָרָה. וּכְלִי מַתֶּכֶת שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בּוֹ טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה בְּמַיִם בָּעֲזָרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כָּאן בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ - הֲרֵי דִּינָן כְּדִין הַכִּבּוּס: מַה כִּבּוּס הַבֶּגֶד בַּקֹּדֶשׁ, אַף שְׁבִירַת כְּלִי חֶרֶס וּשְׁטִיפַת כְּלִי מַתֶּכֶת וּמְרִיקָתוֹ בַּקֹּדֶשׁ. וְאֶחָד כְּלִי שֶׁבֻּשַּׁל בּוֹ אוֹ כְּלִי שֶׁהֶעֱרָה לְתוֹכוֹ רוֹתֵחַ.

יב. מְרִיקָה - בְּחַמִּין, וּשְׁטִיפָה - בְּצוֹנֶן. 'בַּמַּיִם' - לֹא בְּיַיִן, וְלֹא בְּמֶזֶג, וְלֹא בִּשְׁאָר מַשְׁקִין. וְהַמְּרִיקָה וְהַשְּׁטִיפָה - כִּמְרִיקַת הַכּוֹס וּשְׁטִיפָתוֹ. וְהַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה - מַגְעִילָן בְּמַיִם חַמִּים עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ וְאַחַר כָּךְ מִדִּיחָן.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁבֻּשַּׁל בָּהֶן אַחַר שֶׁנִּזְרַק דָּמָהּ כְּהִלְכָתוֹ; אֲבָל אִם בֻּשַּׁל קֹדֶם זְרִיקָה, אוֹ שֶׁבֻּשַּׁל בָּהּ בְּשַׁר חַטָּאת הַנִּשְׂרֶפֶת - אֵינוֹ טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה. בֻּשַּׁל בְּמִקְצָת הַכְּלִי - כֻּלּוֹ טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה.

יד. צָלָה הַבָּשָׂר בַּאֲוִיר תַּנּוּר שֶׁל חֶרֶס - יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק אִם יִשָּׁבֵר, הוֹאִיל וְנִתְבַּשְּׁלָה בוֹ, אוֹ לֹא יִשָּׁבֵר, הוֹאִיל וְלֹא נָגְעָה בּוֹ. וְלֹא בְּחַטָּאת בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַכֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּקָדָשִׁים עַל יְדֵי חַמִּין, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים, טְעוּנִין מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה עֵקֶב אֲכִילָה. וְכֵן הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה - מַגְעִילָן עֵקֶב אֲכִילָה. וְאֵינוֹ מַנִּיחָן עַד זְמַן אֲכִילָה שְׁנִיָּה, אֶלָּא כְּשֶׁיַּשְׁלִים לֶאֱכֹל - יַגְעִיל הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה, וִימָרֵק וְיִשְׁטֹף הַכֵּלִי, בֵּין כְּלִי מַתֶּכֶת בֵּין כְּלִי חֶרֶס; חוּץ מִן הַחַטָּאת שֶׁשּׁוֹבֵר בָּהּ כְּלִי חֶרֶס. וּמְבַשֵּׁל וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁלֵּשׁ מִיָּד, בֵּין בִּכְלִי מַתֶּכֶת בֵּין בִּכְלִי חֶרֶס, וּמְמָרֵק וְשׁוֹטֵף עַד סוֹף אֲכִילָה.

טו. כְּלֵי גְלָלִים וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן טְעוּנִין מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה, אֲפִלּוּ בְּחַטָּאת, אֶלָּא הֲדָחָה בִּלְבַד. נֶאֱמַר בְּחַטָּאת: כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ - לְהִיוֹת כָּמוֹהָ. אִם פְּסוּלָה הִיא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ פָּסוּל, וְאִם כְּשֵׁרָה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ יֵאָכֵל כָּמוֹהָ וּבִקְדֻשָּׁתָהּ.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּבְלְעָה בוֹ; אֲבָל נְגִיעָה בִּלֹּא הִבְלְעָה אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. וְאֶחָד הַחַטָּאת וְאֶחָד שְׁאָר קָדָשִׁים, בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים בֵּין חֲמוּרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה.

יז. נָגַע בְּשָׂרָהּ בְּרָקִיק וְנִבְלַע בְּמִקְצָתוֹ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ כֻּלּוֹ, אֶלָּא חוֹתֵךְ מְקוֹם הַבֶּלַע.

יח. כְּלִי שֶׁבֻּשַּׁל בּוֹ קָדָשִׁים וְחֻלִּין אוֹ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְקָדָשִׁים קַלִּים: אִם יֵשׁ בָּהֶן בְּנוֹתֵן טַעַם - הֲרֵי הַכֹּל נֶאֱכָל כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן, וְטָעוּן הַכְּלִי מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה, וְהַכֹּל כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן לְכָל דָּבָר; וְאִם לֹא נָתַן טַעַם זֶה בָּזֶה - אֵין הַקַּלִּין נֶאֱכָלִין כַּחֲמוּרִים, וְאֵינָן כְּמוֹתָן לְכָל דָּבָר, אֲבָל הַכְּלִי טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה.

יט. בֶּגֶד שֶׁנִּתַּז עָלָיו דַּם הַחַטָּאת וְיָצָא חוּץ לָעֲזָרָה - מַחֲזִירוֹ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

הדיוט פונה לשמאל לקרן דרומית מערבית, כמבואר למעלה. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה: "הקפה זו אינה מיוחדת לכהן גדול, אלא כל המקיף את המזבח כך הוא מקיף", וכן כתב המאירי שם. באופן שהכל תלוי ברצונו של הכהן: רצה לעלות עם הנסכים בידו, עולה דרך שמאל, רצה לעלות בלי הנסכים עולה לימין וכשבא לקרן מערבית דרומית נותנים בידו הנסכים.

לְעֲזָרָה וּמְכַבְּסוֹ שָׁם. נִטְמָא חוּץ לָעֲזָרָה - כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? קוֹרְעוֹ כְּדֵי שֶׁיִּטְהַר, וּמַכְנִיסוֹ וּמְכַבְּסוֹ בִּפְנִים. וְצָרִיךְ לְהַנִּיחַ בּוֹ שָׁלֵם כְּדֵי מַעֲפֹרֶת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ׳בֶּגֶד׳, צָרִיךְ לְכַבֵּס בֶּגֶד. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא מִדִּבְרֵיהֶם מִפְּנֵי כְּדֵי הַמַּעֲפֹרֶת שֶׁנִּשְׁאֲרָה בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרַע רֻבּוֹ טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה וּמֵתֶר לְהַכְנִיסוֹ לַמִּקְדָּשׁ לְכַבֵּס הַדָּם.

כ. מְעִיל שֶׁנִּתַּז עָלָיו דַּם חַטָּאת וְיָצָא וְנִטְמָא לַחוּץ - כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? וַהֲרֵי הַקּוֹרֵעַ אוֹתוֹ - לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. מַכְנִיסוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּמְכַבְּסוֹ בִּפְנִים, וְאַחַר שֶׁיִּתְכַּבֵּס כָּל הַדָּם מְעַט מְעַט מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בַּחוּץ.

כא. כְּלִי חֶרֶס שֶׁבִּשֵּׁל בּוֹ הַחַטָּאת וְיָצָא - מַכְנִיסוֹ וְשׁוֹבְרוֹ בִּפְנִים. נִטְמָא בַּחוּץ - נוֹקְבוֹ בִּכְדֵי שֹׁרֶשׁ קָטָן כְּדֵי שֶׁיִּטְהַר, וּמַכְנִיסוֹ וְשׁוֹבְרוֹ בִּפְנִים. וְאִם נָקְבוֹ נֶקֶב גָּדוֹל מִזֶּה - אֵינוֹ שׁוֹבְרוֹ בִּפְנִים; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ כְּלִי, וְאֵין שׁוֹבְרִין בִּפְנִים אֶלָּא כֵּלִים. וְכֵן כְּלִי מַתֶּכֶת שֶׁבִּשֵּׁל בּוֹ וְיָצָא חוּץ לָעֲזָרָה - מַכְנִיסוֹ וּמוֹרְקוֹ וְשׁוֹטְפוֹ בִּפְנִים. נִטְמָא כְּשֶׁיָּצָא - פּוֹחֲתוֹ עַד שֶׁיִּטְהַר וּמַכְנִיסוֹ בִּפְנִים, וְחוֹזֵר וּמְרַדְּדוֹ עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַפְּחָת וְיַחֲזוֹר כְּתַבְנִית הַכֵּלִים, וְאַחַר כָּךְ מוֹרְקוֹ וְשׁוֹטְפוֹ בָּעֲזָרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת וְגוֹמֵר - אֵין מוֹרְקִין בִּפְנִים אֶלָּא כֵּלִים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת כָּל הָאֲשָׁמוֹת כְּמִצְוָתָן הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה הָאֲשָׁמוֹת? בֵּין אָשָׁם וַדַּאי בֵּין אָשָׁם תָּלוּי - שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וּמַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין וּמוֹלְחָן וְזוֹרְקָן עַל גַּב הָאִשִּׁים. וְאִם רָצָה לְהוֹלִיכָן בִּכְלִי - מוֹלִיךְ. וּשְׁאָר בְּשָׂרָם נֶאֱכָל לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה כְּחַטָּאת.

ב. אָשַׁם מְצֹרָע יֵשׁ בְּקַבָּלַת דָּמוֹ שִׁנּוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מְחֵסְרֵי כַּפָּרָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, שְׁאָר מַעֲשָׂיו וּזְרִיקַת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ וַאֲכִילָתוֹ - כִּשְׁאָר הָאֲשָׁמוֹת לְכָל דָּבָר.

ג. עֲשִׂיַּת כָּל שְׁלָמִים כְּמִצְוָתָן - מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהֵן אַרְבָּעָה מִינִין: הָאֶחָד שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְהַשְּׁלֹשָׁה שַׁלְמֵי יָחִיד.

ד. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה שַׁלְמֵי צִבּוּר? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וּמַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִים וּמוֹלְחָן וּמַקְטִירָן, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

ה. שַׁלְמֵי יָחִיד שְׁלֹשָׁה מִינִין: הָאֶחָד הוּא הַבָּא שְׁלָמִים בְּלֹא לֶחֶם, כְּגוֹן שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְשִׂמְחָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא שְׁלָמִים. וְהַשֵּׁנִי - שְׁלָמִים הַבָּאִים עִם הַלֶּחֶם בְּנֶדֶר אוֹ נְדָבָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תּוֹדָה. וְאוֹתוֹ הַלֶּחֶם נִקְרָא לֶחֶם תּוֹדָה. וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי - שְׁלָמִים שֶׁמַּקְרִיב הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת נִזְרוֹ, וְהֵם בָּאִים עִם לֶחֶם. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אֵיל נָזִיר.

ו. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה שְׁלָשְׁתָּן? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וּמַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין, וְאַחַר כָּךְ מְנַתֵּחַ אֶת הַבָּשָׂר וּמַפְרִישׁ הֶחָזֶה וְשׁוֹק הַיָּמִין, וְנוֹתֵן הָאֵמוּרִין עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק עַל יְדֵי הַבְּעָלִים, וְכֹהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים וּמֵנִיף הַכֹּל לִפְנֵי ה׳ בַּמִּזְרָח. וְכֵן כָּל הַטָּעוּן תְּנוּפָה - בַּמִּזְרָח מְנִיפִין אוֹתוֹ.

ז. וְכֵיצַד הוּא מֵנִיף? מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד. וְאִם הָיָה הַקָּרְבָּן תּוֹדָה - לוֹקֵחַ מִן הַלֶּחֶם הַבָּא עִמָּהּ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה וּמַנִּיחוֹ עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק וְהָאֵמוּרִים, וּמֵנִיף הַכֹּל עַל יְדֵי הַבְּעָלִים כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

ח. וְכֵיצַד מַנִּיחָן עַל יְדֵי הַבְּעָלִים? נוֹתֵן אֶת הַחֲלָבִים עַל יְדֵי הַבְּעָלִים, וְחָזֶה וְשׁוֹק לְמַעְלָה, וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד לְמַעְלָה מֵהֶם, וְאִם יֵשׁ לֶחֶם - מַנִּיחוֹ לְמַעְלָה, וּמֵנִיף הַכֹּל.

ט. הָיָה הַקָּרְבָּן אֵיל נָזִיר - מוֹצִיא הָאֵמוּרִין וּמַפְרִישׁ חָזֶה וְשׁוֹק, וּמְבַשֵּׁל שְׁאָר הָאֵיל בְּעֲזָרַת הַנָּשִׁים, וְלוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ בְּשֵׁלָה מִן הָאֵיל עִם אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מִן הַלֶּחֶם הַבָּא עִמּוֹ עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק וְהָאֵמוּרִין וּמַנִּיחַ הַכֹּל עַל יְדֵי הַנָּזִיר, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ יָדָיו תַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים וּמֵנִיף הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

י. אֵי זֶהוּ חָזֶה? כָּל הָרוֹאֶה אֶת הַקַּרְקַע, לְמַעְלָה עַד הַצַּוָּאר, לְמַטָּה עַד הַכָּרֵס. וְחוֹתֵךְ עִמָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת אֵילַךְ וְאֵילַךְ. וְאֵי זֶהוּ זְרוֹעַ? מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד, שֶׁהֵם שְׁנֵי אֵיבָרִים מְעֹרִין זֶה בָּזֶה. וְהַזְּרוֹעַ הָאֲמוּרָה הִיא זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין. וְשֶׁכְּנֶגְדָּהּ בָּרֶגֶל הוּא הַשּׁוֹק הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם.

יא. וְאַחַר שֶׁמְּנִיפָן מוֹלֵחַ הָאֵמוּרִין וּמַקְטִירָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. אֲבָל הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה. וּשְׁאָר הַשְּׁלָמִים נֶאֱכָלִים לַבְּעָלִים. וְאֵין הַכֹּהֲנִים זוֹכִין בְּחָזֶה וָשׁוֹק אֶלָּא לְאַחַר הֶקְטֵר הָאֵמוּרִין.

יב. וְכֵן הַלֶּחֶם שֶׁמֵּנִיף בְּתוֹדָה וּבְאֵיל נָזִיר וְהַזְּרוֹעַ הַבְּשֵׁלָה נֶאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים, וּשְׁאָר הַלֶּחֶם עִם שְׁאָר הַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים. וְהַלֶּחֶם שֶׁמֵּנִיף עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק - הֵם הַנִּקְרָאִין מוּרָם מִתּוֹדָה; וְהַזְּרוֹעַ בְּשֵׁלָה עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק עִם הַלֶּחֶם שֶׁמֵּנִיף - הֵם הַנִּקְרָאִין מוּרָם מֵאֵיל נָזִיר.

יג. הַלֶּחֶם הַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה סְפֵק תְּרוּמָה הוּא. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה וְחֹמֶשׁ כִּתְרוּמָה, וְאֵינוֹ מְדַמֵּעַ כִּתְרוּמָה.

יד. הָיָה בַּעַל הַתּוֹדָה כֹּהֵן - חֲרֵי שְׁאָר הַלֶּחֶם נֶאֱכָל לַבְּעָלִים כְּתוֹדַת יִשְׂרָאֵל; שֶׁאֵין הַלֶּחֶם הַבָּא עִם הַתּוֹדָה אוֹ עִם אֵיל נָזִיר קָרוּי מִנְחָה.

טו. שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלָמִים בְּשֻׁתָּפוּת - הָאֶחָד מֵנִיף בִּרְשׁוּת חֲבֵרוֹ. אֲפִלּוּ הֵם מֵאָה - אֶחָד מֵנִיף עַל יְדֵי כֻּלָּן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּסְמִיכָה.

טז. הָיְתָה אִשָּׁה בַּעֲלַת הַקָּרְבָּן - אֵינָהּ מְנִיפָה, אֲבָל הַכֹּהֵן מֵנִיף; שֶׁקָּרְבָּנָהּ טָעוּן תְּנוּפָה, וְהִיא פְּסוּלָה לִתְנוּפָה. וּלְעוֹלָם אֵין אִשָּׁה מְנִיפָה, אֶלָּא הַסּוֹטָה וְהַנְּזִירָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וּתְנוּפָה קוֹדֶמֶת לְהַגְּשָׁה בְּכָל מָקוֹם.

יז. כֵּיצַד הוּא הַלֶּחֶם שֶׁמֵּבִיא עִם הַתּוֹדָה? לוֹקֵחַ עֶשְׂרִים עִשָּׂרוֹן סֹלֶת וְעוֹשֶׂה מֵהֶם עֲשָׂרָה עֶשְׂרוֹנִים חָמֵץ וַעֲשָׂרָה מַצָּה. הָעֲשָׂרָה שֶׁל חָמֵץ עוֹשֶׂה אוֹתָם עֶשֶׂר חַלּוֹת.

יח. וְכֵיצַד מְחַמְּצָן? מֵבִיא שְׂאוֹר כְּדֵי חִמּוּצָן וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הַמִּדָּה וּמְמַלֵּא אֶת הַמִּדָּה. אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה מִפְּנֵי הַשְּׂאוֹר, שֶׁפְּעָמִים יִהְיֶה עָבֶה וְקָשֶׁה וּפְעָמִים רַךְ - אֵין מַשְׂגִּיחִין אֶלָּא עַל מִדָּתָהּ עַתָּה, וַהֲרֵי הוּא מוֹדֵד עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן שְׁלֵמִים. וְהָעֲשָׂרָה עֶשְׂרוֹנִים שֶׁל מַצָּה עוֹשֶׂה

מתוך מהדורת וגשל

מֵהֶן שְׁלֹשִׁים חַלּוֹת שָׁווֹת, עֶשֶׂר חַלּוֹת מִכָּל מִין: עֶשֶׂר חַלּוֹת מַאֲפֵה תַנּוּר, וְעֶשֶׂר חַלּוֹת רְקִיקִים, וְעֶשֶׂר חַלּוֹת מֻרְבָּכֶת.

יט. וְכֵיצַד הִיא הַמֻּרְבָּכֶת? חוֹלְטָהּ בְּרוֹתְחִין וְאוֹפֶה אוֹתָהּ מְעַט, וְאַחַר כָּךְ קוֹלֶה אוֹתָהּ בְּשֶׁמֶן עַל הָאִלְפָּס וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלִין הַסֻּפְגָּנִין, וּמַרְבִּין בְּשַׁמְנָהּ. וְזֶהוּ הָרִבּוּדּ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם.

כ. וּכְמָה שֶׁמֶן הוּא עוֹשֶׂה הַשְּׁלֹשִׁים חַלּוֹת? בַּחֲצִי לוג שֶׁמֶן. וְשִׁעוּר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. רְבִיעִית מִמֶּנּוּ לָרִבּוּכָה, וּשְׁמִינִית לַחַלּוֹת, וּשְׁמִינִית לָרְקִיקִין.

כא. הַחַלּוֹת - לוֹתֵת הַסֹּלֶת שֶׁלָּהֶן בִּשְׁמִינִית שֶׁל שֶׁמֶן, וְאַחַר כָּךְ לָשׁ וְאוֹפֶה אוֹתָן. וְהָרְקִיקִין - מוֹשְׁחָן בִּשְׁמִינִית שֶׁלָּהֶן אַחַר אֲפִיָּתָן. וְהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ מִן הַכֹּל אַרְבַּע חַלּוֹת, אַחַת מִכָּל מִין וָמִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן.

כב. וְלַחְמֵי תוֹדָה שֶׁאָפָה אוֹתָן אַרְבַּע חַלּוֹת - יָצָא. לֹא נֶאֱמַר אַרְבָּעִים אֶלָּא לְמִצְוָה. וְהוּא שֶׁיַּפְרִישׁ הַחַלָּה שֶׁלָּהֶן אַחַת מִכָּל קָרְבָּן כְּשֶׁהֵן בָּצֵק, שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין פְּרוּסָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן - שֶׁלֹּא יִטֹּל פָּרוּס.

כג. וְכֵיצַד הוּא הַלֶּחֶם הַבָּא עִם אֵיל נָזִיר? לוֹקֵחַ שִׁשָּׁה עֶשְׂרוֹנוֹת וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי עִשָּׂרוֹן וְעוֹשֶׂה מֵהֶן עֶשְׂרִים חַלּוֹת שָׁווֹת, וְהַכֹּל מַצָּה. עֲשָׂרָה רְקִיקִין מְשׁוּחִין בַּשֶּׁמֶן, וְעֶשֶׂר חַלּוֹת לוֹתֵת הַסֹּלֶת שֶׁלָּהֶן בַּשֶּׁמֶן, וְהַכֹּל מַאֲפֵה תַנּוּר. וְשֶׁמֶן שֶׁלָּהֶן רְבִיעִית. וְשִׁעוּר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ מֵהֶן שְׁתֵּי חַלּוֹת, אַחַת מִכָּל מִין.

כד. שְׁנֵי מִינֵי לֶחֶם שֶׁבְּנָזִיר וְאַרְבָּעָה מִינֵי לֶחֶם שֶׁבְּתוֹדָה מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. וּמַעֲשֵׂה הַלֶּחֶם שֶׁל שְׁנֵיהֶן חוּץ לָעַזָּרָה.

כה. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח? אַחַר שֶׁזּוֹרֵק דָּמָן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ מַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִים וּמוֹלְחָן וּמַקְטִירָן. וּשְׁאָר בְּשַׂר הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים. וּשְׁאָר בְּשַׂר הַמַּעֲשֵׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים. וּשְׁאָר הַפֶּסַח נֶאֱכָל לִמְנוּיָיו כְּהִלְכוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ח־כ"ד תשרי ה'תשע"א

יום ראשון י"ח תשרי ה'תשע"א

הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים בְּכָל יוֹם עוֹלוֹת. ב) לְהַדְלִיק אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם. ג) שֶׁלֹּא לְכַבּוֹתָהּ. ד) לְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם. ה) לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם. ו) לְהַדְלִיק נֵרוֹת בְּכָל יוֹם. ז) שֶׁיַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם, וְהִיא הַנִּקְרֶאת חֲבִתִּין. ח) לְהוֹסִיף שְׁנֵי כְּבָשִׂים עוֹלוֹת בְּשַׁבָּת. ט) לַעֲשׂוֹת לֶחֶם הַפָּנִים. י) מוּסַף רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. יא) מוּסַף הַפֶּסַח. יב) לְהַקְרִיב עֹמֶר הַתְּנוּפָה. יג) מוּסַף עֲצֶרֶת. יד) לְהָבִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עִם הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת בְּגְלַל הַלֶּחֶם בְּיוֹם עֲצֶרֶת. טו) מוּסַף רֹאשׁ הַשָּׁנָה. טז) מוּסַף יוֹם צוֹם. יז) מוּסַף הֶחָג. יח) מוּסַף שְׁמִינִי עֲצֶרֶת. יט) לִסְפּוֹר כָּל אִישׁ וָאִישׁ שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת מִיּוֹם הַקָּרְבַּת הָעֹמֶר.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים עוֹלוֹת בְּכָל יוֹם, וְהֵם הַנִּקְרָאִים תְּמִידִין, אֶחָד בַּבֹּקֶר וְאֶחָד בֵּין הָעַרְבַּיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד וְגוֹמֵר.

ב. וְאֵימָתַי זְמַן שְׁחִיטָתָן? שֶׁל בֹּקֶר שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַחַמָּה, מִשֶּׁיֵּאוֹר פְּנֵי כָּל מִזְרָח. וּפַעַם אַחַת דָּחֲקָה הַשָּׁעָה אֶת הַצִּבּוּר בְּבֵית שֵׁנִי, וְהִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם.

ג. תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ מִשֶּׁיַּאֲרִיךְ הַצֵּל וְיֵרָאֶה לַכֹּל שֶׁהֶאֱרִיךְ, וְהוּא מִשֵּׁשׁ וּמֶחֱצָה וָמַעְלָה, עַד סוֹף הַיּוֹם. וְלֹא הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם אֶלָּא בִּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה. וְלָמָּה מְאַחֲרִין אוֹתוֹ שְׁתֵּי שָׁעוֹת אַחַר תְּחִלַּת זְמַן שְׁחִיטָתוֹ? מִפְּנֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל יְחִידִים אוֹ שֶׁל צִבּוּר. לְפִי שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב קָרְבָּן כְּלָל קֹדֶם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְלֹא שׁוֹחֲטִין קָרְבָּן אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם; חוּץ מִקָּרְבַּן פֶּסַח לְבַדּוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְרִיבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל פִּסְחֵיהֶן בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת.

ד. אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח אֶלָּא אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְכֵן מְחֵסְרֵי כִּפּוּרִים מַקְרִיבִין כַּפָּרָתָן אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּיוֹם עָשֹׂר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ טְהוֹרִין לֶאֱכֹל פִּסְחֵיהֶן לָעֶרֶב.

ה. עַרְבֵי פְּסָחִים, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, הָיָה הַתָּמִיד נִשְׁחָט בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לִשְׁחֹט פִּסְחֵיהֶם. וְאִם חָל עֶרֶב פֶּסַח לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת - הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה, בִּתְחִלַּת זְמַנּוֹ, וְקָרֵב בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם רֶוַח לִצְלוֹת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס שַׁבָּת.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, מַקְטִירִין כָּל דָּבָר הָרָאוּי לְהַקְטָרָה כָּל הַיּוֹם. וּמַקְטִירִין אֵיבְרֵי עוֹלוֹת וְהָאֵמוּרִין עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. וְאֵיבָרִין וְאֵמוּרִין שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ, בֵּין מִן הַתָּמִיד בֵּין מִשְּׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת - מְהַפְּכִין בָּהֶן כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר.

ז. אֵיבָרִים שֶׁל תָּמִיד דּוֹחִין אֶת הַטֻּמְאָה, וְאֵין דּוֹחִין אֶת

מתוך מהדורת וגשל

הַשַּׁבָּת. אֶלָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת בִּלְבַד מַקְטִירִין אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת. שֶׁהַתָּמִיד - תְּחִלָּתוֹ דּוֹחֶה שַׁבָּת, וְסוֹפוֹ אֵינוֹ דּוֹחֶה. חֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵבִין בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב, אִם חָל יוֹם טוֹב לִהְיוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אֲבָל אֵין קְרֵבִין בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ - וְלֹא עוֹלַת שַׁבָּת זוֹ בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת, וְלֹא עוֹלַת חֹל בְּיוֹם טוֹב.

ח. אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - מַקְטִירִין חֶלְבֵי הַפְּסָחִים בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּחֶלְבֵי שַׁבָּת.

ט. אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְבַקְּרִין בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וְיִהְיוּ מוּכָנִים קֹדֶם יוֹם הַקְרָבָה בְּאַרְבָּעָה יָמִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ מְבַקְּרִין אוֹתוֹ מִתְּחִלָּה, לֹא הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד עַד שֶׁמְּבַקְּרִין אוֹתוֹ שְׁנִיָּה קֹדֶם שְׁחִיטָה לְאוֹר הָאֲבוּקוֹת. וּמַשְׁקִין אוֹתוֹ מַיִם בְּכוֹס שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לְהֶפְשֵׁט.

י. כְּמַעֲשֵׂה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, כָּךְ מַעֲשֵׂה תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְהַכֹּל כְּמַעֲשֵׂה הָעוֹלָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. וְלֹא הָיוּ כּוֹפְתִין אֶת הַטָּלֶה, שֶׁלֹּא יְחַקּוּ אֶת הַמִּינִין, אֶלָּא אוֹחֲזִין יָדָיו וְרַגְלָיו בִּידֵיהֶן. וְכָךְ הָיְתָה עֲקִידָתוֹ: רֹאשׁוֹ לְדָרוֹם וּפָנָיו לְמַעֲרָב.

יא. תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיָה נִשְׁחָט עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מַעֲרָבִית שֶׁל בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה; וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם - עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מִזְרָחִית מִמֶּנָּה עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ. דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן, שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁחָטִין כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ.

יב. טָעוּ אוֹ שָׁגְגוּ, אֲפִלּוּ הַזִּידוּ, וְלֹא הִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר - יַקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ; אֲבָל הָיָה מִזְבֵּחַ חָדָשׁ שֶׁעֲדַיִן לֹא קָרַב עָלָיו כְּלוּם - לֹא יַקְרִיבוּ עָלָיו תְּחִלָּה בֵּין הָעַרְבַּיִם; שֶׁאֵין מְחַנְּכִין מִזְבַּח הָעוֹלָה אֶלָּא בְּתָמִיד שֶׁל שַׁחַר.

יום שני י"ט תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת אֵשׁ יְקוּדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ. אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, מִצְוָה לְהָבִיא אֵשׁ מִן הַדְּיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ.

ב. בַּבֹּקֶר עוֹרְכִין עֵצִים, וְעוֹרְכִין בְּרֹאשׁ הַמִّזְבֵּחַ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה שֶׁל אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר. וְכֵן מִצְוָה לְהַעֲלוֹת שְׁנֵי גְזָרִים שֶׁל עֵץ עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר יוֹתֵר עַל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר. וְכֵן מוֹסִיפִין שְׁנֵי גְזָרִים עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ עֵצִים עַל הָאֵשׁ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבְּתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

ג. שְׁנֵי גְזָרִים שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מַעֲלִין אוֹתָן שְׁנֵי כֹּהֲנִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעֵץ יְחִידִי בְּיָדוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ - הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם. אֲבָל שֶׁל שַׁחַר - בְּכֹהֵן אֶחָד.

ד. שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל אֵשׁ עוֹשִׂין בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם. רִאשׁוֹנָה - מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה, שֶׁעָלֶיהָ מַקְרִיבִין הַתָּמִיד עִם שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת. שְׁנִיָּה - בְּצִדָּהּ, קְטַנָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה לוֹקְחִין אֵשׁ בְּמַחְתָּה לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם. שְׁלִישִׁית - אֵין עָלֶיהָ כְּלוּם, אֶלָּא לְקַיֵּם מִצְוַת הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד.

ה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ - זוֹ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה; וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ - זוֹ מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת; וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ - זוֹ מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית שֶׁל קִיּוּם הָאֵשׁ. אֲבָל אֵיבָרִים וּפְדָרִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב - נוֹתְנִין אוֹתָן בְּצִדֵּי מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה.

ו. הַמְכַבֶּה אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִכְבֶּה. אֲפִלּוּ גַּחֶלֶת אַחַת, וַאֲפִלּוּ הוֹרִידָהּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְכִבָּהּ - לוֹקֶה. אֲבָל אֵשׁ מַחְתָּה וְאֵשׁ מְנוֹרָה שֶׁהֶכְיִנָהּ בַּמִּזְבֵּחַ לְהַדְלִיק מִמֶּנָּה, אַף עַל פִּי שֶׁכִּבָּה אוֹתָן בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי נִתְּקָה לְמִצְוָה אַחֶרֶת, וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ.

ז. כְּשֶׁמְּסַדֵּר עֲצֵי מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה - מְסַדְּרָהּ בְּמִזְרַח הַמִּזְבֵּחַ, וְיִהְיֶה מַרְאֶה שֶׁהִתְחִיל לְסַדֵּר מִן הַמִּזְרָח. וְרֻוַח הָיָה בֵּין הַגְּזָרִים. וְרֹאשֵׁי הַגְּזָרִים הַפְּנִימִיִּים הָיוּ נוֹגְעִין בַּדֶּשֶׁן שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא הַנִּקְרָא תַּפּוּחַ.

ח. וְאַחַר שֶׁמְּסַדֵּר מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה חוֹזֵר וּבוֹרֵר עֲצֵי תְּאֵנָה יָפִים וּמְסַדֵּר מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת מִכְּנֶגֶד קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, מְשׁוּכָה מִן הַקֶּרֶן כְּלַפֵּי צָפוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, וּבָהּ כְּמוֹ חָמֵשׁ סְאִין גֶּחָלִים. וּבְשַׁבָּת עוֹשִׂין בָּהּ כְּמוֹ שְׁמוֹנֶה סְאִין גֶּחָלִים, מִפְּנֵי שֶׁעָלֶיהָ מַקְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים.

ט. מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית שֶׁל קִיּוּם הָאֵשׁ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה מִן הַמִּזְבֵּחַ, וּמַצִּית בָּהּ אֶת הָאֵשׁ. וְלֹא יַצִּית הָאֵשׁ לְמַטָּה וְיַעֲלֶה אוֹתָהּ לַמִּזְבֵּחַ, אֶלָּא בַּמִּזְבֵּחַ עַצְמוֹ מַצִּיתִין; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ, מִכָּאן לַהַצָּתָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אֶלָּא בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ.

י. הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן. וְהִיא עֲבוֹדָה מְעֻבּוֹדוֹת כְּהֻנָּה. וּבִגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁתּוֹרֵם בָּהֶן הַדֶּשֶׁן יִהְיוּ פְּחוּתִין מִן הַבְּגָדִים שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶם בִּשְׂאָר עֲבוֹדוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן. אֵינוֹ אוֹמֵר 'אֲחֵרִים' שֶׁיִּהְיוּ בִּגְדֵי חֹל, אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ פְּחוּתִין מִן הָרִאשׁוֹנִים. לְפִי שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיִּמְזֹג כּוֹס לְרַבּוֹ בַּבְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶם קֹדֶם לְרַבּוֹ.

יא. אֵימָתַי תּוֹרְמִין הַדֶּשֶׁן? בְּכָל יוֹם - מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר; וּבָרְגָלִים - מִתְּחִלַּת שְׁלִישׁ אֶמְצָעִי שֶׁל לַיְלָה; וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים - מֵחֲצוֹת הַלַּיְלָה.

יב. כֵּיצַד תּוֹרְמִין? מִי שֶׁזָּכָה לִתְרֹם - טוֹבֵל וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי הָרָמָה, וּמְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. וְאוֹמְרִים לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִּגַּע בַּכְּלִי עַד שֶׁתְּקַדֵּשׁ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ. וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמַּחְתָּה, וְשֶׁל כֶּסֶף הָיְתָה. וְהִיא הָיְתָה נְתוּנָה בַּמִּקְצוֹעַ, בֵּין כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ, בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ. וְנוֹטֵל אֶת הַמַּחְתָּה וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּמְפַנֶּה אֶת הַגֶּחָלִים אֵילַךְ וְאֵילַךְ, וְחוֹתֶה מִן הַגֶּחָלִים שֶׁנִּתְאַכְּלוּ בְּלֵב הָאֵשׁ, וְיוֹרֵד לְמַטָּה לָאָרֶץ. וְהוֹפֵךְ פָּנָיו לְצָפוֹן, וּמְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְמִזְרַח הַכֶּבֶשׁ כְּמוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת כְּלַפֵּי הַצָּפוֹן, וְצוֹבֵר אֶת הַגֶּחָלִים שֶׁחָתָה עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה

מתוך מהדורת וגשל

רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, בַּמָּקוֹם שֶׁנּוֹתְנִים מַרְאַת הָעוּף וְדִשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה. וַחֲתִיָּה זוֹ שֶׁחוֹתָה בַּמַּחְתָּה וּמוֹרִיד לְרִצְפָּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ הִיא הַמִּצְוָה שֶׁל כָּל יוֹם.

יג. אַחַר שֶׁיָּרַד זֶה שֶׁתָּרַם רָצִים אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וּמְקַדְּשִׁין יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם בִּמְהֵרָה, וְנוֹטְלִין אֶת הַמַּגְרְפוֹת וְאֶת הַצִּנּוֹרוֹת וְעוֹלִין לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וְכָל אֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת וְאֵמוּרֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ כָּל הַלַּיְלָה מַחֲזִירִין אוֹתָם לְצִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ. אִם אֵין הַצְּדָדִין מַחֲזִיקִין - סוֹדְרִים אוֹתָם בַּכֶּבֶשׁ כְּנֶגֶד הַסּוֹבֵב. וְאַחַר כָּךְ גּוֹרְפִין אֶת הַדֶּשֶׁן בַּמַּגְרְפוֹת מִכָּל צִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ, וּמַעֲלִין אוֹתוֹ עֲרֵמָה עַל גַּבֵּי הַתַּפּוּחַ. וְגוֹרְפִין אוֹתָהּ הָעֲרֵמָה בִּפְסַכְתֵּר, וְהוּא כְּלִי גָּדוֹל שֶׁמַּחֲזִיק לֶתֶךְ, וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ לְמַטָּה. וּבָרְגָלִים לֹא הָיוּ מוֹרִידִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מַנִּיחִין הָעֲרֵמָה גְּבוֹהָה בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹי לַמִּזְבֵּחַ.

יד. כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה מִן הַכֹּהֲנִים מְמַלֵּא מִן הַדֶּשֶׁן שֶׁהוֹרִידוּ לְמַטָּה וּמוֹצִיא חוּץ לָעִיר לְשֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן. וְאֵין לְהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן לַחוּץ פִּיּוּס, אֶלָּא כָּל הָרוֹצֶה. וּמֵעוֹלָם לֹא נִתְעַצֵּל כֹּהֵן מִלְּהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן.

טו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הוֹצָאָתוֹ לַחוּץ עֲבוֹדָה, אֵין בַּעֲלֵי מוּמִין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וּכְשֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְחוּץ לָעִיר - מַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָרוּחוֹת מְנַשְּׁבוֹת בּוֹ בְּחָזְקָה, וְלֹא חֲזִירִים גּוֹרְפִים אוֹתוֹ. וְלֹא יְפַזְּרֵנּוּ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמוֹ - שֶׁיַּנִּיחֶנּוּ בְּנַחַת. וְאָסוּר לֵהָנוֹת בּוֹ.

יום שלישי כ' תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת עַל מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם: בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים. לֹא הִקְטִירוּ בַּבֹּקֶר - יַקְטִירֶנּוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם, אֲפִלּוּ הָיוּ מְזִידִין. וְאֵין מְחַנְּכִין מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בַּקְּטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.

ב. כַּמָּה מַקְטִירִין מִמֶּנָּה בְּכָל יוֹם? מִשְׁקַל מֵאָה דִינָרִין. חֲמִשִּׁים בַּבֹּקֶר וַחֲמִשִּׁים בֵּין הָעַרְבַּיִם. מִזְבֵּחַ שֶׁנֶּעֱקַר - מַקְטִירִין הַקְּטֹרֶת בִּמְקוֹמוֹ. וּקְטֹרֶת שֶׁפֻּקְעָה מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, אֲפִלּוּ קָרָטִין שֶׁבָּהּ - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתָן.

ג. בָּעֵת שֶׁמַּקְטִירִין הַקְּטֹרֶת בַּהֵיכָל בְּכָל יוֹם פּוֹרְשִׁין כָּל הָעָם מִן הַהֵיכָל וּמִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, לֹא יִהְיֶה שָׁם אָדָם עַד שֶׁיֵּצֵא זֶה שֶׁהִקְטִיר הַקְּטֹרֶת. וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס בְּדַם חַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בִּפְנִים פּוֹרְשִׁים הַכֹּל מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁיֵּצֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ וְגוֹמֵר - בִּנְיַן אָב לְכָל כַּפָּרָה שֶׁבַּקֹּדֶשׁ שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁם אָדָם.

ד. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּטֹרֶת הַקְּטֹרֶת בְּכָל יוֹם? מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי נִכְנָס בִּכְלֵי קֹדֶשׁ, וּטְנִי הָיָה שְׁמוֹ, וְשֶׁל זָהָב הָיָה, וּמַחֲזִיק קַבִּים וָחֵצִי. מַנִּיחַ הַטְּנִי בָּאָרֶץ לְפָנָיו, וְחוֹפֵן בְּיָדָיו הָאֵפֶר וְהַפֶּחָם שֶׁבְּתוֹךְ הַמִּזְבֵּחַ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַטְּנִי, וּבָאַחֲרוֹנָה מְכַבֵּד אֶת הַשְּׁאָר לְתוֹכוֹ, וּמַנִּיחוֹ שָׁם בַּהֵיכָל וְיוֹצֵא. וּמִי שֶׁזָּכָה בַּקְּטֹרֶת נוֹטֵל כְּלִי מָלֵא קְטֹרֶת גָּדוּשׁ. וְכִסּוּי הָיָה לוֹ, וּבְזַזּוּ הָיָה שְׁמוֹ. וְנוֹתֵן הַבְּזַזּוּ בְּתוֹךְ כְּלִי אַחֵר, וְכַף הָיָה שְׁמוֹ. וּמְכַסֶּה אֶת הַכַּף בְּבֶגֶד קָטָן, וְאוֹחֵז הַכַּף בְּיָדוֹ, וְנִכְנָס עִמּוֹ אֶחָד בְּמַחְתָּה שֶׁל אֵשׁ בְּיָדוֹ.

ה. וְכֵיצַד חוֹתֶה? זֶה שֶׁזָּכָה בַּמַּחְתָּה לוֹקֵחַ מַחְתָּה שֶׁל כֶּסֶף וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּמְפַנֶּה אֶת הַגֶּחָלִים אֵילַךְ וְאֵילַךְ, וְנוֹטֵל מִן הַגֶּחָלִים שֶׁנִּתְאַכְּלוּ בְּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה, וְיוֹרֵד וּמְעָרָן לְתוֹךְ מַחְתָּה שֶׁל זָהָב. אִם נִתְפַּזְּרוּ מִן הַגֶּחָלִים כְּמוֹ קַב אוֹ פָּחוֹת - מְכַבְּדָן לָאֶמְּה. וּבְשַׁבָּת כּוֹפֶה עֲלֵיהֶן הַפְּסַכְתֵּר. וְאִם נִתְפַּזֵּר יָתֵר עַל קַב - חוֹזֵר וְחוֹתֶה.

ו. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָיָה הַפְּסַכְתֵּר מְשַׁמֵּשׁ: כּוֹפִין אוֹתוֹ עַל הַגֶּחָלִים וְעַל הַשֶּׁרֶץ בְּשַׁבָּת, וּמוֹרִידִין בּוֹ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ.

ז. וּמַקְדִּים לִפְנֵיהֶם זֶה שֶׁדִּשֵּׁן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְנוֹטֵל הַטְּנִי שֶׁבּוֹ דִּשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא. וְזֶה שֶׁבְּיָדוֹ הַמַּחְתָּה צוֹבֵר אֶת הַגֶּחָלִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, וּמְרַדְּדָן בְּשׁוּלֵי הַמַּחְתָּה, וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא. וְזֶה שֶׁבְּיָדוֹ הַכַּף נוֹטֵל אֶת הַבְּזַזּוּ מִתּוֹךְ הַכַּף וְנוֹתְנוֹ לְאוֹהֲבוֹ אוֹ לְקָרוֹבוֹ. וְרוֹאֶה, אִם נִתְפַּזֵּר מִן הַקְּטֹרֶת מְעַט בַּכַּף - אוֹהֲבוֹ אוֹ קְרוֹבוֹ נוֹתֵן לוֹ לְתוֹךְ חָפְנָיו זֶה שֶׁנִּתְפַּזֵּר עִם הַקְּטֹרֶת שֶׁבַּבְּזַזּוּ, וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא.

ח. וְאוֹמְרִין לָזֶה הַמַּקְטִיר: הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תַּתְחִיל מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁלֹּא תִּכְוֶה. וּמַתְחִיל וּמַשְׁלִיךְ הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ בְּנַחַת כְּמִי שֶׁמְּרַקֵּד סֹלֶת עַד שֶׁתִּתְרַדֵּד עַל כָּל הָאֵשׁ.

ט. וְאֵין הַמַּקְטִיר מַקְטִיר עַד שֶׁהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לוֹ הַקְטֵר. וְאִם כֹּהֵן גָּדוֹל הוּא - אוֹמֵר לוֹ הַמְמֻנֶּה: אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל, הַקְטֵר. וְאַחַר שֶׁאוֹמֵר יִפְרְשׁוּ כָּל הָעָם, וְיַקְטִיר הַמַּקְטִיר וְיִשְׁתַּחֲוֶה וְיֵצֵא.

י. דִּשּׁוּן הַמְּנוֹרָה וַהֲטָבַת הַנֵּרוֹת בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת הַטֻּמְאָה כְּקָרְבָּנוֹת שֶׁקְּבוּעַ לָהֶן זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד.

יא. וְכַמָּה שֶׁמֶן הוּא נוֹתֵן לְכָל נֵר? חֲצִי לוג שֶׁמֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר - תֵּן לוֹ כַּמִּדָּה שֶׁיִּהְיֶה דּוֹלֵק מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר. וְאֵין מְחַנְּכִין אֶת הַמְּנוֹרָה אֶלָּא בְּהַדְלָקַת שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ בֵּין הָעַרְבַּיִם.

יב. מַהוּ דִּשּׁוּן הַמְּנוֹרָה? כָּל נֵר שֶׁכָּבָה - מֵסִיר הַפְּתִילָה וְכָל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּנֵּר וּמְקַנְּחוֹ, וְנוֹתֵן בּוֹ פְּתִילָה אַחֶרֶת וְשֶׁמֶן אַחֵר בְּמִדָּה, וְהוּא חֲצִי לוג. וְזֶה שֶׁהֵסִיר מַשְׁלִיכוֹ בִּמְקוֹם הַדֶּשֶׁן אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ עִם דִּשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַחִיצוֹן, וּמַדְלִיק נֵר שֶׁכָּבָה. וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת הִיא הֲטָבָתָם. וְנֵר שֶׁמְּצָאוֹ שֶׁלֹּא כָּבָה - מְתַקְּנוֹ.

יג. נֵר מַעֲרָבִי שֶׁכָּבָה - אֵין מַדְלִיקִין אוֹתוֹ אַחַר דִּשּׁוּנוֹ אֶלָּא מִמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן; אֲבָל שְׁאָר הַנֵּרוֹת, כָּל נֵר שֶׁכָּבָה מֵהֶן - מַדְלִיקוֹ מִנֵּר חֲבֵרוֹ.

יד. וְכֵיצַד מַדְלִיקוֹ? מוֹשֵׁךְ הַפְּתִילָה עַד שֶׁמַּדְלִיקָהּ וּמַחֲזִירָהּ. לְפִי שֶׁהַנֵּרוֹת קְבוּעִים בַּמְּנוֹרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַדְלִיק בְּנֵר אַחֵר מִשּׁוּם בִּזָּיוֹן.

טו. כָּל הַפִּתִּילוֹת שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ בַּמְּנוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד - שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ.

טז. לֹא הָיָה מֵטִיב כָּל הַנֵּרוֹת בְּפַעַם אַחַת, אֶלָּא מֵטִיב חֲמִשָּׁה נֵרוֹת וּמַפְסִיק, וְעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה אַחֶרֶת, וְאַחַר כָּךְ נִכְנָס וּמֵטִיב הַשְּׁנַיִם, כְּדֵי לְהַרְגִּישׁ אֶת כָּל הָעֲזָרָה.

יז. כָּל נֵר שֶׁכָּבָה - מְדַלִּיקִין אוֹתוֹ מִנֵּר אַחֵר מֵהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֵיצַד סֵדֶר הַהֲטָבָה? זֶה שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן הַמְּנוֹרָה נִכְנָס וּכְלֵי בְיָדוֹ, וְכוּז שְׁמוֹ, וְשֶׁל זָהָב הָיָה, דּוּמָה לְקִיתוֹן גָּדוֹל. מְדַשֵּׁן בּוֹ אֶת הַפִּתִּילוֹת שֶׁכָּבוּ וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַנִּשְׁאָר בַּנֵּר, וּמֵטִיב חֲמִשָּׁה נֵרוֹת, וּמַנִּיחַ הַכּוּז שָׁם לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה עַל מַעֲלָה שְׁנִיָּה מִשָּׁלֹשׁ מַעֲלוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְיוֹצֵא. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָס וּמֵטִיב שְׁנֵי הַנֵּרוֹת, וְנוֹטֵל הַכּוּז בְּיָדוֹ וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא.

יח. חֲבֵרֵי כֹּהֵן גָּדוֹל - מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַקְרִיבָן בְּכָל יוֹם מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְלִישְׁתָּן וַאֲפִיָּתָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת הַטֻּמְאָה, כְּכָל קָרְבָּן שֶׁקְּבוּעַ לוֹ זְמַן; שֶׁנֶּאֱמַר: תֵּפִינִי - שֶׁתְּהֵא נָאָה וְלֹא תֵּאָפֶה מִבָּעֶרֶב. וָעוֹד, אִם תֵּאָפֶה מִבָּעֶרֶב - תִּפָּסֵל בְּלִינָה; שֶׁהַמַּרְחֶשֶׁת מִכְּלֵי הַקֹּדֶשׁ הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יט. טְחִינַת סָלְתָּן וְהֶרְקֵדָן - בַּחוּץ, וְאֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת.

כ. כֹּהֵן שֶׁהִקְרִיב מֶחֱצָה בְּשַׁחֲרִית, וּמֵת אוֹ נִטְמָא אוֹ נוֹלַד לוֹ מוּם, וּמִנּוּ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו - לֹא יָבִיא חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ וְלֹא חֲצִי עִשָּׂרוֹן שֶׁל רִאשׁוֹן; אֶלָּא מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה וּמֶחֱצָה אָבֵד.

(כא). נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִים קְרֵבִין, וּשְׁנֵי חֲצָאִין אוֹבְדִין. וְאֵלּוּ שְׁנֵי הַחֲצָאִין הָאוֹבְדִים - מַנִּיחִין אוֹתָן עַד שֶׁתְּעֲבַר צוּרָתָן, וְיוֹצְאִין לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. וְכֵן אִם אָבַד אוֹ נִטְמָא הַחֲצִי שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְהֵיכָן שׂוֹרְפִין אוֹתָן? בָּעֲזָרָה.

כב. מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּשַׁחֲרִית אַחַר שֶׁהִקְרִיב חֲצִי הָעִשָּׂרוֹן וְלֹא מִנּוּ כֹּהֵן אַחֵר - מַקְרִיבִין אוֹתוֹ עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בַּבֹּקֶר וְעִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְאֵין כּוֹפְלִין שַׁמְנָהּ וּלְבוֹנָתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְפְּלָה הַסֹּלֶת; אֶלָּא מַפְרִישִׁין לָהֶם שְׁלִשָּׁה לֻגֵּי שֶׁמֶן וְקֹמֶץ לְבוֹנָה, לֹג וּמֶחֱצָה שֶׁמֶן לְעִשָּׂרוֹן שֶׁל בֹּקֶר, וְלֹג וּמֶחֱצָה שֶׁמֶן וַחֲצִי קֹמֶץ לְבוֹנָה - לְעִשָּׂרוֹן שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.

יום רביעי כ"א תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. כָּל הָעֲבוֹדוֹת הָאֵלּוּ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם - בְּפַיִס הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? כָּל כֹּהֲנֵי בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁל יוֹם נִכְנָסִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וּמְלַבְּשִׁין הֵן בִּבְגְדֵי כְּהֻנָּה, וְהַמְמֻנֶּה שֶׁעַל הַפְּיָסוֹת עִמָּהֶן, וְהֵן עוֹמְדִין בְּהַקָּפָה, וְהַמְמֻנֶּה נוֹטֵל מִצְנֶפֶת מֵעַל רֹאשׁוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן וּמַחֲזִירָהּ, וְהוּא הָאִישׁ שֶׁמַּתְחִילִין לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ וּמְפִיסִין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ב. וְיוֹצְאִין לָעֲבוֹדָה אֲנָשִׁים שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ. וּשְׁאָר הַכֹּהֲנִים מוֹסְרִין אוֹתָן לַחַזָּנִין, וּמַפְשִׁיטִין אוֹתָן אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא הַמִּכְנָסַיִם בִּלְבַד, עַד שֶׁלּוֹבְשִׁין בִּגְדֵי חֹל, וְחוֹזְרִין וּפוֹשְׁטִין אֶת הַמִּכְנָסַיִם שֶׁל קֹדֶשׁ, וּמַחֲזִירִים הַחַזָּנִים אֶת הַכֵּלִים לַחֲלוֹנוֹת.

ג. כֵּיצַד מְפִיסִין? עוֹמְדִין בְּהֶקֵּף, וּמַסְכִּימִין עַל מִנְיָן - שְׁמוֹנִים, מֵאָה, אוֹ אֶלֶף, אוֹ כָּל מִנְיָן שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלָיו. וְהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם הַצְּבִיעוּ, וְהֵן מוֹצִיאִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם. וְאִם הוֹצִיא שָׁלֹשׁ - מוֹנִין לוֹ שָׁלֹשׁ. וְאֵין מוֹצִיאִין גּוּדָל בַּמִּקְדָּשׁ, מִפְּנֵי הָרַמָּאִים; שֶׁהַגּוּדָל קָצָר וְנוֹחַ לְהוֹצִיאוֹ וְלִכְפּוֹתוֹ. וְהַמּוֹצִיא גּוּדָל - אֵין מוֹנִין אוֹתוֹ לוֹ. וּמַתְחִיל הַמְמֻנֶּה לִמְנוֹת מִן הָאִישׁ הַיָּדוּעַ שֶׁהֵסִיר מִצְנַפְתּוֹ תְּחִלָּה, וּמוֹנֶה עַל אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְחוֹזֵר חֲלִילָה, עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַמִּנְיָן שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו. וְהָאִישׁ שֶׁשָּׁלַם הַמִּנְיָן אֵצֶל אֶצְבָּעוֹ הוּא שֶׁיָּצָא בַּפַּיִס רִאשׁוֹן לָעֲבוֹדָה.

ד. וְלָמָּה מוֹנֶה הַמִּנְיָן שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו עַל הָאֶצְבָּעוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ, וְלֹא הָיָה מוֹנֶה עַל הָאֲנָשִׁים עַצְמָן? לְפִי שֶׁאָסוּר לִמְנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים.

ה. אַרְבָּעָה פְּיָסוֹת הָיוּ מְפִיסִין בְּכָל יוֹם בְּשַׁחֲרִית. הַפַּיִס הָרִאשׁוֹן - מִי תּוֹרֵם אֶת הַמִּזְבֵּחַ. הִפִּיסוּ וְזָכָה מִי שֶׁזָּכָה לִתְרֹם, וְהוּא מְסַדֵּר אֶת הַמַּעֲרָכָה, וְהוּא מַעֲלֶה שְׁנֵי גְזָרֵי עֵצִים לַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא מַכְנִיס מַחְתָּה מְלֵאָה אֵשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן לְמִזְבַּח הַזָּהָב לְהַקְטִיר עָלֶיהָ קְטֹרֶת.

ו. הַפַּיִס הַשֵּׁנִי זוֹכִין בּוֹ שְׁלִשָּׁה עָשָׂר עַל סֵדֶר עֲמִידָתָן. כֵּיצַד? הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם הַצְּבִיעוּ, וּמוֹנֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְזֶה שֶׁיָּצָא בַּפַּיִס רִאשׁוֹן הוּא שׁוֹחֵט תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר. וְהַשֵּׁנִי שֶׁעוֹמֵד בְּצִדּוֹ הוּא מְקַבֵּל אֶת דַּם הַתָּמִיד וְהוּא זוֹרְקוֹ. וְהַשְּׁלִישִׁי הַסָּמוּךְ לַשֵּׁנִי מְדַשֵּׁן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, שֶׁהוּא מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וְהָרְבִיעִי שֶׁבְּצִדּוֹ מְדַשֵּׁן אֶת הַמְּנוֹרָה וּמֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת. וְהַחֲמִישִׁי מַעֲלֶה רֹאשׁ הַתָּמִיד וְרַגְלוֹ לַכֶּבֶשׁ. וְהַשִּׁשִּׁי מַעֲלֶה שְׁתֵּי הַיָּדַיִם. וְהַשְּׁבִיעִי מַעֲלֶה הָעֵקֶץ וְהָרֶגֶל. וְהַשְּׁמִינִי מַעֲלֶה הֶחָזֶה וְהַגֶּרָה. וְהַתְּשִׁיעִי מַעֲלֶה שְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת. וְהָעֲשִׂירִי מַעֲלֶה הַקְּרָבִים. וְהָאַחַד עָשָׂר מַעֲלֶה סֹלֶת הַנְּסָכִים. וְהַשְּׁנֵים עָשָׂר מַעֲלֶה הַחֲבִתִּין. וְהַשְּׁלֹשָׁה עָשָׂר מַעֲלֶה הַיַּיִן שֶׁל נְסָכִים.

ז. הַפַּיִס הַשְּׁלִישִׁי - אוֹמֵר לָהֶן הַמְמֻנֶּה לְכָל אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם: מִי שֶׁלֹּא הִקְטִיר קְטֹרֶת מִיָּמָיו יָבוֹא וְיָפִיס. וְיִתְקַבְּצוּ אֵצֶל הַמְמֻנֶּה וְיָפִיסוּ, וּמִי שֶׁיֵּצֵא בְּפַיִס זֶה רִאשׁוֹן הוּא שֶׁיִּזְכֶּה לְהַקְטִיר קְטֹרֶת.

ח. הַפַּיִס הָרְבִיעִי - מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן וּמְפִיסִין לֵידַע מִי מַעֲלֶה אֵיבָרִים מִן הַכֶּבֶשׂ לַמִּזְבֵּחַ. הִפִּיסוּ וְזָכָה מִי שֶׁזָּכָה. תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם אֵין מְפִיסִין לוֹ פַּיִס אַחֵר, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁזָּכָה בַּעֲבוֹדָה מִן הָעֲבוֹדוֹת שַׁחֲרִית יִזְכֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם; חוּץ מִן הַקְּטֹרֶת, שֶׁהֵן מְפִיסִין לָהּ פַּיִס אַחֵר בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְיָבוֹא כָּל מִי שֶׁלֹּא הִקְטִיר קְטֹרֶת מֵעוֹלָם מֵאַנְשֵׁי אוֹתוֹ בֵּית אָב וְיָפִיסוּ עָלֶיהָ. וְאִם כְּבָר הִקְטִירוּ כֻּלָּן מִיּמֵיהֶן - מְפִיסִין לָהֶן כֻּלָּן בְּשַׁחֲרִית בְּפַיִס שְׁלִישִׁי, וְזֶה שֶׁזָּכָה בָהּ שַׁחֲרִית מַקְטִירָהּ בֵּין הָעַרְבַּיִם.

ט. בְּשַׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּמִידִין וּמוּסָפִין וּשְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה - כֵּיצַד הֵם עוֹבְדִין? מְפִיסִין בַּשַּׁחַר אַנְשֵׁי אוֹתוֹ בֵּית אָב שֶׁל מִשְׁמָר הַיּוֹצֵא, וּמַקְרִיבִין תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וּשְׁנֵי כִּבְשֵׁי עוֹלָה שֶׁל מוּסָפִין. וְכֹל שֶׁזָּכָה בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדַת הַתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הוּא זוֹכֶה בָּהּ בִּשְׁנֵי כִּבְשֵׁי מוּסָף. וְהַמִּשְׁמָר הָאַחֵר שֶׁנִּכְנָס בְּשַׁבָּת מְפִיסִין פְּיָסוֹת אֲחֵרוֹת לַתָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ חוֹלְקִין בְּלֶחֶם הַפָּנִים.

י. וְאֵין אוֹכְלִין אֶת הַלֶּחֶם עַד שֶׁיַּקְטִירוּ שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה עַל הָאֵשׁ. וְהַלְּבוֹנָה טְעוּנָה מֶלַח כִּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת.

יא. וְאַחַר קָרְבַּן הַמּוּסָפִין מַקְטִירִין שְׁנֵי הַבְּזִיכִין. וּשְׁנֵי כֹּהֲנִים מַקְרִיבִין אֶת שְׁנֵי הַבְּזִיכִין.

יב. כֵּיצַד חוֹלְקִין לֶחֶם הַפָּנִים בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה? מִשְׁמָר הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֵׁשׁ חַלּוֹת, וּמִשְׁמָר הַיּוֹצֵא נוֹטֵל שֵׁשׁ. הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בֵּינֵיהֶם בַּצָּפוֹן, שֶׁהֲרֵי הֵן מוּכָנִים לָעֲבוֹדָה, וְהַיּוֹצְאִין חוֹלְקִין בַּדָּרוֹם. וּבִזְמַן שֶׁיִּהְיֶה יוֹם טוֹב שֶׁל אֶחָד מִשָּׁלֹשׁ רְגָלִים בְּשַׁבָּת, וְכֵן בַּשַּׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג - חוֹלְקִין כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת בְּשָׁוֶה בְּלֶחֶם הַפָּנִים. וְכֵן אִם חָל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת - חוֹלְקִין כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת בְּשָׁוֶה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב שֶׁהוּא שַׁבָּת בְּלֶחֶם הַפָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימוּ לָעֲבוֹדָה. וְכֵן אִם חָל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - חוֹלְקִין כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת בְּשָׁוֶה בְּלֶחֶם הַפָּנִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁהִיא מוֹצָאֵי הֶחָג. וְדָבָר זֶה תַּקָּנָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְאַחֲרוּ הַכֹּהֲנִים בִּשְׁבִיל חִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים; וְאִם נִתְאַחֵר אֶחָד מִבַּעֲלֵי מִשְׁמָר וְלֹא בָּא - יִמָּצֵא אַחֵר.

יג. חָל יוֹם אֶחָד לְהַפְסִיק בֵּין הַשַּׁבָּת וּבֵין יוֹם טוֹב, כְּגוֹן שֶׁהָיָה יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בַּשֵּׁנִי, אוֹ יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן בַּחֲמִישִׁי, אוֹ יוֹם שֶׁל עֲצֶרֶת שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשֵּׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי - מִשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת נוֹטֵל עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְזֶה הַנִּכְנָס נוֹטֵל שְׁתַּיִם. שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר לָהֶם לָעֲבוֹדָה הֵם לְבַדָּם אֶלָּא יוֹם אֶחָד, שֶׁהוּא עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ אֶחָד בְּשַׁבָּת, וּמִתְעַצְּלִין וְאֵין בָּאִין מִהֵן אֶלָּא מְעַט.

יד. כֹּהֵן גָּדוֹל לְעוֹלָם נוֹטֵל מִכָּל מִשְׁמָר חֲצִי הַחַלּוֹת שֶׁזָּכָה בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו - מֶחֱצָה לְאַהֲרֹן וּמֶחֱצָה לְבָנָיו. וְאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל פְּרָס, שֶׁאֵין זֶה כְּבוֹדוֹ.

יום חמישי כ"ב תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְסַדֵּר לֶחֶם הַפָּנִים בְּכָל יוֹם שַׁבָּת עַל הַשֻּׁלְחָן לִפְנֵי ה' בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ הַכֹּהֵן וְגוֹמֵר.

ב. וְדָבָר בָּרוּר בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת, כָּל חַלָּה שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים. וְעוֹרְכִין אוֹתוֹ שְׁנֵי סְדָרִים, שֵׁשׁ חַלּוֹת בְּכָל סֵדֶר, חַלָּה עַל גַּבֵּי חַלָּה, וּבֵין כָּל שְׁתֵּי חַלּוֹת שְׁלֹשָׁה קָנִים שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁתְּהֶיה הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ. וְסוֹמֵךְ כָּל מַעֲרָכָה בִּשְׁתֵּי קְשָׁוּוֹת. וְנוֹתְנִין בְּצַד כָּל מַעֲרָכָה כְּלִי שֵׁשׁ בּוֹ קֹמֶץ לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה. וּכְלִי זֶה הוּא הַנִּקְרָא בָּזָךְ. נִמְצְאוּ שְׁנֵי קֹמְצֵי לְבוֹנָה בִּשְׁנֵי הַבְּזִיכִין. וְשׁוּלַיִם הָיוּ לַבְּזִיכִין, כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחוּם עַל הַשֻּׁלְחָן.

ג. שְׁנֵי הַסְּדָרִים מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וּשְׁנֵי הַבְּזִיכִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וְהַסְּדָרִין וְהַבְּזִיכִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. וְאֵין מְחַנְּכִין אֶת הַשֻּׁלְחָן אֶלָּא בְּלֶחֶם הַפָּנִים בְּשַׁבָּת. מִיּוֹם הַשַּׁבָּת לְיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹצִיאִין אֶת הַלֶּחֶם שֶׁהוּא שָׁם עַל הַשֻּׁלְחָן מִשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה וּמְסַדְּרִין לֶחֶם אַחֵר. וְזֶה שֶׁמּוֹצִיאִין הוּא שֶׁחוֹלְקִין שְׁתֵּי הַמִּשְׁמָרוֹת, הַנִּכְנֶסֶת וְהַיּוֹצֵאת, עִם כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ.

ד. וְכֵיצַד מְסַדְּרִין אֶת הַלֶּחֶם? אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים נִכְנָסִים, שְׁנַיִם בְּיָדָן שְׁנֵי סְדָרִין וּשְׁנַיִם בְּיָדָם שְׁנֵי בְזִיכִין. וְאַרְבָּעָה מַקְדִּימִין לִפְנֵיהֶם, שְׁנַיִם לִטֹּל שְׁנֵי סְדָרִים וּשְׁנַיִם לִטֹּל שְׁנֵי בְזִיכִין שֶׁהָיוּ שָׁם עַל הַשֻּׁלְחָן. הַנִּכְנָסִין עוֹמְדִין בַּצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם לַדָּרוֹם, וְהַיּוֹצְאִין עוֹמְדִים בַּדָּרוֹם וּפְנֵיהֶם לַצָּפוֹן. אֵלּוּ מוֹשְׁכִין וְאֵלּוּ מַנִּיחִין, וְטִפְחוֹ שֶׁל זֶה בְּתוֹךְ טִפְחוֹ שֶׁל זֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לְפָנַי תָּמִיד.

ה. יָצְאוּ וְנָתְנוּ אֶת הַלֶּחֶם שֶׁהוֹצִיאוּ עַל שֻׁלְחָן זָהָב אַחֵר שֶׁהָיָה בָּאוּלָם, וְהִקְטִירוּ הַבְּזִיכִין, וְאַחַר כָּךְ מְחַלְּקִין הַחַלּוֹת. וְאִם חָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - הַחַלּוֹת מִתְחַלְּקוֹת לָעֶרֶב.

ו. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים? מֵבִיא אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים סְאִים חִטִּים הָרְאוּיִין לִמְנָחוֹת, וְשָׁפִין אוֹתָם וּבוֹצְעִין בָּהֶן כִּשְׁאָר חִטֵּי מִנְחוֹת, וּטוֹחֲנִין אוֹתָן, וּמְנַפִּין מֵהֶן בְּאַחַת עֶשְׂרֵה נָפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים עִשָּׂרוֹן סֹלֶת, וְעוֹשִׂין מֵהֶם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת מַצּוֹת. לֹא נָפָה אוֹתָם בְּאַחַת עֶשְׂרֵה נָפָה, אוֹ שֶׁלֹּא הוֹצִיאָן מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע סְאִים, הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ סֹלֶת מִכָּל מָקוֹם - כְּשֵׁרוֹת; לֹא נֶאֱמְרוּ הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ אֶלָּא לְמִצְוָה.

ז. לִישָׁתָן וַעֲרִיכָתָן - בַּחוּץ, וַאֲפִיָּתָן - בִּפְנִים בָּעֲזָרָה, כִּשְׁאָר הַמְּנָחוֹת. וְלָשִׁין אוֹתָן אַחַת אַחַת, וְאוֹפִין אוֹתָן שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם.

ח. וּשְׁלֹשָׁה דְּפוּסִין שֶׁל זָהָב הָיוּ לָהֶם: אֶחָד שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ הַחַלָּה וְהִיא בָּצֵק; וְהַשֵּׁנִי שֶׁאוֹפִין אוֹתָהּ בּוֹ; וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָהּ בּוֹ כְּשֶׁרוֹדָה אוֹתָהּ מִן הַתַּנּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְקַלְקֵל.

ט. כָּל חַלָּה מֵהֶן מְרֻבַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: לֶחֶם הַפָּנִים - שֶׁיִּהְיוּ לוֹ פָּנִים רַבִּים. אֹרֶךְ כָּל חַלָּה מֵהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְרָחְבָּהּ חֲמִשָּׁה טְפָחִים, וְרוּמָהּ שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת. וְהַשֻּׁלְחָן אָרְכּוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר טֶפַח, וְרָחְבּוֹ שִׁשָּׁה טְפָחִים. נוֹתֵן אֹרֶךְ הַחַלָּה עַל רֹחַב הַשֻּׁלְחָן, נִמְצֵאת הַחַלָּה יוֹצֵאת שְׁנֵי טְפָחִים מִכָּאן וּשְׁנֵי טְפָחִים מִכָּאן. וְכוֹפֵל אֶת הַיּוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן, וְיִשָּׁאֵר בֵּין שְׁנֵי הַקְּצָווֹת רֶוַח בָּאֶמְצַע. וְכֵן מַנִּיחַ חַלָּה עַל גַּבֵּי חַלָּה, עַד שֶׁעוֹרֵךְ שֵׁשׁ חַלּוֹת. וְכֵן עוֹשֶׂה בְּצַד הַמַּעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֵׁשׁ חַלּוֹת.

י. אֵין אֲפִיַּת לֶחֶם הַפָּנִים דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב; אֶלָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת אוֹפִין אוֹתָן, וְעוֹרְכִין אוֹתָן לְמָחָר. וְאִם חָלוּ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי וּבְעֶרֶב שַׁבָּת - אוֹפִין אוֹתָן מִיּוֹם רְבִיעִי.

יא. לֹא סִדּוּר הַקָּנִים וְלֹא נְטִילָתָן דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת; אֶלָּא

מתוך מהדורת וגשל

מֵעֶרֶב שַׁבָּת נִכְנָס וְשׁוֹמְטָן וְנוֹתְנָן לְאֹרֶךְ הַשֻּׁלְחָן, וּבְאֶחָד בְּשַׁבָּת נִכְנָס וּמַכְנִיס אֶת הַקָּנִים בֵּין הַחַלּוֹת.

יב. סִדֵּר הַלֶּחֶם בְּשַׁבָּת כְּמִצְוָתוֹ, וְלֹא הִנִּיחַ עִמּוֹ בָּזִיכֵי לְבוֹנָה עַד לְמָחָר, וְלַשַּׁבָּת הַבָּאָה הִקְטִיר הַבָּזִיכִין - נִפְסַל הַלֶּחֶם וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ. וְכֵן אִם סִדֵּר הַלֶּחֶם וְהַבָּזִיכִין בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת וְהִקְטִיר הַבָּזִיכִין לְאַחַר שַׁבָּת הַבָּאָה - הַלֶּחֶם אֵינוֹ קָדוֹשׁ וְנִפְסָל. אֲבָל אִם הִקְטִיר הַבָּזִיכִין בְּשַׁבָּת - [לֹא] נִפְסַל הַלֶּחֶם.

יג. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה בְּלֶחֶם וּבְזִיכִין שֶׁסִּדְּרָן לְאַחַר הַשַּׁבָּת? יַנִּיחֵם שָׁם עַל הַשֻּׁלְחָן עַד שֶׁיַּעֲבֹר עֲלֵיהֶן יוֹם הַשַּׁבָּת וְהֵן מְסֻדָּרִין, וְאַחַר כָּךְ יַקְטִיר הַבָּזִיכִין לַשַּׁבָּת הַבָּאָה אַחַר הַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה עֲלֵיהֶן וְהֵן מְסֻדָּרִין. שֶׁאֲפִלּוּ נִשְׁאַר הַלֶּחֶם עִם הַבָּזִיכִין עַל הַשֻּׁלְחָן כַּמָּה שַׁבָּתוֹת - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם.

יד. סִדֵּר אֶת הַלֶּחֶם וְאֶת הַבָּזִיכִין בְּשַׁבָּת כְּמִצְוָתָן, וְהִקְטִיר אֶת הַבָּזִיכִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת, בֵּין לְאַחַר שַׁבָּת זוֹ בֵּין לְאַחַר שַׁבָּת אַחֶרֶת הַבָּאָה - נִפְסַל הַלֶּחֶם. וַהֲרֵי הוּא כְּקָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלוּ, שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

טו. נִפְרְסָה חַלָּה אַחַת מִן הַלֶּחֶם: אִם עַד שֶׁלֹּא הֵסִיר הַלֶּחֶם מֵעַל הַשֻּׁלְחָן נִפְרְסָה - הַלֶּחֶם פָּסוּל, וְאֵינוֹ מַקְטִיר עָלָיו אֶת הַבָּזִיכִין; וְאִם אַחַר שֶׁהֵסִיר הַלֶּחֶם נִפְרְסָה - הַלֶּחֶם פָּסוּל, וּמַקְטִיר עָלָיו אֶת הַבָּזִיכִין.

טז. הִגִּיעַ זְמַן הַלֶּחֶם לְהֵסִירוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהֵסִירוֹ, וְאִם נִפְרַס הַלֶּחֶם - מַקְטִיר הַבָּזִיכִין וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵרַק הַמַּעֲרָכָה. נִטְמָא אֶחָד מִן הַסִּדָּרִין, בֵּין לִפְנֵי הַקְּטָרָה בֵּין לְאַחַר הַקְּטָרָה, אוֹ שֶׁנִּטְמָא אֶחָד מִן הַבָּזִיכִין - הַטָּמֵא בְּטֻמְאָתוֹ וְהַטָּהוֹר בְּטָהֳרָתוֹ.

יום שישי כ"ג תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. סֵדֶר עֲבוֹדוֹת הַתְּמִידוֹת בְּכָל יוֹם כָּךְ הוּא: סָמוּךְ לַעֲלוֹת הַשַּׁחַר יָבוֹא הַמְמֻנֶּה שֶׁעַל הַפְּיָסוֹת וְיַקִּישׁ עַל הָעֲזָרָה וּפוֹתְחִין לוֹ. וּמְבַלְּשִׁין אֶת כָּל הָעֲזָרָה. וּמַעֲמִידִין עוֹשֵׂי חֲבִתִּין לַעֲשׂוֹת הַחֲבִתִּין. וְכָל הַכֹּהֲנִים שֶׁשָּׁם כְּבָר טָבְלוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא הַמְמֻנֶּה וְלָבְשׁוּ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, וְיָבוֹאוּ וַיַּעֲמִדוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְיָפִיסוּ פַּיִס רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וְיִזְכֶּה כָּל אֶחָד בִּמְלַאכְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמַתְחִיל זֶה שֶׁזָּכָה בִּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן וְתוֹרֵם עַל הַסִּדָּר שֶׁאֶמְרַנוּ, וְאַחַר כָּךְ מְסַדֵּר מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה, וְאַחַר כָּךְ מְסַדֵּר מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה, וְאַחַר כָּךְ מַעֲלֶה שְׁנֵי גִּזְרֵי עֵצִים וּמַנִּיחָן עַל מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה לְהַרְבּוֹת הָאֵשׁ. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָסִין לְלִשְׁכַּת הַכֵּלִים וּמוֹצִיאִין כָּל כְּלֵי הַשָּׁרֵת הַצְּרִיכִין לָהֶן כָּל הַיּוֹם. וּמַשְׁקִין אֶת הַתָּמִיד מַיִם, וְזֶה שֶׁזָּכָה בִּשְׁחִיטָתוֹ מוֹשְׁכוֹ לְבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְהוֹלְכִין אַחֲרָיו הַכֹּהֲנִים שֶׁזָּכוּ לְהַעֲלוֹת הָאֵיבָרִים, וְשׁוֹהִין שָׁם עַד שֶׁפּוֹתְחִין שַׁעַר הַהֵיכָל הַגָּדוֹל, וּבִשְׁעַת פְּתִיחַת הַשַּׁעַר שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָסִין לַהֵיכָל שְׁנֵי כֹּהֲנִים: הָאֶחָד שֶׁזָּכָה בִּדְשׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, וְהַשֵּׁנִי שֶׁזָּכָה בִּדְשׁוּן הַמְּנוֹרָה.

ב. וְהַמְדַשֵּׁן אֶת הַמִּזְבֵּחַ מְדַשְּׁנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהַשּׁוֹחֵט שׁוֹחֵט אֶת הַתָּמִיד. וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵק הַדָּם זֶה שֶׁקִּבְּלוֹ.

ג. וְאַחַר שֶׁזּוֹרְקִין אֶת הַדָּם מֵטִיב זֶה שֶׁבַּהֵיכָל חָמֵשׁ נֵרוֹת, וְיוֹצְאִין שְׁנֵיהֶן מִן הַהֵיכָל. וְאֵלּוּ שֶׁבְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם מַפְשִׁיטִין וּמְנַתְּחִין, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַעֲלֶה אֵבֶר שֶׁזָּכָה בּוֹ לַכֶּבֶשׁ. וְנוֹתְנִין הָאֵיבָרִים מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בְּמַעֲרָבוֹ. וְשֶׁל מוּסָפִין הָיוּ נוֹתְנִין אוֹתָן מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בְּמִזְרָחוֹ. וְשֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים נוֹתְנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמַעְלָה בֵּין קֶרֶן לְקֶרֶן בִּמְקוֹם הִלּוּךְ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, כְּדֵי לְפַרְסְמוֹ שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וּמוֹלְחִין שָׁם אֶת הָאֵיבָרִים. וְזוֹרְקִין מֶלַח עַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ, אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲלִיק וְיִפְּלוּ הַכֹּהֲנִים שָׁם בְּעֵת הַלִּיכָתָן בָּעֲצִים לַמַּעֲרָכָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמֶּלַח חוֹצֵץ בֵּין רַגְלֵיהֶם וּבֵין הַכֶּבֶשׁ, הוֹאִיל וְאֵין הַהוֹלָכָה הַזֹּאת עֲבוֹדָה - אֵינָן חוֹשְׁשִׁין.

ד. וְאַחַר שֶׁמַּעֲלִין הָאֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ מִתְכַּנְּסִין כֻּלָּן לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם: בָּרְכוּ בְּרָכָה אַחַת. וְהֵן פּוֹתְחִין וְקוֹרִין אַהֲבַת עוֹלָם, וַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּשְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, וַיֹּאמֶר, וֶאֱמֶת וְיַצִּיב, וּרְצֵה, וְשִׂים שָׁלוֹם. וּבְשַׁבָּת מוֹסִיפִין בְּרָכָה אַחַת, וְהִיא שֶׁיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי מִשְׁמָר הַיּוֹצֵא לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הַנִּכְנָס: מִי שֶׁשִּׁכֵּן אֶת שְׁמוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה יַשְׁכִּין בֵּינֵיכֶם אַהֲבָה אַחֲוָה שָׁלוֹם וְרֵעוּת. וְאַחַר כָּךְ מְפִיסִין פַּיִס שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, וְזוֹכֶה בַּקְּטֹרֶת מִי שֶׁזּוֹכֶה, וְנִכְנָס וּמַקְטִיר. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָס זֶה שֶׁזָּכָה בִּדְשׁוּן הַמְּנוֹרָה וּמֵטִיב שְׁתֵּי הַנֵּרוֹת. וְיוֹצֵא זֶה שֶׁהִקְטִיר עִם מְדַשֵּׁן הַמְּנוֹרָה, וְעוֹמֵד עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם הוּא וְאָחִיו הַכֹּהֲנִים.

ה. כְּשֶׁיַּגִּיעַ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, נָטַל אֶחָד הַמַּגְרֵפָה וּזְרָקָהּ בֵּין הָאוּלָם לַמִּזְבֵּחַ, וְהָיָה לָהּ קוֹל גָּדוֹל. וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶן: הַשּׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלָהּ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאָחִיו הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת וְהוּא רָץ וּבָא. וּבֶן לֵוִי הַשּׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלָהּ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאָחִיו הַלְוִיִּם נִכְנָסִין לָדַבֵּר בְּשִׁיר וְהוּא רָץ וּבָא. וְרֹאשׁ הַמַּעֲמָד, כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלָהּ, הָיָה מַעֲמִיד אֶת הַטְּמֵאִים עַל שַׁעַר הַמִּזְרָח, מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁעֲדַיִן לֹא הֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן. וְאַחַר כָּךְ מַעֲלֶה זֶה שֶׁזָּכָה בָּאֵיבָרִים אֶת הָאֵיבָרִים מִן הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ. וְאַחַר שֶׁמַּעֲלִין אֶת הָאֵיבָרִים, מַתְחִילִין אֵלּוּ שֶׁעַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם וּמְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בְּרָכָה אַחַת בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמָהּ. וְאַחַר כָּךְ מַעֲלִין סֹלֶת הַנְּסָכִים. וְאַחַר הַסֹּלֶת מַקְטִיר הַחֲבִתִּין. וְאַחַר הַחֲבִתִּין מַעֲלִין אֶת הַיַּיִן לְנִסּוּךְ. וּבִשְׁעַת הַנִּסּוּךְ אוֹמְרִין הַלְוִיִּם הַשִּׁיר, וּמַכִּין הַמְשׁוֹרְרִין בְּמִינֵי נִגּוּן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְתוֹקְעִין תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת עַל פִּרְקֵי הַשִּׁיר.

ו. כְּשֶׁהָיוּ נוֹתְנִין הַיַּיִן לַמְּנַסֵּךְ, הָיוּ שְׁנֵי כֹּהֲנִים עוֹמְדִין עַל שֻׁלְחַן הַחֲלָבִים וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בְּיָדָן, וְהַסְּגָן עוֹמֵד עַל קֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ וְהַסּוּדָרִין בְּיָדוֹ, וְתָקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. וּבָאוּ וְעָמְדוּ אֵצֶל זֶה הַמְמֻנֶּה עַל הַצִּלְצָל, אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ.

ז. שָׁהָה הַמְנַסֵּךְ לְנַסֵּךְ, מֵנִיף הַסְּגָן בַּסּוּדָרִין, הִקִּישׁ זֶה בַּצִּלְצָל, וְתָקְעוּ אֵלּוּ בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְדִבְּרוּ הַלְוִיִּם בַּשִּׁיר. הִגִּיעוּ לַפֶּרֶק - תָּקְעוּ, וְהִשְׁתַּחֲוּוּ כָּל הָעָם שֶׁבָּעֲזָרָה. עַל כָּל פֶּרֶק

תְּקִיעָה, וְעַל כָּל תְּקִיעָה הִשְׁתַּחֲוָיָה. וְכָל הַתְּקִיעוֹת שֶׁעַל הַתָּמִיד תֵּשַׁע, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

ח. אֵין אוֹמְרִין שִׁירָה אֶלָּא עַל עוֹלוֹת הַצִּבּוּר וְזִבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה; אֲבָל עוֹלוֹת נְדָבָה שֶׁמַּקְרִיבִין מִמּוֹתַר תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל צִבּוּר - אֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן שִׁירָה.

ט. הַשִּׁיר שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִין: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִין: לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ. בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִין: גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ וְגוֹמֵר. בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִין: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל, בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִין: אֵל נְקָמוֹת ה', אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ. בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִין: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ, הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב. בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִין: ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ, לָבֵשׁ ה', עֹז הִתְאַזָּר וְגוֹמֵר. בְּשַׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִין: מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. בְּמוּסְפֵי שַׁבָּת אוֹמְרִים שִׁירַת הָאֲזִינוּ. וְחוֹלְקִין אוֹתָהּ לְשִׁשָּׁה פְּרָקִים, הַזּוי"ו לָ"וּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתָהּ שִׁשָּׁה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאוֹמְרִין פֶּרֶק בְּכָל שַׁבָּת. גָּמְרוּ הַשִּׁירָה בְּשִׁשָּׁה שַׁבָּתוֹת - חוֹזְרִין לָרֹאשׁ. בְּמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת אוֹמֵר אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּמִי כָמֹכָה וְגוֹמֵר. בְּמוּסָף שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיוּ אוֹמְרִין: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ. וְאִם חָל לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי - אוֹמֵר: הַסִּירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ וְגוֹמֵר. בְּמִנְחָה שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיוּ אוֹמְרִים: קוֹל ה' יָחִיל מִדְבָּר וְגוֹמֵר.

י. רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - שִׁירָה שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ דּוֹחָה אֶת שִׁירָה שֶׁל שַׁבָּת, כְּדֵי לְפַרְסֵם שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

יא. בְּשַׁבָּת מַקְטִירִין אֶת שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה עִם הַמּוּסָפִין, קֹדֶם נִסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁל מוּסָפִין. וְכֵסֶדֶר שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר, כָּךְ עוֹשִׂין בֵּין הָעַרְבַּיִם; חוּץ מֵהֲרָמַת הַדֶּשֶׁן מִמִּזְבַּח הַחִיצוֹן וְסִדּוּר הַמַּעֲרָכוֹת וְהַפִּיסוֹת, שֶׁאֵין עוֹשִׂין דְּבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא בְּכָל יוֹם בַּשַּׁחַר לְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

שבת קודש כ"ד תשרי ה'תשע"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים מַקְרִיבִין מוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר. וְכַמָּה הוּא מוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ? פָּרִים שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים, הַכֹּל עוֹלוֹת, וּשְׂעִיר עִזִּים חַטָּאת.

ב. מַעֲשֵׂה כָּל הָעוֹלוֹת אֶחָד הוּא כְּמַעֲשֵׂה הַתָּמִיד, וּמַעֲשֵׂה הַחַטָּאוֹת שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת - כְּמַעֲשֵׂה הַחַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ג. בְּפֶסַח מַקְרִיבִין קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל יוֹם, מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי, כְּמוּסַף רָאשֵׁי חֳדָשִׁים: פָּרִים שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים, הַכֹּל עוֹלוֹת, וּשְׂעִיר חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת. בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהוּא יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, מַקְרִיבִין יָתֵר עַל מוּסָף שֶׁל כָּל יוֹם כֶּבֶשׂ לְעוֹלָה עִם עֹמֶר הַתְּנוּפָה. וְהִיא מִנְחָה שֶׁל צִבּוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. וּזְמַנּוֹ קָבוּעַ, וּלְפִיכָךְ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת הַטֻּמְאָה.

ה. אֵין מְבִיאִין מִנְחָה זוֹ אֶלָּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן. מִצְוָתוֹ לָבוֹא מִן הַקָּרוֹב. לֹא בָּא מִן הַקָּרוֹב - מְבִיאִין אוֹתָהּ מִכָּל מָקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ו. מִצְוָתוֹ לְהִקָּצֵר בַּלַּיְלָה, בְּלֵיל שִׁשָּׁה עָשָׂר, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת.

ז. וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לְקִצִּירַת הָעֹמֶר. וְאִם קְצָרוּהוּ בַּיּוֹם - כָּשֵׁר.

ח. מִצְוָתוֹ לָבוֹא מִן הַקֶּמַח. לֹא מָצְאוּ - יָבִיאוּ מִן הָעֳמָרִים.

ט. מִצְוָתוֹ לָבוֹא מִן הַלַּח. לֹא מָצְאוּ - יָבִיאוּ מִן הַיָּבֵשׁ.

י. דַּרְכָּן הָיָה לְהָבִיא מִשָּׁדוֹת שֶׁבַּדָּרוֹם. הָיָה נָר חֲצִי הַשָּׂדֶה וְזוֹרֵעַ חֲצִיָּהּ בְּשָׁנָה זוֹ, וּבְשָׁנָה אַחֶרֶת נָר חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁזָּרַע וְזוֹרֵעַ הַחֲצִי שֶׁנָּר וּמֵבִיא מִמֶּנּוּ.

יא. עֹמֶר זֶה מִן הַשְּׂעוֹרִים הָיָה בָּא. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וְכֵיצַד הָיָה נַעֲשֶׂה? מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב יוֹצְאִין שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ כְּרִיכוֹת בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לִקָּצֵר. כָּל הָעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְשָׁם מִתְכַּנְּסוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִקְצָר בְּעֵסֶק גָּדוֹל. וְקוֹצְרִין שָׁלֹשׁ סְאִין שְׂעוֹרִין בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וּבְשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת, וּבִשְׁלֹשָׁה מַגָּלוֹת. כֵּיצַד? שֶׁחָשְׁכָה, אוֹמֵר לָהֶם הַקּוֹצֵר לְכָל הָעוֹמְדִים שָׁם: בָּא הַשֶּׁמֶשׁ? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! בָּא הַשֶּׁמֶשׁ? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! בָּא הַשֶּׁמֶשׁ? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! מַגָּל זֶה? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! מַגָּל זֶה? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! מַגָּל זֶה? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! קֻפָּה זוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! קֻפָּה זוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! וְאִם הָיָה שַׁבָּת - אוֹמֵר לָהֶן: שַׁבָּת הַיּוֹם? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! שַׁבָּת הַיּוֹם? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! שַׁבָּת הַיּוֹם? אוֹמְרִין לוֹ: הֵן! וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר לָהֶן: אֶקְצֹר? וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ: קְצֹר! אֶקְצֹר? וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: קְצֹר! אֶקְצֹר? וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: קְצֹר! שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר. וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי אֵלּוּ הַטּוֹעִים שֶׁיָּצְאוּ מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֵׁנִי. שֶׁהֵן אוֹמְרִין, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת' הוּא שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית; וּמִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁאֵינָהּ שַׁבָּת, אֶלָּא יוֹם טוֹב. וְכֵן רָאוּ תָּמִיד הַנְּבִיאִים וְהַסַּנְהֶדְרִין בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שֶׁהָיוּ מְנִיפִין אֶת הָעֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת. וַהֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה; וְנֶאֱמַר: וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי. וְאִם תֹּאמַר, שֶׁאוֹתוֹ הַפֶּסַח בְּשַׁבָּת אֵרַע, כְּמוֹ שֶׁדִּמּוּ הַטִּפְּשִׁים - הֵיאַךְ תָּלָה הַכָּתוּב הֶתֵּר אֲכִילָתָם לַחָדָשׁ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ הָעִקָּר וְלֹא הַסִּבָּה אֶלָּא נִקְרֶה נִקְרָה? אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁתָּלָה הַדָּבָר בְּמָחֳרַת הַפֶּסַח, הַדָּבָר בָּרוּר שֶׁמָּחֳרַת הַפֶּסַח הִיא הָעֹלָה הַמַּתֶּרֶת אֶת הֶחָדָשׁ, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל אֵי זֶה יוֹם הוּא מִימֵי הַשָּׁבוּעַ.

יב. קְצָרוּהוּ וּנְתָנוּהוּ בַּקֻּפּוֹת, וֶהֱבִיאוּהוּ לָעֲזָרָה וַחֲבָטוּהוּ, וְזוֹרִין וּבוֹרְרִין. וְלוֹקְחִין אֶת הַשְּׂעוֹרִין וּמְהַבְהֲבִין אוֹתוֹ בָּאוּר בְּאַבּוּב מְנֻקָּב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאֵשׁ שׁוֹלֵט בְּכֻלָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּמִנְחַת הָעֹמֶר בִּלְבַד. וְאַחַר שֶׁקּוֹלִין אוֹתוֹ שׁוֹטְחִין אוֹתוֹ בָּעֲזָרָה וְהָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ. וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְרֵיחַיִם שֶׁל גְּרוֹסוֹת, וְטוֹחֲנִין אֶת הַשָּׁלֹשׁ סְאִין, וּמוֹצִיאִין מִן הַכֹּל עִשָּׂרוֹן שֶׁהוּא מְנֻפֶּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה. וְהַשְּׁאָר נִפְדֶּה וְנֶאֱכָל לְכָל

אָדָם, וְחַיָּב בְּחַלָּה וּפָטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְלוֹקְחִין זֶה הָעִשָּׂרוֹן שֶׁל סֹלֶת הַשְּׂעוֹרִים, וּבוֹלְלִין אוֹתוֹ בְּלֹג שֶׁמֶן בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, וְנוֹתְנִין עָלָיו קֹמֶץ לְבֹנָה כִּשְׁאָר הַמִּנְחוֹת. וּמְנִיפוֹ בְּמִזְרָח, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וּמַגִּישׁוֹ כְּנֶגֶד חֲדָה שֶׁל קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית כִּשְׁאָר הַמִּנְחוֹת. וְקוֹמֵץ וּמַקְטִיר, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים כִּשְׁיָרֵי כָּל הַמִּנְחוֹת. וְאֵימָתַי קוֹמְצִין אוֹתוֹ? לְאַחַר שֶׁמַּקְרִיבִין מוּסַף הַיּוֹם וְכֶבֶשׂ הָעוֹלָה, קֹדֶם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.

יג. אָסוּר לִקְצֹר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִין מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי תְּבוּאָה קֹדֶם לִקְצִירַת הָעֹמֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית קְצִירְכֶם - שֶׁיִּהְיֶה תְּחִלָּה לְכָל הַנִּקְצָרִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקָצִיר שֶׁרָאוּי לְהָבִיא מִמֶּנּוּ עֹמֶר; אֲבָל בֵּית הַשְּׁלָחִין שֶׁבָּעֲמָקִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ רָאוּי לְהָבִיא מִמֶּנּוּ - קוֹצְרִין אוֹתוֹ מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, אֲבָל לֹא יִגְדֹּשׁ.

יד. תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הָעֹמֶר - הָעֹמֶר מַתִּירָהּ; וְאִם לָאו - אָסוּר לִקְצָרָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לְאָכְלָהּ עַד שֶׁיָּבוֹא הָעֹמֶר הַבָּא.

טו. תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ - מֻתָּר לִקְצֹר מִמֶּנָּה לְהַאֲכִיל לְבְהֵמָה. וְקוֹצְרִין מִפְּנֵי הַנִּטִּיעוֹת שֶׁלֹּא יִפָּסְדוּ. וְקוֹצְרִין לְפַנּוֹת מָקוֹם לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: קְצִירְכֶם - וְלֹא קְצִיר מִצְוָה.

טז. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִקְצֹר - לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָן כְּרִיכוֹת כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין, אֶלָּא יַנִּיחֵם צְבָתִים צְבָתִים.

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין מְבִיאִין מִנְחוֹת וְלֹא מִנְחַת נְסָכִים וְלֹא בִּכּוּרִים מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם הַבָּאַת הָעֹמֶר, וְאִם הֵבִיא - פָּסוּל. וְלֹא יָבִיא קֹדֶם לַהֲבָאַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר.

יח. וְכָל הַמַּקְרִיב מִנְחָה מִן הֶחָדָשׁ תְּחִלָּה - מְבֹרָךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ.

יט. תְּבוּאָה שֶׁזְّרָעָהּ אַחַר שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר וּקְצָרָהּ אַחַר שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק אִם מְבִיאִין מִמֶּנָּה מִנְחוֹת לְכַתְּחִלָּה טֶרֶם הַבָּאַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, הוֹאִיל וּתְבוּאָה זוֹ עָבַר עָלֶיהָ הַבָּאַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּקְצִירַת הָעֹמֶר, אוֹ אֵין מְבִיאִין עַד שֶׁיָּבִיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אַחַר הַבָּאַת הָעֹמֶר שֶׁל שָׁנָה אַחַת.

כ. וְכֵן תְּבוּאָה שֶׁהָיְתָה בַּקַּרְקַע וְחָנְטוּ עָלֶיהָ אוֹ הֵנֵצוּ עָלִים שֶׁלָּהּ כְּשֶׁהֵבִיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם - הֲרֵי זֶה סָפֵק, אִם הֲנֵצַת הֶעָלִין אוֹ חֲנָטָתָן כְּמוֹ הַשֹּׁרֶשׁ וְהַתְּרָה לְהָבִיא מִמֶּנָּה מִנְחוֹת, אוֹ אֵינָהּ חֲשׁוּבָה הַשֹּׁרֶשׁ. לְפִיכָךְ לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא - הֲרֵצָה.

כא. וְהַקּוֹצֵר קֹדֶם קְצִירַת הָעֹמֶר - אֵינוֹ לוֹקֶה, וְהַקָּצִיר כָּשֵׁר.

כב. מִצְוַת עֲשֵׂה לִסְפֹּר שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת מִיּוֹם הַבָּאַת הָעֹמֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַׁّבָּת שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת. וּמִצְוָה לִמְנוֹת הַיָּמִים עִם הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. וּמִתְּחִלַּת הַיּוֹם מוֹנִין, לְפִיכָךְ מוֹנֶה בַּלַּיְלָה מִלֵּיל שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן.

כג. שָׁכַח וְלֹא מָנָה בַּלַּיְלָה - מוֹנֶה בַּיּוֹם. וְאֵין מוֹנִין אֶלָּא מֵעֹמֶד, וְאִם מָנָה מִיָּשֵׁב - יָצָא.

כד. מִצְוָה זוֹ עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וּבְכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמָן. וְנָשִׁים וַעֲבָדִים פְּטוּרִין מִמֶּנָּה.

כה. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּכָל לַיְלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר - קֹדֶם שֶׁיִּסְפֹּר. מָנָה וְלֹא בֵּרֵךְ - יָצָא, וְאֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ח-כ"ד תשרי ה'תשע"א

יום ראשון י"ח תשרי ה'תשע"א

מצות לא תעשה עה. עו.

מצות עשה כד. מצות לא תעשה סט. ע. עא.

הַמִּצְוָה הָע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר כֹּהֵן טָמֵא מִלַּעֲבוֹד, כְּשֶׁהוּא טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לַכֹּהֲנִים: "וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" (ויקרא כב, ב) וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג:) אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְטָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ שֶׁהוּא בְּמִיתָה? דִּכְתִיב: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ וְגוֹ' וְלֹא יְחַלְּלוּ". וְאָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ" (שם, ט) כְּשֵׁם שֶׁאוֹתוֹ הַחִלּוּל מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כָּךְ כָּאן אָמְרוּ: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" אִם חִלְּלוּ וְעָבְדוּ בְּטֻמְאָה — חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

הַמִּצְוָה הָע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר כֹּהֵן טָבוּל יוֹם (טבל מטומאתו אך עדיין לא שקעה השמש) מִלַּעֲבוֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר טָהֵר, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּהֲנִים: "וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם" (שם כא, ו) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם — כְּלוֹמַר: טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ: וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ פָּסוּק מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הוּא פֵּרוּשׁ מְקֻבָּל. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג:) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם" (שם), אָמְרוּ: "אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטָמֵא — לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר — תְּנֵהוּ עִנְיָן לִטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ. וְיָלִיף (נלמד ב"גזרה שווה") חִלּוּל חִלּוּל (מתרומה: מה שם במיתה אף כאן)". וּמָנוּהוּ שָׁם מִכְּלַל מְחַיְּבֵי מִיתָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים בִּלְבַד לִרְחֹץ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם כָּל־פַּעַם שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְהִכָּנֵס לַהֵיכָל אוֹ לִקְרֹב לָעֲבוֹדָה — וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ

יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד" (שמות ל, יט־כ). וּמִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּלוֹמַר: שֶׁכֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ אִם לֹא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ" (שם) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק ב' מִזְּבָחִים (יט: ואילך).

הַמִּצְוָה הַס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן בַּעַל מוּם מִלְּהִכָּנֵס לַהֵיכָל בִּכְלָלוּתוֹ, כְּלוֹמַר: הַמִּזְבֵּחַ, וּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וְהָאוּלָם וְהַהֵיכָל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ וְגוֹ'" (ויקרא כא, כג), וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּרֵישׁ טְהָרוֹת (כלים פרק א משנה ט) שֶׁמִּבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עִם כָּל־הַהֵיכָל אָסוּר לְבַעֲלֵי מוּמִין וּפְרוּעֵי רֹאשׁ לְהִכָּנֵס לְשָׁם. וְנִתְבָּאֵר גַּם בְּסִפְרָא (פרשת אמור שם) שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ, וְהֵם: "אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ", לֹא יַסְפִּיק אֶחָד מֵהֶן מִבַּלְעֲדֵי הָאַחֵר וּשְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לְהַשְׁלָמַת הַדִּין בְּעִנְיָן אֶחָד, וְהוּא הַגְבָּלַת הַמָּקוֹם שֶׁאָסוּר לָהֶם לְהִכָּנֵס אֵלָיו. וּמִי שֶׁהִזִּיד וְנִכְנַס מִן־הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם עֲבוֹדָה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שִׁבְעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר בַּעַל מוּם (קבוע) מִלַּעֲבוֹד, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב" (שם, יז), הַכַּוָּנָה בָּזֶה: לֹא יִקְרַב לַעֲבוֹדָה; וּכְשֶׁעוֹבֵד בַּעַל מוּם — לוֹקֶה. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת אמור): "אֵין בַּעַל מוּם בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הָע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר בַּעַל מוּם עוֹבֵר מִלַּעֲבוֹד כָּל־זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹתוֹ הַמּוּם (כמו הגרב והילפת והדומה להם מהמומים העוברים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב" (שם, יח), וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם", אֵין לִי אֶלָּא מוּם קָבוּעַ, מוּם עוֹבֵר מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב". וְגַם הוּא אִם עָבַר וְעָבַד בְּמוּם עוֹבֵר — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, מוּמִין עוֹבְרִין שֶׁל אָדָם וּמוּמִין קְבוּעִין, בְּפֶרֶק ז' מִבְּכוֹרוֹת (מג.).

יום שני י"ט תשרי ה'תשע"א

מצות לא תעשה עד. מצות עשה סא.

מצות לא תעשה צא. צב. צג.

הַמִּצְוָה הָע"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַזָּר מִלַּעֲבוֹד. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי "זָר" לְכָל־מִי שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזָר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם" (במדבר יח, ד). וּפֵרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" (שם ז), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קרח שם): "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" — לָעֲבוֹדָה. עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם". וּכְבָר נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה וְהָעֹנֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת" (שם, כב) וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יוֹמָא (כד.) אֵלּוּ עֲבוֹדוֹת חַיָּב הַזָּר מִיתָה עֲלֵיהֶן וְאָמְרוּ: "אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת זָר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה וְאֵלּוּ הֵן: זְרִיקָה, וְהַקְטָרָה, וְנִסּוּךְ הַיַּיִן, וְנִסּוּךְ הַמַּיִם". וְשָׁם (במסכת יומא) וּבְפֶרֶק הָאַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים (קיג:) הִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַס"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כָּל־קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיב שָׁלֵם בְּמִינוֹ, תָּמִים מִן־הַמּוּמִים שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר בַּכָּתוּב וּבַמָּסֹרֶת שֶׁהֵם מוּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן" (ויקרא כב, כא) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור): "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן — מִצְוַת עֲשֵׂה" וּכְבָר הֵבִיאוּ רְאָיָה, שֶׁיֵּינוֹת הַנְּסָכִים וְשַׁמְנָם וְסָלְתָּם יִהְיוּ בְּתַכְלִית הַטּוּב וְהַשְּׁלֵמוּת מִכָּל־קִלְקוּל, מֵאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם" (במדבר כח, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִמְּנָחוֹת (פז.).

הַמִּצְוָה הַצ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ" (ויקרא כב, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ" — מִשּׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ.

הַמִּצְוָה הַצ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּשְׁחוֹט בַּעֲלֵי מוּמִין לְשֵׁם קָרְבָּן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּבַעֲלֵי מוּמִין: "לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" (שם כב), וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" — מִשּׁוּם בַּל תִּשְׁחוֹט.

הַמִּצְוָה הַצ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלְּזָרוֹק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּבַעֲלֵי מוּמִין גַּם: "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'" (שם, כד), וּבָא בַּקַּבָּלָה שֶׁלָּאוֹ זֶה מַזְהִיר עַל זְרִיקַת דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין — וְזֶהוּ דַּעַת תַּנָּא קַמָּא, וְכֵן הֲלָכָה. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁלָּאוֹ זֶה אֵינוֹ מַזְהִיר אֶלָּא עַל קַבָּלַת דָּם. וְהוּא אָמְרָם בְּסִפְרָא (פרשת אמור): "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'" — מִשּׁוּם בַּל תְּקַבֵּל אֶת־הַדָּם. וּבִגְמָרָא תְּמוּרָה (ז.) אָמְרוּ: לְתַנָּא קַמָּא הַאי "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'", לְמָה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ (אם מפני שצריכים פסוק מיוחד) לִזְרִיקַת דָּמִים — וְהָא נָפְקָא לֵיהּ (הרי יש ללמוד זאת מהביטוי) מֵ"עַל הַמִּזְבֵּחַ"? כְּלוֹמַר: מִמַּה־שֶּׁאָמַר עוֹד: "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַה'" (שם, כב), שֶׁמִּשְּׁמַע שֶׁכָּל־מַה שֶּׁיִּנָּתֵן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִהְיֶה מֵהֶם? וְהֵשִׁיב: אֹרְחֵיהּ דִּקְרָא הָכֵי מִשְּׁתָּעֵי (כך דרך הכתוב להתבטא), כְּלוֹמַר: שֶׁלָּאוֹ זֶה שֶׁהוּא "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ" לֹא בָּא אֶלָּא בְּהֶקֵּטֵר אִסּוּרִין, וְאַל תִּלְמַד (איסור זריקת הדם) בְּאָמְרוֹ "הַמִּזְבֵּחַ", לְפִי שֶׁלֹּא יִסְתַּדֵּר הַלָּשׁוֹן אֶלָּא בְּכָךְ, כִּי הֵיאַךְ הָיָה לוֹ לוֹמַר: "וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ" בִּלְבַד — הֲרֵי בָּזֶה לֹא יֵשְׁלַם הַדִּבּוּר! הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכָּל־מַה שֶּׁקָּדַם שֶׁאָמְרוֹ: לֹא־תַקְרִיבוּ לַה' — אַזְהָרָה עַל זְרִיקַת הַדָּם.

יום שלישי כ' תשרי ה'תשע"א

מצות לא תעשה צד. צה.

צו. צז. מצות עשה פו.

הַמִּצְוָה הַצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלְּהַקְטִיר אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא כב, כב) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור): "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם" — אֵלּוּ הַחֲלָבִים; "לֹא־תִתְּנוּ", אֵין לִי אֶלָּא כֻּלָּם, מִנַּיִן אַף מִקְצָתָם — תַּלְמוּד לוֹמַר: "מֵהֶם", אַף מִקְצָתָם. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמַּקְרִיב בַּעַל מוּם — עוֹבֵר עַל אַרְבָּעָה לָאוִין, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם נַעֲשָׂה הֶקְטֵר אֲמוּרִין לָאוֹ אֶחָד: אֲבָל אִם נַעֲשָׂה אוֹתָם שְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה תַּנָּא זֶה הַמְדַבֵּר כָּאן — הֲרֵי יִהְיֶה עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה לָאוִין, לְפִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִקְצָת הָאֲמוּרִין עִנְיָן (בפני עצמו) וְכֻלָּם עִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "מֵהֶם" אַף מִקְצָתָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא לָאוֹ אֶחָד. הֲרֵי שֶׁהַתַּנָּא הַזֶּה סוֹבֵר לוֹקִין עַל לָאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת לְפִיכָךְ אָמַר בְּסִפְרָא (שם): "הַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ — עוֹבֵר מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: מִשּׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ, בַּל תִּשְׁחוֹט, בַּל תִּזְרוֹק אֶת־הַדָּם, בַּל תַּקְטִיר אֶת־הַחֵלֶב, בַּל תַּקְטִיר מִקְצָתוֹ". וּבִגְמָרָא תְּמוּרָה (ז:) אָמְרוּ: "הַמַּעֲלֶה אֵיבְרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — אָמַר אַבָּיֵי: לוֹקֶה מִשּׁוּם בַּל תַּקְטִיר כֻּלּוֹ, וּמִשּׁוּם בַּל תַּקְטִיר מִקְצָתוֹ; רָבָא אָמַר: אֵין לוֹקִין עַל לָאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת. מֵתִיבֵי (יש להקשות על שיטת רבא): "הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — עוֹבֵר מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת". אַלְמָא (הנה ראינו) לוֹקִין עַל לָאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת? תִּיוּבְתָּא דְּרָבָא". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁזֶּה הָאוֹמֵר: עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה — שֶׁהֵם נַעֲשׂוּ חֲמִשָּׁה, לְפִי סְבָרָתוֹ שֶׁלּוֹקִין עַל לָאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת, וּלְפִיכָךְ מוֹנֶה הַלָּאוֹ הַכּוֹלֵל כֻּלָּן וּמִקְצָתָן בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְזֶהוּ הַמְפֻרְסָם בְּדַעַת אַבָּיֵי בְּכָל־מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי מִן־הַכְּלָלִים שֶׁקָּדְמוּ לְמַאֲמָר זֶה. אֲבָל לְרָבָא שֶׁאוֹמֵר: אֵין לוֹקִין עַל לָאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת עַל הַהֶקְטֵר כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר. וּכְבָר נִתְבָּרֵר אֶצְלֵנוּ שֶׁהַכְּלָל הַנָּכוֹן: אֵין לוֹקִין עַל לָאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.), כְּמוֹ שֶׁהִדְגַּמְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ אַרְבָּעָה לָאוִין בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר הַכָּתוּב, נִמְצָא שֶׁמִּי שֶׁהִקְדִּישׁ וְהִקְרִיב בַּעַל מוּם — לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת עַל אַרְבָּעָה לָאוִין אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכָל־הַלָּאוִין הַלָּלוּ אֲמוּרִים בְּבַעַל מוּם קָבוּעַ, כְּמוֹ שֶׁהִדְגִּים וְאָמַר: "שָׁרוּעַ, וְקָלוּט, וּמָעוּךְ, וְכָתוּת, וְנָתוּק, וְכָרוּת" (שם, כג־כד). שֶׁכָּל־אֵלּוּ מוּמִין קְבוּעִין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־מוּמֵי בְּהֵמָה, הַקָּבוּעַ וְהָעוֹבֵר, בְּפֶרֶק ו' מִבְּכוֹרוֹת. וְכֵן נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת אַרְבַּעַת לָאוִין אֵלּוּ הַמְיֻחָדוֹת בְּהַקְרָבַת בַּעַל מוּם, בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים וּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה.

הַמִּצְוָה הַצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלְּהַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְהוּא אָמְרוֹ בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה: "לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם וְגוֹ'" (דברים יז, א), וְנִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי שֶׁבְּבַעֲלֵי מוּמִין עוֹבְרִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְגַם עַל זֶה לוֹקֶה, אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ.

הַמִּצְוָה הַצ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב קָרְבְּנוֹת הַגּוֹיִם אִם הֵם בַּעֲלֵי מוּמִין, וְלֹא נֹאמַר כֵּיוָן שֶׁהוּא גּוֹי יֵקָרֵב בַּעֲדוֹ בַּעַל מוּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה" (ויקרא כב, כה). וּמִי שֶׁעָבַר וְהִקְרִיבוֹ — לוֹקֶה גַּם כֵּן.

הַמִּצְוָה הַצ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּתֵּן מוּם בַּקֳּדָשִׁים, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים. וְכָל־הַמַּטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים — לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיִּהְיֶה זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם דַּחֲזֵי (שפסל דבר שהיה ראוי) לְקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יג:). וּבָא הַלָּאו עַל כָּךְ בְּאָמְרוֹ בַּקָּרְבָּן: "כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ" (שם, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ" — אַל תִּתֵּן בּוֹ מוּם.

הַמִּצְוָה הַפ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת מִן־הַקֳּדָשִׁים מַה שֶּׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם וְיֵצֵא לְחֻלִּין וּמֻתָּר לְשָׁחֳטוֹ וּלְאָכְלוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יב, טו) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה): "רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח — אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: פִּדְיוֹן הַקֳּדָשִׁים, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (טו.) וּתְמוּרָה (לב.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת מֵחֻלִּין (קל.) וַעֲרָכִין (ד־ה) וּמְעִילָה (יט:).

יום רביעי כ"א תשרי ה'תשע"א

מצות עשה ס. מצות לא תעשה ק. צח.
מצות עשה סב. מצות לא תעשה צט.

הַמִּצְוָה הַס' — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כָּל־קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיב מִן־הַבְּהֵמָה בֶּן־שְׁמֹנָה יָמִים וּלְמַעְלָה וְלֹא פָּחוֹת מִזֶּה, וְזוֹ הִיא מִצְוַת מְחֻסַּר זְמַן בְּגוּפוֹ (של הקרבן. להבדיל מ"מחוסר זמן בבעליו" שהוא דין אחר). וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן" (ויקרא כב, כז). וּכְבָר נִכְפַּל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ" (שמות כב, כט). וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל־הַקָּרְבָּנוֹת, קָרְבַּן יָחִיד וְקָרְבַּן צִבּוּר, עַל סוּגֵיהֶם הַשּׁוֹנִים. וּמִמַּה־שֶּׁאָמַר: "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה" — מַשְׁמַע שֶׁקֹּדֶם לָכֵן לֹא יֵרָצֶה. הִנֵּה נִתְבָּרְרָה הָאַזְהָרָה מִלְּהַקְרִיב מְחֻסַּר זְמָן; אֶלָּא שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁכֵּן מִי שֶׁהִקְרִיב מְחֻסַּר זְמַן אֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק 'אוֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ' (חולין פ:), וְשָׁם נֶאֱמַר: "הַנַּח לְמְחֻסַּר זְמַן שֶׁהַכָּתוּב נִתְקוֹ (מהלאו, ועשאהו) לַעֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרָא (פרשת אמור) וּבְסוֹף זְבָחִים (קיב:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב" (דברים כג, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִמַּסֶּכֶת תְּמוּרָה. וּמִי שֶׁמַּקְרִיב מַשֶּׁהוּ מֵהֶם אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקָּרְבָּן פָּסוּל — הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, כְּדִין בַּעַל מוּם.

הַמִּצְוָה הַצ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב שְׂאֹר וּדְבַשׁ (דבר של חמץ או שיש בו מתיקות) לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'" (ויקרא ב, יא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה' לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ" (שם). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁעִי שֶׁהַמַּקְרִיב שְׂאוֹר וּדְבַשׁ — לוֹקֶה אַחַת וְאֵינוֹ לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁלָּאו שֶׁבִּכְלָלוּת לוֹקִין עָלָיו אַחַת, הַמָּשָׁל בָּזֶה שֶׁהַמַּקְרִיב חָמֵץ לוֹקֶה אַחַת, וְכֵן הַמַּקְרִיב דְּבַשׁ, וְכֵן הַמַּקְרִיב חָמֵץ וּדְבַשׁ כְּאֶחָת.

הַמִּצְוָה הַס"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב מֶלַח עִם כָּל־קָרְבָּן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח" (שם, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרָא (פרשת ויקרא) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמְנָחוֹת (בא.).

הַמִּצְוָה הַצ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב קָרְבָּן בְּלִי מֶלַח, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ" (שם), כִּי מִשֶּׁהִזְהִיר מִלְּהַשְׁבִּית הַמֶּלַח מַשְׁמַע שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב תָּפֵל (שאין לו טעם), וְהַמַּקְרִיב אֵיזֶה דָּבָר תָּפֵל — כְּלוֹמַר קָרְבָּן אוֹ מִנְחָה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִזְּבָחִים (כ־כא).

יום חמישי כ"ב תשרי ה'תשע"א

מצות עשה סג.

מצות לא תעשה קמו. מצות עשה סד.

הַמִּצְוָה הַס"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה קָרְבַּן הָעוֹלָה, וְהוּא שֶׁכָּל־קָרְבָּן עוֹלָה שֶׁקָּרֵב, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה קָרְבַּן יָחִיד אוֹ קָרְבַּן צִבּוּר, יִהְיֶה בְּאֹפֶן כָּזֶה וְכָזֶה. וְהוּא אָמְרוֹ בְּוַיִּקְרָא: "אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' וְגוֹ' אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר וְגוֹ'" (ויקרא א, ב־ג).

הַמִּצְוָה הַקמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מִבְּשַׂר הָעוֹלָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר" (דברים יב, יז), כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי פרשת ראה): "וּנְדָרֶיךָ" — זוֹ עוֹלָה. לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ לְאוֹכֵל עוֹלָה, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים, בֵּין לִפְנִים מִן־הַקְּלָעִים בֵּין חוּץ לַקְּלָעִים שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. וְלָאו זֶה הוּא הָאַזְהָרָה לְכָל־מוֹעֵל. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר עוֹלָה אוֹ הַנֶּהֱנֶה מִשְּׁאָר הַקֳּדָשִׁים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מְעִילָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה: אִם הוּא מֵזִיד — לוֹקֶה; וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — מַקְרִיב קָרְבַּן מְעִילָה, וּמַחֲזִיר מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג.) אָמְרוּ: "הַזִּיד בִּמְעִילָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמִיתָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּאַזְהָרָה", וְהֵבִיאוּ רַאֲיָתָם מֵאָמְרוֹ "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ" (ויקרא כב, ט) אָמְרוּ: "בּוֹ" — וְלֹא בַּמְּעִילָה.

הַמִּצְוָה הַס"ד — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּהְיֶה מַעֲשֵׂה קָרְבַּן חַטָּאת בְּאֹפֶן הַנִּזְכָּר, אֵיזוֹ חַטָּאת שֶׁתִּהְיֶה (בין של יחיד בין של רבים וכו'). וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת וְגוֹ'" (שם ו, יח). וְגַם בֵּאֵר שָׁם בְּוַיִּקְרָא אֵיךְ הִיא נִשְׁחֶטֶת וּמַה־מִּמֶּנָּה נִקְטָר וּמַה־נֶּאֱכָל.

יום שישי כ"ג תשרי ה'תשע"א

מצות לא תעשה קלט. קיב.

מצות עשה סה.

הַמִּצְוָה הַקל"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרוּ הַכֹּהֲנִים מִלֶּאֱכוֹל בְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בִּפְנִים (שדמן נכנס לפנים המקדש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף" (ויקרא ו, כג). וְהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה — לוֹקֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת צו): "לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף" — כֹּל שֶׁהוּא טָעוּן שְׂרֵפָה, לִתֵּן עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ.

הַמִּצְוָה הַקי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַבְדִּיל (להפריד) רֹאשׁ חַטַּאת הָעוֹף בִּשְׁעַת הַמְּלִיקָה (ועליו להשאר תלוי בעור הצואר), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל" (שם ה, ח); וְאִם הִבְדִּיל — פָּסַל. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִזְּבָחִים.

הַמִּצְוָה הַס"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּהְיֶה מַעֲשֵׂה קָרְבַּן אָשָׁם בָּאֹפֶן הַנִּזְכָּר בְּוַיִּקְרָא בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם" (שם ז, א). וּבֵאֵר הַכָּתוּב אֵיךְ קָרֵב וּמַה־מִּמֶּנּוּ נִקְטָר וּמַה־נֶּאֱכָל.

שבת קודש כ"ד תשרי ה'תשע"א

מצות עשה פט.

מצות לא תעשה קמה. קמח. (קמט)*

(*בדפוסים שונים)

הַמִּצְוָה הַפ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לֶאֱכוֹל בְּשַׂר הַקֳּדָשִׁים, כְּלוֹמַר: הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם שֶׁהֵם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם" (שמות כט, לג). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "מִנַּיִן שֶׁאֲכִילַת קָדָשִׁים כַּפָּרָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת־עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי ה'" (ויקרא י, יז), הָא כֵּיצַד? הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין וְיִשְׂרָאֵל מִתְכַּפְּרִין". וּמִתְּנָאֵי מִצְוָה זוֹ שֶׁאֲכִילָה זוֹ שֶׁהִיא מִצְוָה — אֵינָהּ (מדין תורה) אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת. וְאַחֲרֵי־כֵן תֵּאָסֵר אֲכִילַת אוֹתָהּ הַחַטָּאת אוֹ הָאָשָׁם, וְאֵין אֲכִילָתָהּ מִצְוָה אֶלָּא בַּזְּמַן הַקָּבוּעַ. וּבְרוּר שֶׁגַּם מִצְוָה זוֹ מְיֻחֶדֶת לְזִכְרֵי הַכֹּהֲנִים, וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים, לְפִי שֶׁקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים — שֶׁבָּהֶם נֶאֱמַר פָּסוּק זֶה — אֵינָם נֶאֱכָלִים לַנָּשִׁים; אֲבָל שְׁאָר הַקֳּדָשִׁים, כְּלוֹמַר: קָדָשִׁים קַלִּים, נֶאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, חוּץ מִתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר שֶׁהֵם לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם קָדָשִׁים קַלִּים; וְגַם הַנָּשִׁים אוֹכְלוֹת קָדָשִׁים קַלִּים אֵלּוּ. וְגַם אֲכִילָתָם (של הקדשים קלים על־ידי

הכהנים) נִגְרֶרֶת לְמִצְוָה. וְכֵן גַּם הַתְּרוּמָה אֲכִילָתָהּ נִגְרֶרֶת לְמִצְוָה, אֶלָּא שֶׁאֵין אֲכִילַת קָדָשִׁים קַלִּים וּתְרוּמָה כַּאֲכִילַת בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם. לְפִי שֶׁאֲכִילַת בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם נִשְׁלֶמֶת בָּהּ כַּפָּרַת הַמִּתְכַּפֵּר כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּבָהֶן נֶאֱמַר הַצִּוּוּי עַל הָאֲכִילָה — מַה־שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לֹא בְּקָדָשִׁים קַלִּים וְלֹא בִּתְרוּמָה — וּלְפִיכָךְ הֵם נִגְרָרִים אַחַר אֵלּוּ וְהָאוֹכְלָם עָשָׂה מִצְוָה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קרח): "עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם" (במדבר יח, ז) — "לַעֲשׂוֹת אֲכִילַת קָדָשִׁים בַּגְּבוּלִין (מחוץ למקדש) כַּעֲבוֹדַת מִקְדָּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ: מָה עֲבוֹדַת מִקְדָּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ מִקַּדֵּשׁ (רוחץ) יָדָיו וְאַחַר־כָּךְ עוֹבֵד, אַף אֲכִילַת קָדָשִׁים בַּגְּבוּלִין מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּזְבָחִים.

הַמִּצְוָה הַקמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לָעֲזָרָה וַאֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ כָּאן בְּפָסוּק זֶה: "בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ" (דברים יב, יז) כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי פרשת ראה): "בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ" — לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לַקְּלָעִים (כתלי העזרה) שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶה לוֹקֶה. וְכֵן גַּם אוֹכֵל קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לַחוֹמָה לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (יז.), לְפִי שֶׁאוֹכֵל כָּל־דָּבָר חוּץ לִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ "לֹא תוּכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ" קָרֵינָא בֵּיהּ. וּזְכוֹר זֹאת.

הַמִּצְוָה הקמ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַזָּר מִלֶּאֱכוֹל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים (חטאות וכדומה), וְהוּא אָמְרוֹ: "וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם" (שמות כט, לג). וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת עַד שֶׁיֹּאכַל בָּעֲזָרָה אַחַר זְרִיקַת דָּמִים.

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום חמישי עמ' א

להשתחוות למים, ונמצא שהמים נעבדו ואסורים למזבח, אם כן מדוע הוצרך רבה להסתפק במים מחוברים אם מותרים לגבוה, **וְתִיבָּעֵי לֵיהּ** במים תלושים הנמצאים בס**ֵפֶל** והשתחוה להם, אם מותרים **לְהֶדְיוֹט**, והספק אם התכוין להשתחוות למים או לפרצופו הנשקף בהם. ואם רבה הסתפק דווקא במי מעין שהם מחוברים, משמע שאין אלו צדדי הספק.

משיבה הגמרא: **לְעוֹלָם לְמַיָּא קָא סָגִיד** – באמת כוונתו להשתחוות למים, **וְהָכִי קָמְבַעְיָא לֵיהּ**, המשתחוה למעין המקלח שמימיו זורמים, **לְמַיָּא דְּקַמֵּיהּ** – למים שהוא רואה עתה במעין **קָא סָגִיד** – כוונתו להשתחוות, **וְקַמָּאֵי קַמָּאֵי אָזְדוּ** – והמים הראשונים הלכו, ובאו אחרים תחתיהם, והם לא נעבדו ומותרים, **אוֹ דִּלְמָא לְדַבְרוּנָא דְּמַיָּא קָא סָגִיד** – או שמא כוונתו להשתחוות לזרם המים של המעין, ואם מחובר שנעבד נאסר לגבוה, כל המים שבמעין נאסרו.

מקשה הגמרא: **וּמִי מִיתַּסְרִי** – וכי יתכן שהמים נאסרו, **וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, מַיִם שֶׁל רַבִּים** – שהרבים משתמשים בהם ואינם שייכים ליחיד, **אֵין נֶאֱסָרִין**, אף שיש ליחיד שותפות בהם, מכל מקום כיון שאין כל המים שלו, דין המים כדין חפץ של חבירו, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא דְּקָא נָבְעֵי (מארעא) [מֵאַרְעֵיהּ]** – שמי המעין נבעו מהקרקע שלו, ואינם של רבים.

משנה

משנתינו דנה בכותל בית של ישראל הסמוך לבית הנעבד לעבודה זרה שנפל: **מִי שֶׁהָיָה (ביתו) [כָּתְלוֹ] סָמוּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**, כלומר, ישראל שהיה ביתו בנוי סמוך לבית הנעבד לעבודה זרה, וכותל ביתו היה משמש ככותל העבודה זרה ובנוי בתוך רשותו של העבודה זרה, ולאחר זמן **נָפַל** כותל זה, **אָסוּר לִבְנוֹתוֹ**, שהרי בבנייתו הוא בונה כותל לעבודה זרה. **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, כּוֹנֵס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת וּבוֹנֶה**, כלומר בונה את הכותל החדש בתוך שטח ביתו, רחוק ארבע אמות מהמקום שבו עמד הכותל שנפל.

ואם **[הָיָה]** מקום עובי הכותל חציו **שֶׁלּוֹ וְחִצְיוֹ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**, כגון שנבנה בשותפות על ידי שניהם, ונפל,

שמואל־א יז ל־מג

ל וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֵהוּ הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן׃ לא וַיִּשָּׁמְעוּ הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ׃ לב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ יֵלֵךְ
וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה׃ לג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל׀ לָלֶכֶת׀ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֶם עִמּוֹ
כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו׃ס לד וַיֹּאמֶר דָּוִד׀ אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא
הָאַרְיֵ וְאֶת־הַדֹּב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר׃ לה וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ
וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִיו׃ לו גַּם אֶת־הָאַרְיֵ גַּם־הַדֹּב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי
חֵרֵף מַעַרְכֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃ס לז וַיֹּאמֶר׀ דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד הָאַרְיֵ וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד
הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה ס וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ׃ לח וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע
נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן׃ לט וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיָּאֶל לָלֶכֶת׀ כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־שָׁאוּל לֹא אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו׃ מ וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ
חֲמִשָּׁה חַלְּקֵי אֲבָנִים ׀ מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ בְיָדוֹ וַיִּגַּשׁ
אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃ מא וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃ מב וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה
אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃ מג וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־אַתָּה
בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃

רש"י

(לד) ובא הארי ואת הדוב. (תרגום:) ואתא אריא ואף דובא: **(לו) גם את הארי גם הדוב.** הרי אלו רבוין, ארי ושני גוריו, ודוב ושני ילדיו: **(לז) ה' אשר הצילני מיד הארי.** יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא, אלא שלעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועת ישראל, ואסמוך עליה ואצא. וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז, וחשו להשכיל לדבר, דוד ומרדכי, שנאמר (אסתר ב יא): ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו', אמר: לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה, אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה: **(לח) את דוד מדיו.** נהפכו להיות כמדת דוד משנמשח בשמן המשחה, אף שהיו של שאול שהיה גבוה מכל העם משכמו ומעלה (לעיל ט ב), וכיון שראה שאול כן, הכניס בו עין הרע, והרגיש דוד בדבר: **(לט) ויואל ללכת.** תרגם יונתן: ולא אבה למיזל. יש תיבות משמשות לשון וחילופו, כמו (ישעיהו י לג): מסעף פארה; (תהלים נב ז): ושרשך מארץ חיים: **כי לא נסה.** (תרגום:) ארי לא אליף: **כי לא נסיתי.** (תרגום:) ארי לית בהון ניסא, אין שבחו של נס בכך. לשון אחר: ויואל ללכת, רצה ללכת ולנסות, וכאשר ראה שהיו כבדים עליו, הסירם: **(מ) חלוקי אבנים.** אבנים דקות וחלקות: **ובילקוט.** ובתרמיליה:

מצודת דוד

(ל) כדבר הזה. מה יעשה לאיש וכו': **(לא) אשר דבר דוד.** לבזות גבורת הפלשתי באמרו מי הפלשתי וכו', והרי הוא כאומר שהוא ילחם בו: **(לב) אל יפול.** לא יחרד לב אדם בעבור הפלשתי: **(לג) כי נער אתה.** ועדיין אינך יודע טכסיסי מלחמה, והוא רגיל במלחמה מנעוריו: **(לד) ואת הדוב.** ועם הדוב, שניהם יחד: **(לו) גם הדוב.** הבא עם הארי: **והיה הפלשתי.** כאומר אבטח בה' שיהיה סוף הפלשתי כאחד מהם, על אשר חרף וכו': **(לז) הוא יצילני.** אם לא אוכל להמית אותו: **(לט) ויואל ללכת.** רצה ללכת בכלי מלחמה: **כי לא נסה.** אלא שלא נסה, רצה לומר: לא בחן מעולם ללכת בכלי מלחמה, ולזה אמר לא אוכל וכו': **(מ) ויקח מקלו.** להטעות את הפלשתי, לחשוב שיגש אליו להכותו עם המקל, ולא יהיה נשמר מן הקלע: **ויבחר לו.** הטובים והנאותים לקלעותם: **ובילקוט.** הכלי שם בהילקוט, למען לא ירגיש בהאבנים: **(מב) כי היה נער וכו'.** המורה אשר לא נסה במלחמה, לפי מעט השנים ומהתענג: **(מג) הכלב אנכי.** וכי כלב אנכי: **באלהיו.** באמרו אלהי פלשתים יהרגך, וכדומה:

מצודת ציון

(לד) ואת הדוב. ועם הדוב: **(לה) והחזקתי.** ואחזתי: **(לח) מדיו.** מלבושיו, כמו (לעיל ד יב): ומדיו קרועים: **(לט) ויאל.** ורצה, כמו (שמות ב כא): ויואל משה: **כי לא נסה.** אלא לא נסה, והוא מלשון נסיון ובחינה: **(מ) חלוקי אבנים.** אבנים חלקים, הניח לקלעותם ולזרקם: **ובילקוט.** הוא כעין שק עשוי מעור, ישים בו הרועה חפציו ומה שלוקט בדרך מהלכו, ולזה יקרא ילקוט: **וקלעו.** הוא הדבר אשר יזרוק בו האבן: **(מב) עם יפה מראה.** כמו ויפה מראה:

דברי הימים־ב לו ד־יב

ד וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם אֶת־אֶלְיָקִים אָחִיו עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת־יוֹאָחָז אָחִיו
לָקַח נְכֹו וַיְבִיאֵהוּ מִצְרָיְמָה: ה בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו: ו עָלָיו עָלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם לְהֹלִיכוֹ בָּבֶלָה:
ז וּמִכְּלֵי בֵית יְהוָה הֵבִיא נְבוּכַדְנֶאצַּר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם בְּהֵיכָלוֹ בְּבָבֶל: ח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתוֹעֲבוֹתָיו
אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
ט בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַעֲשֶׂרֶת יָמִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:
י וְלִתְשׁוּבַת הַשָّנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיְבִאֵהוּ בָבֶלָה עִם־כְּלֵי חֶמְדַּת בֵּית־יְהוָה וַיַּמְלֵךְ אֶת־צִדְקִיָּהוּ
אָחִיו עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם: יא בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם:
יב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו לֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִפִּי יְהוָה:

רש"י

(ד) ויסב את שמו יהויקים. כך דרך המלכים והשרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רוצים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א) וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו: **ויסב את שמו יהויקים.** למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והעניש' למס עובד: **(ו) עליו עלה נבוכדנאצר.** כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ב' כד) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנצח בשנה הרביעית בכרכמיש של נהר פרת כמפורש (בירמיה מה): **להוליכו בבלה.** ולא הוליכו לאשור אלא בדרך מת והשליך נבלתו וכן ניבא (ירמיה כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח (במ"ב כד) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו: **(ז) ומכלי בית ה'.** ומקצת כלי בית ה', ועל זה נתנבא ירמיה (כו) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכות ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר (במ"ב כד) ויהי לו יהויקים עבד שלשה שנים וישב וימרוד בו שלשה שנים ובשנת שלשה למרדו עלה עליו והוא שנת שמונה לנבוכדנאצר דאמ' מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה כבש יהויקי' ושלש' שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנ' ארבע ליהויקים שנ' (ירמיה כ"ה) בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר: **(ח) ותועבותיו.** שבא על אמו: **והנמצא עליו.** כתובת קעקע: **(י) ולתשובת השנה.** שהגלה יהויקים: **עם כלי חמדת בית ה'.** דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו אז לקח הכל עמו במ"ב (כד) מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': **וימלך את צדקיהו אחיו.** אחיו של יהויקים וכן (במלכים שם) וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דודו של יהויכין: **(יב) ויעש הרע.** מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל צדקיהו כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר וחוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו על יהויקים לא הרע לעשות, מפי ר' אליעזר ב"ר משלם זצ"ל:

מצודת דוד

(ו) ויאסרהו. קשרו בשלשלאות של נחושת להוליכו אל בבל ומת בדרך כמ"ש בירמיה: **(ז) בהיכלו.** בארמונו שהיה לו בבבל: **(ח) והנמצא עליו.** ר"ל תועבותיו שבסתר אשר נתגלה לאחר זמן: **(ט) בן שמונה שנים.** ובמ"ב נאמר בן שמנה עשרה שנה ואלו יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ המליכו לפניו את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן לפני הגדול לזה המליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחיי אביו ובמלכים ב' עת מלכו לאחר מות אביו: **ושלשה חדשים וכו'.** ר"ל משמלך לאחר מיתת אביו ובמ"ב לא חש לכתוב עוד עשרה ימים: **(י) ולתשובת השנה.** ר"ל לעת שבא השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהית' עומדת כאשר שלח גדודיו על יהויקים אז שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכת יהויכין וכבושו והמלכת צדקיה היה הכל בשנה אחת): **ויביאהו בבלה.** במ"ב נאמר שיצא אליו מעצמו להמסר בידו: **כלי חמדת.** כלים החמודים של בית ה': **צדקיהו אחיו.** לפי שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו אמר כאן שחזר והמליך את צדקיה אחיו של יהויקים: **(יב) מפי ה'.** אשר ניבא לו מפי ה':

עין יעקב

דף טו עמוד א אָמַר רַב כַּהֲנָא: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, שָׁלְחוּ לוֹ: רַבִּי, אָמוֹר לָנוּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ מִשּׁוּם[272] אָבִיךָ. שָׁלַח לָהֶם: כָּךְ אָמַר אַבָּא: מֵאָה שְׁמוֹנִים שָׁנָה, עַד שֶׁלֹּא חָרַב הַבַּיִת[273], פָּשְׁטָה (מלכות אדום) [הַמַּלְכוּת] עַל יִשְׂרָאֵל; שְׁמוֹנִים שָׁנָה, עַד שֶׁלֹּא חָרַב הַבַּיִת[274], גָּזְרוּ[275] טֻמְאָה עַל אֶרֶץ הָעַמִּים[276], וְעַל כְּלֵי זְכוּכִית[277]; אַרְבָּעִים שָׁנָה, עַד שֶׁלֹּא חָרַב הַבַּיִת[278], גָּלְתָה לָהּ סַנְהֶדְרִין[279], וְיָשְׁבָה לָהּ בַּ[280]חֲנֻיּוֹת. [281]לְמַאי הִלְכְתָּא?[282] אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי: לוֹמַר, שֶׁ[283]לֹּא דָּנוּ דִּינֵי קְנָסוֹת[284]. דִּינֵי קְנָסוֹת, סַלְקָא דַּעְתָּךְ[285]? אֶלָּא אֵימָא[286]: שֶׁ[287]לֹּא דָּנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. (ואגב מאמר זה הזכירו ברייתא דתניא): הִלֵּל[288] וְשִׁמְעוֹן[289], גַּמְלִיאֵל[290] וְ[291]שִׁמְעוֹן[292], נָהֲגוּ[293] נְשִׂיאוּתָן מֵאָה שָׁנָה לִפְנֵי הַבַּיִת[294].

דף טז עמוד ב אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּשָׁעָה שֶׁתִּקֵּן שְׁלֹמֹה[295] עֲרוּבִין וּנְטִילַת יָדַיִם, יָצְתָה בַּת־קוֹל[296] וְאָמְרָה[297]: (משלי כג) "בְּנִי, אִם חָכַם לִבְּךָ, יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי".[298] (שם כז) "חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי, וְאָשִׁיבָה חֹרְפִּי[299] דָּבָר". אָמַר רַבִּי פַּרְנָךְ, [300]אָמַר[301] רַבִּי יוֹחָנָן: הָאוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה עָרֹם[302], נִקְבָּר עָרֹם[303]. 'עָרֹם', [304]סַלְקָא דַּעְתָּךְ[305]? אֶלָּא אָמַר רַבִּי זֵירָא[306]: עָרֹם בְּלֹא מִצְוֹת[307]. בְּלֹא מִצְוֹת, סַלְקָא דַּעְתָּךְ[308]? אֶלָּא[309] [אֵימָא][310]: עָרֹם בְּלֹא אוֹתָהּ מִצְוָה[311].

מתוך שיעורים באגדות חז"ל

רש"י

מלכות אדום פשטה. התחילו לכבשם: **הלל ושמעון.** ר"ש בנו של הלל היה ור"ג הוא ר"ג הזקן ושמעון הוא ר' שמעון הנהרג עם הרוגי מלכות והוא היה אביו של ר"ג דצעריה לרבי יהושע בן חנניה (ברכות כז' ע"ב) ושעשה מחלוקת עם רבי אליעזר בן הורקנוס (ב"מ מט' ע"ב): **בפני הבית.** בעוד הבית קיים: **מאה שנה.** האחרונים שלפני החרבן התחיל נשיאותו של הלל ופרנסו (את) אלו ד' דורות ק' שנה אלמא הלל קודם לחרבן ק' שנה: **שלמה תקן וכו'.** דכתיב (קהלת יב') אזן וחקר שעשה אזנים לתורה כלומר סייג והרחקה ככפיפה זו שנוטלין אותה באזניה ואין נוגעין בה. עירובין אזנים להוצאת שבת שאסור להוציא מרשותו לרשות חברו ואע"פ ששניהם רה"י: **ס"ת ערום.** אלא ע"י מטפחת:

272) בִּשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי. 273) הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי, דְּהַיְנוּ: 3,648 שָׁנִים לִבְרִיאַת הָעוֹלָם [248 שָׁנָה לִפְנֵי סְפִירַת הַגּוֹיִם], כְּבָר. 274) הַמִּקְדָּשׁ, כְּבָר הֵחֵלָּה תַּרְבּוּת אֱדוֹם לַחְדֹּר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַחֲכָמִים נָאֶלְצוּ לַעֲשׂוֹת חַיִּץ בָּרוּר בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, דָּבָר שֶׁדּוֹרוֹת אֲחָדִים קֹדֶם לָכֵן לֹא הָיָה בּוֹ כָּל צֹרֶךְ, כִּי בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא הֵעֵז יְהוּדִי לְהִתְקָרֵב אֶל הַגּוֹיִם וְלִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. אֲבָל כְּשִׁנְפְרְצָה הַמְּחִיצָה. 275) חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל. 276) שֶׁכָּל אַרְצוֹת חוּץ לָאָרֶץ תִּהְיֶינָה טְמֵאוֹת, וְגַם גָּזְרוּ. 277) מֵאֶרֶץ הָעַמִּים, שֶׁיִּהְיוּ טְמֵאִים. 278) הַמִּקְדָּשׁ. 279) מִמְּקוֹמָהּ הַקָּבוּעַ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. 280) בְּהַר הַבַּיִת. בְּמָקוֹם שֶׁנִּקְרָא. 281) עַל צִטּוּט הַדָּבָר הַשְּׁלִישִׁי שֶׁאֵלּוּ הַחֲכָמִים: 282) לְשֵׁם אֵיזוֹ הֲלָכָה וּמַדּוּעַ גָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין מִמְּקוֹמָם הַקָּבוּעַ? וְהַאִם יֵשׁ הַהֶבְדֵּל בְּסַמְכוּיוֹת הַסַּנְהֶדְרִין בֵּין לִשְׁכַּת הַגָּזִית לַחֲנֻיּוֹת? 283) בִּמְקוֹמָם הֶחָדָשׁ הֵם כְּבָר. 284) כְּלוֹמַר: הֵם סִלְקוּ מֵעַצְמָם חֵלֶק מֵהַסַּמְכוּיוֹת, וּמֵעַתָּה יְכוֹלִים הֵם רַק לִקְבֹּעַ אֶת חֻקֵּי הַתּוֹרָה הַקַּיָּמִים וּלְהַחְלִיט בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ סָפֵק, אַךְ אֵין לָהֶם רְשׁוּת לִקְנֹס עַל פִּי רְאוּת עֵינֵיהֶם. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: 285) הֲיַעֲלֶה בְּדַעְתְּךָ שֶׁנִּטְלוּ מֵהֶם דִּינֵי קְנָסוֹת? הֲלוֹא דִּינִים אֵלֶּה אֵינָם כֹּה חֲמוּרִים, וְאֶפְשָׁר לִדּוּנָם בְּכָל מָקוֹם! 286) אֱמוֹר: 287) מֵאוֹתוֹ זְמַן. 288) הַזָּקֵן 289) בְּנוֹ, וְכֵן. 290) הַזָּקֵן נָכְדּוֹ שֶׁל הִלֵּל. 291) כֵּן. 292) בְּנוֹ שֶׁל גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת, הֵם. 293) אֶת. 294) קֹדֶם חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי. 295) הַמֶּלֶךְ וְקָבַע אֶת דִּינֵי 296) מִן הַשָּׁמַיִם. 297) אֶת הַפְּסוּקִים הֵלָּלוּ: 298) עוֹד הִכְרִיזָה בַּת־הַקּוֹל אֶת הַפָּסוּק שֶׁאָמַר עָלָיו דָּוִד אָבִיו: 299) [מִי שֶׁמְּחָרֵף וּמְבַיֵּשׁ אוֹתִי]. 300) וְ 301) זֹאת בְּשֵׁם. 302) לֹא כְּסוּי. 303) וּמְבֻזֶּה. וְשֶׁאֵלּוּ מַה הַכַּוָּנָה. 304) הַאִם. 305) יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לְהַנְחוֹת אֶת אַנְשֵׁי הַחֶבְרָא קַדִּישָׁא לִקְבֹּר נִפְטָר עָרוֹם – לֹא תִּכְרִיכִים? וּמָה עִם כְּבוֹד הַמֵּת? 306) כַּוָּנַת רַבִּי יוֹחָנָן הִיא שֶׁהָאוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה לֹא יִרְאַת כָּבוֹד, הַתּוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה שֶׁהוּא יִקָּבֵר. 307) וְהֵם הִמְשִׁיכוּ לִתְמֹהַּ: 308) הֲיַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ? כֵּיצַד אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁטּוֹעֶה זֶה הִפְסִיד כָּל מִצְוֹתָיו בִּגְלַל עֲבֵירָתוֹ הַיְחִידָה? 309) אוֹמֶרֶת הַגְּמָרָא: 310) אֱמוֹר: שֶׁאִם הוּא קָרָא בַּתּוֹרָה בְּאֹפֶן כָּזֶה, הוּא יִשָּׁאֵר. 311) שֶׁל הַקְּרִיאָה הַהִיא.

הָנֵי אִין – דווקא אלה שמשמשים במרום אכן אסור לצייר כמותם, אבל **צוּרַת דְּרָקוֹן** שאינו נמצא במרום, **לֹא. אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שהסיפא מדברת **בְּמוֹצֵא** כלי ועליו מצוירת צורת דרקון, **וּכְדִתְנַן** 'הַמּוֹצֵא **כֵּלִים וַעֲלֵיהֶם צוּרַת חַמָּה** צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח', ומלמדת הברייתא שדווקא צורת דרקון אוסרת את הכלי אבל צורות אחרות לא.

שואלת הגמרא: וכי יתכן שכך תתפרש הברייתא שהַרֵישָׁא **וְסֵיפָא** עוסקים **בְּדִין מוֹצֵא** כלים ועליהם צורות ומזלות, **וְאִילוּ הַדִּין בִּמְצִיעֲתָא** עוסק **בְּעוֹשֶׂה** – במצייר דמויות, ונמצא שהברייתא אינה עוסקת באופן אחד. משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, אִין** – אכן בהכרח צריך לפרש שהַרֵישָׁא **וְהֵסֵיפָא** של הברייתא עוסקים **בְּמוֹצֵא** כלי, **וְהַמְּצִיעֲתָא בְּעוֹשֶׂה** – במצייר.

הגמרא מביאה ביאור המעמיד את הברייתא כולה באופן אחד: **רָבָא אָמַר, כּוּלָּהּ** מדובר **בְּמוֹצֵא** כלי ועליו צורות אלו. **וּמְצִיעֲתָא** – ומה שהקשו שהדין האמצעי אינו יכול לעסוק במוצא כלי, כיון שדמות אדם המצויר על כלי אינה אוסרתו, יש לומר שהברייתא **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף** על הצורות שאוסרות את הכלים שעליהם הם מצוירות, **אַף דְּמוּת** אשה **מְנִיקָה** בן, **וְסַר אָפִּים** – ודמות אדם שנעשה שר.

הגמרא מבארת מה המיוחד בצורות אלו שהיו עובדים להן: צורת אשה **הַמְּנִיקָה** בן, נעשתה **עַל שֵׁם חַוָּה שֶׁמְּנִיקָה כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ,** וצורת **סַר אָפִּים,** נעשתה **עַל שֵׁם יוֹסֵף שֶׁסָּר** – שנעשה שר **וּמֵפִּים** – והשקיט **אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ** בשנות הרעב.

מבארת הגמרא מהי צורתם האסורה: **וְהוּא** – דמות השר אוסר דווקא **דְּנָקִיט גְּרִיוָא** – כאשר הוא נראה כתופס בידו מידה שמודדים בה, **וְקָא כָּיֵיל** ומודד בה תבואה. **וְהִיא** – וכן דמות המניקה אוסרת דווקא **דְּנָקְטָא** – כאשר היא נראית כתופסת **בֵּן** בידה **וְקָא מְנִיקָה** אותו, לפי שעובדים רק לדמויות אלו.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מהו צורת דרקון שעובדים לו: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֵיזֶהוּ צוּרַת דְּרָקוֹן** שעובדים אותו ולכך אוסר את הכלי שהוא מצויר עליו, **פֵּירֵשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ צִיצִין** – סנפיר **בֵּין פְּרָקָיו** – חוליותיו. מבארת הגמרא: **מַחְוֵי** – מראה היה **רַבִּי אַסִּי** לתלמידיו, שהכוונה לבֵּין **פְּרִקֵּי צַוָּאר. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר,** ומכאן, שאם נמצא כלי והיה מצויר עליו דרקון בלי סנפירים בין פרקי הצואר, אין הכלי נאסר.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ אַחַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרִיבִּי** [–אדם גדול] **בַּדֶּרֶךְ, וּמְצָא שָׁם טַבַּעַת וְעָלֶיהָ צוּרַת דְּרָקוֹן,** ולא רצה להגביהה קודם שגוי יבטל אותה. **וּמְצָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים** [–גוי] **קָטָן וְלֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם, מָצָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים גָּדוֹל, וְאָמַר לוֹ בַּטְּלָהּ** – בטל טבעת זו מלהיות עבודה זרה, **וְלֹא בִּטְּלָהּ** – ולא שמע בקולו לבטלה. **סְטָרוֹ** על לחיו, **וּבִטְּלָהּ.**

הגמרא מבארת אלו דינים יש ללמוד ממעשה זה: **שְׁמַע מִינָּהּ** ממעשה זה **תְּלָת** – שלשה דינים. **שְׁמַע מִינָּהּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים מְבַטֵּל** – יכול לבטל **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** בין אם היא **שֶׁלּוֹ** ובין אם היא **שֶׁל חֲבֵרוֹ. וּשְׁמַע מִינָּהּ** שדווקא אם הגוי **יוֹדֵעַ בְּטִיב** – במהותה **שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ,** והיינו שהוא גדול ועובד עבודה זרה, הרי זה **מְבַטֵּל** עבודה זרה, **וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ,** והיינו גוי קטן או שוטה או שאינו עובד עבודה זרה, **אֵינוֹ מְבַטֵּל** עבודה זרה, ולכן לא ביקש מהקטן לבטלה. **וּשְׁמַע מִינָּהּ** ממה שהכריח את הגוי לבטלה, **שעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְבַטֵּל** עבודה זרה **בְּעַל כָּרְחוֹ.**

מקשה הגמרא: **מְנַדֵּף בָּהּ** – תמה בענין זה **רַבִּי חֲנִינָא, וְלֵית לֵיהּ** – והאם אין לו **לְרַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרִיבִּי** [–שאינו סובר] **הָא** (דתנן) [**דְּתַנְיָא**] הַמַּצִּיל ממון חבירו **מִן הָאֲרִי וּמִן הַדֹּוב וּמִן הַנָּמֵר וּמִן הַנְּיָים וּמִן הַנָּהָר וּמִזּוֹטוֹ שֶׁל יָם** – ממה שהים סוחף בשעת הגאות, **וּמִשְּׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר** – וממה שהנהר לוקח שלל בזמן שעולה על גדותיו, **וְהַמּוֹצֵא בְּסַרְטֵיָא** – דרך העוברת מעיר לעיר **וּפְלַטְיָא גְּדוֹלָה** – רחבה גדולה בעיר, **וּכְכָל מָקוֹם שֶׁהָרַבִּים מְצוּיִין שָׁם, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָיאֲשִׁין מֵהֶן.** וכיון שאף במעשה זה מצא רבי אלעזר הקפר את העבודה זרה בדרך שהוא מקום שהרבים מצויים, נמצא שהגוי התייאש מהעבודה זרה, וממילא בטלה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, נְהִי דְּמִינָּהּ מִיַּיאֵשׁ** – אף שממנה הוא מתייאש, מכל מקום **מֵאִיסּוּרָא מִי מִיַּיאַשׁ** – ממה שהיא משמשת לעבודה זרה הוא אינו מתייאש ומבטלה, מפני **שֶׁמֵּיַּאֵשׁ אָמַר** – אומר הגוי לעצמו, **אִי עוֹבֵד כּוֹכָבִים מַשְׁכַּח לָהּ** [–ימצאנה], **מִפְּלָח פָּלַח לָהּ** – יעבדנה, **אִי יִשְׂרָאֵל מַשְׁכַּח לָהּ, אֵיידֵי** – מתוך **דְּדָמְיָהּ יְקָרִין, מְזַבֵּין לָהּ** – ימכור אותה **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּפְלַח לָהּ** – ואותו קונה יעבדנה.

הסוגיא להלן עוסקת באיסור ציור כוכבים ומזלות: **תְּנַן הָתָם** – שנינו במשנה (ר"ה כב.), **דְּמוּת צוּרוֹת לְבָנוֹת** – דמות צורות שונות של מראה הלבנה, כפי שהיא נראית בתחילת חודש, **הָיָה לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּעֲלִיָּיתוֹ, בְּטִבְלָא** הקבועה **בַּכּוֹתֶל, שֶׁכֹּהֵן מַרְאֶה אֶת הַחֲדִיוֹטוֹת** – אנשים פשוטים, שבאים להעיד שראו את הלבנה בחידושה ואינם יודעים לומר בדקדוק כיצד והיכן היא היתה נראית, **וְאוֹמֵר לָהֶן** האם **כָּזֶה רְאִיתֶם, אוֹ** האם **כָּזֶה רְאִיתֶם,** ועל פי תשובתם ידע אם אמנם ראו את הלבנה.

מקשה הגמרא: **וּמִי שָׁרֵי** – וכי מותר לצייר את הלבנה, **וְהָכְתִיב** (שמות כ יט) 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי' ודרשו חכמים, לֹא תַעֲשׂוּן – לא תצורו צורות או תציירו **כְּדְמוּת שַׁמְשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי,** ולכאורה בכלל זה גם השמש והירח והכוכבים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי לֹא אָסְרָה תּוֹרָה** ליצור צורות או לצייר, **אֶלָּא שַׁמְשִׁין שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן** ממש, כלומר בגודלם האמיתי, כגון כלי המקדש, וכפי שיבואר להלן, אבל שמש וירח וכוכבים, שאין אפשרות ליצור דמותם בגודלם האמיתי, אין איסור ליצור או לצייר אותם.

הגמרא מביאה ראיה לתירוצו של אביי: **כְּדְתַנְיָא** בברייתא, **לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם בֵּית כִּתְבָנִית** ההֵיכָל שהיה בבית המקדש, באורך ורוחב וגובה ובמידת הפתחים. וכן לא יעשה **אַכְסַדְרָה** כפי **תַּבְנִית הָאוּלָם** שהיה במקדש, וכן לא יעשה **חָצֵר** כפי **תַּבְנִית הָעֲזָרָה,** וכן לא יעשה **שׁוּלְחָן** כפי **תַּבְנִית הַשּׁוּלְחָן** שהיה במקדש, וכן לא יעשה **מְנוֹרָה** כפי **תַּבְנִית** המְנוֹרָה שהיתה במקדש. **אֲבָל הוּא עוֹשֶׂה** – מותר לעשות מנורה **שֶׁל** חֲמִשָּׁה קנים, **וְשֶׁל** ששה **וְשֶׁל** שמונה קנים. ואולם מנורה **שֶׁל שִׁבְעָה** קנים **לֹא יַעֲשֶׂה אֲפִילּוּ שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתְּכוֹת** ולאו דווקא מזהב כמו שהיתה במקדש. ומותר לעשות מנורה מעץ, לפי שאינה כשירה במקדש. **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף** מנורה **שֶׁל עֵץ לֹא יַעֲשֶׂה,** לפי שגם במקדש היתה מנורה של עץ כשירה, **כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשׂוּ בֵּית חַשְׁמוֹנַאי** שלא היתה להם אפשרות להדליק רק במנורה של עץ. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, וכי **מִשָּׁם** אתה מביא **רְאָיָה** שמנורה של עץ כשירה, הלא **שַׁפּוּדִין שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ, וְחוֹפִין בְּבַצִּץ** – אלא שציפו אותם בבדיל. ולאחר זמן **הֶעֱשִׁירוּ וַעֲשָׂאוּם שֶׁל כֶּסֶף,** וכאשר **חָזְרוּ וְהֶעֱשִׁירוּ** עוד, **עֲשָׂאוּם שֶׁל זָהָב,** אבל מנורה מעץ לבד לא עשו. ומבואר אם כן בברייתא שהאיסור ליצור צורות של המשמשים במקדש, אינו אלא כשהם בגודלם האמיתי, ומסתבר שגם במשמשי מרום כשמש וירח, הדין כך.

מקשה הגמרא: **וְשַׁמְשִׁין שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן,** כגון שמש וירח וכוכבים, **מִי שָׁרֵי** – וכי מותר לעשותם, **וְהָתַנְיָא,** נאמר 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי', ודרשו חכמים, לֹא תַעֲשׂוּן **כְּדְמוּת שַׁמְשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי כַּמָּרוֹם,** וברור שהכוונה גם לשמש וירח וכוכבים, ולא כמו שסבר אביי שמותר לצייר שמש וירח.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,**

רש"י

הני אין – שמשין שבמרום. אבל צורת דרקון דאינה במרום שריוה. **מניקה** – אשה מניקה בן. **סר אפים** – שסר ונעשה שר. **והפים את כל העולם** – בשני רעבון. "והפיס" כמו: "והפיס דעתו". אלמא פרצוף אדם לרבי יהודה אסור; **והוא דנקט גרייוא וקא כייל** – אסור, על שם יוסף, אבל פרצוף אדם גרידא שרי בהנאה. **ציצין** – תרגום של סנפיר. לשון אחר: כמו שערות. **פרקיו** = חליותיו. **הלכה כרבי שמעון** – שאם אין לו ציצין מותר. **בריבי** – כלומר, אדם גדול, וכן קורין לו בכינוי. **מצא טבעת** – ולא הגביהה עד שבטלה הגוי. **סטרו** = הכהו על הלחי. **זוטו של ים** = לשון ים החוזר לאחוריו עשר וחמש עשרה פרסאות ושוטף כל מה שמוצא בדרך חזרתו, וכן עושה בכל יום. **שלולית** = כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ופושט. **מתייאשין מהן** – וכיון דאייאש גוי בטלה מדעתיה דלא למפלחה, ותו לא צריך לבטולה. **מאיסורא מי מייאש** – עדיין הגוי שאיבדה קורא לה עבודה זרה, דמימר אמר וכו'. **דמות צורות לבנות** – גרסינן. **כזה ראיתם** – כדי לבדקן אם יהיו דבריהם מכוונים. **לא תעשון כדמות שמשי** – הכא לא גרסינן "במרום". **שאפשר לעשות כמותן** – ממש, כגון שמשין של מטה: חצר ואולם והיכל ומנורה, אבל שמשין של מעלה, שאי אפשר לעשות כמותן ממש אלא ציור דוגמתן, מותר. **בית תבנית היכל** – בארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו, אבל אם נשתנה במקצת מותר. **אבל עושה מנורה של חמש** – נרות, ושל ששה ושל שמונה, שאינן דומין לשל מקדש. ושל שבעה לא יעשה שהיא כשל מקדש, ואפילו של שאר מיני מתכות, שאף היא אף על פי שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפינן ב"הקומץ רבה" (מנחות כח, ב) מכלל ופרט וכלל, אבל של עץ שרי, דאינה כשרה במקדש, דהפרט מפורש – מתבת. **רבי יוסי בר יהודה אמר אף של עץ לא יעשה** – שאף היא כשרה במקדש. **ומלכות בית חשמונאי** – עשאוה במקדש של עץ, לאחר שטימאו יונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי ונצחום. דרבי יוסי בר יהודה דריש ליה בריבויי ומעוטי: "ועשית מנורת" ריבה, "זהב טהור" מיעט, "מקשה תיעשה המנורה" חזר וריבה, ריבה כל מילי ומיעט חרס. **כבעץ** = בדיל. **המשמשין לפני במרום** – אלמא, שמשין עליונים קאסר.

ארבעה

הֲנִי - אִין, צוּרַת דְּרָקוֹן - לָא! אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּמוֹצֵא, וּכְדְתַנִּן: הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶם צוּרַת חַמָּה; רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּמוֹצֵא, וּמְצִיעֲתָא בְּעוֹשֶׂה? אָמַר אַבָּיֵי: אִין, רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּמוֹצֵא, וּמְצִיעֲתָא בְּעוֹשֶׂה. רָבָא אָמַר: כּוּלָּהּ בְּמוֹצֵא, וּמְצִיעֲתָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא; דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף: אַף דְּמוּת מְנִיקָה וְסָר אַפִּים, מְנִיקָה - עַל שֵׁם חַוָּה שֶׁמְּנִיקָה כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, סָר אַפִּים - עַל שֵׁם יוֹסֵף שֶׁסָּר וּמֵפִים אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ; וְהוּא דְּנָקֵיט גְּרִיוָא וְקָא כַּיֵּיל, וְהִיא דְּנָקְטָא בֵּן וְקָא מְנִיקָה. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵיזֶהוּ צוּרַת דְּרָקוֹן? פִּירֵשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ צִיצִין בֵּין פְּרָקָיו. מַהֲוֵי רַבִּי אַסִי בֵּין פִּרְקֵי צַוּאר. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ אַחַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרִיבִּי בַּדֶּרֶךְ, וּמָצָא שָׁם טַבַּעַת וְעָלֶיהָ צוּרַת דְּרָקוֹן, וּמָצָא גּוֹי קָטָן וְלֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם, מָצָא גּוֹי גָּדוֹל וְאָמַר לוֹ: בַּטְּלָהּ, וְלֹא בִּטְּלָהּ, סְטָרוֹ וּבִטְּלָהּ. שְׁמַע מִינָּהּ תְּלַת: שְׁמַע מִינָּהּ, גּוֹי מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵירוֹ; וּשְׁמַע מִינָּהּ, יוֹדֵעַ בְּטִיב שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ מְבַטֵּל, וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ אֵינוֹ מְבַטֵּל; וּשְׁמַע מִינָּהּ, גּוֹי מְבַטֵּל בְּעַל כָּרְחוֹ. מְגַדֵּף בָּהּ רַבִּי חֲנִינָא, וְלֵית לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרִיבִּי הָא דִּתְנַן: הַמַּצִּיל מִן הָאֲרִי וּמִן הַדֹּוב וּמִן הַנָּמֵר, וּמִן הַנְּיָיִם, וּמִן הַנָּהָר, וּמִזּוּטוֹ שֶׁל יָם, וּמִשְּׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר, וְהַמּוֹצֵא בִּסְרַטְיָא וּפְלַטְיָא גְּדוֹלָה, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהָרַבִּים מְצוּיִן שָׁם - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָיאֲשִׁין מֵהֶן? אָמַר אַבָּיֵי: נְהִי דְּמִינָּהּ מַיְיאֵשׁ, מֵאִיסּוּרָא מִי מַיְיאֵשׁ? מֵימַר אָמַר: אִי גּוֹי מַשְׁכַּח לָהּ - מִפְּלַח פָּלַח לָהּ, אִי יִשְׂרָאֵל מַשְׁכַּח לָהּ - אַיְידֵי דְּדָמֵיהָ יְקָרִין מְזַבֵּין לָהּ לְגוֹי וּפָלַח לָהּ. תָּנֵן הָתָם: דְּמוּת צוּרוֹת לְבָנוֹת הָיָה לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּעֲלִיָּיתוֹ בְּטַבְלָא בַּכּוֹתֶל, שֶׁבָּהֶן מַרְאֶה אֶת הַהֲדְיוֹטוֹת וְאוֹמֵר לָהֶן: כָּזֶה רְאִיתֶם אוֹ כָּזֶה רְאִיתֶם? וּמִי שָׁרֵי? וְהָכְתִיב: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי", לֹא תַּעֲשׂוּן כְּדְמוּת שַׁמְשֵׁי הַמְּשַׁמְּשִׁים לְפָנַי! אָמַר אַבָּיֵי: לֹא אֶסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שֶׁמָּשִׁין שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן, כִּדְתַנְיָא: לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל, אַכְסַדְרָה תַּבְנִית אוּלָם, חָצֵר תַּבְנִית עֲזָרָה, שׁוּלְחָן תַּבְנִית שׁוּלְחָן, מְנוֹרָה תַּבְנִית מְנוֹרָה, אֲבָל הוּא עוֹשֶׂה שֶׁל חָמֵשׁ וְשֶׁל שֵׁשׁ וְשֶׁל שְׁמוֹנָה; וְשֶׁל שֶׁבַע לֹא יַעֲשֶׂה אֲפִילּוּ שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל עֵץ לֹא יַעֲשֶׂה, כִּדְרֶךְ שֶׁעָשׂוּ בֵּית חַשְׁמוֹנַאי. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאָיָה? שַׁפּוּדִין שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ וְחוֹפִין בְּבַעַץ, הֶעֱשִׁירוּ - עֲשָׂאוּם שֶׁל כֶּסֶף, חָזְרוּ וְהֶעֱשִׁירוּ - עֲשָׂאוּם שֶׁל זָהָב. וְשַׁמְּשִׁין שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" - לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמְשֵׁי הַמְּשַׁמְּשִׁים לְפָנַי כַּמָּרוֹם! אָמַר אַבָּיֵי:

לא

תוספות

רבינו שמואל בן מאיר גריס: סר אפס – כלומר, אמרו לו: עיין ותדקדק כי אפס תבואה. וכן נמצא הרבה "סר" [לשון סר] סבינא (חולין יח, א), סייר נכסי (שם קה, א). **הלכה** כרבי שמעון בן אלעזר – פירש רבינו שמואל בן מאיר: ואפילו אי משכחת תנא דפליג. **שמע** מינה גוי מבטל עבודה זרה שלו ושל חבירו – תימה: אמאי לא נקט נמי: שמע מינה ישראל אינו מבטל עבודה זרה של גוי? דאי משום דמשנה היא לקמן פרק "רבי ישמעאל" (נב, ב), הא דגוי מבטל נמי מתניתין היא! ויש לומר: משום דפשיטא ליה לא איצטריך לאשמועינן. דהא לקמן גבי מתניתין נמי פריך פשיטא, והוצרך להעמידה שיש לו בה שותפות, ואפילו הכי אין כאן רבותא אלא מן הדיוק: ישראל הוא דאינו מבטל אבל גוי מבטל אף על גב דאית ליה שותפות, וקמשמע לן דישראל אדעתא דגוי פלח. אבל ישראל אחר שאין לו בה שותפות כלל – פשיטא לן דאינו מבטל, ולכך פשיטא כאן דלא היה לו שותפות. **ולית** ליה המציל כו' – ואם תאמר: תקשה ליה אמתניתין, דקתני מתניתין: מצא תבנית יד וכו' הרי אלו אסורין, ורמינהי: המציל כו'! ויש לומר: דמתניתין איכא לשנויי דמצא במקום שאין רבים מצויין, אבל הכא בעובדא דבריבי קתני שהיה מהלך בדרך.

איידי דדמיה יקרים מזבין לה לגוי – והא דאמרינן לקמן (נג, א): מכרה או משכנה (לצורך) [לצורף] ישראל מותרת משום דבטלה, וקא מפרש דהוא הדין כשאינו צורף נמי מדפריך עלה מההיא דהלוקח גרוטאות, ולא קאמר דאיידי דדמיה יקרים מזבין לה לגוי! ויש לומר: דשאני הכא דאיכא תרי ספיקי לאיסורא, שמא גוי ימצאנה ויעבדנה, ואף אם ימצאנה ישראל שמא איידי דדמיה כו'. אבל התם ליכא אלא חדא ספיקא, דהא קיימא היא ביד ישראל, ולהכי ודאי מבטל לה.

אכסדרה תבנית אולם – שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית. והכי נמי אמרינן ב"לא יחפור" (בבא בתרא כה, ב): עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת. ומכל מקום קרי ליה "פתח האולם" בהרבה מקומות בתלמוד, כמו פתח המשכן שהיה פרוץ במלואו לרוח מזרחית וקרי ליה "פתח" בפסוק.

לא תעשון אתי – תימה: כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור, אמאי איצטריך לאסור דמות שמשים שבמרום? ויש לומר: דודאי ליכא למעלה שום מלאך ושרף ואופן וכרוב כדמות אדם ממש, דהכי נמי אמרינן בפרק קמא דחגיגה (טו, א) דליכא עורף. ואם תאמר: כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור, אמאי איצטריך לאסור דמות ארבעה פנים בהדדי? תיפוק ליה דאיכא דמות אדם! ויש לומר: לחייב אף כשמצא פרצוף אדם והשלים לארבע פנים. אי נמי, לעבור בשני לאוין. ויש לדקדק מדלא קאמר "אלא", שמע מינה דדרשא ד"לא תעשון אתי" אתיא אליבא דכולי עלמא, ואפילו אליבא דרבא דאוקי מתניתין דלעיל כולה במוצא, ולדידיה לא תידוק מינה דעשיית אדם מותרת דודאי אסורה היא. וכן משמע לקמן, דקאמר: טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה, ומסתמא היינו בפרצוף אדם, דאין רגילין לחתום בצורת כוכבים ומזלות. וכן הלכה, דפרצוף אדם אסור לחתום ואסור לעשות. ומיהו, אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה – מותרין, כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף.

לא

תוספות

לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון – אומר רבינו יצחק דכל אלו תירוצים של אביי אמת הן, דמדלא קאמר בכל אחד ואחד "אלא אמר אביי" שמע מינה שלא היה חוזר בו, אלא מתחלה היה דורש מן המקרא לאסור שמשין של מטה כגון היכל ואולם, ואחר כך לאסור שמשין שבמדור העליון כגון שרפים ואופנים, ובשמים תחתונים חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם קבועים ברקיע שני.

שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו – הקשה הרב רבינו אלחנן: דלכאורה משמע שצוה רבן גמליאל לגוי לעשות. והא אמירה לגוי שבות, ואפילו בדבר שאינו של שבת כדאמרינן בפרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא צ, א) גבי "חסום פי פרתי ודוש בה"! ויש לומר: דמצוה שאני. ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתים לגוי חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב, אלא אם כן היה הגוי מביא לו מעצמו, וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת. אמנם יש סמך להתיר, מתוך הלכות גדולות שמעמיד אותה דרב יהודה בצורת דרקון, ושם שייך חשדא טפי מבאחריני, כדתנן: מצא כלים ועליהם צורת דרקון כו' יוליכם לים המלח. ואנדרטי דקא חייש לחשדא, היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים. **והא** רב יהודה דאחרים עשו לו – פירוש: ואפילו הכי הזהיר בו שמואל שלא להשהותו אם לא יסמא עינו, שלא יחשדוהו שעשאו ועבר על "לא תעשו". ומשני: שאני רב יהודה שחותמו בולט היה, ולא היה משום חשד עשייה אלא משום חשד עבודה זרה. **והא** רבן גמליאל יחיד הוה – ואם תאמר: אמאי לא משני דצורת לבנה לא היתה בולטת, ולכך עשאה רבן גמליאל? ואומר רבינו יצחק ורבינו תם ורבינו יצחק בן אשר, כי בחמה ולבנה ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין, וכן ברקיע שוקעין הם, ולא מפליג בהכי אלא גבי פרצופין וכיוצא בהן. **שעל** הסדינין ועל המטפחות – רבינו חננאל גרס: מטבעות, דסדינין ומטפחות חד הוא. והלכך מותרין מטבעות שיש בהם צורת עבודה זרה. **שוחק** וזורה לרוח או מטיל לים – בפסחים פרק "כל שעה" (כח, א) מייתי האי מתניתין גבי חמץ, דתנן: (מפזר) [מפרר] וזורה לרוח או מטיל לים, ומבעיא לן בתרוייהו: שוחק ומטיל לים, או מטיל לים בעיניה? ואמר רבה: חמץ דלשאר מימות בעי פירור, עבודה זרה דלים המלח לא בעי שחיקה. פירוש: דלגבי חמץ לא משכחנא בשום דוכתא ים המלח, אבל בעבודה זרה אשכחנא בכמה דוכתי דקאמר יוליך הנאה לים המלח, הלכך אף הכא נמי דקתני "לים" סתמא ים המלח הוא. ורב יוסף אמר: אדרבה איפכא הוא, חמץ דמאיס לא בעי פירור, עבודה זרה דלא מימאסא בעינן שחיקה. ומסתמא רב יוסף קאמר דבעי שחיקה בעבודה זרה אף בים המלח דאיירי ביה רבה, ולפי זה תימה: לרבנן, אליבא דרב יוסף היאך יבערו עבודה זרה? בשלמא לרבה יעשה שחיקה בשאר מימות, דלים המלח אפילו בעיניה, אלא לרב יוסף היכי ליעבוד? דעל כרחך לרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל, מדאיצטריכו רבנן בגמרא (עבודה זרה מד, א) לטעמיה דלא נתבוין משה אלא לבדקן בסוטות, מכלל דלא מהניא שחיקה בשאר מימות כמו שנפרש שם, ואם כן מה יעשה? וכי כל שעה ילך לים המלח? ויש לומר: דישחוק וזורה במקום שאינו מגדל צמחים. **אמרו** לו אף הוא נעשה זבל – פירש רבינו שמואל בן מאיר: וקא סברי זה וזה גורם אסור, ורבי יוסי לא חייש דסבר זה וזה גורם מותר. ומכל מקום אסור לזבל שדה לכתחלה אף לרבי יוסי בזבל של עבודה זרה, כיון שהוא מתכוין ליהנות. ואין להקשות דרבנן אדרבנן, דהכא חיישו רבנן לזבל, ואילו גבי חמץ בפרק "כל שעה" (פסחים כח, א) אמרי רבנן: (מפזר) [מפרר] וזורה לרוח. דיש לחלק: גבי חמץ כתיב "לא יאבל", והלכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה, אבל בעבודה זרה כתיב "לא ידבק בידך מאומה מן החרם" ואפילו כל דהו. אי נמי, רבנן דהתם היינו רבי יוסי דהכא. **אמר** להם רבי יוסי לחכמים והלא כבר נאמר ואת חטאתכם – פירש רבינו שמואל בן מאיר, דפריך מ"ואבות אותו טחון עד אשר דק", דמסתמא כל דבר הנשחק עומד ליזרות לרוח. וגם רש"י פירש וזה לשונו: ואת חטאתכם אשר עשיתם וכו' – מ"ואבות אותו טחון" קא מותיב, אבל מ"ואשרוף" לאו תיובתא היא, דכל כמה דלא שחיק ליה מחבר בהדדי ואינו נעשה זבל. משמע דרבי יוסי היה אומר להם ששחקן לזרות לרוח. וקשה לרבינו יצחק: וכי היה רבי יוסי טועה בזה שלא היה זורקו למים? והא באותו פסוק עצמו ד"ואבות אותו" כתיב "ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר" דהיינו מים היורדים! ועוד, מאי אהדרו ליה "לא נתכוין אלא לבדקן בסוטות"? לפי סברתנו אין אנו צריכים לאותה בדיקה כלום אלא משום דכתיב "ויזר על פני המים" לבד, ורבי יוסי הקשה מדבעי כתישה שמע מינה דזורה לרוח! לכן נראה לפרש, דרבי יוסי אסיפא ד"ואשליך את עפרו אל הנחל" סמיך, אלמא לא זרקו לים אלא לנהר, ונהר אינו אלא כמו זורה לרוח, שכן דרך נהרות שמתגרשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם ושם עושה זבל, ואפילו הכי לא חש משה רבינו לכלום. אמרו לו: הרי הוא אומר "ויזר וישק" – לא נתכוין אלא לבדקן בסוטות, והשקה אותם הזהב ולא נשאר מן הזהב כלום, אבל ודאי אין שחיקה מועלת בשאר מימות.

לא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא בִּדְמוּת אַרְבָּעָה פָּנִים בַּהֲדֵי הֲדָדֵי. - אֶלָּא מֵעַתָּה, פִּרְצוּף אָדָם לְחוּדֵיהּ תִּשְׁתְּרֵי, אַלְּמָה תַּנְיָא: כָּל הַפִּרְצוּפוֹת מוּתָּרִין, חוּץ מִפִּרְצוּף אָדָם? אֲמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מִפִּרְקֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׁמִעַ לִי: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" - לֹא תַעֲשׂוּן אוֹתִי, אֶבָל שְׁאָר שַׁמָּשִׁין שָׁרֵי. - וּשְׁאָר שַׁמָּשִׁין מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" - לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, כְּגוֹן אוֹפָנִים וּשְׂרָפִים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת! אֲמַר אַבָּיֵי: לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שַׁמָּשִׁין שֶׁבַּמְּדוֹר הָעֶלְיוֹן. - וְשֶׁבַּמָּדוֹר הַתַּחְתּוֹן מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: "אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם" - לְרַבּוֹת חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, "מִמַּעַל" - לְרַבּוֹת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת! - כִּי תַּנְיָא הַהִיא, לְעוֹבְדָם. - אִי לְעוֹבְדָם, אֲפִילּוּ שִׁילְשׁוּל קָטָן נַמִּי! - אִין הָכִי נַמִּי, וּמִסֵּיפֵיהּ דִּקְרָא נָפְקָא, דְּתַנְיָא: "אֲשֶׁר בָּאָרֶץ" - לְרַבּוֹת יָמִים וּנְהָרוֹת הָרִים וּגְבָעוֹת, "מִתָּחַת" - לְרַבּוֹת שִׁילְשׁוּל קָטָן. וַעֲשִׂיָּה גְּרִידְתָּא מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" - לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, כְּגוֹן חַמָּה וּלְבָנָה, כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת! - שָׁאנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, דַּאֲחֵרִים עָשׂוּ לוֹ. - וְהָא רַב יְהוּדָה דַּאֲחֵרִים עָשׂוּ לוֹ, וַאֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְנָא, סְמֵי עֵינֵיהּ דְּדִין! - הָתָם בְּחוֹתְמוֹ בּוֹלֵט, וּמִשּׁוּם חֲשָׁדָא; דְּתַנְיָא: טַבַּעַת שֶׁחוֹתָמָהּ בּוֹלֵט - אָסוּר לְהַנִּיחָהּ וּמוּתָּר לְחַתּוֹם בָּהּ, חוֹתָמָהּ שׁוֹקֵעַ - מוּתָּר לְהַנִּיחָהּ וְאָסוּר לַחֲתוֹם בָּהּ. - וּמִי חָיְישִׁינַן לַחֲשָׁדָא? וְהָא בֵּי כְּנִישְׁתָּא דְּשָׁף וְיָתֵיב בְּנַהֲרְדְּעָא, דְּאוֹקְמֵי בֵּיהּ אַנְדַּרְטָא, וְהָווּ עָיְילֵי בֵּיהּ אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל וְלֵוִי וּמְצַלּוּ בְּגַוֵּיהּ, וְלָא חָיְישִׁי לַחֲשָׁדָא! - רַבִּים שָׁאנִי. - וְהָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּיָחִיד הָוָה! - כֵּיוָן דְּנָשִׂיא הוּא, שְׁכִיחִי רַבִּים גַּבֵּיהּ. וְאִיבָּעְיָא אֵימָא: דִּפְרָקִים הֲוַאי. וְאִיבָּעְיָא אֵימָא: לְהִתְלַמֵּד שָׁאנִי, דְּתַנְיָא: "לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת", אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת. "רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר" וכו'. אֵיזוֹ הֵן מְכוּבָּדִין, וְאֵיזוֹ הֵן מְבוּזִין? אָמַר רַב: מְכוּבָּדִין - לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, מְבוּזִין - לְמַטָּה מִן הַמַּיִם; וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵלּוּ וְאֵלּוּ מְבוּזִין הֵן, אֶלָּא אֵלּוּ הֵן מְכוּבָּדִין - שֶׁעַל הַשִּׁירִין וְעַל הַזְּמָרִים וְעַל הַטַּבָּעוֹת. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל: מְכוּבָּדִין - שֶׁעַל הַשִּׁירִין וְעַל הַזְּמָרִים וְעַל הַטַּבָּעוֹת, מְבוּזִין - שֶׁעַל הַיּוֹרוֹת וְעַל הַקּוּמְקְמָסִין וְעַל מֵחֵמֵי חַמִּים, וְשֶׁעַל הַסְּדִינִין וְעַל הַמִּטְפָּחוֹת. **משנה** רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לְרוּחַ אוֹ מַטִּיל לַיָּם. אָמְרוּ לוֹ: אַף הוּא נַעֲשֶׂה זֶבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם". **גמרא** תַּנְיָא: אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וְאֶת חַטַּאתְכֶם אשר

רש"י

ארבעה פנים – פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת, דוגמת חיות הקדש, דכתיב "אתי", השרויות אצלי. **שבמדור העליון** – כדכתיב "אתי", אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם. **דאחרים עשו לו** – גוים. **והא דרב יהודה דאחרים עשו לו** – צורה בטבעת שהיה מניח. **סמי עיניה דדין** – פְּחוֹת צורתו. **חשדא** – שלא יאמרו: לה הוא עובד. **חותמה** = צורתה. **ומותר לחתום בה** – כשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ. **חותמה שוקע** – אסור לחתום, דכשהוא חותם הוי חותמה בולט. ולקמן פריך: הכא נמי ניחוש לחשדא! **דשף ויתיב** – שם מקום שהיה במדינת נהרדעא. ויש אומר: יכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ומעפרה ובנאוהו שם, והיינו "דשף ויתיב בנהרדעא" – נישוף כאן ונתיישב כאן, והיינו דכתיב: "כי רצו עבדיך את אבניה" וכו'. **אנדרטא** = צלם. **והא רבן גמליאל יחיד הוה** – וניחוש לחשדא! **דפרקים** – של חוליות, ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים, וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא. **למעלה מן המים** – על אוגני הכלי. **למטה מן המים** – בשולים ובדפנות. **מבוזין** – שמשתמשין בהן במאכל ובמשתה, ואין מכובדין אלא העשויין לתכשיט. **שירין** = צמידין. **קומקמוסין** = סירות קטנות של מתכת. **משנה** וזורה לרוח – שלא יכשל בה ישראל ליהנות ממנה. **אף הוא** – אם יזרנה לרוח, גם עתה יש הנאה ממנה. **גמרא** הרי

לא אָסְרָה תּוֹרָה לעשות דוגמת שמשים שבמרום, **אֶלָּא** דווקא **בִּדְמוּת אַרְבָּעָה פָּנִים כַּהֲרֵי הֲדָדֵי** – דמות אחת מחיות הקודש שהיו בעלות ארבעה פנים בגוף אחד, והם פני שור ואדם ואריה ונשר. והטעם, לפי שלשון הפסוק 'לא תעשון אתי' (שמות כ יט) משמעו לא תעשו כשמשין השרויין אצלי, כגון חיות הקודש, אך פרצוף אחד מאותו ארבעה פנים כשהוא לבדו, כגון פרצוף אדם מותר לעשותו, וכן צורת כל שאר שמשים שבמרום כמו חמה ולבנה מותר לעשותם, וכמו שעשה רבן גמליאל.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא מֵעַתָּה פַּרְצוּף אָדָם לְחוּדֵיהּ** [–לבדו] **תִּשְׁתְּרֵי** – יהא מותר לצייר, שהרי לא נאסר אלא ציור ארבעה פנים כשהם ביחד. **אַלְמָה תַּנְיָא** –מדוע שנינו בברייתא **כָּל הַפַּרְצוּפוֹת** – צורות כדמות החיות **מוּתָּרִין** לציור, **חוּץ מִפַּרְצוּף** – צורת דמות **אָדָם.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מִפְּרָקֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׁמִיעַ לִי** – מדרשתו של רבי יהושע למדתי, שיש עוד ללמוד מהפסוק 'לא תעשון אתי', שאפשר לקרותו כך 'לא תַּעֲשׂוּן אוֹתִי', שמשמעותו, לא תעשו כדמותי כפי שאני נגלה לנביאים בדמות אדם. ונמצא לפי זה, שדמות חית הקודש בעלת ארבעה פנים יחד או דמות פנים של אדם לחוד, אסור לעשותן, **אֲבָל שְׁאָר שַׁמְּשִׁין** כולל חמה ולבנה, **שָׁרֵי** – מותר לעשותם, וכן עשה רבן גמליאל.

הגמרא מוסיפה להקשות על אביי: **וּשְׁאָר שַׁמְּשִׁין מִי שָׁרֵי** – וכי צורת שאר שמשים שאינם כחיות הקודש השרויות אצל ה' מותרים בעשייה, **וְהָתַנְיָא,** נאמר בפסוק 'לא תַּעֲשׂוּן אִתִּי', ודרשו חכמים **לא תַּעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמְּשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, כְּגוֹן אוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,** ומבואר שאף שאר משמשים שבמרום אסור לעשות כדוגמת צורתם. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** אכן משום כך צריך לומר באופן אחר, שהפסוק 'לא תעשון אתי' מלמד של**א אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא** אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת, שהם **שַׁמְּשִׁין שֶׁבַּמָּדוֹר הָעֶלְיוֹן,** אבל חמה ולבנה המשמשים במדור התחתון, אין איסור לעשות את צורתם.

מקשה הגמרא: **וְצורות שֶׁבַּמָּדוֹר הַתַּחְתּוֹן מִי שָׁרֵי** לעשות, **וְהָתַנְיָא,** נאמר בפסוק (שמות כ ד) 'לא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת', ודרשו חכמים, **'אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם' לְרַבּוֹת** איסור עשיית צורות **חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת** הנמצאים בשמים, **'מִמַּעַל' לְרַבּוֹת** איסור עשיית צורות דוגמת **מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,** ואם כן שוב קשה, איך עשה רבן גמליאל צורות לבנה. מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – מה שנאסר בברייתא הוא **לְעוֹבְדָם.**

מקשה הגמרא: **אִי לְעוֹבְדָם,** הלא **אֲפִילּוּ לִשֵּׁילְשׁוּל קָטָן** – תולעת קטנה, **נַמִּי** – גם אסור לעבוד, ואם נזכרו בדרשה רק מלאכים וחמה ולבנה, משמע שהפסוק עוסק באיסור לעשותם ולא באיסור לעובדם.

מתרצת הגמרא: **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן הדרשה מלמדת את האיסור לעובדם, וגם שלשול קטן היא מלמדת שאסור לעובדו, **וּמִפִּיפְיֵהּ דִּקְרָא נָפְקָא** – ודבר זה נלמד מסוף הפסוק האמור, **דְּתַנְיָא, 'אֲשֶׁר בָּאָרֶץ' לְרַבּוֹת יַמִּים וּנְהָרוֹת הָרִים וּגְבָעוֹת, 'מִתָּחַת' לְרַבּוֹת שֵׁילְשׁוּל קָטָן,** ובכל אלו הלימוד הוא שאסור לעובדם.

מקשה הגמרא: **וַעֲשִׂיָּיה גְּרִידְתָּא** [–לבדה] מבלי לעובדם, **מִי שָׁרֵי, וְהָתַנְיָא,** נאמר בפסוק 'לא תַּעֲשׂוּן אִתִּי', ודרשו חכמים **לא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמְּשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, כְּגוֹן חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת,** ואם כן מפורש בברייתא שאסור לעשות צורת חמה ולבנה, ואיך עשה אותן רבן גמליאל. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי** [–שונה] **רַבָּן גַּמְלִיאֵל, דַּאֲחֵרִים** – שעובדי כוכבים **עָשׂוּ לוֹ** את צורות הלבנה.

שואלת הגמרא: **וְהָא** – הרי מצינו גבי **רַב יְהוּדָה, דַּאֲחֵרִים עָשׂוּ לוֹ** – צרו לו על הטבעת שהיה לובש, צורת אדם מיוחדת כדי שיוכל לחתום באמצעותה, **וְאָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁינְנָא** – שנון, **סַמֵּי עֵינֶיהָ דְּדִין** – סמא עיניו של זה, כלומר השחת את צורתו, כדי שלא יאמרו שאתה צרת את הצורה הזאת. ואף רבן גמליאל היה צריך לחשוש שיחשדוהו שהוא צייר את הלבנה. משיבה הגמרא: **הָתָם** – שם במעשה של רב יהודה, מדובר **בְּחוֹתְמוֹ כּוֹלֵט** – שהגוי צר לו בטבעת צורה בולטת, **וּמִשּׁוּם חַשְׁדָּא** – ושמואל אמר לו להשחית את הצורה, לא מחשש שיחשדוהו שצר את הצורה בעצמו, אלא כדי שלא יחשדוהו שהוא עובד לה. והיכן מצינו שחששו כן בטבעת שחותמה בולט, **דְּתַנְיָא, טַבַּעַת שֶׁצּוּרַת חוֹתְמָהּ כּוֹלֵט, אָסוּר לְהַנִּיחָהּ** על אצבעו, או במקום מגולה אחר, שלא יחשדוהו שהוא עובד לה, **וּמוּתָּר לַחְתּוֹם בָּהּ,** כיון שחתימה בחותם בולט גורמת בשעוה צורה שוקעת שאין איסור לעשותה. אבל טבעת שצורת **חוֹתְמָהּ שׁוֹקֵעַ, מוּתָּר לְהַנִּיחָהּ** על אצבעו או במקום מגולה, כיון שאין עובדים אותה כך, **וְאָסוּר לַחְתּוֹם בָּהּ,** משום שחותם שקוע יוצר צורה בולטת בשעוה.

מקשה הגמרא: **וּמִי חָיְישִׁינַן לְחַשְׁדָּא** – וכי יש לחוש שיחשדו אדם מישראל שעובד לצורה, **וְהָא בֵּי כְּנִישְׁתָּא** – והלא בית כנסת **דְּהִיה** במקום הנקרא **'שָׁף וְיָתִיב' בְּנְהַרְדְּעָא** – במדינת נהרדעא, **דְּאוֹקְמֵי בֵּיהּ אַנְדְּרֶטָא** – שהגוים העמידו שם צלם, **וַהֲווּ עָיְילִי בֵּיהּ** – ונכנסו שם **אֲבוּהַּ דִּשְׁמוּאֵל וְלֵוִי, וּמְצַלּוּ בְּגַוֵּיהּ** – והתפללו בתוכו, **וְלֹא חָיְישִׁי לְחַשְׁדָּא** – ולא חששו לחשד שמתפללים לצלם.

מתרצת הגמרא: בית הכנסת שנכנסים בו **רַבִּים שָׁאנִי,** לפי שאין חושדים את הרבים שמתפללים לצלם. שואלת הגמרא: **וְהָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּיָחִיד הֲוָה,** ושוב היה שייך אצלו חשד. משיבה הגמרא: **כֵּיוָן דְּנָשֵׂיא הוּא שְׁכִיחִי רַבִּים גַּבֵּיהּ** – מצויים רבים אצלו ובמקום רבים אין חשד, כמבואר לעיל.

תירוץ אחר: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תיישב זאת כך, צורת הלבנה של רבן גמליאל **דִּפְרָקִים הֲוָאי** – היתה עשויה מכמה חלקים, וכשהיה צריך לבדוק את העדים היה מחבר את החלקים, וכשגמר היה חוזר ומפרקה, באופן שאנשים לא ראו את הצורות הללו, ולא היה מקום לחשד.

הגמרא חוזרת לתרץ באופן אחר איך עשה רבן גמליאל צורת לבנה, הלא נאמר 'לא תעשון אתי': **וְאִיבָּעֵית אֵימָא,** אכן רבן גמליאל עשה בעצמו את צורת הלבנה, ואין בזה איסור עשיית שמשים שבמרום, משום **שלְהַתְלַמֵּד** [–לצורך לימוד] **שָׁאנִי** – שונה הדין ומותר. **דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק (דברים יח ט) **'לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת** כְּתוֹעֵבַת הַגּוֹיִם הָהֵם', ודרשו חכמים, שהתורה הקפידה דווקא שלא ללמוד מהגוים עשיית צורות כדי לעבוד אותם כתועבות הגוים, **אֲבָל** תלמד מהם לעשות צורות אלו, אם **אַתָּה לָמֵד** מהצורות, **לְהָבִין** דברי התורה, **וּלְהוֹרוֹת** הלכות, כגון קידוש החודש.

שנינו במשנה: **רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'** הצורות שעל הכלים המכובדין, הכלים אסורין, וצורות שעל הכלים המבוזין, הכלים מותרין.

מבררת הגמרא: **אֵיזוּ הֵן מְכוּבָּדִין, וְאֵיזוּ הֵן מְבוּזִין.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב,** צורות שעל כלים **מְכוּבָּדִין,** היינו צורות המצוירות בכלי **לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם** שמתבשלים בו, כלומר באוגני הכלי, וצורות שעל כלים **מְבוּזִין** היינו שמצוירות **לְמַטָּה מִן הַמַּיִם,** כלומר בשולי הכלים או על דפנותיהם. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵלּוּ וָאֵלּוּ מְבוּזִין הֵן,** כיון שהם כלי אוכל, **אֶלָּא אֵלּוּ הֵן** צורות שעל כלים **מְכוּבָּדִין,** צורות **שֶׁעַל הַשֵּׁירִין** – צמידים, **וְעַל הַנְּזָמִים וְעַל הַטַּבָּעוֹת,** כיון שהם כלי תכשיט.

הגמרא מביאה ראיה לדברי שמואל: **תַּנְיָא** בברייתא **כְּוָתֵיהּ** [–כדעתו] **דִּשְׁמוּאֵל, הַמְכוּבָּדִין,** הם צורות **שֶׁעַל הַשֵּׁירִין וְעַל הַנְּזָמִים וְעַל הַטַּבָּעוֹת,** והמבוזין, הם הצורות **שֶׁעַל הַיּוֹרוֹת** – הסירים **וְעַל הַקּוּמְקְמָסִין** – סירים קטנים של מתכת, **וְעַל מְחַמֵּי חַמִּים** – כלים שמחממים בהם מים, וכן צורות **שֶׁעַל הַסַּדִּינִין וְעַל הַמִּטְפָּחוֹת** – מגבות.

משנה

במשנה הקודמת נאמר שכלים שיש עליהם צורות של חמה ולבנה ודרקון יש להוליכם לים המלח, ובענין זה משנתינו מביאה דעה נוספת: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** המוצא כלים אלו שמן הסתם עבדו להם, **שׁוֹחֵק** אותם, **וְזוֹרֶה** את העפרורית **לְרוּחַ אוֹ מַטִּיל לַיָּם,** שבאופן זה לא יכשל אדם בהנאה מהם. **אָמְרוּ** לו חכמים, כשהוא זורה את העפרורית לרוח, **אַף הוּא נַעֲשָׂה וֶכֶל** ויורד לאחת השדות ויהנה אדם מהם, והרי הם אסורים בהנאה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יג יח) **'לֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם',** ועל כן מחויב להשליכם לים המלח.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דעת רבי יוסי: **תַּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹסֵי לחכמים, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** בחטא העגל (דברים ט כא) **'וְאֶת חַטַּאתְכֶם**

אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרוֹף אוֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֶכּוֹת אוֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִיךְ אֶת עֲפָרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן הָהָר, למדנו שמשה שרף את העגל וכיתת אותו עד שנעשה עפר דק, והשליך אותו, ולא חשש שמא יעשה זבל ויהנה אדם ממנו.

(אמר) [אָמְרוּ] לוֹ חכמים, וכי **מִשֶּׁם יש רְאִיָּה** לשיטתך, **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** במקום אחר (שמות לב כ), **'וַיִּזֶר** [משה זרה את העפר] **עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקֵ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**, ומאחר והעפר פוזר על פני המים, לא היה חשש שיעשה זבל ויהנה ממנו אדם. והטעם שלא זרקו משה למים כשהוא שלם, **לֹא נִתְכַּוֵּין** משה **אֶלָּא לְכוֹדְקָן כְּסוֹטוֹת**, שכשם שבשתיית המים המאררים נבדקת הסוטה אם היא נטמאה, כך על ידי שתיית המים עם עפר העגל שפוזר עליהם, נבדקו בני ישראל אם חטאו בעגל, וזאת כדי שלא יאמרו שמתו ללא עון.

רבי יוסי מביא ראיה נוספת לשיטתו: **אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹסֵי, וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** בענין המלך אסא, שהסיר את כל הגילולים שעשו אבותיו (דה"י ב' טו טז) **'וְגַם (את) מַעֲכָה (אמו) [אֵם אָסָא הַמֶּלֶךְ] הֲסִירָהּ מִגְּבִירָה** [–הסיר אותה מהיות גבירה, על ידי שסילקה מהמלכות] **אֲשֶׁר עָשְׂתָה (מפלצתה) [לְאֲשֵׁרָה מִפְלֶצֶת] וגו' וַיְדֵךְ וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן'**. למדנו שאסא שחק את העבודה זרה, והשליך הטפר לעמק קדרון, ולא חשש שיעשה זבל ויהנה אדם ממנו. **(אמר) [אָמְרוּ] לוֹ** חכמים וכי **מִשֶּׁם** יש **רְאִיָּה** לשיטתך, הלא **נַחַל קִדְרוֹן** אדמתו גרועה **וְאֵינוֹ מְגַדֵּל צְמָחִין**, ונמצא שלא היה חשש שיהנה אדם מהזבל.

מקשה הגמרא: **וְכִי** נחל קדרון **לֹא** מגדל צמחים, **וְהָתַנְיָא, אֵלּוּ** – הדמים של הקרבנות שנזרקו על קרנות המזבח החיצון, **וְאֵלּוּ** – והדמים של החטאות הפנימיות [–שנזרק דמן על הפרוכת ועל מזבח הזהב] ששיירי דמן נשפכו ליסוד של המזבח החיצון, **מִתְעָרְבִין** זה בזה **בָּאַמָּה** – בצינור שהיה בעזרה, **וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן, וְנִמְכָּרִין לַגַּנָּנִין לְזֶבֶל** של שדותיהם, **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן** – ועוברים על איסור מעילה אם נהנו מהדמים הללו בלי לקנותם בכסף. מוכח אם כן שבנחל קדרון יש שדות וצמחים, וחוזרת הראיה לדברי רבי יוסי שאין לחוש להנאה מזבל של עבודה זרה.

מתרצת הגמרא: נחל קדרון **מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת יֵשׁ בּוֹ, יֵשׁ מָקוֹם שֶׁמְּגַדֵּל צְמָחִין וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁאֵין מְגַדֵּל צְמָחִין**, והמלך אסא השליך את העפר של העבודה זרה במקום שאינו מגדל צמחים.

הגמרא מבארת את הפסוק המובא בברייתא, המתאר את העבודה זרה שעשתה אמו של אסא המלך. בפסוק נאמר שמעכה עשתה לאשרה מפלצת. מבררת הגמרא: **מַאי** – מה פירוש **מִפְלֶצֶתָהּ, אָמַר רַב יְהוּדָה, דַּהֲוָה מַפְלִיא לֵיצָנוּתָא** – מילה זו מורכבת משתי מילים, 'פלא' ו'ליצנות', כלומר עשתה מעשה שהוא ליצנות מופלאה, **כְּדְתָנֵי** [–כפי ששנה] **רַב יוֹסֵף** בברייתא, **כְּמִין זִכְרוּת עֲשָׂתָה לָהּ** – לאשירה, **וְהָיְתָה נִבְעֶלֶת לוֹ בְּכָל יוֹם.**

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יוסי וחכמים, ומביאה ראיות נוספות שדנו בהם רבי יוסי וחכמים: **אָמַר לָהֶן רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** במלך חזקיה שביער את כל העבודה זרה שהיתה בימיו (מלכים ב' יח ד) **'וְכִתַּת נְחַשׁ נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה'**, שנחש הנחושת הפך להיות עבודה זרה לכל דבר ולכן כיתת וביער גם אותו מהעולם. ומן הסתם אחר שכיתת אותו, זרה אותו לרוח, ומוכח שאין לחוש שיעשה זבל ויהנה אדם ממנו.

אָמְרוּ לוֹ חכמים, וכי **מִשֶּׁם רְאִיָּה, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** בענין נחש הנחושת (במדבר כא ח) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף, ו'לְךָ'**, היינו **מִשֶּׁלְּךָ**, ומאחר שהיה ממונו של משה, לא היה בכוחם של אלה שהקטירו לו, לעשותו לעבודה זרה, הואיל **וְאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְהָתָם בְּדֵין הוּא** – ושם הדין נותן דְּגֵם **כְּתוּתֵי** [–לכותתו] **לֹא הָוֶה צָרִיךְ** חזקיה, שהרי לא הפך לעבודה זרה, **אֶלָּא כֵּיוָן דַּחֲזָא דְּקָא טָעוּ יִשְׂרָאֵל כַּתְרֵיהּ** – כיון שראה שישראל טועים אחריו ומקטרים לו, **עָמַד וְכִיתְּתוּ.**

אָמַר לָהֶם רבי יוסי לחכמים, **וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** במלחמת דוד בפלשתים, כאשר דוד הכה אותם בבעל פרצים (שמואל ב' ה כא) **'וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת עֲצַבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו'**, שהפלשתים במנוסתם עזבו את האלילים שלהם, ודוד ואנשיו כתשו אותם ופזרום לכל רוח. הרי שהם לא חששו שיעשה זבל ויהנו ממנו, וכשיטת רבי יוסי.

שואלת הגמרא: **וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד' לִישְׁנָא דְּזִרְיֵי הוּא** – מנין אתה למד ש'וישאם דוד' פירושו שפיזרם לכל רוח. משיבה הגמרא: **כְּדְמַתְרְגֵּם רַב יוֹסֵף** את הפסוק שנאמר בנבואות הנחמה (ישעיה מא טז) **'תְּזָרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם', וּמְתַרְגְּמִינַן** – ותרגומו הוא, **תְּזָרֵינוּן** – תפזר אותם [–את אויבי ישראל] **וְרוּחַ תְּטַלְטְלִינוּן** – והרוח תטלטל אותם לכל עבר.

אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יוסי, **מִשָּׁם רְאִיָּה, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** במקום אחר (דה"י א' יד יב) **'וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאמֶר דָּוִד וַיִּשְׂרְפוּ בָאֵשׁ', וּמִדִּילֵא כְּתִיב** בספר שמואל **'וַיִּשְׂרְפֵם וַיִּשָּׂאֵם'** אלא רק 'וישאם', **שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח מזה ש'**וַיִּשָּׂאֵם**' הכוונה שלקחם **מַמָּשׁ** ליהנות מהם.

מקשה הגמרא: **מִכָּל מָקוֹם קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי** – סותרים הפסוקים זה את זה, שהרי בספר שמואל נאמר שנהנו מעצבי פלשתים, ואילו בספר דברי הימים נאמר שדוד הורה לשרפם, משמע שאסור היה ליהנות מהם. מתרצת הגמרא: יש לתרץ את הפסוקים **כְּדְרַב הוּנָא.**

דְּרַב הוּנָא רָמֵי – הקשה, **כְּתִיב 'וַיֹּאמֶר דָּוִד וַיִּשְׂרְפוּ בָאֵשׁ'**, משמע שהיה אסור ליהנות מהם, **וּכְתִיב** בפסוק אחר **'וַיִּשָּׂאֵם'**, שדוד ואנשיו לקחום ונהנו מהם. ותירץ, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** כשאמר לשורפם, היה זה **קוֹדֶם שֶׁבָּא אִיתַּי הַגִּיתִּי** וביטלם, שהיה עובד כוכבים ויכול היה לבטל את העבודה זרה. ואילו **כָּאן** שנאמר שלקחום ונהנו מהם, היה זה **לְאַחַר שֶׁבָּא אִיתַּי הַגִּיתִּי** וביטלם.

הגמרא מביאה ראיה שאיתי הגיתי היה מבטל עבודה זרה עבור דוד: **דִּכְתִיב** במלחמת דוד ברבת בני עמון (שמואל ב' יב ל) **'וַיִּקַּח אֶת עֲטֶרֶת מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה, וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד'**, העטרה היתה לנוי על ראש העבודה זרה שלהם ששמה 'מלכם', ואף על פי כן נתנה דוד על ראשו. **וּמִי שָׁרֵי** – ואיך היה דבר זה מותר, הלא **אִיסּוּרֵי הֲנָאָה נִינְהוּ. אָמַר רַב נַחְמָן, אִיתַּי הַגִּיתִּי בָּא וּבִיטְּלָהּ,** ולכן יכול היה דוד ליהנות ממנה.

שואלת הגמרא: נאמר **שֶׁמִּשְׁקָלָהּ** של העטרה היה **כִּכַּר זָהָב** – שזה משקל רב מאד, **הֵיכִי מָצֵי מַנַּח לָהּ** – כיצד יכול היה דוד להניחה על ראשו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, רְאוּיָה** היתה **לָנוּחַ עַל רֹאשׁ דָּוִד,** אולם למעשה לא הניחה על ראשו.

הגמרא מביאה תשובות נוספות: **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת הָיְתָה בָּהּ** – בתוך העטרה **דַּהֲוַת דָּרָא לָהּ** – שהיתה גורמת לעטרה העשויה ממתכת להתרומם באויר. **רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, אֶבֶן יְקָרָה הָיְתָה בָּהּ שֶׁשָּׁוָה כִּכַּר זָהָב,** ולא שהיה משקלה ככר זהב.

הגמרא דורשת פסוק בספר תהלים העוסק בענין העטרה שלבש דוד: נאמר בפסוק (תהלים קיט נו) **'זֹאת הָיְתָה לִּי כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי'**. שואלת הגמרא: **מַאי קָאָמַר** דוד בפסוק זה. משיבה הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** דוד, **בִּשְׂכַר שֶׁפִּקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי, זֹאת הָיְתָה לִּי לְעֵדוּת** – העטרה הזאת היתה לי לעדות שאני ראוי למלוכה. **מַאי** [–כיצד היתה] **עֵדוּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שֶׁהָיָה** דוד **מַנִּיחָהּ** על ראשו **בְּמָקוֹם** הנחת **תְּפִילִין, וְהוֹלְמָתוּ** – והיתה מתאימה ומכוונת למידת ראשו. שואלת הגמרא: איך הניחה במקום תפילין, **וְהָא כְּעֵי אַנּוּחֵי תְּפִילִין** – והלא הוצרך להניח תפילין. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, מָקוֹם יֵשׁ בָּרֹאשׁ שֶׁרָאוּי לְהַנִּיחַ בּוֹ שְׁתֵּי בָתִּים של תְּפִילִין,** והעטרה והתפילין היו מונחים שם זה לצד זה.

הגמרא מביאה פסוקים נוספים העוסקים בענין עדות העטרה: נאמר בענין הכתרת יואש בן אחזיהו למלך (דה"י ב' כג יא) **'וַיּוֹצִיאוּ אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ** [–יואש] **וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת הַנֵּזֶר וְאֶת הָעֵדוּת'**. מבארת הגמרא: **'נֵזֶר', זוֹ כְּלִילָא** – עטרה. **'ואת הָעֵדוּת', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** נזר זה **עֵדוּת הוּא לְבֵית דָּוִד** שהמלך שהניח אותה הוא מצאצאי דוד המלך, כיון **שֶׁכָּל הָרְאוּי לַמַּלְכוּת** העטרה **הוֹלְמָתוּ** – מונחת יפה על ראשו, **וְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַמַּלְכוּת, אֵין** היא **הוֹלְמָתוּ.**

עוד נאמר (מלכים א' א ד) **'וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלוֹךְ', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁמִּתְנַשֵּׂא** ומתרברב **לְהוֹלְמוֹ** – שהעטרה תהלום אותו, **וְלֹא** היתה העטרה **הוֹלַמְתּוֹ.**

הגמרא מבארת את המשך הפסוק: נאמר שם **'וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו'**. ממה שנאמר 'ויעש לו', משמע שהיה לו בהם ענין מיוחד שלא היה באחרים. מבארת הגמרא: **מַאי רְבוּתֵיהּ** – מה היה המיוחד בהם, **תָּנָא** בברייתא, **כּוּלָּם** היו **נְטוּלֵי טְחוֹל,** כדי שהטחול לא יכביד עליהם ויוכלו לרוץ מהר, **וַחֲקוּקֵי כַּפּוֹת הָרַגְלַיִם הָיוּ** – וחקקו את בשר כפות רגליהם, ונשארה שם רק עצם בלי בשר, כדי שיוכלו לרוץ על גבי קוצים וברקנים.

אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת עֲפָרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן הָהָר"! אָמַר לוֹ: מִשֶּׁם רְאָיָה? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַיֵּרֶד עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", לֹא נִתְכַּוֵּין אֶלָּא לְבוֹדְקָן כְּסוֹטוֹת. אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְגַם אֶת מַעֲכָה אִמּוֹ הֱסִירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה מִפְּלֶצֶת וגו' וַיֵּרֶד וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן"! אָמַר לוֹ: מִשֶּׁם רְאָיָה? נַחַל קִדְרוֹן אֵינוֹ מְגַדֵּל צְמָחִין. וְלָא? וְהָתַנְיָא: אֵלּוּ וְאֵלּוּ מִתְעָרְבִין בָּאַמָּה וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן, וְנִמְכָּרִין לַגַּנָּנִין לְזֶבֶל, וּמוֹעֲלִין בָּהֶן! - מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת יֵשׁ בּוֹ, יֵשׁ מָקוֹם מְגַדֵּל צְמָחִין, וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁאֵין מְגַדֵּל צְמָחִין. מַאי "מִפְּלֶצֶתָה"? אָמַר רַב יְהוּדָה: דַּהֲוָה מַפְּלִיא לֵיצָנוּתָא, כִּדְתָנֵי רַב יוֹסֵף: כְּמִין זִכְרוּת עֲשִׂתָה לָהּ, וְהָיְתָה נִבְעֶלֶת לוֹ בְּכָל יוֹם. אָמַר לָהֶן רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וְכִתַּת נְחַשׁ נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה"! אָמְרוּ לוֹ: מִשֶּׁם רְאָיָה? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף", "לְךָ" - מִשֶּׁלְּךָ, וְאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; וְהָתָם בְּדִין הוּא דְּכִתּוּתֵי לָא הֲוָה צָרִיךְ, אֶלָּא כֵּיוָן דַּחֲזָא דְּקָא טָעוּ יִשְׂרָאֵל בַּתְּרֵיהּ, עָמַד וְכִיתְּתוֹ. אָמַר לָהֶם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת עַצְּבֵיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו"! וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד" לִישָׁנָא דְּזַרְוֵיי הוּא? כִּדְמְתַרְגֵּם רַב יוֹסֵף: "תְּזֵרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם", וּמְתַרְגְּמִינַן: תִּזְרִינוּן וְרוּחַ תִּטַלְטְלִינוּן. אָמְרוּ לוֹ: מִשֶּׁם רְאָיָה? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַיִּשְׂרְפוּ בָּאֵשׁ"; וּמִדְּלָא כְּתִיב "וַיִּשְׂרְפֵם וַיִּשָּׂאֵם", שְׁמַע מִינָּהּ וַיִּשָּׂאֵם מַמָּשׁ. מִכָּל מָקוֹם קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי! - כִּדְרַב הוּנָא, דְּרַב הוּנָא רָמֵי, כְּתִיב: "וַיֹּאמֶר דָּוִד וַיִּשְׂרְפוּ בָּאֵשׁ", וּכְתִיב: "וַיִּשָּׂאֵם"! לָא קַשְׁיָא: כָּאן קוֹדֶם שֶׁבָּא אִיתַּי הַגִּיתִּי, כָּאן לְאַחַר שֶׁבָּא אִיתַּי הַגִּיתִּי. דִּכְתִיב: "וַיִּקַּח אֶת עֲטֶרֶת מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב", וּמִי יָדְעִי? אִיסּוּרֵי הֲנָאָה נִינְהוּ! אָמַר רַב נַחְמָן: אִיתַּי הַגִּיתִּי בָּא וּבִיטְּלָהּ. "מִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב", הֵיכִי מָצֵי מַנַּח לָהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: רְאוּיָה לָנוּחַ עַל רֹאשׁ דָּוִד. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת הָיְתָה בָּהּ דַּהֲוָת דָּרָא לָהּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: אֶבֶן יְקָרָה הָיְתָה בָּהּ שֶׁשָּׁוָה כִּכַּר זָהָב. "זֹאת הָיְתָה לִי כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי", מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: בִּשְׂכַר שֶׁפִּקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי - זֹאת הָיְתָה לִי לְעֵדוּת. מַאי עֵדוּתָהּ? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שֶׁהָיָה מַנִּיחָהּ בִּמְקוֹם תְּפִילִין וְהוֹלַמְתּוֹ. וְהָא בָּעֵי אַנּוּחֵי תְּפִילִין! אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: מָקוֹם יֵשׁ בָּרֹאשׁ שֶׁרָאוּי לְהַנִּיחַ בּוֹ שְׁתֵּי תְּפִילִין. "וַיּוֹצִיאוּ אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת הַנֵּזֶר וְאֶת הָעֵדוּת", "נֵזֶר" - זוֹ כְּלִילָא, "עֵדוּת" - אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב: עֵדוּת הוּא לְבֵית דָּוִד, שֶׁכָּל הָרָאוּי לְמַלְכוּת הוֹלַמְתּוֹ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַלְכוּת אֵין הוֹלַמְתּוֹ. "וַאֲדֹנִיָּה בֶּן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ" - אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁמִּתְנַשֵּׂא לְהוֹלְמוֹ וְלֹא הוֹלַמְתּוֹ. "וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו" - מַאי רְבוּתֵיהוּ? תָּנָא: כּוּלָּם נְטוּלֵי טְחוֹל וַחֲקוּקֵי כַּפּוֹת הָרַגְלַיִם הָיוּ.

משנה

הרי הוא אומר ויזר על פני המים – דליכא למיחש לזבל. והאי דלא השליכו לים שלם – לא נתכוין אלא לבדקן כסוטות, שהמים בודקין אותם שחטאו והורגים אותם, כדאמרינן התם (יומא סו, ב): זיבח וקיטר – בסייף, גיפף ונישך – באסכרה, שמח בלבו – בהדרוקן. **הסירה מגבירה** – השפילה ממלכות. **מפלצת** – לקמן מפרש. **וידק וישרף בנחל קדרון** – ולא חייש לזבל. מ"וידק" קא מותיב. **ואת חטאתכם וגו'** – מ"ואכות אותו טחון" קא מותיב, אבל מ"ואשרוף" לאו תיובתא היא, דכל כמה דלא שחיק ליה מחובר בהדדי ואינו נעשה זבל. **אלו ואלו** – דמים החיצונים ודמים הפנימיים, ששיריהן נשפכין על יסוד מזבח החיצון והן יורדין מן היסוד לרצפה. **ומתערבין באמה** – סילון של מים שהיה בעזרה. **ומועלין בהם** – לאו קרבן מעילה קאמר, דאין מעילה בדם קדשים כדאמרינן בפרק "הוציאו לו", אלא אסור ליהנות מהן אלא בדמים. **לגננים** – לזבל גנותיהן. **מקומות מקומות יש בו** – ויש מגדל ויש שאינו מגדל. **מפליא ליצנותא** – ליצנות מופלא, כדתני רב יוסף. **וכתת נחש הנחושת** – "כי בימים ההמה בית ישראל מקטרין לו", אלמא עבודה זרה הוה, וכתיב "וכתת". **ואין אדם אוסר** – אותן שהקטירו לו לא היו יכולין לאסרו, שאין בהן כח להקצותו לעבודה זרה. **דכתותי נמי לא צריך** – דמותר ליהנות ממנו. **עמד וכיתתו** – לפרסומי מילתא. **דזרויי** – לשון "זורה לרוח". **כדמתרגם** – "תזרם" – תזרינון, "ורוח תשאם" – ורוחא תטלטלינון, אלמא "וישאם" לשון זירוי וטלטול. **אמרו לו הרי הוא אומר** – בדברי הימים: "ויאמר דוד וישרפו", ומדלא כתב בחד קרא "וישרפם וישאם" שמע מינה לאו תרוייהו כדקאמרת, ששרפם ואחר כך זורה לרוח. **אלא וישאם ממש** – נטלם עמו ונהנה מהם, ומתחלה אמר לעבדיו לשרפן כדמפרש ואזיל. מ"וישרפו" לא מצי לאותבינהו לרבנן, דכל זמן שאין נדוקין על ידי כתישה אינו נעשה זבל. **קשו קראי אהדדי** – "וישרפו" משמע אסור בהנאה, "וישאם" משמע נהנה מהם. **קודם שבא איתי** – וביטלה, אמר דוד לשרפם. **ובא איתי וביטלה** – והדר "וישאם דוד". איתי הגתי גוי היה. **עטרת מלכם** – בבני עמון קאי, ועבודה זרה שלהם "מלכם" שמה, על שם מלוכה, כדכתיב (מלכים א יא): "ולמולך שקוץ בני עמון", והאי "עטרת מלכם" בעבודה זרה קאמר. **היכי מצי מנח לה** – והלא כבד ששים מנה הוה, ומאד היא כבידה, וקרא כתיב "ותהי על ראש דוד"! **אמר רב יהודה** – האי "ותהי על ראש דוד" – לאו דמנח לה, אלא הכי קאמר: חשובה וראויה לדוד, שעשוי למדת ראשו והולמתו, כדלקמן. **אבן שואבת** – דרך אותה האבן להגביה המתכת ולתלותה באויר. **דהות דריא לה** – שהיתה נושאת לעטרה ומגביהתה. **ששוה ככר זהב** – והיינו "משקלה כבר זהב" – שקולה היא ככבר זהב. **זאת היתה לי** – עדות, עטרה זו מעידה עלי שאני הגון למלכות. **הולמתו** – ויושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו. **מקום תפילין** – חריץ שבראשו למעלה מן הפדחת, מקום שמוחו של תינוק רופס. **מקום יש בראשו דראוי להניח שם שני תפילין** – שרחב החריץ מקום כרך שני רצועות, והיא היתה נוחה בחצי רחבו. **ויוציאו את בן המלך** – ביואש כתיב, בבן אמציה שהחביאה אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה, וכשגדל הוציאוהו ונתנו עליו הנזר לעדות שהוא מורע המלוכה. **אמר רב יהודה שביקש להולמו** – ואף על גב דאמר רב יהודה לעיל: ראויה היתה לנוח אבל אנוחי לא מנח לה, מיהו חדא שעתא בדקי ליה בגויה אם הגון הוא למלכות. **רבותייהו** – דהנך חמשים איש. **דכתיב ויעש לו** – דמשמע שהיו משונים. **נטולי טחול** – הטחול מכביד. **וחקוקי כפות הרגלים** – נטל הבשר מן העצם ולא היו מרגישים בקוצים ובברקנים.

משנה

תוספות

נחל קדרון אינו מגדל צמחים – משמע: אבל בשאר מקומות שחיקת כלי מתכות מגדל צמחים. וקשה: דבפרק "בסוי הדם" (חולין פח, ב) קאמר: אין מכסין בשחיקת כלי מתכות לפי שאינו מגדל צמחים! ויש לומר: דלחודיה ודאי אינו מצמיח, אבל בשהוא מזבל בקרקע המגדל צמחים הוא גורם ומסייע להצמיח. אי נמי, כשנשרף כמו עגל מגדל צמחים, והתם איירי בלא שריפה. **מקומות** יש בו – היה יכול לתרץ שהגננים היו ממקום אחר. **מפליא** ליצנות – פירש הקונטרס: ליצנות מופלא. ובבראשית רבה סוף פרשת תולדות יצחק: "מה את מפליא ביי", כלומר, למה אתה מלעיג עלי. וכן פירש בערוך (ערך פלא). **והלא** כבר נאמר וכתת וכו' – ומסתמא לא השליכו לים המלח, דכיון שבא לספר המעשה, אם השליכו לים היה לו לומר, כמו שמפרש והולך ביעור הנחל קדרון. ואף על גב שאינו מפרש זורה לרוח – זה אין צריך, כי אחר שהיה נשחק ממילא היה נזרק. ואם תאמר: לרבנן בסמוך דמייתי מ"וישרפו באש", מאי קושיא היא לרבי יוסי, כיון שלא הזכיר להשליכו לים? ויש לומר: דהתם לא בא לספר במעשה ביעור עבודה זרה, אלא בא לומר שעזבו עצביהם.

כאן קודם שבא איתי הגיתי – תימה: למה לא לקח גוי לבטל בעל כרחו כרבי אלעזר הקפר? ועוד, לאביי דמשני לעיל בשפחתה, אבל בשבורה אפילו ישראל מבטל עבודה זרה של גוי, למה לא שברוה? ויש לומר: דיש חילוק בין עבודה זרה של עץ לשל מתכת. וכן יש תירוצים בירושלמי: כאן בשל עץ כאן בשל מתכת.

אבן שואבת היה בה – וכשהיה יושב על בסא מלכותו מניחה. ואבן שואבת שקועה למעלה. ולא היתה האבן שואבת חקוקה בנזר. **שהיה** מניחה במקום תפילין והולמתו – פירוש: וזה נס גדול, ששם אין הראש עגול, והיא היתה עגולה ממש ואף על פי כן היתה מכוונתו ומיושבת בראשו.

תנא

תוספות

תנא כשיצא אמר לו אין משיבין במרחץ – פירש רבינו שמואל בן מאיר: כשיצא אמר לו: לפי שאין משיבין במרחץ לא הייתי יכול להשיבך עד עכשיו שיצאתי. ובהכי ניחא דלא תקשי מתניתין. ויש ספרים דגרסי בברייתא: וכשיצא אמר לו אין משיבין וכו', משמע דכשיצא לא השיבו אלא: אין משיבין. וקשה להרב רבינו אלחנן, דבמתניתין קתני: וכשיצא השיבו! ואומר רבינו יצחק: דשלשה בתים יש במרחץ, כמו שמפרש בפרק קמא דשבת (י, א): פנימי – אין שם שאילת שלום, אמצעי – יש בו שאילת שלום ואין שם דברי תורה, חיצון – מותר אף בדברי תורה. והוא שאלו בבית הפנימי ושם לא השיבו כלום, וכשיצא מבית הפנימי לאמצעי השיבו: אין משיבין במרחץ. ומשום דרכי שלום השיבו כך, מפני איבת אותו הגמון, דהוי כמו שאילת שלום. וכשיצא לבית החיצון השיבו תשובות ממשנתנו, שאף דברי תורה מותרים שם. **תשובה** גנובה – פירש הקונטרס: דחהו בקש. מיהו אין לפרש כן לדברי אביי ולרבה בר עולא, שאומרים שאפילו לא היה כדברי רבן גמליאל לא היה אסור. לכן נראה לפרש: גנובה – כלומר עלובה ומכוסה ממנו, "ותגנוב את לבבי" מתרגמינן: וכסיאת מיני (בראשית לא). **והאמר** רבא פעור יוכיח – לכאורה משמע דרבא אמר למילתיה בדוכתא אחריתי. ולא נתפרש היכא.

נהנין ממנה שלא בטובה – פירש רש"י כאן: שאין להחזיק טובה לכומרים בכך, בטובה – שצריך להחזיק טובה. אבל לקמן פרק "רבי ישמעאל" (נא, ב) פירש הקונטרס: בטובה – בשכר, וכן פירש רבינו חננאל. ולא נהירא לרבינו תם, דלשון "בטובה" לא משמע הכי, ואדרבה, "בשכר" ו"שלא בשכר" מיבעי ליה. ועוד, דאי בשכר אסור ומטעם שמרויח לעבודה זרה, תקשי מהכא למאן דאמר לעיל בפרק קמא (יג, א): מדנה מותר. ועוד, דאמרינן לקמן פרק "רבי ישמעאל" (נא, ב): דאיכא לאחרים חלק בהדה – אפילו בטובת הכומרים שריא. ואי מיירי בשכר, כי איכא לאחרים חלק בהדה נמי מאי הוי? הא מרויח לעבודה זרה! לכן נראה לרבינו תם כמו שפירש רש"י כאן. ועוד נראה לרבינו תם, דמה שאנו אופין עתה בתנור של כומרים וטוחנין בריחיים של מים שלהם – ודאי ליכא למיחש. דלא מיבעיא בשכר דשרי, דאין אנו מחזיקין להם טובה, אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר, כיון שאין התנור והריחיים בבית העבודה זרה עצמו, כמו הכא מרחץ של אפרודיטי. ולא דמי לירידי של גוים דאסרנא לעיל פרק קמא (יג, א) אליבא דרבי יוחנן דאמר: נהנה אסור מהנה לא כל שכן, דהתם עושין מן המכס צרכי עבודה זרה, אבל הכא אין עושין אלא הנאת הכומרים. והכי נמי אמרינן בסוף "סורר ומורה" (סנהדרין עד, ב): אנן קאוקי ואמונקי היכי יהבינן? אלא הנאת עצמן שאני. וגרס לקמן פרק "רבי ישמעאל" בירושלמי: חלילין של עבודה זרה אסור לספוד בהן, ואם היו מעלין שכר למדינה אף על גב שהן עושין לצורך עבודה זרה מותר לספוד בהן. חנויות של עבודה זרה אסור לשכור מהם, ואם היו מעלין שכר למדינה אף על גב שהן לצורך עבודה זרה מותר. גנאין של עבודה זרה אסור ליתן להם, אם היו מעלין שכר למדינה אף על גב שהיא לצורך עבודה זרה מותר. **וכי** נעשה מרחץ נוי לעבודה זרה מאי הוי – וקשה: דהא לקמן (נא, ב) אמרינן דנוי ותכשיטי עבודה זרה אסורין! ועוד, כי משני: נוי מיהא איבא, פירש רש"י: ואם היה רחיצה נוי לעבודה זרה, אף על גב דלא מיתסר מרחץ בהנאה מיהא אסור לנו ליפותה. ואינו נראה לרבינו יצחק, שהרי לא היה מקשה אותו הגמון אלא מפני שהיה נהנה מן העבודה זרה אפילו אינו נוי. אלא הכי פריך: כי נמי עשאו לנוי ונתנו לעבודה זרה מאי הוי? והתנן וכו', דודאי נוי ותכשיט לעבודה זרה לא הוי האי מרחץ ליאסר בדין נוי עבודה זרה ותכשיטיה, אלא כדין בית הוא! ומסיק: נהי דאיתסורי לא מיתסר המרחץ מן התורה, דהוי כאומר "בית זה לעבודה זרה", מכל מקום מדרבנן מיהא יש לו לאסור ליהנות משום איסור נוי, ולכך אם היה מרחץ נעשה לשם אפרודיטי לא היה רבן גמליאל נהנה ממנה.

אלהיהם

רש"י

משנה פרוקלוס – מין גוי היה. **אפרודיטי** – שם עבודה זרה והמרחץ עומד בחצרה. **אין משיבין** – דברי תורה במרחץ, לפי שאדם עומד ערום. **היא באה בגבולי** – שהמרחץ קודם לה. והמרחץ נעשה לכל הבא למרחץ, ולא כל הימנה שתהא גוזלת את הרבים. ועוד תשובה אחרת: אין אנו אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי, דמרחץ לאו דבר נוי הוא, אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ, נמצא שהיא משמשתו והיא טפלה והוא עיקר. **ביב** = חריץ העשוי בקרקע להוציא שופכין לרשות הרבים. **לא נאמר** – בתורה לאיסור אלא "אלהיהם", דכתיב "אבד תאבדון" וגו'. **גמרא והיכי עביד הכי** – דאהדר ליה במרחץ? והלא אין משיבין במרחץ. ואסור לאמרו בלשון חול בבית המרחץ, שאף על פי שאינה בלשון הקדש לא נפקי מקדושתייהו! **גנובה** – כלומר, דחהו בקש. ואני אומר – רבי חמא קאמר לה, ופליגא אדרבי הושעיא רביה. **וכי בא בגבולה** – כלומר, ואפילו קדמה עבודה זרה למרחץ מאי איכפת לן? **שלא בטובה** – שלא יחזיק טובה לכומרים. ובהנאה לא מיתסר, כדאמרינן לקמן: אין הקדש לעבודה זרה עד שיקריב לפניו בתקרובת. **כבטובת אחרים** – שהיה חשוב, וטובה היא להם כשהוא נהנה מהן. הלכך, אי לאו מרחץ קודם הוה אסור כל הני. **ואני אומר אינה גנובה** – מילתא דרבי חמא בר יוסף קא מפרשי. **גירדה** – בטיט ובצואה, לא בטלה. לקמן (נג, א) נפקא לן מ"והיה כי יערב והתקצף וקלל במלכו". **שאין** הקדש לעבודה זרה – באמירה, עד שיקריבנה לפניה בתקרובת. **נוי מיהא איכא** – אי הוה רחיצה נוי לעבודה זרה אסור לייפות עבודה זרה, אף על גב דאיתסורי לא מיתסר מרחץ בהנאה.

משנה

משנה שָׁאַל פְּרוֹקְלוֹס בֶּן פְּלוֹסְפּוֹס אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּעַכּוֹ, שֶׁהָיָה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי, אָמַר לֵיהּ, כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם: "לֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם", מִפְּנֵי מָה אַתָּה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי? אָמַר לוֹ: אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ. וּכְשֶׁיָּצָא, אָמַר לוֹ: אֲנִי לֹא בָּאתִי בִּגְבוּלָהּ, הִיא בָּאָה בִּגְבוּלִי; אֵין אוֹמְרִים: "נַעֲשָׂה מֶרְחָץ נוֹי לְאַפְרוֹדִיטִי", אֶלָּא אוֹמֵר: "נַעֲשָׂה אַפְרוֹדִיטִי נוֹי לַמֶּרְחָץ". דָּבָר אַחֵר: אִם נוֹתְנִים לְךָ מָמוֹן הַרְבֵּה, אִי אַתָּה נִכְנָס לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלְּךָ עָרוּם וּבַעַל קֶרִי וּמַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ; זוֹ עוֹמֶדֶת עַל פִּי הַבִּיב וְכָל הָעָם מַשְׁתִּינִין לְפָנֶיהָ, לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "אֱלֹהֵיהֶם", אֶת שֶׁנּוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ - אָסוּר, אֶת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ - מוּתָּר. **גמרא** וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי? וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּכָל מָקוֹם מוּתָּר לְהַרְהֵר, חוּץ מִבֵּית הַמֶּרְחָץ וּמִבֵּית הַכִּסֵּא! וְכִי תֵּימָא, בִּלְשׁוֹן חוֹל אָמַר לֵיהּ - וְהָאָמַר אַבָּיֵי: דְּבָרִים שֶׁל חוֹל מוּתָּר לְאוֹמְרָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ, דְּבָרִים שֶׁל קֹדֶשׁ אָסוּר לְאוֹמְרָן בִּלְשׁוֹן חוֹל! - תָּנָא: כְּשֶׁיָּצָא אָמַר לוֹ: אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ. אָמַר רַב חָמָא בַּר יוֹסֵף בְּרִבִּי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: תְּשׁוּבָה גְּנוּבָה הֵשִׁיבוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְאוֹתוֹ הֶגְמוֹן, וַאֲנִי אוֹמֵר: אֵינָהּ גְּנוּבָה. מַה גְּנוּבְתֵּיהּ? דְּקָאָמַר לוֹ: זוֹ עוֹמֶדֶת עַל פִּי הַבִּיב וְכָל אָדָם מַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ; וְכִי מַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ מַאי הָוֵי? וְהָאָמַר רָבָא: פְּעוֹר יוֹכִיחַ, שֶׁמְּפָעֲרִין לְפָנָיו בְּכָל יוֹם וְאֵינוֹ בָּטֵל; וַאֲנִי אוֹמֵר: אֵינָהּ גְּנוּבָה, זוֹ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ, וְזוֹ אֵין עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ. אָמַר אַבָּיֵי: גְּנוּבָתָהּ מֵהָכָא, דְּקָאָמַר לֵיהּ: אֲנִי לֹא בָּאתִי בִּגְבוּלָהּ וְהִיא בָּאָה בִּגְבוּלִי; וְכִי בָּא בִּגְבוּלָהּ מַאי הָוֵי? וְהָתְנַן: עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ מֶרְחָץ אוֹ גִּינָּה - נֶהֱנִין מֵהֶן שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה; וַאֲנִי אוֹמֵר: אֵינָהּ גְּנוּבָה, שֶׁלֹּא בְּטוֹבַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל כִּבְטוֹבַת אֲחֵרִים דָּמֵי. רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא אָמַר: גְּנוּבָתָהּ מֵהָכָא, דְּקָאָמַר לוֹ: זוֹ עוֹמֶדֶת עַל הַבִּיב וְכָל אָדָם מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ; וְכִי מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ מַאי הָוֵי? וְהָתְנַן: רָק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גִּירְדָה וְזָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵילָה; וַאֲנִי אוֹמֵר: אֵינָהּ גְּנוּבָה, הָתָם לְפִי שַׁעְתָּא הוּא רָתַח עֲלָהּ וַהֲדַר מְפַיֵּים לָהּ, הָכָא כָּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא בְּזִלְזוּלָהּ קַיְיָמָא. רַבָּה בַּר עוּלָּא אָמַר: גְּנוּבָתָהּ מֵהָכָא, דְּקָאָמַר לֵיהּ: אֵין אוֹמְרִין נַעֲשָׂה מֶרְחָץ נוֹי לְאַפְרוֹדִיטִי אֶלָּא נַעֲשָׂה אַפְרוֹדִיטִי נוֹי לַמֶּרְחָץ; וְכִי אָמַר נַעֲשָׂה מֶרְחָץ לְאַפְרוֹדִיטִי נוֹי מַאי הָוֵי? וְהָתַנְיָא: הָאוֹמֵר "בַּיִת זֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה", "כּוֹס זֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה" - לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה; וַאֲנִי אוֹמֵר: אֵינָהּ גְּנוּבָה, נְהִי דְּאִיתַּסּוּרֵי לָא מִיתַּסְרָא, נוֹי מִיהָא אִיכָּא.

משנה

משנה

המשנה מביאה דברים שאמר רבן גמליאל לעובד כוכבים אודות רחיצה במרחץ שהיה בו צלם עבודה זרה: **שָׁאַל** מין עובד כוכבים ששמו **פְּרוֹקְלוֹס בֶּן פִּלוֹסְפּוֹס, אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּעַכּוֹ, כְּשֶׁהָיָה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטֵי** – עבודה זרה שהיתה באותו מקום והמרחץ היה בחצירה, וכך **אָמַר לֵיהּ, כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם** (דברים יג יח) **'לֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם',** כלומר עבודה זרה אסורה בהנאה אפילו כל שהיא, **מִפְּנֵי מָה אַתָּה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטֵי,** הלא המרחץ נמצא בחצר העבודה זרה ושייך לה, והרוחץ שם נהנה מעבודה זרה. **אָמַר לוֹ** רבן גמליאל, **אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ.** כוונת רבן גמליאל היתה שאין לדבר בדברי תורה במרחץ לפי שבמקום זה עומדים אנשים ערומים. **וּכְשֶׁיָּצָא** רבן גמליאל מהמרחץ **אָמַר לוֹ, אֲנִי לֹא בָּאתִי בִּגְבוּלָהּ** של העבודה זרה, שהמתרחצים נכנסים לרשותה, אלא להיפך, **הִיא בָּאָה בִּגְבוּלִי,** שהמרחץ קדם לעבודה זרה, והצלם הוכנס למרחץ. ומה שהעמידו עבודה זרה במרחץ, לא הפך אותו לקנינה, ואינה יכולה לאסור את הרחיצה ולגזול בכך את הרבים.

עוד ענה לו, **אֵין אוֹמְרִים נַעֲשָׂה מֶרְחָץ נוֹי לְאַפְרוֹדִיטֵי אֶלָּא אוֹמֵר נַעֲשָׂה אַפְרוֹדִיטֵי נוֹי לַמֶּרְחָץ,** כלומר המרחץ אינו דבר שעשוי לנוי לעבודה זרה, אלא אפרודיטי נועדה לנוי למרחץ, נמצא שהמרחץ עיקר והצלם הוא הטפל, ואין העיקר מתבטל לטפל להאסר בהנאה במותו.

דָּבָר אַחֵר אמר לו רבן גמליאל, והוא הסבר שלישי, שהרי אף **אִם נוֹתְנִים לְךָ מָמוֹן הַרְבֵּה אִי אַתָּה נִכְנָס לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלְּךָ** בעודך **עָרוֹם וּבַעַל קֶרִי וּמַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ,** ואילו **זוֹ** – אפרודיטי, **עוֹמֶדֶת עַל פִּי הַבִּיב** – תעלה של שופכים, **וְכָל הָעָם מַשְׁתִּינִין לְפָנֶיהָ,** נמצא שאין נוהגים בה מנהג אלוהות, ועל כן אין היא נאסרת בהנאה. שהרי **לֹא נֶאֱמַר** בתורה שפסל אסור בהנאה, **אֶלָּא** אם כן הוא **אֱלֹהֵיהֶם. אֶת שֶׁנּוֹהֵג בּוֹ** – צלם שנוהגים בו **מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ** – כדרך שנוהגים באלוה, הרי הוא עבודה זרה **וְאָסוּר** בהנאה, **אֶת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ** אינו עבודה זרה **וּמוּתָּר** בהנאה.

גמרא

הגמרא דנה כיצד היה מותר לרבן גמליאל, לענות לגוי על שאלתו בבית המרחץ. מקשה הגמרא: **וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי** – ואיך עשה זאת רבן גמליאל שאמר לגוי בעודו במרחץ, שאין משיבים במרחץ, והרי תשובה זו גם היא דברי תורה, כיון שכוונתו היתה להלכה האומרת שאין לדבר בדברי תורה במקום שבני עומדים ערומים, **וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל מָקוֹם מוּתָּר לְהַרְהֵר** בדברי תורה, **חוּץ מִבֵּית הַמֶּרְחָץ וּמִבֵּית הַכִּסֵּא,** ושם אסור להרהר אף לא בהלכות בית המרחץ, ובודאי שאין לדבר בהם. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תאמר שרבן גמליאל **בִּלְשׁוֹן חוֹל אָמַר לֵיהּ** ולא בלשון הקודש, ולכן היה מותר לו לענות לגוי, **וְהָאָמַר אַבָּיֵי דְּבָרִים שֶׁל חוֹל מוּתָּר לְאוֹמְרָן** במרחץ אפילו **בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ,** ואילו **דְּבָרִים שֶׁל קֹדֶשׁ אָסוּר לְאוֹמְרָן** במרחץ אפילו **בִּלְשׁוֹן חוֹל,** מפני שאמירתם בלשון חול, אינה מפקיעה מהם את קדושתם.

מתרצת הגמרא: **תָּנָא** בברייתא, **שִׁבְשֶׁיָּצָא** רבן גמליאל **אָמַר לוֹ אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ,** אבל כשהיו בפנים לא ענה לו כלום.

הגמרא דנה האם תשובת רבן גמליאל לגוי היתה נכונה: **אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר יוֹסֵף** (ברבי) כך **אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא** [**בְּרַבִּי**], **תְּשׁוּבָה גְּנוּבָה** – שאינה נכונה **הֶשִּׁיבוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְאוֹתוֹ הֶגְמוֹן,** כלומר דחאו בקש. **וַאֲנִי** [–רבי חמא בר יוסף] חולק על רבי אושעיא **וְאוֹמֵר** שתשובת רבן גמליאל **אֵינָהּ גְּנוּבָה,** כלומר תשובתו נכונה היתה.

הגמרא מביאה כמה דרכים בביאור מחלוקתם. מבארת הגמרא: **מַה גְּנוּבָתֵיהּ** – במה היה נראה לרבי אושעיא שתשובת רבן גמליאל אינה נכונה, **דְּקָאָמַר לוֹ** רבן גמליאל לגוי, **זוֹ** – אפרודיטי **עוֹמֶדֶת עַל פִּי הַבִּיב וְכָל אָדָם מַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ,** וכך אין נוהגים באלוה, ולכן אין המרחץ נאסר בהנאה, והוקשה לרבי אושעיא, **וְכִי מַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ מַאי הָוֵי** – מה בכך, **וְהָאָמַר רָבָא,** עבודה זרה של **פְּעוֹר יוֹכִיחַ שֶׁמְּפַעֲרִין** ועושים צרכיהם **לְפָנָיו בְּכָל יוֹם, וְאֵינוֹ בָּטֵל,** מוכח מזה שמנהג בזיון בעבודה זרה אינו מבטל שם עבודה זרה ממנה. והשיב רבי חמא בר יוסף, **וַאֲנִי אוֹמֵר אֵינָהּ גְּנוּבָה,** שכוונתו להשיב על תמיהת רבי אושעיא שזוֹ – העבודה זרה של פעור, דרך **עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ** שמבזים אותה, ולכן אינה בטילה על ידי מנהג בזיון, **וְזוֹ** – אפרודיטי, **אֵין** דרך **עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ,** ולכן מנהג בזיון שנוהגים בה מוכיח שאינה אלוה.

אָמַר אַבָּיֵי גְּנוּבָתָהּ מֵהָכָא – מכאן למד רבי אושעיא שהתשובה אינה אמיתית, **דְּקָאָמַר לֵיהּ** רבן גמליאל לגוי **אֲנִי לֹא בָּאתִי בִּגְבוּלָהּ וְהִיא בָּאָה בִּגְבוּלִי,** כלומר לא המתרחצים במרחץ נכנסים לרשותה של העבודה זרה, אלא העבודה זרה הוכנסה למרחץ, ולכן אינו נאסר בגללה. והוקשה לרבי אושעיא, **וְכִי בָּא בִּגְבוּלָהּ מַאי הָוֵי, וְהָתְנַן** במשנה להלן (נא:) **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁיֵּשׁ לָהּ מֶרְחָץ אוֹ גִּינָּה, נֶהֱנִין מֵהֶן,** ובתנאי שיהא זה **שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה,** שלא יצטרך להחזיק לכמרים שלה טובה על הנאה זו, **וְאֵין נֶהֱנִין מֵהֶן בְּטוֹבָה** – אם יצטרך אחר כך להכיר להם טובה על כך. מבואר איפוא שגם אילו בא בגבולה מותר ליהנות ממנה. והשיב על כך רבי חמא בר יוסף, **וַאֲנִי אוֹמֵר אֵינָהּ גְּנוּבָה,** משום שרחצה **שֶׁלֹּא בְּטוֹבַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל** – כאשר הוא רוחץ שם מבלי להחזיק להם טובה, **כְּבְטוֹבַת אֲחֵרִים** דְּמֵי – הרי זה דומה לאחרים שרוחצים ומכירים טובה על ההנאה, שהכמרים נהנים שאדם חשוב כמותו רוחץ בה. ולכן צדק רבן גמליאל באומרו, שרק משום שהמרחץ קדם לאפרודיטי, ואין הוא קנינה, מותר לו לרחוץ שם, ואינו צריך להתחשב בהנאה שיש לכמרים מרחיצתו.

רַב שִׁימִי בַּר חִיָּא אָמַר גְּנוּבָתָהּ מֵהָכָא, דְּקָאָמַר לוֹ רבן גמליאל לגוי **זוֹ** – אפרודיטי **עוֹמֶדֶת עַל הַבִּיב וְכָל אָדָם מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ,** ולכן לא נאסר המרחץ בהנאה, וטעם זה אינו נכון, **וְכִי מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ מַאי הָוֵי, וְהָתְנַן** במשנה (נג.) **רָק** – ירק **בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גֵּירְרָהּ** – גרר אותה על הקרקע במקום טיט וצואה, **וְזָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה, הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵילָה,** מוכח שמנהג בזיון אינו מבטל ממנה שם אלוה. וענה על כך רבי חמא בר יוסף, **וַאֲנִי אוֹמֵר אֵינָהּ גְּנוּבָה, הָתָם** – שם במשנה, **לְפִי שַׁעְתָּא הוּא רָתַח עָלָהּ** – העובד אותה כועס עליה לזמן קצר, **וְהָדַר מְפַיֵּים לָהּ** – ובודאי יחזור ויתפייס וישוב לעובדה, ועל כן אין היא מתבטלת מחמת בזיון כזה. **הָכָא** – כאן במרחץ של אפרודיטי, **כָּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא בְּזִלְזוּלָהּ קָיְימָא** – הזלזול בה קבוע תמיד, ומוכח מכך שאין הצבתה שם לשם אלוהות.

רַבָּה בַּר עוּלָּא אָמַר גְּנוּבָתָהּ מֵהָכָא, דְּקָאָמַר לֵיהּ רבן גמליאל לגוי **אֵין אוֹמְרִין נַעֲשָׂה מֶרְחָץ נוֹי לְאַפְרוֹדִיטֵי אֶלָּא נַעֲשָׂה אַפְרוֹדִיטֵי נוֹי לַמֶּרְחָץ,** כלומר המרחץ הוא העיקר, ואפרודיטי אינה אלא נוי למרחץ והיא טפילה לו, ולכן מותרת הרחיצה בו. והוקשה לרבי אושעיא, **וְכִי אָמַר** – והלא גם אם היו אומרים **נַעֲשָׂה מֶרְחָץ לְאַפְרוֹדִיטֵי** לשם **נוֹי, מַאי הָוֵי, וְהָתַנְיָא, הָאוֹמֵר בֵּית זֶה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** או שאמר **כּוֹס זֶה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֹא אָמַר כְּלוּם,** והבית או הכוס מותרים בהנאה, לפי **שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** כלומר אדם המקדיש חפץ לעבודה זרה, אין החפץ נתפס באיסור הנאה של עבודה זרה, וכמו כן לא נאסר המרחץ אף אם עשו אותו לנוי לעבודה זרה. וענה על כך רבי חמא בר יוסף, **וַאֲנִי אוֹמֵר אֵינָהּ גְּנוּבָה, נְהִי דְּאִיתְּסוּרֵי לֹא מִיתַּסְּרָא** – אמנם המרחץ לא נאסר בהנאה, מכל מקום איסור **נוֹי** – ייפוי עבודה זרה, **מִיהָא אִיכָּא** – אכן קיים. ולכן אם היתה אפרודיטי קודמת, והרחיצה במרחץ היתה לה לנוי, היה הדבר אסור משום נוי, אך מכיון שהמרחץ קדם, נמצא שהצבת אפרודיטי במרחץ, נעשתה לשם נוי למרחץ, ואין המרחץ נאסר בשל כך.

משנה

קיימים שלשה סוגים של עבודה זרה, תלוש, מחובר ובעלי חיים, כאשר לכל אחד מהם דינים מיוחדים. ישנם דברים הנלוים לעבודה זרה, כגון נוי של עבודה זרה ותקרובתה ועוד. משנתינו עוסקת בעיקר בדיני עבודה זרה במחובר ובנוי שלהם: **הַנָּכְרִים הָעוֹבְרִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת,** הֵן – ההרים והגבעות מוּתָּרִין בהנאה ומותר לחצוב מהם אבנים ולזרוע בהם. להלן יתבאר שזו גזירת הכתוב שלא חל על ההרים והגבעות שם של עבודה זרה. **וּמַה שֶּׁעֲלֵיהֶן** – אך דברים תלושים שנעשו לנוי ההרים ונמצאים עליהם, כגון ציפוי של זהב או כסף שציפו בהם את ההרים שעבדו להם, אף שההרים מותרים בהנאה, אלה **אֲסוּרִין** בהנאה כדין כל נוי של עבודה זרה תלושה. וגזירת הכתוב היא, ממה **שֶּׁנֶּאֱמַר** בענין איסור נוי של עבודה זרה, (דברים ז כה) 'פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ **לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם',** והמשמעות היא, אל תחמוד לקחת לעצמך ליהנות מנוי של כל חפץ שעובדים לו, אף אם החפץ עצמו לא חל עליו שם עבודה זרה.

המשנה מביאה את הפסוק שממנו לומדים שההרים הנעבדים אינם נאסרים: **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר,** נאמר בפסוק (דברים יב ב) 'אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם וגו' אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת, וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן'. כלומר עליהם לאבד מכל המקומות שעבדו שם עבודה זרה, את **אֱלֹהֵיהֶם** – הצלמים והפסלים שנמצאים **עַל הֶהָרִים,** משום שהם נקראים אלהיהם, **וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם** – ויש לדייק שההרים עצמם לא נקראים אלהיהם. וכן עליהם לאבד את **אֱלֹהֵיהֶם** – הצלמים והפסלים הנמצאים **עַל הַגְּבָעוֹת, וְלֹא הַגְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם** – ויש לדייק שהגבעות עצמם אינן נקראות אלהיהם. ומאחר ולמדנו שלא חל על ההרים והגבעות שם עבודה זרה, על כן אינם נאסרים בהנאה.

ויש לשאול, **וּמִפְּנֵי מָה** אמרה תורה שֶׁ**אֲשֵׁירָה** [–אילן שעשו אותו עבודה זרה] **אֲסוּרָה,** שהרי נאמר בפסוק (דברים ז ה) 'וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן', הלא יש לדרוש גם את המשך הפסוק (דברים יב ב) 'וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן' באופן דומה, 'ותחת כל עץ רענן אלהיהם', כלומר יש לאבד הצלמים והפסלים הנמצאים מתחת לעץ, לפי שהם נקראים אלהיהם, 'ולא עץ רענן אלהיהם', אולם העץ עצמו לא נקרא אלהיהם. ועוד, הלא האשירה מחוברת לקרקע, וצריך שיהא דינה כדין הר שאינו נאסר. התשובה היא, האשירה לא נחשבת למחוברת לקרקע, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם,** כלומר נטיעת האשירה וחיבורה לקרקע, נעשה בידי אדם, **וְכֹל** עבודה זרה **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם** – שנעשתה בידי אדם, **אָסוּר** ליהנות ממנה, אף אם היא מחוברת לקרקע, כיון שאינה דומה להר שלא נעשה בידי אדם.

רבי יוסי הגלילי ביאר רק מדוע אין דין האשירה המחוברת לקרקע, כדין ההר, אולם עדיין לא מובן מדוע אין דורשים 'ולא עץ רענן אלהיהם', ועל כך מוסיף רבי עקיבא: **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** לרבי יוסי הגלילי, **אֲנִי אוֹכִין וְאָדוּן לְפָנֶיךָ** – אני אפרש את דבריך ואבאר מדוע אין דורשים 'ולא עץ רענן אלהיהם', ואדון בהם. הפסוק תחת כל עץ רענן נכתב ללמד את בני ישראל היכן למצוא עבודה זרה כדי לבערה, **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן, יֵדַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.** ועתה אדון בדבריך, שאם אין אנו דורשים את הפסוק 'תחת עץ רענן אלהיהם', אין גם לדרוש את תחילת הפסוק 'אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות', לפי שלא נכתב הפסוק לדרשה, אלא לסימן היכן למצא עבודה זרה כדי לבערה. ומכל מקום יש ללמוד היתר ההנאה מהרים שנעבדו, ממשמעות הפסוק, שהרי לא ציוה הכתוב לאבד את ההרים והגבעות, כמו שציוה לאבד את האשירה, שנאמר (דברים יב ג) 'ואשריהם תשרפון באש', מוכח מזה שאין התורה אוסרת את ההנאה מההר הנעבד.

גמרא

הגמרא מבארת במה נחלקו תנא קמא ורבי יוסי הגלילי. מקשה הגמרא: **וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא** – הלא דברי רבי יוסי הגלילי אינם שונים מדברי תנא קמא, שהרי לדעת שניהם ההרים והגבעות אינם נעשים עבודה זרה, והלימוד לדעת שניהם הוא מאותו הפסוק, ואם כן במה נחלקו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, צִפּוּי הָר כְּהָר, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** – התנאים נחלקו האם הצפוי של כסף וזהב וכדומה, שמצפים בו את ההר הנעבד, דינו כדין ההר, **תַּנָּא קַמָּא סָבַר** דין **צִפּוּי** ההר **אֵינוֹ כְּדִין הָהָר וּמִיתְּסַר** – ונאסר בהנאה, אף שההר עצמו אינו נאסר. וטעמו, שיש ללמוד מהפסוק 'לא תחמוד כסף וזהב עליהם' שכל נוי שנמצא על עבודה זרה, אף כזאת שהיא עצמה אינה נאסרת, הנוי נאסר. **וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר** דין **צִפּוּי** הָהָר **חֲרֵי הוּא כְּהָר,** כיון שהציפוי בטל להר, וכשם שההר אינו נעשה עבודה זרה ומותר בהנאה, כך הציפוי מותר בהנאה, ואת הפסוק שהביא תנא קמא 'לא תחמוד כסף וזהב עליהם', יש לפרש שבא להזהיר שלא ליהנות מנוי הפסילים שנזכרו בתחילת הפסוק, 'פסילי אלהיהם תשרפון באש', כלומר בעבודה זרה תלושה, שמאחר והם עצמם נאסרים, לכן גם הנוי שלהם נאסר.

הגמרא מביאה ביאור אחר במחלוקת חכמים ורבי יוסי הגלילי, ולפיו לא נחלקו התנאים במשנה בענין ציפוי, ולדעת כולם הציפוי נאסר, אלא בענין אשירה, באיזה אופן נחשבת נטיעתה לתפיסת יד אדם: **רַב** שֵׁשֶׁת **אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – לכל הדעות **צִפּוּי הָר אֵינוֹ כְּהָר,** וחל שם עבודה זרה על הציפוי ונאסר בהנאה,

---

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום רביעי עמ' א

מקשה הגמרא: **וּלְמַאן** – לפי מי הסתפק חזקיה, הלא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא להלן (נא:) שלדעת רבי ישמעאל עבודה זרה של ישראל נאסרת מיד בעשייתה, ולדעת רבי עקיבא אינה נאסרת עד שיעבדו לה. והלא בזקיפת הביצה כדי לעובדה, הוא יצר עבודה זרה, ומעתה **אִי לְמַאן דְּאָמַר שַׁעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲסוּרָה מִיָּד** כשעשאה, ודאי שהביצה **אֲסוּרָה, אִי לְמַאן דְּאָמַר** שלא נאסרת **עַד שֶׁתִּיעָבֵד, הָא לֹא פְּלִיגָה** – הלא לא השתחוה לביצה ובודאי לא נאסרה, ובמה הסתפק.

מתרצת הגמרא: חזקיה ודאי סובר כרבי עקיבא שכדי לאוסרה צריך שיעבוד לה, **וּלֹא צְרִיכָא** – ולא הוצרך להסתפק אלא **כְּגוֹן** ישראל **שֶׁזִּקֵּף בֵּיצָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ,** האם אסרה הגוי או לא.

הגמרא מבארת את צדדי הספק: **כִּי הָא** – בדומה לדין **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, יִשְׂרָאֵל שֶׁזִּקֵּף לְבֵינָה** [אבן שסיתתו אותה] ששייכת לו, כדי **לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, אֲסוּרָה** הלבינה בהנאה. ואף שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו והלבינה שייכת לישראל, מכל מקום כאשר זקפה לשם כך גילה בדעתו שנח לו שתיעשה לעבודה זרה, והגוי שהשתחוה לה, עשה בזה את שליחותו של הישראל. **וְקָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – נסתפק חזקיה האם **לְבֵינָה הוּא** דנאסרה, **דְּמִינְכְּרָא** זְקִיפָתָהּ – ניכרת בה הזקיפה, לפי שסתם לבינה רוחבה שלשה טפחים, והוא גדול יותר מעביה, וכאשר זוקפים אותה היא גבוהה, ויש בזה גילוי דעת שנח לו שיעבדו אותה, **אֲבָל בֵּיצָה** שהיא קטנה **לֹא** – אין בזקיפתה גילוי דעת, **אוֹ דִּלְמָא לֹא שָׁנָא** – או שמא אין הבדל ביניהם, וגם זקיפת ביצה יש בה גילוי דעת ונאסרת. **תֵּיקוּ** – הספק לא נפשט ויעמוד כך.

לאחר שלמדנו שהר שנעבד אינו נאסר בהנאה, דנה הגמרא בכשרות אבניו לגבוה: **בָּעֵי** – הסתפק **רָמִי בַּר חָמָא, הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לָהָר, אֲבָנָיו מַהוּ לַמִּזְבֵּחַ,** כלומר האם מותר לקחת מאבניו לבניית מזבח,

רש"י

משנה הן מותרין – ההרים עצמן מותרין לחצוב אבנים מהן ולזריעה, דמחובר לא מתסר, כדנפקא לן (לקמן) מ"אלהיהם על ההרים" ולא ההרים אלהיהם, כדדרש רבי יוסי הגלילי. **ומה שעליהן** – כגון אם ציפום זהב וכסף – אסור, שנאמר: "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך". ואף על גב דאינהו לאו עבודה זרה מקרו ולא מתסרי, גזירת הכתוב היא (שהרים וגבעות שהן קרקע עולם אין בהן כח לאסרן, אבל עבודה זרה מיהא הוי) דתלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודה זרה, שנאמר: "לא תחמוד עליהם" – על כל שהן נעבדין משמע. ועל כרחנו אנו צריכין לפרש דלאו עבודה זרה מיקרו, דאמרינן ב"השוחט" (חולין מ, א): הא דאמר להר והא דאמר לגדא דהר, שהשוחט לשם הר לא מיקרי זבחי מתים. והא דתניא לקמן: ועובדיהם בסייף – משום האי טעמא הוא, דאף על גב דלאו עבודה זרה נינהו לענין איתסורי, עובדיהם מיהא לשם עבודה זרה עבדי להו, ולעבודה זרה מיכווני חייב, דהוא דומיא דמחובר (בפרק בתרא (דף נד)). **רבי יוסי הגלילי אומר** – הרי המקרא מלמדנו שהמחובר אינו נאסר; שנאמר: "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים" וגו', ומה תאבדו – את אלהיהם על ההרים, משמע: צלמים ופסיליהם שעל ההרים קרויים אלהיהם, ולא ההרים קרויים אלהיהם. ומאחר שהוא כן, ומפני מה אשירה אסורה, ולא דרשינן נמי: "תחת כל עץ רענן אלהיהם" ולא עץ רענן אלהיהם? והלא אילן מחובר הוא, ולמה אסרו הכתוב דכתיב "ואשרידם תגדעון"? **מפני שיש בהן תפיסת ידי אדם** – שאדם נטעו. **אמר רבי עקיבא אני אוכין [ואדון] לפניך** – אפרש ואדון לפניך, שאין לנו לדרוש מיעוטא מ"תחת עץ רענן", שלא נאמר אלא למסור להם סימני מקום שרגילין אמוריים לעבוד שם עבודה זרה, כדי שיחפשו ישראל שם ויבערום. ומיעוטא דהרים וגבעות מיהא מינה ממעטינן ממשמעותיה דקרא שלא צוה לאבד את ההרים, אבל כל עץ רענן צוה לנו לאבד במקום אחר: "ואשרידם תשרפון באש", והכא לא נקיט ליה אלא משום סימנא. **גמרא ורבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא** – בין למר בין למר הרים וגבעות שרו. **תנא קמא סבר ציפוי הר אינו כהר ומיתסר** – דכתיב: "לא תחמוד כסף עליהם", כל שעליהם. **ורבי יוסי סבר ציפוי הר** – בטל לגבי הר, וכיון דהר לאו עבודה זרה – ציפוי נמי לא מיתסר. ו"עליהם" דקרא – א"פסילי אלהיהם" תלושין קאי. **רב ששת אמר דכולי עלמא ציפוי הר אינו כהר** – ואסור, ורבי יוסי לטפויי אתנא קמא קאתי למיתסר.

אילן

משנה הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת - הֵן מוּתָּרִין וּמַה שֶּׁעֲלֵיהֶן אֲסוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים" - וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם, "אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת" - וְלֹא הַגְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם; וּמִפְּנֵי מָה אֲשֵׁירָה אֲסוּרָה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם, וְכָל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם - אָסוּר. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי אוֹכִין וְאָדוּן לְפָנֶיךָ: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשֵּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן, דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. **גמרא** וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הֵיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אָמַר רָמִי בַּר חָמָא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: צִפּוּי הַר כְּהַר אֵינוֹ כְּהַר בֵּינֵיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: צִפּוּי הַר אֵינוֹ כְּהַר וּמִיתְסַר, וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר: צִפּוּי הַר הֲרֵי הוּא כְּהַר. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - צִפּוּי הַר אֵינוֹ כְּהַר.

והכא

תוספות

אלהיהם על ההרים – פירש רש"י בפירושים אחרים וזה לשונו: הן מותרין – ההרים עצמם מותרים לזריעה ולחצוב אבנים מהם, דמחובר לא מיתסר, כדדריש ליה רבי יוסי הגלילי מ"אלהיהם על ההרים" ולא ההרים אלהיהם, ומה שעליהם – כגון אם ציפום בכסף וזהב – אסורין, שנאמר "לא תחמוד כסף וזהב" וגו'. ואף על גב דאינהו לאו עבודה זרה מיקרו ולא מתסרו, גזירת הכתוב היא שיהא תלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודה זרה, דכתיב: "לא תחמוד כסף וזהב עליהם" על כל מה שהם עובדים משמע. ועל כרחנו צריכין אנו לפרש דלא מקרו עבודה זרה, דאמרינן ב"השוחט" (חולין מ, א): הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר, שהשוחט לשם הר לא מיקרי זבחי מתים. והא דתניא לקמן: ועובדיהם בסייף – משום האי טעמא הוא, דאף על גב דלאו עבודה זרה נינהו לענין אתסורי, עובדיהם מיהא עבודה זרה קרו להו ולעבודה זרה מיכווני, דהוו דומיא דמחובר בפרק בתרא. עד כאן לשונו. והקשה רבינו תם לפירוש זה, דכיון דלא מקרי עבודה זרה ותקרובתן מותרת, אם כן אמאי יענשו עובדיהם סייף? הא אין זה עובד אלהים אחרים! לכן נראה לרבינו תם, דודאי עבודה זרה מיקרו ותקרובתן אסורה, ולכך עובדיהם בסייף. והא דדרשינן "ולא ההרים אלהיהם" קאי א"אבד תאבדון", כלומר שאין צריך לעקור ההרים. והא דאמרינן ב"השוחט" דכיון דאמר להר אינו קרוי זבחי מתים ואינו אסור – היינו כששוחט רחוק מן ההר, שאז אין מתכוין לשם עבודה זרה. וקרוב לפירוש זה מצאתי בפירושים אחרים דרש"י, וזה לשונו: ומה שעליהם, כגון אם ציפום זהב וכסף, אסור, שנאמר "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך". ואף על גב דאינהו לא מיתסרי, גזירת הכתוב הוא שההרים וגבעות שקרקע עולם אין בהם כח לאוסרם, אבל עבודה זרה הוו ותלוש שלהם כתלוש של שאר עבודה זרה. ותדע לך דעבודה זרה מיקרו, דהא תניא לקמן: ועובדיהם בסייף, ואם לאו עבודה זרה נינהו עובדיהם אמאי נהרגין? ובתמורה (כח, ב) מוקי לה להאי "לא תחמוד" אבעלי חיים דהוו דומיא דמחובר. עד כאן לשונו. ולפי זה קשה לרבינו יצחק, מדאמרינן לקמן בפירקין (מו, ב) אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא: או חילוף, ומה נעבד שאסור בתלוש להדיוט מותר במחובר לגבוה, שנאמר "אלהיהם על ההרים" ולא ההרים אלהיהם, לא שנא הדיוט ולא שנא לגבוה. ואי סלקא דעתך דעבודה זרה מיקרו, היכי דייק דשרי לגבוה? אי משום דאין נאסר להדיוט, הרי בעלי חיים דאינן נאסרים להדיוט ואפילו הכי אסירי לגבוה! ועוד קשה מה שפירש רבינו תם דהר אינו קרוי זבחי מתים היכא ששוחט להר כיון שהוא רחוק מן ההר קצת, דאפילו כי הוו רחוק קצת מן ההר מאי הוי? הא קאמר בפירוש דלשם הר קא שחיט, ואם כן מתכוין הוא לעבודה זרה! לכן נראה לרבינו יצחק כלשון ראשון של רש"י, דודאי לאו עבודה זרה מיקרי דדמשמע ב"השוחט" (חולין מ, א), ותקרובתן מותרת, ולא דמי לפעור דכתיב ביה "ויאכלו זבחי מתים", דההוא תלוש הוה. והשתא נמי ניחא הא דאמרינן לקמן דשרו לגבוה, כיון שאין שם עבודה זרה עליהם כלל והוי כאילו לא נעבדו. **אמר** רבי עקיבא אני אובין ואדון לפניך – לכאורה משמע הכא דרבי יוסי הגלילי היה זקן מרבי עקיבא. וגם בפרק בתרא דגיטין (פג, א) בריש מזכיר ליה קודם רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. ותימה: דאמרינן בסוף "איזהו מקומן" (זבחים נז, א) גבי רבי טרפון ורבי עקיבא: והיה שם תלמיד אחד שבא לפני חכמים תחילה ורבי יוסי הגלילי שמו. ואמרינן נמי בעירובין (נג, ב) שאמרה לו ברוריא דביתהו דרבי מאיר שהיה מתלמידי בתראי של רבי עקיבא "גלילי (גלילי) שוטה". ונראה, דתלמיד חבר היה לו רבי יוסי הגלילי לרבי עקיבא, ורך ממנו בשנים היה. ואף על גב שמזכירו בפרק בתרא דגיטין מקמי רבי עקיבא – לא קשיא, דכמו כן מזכיר באגדת הפסח רבי עקיבא קודם רבי טרפון שהיה רבו כדמשמע בפרק תשיעי דכתובות (פד, ב). **כל** מקום שאתה מוצא הר גבוה כו' – בירושלמי פריך מבית הבחירה, ומסיק: על פי נביא נבנה שם. **תנא** קמא סבר ציפוי הר אינו כהר ומיתסר – ואם תאמר: מאי שנא דציפוי הר אסור יותר מתקרובתו דשרי, כדפרישית לעיל? ויש לומר: דמיירי הכא בציפוי הנעבד אגב ההר, ולכך אסור לתנא קמא, ורבי יוסי הגלילי סבר דחשבינא ליה למחובר כהר עצמו ושרי. ואם תאמר: אמאי מייתי תנא קמא קרא ד"לא תחמוד" לאסור ציפוי? הא לא מיירי קרא אלא בנוי עבודה זרה! ויש לומר דהכי קא מייתי: דכי היכי דנוי עבודה זרה אסירי מטעם תלוש ואף על גב דאיכא בהו חדא לטיבותא – דאינו נעבד, הכי נמי מתסרי ציפוי הר הנעבדים אף על גב דאיכא חדא לטיבותא – שהם נעבדים מחוברים. אי נמי יש לומר, דקרא אסמכתא בעלמא. ואם תאמר: מאי האי דציפוי הר אסור ותקרובתו שריא, ואילו נעבד דבעלי חיים הוי איפכא, כדמשמע ריש פרק "כל האסורים" בתמורה (כח, ב), כדאמרינן התם: מתקיף לה רב חיננא, טעמא דרבייה קרא לציפוי דבעלי חיים מ"מן הבקר" להוציא הנעבד, הא לא רבייה קרא ציפוי מותר לגבוה, והכתיב "ואבדתם"? משמע מדלא מייתי קרא אלא לגבוה – הא להדיוט מותר, ואף על גב דתקרובת בעלי חיים אסור כדמשמע בפרק שני דחולין (מ, א)! ואומר רבינו יצחק: דציפוי דתמורה מיירי דאינו נעבד, ואינו עשוי אלא לנוי בעלמא. אי נמי, איכא למימר דהתוא דתמורה אתיא כרבי יוסי הגלילי דשרי ציפוי הר ואפילו נעבד. ונראה לרבינו יצחק, דלרמי בר חמא כולהו תנאי דמתניתין אית להו אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, רבי יוסי הגלילי – כדאמרינן לקמן (עמוד ב), ותנא קמא – מחמיר טפי, ואוסר אפילו ציפוי של הר. ולרבי עקיבא נמי אסור, דאי שרי, אם כן רבי עקיבא היכי דריש ד"עץ רענן" אתא לסימנא? לימא דאתא למימר: ולא עץ רענן אלהיהם, כגון אילן שנטעו ולבסוף עבדו! אלא ודאי אסור.

ורבי יוסי הגלילי סבר ציפוי הר מותר – ואם תאמר: הא אמרינן בכולי תלמודא תנא בתרא לטפויי אתי! ויש לומר: דשאני הכא, דקרא דאייתי תנא קמא ד"לא תחמוד" משתמע שפיר לאסור ציפוי הר.

והכא

תוספות

והא באילן שנטעו ולבסוף עבדו קא מיפלגי – רש"י תפס שיטתו בבולה שמעתין, דקרי "נטעו ולבסוף עבדו" היכא שנטעו גרעין, אבל בנטעו אילן לכולי עלמא אסור. והכא קמיפלגי בנטעו גרעין, דתנא קמא סבר דכיון שנטעו גרעין שלא לשם אשרה אין זו תפיסת ידי אדם, ורבי יוסי הגלילי סבר נטעו גרעין נמי אסור, דלא דמי להר שלא היה בו תפיסה כלל, אבל הכא היה בו תפיסה בשעת נטיעה. וכמה תשובות יש: חדא, דכי קאמר בסמוך: לרבנן "ואשריהם תשרפון באש" מביעא ליה לאילן שנטעו מתחלה לכך, אמאי לא קאמר: לאילן שנטעו אילן ולא גרעין? ועוד קשה, דאמרינן גבי הגוים העובדים הזרעים ואת הירקות: דאמר לך מני, רבי יוסי ברבי יהודה. ופריך: ולוקמה באילן שנטעו מתחלה לכך, ורבנן! ואמאי לא פריך: לוקמיה בנטעו אילן ודברי הכל? ועוד קשה, דאמר רב לקמן בפרקין: המשתחוה לבית אסרו, לומר דאפילו בתלוש ולבסוף חברו אסור. והשתא מאי איריא דנקט בית? אפילו אילן נמי שהוא מחובר גמור אסור הכא דדוי דומיא לבית, כגון שנטעו אילן דהוי תלוש ולבסוף חברו, ולשמעינן אילן וכל שכן בית! לכן נראה לפרש, דודאי כשנטעו גרעין לכולי עלמא שרי, דאין זה תפיסת יד אדם. והכא בנטעו אילן קמיפלגי, דלרבנן אינו אסור משום תפיסת יד כיון שלא נטעו מתחלה לכך, דהשרשת הקרקע מבטלת התפיסה. והשתא ניחא דנקט רב לקמן המשתחוה לבית, דאילו אילן כי האי גוונא, כיון שהוא מושרש בקרקע חשיב מחובר גמור. ואם תאמר: היכי מצי אמר רבי עקיבא דקרא אתא לסימנא בעלמא? אמאי לא דריש לקרא ד"כל עץ רענן" ולא עץ רענן אלהיהם, לאילן כשנטעו גרעין, דלכולי עלמא שרי? אי נמי, אף לפירוש רש"י, לאילן שעלה מאליו, דדברי הכל מותר כדפירש הוא לקמן בשמעתין גבי הצד השוה! ויש לומר: דלהני לא צריך קרא, דודאי שרו, דלא נפקי מכלל הרים כיון שלא היה בהם תפיסת ידי אדם מעולם. ואף על גב דכתיב "גבעות" ולא אמרינן דלא נפקי מכלל הרים – לא קשיא, דאורחא דקרא הוא למיכתב הרים וגבעות בהדי הדדי.

ורבי יוסי הגלילי סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור – תימה: מאי קאמר רבי יוסי הגלילי במתניתין: מפני מה אשרה אסורה? משמע שרוצה לומר דמן הדין היה לנו להתירה, והיאך? הא לדידיה אמרינן בסמוך דכתב תרי קראי לאסור אילן אפילו נטעו ולבסוף עבדו! ויש לומר: דהא דבעי מפני מה אשרה אסורה, לאו משום דהדעת נוטה להתיר, אלא הכי קאמר: מפני מה אשרה אסורה יותר מהרים וגבעות. ואי לאו דאיכא טעמא באשרה, הוה אמינא: גלי קרא דאילנות אסירי והוא הדין הרים וגבעות, והוה אמינא דלא דרשינן "ההרים אלהיהם". **הנח** ורדוף ואחר כך שרוף – מדרב יוסף לא נפקא, דהא א"תגדעון" וא"תשרפון" סמיך. דאי מ"ונתצתם" הוה אמינא הנח דוקא, דגזירת הכתוב היא שאין צריך לבערו מדלא כתיב בהו שריפה. אבל כיון דבאשרה חזינא שתי בעירות אמרינן נמי התם ד"ונתצתם" קודם כיבוש כתיב, ולאחר כיבוש בעי שריפה. לשון רש"י.

אמר

רש"י

אילן שנטעו – שלא לשם אשרה, ולבסוף עבדו. דשמעיה לתנא קמא דאמר הרים וגבעות שרו – הוא הדין כל כיוצא בהן, שמחובריין ולא היתה תחילתו לעבודה זרה. ואיזו היא אשירה אסורה – שנטעו מתחילה לכך, דתפיסת יד אדם אינו כלום אלא אם כן היא לשם עבודה זרה, אבל נטעו גרעין שלא לשם אשירה – אין זו תפיסת ידי אדם הואיל וההיא שעתא לאו דעתיה לעבודה זרה היה, וממעטי ליה מ"תחת כל עץ רענן" ולא עץ עצמו. ואתא רבי יוסי הגלילי למימר: אילן שנטעו גרעין אפילו שלא לשם אשירה, ולבסוף עבדו – אסור, דלא דמי להר, שהרי יש בה תפיסת ידי אדם בנטיעה, הילכך תוספתו אסור. אבל עיקרו קודם שהשתחוה לו – מודה דשרי כדלקמן (מה, א). **ממאי** – שמעינן דרבי יוסי אסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו. הא דמיהדר ותני: כל שיש בו תפיסת יד וכו' לאתויי מאי. **תלמוד לומר ואשריהם תשרפון** – ולקמן (מה, א) מפרש ממאי דבנטעו ולבסוף עבדו קאי. **רבי יוסי ברבי יהודה סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור** – מדקאמר דלא דרשינן "ולא עץ רענן אלהיהם". דאי קסבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו שרי – לדרוש "תחת כל עץ רענן" ולמישרייה, והכי איבעי ליה למיתני: מתוך שנאמר "ולא עץ רענן אלהיהם" שומע אני כל האשרות מותרות? תלמוד לומר "ואשריהם תשרפון" וגו'. **לכדרבי עקיבא** – דכיון דלא מצינן למידרשיה, דהא כתיב "ואשריהם תשרפון", מוקמינן ליה לסימנא. אבל קמאי למיעוטא דרשינן. **גידועו** – מה שהחליף אחרי כן, דקאמר: "תגדעון" – מכלל דעיקרו עוזב בקרקע וידונה ממנה. **והא ואשריהם תשרפון באש נסיב** – רבי יוסי ברבי יהודה תלמודא למלתיה, ולמיסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו. בלשון "אילו לא נאמר" קא נסיב לה למלתיה, למיסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו. **וחכי קאמר אילו לא נאמר ואשריהם תשרפון באש** – לאילן שנטעו מתחלה, הייתי אומר: "ואשריהם תגדעון" למיסריה הוא דאתי, אבל אילן שנטעו ולבסוף עבדו שרי – תלמוד לומר "ואשריהם תשרפון באש" לאילן שנטעו מתחלה לכך, ואייתר ליה "ואשריהם תגדעון" לאילן שנטעו ולבסוף עבדו. **ורבנן** – דאמרי: כל האילן מותר. **האי ואשריהם תגדעון** – שעיקרו מונח בארץ, במאי אוקמי ליה? אי באילן שנטעו מתחלה לכך – כולה אסור! **מיבעי ליה לכדרבי יהושע וכו'** – גידוע זה לא להתיר עיקרו, אלא שיגדעו מיד בבניסתם, ולאחר כיבוש יחפשו אחריהם לשרשם ולבערם. **גידועי עבודה זרה קודמין לכיבוש ארץ ישראל** – בבניסתן נצטוו לגדעם מיד, ולאחר כיבוש ישרשו אחריהם. **והנח** – מדלא כתב "ישרוף". **שריפה בעי** – דהא אתי לידי תקלה. ועוד כתיב אחרינא: "פסילי אלהיהם תשרפון". **הנח** – עד שתרדוף ותכלה את הגוים, ואחר כך שרוף. **האי סברא מנליה** – מדרב יוסף לא נפקא, דהוא גופיה א"תגדעון" וא"תשרפון" קא סמיך. דאי מ"ונתצתם" הוה אמינא הנח דוקא, דגזירת הכתוב היא שאין צריך לבער מדלא כתב בהו שריפה, אבל באשרה, כיון דחזינן בה שני ביטולין אמרינן נמי התם ד"ונתצתם" קודם לכיבוש כתיב, ולאחר כיבוש בעי שריפה. **ואחר כך תאבדון** – אלמא יש שהות הפסק בינתיים.

בית

וְהָכָא בְּאִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ - מוּתָּר, וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר: אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ - אָסוּר. מִמַּאי? מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: מִפְּנֵי מָה אֲשֵׁירָה אֲסוּרָה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם, וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם - אָסוּר; "וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִיסַת אָדָם" לְאַתּוּיֵי מַאי? לָאו לְאַתּוּיֵי אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ? וְאַף רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ - אָסוּר; דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים" - וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם, "אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת" - וְלֹא גְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי "תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם" - וְלֹא רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ". אֶלָּא "תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן" לָמָּה לִי? - הַהוּא לְכִדְרַבִּי עֲקִיבָא הוּא דְּאָתָא; דְּאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי אוֹכִין וְאָדוּן לְפָנֶיךָ: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן, דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. וְרַבָּנַן, הַאי "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" מַאי עָבְדִי לֵיהּ? - מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאִילָן שֶׁנְּטָעוֹ מִתְּחִילָּה לְכָךְ. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה נָמִי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהָכִי! - הָכִי נַמִּי. - אֶלָּא אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ מְנָא לֵיהּ? - נָפְקָא לֵיהּ מִ"וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּגְדְּעוּן", אֵיזֶהוּ עֵץ שֶׁגִּידּוּעוֹ אָסוּר וְעִיקָּרוֹ מוּתָּר? הֲוֵי אוֹמֵר: אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ. - וְהָא "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" קָא נָסֵיב לָהּ תַּלְמוּדָא! - "אִילוּ לֹא נֶאֱמַר" קָאָמַר: אִילוּ לֹא נֶאֱמַר "תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", הָיֵיתִי אוֹמֵר: "אֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן" בְּאִילָן שֶׁנְּטָעוֹ מִתְּחִילָּה לְכָךְ; הָשְׁתָּא דִּכְתִיב: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", אִייְתַר לֵיהּ "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן" לְאִילָן שֶׁנְּטָעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ. וְרַבָּנַן, הַאי "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן" מַאי עָבְדִי לֵיהּ? - לְכִדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: גִּידּוּעֵי עֲבוֹדָה זָרָה קוֹדְמִין לְכִיבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּיבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹדֶם לְבִיעוּר עֲבוֹדָה זָרָה. דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם" "וְהִנַּחְתָּ, "וְשִׁבַּרְתָּם אֶת מַצֵּבֹתָם" וְהִנַּחְתָּ. וְהִנַּחְתָּ סָלְקָא דַּעְתָּךְ? שְׂרִיפָה בָּעֵי! אָמַר רַב הוּנָא: רְדוֹף וְאַחַר כָּךְ שְׂרוֹף. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הַאי סְבָרָא מְנָא לֵיהּ? - נָפְקָא לֵיהּ מִ"אַבֵּד תְּאַבְּדוּן", אַבֵּד וְאַחַר כָּךְ תְּאַבְּדוּן. - וְרַבָּנַן? הָא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְעוֹקֵר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ מְנָא לֵיהּ? - נָפְקָא לֵיהּ מִ"וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא". וְרַבָּנַן? - הַהוּא לְכַנּוֹת לָהּ שֵׁם; דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן לְעוֹקֵר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם".

אמר

וְהָכָא – וכאן במשנתינו לימדנו תנא קמא שהרים וגבעות הנעבדים מותרים בהנאה, והוא הדין לכל דבר הדומה להרים וגבעות, והיינו שהוא מחובר לקרקע, ולא היה חיבורו לקרקע לשם עבודת כוכבים, ועבדו לו, אינו נאסר. **וּבְאִילָן שֶׁנִּטְעוֹ** על ידי שתילת גרעין באדמה, שלא לשם עבודה זרה, **וּלְכַסּוּף** כאשר צמח **עָבְדוּ** לשם עבודה זרה **קָמִיפְּלִגִי,** ונחלקו האם אילן כזה דומה להרים וגבעות, ומותר בהנאה, או אינו דומה להם ונאסר בהנאה.

תַּנָּא קַמָּא סָבַר שֶׁאִילָן שֶׁנִּטְעוֹ גרעין **וּלְכַסּוּף עָבְדוּ מוּתָּר** ואינו נאסר, לפי שהאילן מחובר לקרקע ולא היתה בו תפיסת יד אדם, ודינה כדין הר שאינו נאסר. **וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר שֶׁאִילָן שֶׁנִּטְעוֹ** גרעין **וּלְכַסּוּף עָבְדוּ,** אמנם עיקר האילן, שהיה קיים בשעה שעבדו, לא נאסר, אך ענפי האילן שצמחו לאחר שעבדו, **אָסוּר** ליהנות מהם. ואף שהאילן מחובר לקרקע, מכל מקום נטיעת הגרעין נחשבת לתפיסת יד אדם, ולכן אין האילן דומה להר, והוא נאסר. גם לדעת תנא קמא וגם לדעת רבי יוסי הגלילי, האשירה שציותה התורה לשורפה, היא אילן שנטעו גרעין לשם עבודה זרה, שנאסר כולו, וכן אילן שנטעו אילן, כלומר על ידי נטיעת ייחור של אילן אחר באדמה, שלא לשם עבודה זרה ולבסוף עבדו, שכיון שזו עבודה זרה שנעשתה בידי אדם, נאסר כל האילן.

שואלת הגמרא: **מַמַּאי** – כיצד למדת מדברי רבי יוסי הגלילי שאילן שנטעו גרעין ולבסוף עבדו אסור. משיבה הגמרא: **מִדְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא** של המשנה בדברי רבי יוסי הגלילי, **מִפְּנֵי מָה אֲשֵׁירָה אֲסוּרָה מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם, וְכֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם אָסוּר.** ויש לשאול **'וְכֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִיסַת אָדָם** אסור', **לְאָתוּיֵי מַאי** – מה בא לרבות, **לָאו לְאָתוּיֵי** – האם לא בא לרבות **אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ** גרעין **וּלְכַסּוּף עָבְדוּ** שנאסר.

הגמרא מביאה תנא נוסף האוסר באופן זה: **וְאַף רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר שֶׁאִילָן שֶׁנִּטְעוֹ** גרעין **וּלְכַסּוּף עָבְדוּ אָסוּר. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יב ב) **'אֱלֹהֵיהֶם עַל הָהָרִים'** ודרשו חכמים **'וְלֹא הָהָרִים אֱלֹהֵיהֶם',** וכן נאמר **'אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת'** ודרשו חכמים **'וְלֹא גְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם',** ללמד שלא חלים דיני עבודה זרה על הרים וגבעות, האם **שׁוֹמֵעַ אֲנִי** מכאן, שגם את המשך הפסוק **'תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם',** יש לדרוש **'וְלֹא [עֵץ] רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם'** ללמדנו שאילן שנעבד, מותר בהנאה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב, **'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ',** שאילן שנעבד ונעשה אשירה נאסר בהנאה וחייב שריפה.

מדברי רבי יוסי ברבי יהודה ניתן להוכיח שהוא סובר שאילן שנטעו ולבסוף עבדו, אסור. שאם לא כן, מדוע הוא מוצא סתירה בין הפסוק 'ואשריהם תשרפון באש' לבין הדרשה 'ולא עץ רענן אלהיהם', הלא יתכן לומר שהדרשה באה להתיר אילן שנטעו ולבסוף עבדו, והפסוק שמחייב אשירה בשריפה, עוסק באילן שנטעו מתחילה לשם אשירה.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא** שאם כך, הפסוק **'תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן' לָמָּה לִי** – מה בא ללמדנו. מתרצת הגמרא: הפסוק **הַהוּא, לְרַבִּי עֲקִיבָא הוּא דַּאֲתָא** – בא ללמדנו כפי שביארו רבי עקיבא. **דְּאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא אֲנִי אוֹבִין** אפרש את דבריך **וְאָדוּן** בהם **לְפָנֶיךָ,** שכוונת הפסוק ללמד את בני ישראל, שכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן **דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** ועליך לבערה.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנַן** החולקים על רבי יוסי הגלילי וסוברים שאילן שנטעו גרעין ולבסוף עבדו דינו כדין הר שנעבד ומותר, **הַאי** – הפסוק הזה **'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ' מַאי עָבְדֵי לֵיהּ** – מה לומדים ממנו. משיבה הגמרא: **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – הם צריכים את הפסוק הזה ללמד על **אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ** גרעין **מִתְּחִילָּה לְכָךְ** – לשם אשירה שחובה לשורפו.

שואלת הגמרא: **וְהָלָא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהָכִי** – גם הוא צריך את הפסוק הזה ללמד על אילן שנטעו מתחילה לשם אשירה שאסור בהנאה, ומנין ילמד לאסור אילן שנטעו ולבסוף עבדו. משיבה הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן גם רבי יוסי ברבי יהודה לומד מפסוק זה לאסור אילן שנטעו מתחילה לשם אשירה, ואם תתמה **אֶלָּא אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ** גרעין **וּלְכַסּוּף עָבְדוּ מִנָּא לֵיהּ** – מנין לו שהוא אסור, יש להשיב **שנִּפְקָא לֵיהּ** – שהוא לומד זאת **מֵהַפּוּק** (דברים ז ה) **'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן',** יש אשירה שאין צריך לשורפה כולה, אלא רק לגדוע אותה, כלומר שחלק ממנה אסור וחלק ממנה מותר, **וְאֵיזֶהוּ עֵץ שֶׁגִּידּוּעוֹ** – שרק מה שגדל באילן לאחר שעבדו **אָסוּר** בהנאה, **וְעִיקָּרוֹ** – ועיקר האילן שהיה קיים קודם שעבדו, **מוּתָּר** בהנאה, **הֱוֵי אוֹמֵר** זה **אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ וּלְכַסּוּף עָבְדוּ.**

מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי את הפסוק **'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ', קָא נָסִיב לֵהּ תַּלְמוּדָא** – הזכיר רבי יוסי ברבי יהודה בדבריו, ללמוד ממנו שאילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, והוכיח מזה שאין לדרוש 'ולא עץ רענן אלהיהם', ואיך אמרנו שהלימוד הוא מ'ואשריהם תגדעון'.

מתרצת הגמרא: **'אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר' קָאָמַר** – רבי יוסי ברבי יהודה התכוין לומר שאילו לא נאמר הפסוק 'ואשריהם תשרפון' לא הייתי יכול ללמוד מ'ואשריהם תגדעון' שלא לדרוש 'ולא עץ רענן אלהיהם'. ורק משום שנכתב הפסוק 'ואשריהם תשרפון' נשאר לנו הפסוק 'ואשירהם תגדעון' לסתור את הדרשה ההיא. דהיינו, **אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר** הפסוק 'ואשריהם **תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ' חָיְיתִי אוֹמֵר** שהפסוק **'אֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן'** מדבר **בְּאִילָן שֶׁנִּטְעוֹ מִתְּחִילָּה לְכָךְ,** והייתי מקיים את הדרשה 'ולא עץ רענן אלהיהם' להתיר נטעו ולבסוף עבדו.

הַשְׁתָּא – אולם עתה **דִּכְתִיב 'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ'** לאסור אילן שנטעו מתחילה לשם עבודה זרה, **אַיְיתַר לֵיהּ** – נשאר מיותר הפסוק **'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן'** לאסור **אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ וּלְכַסּוּף עָבְדוּ,** ואם כן אין אפשרות לדרוש את הדרשה 'ולא עץ רענן אלהיהם'.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנַן** הסוברים שאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר כל האילן גם מה שצמח בו לאחר שעבדו, ואילן שנטעו מתחילה נלמד לאסור מ'ואשריהם תשרפון', **הַאי** – הפסוק הזה **'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדְּעוּן'** שמשמעו רק לגדוע את ענפיו, והגזע ישאר בארץ, **מַאי עָבְדֵי לֵיהּ** – מה ילמדו ממנו.

משיבה הגמרא: לדעת רבנן ה'גידוע' שנזכר בפסוק לא בא להתיר את העיקר בהנאה, אלא הם דורשים את הפסוק **לְכִדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,** נצטוו ישראל **שִׁגְּיוֹנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** קוֹדְמִין **לְכִיבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,** אבל עדיין לא יבערום לגמרי, **וּכִיבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** קוֹדֵם **לְבִיעוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** שרק לאחר כיבוש הארץ יבערו לגמרי את האשירות בכל מקום שהם.

הגמרא מביאה ברייתא שמבואר בה כדברי רבי יהושע בן לוי: **דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף** בברייתא, נאמר (דברים יב ג) **'וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחוֹתָם' וְהִנַּח** ואל תשרפם, שלא נאמר לשורפם. וכן נאמר (שם) **'וְשִׂרַפְתֶּם אֶת מַצֵּבוֹתָם' וְהִנַּח** ואל תשרפם, שלא נאמר לשורפן.

מקשה הגמרא: **וְהַנַּח סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי תעלה על דעתך שיניחו את המזבחות והמצבות ולא ישרפום, הלא עבודה זרה **שְׁרִיפָה בָּעֵי,** שנאמר (דברים ז כה) 'פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ', ומסתבר שכשם שמצוה לשרוף את הפסילים, כך מצוה לשרוף את המזבחות והמצבות, כדי שלא יכשלו בהם בני אדם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא,** הכוונה היא שתתוץ את מזבחותם ותשבר את מצבותם ולא תשרפם עוד, אלא **רְדוֹף** אחר עובדי עבודה זרה ותכלם, **וְרק אַחַר כָּךְ שְׂרוֹף** אותם.

מקשה הגמרא: **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הַאי סְבָרָא** שמצות גדיעת האשירות קודמת לכיבוש הארץ **מְנָא לֵיהּ** – מנין לו. מתרצת הגמרא: **נִפְקָא לֵיהּ** – הוא ילמד דין זה **מֵהפסוק** (דברים יב ב) **'אַבֵּד תְּאַבְּדוּן',** תחילה **אַבֵּד,** תכבוש **וְאַחַר כָּךְ תְּאַבְּדוּן.**

מקשה הגמרא: **וְרַבָּנַן** מה ידרשו מהפסוק 'אבד תאבדון'. מתרצת הגמרא: **הָא מִיבָּעֵי לֵיהּ** – הם צריכים את הפסוק **לְעוֹקֵר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** שלא די בכך ששובר ומנתץ אותה, אלא **שֶׁצָּרִיךְ** גם **לְשָׂרֵשׁ אַחֲרֶיהָ,** כלומר לעקור את שרשיה ולא להשאיר לה כל זכר.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה,** דין זה שצריך **לְשָׂרֵשׁ אַחֲרֶיהָ, מְנָא לֵיהּ.** משיבה הגמרא: **נִפְקָא לֵיהּ מֵהפסוק** (דברים יב ג) 'וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחוֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבוֹתָם וגו' **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא',** שלאחר הניתוץ והשבירה יש גם לאבד את שמם, והיינו שלא להשאיר לה כל זכר.

מקשה הגמרא: **וְרַבָּנַן** מה ילמדו מפסוק זה. מתרצת הגמרא: **הַהוּא** – הפסוק מלמד שיש **לְכַנּוֹת לָהּ** לעבודה זרה **שֵׁם** של גנאי, וכפי שיבואר להלן. **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנַּיִן לְעוֹקֵר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁצָּרִיךְ לְשָׂרֵשׁ אַחֲרֶיהָ, תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב **'וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם',** שיש למחות כל זכר מהעבודה זרה.

אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בפסוק הקודם לו (דברים יב ב) **'אַבֵּד תְּאַבְּדוּן'**, ומשם אנו לומדים שיש לשרש אחריה ולאבד כל זכר ממנה. **אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה מלמדנו הפסוק **'וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם'**, **הַהוּא לְכַנּוֹת לָהּ** – לעבודה זרה **שֵׁם** אחר ממה שהיה לה, וזהו איבוד שמה. **יָכוֹל** הייתי לפרש, שהכוונה לכנות לה שם **לִשְׁבָח**. הגמרא מפסיקה את דברי רבי עקיבא ומקשה, **לִשְׁבָח סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי היה עולה על דעתך לכנות לעבודה זרה שם לשבח. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כך אמר רבי עקיבא, **יָכוֹל** הייתי לפרש שכוונת התורה לאבד את שמה על ידי שינויו לכינוי כל שהוא, **לֹא לִשְׁבָח וְלֹא לְגִנַּאי, תַּלְמוּד לוֹמַר** (דברים ז כו) **'שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא'**, והיינו שיש לשקץ ולתעב את העבודה זרה, ובכלל זה לקרוא לה שם גנאי. **הָא כֵּיצַד, אִם הָיוּ קוֹרִין אוֹתָהּ 'בֵּית גַּלְיָא'**, כלומר בית העבודה זרה הנישאת לגובה, יש לשנות לשם גנאי **וְקוֹרִין אוֹתָהּ 'בֵּית כַּרְיָא'**, כלומר בית העבודה זרה השפילה. וכן אם היה שמה **'עֵין כּוֹל'** שמשמעותו שהכל מביטים בה, יש לכנות לה שם גנאי ולקרוא לה **'עֵין קוֹץ'**, והיינו שהעבודה זרה היא כקוץ בעין.

הגמרא שבה למחלוקת רבי יוסי ברבי יהודה וחכמים, בדין אילן שנטעו ולבסוף עבדו, ומביאה ברייתא בענין זה: **תָּנֵי תַּנָּא** – שנה אחד החכמים ברייתא, **קַמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת, הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת, הֵן** – ההרים והגבעות **מוּתָּרִין** בהנאה, כמבואר לעיל (ע"א) במשנה, **וְעוֹבְדֵיהֶן** נידונים **בְּסַיִף**, לפי שבן נח מצווה שלא לעבוד עבודה זרה, וכל עונשי מיתה של בן נח בסייף. **וְהָעוֹבְדִים** עבודה זרה **אֶת הַזֵּרָעִים וְאֶת הַיְרָקוֹת, הֵן** – הזרעים והירקות **אֲסוּרִין** בהנאה, **וְעוֹבְדֵיהֶן** נידונים **בְּסַיִף**. **אָמַר לֵיהּ** רב ששת, **דְּאָמַר לָךְ מַנִּי** – מיהו התנא ששנה ברייתא זו, **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ** שלא לשם עבודה זרה, **וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ אָסוּר**, וכן הזרעים שנזרעו שלא לשם עבודה זרה, כיון שנעבדו אחר כך נאסרו. מקשה הגמרא: **וְלוּקְמָהּ** – שרב ששת יעמיד את הברייתא **בְּאִילָן שֶׁנְּטָעוֹ מִתְּחִלָּה לְכָךְ**, כלומר בזרעים וירקות שנזרעו לשם עבודה זרה, **וְהַדִּין** בברייתא יהיה נכון גם **לְרַבָּנָן**.

מתרצת הגמרא: **לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אין לומר כן, כיון **דְּקָתָנֵי דּוּמְיָא דְּהָר** – שהרי התנא בברייתא מלמדנו את ההבדל בין זרעים וירקות הנאסרים כשעובדים אותם, לבין הר שאינו נאסר כשעובדים אותו, אם כן הוא ודאי דיבר בזרעים וירקות הדומים להר. ואם כן, **מָה הָר שֶׁלֹּא נִטְעוֹ** [–עשאו] **מִתְּחִלָּה לְכָךְ** – לשם עבודה זרה, **אַף הַאי** [–זרעים וירקות] **נַמִּי שֶׁלֹּא נִטְעוֹ מִתְּחִלָּה לְכָךְ** אלא רק אחר זריעתם נעבדו, שרק לשיטת רבי יוסי ברבי יהודה הם נאסרים.

לאחר שהתבאר במשנתינו שהר הנעבד, אינו נאסר בהנאה, נחלקו האמוראים באבנים שנעקרו מעצמם מן ההר ועבדו להם, אם נאסרו בהנאה: **אִיתְּמַר, אַבְנֵי הָר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ** – שנעקרו מאליהן מההר והגוי עבד להם, נחלקו בזה **בְּנֵי רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר אֲסוּרוֹת, וְחַד אָמַר מוּתָּרוֹת.**

הגמרא מבארת את טעמם של החולקים. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר מוּתָּרוֹת, כְּהָר, מָה הָר** לא נאסר לפי **שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם** – שלא נעשה בו מעשה בידי אדם, **וּמוּתָּר** בהנאה, **אַף הָנֵי** – האבנים הללו, **שֶׁאֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם** – שלא נעשה בהן מעשה בידי אדם, שהרי נעקרו מאליהן, אינן נאסרות, **וּמוּתָּרִין** בהנאה.

מקשה הגמרא: איך אפשר ללמוד זאת מהר, הלא יש לפרוך **מַה לְּהָר שֶׁכֵּן מְחוּבָּר** לקרקע, ועל כן אינו נאסר, מה שאין כן אבנים שנעקרו ואינן מחוברות לקרקע.

מתרצת הגמרא: אין לומר שהחיבור לקרקע הוא סיבת ההיתר בהר הנעבד, שהרי **בְּהֵמָה תּוֹכִיחַ**, שהמשתחוה לה לא אסרה והיא מותרת בהנאה, אף שהיא אינה מחוברת לקרקע, ועל כרחך הטעם הוא משום שאין בבהמה תפיסת ידי אדם, ואם כן גם אבנים שנעקרו, יש להתירן לפי שאין בהן תפיסת ידי אדם.

דוחה הגמרא: **מַה לְּבְהֵמָה שֶׁכֵּן בַּעֲלַת חַיִּים** – סיבת היתר בהמה שנעבדה, אינה משום שאין בה תפיסת ידי אדם, אלא משום שהבהמה היא בעלת חיים ויש לה חשיבות מיוחדת. אולם אבנים שנעקרו אינן בעלי חיים ולכן יש לאוסרן.

עונה הגמרא: **הָר יוֹכִיחַ**, שאין בו תפיסת ידי אדם והוא מותר. אלא יש לפרוך מה להר שהוא מחובר ועל כן הוא מותר, **וְחָזַר הַדִּין** – ויש לחזור וללמוד מהר ומבהמה יחד, שהרי **לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה** – אין תכונת ההר כתכונת הבהמה, **וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה** – ואין תכונת הבהמה כתכונת ההר, נמצא שהכתוב שמתיר הר הנעבד, מלמד שסיבת ההיתר בבהמה שנעבדה, אינה משום שהיא בעלת חיים, והכתוב שמתיר בהמה שנעבדה, מלמד שסיבת ההיתר בהר אינה משום שהוא מחובר לקרקע, **הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן** – התכונה המשותפת להר ובהמה, **שֶׁאֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם וּמוּתָּר** ליהנות מהם, ולמדנו שזו הסיבה להיתר ההנאה בשניהם, **אַף כֹּל שֶׁאֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם,** כגון אבן שנעקרה מההר, אינם נאסרים **וּמוּתָּר** ליהנות מהם.

מקשה הגמרא: **מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן** – הלא אפשר לומר צד שוה אחר להר ולבהמה, **שֶׁכֵּן לֹא נִשְׁתַּנּוּ מִבְּרִיָּתָן** – מכמות שהיו כשנבראו, ועל כן אינם נאסרים, ואין ללמוד להתיר אבנים שנעקרו ממקומן וחל בהן שינוי מבריתן.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָתְיָא** – הלימוד הוא **מִבְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם** שגם היא אינה נאסרת אם עובדים לה, **וּמֵהָר, וְאִי נַמִּי** – וכן ניתן ללמוד **מִבְּהֵמָה תַּמָּה** שלא נפל בה מום **וּמֵאִילָן יָבֵשׁ** – אילן שאדם נטעו או שצמח מעצמו והתייבש ואחר כך עבדו, שגם הוא אינו נאסר כשעובדים לו, שהלא בהמה בעלת מום וכן אילן יבש השתנו מבריתם ואף על פי כן הם מותרים, ובהכרח שהצד השוה הוא מה שאין בהם תפיסת ידי אדם, ולפי זה גם אבנים שנעקרו ממקומן ונעבדו מותרות.

הגמרא מבררת את טעמו של האוסר אבנים שנדלדלו. שואלת הגמרא: **וּמַאן דְּאָסַר** אבנים שנדלדלו כשעבדו להם, מה יענה על הלימוד מהר ומבהמה להתירן. משיבה הגמרא: הוא יאמר שלְּהָכִי **כְּתִיב 'שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ', דְּאַף עַל גַּב דְּאָתְיָא מִדִּינָא לְהֵיתֵּרָא** – שאף שניתן ללמוד מהר ובהמה להתירן, **לֹא תֵּתְיָא** – אל תלמד זאת, לפי שאין להתיר עבודה זרה בהנאה על ידי דרשות, אלא רק מה שהתירה התורה בפירוש. לפי דעה זו, יש בהר שנעבד גזירת הכתוב מיוחדת להתירו משום שהוא מחובר, ובבהמה שנעבדה יש גזירת הכתוב מיוחדת להתירה משום שהיא בעלת חיים, וכל מה שאינו מחובר או אינו בעל חיים, נאסר כשעובדים לו, אף שאין בו תפיסת יד אדם.

הגמרא מבררת מי מהחולקים, רבי יוחנן ובני רבי חייא [חזקיה ויהודה], אסר את האבנים, ומי מהם התירן: **תִּסְתַּיֵּים** – יש להוכיח **דִּבְנֵי רַבִּי חִיָּא** הם אלו **דְּשָׁרוּ** שהתירו את האבנים. לפי שמצאנו **דִּבְעֵי** – שהסתפק **חִזְקִיָּה** בנו של רבי חייא, באדם **שֶׁזָּקַף** – העמיד **כֵּיצָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ, מַהוּ** דינה, **הַאם** היא נאסרת. **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ניתן היה לומר שהשאלה היתה שזקף **לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ** ואף **הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, וְקָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – וחזקיה הסתפק, **הַאי וְקִיפָתָהּ אִי הָוֵי** [–האם נחשבת] **מַעֲשֶׂה** יד אדם, ונאסרת הביצה לפי שזו עבודה זרה שנעשתה בידי אדם, **אִי לֹא הָוֵי מַעֲשֶׂה** יד אדם, ומותרת. ויש לדייק, **אֲכָל** אם **לֹא זָקַף** אותה, אלא היתה מונחת ועבד לה, **לֹא מִיתַּסְרָא** לפי שלא נעשה בה מעשה ידי אדם, **שְׁמַע מִינָּה שִׁבְנֵי רַבִּי חִיָּא** הם אלו **דְּשָׁרוּ** – שהתירו את האבנים שעבדו להם, לפי שלא היתה בהם תפיסת ידי אדם, לפי שסוברים שהר ובהמה הנעבדים מותרים משום שאין בהם תפיסת ידי אדם, ולכן מותרת גם ביצה שלא זקפה.

דוחה הגמרא: **לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ שִׁבְנֵי רַבִּי חִיָּא** הם אלה **דְּאָסְרִי**, וגם ביצה **דְּהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ אַף עַל גַּב דְּלֹא זְקָפָהּ אֲסוּרָה** אף שלא נעשה בה מעשה, לפי שאינה מחוברת ואינה בעל חיים, **וְהָכָא** – והספק של חזקיה **בְּמַאי עָסְקִינַן** – במה הוא עוסק, **כְּגוֹן** ישראל **שֶׁזָּקַף כֵּיצָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ,** האם היא נאסרת בזקיפה זו.

המשך בעמוד קנ

רש"י

בית גליא – לשון גובה, גלי. **בית כריא** – לשון חפירה ושפלות. **ועובדיהן בסייף** – דבני נח נצטוו על עבודה זרה בסנהדרין (נו, א), ואמרינן התם: כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא סייף. **ולוקמה בזרעים** – שזרען מתחלה לכך. **ורבנן** – דאסורין ואפילו לרבנן. **שנדלדלו** – נעקרו מאליהן והשתחוה גוי להם. **בהמה תוכיח** – שאינה מחובר ואינה נאסרת בהשתחויה. דמדאסר רחמנא נעבד לגבוה, דכתיב "מן הבקר" ולא כל הבקר, להוציא הנעבד, בפרק "שור שנגח" (בבא קמא מ, ב), מכלל דלהדיוט שרי, דאי להדיוט אסור למה לי קרא לגבוה? הא "ממשקה ישראל" כתיב, מן המותר לישראל. **מבהמה בעלת מום** – דאינה נאסרת נמי אם השתחוה לה. **ומהר** – דכי פרכת: מה לבהמה שכן בעלת חיים, הלכך חשיבא ולא מיתסרא – הר יוכיח. מה להר שכן מחובר – בהמה תוכיח. וחזר הדין כו' הצד השוה שבהן שאין תפיסת יד אדם. וזהו טעם עצמו להתיר, שאין יכולין לתלות טעם היתרן בטעם אחר, דאי אמרת היתרן משום מחובר – הרי בהמה, ואי משום חיים – הרי הר, על כרחך טעם היתרן משום דאין בהן תפיסת יד אדם, שבדבר זה הושוו שניהן, אף אני אביא כל השווין להן בדבר זה שיהו מותרין. והשתא ליכא למיפרך: שכן לא נשתנו מברייתן, דהא בהמה נשתנית במום. **ומאילן יבש** – דנשתנה מברייתו, ואפילו הכי לא מיתסר. לרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי ברבי יהודה, הצד השוה שבהן שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודה זרה, דתפיסה דנטיעה דמעיקרא לא הויא תפיסה לרבנן, דלאו אילן הוא ההוא שעתא שנטעו גרעין. ורבי יוסי ברבי יהודה דחשיב ליה תפיסה ואסר ליה, משכחת לה באילן שעלה מאליו, דאפילו לרבי יוסי לא מיתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו. **להכי כתיב שקץ תשקצנו** – בעבודה זרה, לאתויי הנך דאף על גב דאתא מדינא להצד השוה להיתרא כדאמרן, לא תייתינהו להיתרא. וממשמעותא דקרא נפקא, דמשמע: כל דרשות שאתה דורש בעבודה זרה לא תדרשם אלא לשקץ ולאסור, ואין לך להתיר בו אלא מה שהתיר לך הכתוב בפירוש. **בני רבי חייא** – יהודה וחזקיה שמן. הוי מעשה – דאכתי איכא תפיסת יד אדם, אלמא בני רבי חייא תפיסת יד בעו. **לעולם אימא לך בני רבי חייא** – הוא דאמרי דלא בעינן תפיסת יד בדבר תלוש ולא בבעלי חיים, בין בגוי בין בישראל, ונאסרת מיד בהשתחואה. **והכא** – בגון שזקפה ולא השתחוה לה. **עבודה זרה של ישראל** – שהקים ישראל לעבדה. פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא בפרק "רבי ישמעאל" (נא, ב). **ולמאן** – אליבא דמאן קבעי חזקיה למילתיה? כיון דאיהו לא תפיסת ידי אדם בעי, וזה לשם עבודה זרה העמידה, בין הוי מעשה בין לא הוי מעשה – הרי קראה עבודה זרה, ולמאן דאמר עבודה זרה של ישראל אסורה מיד – הא נמי אסורה מיד, ולמאן דאמר עד שיעבדוה – הא לא פלחה, ופשיטא דשריא! **לא צריכא כו'** – לעולם אליבא דמאן דאמר עד שתיעבד קבעי ליה. **וכגון** – דהשתחוה לה גוי אחר זקיפתו של ישראל, ולא אמרינן: הא לאו דגוי הוא ואין יכול לאסור בהשתחואה דבר שאינו שלו, ובדרב יהודה אמר שמואל כו'. והאי מעשה דבעינן – משום גילוי דעתא, דאי לאו דגלי ישראל דעתיה לא הוה מיתסרא בהשתחואה דגוי. **אסורה** – אפילו למאן דאמר עד שתיעבד, ולא אמרינן: הא לאו דגוי הוא ואין יכול לאסור בהשתחואה דבר שאינו שלו. דכיון דאוקמה ישראל – גלי אדעתיה דניחא ליה בעבודה זרה, וכי פלח לה גוי שליחותיה קא עביד. **לבינה** – בידי אדם נעשית, ונאסרת לדברי הכל. והך זקיפה דנקט משום גלויי דעתא הוה, דאי לא זקפתו ישראל לשם עבודה זרה לא מיתסרא, דכיון דשל ישראל הוא אינה נאסרת בהשתחוואתו של גוי, שהרי אינה שלו. והאי טעמא מפרשינן במלתיה דשמואל לקמן בפרק "רבי ישמעאל" (נג, ב). והכא נמי לענין גלויי דעתא קבעי לה חזקיה, ולא משום מעשה, דבדבר תלוש ולאו בעלי חיים לא בעינא מעשה בגופו, ונאסר מיד בהשתחואה לבני רבי חייא. וקמיבעיא ליה לחזקיה: דוקא לבינה דמינברא זקיפתה, שרחבה יותר על עביה וכשהיא זקופה נראית גבוה, ואיכא גלויי דעתא, אבל ביצה לא כו'. **נעבד** – דבעלי חיים אסור לגבוה ואף על גב דשרי להדיוט, וקמיבעיא ליה: מי חייל שם נעבד על המחובר לאסרו לגבוה או לא.

תוספות

אמר לו רבי עקיבא והלא כבר נאמר אבד תאבדון – תימה: הא איצטריך לרבי עקיבא למדרש: אבד ואחר כך תאבדון, כרבי יוסי ברבי יהודה דקם בשיטת דרבי יוסי הגלילי. דלכאורה משמע דרבי עקיבא סבירא ליה במתניתין כרבי יוסי הגלילי, דאמר ליה: אני אדון לפניך. ומתוך פירוש הקונטרס דמתניתין נמי משתמע הכי! ויש לומר: דודאי רבי עקיבא דמתני אליבא דרבי יוסי הגלילי קאמר, וליה לא סבירא ליה. אכן קשה לי קצת, דלעיל קאמר דלרבי יוסי ברבי יהודה מיבעי קרא גם כן לכדרבי עקיבא, אלמא כוותיה דריש להו לקרא! ויש לומר, דהכי קאמר ליה: לכדרבי עקיבא אליבא רבי יוסי הגלילי. **בהמה** תוכיח – פירוש: דאפילו בהמה עצמה אינה נאסרת להדיוט אם לא עשה בה מעשה. והא דאמרינן לקמן בפרק "רבי ישמעאל" (נד, א): המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה – הוא הדין לשל עצמו, והא דקאמר "חבירו" – לגלויי דאף בשל חבירו אסרה בעשיית מעשה. אי נמי, קא משמע לן דאף לגבוה לא אסרה כיון שאינה שלו. **מבהמה** תמה ומאילן יבש – כאן פירש רש"י מה שכתבתי לעיל, דהוי נטעו ולבסוף עבדו היכא דנטעו גרעין. וזה לשונו: ומאילן יבש דנשתנה מברייתו, ואפילו הכי לא מתסר. לרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי ברבי יהודה הצד השוה שבהן שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודה זרה, דתפיסה דנטיעה דמעיקרא לא הויא תפיסה לרבנן, דלאו אילן הוה ההיא שעתא דנטעו גרעין. ורבי יוסי ברבי יהודה דחשיב ליה תפיסה ואסר, לא משכחת לה אלא באילן שעלה מאליו, דאפילו לרבי יוסי ברבי יהודה לא מתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו, עד כאן לשונו. ואם תאמר: בעלה מאליו נמי, מכל מקום אילן שלפני זה שיצא זה מגרעינו היה בו תפיסת ידי אדם! ויש לומר: דהכא במאי עסקינן – באילן שעלה מאליו מששת ימי בראשית כגון יער. ומיהו פירושו אי אפשר כדפרישית לעיל.

יש

אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן". אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא"? לְכַנּוֹת לָהּ שֵׁם. יָכוֹל לִשְׁבָחָה? לִשְׁבָח סָלְקָא דַעְתָּךְ? אֶלָּא, יָכוֹל לֹא לִשְׁבָח וְלֹא לִגְנַאי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֻנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֻנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא", הָא כֵּיצַד? הָיוּ קוֹרִין אוֹתָהּ בֵּית גָּלְיָא - קוֹרִין אוֹתָהּ "בֵּית כַּרְיָא", עֵין כָּל - "עֵין קוֹץ". תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת: הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת - הֵן מוּתָּרִין וְעוֹבְדֵיהֶן בְּסַיִּף, וְאֶת הַזְּרָעִים וְאֶת הַיְּרָקוֹת - הֵן אֲסוּרִין וְעוֹבְדֵיהֶן בְּסַיִּף. אָמַר לֵיהּ: דְּאָמַר לָךְ מַנִּי? רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר: אִילָן שֶׁנִּטְּעוֹ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוֹ - אָסוּר; וְלוֹקְמָהּ בְּאִילָן שֶׁנִּטְּעוֹ מִתְּחִלָּה לְכָךְ, וְרַבָּנַן! - לָא סָלְקָא דַעְתָּךְ, דְּקָתָנֵי דּוּכְתָּא דַהַר, מַה הַר שֶׁלֹּא נִטְּעוֹ מִתְּחִלָּה לְכָךְ, אַף הַאי נַמִּי שֶׁלֹּא נִטְּעוֹ מִתְּחִלָּה לְכָךְ. אֵיתְמַר: אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ - בְּנֵי רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר: אֲסוּרוֹת, וְחַד אָמַר: מוּתָּרוֹת. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר מוּתָּרוֹת? כְּהַר, מַה הַר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם וּמוּתָּר, אַף הָנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם וּמוּתָּרִין. - מַה לְּהַר שֶׁכֵּן מְחוּבָּר! - בְּהֵמָה תּוֹכִיחַ. - מַה לְּבְהֵמָה שֶׁכֵּן בַּעֲלַת חַיִּים! - הַר יוֹכִיחַ. וְחָזַר הַדִּין, לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן - שֶׁאֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם וּמוּתָּר, אַף כָּל שֶׁאֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם וּמוּתָּר. - מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֵּן לֹא נִשְׁתַּנּוּ מִבְּרִיָּתָן! אֶלָּא אָתְיָא מִבְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם וּמֵהַר; וְאִי נַמִּי, מִבְּהֵמָה תַּמָּה וּמֵאִילָן יָבֵשׁ. - וּמַאן דְּאָסַר? לְהָכִי כְּתִיב: "שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֻנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֻנּוּ", דְּאַף עַל גַּב דְּאָתְיָא מִדִּינָא לְהֶיתֵּרָא, לָא תַּתְיָא. תִּסְתַּיֵּים דִּבְנֵי רַבִּי חִיָּא דְּשָׁרוּ, דְּבָעֵי בֵּיצָה לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהּ, מַהוּ? קָא סָלְקָא דַעְתָּךְ: לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהּ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, וְקָא מִיבָּעֲיָא לֵיהּ הַאי זְקִיפָתָהּ אִי הָוֵי מַעֲשֶׂה אִי לָא הָוֵי מַעֲשֶׂה, אֲבָל לֹא זָקֵף - לָא מִיתַּסְרָא; שְׁמַע מִינָּהּ: בְּנֵי רַבִּי חִיָּא דְּשָׁרוּ. - לָא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: בְּנֵי רַבִּי חִיָּא דְּאָסְרִי, דְּהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ אַף עַל גַּב דְּלָא זְקָפָהּ אֲסוּרָה. וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁזְּקָפָהּ בֵּיצָה לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהּ וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ. - וּלְמַאן? אִי לְמַאן דְּאָמַר: עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲסוּרָה מִיָּד - אֲסוּרָה, אִי לְמַאן דְּאָמַר: עַד שֶׁתֵּיעָבֵד - הָא לָא פְּלַחָהּ! - לָא צְרִיכָא, כְּגוֹן שֶׁזְּקָפָהּ בֵּיצָה לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהּ וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ; כִּי הָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: יִשְׂרָאֵל שֶׁזְּקָפָהּ לְבֵינָה לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהּ, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסוּרָה; וְקָא מִיבָּעֲיָא לֵיהּ: לְבֵינָה הוּא דְּמִינְבְּרָא זְקִיפָתָהּ, אֲבָל בֵּיצָה לָא, אוֹ דִּלְמָא לָא שְׁנָא? תִּיקוּ. בְּעֵי רָמִי בַּר חָמָא: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַר, אֲבָנָיו מַהוּ לַמְּזַבֵּחַ?

יש

תוספות

יש נעבד במחובר אצל גבוה או אין נעבד במחובר – נראה לי, דהמדקדק בלשון בעיא זו דאמר דרמי בר חמא דקמיבעיא ליה, סבר דאיכא לחלק בין בעלי חיים בין מחובר, ולכך היה מסופק אם יש נעבד במחובר. והא דבעי במכשיריו – אם תמצי לומר קאמר, דאי פשטינן דשרי – כל שכן מכשיריו, אבל אי פשטינן דאסור מכשיריו מאי? **ואי** משום בית ה' – ובעית למימר דבית הוי מחובר וקאסר, ודרשת ליה הכי: לא תביא אתנן של בית, שאם נתן לה בית באתננה אסור להקדישו לצורך בנין בית המקדש, לשון רש"י. והוא שינה לשונו ממה שפירש למעלה גבי מילתיה דרבא, שכן פירש לעיל: אסור במחובר לגבוה – ואפילו למכשירי קרבן, דכתיב "בית" דמשמע אפילו לבנין הבית. ונראה דיפה דקדק לפי שיטת התלמוד, וקל להבין. מיהו, מה שפירש הכא דאתנן דבית קרי מחובר, קשיא, דהא לקמן בשמעתין חשיב רב יהודה בית תלוש משום דהוי תלוש ולבסוף חברו! לכן נראה לפרש: ואי משום "בית", דתדרוש שנתן לה עצים ואבנים לבנות בית, ויהיה אסור להקדישן, וסתם עצים ואבנים שבונין מהם רגילים להיות מחוברים במקומן. אי נמי, יש ליישב פירוש רש"י, דכתב רחמנא "בית" ולא חלק בין בית של בנין לבית חצוב במערה שלא היה שם תלוש מעולם. **יש** שינוי בנעבד כו' – תימה: במחובר מהיכא יליף לאיסור – מאתנן, דיו לבא מן הדין להיות כנדון, דבאתנן פשיטא דיש שינוי כדדרשינן ב"מרובה" (בבא קמא סה, ב): "הם" ולא שינוייהם! ויש לומר: דמדאורייתא ודאי פשיטא ליה דיש שינוי בנעבד כמו באתנן, אלא מדרבנן הוא דקא מיבעי ליה, משום דעבודה זרה יש לאסור אף על גב שנשתנה.

כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין – משמע הכא דשינוי אינו מועיל כלום לגבי אם. וגבי שינוי קונה (בבא קמא עג, ב) למאן דאית ליה שינוי קונה, תנן: גזל רחל וילדה גזילה חוזרת בעיניה ואינו משלם אלא דמי הפרה, אלמא מהני שינוי לגבי אם! ויש לחלק: לגבי תקנת השבים דוקא מהני, ולא לגבי מזבח. **כשנרבעו** ולבסוף עיברו – וגבול יש לה, כדאמרינן לעיל פרק "אין מעמידין" (כד, ב). הכא

יֵ֣שׁ נֶעֱבָ֗ד בְּמְחוּבָּ֤ר אֵצֶל֙ גָּבוֹהַּ֔, אוֹ אֵ֥ין נֶעֱבָ֖ד בְּמְחוּבָּ֑ר אֵצֶל֙ גָּבוֹהַּ֔? אִם תִּמְצֵי֙ לוֹמַ֔ר יֵ֥שׁ נֶעֱבָ֖ד בְּמְחוּבָּ֑ר אֵצֶל֙ גָּבוֹהַּ֔, מַכְשִׁירֵ֥י קָרְבָּ֖ן כְּקָרְבָּ֑ן דָּמוּ֙ אוֹ֣ לָ֔א? אָמַ֥ר רָבָ֖א: קַ֣ל וָחוֹמֶ֑ר, וּמָה֩ אֶתְנָ֨ן שֶׁמּוּתָּ֜ר בְּתָלוּשׁ֗ לְהֶדְיוֹט֙ - אָסוּר֙ בְּמְחוּבָּ֣ר לְגָבוֹהַּ֔, דִּכְתִ֖יב: "לֹא תָבִ֣יא אֶתְנַ֗ן זוֹנָ֤ה וּמְחִיר֙ כֶּ֔לֶב", לָא שְׁנָא֙ תָּלוּשׁ֔ וְלָא שְׁנָא֙ בְּמְחוּבָּ֔ר; נֶעֱבָ֖ד שֶׁאָסוּר֑ בְּתָלוּשׁ֗ לְהֶדְיוֹט֙ - אֵינוֹ֙ דִּ֣ין שֶׁאָסוּר֔ בְּמְחוּבָּ֖ר לְגָבוֹהַּ֑? אֲמַ֣ר לֵ֔יהּ רַ֥ב הוּנָ֖א בְּרֵ֣יהּ דְּרַ֑ב יְהוֹשֻׁעַ֙ לְרָבָ֔א: אוֹ֣ חִילּ֔וּף, וּמַה֩ נֶעֱבָ֨ד שֶׁאָסוּר֜ בְּתָלוּשׁ֗ אֵצֶל֙ הֶדְיוֹט֙ - מוּתָּ֣ר בְּמְחוּבָּ֔ר לְגָבוֹהַּ֖, שֶׁנֶּאֱמַ֑ר: "אֱלֹהֵיהֶ֣ם עַל֔ הֶהָרִ֖ים" וְלֹא֙ הֶהָרִ֣ים אֱלֹהֵיהֶ֔ם, לָא שְׁנָא֙ לְהֶדְיוֹט֔ וְלָא שְׁנָא֙ לְגָבוֹהַּ֔; אֶתְנָ֣ן שֶׁמּוּתָּ֔ר בְּתָלוּשׁ֗ לְהֶדְיוֹט֙ - אֵינוֹ֙ דִּ֣ין שֶׁמּוּתָּ֔ר בְּמְחוּבָּ֖ר לְגָבוֹהַּ֑? וְאִי֙ מִשּׁ֣וּם "בֵּ֣ית ה' אֱלֹהֶ֔יךָ" - מִיבָּעֵ֥י לֵ֖יהּ לְכִדְתַנְיָ֑א: "בֵּ֣ית ה' אֱלֹהֶ֔יךָ" - פְּרָט֙ לְפָרָ֔ה שֶׁאֵינָ֖הּ בָּ֑אָה לַבַּ֔יִת, דִּבְרֵ֣י רַבִּ֔י אֱלִיעֶ֖זֶר, וַחֲכָמִ֣ים אוֹמְרִ֑ים: לְרִבּוֹת֙ אֶת֔ הָרִיקוּעִ֖ים! אָמַ֥ר לֵ֔יהּ: אָנָ֣א קָאָמִינָ֔א לְחוּמְרָ֖א וְאַ֣תְּ אָמַ֑רְתְּ לְקוּלָּ֔א, קוּלָּ֣א וְחוּמְרָ֔א - לְחוּמְרָ֖א פָּרְכִינַ֑ן. אָמַ֥ר לֵ֖יהּ רַ֣ב פַּפָּ֔א לְרָבָ֑א: וְכָל֙ הֵיכָ֣א דְּאִיבָּ֔א קוּלָּ֣א וְחוּמְרָ֔א, לְקוּלָּ֖א לָ֑א פָּרְכִינַ֔ן? וְהָא֙ הַזָּאָ֣ה דְּפֶ֔סַח דִּפְלִיגִ֥י רַבִּ֖י אֱלִיעֶ֑זֶר וְרַבִּ֣י עֲקִיבָ֔א, דְּרַבִּ֣י אֱלִיעֶ֔זֶר סָבַ֥ר לְחוּמְרָ֖א וְקָ֣א מְחַיֵּ֑ב לֵ֖יהּ לְגַבְרָ֔א, וְרַבִּ֣י עֲקִיבָ֔א לְקוּלָּ֖א וּפָטַ֑ר, וְקָ֣א פָרֵ֔יךְ רַבִּ֣י עֲקִיבָ֔א לְקוּלָּ֖א! דִּתְנַ֣ן, הֵשִׁ֔יב רַבִּ֣י עֲקִיבָ֑א: אוֹ֣ חִילּ֔וּף, וּמַה֩ הַזָּאָ֨ה שֶׁהִ֜יא מִשּׁ֗וּם שְׁבוּת֙ - אֵינָ֣הּ דּוֹחָ֔ה הַשַּׁבָּ֖ת, שְׁחִיטָ֣ה שֶׁהִ֜יא דְּאוֹרַיְיתָ֗א לֹא כָּל שֶׁכֵּן? - הָתָ֣ם רַבִּ֣י אֱלִיעֶ֔זֶר גְּמָרֵ֖יהּ וְאִיצְטְרִ֑יךְ לֵ֖יהּ תַּלְמוּדָ֔א, וַאֲתָ֣א רַבִּ֣י עֲקִיבָ֔א לְאַדְכּוּרֵ֖יהּ. וְהֵ֣יכִינוּ דַּאֲמַ֔ר לֵ֖יהּ: רַבִּ֣י, אַל֙ תַּכְפִּ֣ירֵנִי בְּשִׁעַ֔ת הַדִּ֑ין, כָּךְ֙ מְקוּבָּ֣ל אֲנִ֔י מִמְּךָ֖: הַזָּאָ֣ה שְׁבוּת֑, וְאֵינָ֣הּ דּוֹחָ֔ה אֶת֔ הַשַּׁבָּ֖ת. בָּעֵ֣י רָמִ֔י בַּ֥ר חָמָ֖א: הַמִּשְׁתַּחֲוֶ֥ה לְקֶ֣מֶת חֲטִיִּ֑ים, מַהוּ֙ לִמְנָחוֹת֔? יֵ֥שׁ שִׁינּ֖וּי בְּנֶעֱבָ֑ד, אוֹ֣ אֵ֥ין שִׁינּ֖וּי בְּנֶעֱבָ֑ד? אָמַ֥ר מָר֙ זוּטְרָ֔א בְּרֵ֖יהּ דְּרַ֣ב נַחְמָ֑ן, תָּ֣א שְׁמַ֔ע: כָּ֣ל הָאֲסוּרִ֔ין לְגַבֵּ֥י מִזְבֵּ֖חַ - וְלָדוֹתֵיהֶ֣ן מוּתָּרִ֑ים; וְתָנֵ֣י עֲלָ֔הּ: רַבִּ֣י אֱלִיעֶ֔זֶר אוֹסֵ֖ר. - וְלָאו֙ אִתְּמַ֣ר עֲלָ֔הּ, אָמַ֥ר רַ֖ב נַחְמָ֑ן אָמַ֣ר רַבָּ֔ה בַּ֥ר אֲבוּהּ֖: מַחֲלוֹקֶ֣ת - כְּשֶׁנִּרְבְּעוּ֙ וּלְבַסּ֣וֹף עֵיבְּרוּ֔, אבל

ואם תמצי לומר יש נעבד – אצל גבוה, אבתי מיבעיא ליה הכי: האי נעבד דלאו לקרבן גופיה קא בעי לה, אלא לבנין מזבח, דמכשירי קרבן מי אמרינן כקרבן דמי ונעבד אסור בהן או לא? **אסור במחובר לגבוה** – ואפילו למכשירי קרבן, דכתיב: "בית ה'", דמשמע אפילו לבנין הבית, וכתיב "אתנן" סתמא לא שנא תלוש כו'. **או חילוף** – כיון דלא משכחת קרא בהדיא דאסר אתנן במחובר לגבוה, אלא משום דקרא סתמא כתיב אסרת ליה במחובר, והדר ילפת נעבד מיניה לאיסורא – אימא איפכא, דהא קרא סתמא שרי נעבד במחובר. **דכתיב [אלהיהם על ההרים] ולא ההרים אלהיהם** – אימא אפילו לגבוה שריא, והדר נילף אתנן מיניה למשרייה במחובר. **ואי משום בית ה'** – ובעית למימר דבית הוי מחובר וקאסר, ודרשת ליה הכי: לא תביא אתנן של בית, שאם נתן לה בית באתננה אסור להקדישו לצורך בנין הבית. **ההוא מיבעי ליה כו'** – פרה אדומה שאינה באה לבית, ששחיטתה בהר הזיתים, דכתיב: "והוציא אותה אל מחוץ למחנה". **רקועים** – טסי זהב שעושין ציפוי לכותל היכל לבית קדשי הקדשים, כדאמרינן בשקלים בפרק "התרומה", דכיון דנוי הוא מיתסר. **פרכינן** – דיינינן. וכל דין קל וחומר קרי ליה "פירכא" משום דבלשון תימה אתי. **הזאה דפסח** – טמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת בערב הפסח. **דרבי אליעזר** – דן קל וחומר לחומרא, דקתני, אמר רבי אליעזר: ועליה אני דן, ומה שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת, זו שמשום שבות אינו דין שתדחה? ויזה עליו ויתחייב בפסח. ורבי עקיבא פריך לקולא ופטר מפסח, דקתני, אמר לו רבי עקיבא: או חילוף, מה הזאה דמשום שבות אינה דוחה שבת, שחיטה דמשום מלאכה היא אינו דין שלא תדחה? אלמא קל וחומר לקולא פריך. **דתנן השיב רבי עקיבא כו'** – משום אתקפתיה דרישא דמילתא נקט ואייתי לה הכא, ומיהו אתקפתיה דרב פפא מ"או חילוף" דרבי עקיבא קאתי, ולסיועי לרב הונא ב"או חילוף" דידיה. **התם** – ההוא "או חילוף" דרבי עקיבא, לא סלקא אדעתא דרבי עקיבא למדייניה ולמימר לא תדחייה שחיטה את השבת, אלא משום דרבי עקיבא היה מקובל ובא מרבי אליעזר עצמו שהיה רבו שהזאה אינה דוחה שבת. **ואייקר ליה תלמודא** – דרבי אליעזר נשתכח הימנו הלכה, ובעי למידן מקל וחומר הזאה משחיטה דדחייא. ואתי רבי עקיבא לאדכוריה גמריה, ואמרה למילתא בלשון "או חילוף", ודאין קל וחומר שחיטה מהזאה דלא תדחה, אף על פי שאי אפשר, דהא ודאי שחיטה דחייא דכתיב "במועדו" ואפילו בשבת, אלא כי היכי דניתיב לרבי אליעזר לליביה למימר: כיון דקא יליף האי שחיטה מהזאה דלא תדחה, ודאי פשיטא ליה בהזאה דלא דחייא. ומיהו לא איסתייעא מילתיה ולא אידכר, אלא הכי אהדר ליה: עקיבא, עקרת מה שכתוב בתורה "בין הערבים במועדו" ואפילו בשבת. אמר לו רבי עקיבא: הבא לי מועד לאלו, להזאה ולהבאתו מחוץ לתחום, כמועד לשחיטה. ונימא ליה מימר: כך מקובלני ממך הזאה אינה דוחה – לאו אורח ארעא, דכסיפא ליה מילתא לומר ששכח תלמודו. **והיינו דקאמר ליה אל תכפירני בשעת הדין** – כשאמר לו רבי עקיבא: הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה, כעס רבי אליעזר ואמר לו: עקיבא, בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתך. ואמר לו רבי עקיבא: אל תכפירני בשעת דין זה שאנו חלוקין ודנין זה כנגד זה, אל תכחד דבריך ראשונים, וזכור מה שלמדתיני: הזאה שבות כו'. אלמא מיניה גמר ליה. **המשתחוה לקמת חטים מה הן למנחות** – להדיוט מישרא שרי, דאין מחובר נאסר להדיוט. וכי קמיבעיא ליה לגבוה: אם תמצי לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה, הכא מאי? כיון דהדר טחין להו, יש שינוי בנעבד – דלא מיתסר לגבוה אלא בעיניה, אבל היכא דאישתני שפיר דמי. **או אין שינוי בנעבד** – ואסיר, דלא מהני ליה שינוי. אית דגרס: המשתחוה לחטין, קמחן מהו למנחות? ואי אפשר לומר כן, דכיון דתלוש נינהו – נאסרו בהנאה להדיוט, אפילו למאן דבעי תפיסת ידי אדם בתלוש, דהא איכא תפיסה טובא: קצירה ועימור ודישה, וכל שכן לגבוה דאסור, וכיון דנעשה עבודה זרה תו מאי מהני להו שינוי? לא מיבעיא עבודה זרה דכתיב "והיית חרם כמוהו" – כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו, אלא אפילו כל איסורי הנאה כן, וכל הנעשה מהן נאסר דהא הנאה היא. **כל האסורין** – כגון מוקצה ונעבד. **ורבי אליעזר אוסר** – וקא סלקא דעתך השתא דבבהמה מעוברת שרבעה או השתחוה לה עסקינן, וביש שינוי בנעבד קמיפלגי, דתנא קמא סבר: יש שינוי בנעבד, הלכך ולדותיהן מותרין, דמעיקרא עובר והשתא בהמה, ורבי אליעזר סבר: אין שינוי בנעבד, אלמא פלוגתא היא. הכי גרסינן: ולאו מי אתמר עלה אמר רבא אמר רב נחמן מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו. וכדמפרש בתמורה בפרק "כל האסורין", דתנא קמא סבר: זה וזה גורם מותר, ורבי אליעזר סבר: זה וזה גורם אסור.

אבל

שמאחר שהתורה פסלה להקרבה בעלי חיים שנעבדו, אף שלהדיוט הם מותרים, יש להסתפק האם כמו כן יֵשׁ פסול **נֶעֱבַד בִּמְחוּבָּר** לקרקע **אֵצֶל גְּבוֹהַּ** – לגבי הקרבה לה', על אף שהנעבד במחובר מותר להדיוט, **אוֹ שאֵין** פסול **נֶעֱבַד בִּמְחוּבָּר אֵצֶל גְּבוֹהַּ** והוא מותר להקרבה. **אִם תִּימְצֵי לוֹמַר** – גם אם תפשוט שיֵשׁ פסול **נֶעֱבַד בִּמְחוּבָּר אֵצֶל גְּבוֹהַּ**, עדיין יש להסתפק **בְּמַכְשִׁירֵי קָרְבָּן**, כגון מזבח שאינו אלא מכשיר להקרבת קרבן, האם **כְּקָרְבָּן דָּמוּ** [–הם דומים], ואסור לבנות מזבח באבנים של הר שנעבד, **אוֹ לֹא**, שדינם קל מקרבן עצמו, ומותר לבנות מזבח באבנים אלו.

הגמרא פושטת את הספק: **אָמַר רָבָא**, יש לומר **קַל וָחוֹמֶר, וּמָה אֶתְנָן** – תשלום הניתן עבור ביאת איסור של זנות, שהוא קל בכך **שֶׁמּוּתָּר בְּתָלוּשׁ לְהֶדְיוֹט** – שמותר להדיוט לידונות ממנו, גם אם זה דבר תלוש, מכל מקום יש לו חומרא בכך שהוא **אָסוּר בִּמְחוּבָּר לְגָבוֹהַּ** – אסור לגבוה להקרבה ולבנין בית המקדש, גם באופן שהאתנן הוא דבר המחובר לקרקע, **דִּכְתִיב** (דברים כג יט) 'לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ', ונאמר 'אתנן' סתם, **לֹא שְׁנָא** [–בין אם הוא] **תָּלוּשׁ וְלֹא שְׁנָא** [–ובין שהוא] **בִּמְחוּבָּר**, ונאמר שאין להביאו ל'בית ה' אלהיך', והיינו שגם לצורך בנין בית המקדש שאינו אלא מכשירי קרבן אסור להביאו, אם כן **נֶעֱבַד** לעבודה זרה, שחמור בכך שֶׁאָסוּר בְּתָלוּשׁ בהנאה **לְהֶדְיוֹט, אֵינוֹ דִּין** – האין זה קל וחומר שֶׁיהיה **אָסוּר** להקרבה **בִּמְחוּבָּר לְגָבוֹהַּ**.

הגמרא מביאה משא ומתן בדברים אלו: **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא, אוֹ חִילּוּף** – אולי תאמר להיפך, שתתיר מחובר שנעבד גם לגבוה, שהרי הפסוק שהתיר מחובר לא חילק בין הדיוט לגבוה, וממנו תלמד להתיר גם אתנן מחובר לגבוה, בקל וחומר, **וּמָה נֶעֱבַד שֶׁאָסוּר בְּתָלוּשׁ** בהנאה **אֵצֶל הֶדְיוֹט**, ומכל מקום **מוּתָּר בִּמְחוּבָּר** אפילו **לְגָבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם'**, כדלעיל (מה.), ומתוך שהפסוק לא חילק בזה, משמע דלֹא **שְׁנָא לְהֶדְיוֹט וְלֹא שְׁנָא לְגָבוֹהַּ**, לעולם נעבד מחובר מותר, אם כן **אֶתְנָן שֶׁמּוּתָּר בְּתָלוּשׁ לְהֶדְיוֹט**, וכי **אֵינוֹ דִּין** שֶׁיהא **מוּתָּר בִּמְחוּבָּר לְגָבוֹהַּ**.

וְאִי רצונך לאסור אתנן במחובר להקרבה לגבוה **מִשּׁוּם** שנאמר 'בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ', שיש לדרוש שלא תביא אתנן זונה ומחיר כלב גם כאשר האתנן הוא בית הנחשב מחובר, כדי לבנות בו את בית ה' אלהיך, וממנו אתה למד לאסור מחובר הנעבד לגבוה, ושלא כדברי, יש לדחות לימוד זה ולומר ש'בית ה' אלהיך' **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק 'לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ', ויש ללמוד מכך לאסור רק את הבא לבית ה' לשחיטה ולהקרבה, **פְּרָט** לְפָרָה אדומה שניתנה כאתנן, שמותרת למי חטאת, לפי **שֶׁאֵינָהּ בָּאָה לַבַּיִת** [–לבית המקדש] כדי לשחטה, אלא נשחטת מחוץ לשלש מחנות, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, תיבות אלו 'בית ה' אלהיך' באו **לְרַבּוֹת אֶת הָרִיקּוּעִים**, ולאסור להשתמש באתנן אפילו לציפוי כותל ההיכל ובית קודש הקדשים, לפי שהציפוי הוא נוי של בית ה', ודינו כבית ה' עצמו. ואם כן נמצא שאין פסוק זה בא לאסור אתנן מחובר לגבוה, וחוזרת הקושיא שנלמד מנעבד להתיר אתנן מחובר לגבוה.

אָמַר לֵיהּ רבא, **אֲנָא קָאָמִינָא לְחוּמְרָא** – אני סבור שיש ללמוד בקל וחומר מאתנן, להחמיר ולאסור גם נעבד מחובר לגבוה, מאחר שהפסוק באתנן לא חילק, ואסר גם אתנן מחובר לגבוה, **וְאַתְּ אָמַרְתְּ לְקוּלָּא** – ואתה סבור שיש ללמוד בקל וחומר ממחובר הנעבד, להקל ולהתיר גם אתנן מחובר לגבוה, מאחר שהפסוק בנעבד מחובר לא חילק והתיר נעבד מחובר גם לגבוה. והרי כלל הוא בידנו שכל מקום שאפשר לדרוש מקל וחומר לקוּלָּא וְלדרוש ממנו לחוּמְרָא, **לְחוּמְרָא פְּרִכִינַן** – למדים קל וחומר להחמיר ולא להקל. אשר על כן יש ללמוד עבודה זרה מאתנן בקל וחומר, ולאסור נעבד במחובר לגבוה.

אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְרָבָא, וְהאם אכן **כָּל הֵיכָא** [–כל מקום] **דְּאִיכָּא** [–שיש] אפשרות לדרוש לקוּלָּא **וְגם** לחוּמְרָא, **לְקוּלָּא לֹא פָּרְכִינַן** אלא לחומרא, **וְהָא הַזָּאָה דְּפֶסַח** – והרי מי שנטמא במת וצריך להזות עליו שלישי ושביעי, והיום השביעי שלו היה בערב פסח שחל בשבת, **דְּפָלִיגִי** – שנחלקו בענינו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי עֲקִיבָא** במשנה (פסחים סה:) אם מותר להזות עליו בשבת כדי שיוכל לאכול את הפסח בלילה, או שאסור להזות עליו מחמת האיסור מדרבנן לטהר אדם מטומאתו בשבת, כיון שנראה הדבר כמתקן את האדם, שלא התירו איסור זה גם לצורך מצות אכילת קרבן פסח. **דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר** שיש ללמוד קל וחומר **לְחוּמְרָא וְקָא מְחַיֵּיב לֵיהּ לְגַבְרָא**, כלומר, למדים קל וחומר מהיתר שחיטת קרבנות בשבת, להתיר גם הזאה בשבת לצורך קרבן פסח, ולהחמיר ולחייב בכך את האיש שנטמא להקריב קרבן פסח. וכך נדרש הקל וחומר, ומה שחיטה שהיא מלאכה האסורה בשבת מן התורה, דוחה את השבת לצורך קרבנות, שהרי הותר לשחוט את קרבנות היום במקדש בשבת, הזאה שאינה מלאכה אלא רק איסור דרבנן, כל שכן שתהיה מותרת בשבת לצורך הקרבת קרבן פסח. **וְרַבִּי עֲקִיבָא** ענה ואמר לרבי אליעזר 'או חילוף', כלומר אולי יש ללמוד את הקל וחומר להיפך **לְקוּלָּא**, כפי שיבואר להלן, **וּפָטַר** בכך את הטמא מלהקריב קרבן פסח. **וְנִמצא דְּקָא פָּרִיךְ רַבִּי עֲקִיבָא לְקוּלָּא** – שרבי עקיבא דרש קל וחומר לקולא, גם כשהיתה אפשרות לדרוש לחומרא כרבי אליעזר.

הגמרא מביאה את המשנה בה הובאו דברי רבי עקיבא: **דְּתַנָּן, הֵשִׁיב רַבִּי עֲקִיבָא** לרבי אליעזר, **אוֹ חִילּוּף**, שנאמר שהזאה לצורך קרבן פסח אינה דוחה שבת, ומהזאה נלמד שגם שחיטת קרבנות אסורה בשבת, וכך נלמד, **וּמָה הַזָּאָה שֶׁהִיא** אינה אסורה אלא **מִשּׁוּם שְׁבוּת** – איסור דרבנן בשבת, **אֵינָהּ דּוֹחָה** את **הַשַּׁבָּת**, והטמא שחל שביעי שלו בערב פסח שחל בשבת, אינו מביא קרבן פסח, **שֶׁחִיטָה שֶׁהִיא** מלאכה האסורה מ**דְּאוֹרַיְיתָא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שאינה דוחה שבת, ולא יקריבו כלל קרבנות בשבת. ואם כן מצינו מחלוקת תנאים בקל וחומר שאפשר ללמוד ממנו לקולא ולחומרא, רבי אליעזר סובר שלמדים לחומרא ורבי עקיבא סובר שלמדים לקולא, ואיך היה פשוט לרבא שלמדים לחומרא ולא לקולא.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** – בנידון של הזאה בשבת לצורך קרבן פסח הוצרך רבי עקיבא לעשות קל וחומר לקולא, משום שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר עצמו **נַמְרֵיהּ** – לימד אותו שהזאה אינה דוחה שבת אפילו לצורך הקרבת קרבן פסח, **וְאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ תַּלְמוּדָא** – ושכח רבי אליעזר את תלמודו ולא זכר שהזאה אסורה, ולכך דרש קל וחומר להתיר הזאה ולהחמיר על הטמא להקריב קרבן פסח, **וַאֲתָא** – ובא **רַבִּי עֲקִיבָא** והשיב לו לימוד קל וחומר בדרך הפוכה, באופן שקבע שהזאה אינה דוחה שבת, ולמד ממנה שגם שחיטה אסורה, ועשה כך כדי **לְאַדְכּוּרֵיהּ** – להזכירו שהוא עצמו לימדו שהזאה אינה דוחה שבת, על ידי שישמע שפשוט היה לו לרבי עקיבא שהזאה אינה דוחה. ואולם רבי אליעזר לא נזכר, אלא השיב לרבי עקיבא שאין ללמוד מקל וחומר לאסור שחיטת קרבנות, לפי שנאמר בתורה בפרשת התמיד (במדבר כח ב) 'תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ' ודרשו חכמים 'במועדו ואפילו בשבת'. **וְהַיְינוּ דְּאָמַר לֵיהּ** – והוא מה שאמר רבי עקיבא לרבי אליעזר כשראה שלא ניתן להזכירו בדרך של רמז, **רַבִּי, אַל תַּכְפִּירֵנִי בִּשְׁעַת הַדִּין** – כאשר אנו דנים בענין הזאה בשבת, אל תכחד את מה ששמעתי מפורש ממך, **וְכָךְ מְקוּבָּל אֲנִי מִמְּךָ, הַזָּאָה שְׁבוּת** – איסור דרבנן היא, **וְעל** אף כן **אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** אף לצורך הקרבת קרבן פסח. ונמצא למסקנת הגמרא, שאכן נשאר הכלל של רבא שקל וחומר שניתן לדונו לקולא ולחומרא דנים אותו לחומרא, ולכן אתנן מחובר ונעבד מחובר אסורים לגבוה, ורבי עקיבא שדרש את הקל וחומר לקולא, עשה זאת רק כדי להזכיר לרבי אליעזר מה שהוא עצמו לימד אותו.

רמי בר חמא מסתפק בספק נוסף: **בָּעֵי** – הסתפק **רָמִי בַּר חָמָא, הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקֶמֶת חִטִּים** [–שבולי חיטים בעודם מחוברים לקרקע] שבאופן זה לא נאסרו להדיוט, כדין נעבד מחובר, **מַהוּ** – מה הדין להשתמש בחיטים אלו **לְמִנְחוֹת**. שאף אם נפשוט את הספק הקודם שנעבד במחובר אסור לגבוה, עדיין יש להסתפק אם יֵשׁ שִׁינּוּי

המשך בעמוד צה

אֲבָל אם הבהמות **עִיבְּרוּ** – התעברו **וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ, דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרִין** הוולדות למזבח. והטעם, כיון שבאופן זה נחשב הדבר כאילו גם העובר נרבע. ואף שהעובר נשתנה בכך שנולד ונעשה בהמה, אין מועיל השינוי להתיר איסור נרבע למזבח. וכן הדין בבהמה מעוברת שנעבדה לעבודה זרה ואחר כך ילדה, כיון שגם העובר נעבד ונעשתה בו עבירה, אין מועיל השינוי שנולד ונעשה בהמה, להתירו למזבח. **וְהָכָא נַמִּי** בחיטים שנעבדו, אף שנשתנו ונעשו קמח, דין הקמח **כְּדִין** בהמות **שֶׁעִיבְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ דָּמֵי,** ואין השינוי מועיל להתירו למנחות.

גירסא אחרת בדברי מר זוטרא: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** בלשון אחרת, שמר זוטרא הביא את מחלוקת חכמים ורבי אליעזר אם הולדות מותרין או לא, אך לא תלה את ספיקו של רמי בר חמא [אם יש שינוי בנעבד], במחלוקת תנאים זו, אלא המשיך ואמר, **וְאִיתְּמַר עָלָהּ אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, הַמַּחֲלוֹקֶת** היא **כְּשֶׁנִּרְבְּעוּ** הבהמות ונעשתה בהן עבירה, **וּלְבַסּוֹף עִיבְּרוּ,** ונחלקו התנאים, אם זה וזה גורם מותר או אסור, **אֲבָל עִיבְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ,** באופן שנעבדה העבירה גם בעובר, אף שנולד ונשתנה לבהמה, **דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר** למזבח, לפי שאין מועיל שינוי להתיר נרבע ונעבד למזבח. וסיים מר זוטרא, **וְהָנֵי נַמִּי** – וגם חיטים אלו שנעבדו ונעשו קמח, **כִּי עִיבְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ דָּמֵי,** ואין מועיל בהם שינוי להתירו למזבח.

דוחה הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי כך נראה בעיניך עתה לדמות זה לזה, **הָתָם,** בעובר שנעבדה בו עבירה, **מֵעִיקָּרָא** – מתחילה בהיותו עובר היה **בְּהֵמָה, וְהַשְׁתָּא** אחר שנולד הוא **בְּהֵמָה,** אלא שמתחילה **דָּשָׁא הוּא דַּאֲחִיזָא בְּאַנְפָּהּ** – דלת הרחם היתה סגורה בעדו, כלומר לידת הולד לא גרמה לשינוי בעובר, ולכן הולד אסור, אולם **הָכָא** בחיטים שנעבדו וטחנם לקמח, נעשה בהם שינוי, שהרי **מֵעִיקָּרָא** – מתחילה היו **חִיטֵּי, וְהַשְׁתָּא** נעשה מהם **קֶמְחָא,** ואפשר שהשינוי יתירם למזבח.

הגמרא מביאה ספק ב'נעבד' שלא נאסר להדיוט, אם כשר למצוה: **בָּעֵי** – הסתפק **רֵישׁ לָקִישׁ, הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְדֶקֶל** שגדלים בו לולבים, באופן שאינו נאסר להדיוט, וכפי שיבואר להלן, **לוּלְבוֹ מַהוּ** להשתמש בו **לְמִצְוָה** בחג הסוכות. **בְּאִילָן** [–בדקל] **שֶׁנִּטְּעוּ מִתְּחִלָּה לְךָ** – לשם עבודה זרה, **לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ** – אין לך להסתפק בדינו, **דַּאֲפִילּוּ לְהֶדְיוֹט נַמִּי אָסוּר** בהנאה, כדין אשירה שמצותה בשריפה, ולכן נחשב הלולב כשרוף ואין בו שיעור לולב. **כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ** – באיזה אופן יש לך להסתפק, **בְּאִילָן שֶׁנִּטְּעוּ** גרעין **וּלְבַסּוֹף עֲבָדוּ. וְאַלִּיבָּא** דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה **לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ,** כיון שהוא סובר (לעיל מה:) דְּאילן שנטעו ולבסוף עבדו **אֲפִילּוּ לְהֶדְיוֹט נַמִּי אָסוּר** בהנאה, ודינו בשריפה ואם כן אין בלולב שיעור. **כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ, אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן** הסוברים שאילן זה מותר להדיוט, **לְעָנְיַן מִצְוָה מַאי, מִי מְאִים** – האם מאוס הדבר **כְּלַפֵּי גָּבוֹהַּ** לקיים בו מצוה, **אוֹ לֹא** מאוס.

ביאור אחר לספיקו של ריש לקיש: **כִּי אֲתָא רַב דִּימִי** מארץ ישראל **אָמַר, בְּאֲשֵׁירָה** שהיתה של גוי ונאסרה מדין עבודה זרה, **שֶׁבִּיטְּלָהּ** הגוי, **קָמַבְעָיָא לֵיהּ** – הסתפק ריש לקיש, אם מותר לקחת ממנה לולב למצוה. לפי שנאמרה הלכה בקרבנות שבהמה שהיתה ראויה לקרבן ונדחתה וחזרה להיות ראויה, אינה חוזרת להכשרה, ונסתפק ריש לקיש, האם **יֵשׁ** תורת **דְּחוּי גם אֵצֶל מִצְוֹת,** שחפץ שנדחה ולא היה ראוי למצוה ואחר כך חזר ונעשה ראוי, האם נשאר בדיחויו לעולם, כמו בענין קרבנות, **אוֹ שאֵין** תורת **דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת.**

הגמרא מבררת מדוע ספק זה כפי שביארו רב דימי, אינו נפשט ממשנה. שואלת הגמרא: **תִּפְשׁוֹט לֵיהּ** את הספק, **מִדְּתָנֵן** במשנה (חולין פז.), שחט חיה או עוף **וּכִיסָּהוּ** [את הדם] בעפר וחזר הדם **וְנִתְגַּלָּה, פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת** פעם נוספת. אולם אם **כִּיסָּהוּ הָרוּחַ, חַיָּיב** לשוב **וּלְכַסּוֹת. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** שכסהו הרוח חייב לכסות, **אֶלָּא** כְּשֶׁחָזַר הדם **וְנִתְגַּלָּה** לאחר שכיסהו הרוח, **אֲבָל לֹא חָזַר וְנִתְגַּלָּה** ונשאר מכוסה, **פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת. וַהֲוֵינָן בָּהּ** – ונשאנו ונתנו בדברי רבי יוחנן והקשינו עליו, **כִּי חָזַר וְנִתְגַּלָּה מַאי הָוֵי** – מה בכך, **הוֹאִיל וְאִידְּחֵי אִידְּחֵי** – הלא כשהרוח כסתה את הדם, היה הדם דחוי ממצות כיסוי, כיון שהיה מכוסה, ואף שאחר כך חזר ונתגלה אין לחייבו בכיסוי, לפי שאם פעם אחת נדחה הדם מהמצוה, שוב אינו חוזר ומתחייב בכיסוי. **וְאָמַר רַב פָּפָּא** על קושיא זו, **וְאֵת אוֹמֶרֶת שאֵין** תורת **דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת.** ומכאן נפשט ספיקו של ריש לקיש.

משיבה הגמרא: **דְּרַב פָּפָּא גּוּפֵיהּ אִיבַּעְיָא לֵיהּ** – מה שלרב פפא היה פשוט שהתנא במשנה בחולין סובר שאין דיחוי אצל מצוות, מזה שהצריכוהו לחזור ולכסות, לריש לקיש הדבר לא היה פשוט כן, והוא הסתפק בשיטת התנא, האם **מִפְּשָׁטָא פְּשִׁיטָא לֵיהּ (לְרַב פָּפָּא)** לתנא **דְּאֵין דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת, לֹא שָׁנָא לְקוּלָּא,** כמו בענין אשירה שביטלה שאם אין דיחוי מותר להשתמש בלולב למצוה, **וְלֹא שָׁנָא לְחוּמְרָא,** כמו בענין כיסוי הדם, שאם אין דיחוי עליו לחזור ולכסות את הדם, לאחר שהתגלה. **אוֹ דִּלְמָא** התנא עצמו **סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ** אם יש דיחוי אצל מצוות, **וּלְחוּמְרָא אָמְרִינַן** שאין דיחוי, ומצריכים כיסוי, מפני שהוא ספק בדין תורה שדינו לחומרא, אולם **לְקוּלָּא לֹא אָמְרִינַן** שאין דיחוי, כגון באשירה שביטלה, שאין אומרים שאין דיחוי, אלא הולכים לחומרא ואומרים שיש דיחוי ואין לוקחים את לולבו למצוה.

מסיימת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, לפי שלא נפשטה. ספק נוסף בענין זה: **בָּעֵי רַב פָּפָּא, הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַבְּהֵמָה, צַמְרָהּ מַהוּ** להשתמש בו **לְתָכֵלֶת** [צמר צבוע בדם החילזון] של מצוה.

מבררת הגמרא: **תְּכֵלֶת דְּמַאי, אִי תְּכֵלֶת לְכֹהֲנִים** – המצויה בבגדי כהונה, כגון במעיל ובאפוד, שלובשים אותם הכהנים לצורך עבודה בבית המקדש, והספק הוא האם מכשירי קרבן דינם כקרבן, ואסור להשתמש בצמר של בהמה שנעבדה לבגדי כהונה, וגם אם נפשוט שמכשירי קרבן כקרבן, עדיין יש להסתפק האם צביעת הצמר בצבע תכלת, ושינוי צורתו, מועילה להתירו לגבוה, **הַיְינוּ בָּעֵיָא** – הלא אלו היו שני ספיקותיו **דְּרָמִי בַּר חָמָא** לעיל (מה:), אם מכשירי קרבן כקרבן, ואם יש שינוי בנעבד להתירו לגבוה, ומדוע הוצרך רב פפא לשוב ולהסתפק בזה. **וְאִי** לפתיל **תְּכֵלֶת** שמטילין **לְצִיצִית,** והספק הוא אם נעבד שמותר להדיוט מאוס לקיום מצוה או אינו מאוס, **הַיְינוּ בָּעֵיָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ** בלולב של אשירה שמותרת להדיוט, אם ניתן לקחת ממנה לולב למצוה, ומדוע הוצרך רב פפא לשוב ולהסתפק בנידון זה.

משיבה הגמרא: **אִין הָכִי נַמִּי דְּלֵא הָוָה** לרב פפא **לְמִיבְּעֵי לֵיהּ** – להסתפק בענין הצמר לתכלת, **וְהַאי דְּקָא בָּעֵי לֵיהּ הָא** – ומה שהסתפק בזה, **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא מִילֵּי אַחֲרָנְיָיתָא** – מפני שהיו לו דברים נוספים בבהמה שנעבדה לעבודה זרה שהסתפק בהם, ואגב אותם דברים הזכיר גם את הספק בצמר. ואלו ספיקותיו, **צַמְרָהּ מַהוּ לְתָכֵלֶת, קַרְנֶיהָ מַהוּ לַעֲשׂוֹת מהם חֲצוֹצְרוֹת** שהיו מנגנים בהן בשעת הקרבת קרבנות ציבור, ועצמות **שׁוֹקֶיהָ מַהוּ לַחֲלִילִין** שגם בהם היו מנגנים בשעת הקרבת הקרבנות, וכן **בְּנֵי מֵעֶיהָ מַהוּ לְפַאֲרוֹת** – לעשות מהם נימים לכינורות שהיו מנגנים בהם בבית המקדש. **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר שֶׁעִיקַּר הַשִּׁירָה** על הקרבן אינה נעשית בפה אלא **בִּכְלִי, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ** – אין לך להסתפק בדבר, **דְּוַדַּאי אֲסִיר,** שהרי כלי נגינה אלו הם מכשירי קרבן, **כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר שֶׁעִיקַּר הַשִּׁירָה** של הלויים היא **בַּפֶּה,** והספק הוא האם כלי הנגינה **כַּפּוּמֵי קָלָא בְּעָלְמָא הוּא** – אינם באים אלא להנעים את השירה, **וּמַיְּיתִינַן** – וניתן להביא כלים שנעשו מבהמה שנעבדה, **אוֹ דִּלְמָא אַפִּילּוּ הָכִי אֲסִיר,** כיון שהדבר מאוס להשתמש בבית המקדש בכלי נגינה אלו.

הגמרא מסיימת: **תֵּיקוּ.**

ספק בענין מעין שנעבד: **בָּעֵי רַבָּה, הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַמַּעְיָן, מֵימָיו** המחוברים לקרקע ואינם נאסרים בהנאה להדיוט, **מַהוּ לִנְסָכִים** – לנסך מהם על גבי המזבח. שואלת הגמרא: **מַאי קָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – מה הם צדדי הספק, **אִילֵּימָא** האם **לְכַבּוּאָה קָא סָגִיד** – כוונתו להשתחוות לפרצופו הנשקף במים, ולא למים עצמם, נמצא שאין המים נעבדים ומותרים לנסכים, **אוֹ דִּלְמָא לְמַיָּא קָא סָגִיד** – כוונתו

המשך בעמוד קלח

אֲבָל עֵיבְרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ - דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרִין; וְהָכָא נַמִּי כְּעֵיבְרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ דָּמֵי. אִיבָּא דְּאָמְרִי: מַחְלוֹקֶת - כְּשֶׁנִּרְבְּעוּ וּלְבַסּוֹף עֵיבְרוּ, אֲבָל עֵיבְרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ - דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר; וְהָנֵי נַמִּי כִּי עֵיבְרוּ וּלְבַסּוֹף נִרְבְּעוּ דָּמֵי. - הָכִי הָשְׁתָּא? הָתָם מֵעִיקָּרָא בְּהֵמָה וְהָשְׁתָּא בְּהֵמָה, דְּשָׁא הוּא דַּאֲחִיזָא בְּאַנְפָּהּ, הָכָא מֵעִיקָּרָא חִיטֵּי וְהָשְׁתָּא קִמְחָא. בְּעֵי רֵישׁ לָקִישׁ: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְדֶקֶל, לוּלְבוֹ מַהוּ לְמִצְוָה? בְּאֵילֶן שֶׁנִּטְּעוּ מִתְּחִלָּה לְכָךְ לָא תִּיבְּעֵי לָךְ, דַּאֲפִילּוּ לְהֶדְיוֹט נַמִּי אָסוּר, כִּי תִּיבְּעֵי לָךְ - בְּאֵילֶן שֶׁנִּטְּעוּ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוּ; וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה לָא תִּיבְּעֵי לָךְ, דַּאֲפִילּוּ לְהֶדְיוֹט נַמִּי אָסוּר, כִּי תִּיבְּעֵי לָךְ - אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן, לְעִנְיַן מִצְוָה מַאי? מִי מְאִיס כְּלַפֵּי גָבוֹהַּ אוֹ לָא? כִּי אַתָּא רַב דִּימִי אֲמַר: בַּאֲשֵׁירָה שֶׁבִּיטְּלָהּ קָמְבָעְיָא לֵיהּ, יֵשׁ דִּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת אוֹ אֵין דִּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת? - תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִדִּתְנַן: כִּיסָּהוּ וְנִתְגַּלָּה - פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת, כִּיסָּהוּ חָרוּחַ - חַיָּיב לְכַסּוֹת; וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁחָזַר וְנִתְגַּלָּה, אֲבָל לֹא חָזַר וְנִתְגַּלָּה - פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת; וְהָוֵינַן בָּהּ, כִּי חָזַר וְנִתְגַּלָּה מַאי הָוֵי? הוֹאִיל וְאִידְּחֵי אִידְּחֵי! וְאָמַר רַב פַּפָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת: אֵין דִּיחוּי אֵצֶל מִצְוֹת! - דְּרַב פַּפָּא גּוּפֵיהּ אִיבַּעְיָא לֵיהּ: מִפְשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ לְרַב פַּפָּא דְּאֵין דִּיחוּי אֵצֶל מִצְוֹת, לָא שְׁנָא לְקוּלָּא וְלָא שְׁנָא לְחוּמְרָא. אוֹ דִּלְמָא סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ, וּלְחוּמְרָא אָמְרִינַן, לְקוּלָּא לָא אָמְרִינַן? תֵּיקוּ. בָּעֵי רַב פַּפָּא: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לִבְהֵמָה, צַמְרָהּ מַהוּ לְתִכֶּלֶת? - תְּכֵלֶת דְּמַאי? אִי תְּכֵלֶת לְכֹהֲנִים - הַיְינוּ בָּעֵיָא דְּרַמִּי בַּר חָמָא, וְאִי תְּכֵלֶת לְצִיצִית - הַיְינוּ בָּעֵיָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ! - אִין הָכִי נַמִּי, דְּלָא הָוֶה לְמִיבְּעֵי לֵיהּ, וְהַאי דְּקָא בָּעֵי לֵיהּ הָא - מִשּׁוּם דְּאִיבָּא מִילֵּי אַחֲרָנְיָיתָא: צַמְרָהּ מַהוּ לְתִכֶּלֶת? קָרְנֶיהָ מַהוּ לַחֲצוֹצְרוֹת? שׁוֹקֶיהָ מַהוּ לַחֲלִילִין? בְּנֵי מֵעֶיהָ מַהוּ לְפֹאֲרוֹת? אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר: עִיקַּר שִׁירָה בִּכְלִי לָא תִּיבְּעֵי לָךְ - דְּוַדַּאי אָסִיר, כִּי תִּיבְּעֵי לָךְ - אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר: עִיקַּר שִׁירָה בַּפֶּה, בַּסּוֹמֵי קָלָא בְּעָלְמָא הוּא וּמַיְיתִינַן, אוֹ דִּלְמָא אֲפִילּוּ הָכִי אָסִיר? תֵּיקוּ. בָּעֵי רַבָּה: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַעְיָן, מֵימָיו מַהוּ לִנְסָכִים? מַאי קָא מִיבְּעָיָא לֵיהּ? אִילֵּימָא לְבַבּוּאָה קָא סָגֵיד אוֹ דִּלְמָא לְמַיָּא קָא סָגֵיד - וְתִיבְּעֵי לֵיהּ סָפֵל לְהֶדְיוֹט! - לְעוֹלָם לְמַיָּא קָא סָגֵיד, וְהָכִי קָמְבָעְיָא לֵיהּ: לְמַיָּא דְּקַמֵּיהּ קָא סָגֵיד, וְקַמָּאֵי קַמָּאֵי אָזְדוּ, אוֹ דִּלְמָא לְדַבְרוֹנָא דְּמַיָּא קָא סָגֵיד? - וּמֵי מִיתַּסְרִי? וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: מַיִם שֶׁל רַבִּים אֵין נֶאֱסָרִין! - לָא צְרִיכָא, דְּקָא נָבְעֵי מֵאַרְעָא. **מִשְׁנָה** מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה וְנָפַל - אָסוּר לִבְנוֹתוֹ. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? כּוֹנֵס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת וּבוֹנֶה. שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה

גידון

אבל עיברו ולבסוף נרבעו דברי הכל אסורין – דהיא וולדה נרבעו. וגבי נעבד נמי – היא וולדה נעבדו, ואסורים. ואף על גב דחזר ונשתנה, אין שינוי בנעבד להוציאו מאיסורו. **ואיכא דאמרי** – רב זוטרא גופיה לאיסורא הוה פשט, והכי קאמר: ואתמר עלה אמר רבא אמר רב נחמן כו'. **והכא נמי כעיברו ולבסוף נרבעו נינהו** – ואסירי לדברי הכל, דאין שינוי בנעבד. ומהדר ליה תלמודא: הכי השתא? **התם** – לא אישתני, דמעיקרא במעי אמו היה קרוי בהמה והשתא קרוי בהמה. **דשא הוא דאחיזא באפה** – דלתי הרחם היו סגורין בפניו. לולבו מהו למצוה – אם תמצי לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה, הכא לענין מצות לולב מאי? **אשירה** – שנאסרה אף להדיוט, וביטלה, כדאמרינן במתניתין: נוטל מה שהחליף. וקמיבעיא ליה אם ראויה שוב למצוה אם לאו. **יש דחוי אצל מצות** – מי הוי שייכא תורת דחוי במצות, דנימא: הואיל ונדחה בעודו אשירה ידחה עולמית. **או אין דחוי** – ומשתריא. **אלא שחזר ונתגלה** – לאחר שכיסתו הרוח. **הכי גרסינן: והוינן בה כי חזר ונתגלה מאי הוי** – הא אידחי ליה בשכיסתו הרוח, כיון דכל זמן דלא נתגלה פטור מלכסות – אידחי ליה מכיסוי. **לא שנא לקולא** – כגון גבי אשירה שבטלה, למידחר לאישתרויי לולבו למצוה. **לא שנא לחומרא** – כגון גבי כיסוי, דמחייבינן למידחר ולכסויי. **או דלמא ספוקי מספקא ליה** – אי יש דחוי אי אין דחוי. **ולחומרא אמרינן** – אין דחוי, הלכך גבי כיסוי חייב לכסות, אבל לקולא כגון הכא – לא אמרינן אין דחוי למישרא. תיקו. **תכלת דכהנים** – דבגדי כהונה לצורך עבודה, וקמיבעיא לן: מכשירי קרבן בקרבן דמו או לא? ואם תמצי לומר בקרבן דמו, היכא דנשתנה כשצובעין אותו, יש שינוי בנעבד להתירו לגבוה או לא? **היינו בעיא דרמי בר חמא** – דהנך תרתי בעיי בעא רמי בר חמא לעיל בשמעתין. **אי תכלת דציצית** – וקמבעיא: הואיל דבר מצוה הוא, מי מאיס נעבד כלגבוה או לא. **היינו דריש לקיש** – דבעי בלולב. **לחצוצרות** – לשיר של קרבן, דקיימא לן ב"החליל" דשיר מעכב את הקרבן. חלילין = לשיל"ש בלעז. **לפארות** = נימין של כינור, קורד"ש בלעז. **עיקר שירה בכלי** – פלוגתא היא בפרק "החליל" (סוכה נ, ב). **אפילו הכי אסור** – מאיסי. ואפילו אם תמצי לומר לענין דקל דמותר לולבו, הכא כיון דצורך קרבן מאיס טפי. **מעין** – אינו נאסר להדיוט, דמחובר הוא. **אי לבבואה** – דידיה, פרצוף שלו. **ותיבעי לך בספל ולהדיוט** – מדאיבעיא ליה במחובר ולגבוה, מכלל דפשיטא ליה דבתלוש כהאי גוונא אסירי להדיוט. והא בתלוש נמי איבא למיבעיא! **למיא** דקמיה – למים שהוא רואה עכשיו לפניו השתחוה, והרי הלכו להם. **וקמאי קמאי** – כלומר, מעין המקלח, כל זמן שהמים באים ראשון ראשון והולכין להם, והבאים אחריהן מותרים. **או דלמא לדברונא דנהר** – לקילוח של נהר והילוכו השתחוה, והרי כל הנהר נעבד, ואי יש נעבד במחובר אסירי. **משנה מי שהיה כותלו סמוך לעבודה זרה** – שהיה אחד מכותלי עבודה זרה, והבית עצמו נעבד. **אסור לבנותו** – שבונה כותל לעבודה זרה. **כונס** לתוך **קרקעו** – ארבע אמות. **היה שלו ושל עבודה זרה** – שמקום עובי הכותל חציו שלו.

הכא מעיקרא חטים והשתא סולת – תימה: הכא משמע דיותר יש להתיר חטים ועשאן סולת יותר מוולד. וב"מרובה" (בבא קמא סו, א) משמע אפבא, דבית שמאי מוקמי "גם" לרבות שינוייהם ומתירין ולדותיהם! ויש לומר: דהתם גבי אתנן טעמא דבית שמאי – משום דלא ניחא ליה בנפחיה ולא עשה הולד אתנן, אבל עבודה זרה ניחא ליה בנפחיה. והכי אמר רבא פרק "כל האסורין" (תמורה ל, ב): ולד מוקצה ונעבד אסור, דניחא ליה בנפחיה. **ואליבא** דרבי יוסי בר יהודה לא תיבעי לך – הוה מצי למיבעי באילן העומד מאליו ואליבא דכולי עלמא, או בשנטעו גרעין לפי מה שפירש, אלא ניחא ליה למיבעי אליבא דרבנן. אי נמי, באילנות דשכיחי. אי נמי, באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוה מצי למיבעי אליבא דרבי יוסי בר יהודה בעיקר אילן, אם נאסר מה שהיה שם קודם שעבדו, כדאמרינן לעיל: איזהו דבר שפירותיו אסורים ועיקרו מותר – הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו.

מי מאיס או לא – ריש לקיש אית ליה שפיר דרבא (סוכה לא, ב) דלולב של עבודה זרה לא יטול ואם נטל יצא, דהתם מיירי קודם ביטול, ובדיעבד יצא, דמצות לא ליהנות נתנו. אבל הכא מיירי אחר ביטול, ובעי מי מאיס לכתחלה או לא. **אשירה** שבטלה קא מיבעיא ליה יש דחוי או אין דחוי – כדאמרינן (בסוכה לג, א) גבי נקטם ראשו (דלולב) [דהדס] ועלתה בו תמרה מערב יום טוב כשר, ובעלתה בו תמרה ביום טוב מבעיא ליה התם, ופשיט כי הכא מ"כסהו הרוח" וכו', ומסיק: תיקו. תימה: תפשוט דאין דחוי מההיא דהתם (שם לב, ב): היו (ענפיו) [ענביו] מרובין מעליו פסול, ואין ממעטין ביום טוב, ואם מיעטן כשר. ומוקי לה (שם לג, ב) ואפילו אשחור מערב יום טוב, דהשתא הוי דחוי מעיקרו כי הכא, וכי היכי דעלתה בו תמרה ביום טוב, ואפילו הכי אם מיעטן כשר, אלמא אין דחוי! ויש לומר: דתמרה – אין בידו להעלות תמרה, וכן ביטול אשירה אין בידו, דעל ידי גוי צריך לבטלה, ולא דמי להדס דבידו למעט.

היינו בעיא דרבי שמעון בן לקיש – נקט רבי שמעון בן לקיש משום דלמצוה היא כמו בציצית, דהא בכלל בעיא דרמי בר חמא היא, שהרי נשתנה על ידי טוייה.

קרניה מהו לחצוצרות – תימה: דהא תניא פרק "הקומץ רבה" (מנחות כח, א): חצוצרות היתה באה מן העשת של כסף, עשאה של שאר מיני מתכות פסולה. וכל שכן של קרן! דבשלמא ההיא דקינים (פרק ג משנה ו) דתנן: כשהוא מת קולו שבעה, [שתי] קרניו [שתי] חצוצרות [כו'], יש לומר שהוא שופר של (קדוש) [ראש] השנה כדאיתא פרק "במה מדליקין" (שבת לו, א): חצוצרות – שיפורא, אבל הכא במכשירי קרבן קא מיירי, דכתיב: "ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם"! ויש לומר: דההיא דמנחות מיירי בחצוצרות שתוקעין הכהנים, והכא בחצוצרות של לוים שהם משוררים על הקרבן. וכמה כלי שיר היו שם, כנורות ונבלים ומצלתים. תדע, דקאמר בסמוך: עיקר שירה בפה ושיר לא מעכבא, ואיך זה יכול להיות? והכתיב: "ותקעתם בחצוצרות"! אלא שמע מינה כדפירשתי, דתקיעה דקרא לכהנים. ורבינו יהודה מפרש, דההיא דמנחות – בשל משה דוקא קאמר. וראיה, דבתוספתא מצינו: היו מחצצרין וחצוצרות של זהב בידיהם. **לא** צריכא דקנבעי מארעא – רוצה לומר: דאינם יוצאים חוץ לשדיהם, דאילו היו יוצאים חוץ לשדיהם – הא תנן (בבא קמא פא, א): מעין שיצא בתחלה בני העיר מסתפקין ממנו, ואם כן הוו מים של רבים ואינם נאסרים.

תוספות

אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ – ואפילו למאן דאמר (עבודה זרה מא, ב): אין עובדין לשברים, הכא במאי עסקינן – כגון שהיתה עבודה זרה של ישראל, או של גוי והשתחוה לה ישראל. ובירושלמי מוקי – כגון שהשתחוה לכל אבן ואבן, וכן פירש הקונטרס. **בית** שבנאו מתחלה לעבודה זרה – פירש רש"י: שתחילת בניינו לעבודה זרה, והיו עובדין את הבית עצמו. וכן בסמוך גבי אבן שחצבה מתחלה לבימוס – מקום מושב של עבודה זרה, ועובדים את הבימוס כעבודה זרה עצמה. ויפה כוון בזה, דודאי צריך לומר שהבית והאבן נעשו ליעבד, דאי להיות משמשי עבודה זרה – הא אמרינן (עבודה זרה יט, ב): משמשי עבודה זרה אינן אסורים עד שיעבדו, ואילו בגמרא קאמר גבי בית: בנה אף על פי שלא השתחוה. וגבי אבן נמי, מדקתני "חצבה מתחלה" משמע דלא עבד בה כבר, דאי עבד בה – למה לי חציבה מתחלה לכך? הא גבי תפילין (ברכות כג, ב) אמרינן: צר ביה ולא אזמניה, וכן זו נמי לא ליבעי חציבה מתחלה אי עבד בה! מיהו מתוך לשונו משמע שהבית והאבן נעשו להניח עבודה זרה, ואגב עבודה זרה עובדים הבית והאבן. וקצת קשה, דגבי אשירה בסמוך אין לפרש כן, שיהא נטוע לשום תחתיו עבודה זרה ואגב עבודה זרה עובדין [את] האילן, דהא אמרינן בגמרא: רישא דברי הכל, ואילו רבי שמעון אומר: הואיל ולצורה הם עובדין נתיר להם את האילן, ולא קאמר דאגב עבודה זרה עובדין את האילן! לכן נראה לפרש בכל שלשתן שבנה וחצב ונטע להיות עבודה זרה עצמה. והא דנקט גבי אבן לבימוס, אף על גב דסתם בימוס רגילות הוא להיות משמש עבודה זרה כמו בימוס של מלכים, מכל מקום נקט בימוס, שלא היתה חשובה בעיניהם לעבדה אלא אותם שדומה לבימוס, לפי שבימה נותנין עליה עבודה זרה.

אבן שחצבה מתחלה – הוא הדין דהוה מצי למנקט: זקפה להשתחוות לה, כדאמר רבי יהודה (עבודה זרה מו, א) גבי לבנה. ונראה לי דלא דמי, דהא דאמר רבי יהודה דזקיפתה אוסרתה, היינו בהשתחוה לה גוי, דאמר: שליחותיה דישראל עביד כיון דגלי דעתיה דלעבודה זרה נתכוין, אבל הכא בחציבה לבד נאסרה, משום דהוי מעשה חשוב. והכי נמי אמר בגמרא: בנה אף על פי שלא השתחוה, והכי נמי נימא: חצבה אף על פי שלא השתחוה. ומיהו, לפי מה שפירש הקונטרס בגמרא, דמתניתין אתיא כמאן דאמר אסורה מיד – ודאי הוי רבותא טפי בזקפה אף על גב דלא חצבה, דמתסר אליביה כדמשמע לעיל, אלא נקט חצבה כמו בבית בנאו ובאילן נטעו כו'. [שייך לדף מח, א] **גדעו** ופסלו לעבודה זרה – פירש הקונטרס: לעבוד בגידולין שיגדלו מעתה, ושאינו עושה עבודה זרה רק החידוש. ויפה כוון, שאם נתכוין הגוי לעקרו לעשותו לעבודה זרה – ודאי הכל אסור אף על פי שאילן מחובר, כיון שעשה מעשה בגוף האילן. דומיא דעפר דחפר בה בורות שיחין ומערות, שנאסר גם שאר הקרקע לפי שעשה בה מעשה. [שייך לדף מח, א] **הכי** גרסינן: העמיד תחתיו עבודה זרה ובטלה הרי זו מותרת – ואף על גב דכי לא בטלה נמי לא הוי משמשין, דהא אליבא דרבנן קא מוקמינא לה בגמרא, דאמרינן: אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר, והכא מסתמא לא נטע מתחלה לכך, מדלא מפרש עלה שנטעו מתחלה לכך. מכל מקום, כל זמן שלא בטלה איסורא דרבנן איכא, שבשעה שעבודה זרה נראית תחתיה נראה כאילו נטועה מתחילה לכך. **והאנן** בנה תנן – הוה מצי למימר: וליטעמיך, בימוס דתלוש הוא נמי תנא חצבה. אלא חצבה והוא הדין השתחוה, והכי נמי בנה והוא הדין השתחוה. **אי** הכי שלשה ארבעה הוו – גבי בימוס נמי איכא למיפרך הכי, דהא השתחוה לבימוס אסור, ובחד שינויא מתרצי. **והוא** שסייד וכייד בגופה של אבן – אומר רבינו יצחק, כי לאו דוקא נוטל מה שחידש ותו לא, דאם כן אפילו לא סייד בגופה של אבן נמי נוטל מה שחידש. אלא, נוקב כל האבן מעבר לעבר בנגד החידוש ונוטל.

גדעו

אתמר – ולא לענין תחלת איסור, למימרא דלא ניתסר אלא אם כן סייד בגופיה, אלא ודאי בלא גופיה נמי אסירא. ורבי אמי אביטול קאי, והכי קאמר: אפילו סייד בגופיה סגי לה בהא ביטולא דמתניתין, ולא בעי ביטול דגוי. **ותיתסר כולה** – ותיבעי גוי לבטלה, או אם היתה של ישראל תאסר עולמית. קא משמע לן דלא חייל שם עבודה זרה אלא אחידוש.

משנה

נידון מחצה על מחצה – אותו חלק של עבודה זרה אינו עולה לו בבניסת ארבע אמות, אבל חלקו עולה לו, שאם היה עביו שתי אמות – מונה האמה שלו וכונס עוד שלש אמות לתוך שלו. **אבניו ועציו ועפרו** – של אותו כותל, מטמאין כשרץ אפילו חלקו, לפי שאין ברירה. שרץ אין מטמא במשא. **שקץ** – לשון שרץ. **נדה מטמאה במשא** – דכתיב: "וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו", אלמא טמיתיה לכלי אשר נשא אותה ואף על פי שלא נגעה, שאפילו היו עשרה כלים זה על זה כולן בכלל "אשר תשב עליו" הן. **תזרם כמו דוה** – בעבודה זרה מישתעי. **גמרא דעביד ליה בית הכסא** – שנפנה שם. **והא בעי צניעותא** – ואנן תנן דאסור לבנות כותל להפסיק בינו ובין עבודה זרה, לפי שבונהו לעבודה זרה! **במקום שנפנה ביום** – שצריך צניעות. ואף על גב דשנינו בפרק "הרואה" (ברכות סב, א): לא תימא במקום שיהא צריך להתרחק בלילה כביום, אלא אימא: כדרך שנפנה ביום – שיהא נפרע מיושב וכשיעור שנתנו חכמים טפח וטפחיים, מכל מקום שמע מינה דבעינן נמי בלילה צניעות, והכא ליכא צניעות, דחזו ליה בני עבודה זרה. **היזמי והינגי** = קוצים וברקנים. **משנה שלשה בתים הן** – לענין ביטול עבודה זרה. **בית** – שתחלת בניינו לעבודה זרה, והיו עובדין את הבית עצמו. **הרי זה אסור** – דכל הבית הוי עבודה זרה, ואם הגוי בנאו – אסור עד שיבטלנו, שיתוץ ממנו קצת. ואם של ישראל הוא – אסור עולמית אבניו עציו ועפרו. **סיידו וכיידו לעבודה זרה** – שהיה בית בנוי לדירת אדם והקצהו לעבודה זרה, וטחו בסיד ועשה בו ציורין לעבודה זרה. **נוטל מה שחידש** – אם בא ישראל לבטלו – נוטל מה שחידש ומותר הבית, ואף על פי שלא ביטלו גוי. או אפילו היתה של ישראל משומד, שאין עבודה זרה שלו בטילה – הכא בטיל, שאין נאסר אלא חידוש, וההוא חידוש שבטל אסור בהנאה לעולם. ובגמרא מוקי לה כגון שלא נעבד הבית מעולם, אבל אם השתחוה לה גוי אחרי כן – נאסר כל הבית, ובעי גוי לבטלו. ואם השתחוה לה ישראל – אסורה עולמית. **הכנים לתוכו עבודה זרה** – ואת הבית עצמו לא נתכוין לעבוד, ולא הקצהו לתשמיש עבודה זרה, אלא לפי שעה הכניס לתוכו עבודה זרה. **גמרא תלוש ולבסוף חברו** – אבני בית תלושין, ובנאן וחברן בקרקע. **אף על פי שלא השתחוה** – וקסבר תנא דידן: עבודה זרה אסורה מיד, ואף על פי שלא נעבדה. **לענין ביטול בנה והשתחוה חד חשיב ליה** – דבין בנה בין השתחוה – כולו אסור, אם של גוי היא צריך גוי לבטלו, ואם של ישראל היא – אין לה בטילה עולמית. **משנה שלש אבנים הן** – לענין ביטול עבודה זרה. **אבן שחצבה** – מן ההר. **מתחלה לבימוס** – מקום מושב עבודה זרה, שמושיב הצלם עליה ועובדין את הבימוס כעבודה זרה עצמו. **הרי זו אסורה** – ואפילו לא העמיד עליה. ואם גוי חצבה – צריך גוי לבטלה ולחסר ממנה מעט עד שתפגום, ואם ישראל חצבה לעבוד עליה עבודה זרה – אסורה עולמית. **סיידה וכיידה לעבודה זרה** – והיא היתה חצובה ועומדת. **נוטל** – ישראל מה שחידש הגוי, וזורה לרוח. והאבן מותרת, שלא נעשה עבודה זרה אלא החידוש. **העמיד עליה עבודה זרה** – לפי שעה, ולא הקצה את האבן לבימוס, וסילקה – הרי זו מותרת ואין צריכה ביטול. **גמרא והוא שסייד וכייד בגופה של אבן** – שחקק בה צורה בברזל. אבל סייד וכייד עליה על ידי טיח – מותרת בלא ביטול, הואיל ולא עבדה גוי. **והא בית** – סיוד וכיוד שלה אינה נעשה על ידי חקיקה, אלא טח על הכותל. **ביני אורבי** – בין לבינה ללבינה מכניסו, והוה ליה בגופה. **מי לא עסקינן** – כלומר, מתניתין סייד וכייד סתמא קתני, ומי לא משתמע נמי דאי הוה בית שיע מתחלה קודם איסור, והדר האי ושייעיה לשם עבודה זרה, וקתני: נוטל, דלא סגי בלא נטילת חידוש. **לענין ביטול**

נִידּוֹן מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה – מקום עובי הכותל נידון שחציו הקרוב לעבודה זרה הוא שלה וחציו הקרוב לישראל הוא שלו, ולכך בבניית הכותל החדש עליו להרחיק ארבע אמות מסוף חלקה של העבודה זרה, שהוא אמצע עובי הכותל שנפל. כגון, אם עובי הכותל שנפל היה שתי אמות, כיון שאמה אחת היא שלו, עליו להרחיק רק עוד שלש אמות לתוך שלו. מוסיפה המשנה: **אֲבָנָיו עֲצָיו וַעֲפָרוֹ** של כל הכותל שנפל, **מְטַמְּאִין** מגזירת חכמים, **כַּשֶּׁרֶץ**, **שֶׁהרי נֶאֱמַר** בענין עבודה זרה (דברים ז כו) 'שֶׁקֶץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ', ו'שקץ' הוא לשון שרץ, כשם ששרץ מטמא אדם וכלים שנגעו בו ואינו מטמא במשא, כך דין עבודה זרה. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, מטמאת **כַּנִּדָּה**, **שֶׁהרי נֶאֱמַר** בענין תיעוב עבודה זרה (ישעיה ל כב) 'תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה, צֵא תֹאמַר לוֹ', הפסוק השוה עבודה זרה לנדה, **מַה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא** – מטמאת אדם או כלים הנושאים אותה אף שאינם נוגעים בה, **אַף עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא.**

גמרא

שנינו במשנה: אם נפל כותל ביתו הסמוך לבית עבודה זרה, יכנוס ארבע אמות לתוך שלו ויבנה. מקשה הגמרא: איך מחייבים אותו לכנוס את בניית הכותל לתוך שלו, **וְהָא קָא מַרְוַוח לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** – הלא הוא מהנה את העבודה זרה בכך שהוא מרחיב את שטחה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא, דְּעָבַד לֵיהּ** – שעושה את המקום הפנוי **בֵּית הַכִּסֵּא.**

מקשה הגמרא: **וְהָא כָּעֵי צְנִיעוּתָא** – הרי בית הכסא צריך צניעות, ואילו כאן בצד הפונה לבית העבודה זרה אין כותל, ואנשי העבודה זרה רואים אותו. מתרצת הגמרא: **דְּעָבַד לֵיהּ** – שעושהו **בֵּית הַכִּסֵּא דְּלַיְלָה** – שנפנים בו בלילה.

מקשה הגמרא: **וְהָא אָמַר מַר** בברכות (סב.) **אֵיזֶהוּ** אדם **צָנוּעַ**, זה **הַנִּפְנֶה בַּלַּיְלָה בַּמָּקוֹם שֶׁנִּפְנָה בַּיּוֹם**, שלא יראוהו בני אדם. **וְאַף עַל גַּב דְּאוֹקִימְנָא בִּכְרֵכִין** – ואף שבמסכת ברכות (סב.) מפרשים מימרא זו, שאין הכוונה שיצטרך להתרחק בלילה למרחק של מיל כמו ביום, אלא שיתפנה בלילה כדרך שנפנה ביום, **מִיהוּ צְנִיעוּתָא כְּעֵי לְמֶעְבַּד** – מכל מקום מוכח שצריך לנהוג בצניעות, והיינו להתפנות כדרך שלא היו רואים אותו בני אדם ביום. מתרצת הגמרא: **דְּעָבַד לֵיהּ** – שעושהו בית הכסא **לְתִינוֹקוֹת**, שאינם צריכים לנהוג בצניעות.

מיישבת הגמרא באופן אחר: **אִי נַמִּי, דְּגָדִיר לֵיהּ** – שממלא את המקום הפנוי **בְּהִיזְמֵי וְהִינְגֵי** – בקוצים וברקנים, שבכך לא יוכלו להשתמש במקום זה.

משנה

שְׁלֹשָׁה בָּתִּים הֵן – שלשה דינים חלוקים ישנם בבתים שיועדו לעבודה זרה לענין ביטול שם עבודה זרה מהם. דין ראשון. **בַּיִת שֶׁבָּנָאוּ מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** על מנת לעבוד לבית עצמו, **הֲרֵי זֶה אָסוּר** בהנאה. ולכך אם הבית של גוי, אפשר לבטל ממנו שם עבודה זרה ולהתירו על ידי ניתוץ חלק מן הבית. ואם הוא של ישראל, אין לו תקנה בביטול, ואבניו עציו ועפרו אסורים בהנאה לעולם. דין שני. היה בית בנוי מתחילה שלא לשם עבודה זרה אלא לדירת אדם, והקצה בעליו את הבית לעבודה זרה, ואף עשה מעשה **וסִיְּידוֹ** – וטח את הבית בסיד, **וְכִיְּידוֹ** – וצייר בסיד ציורים **לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְחִידֵּשׁ** – או שחידש בבנין דברים שלא היו שם קודם לכן לשם עבודה זרה, אם עדיין לא השתחווה לבית, נאסר הסיוד והכיוד בהנאה, ואסור לדור בבית עד שיסיר את הסיד. ולכן, אם הבית של ישראל, כיון שאין ביטול לעבודה זרה שלו, הרי זה **נוֹטֵל** כל **מַה שֶּׁחִידֵּשׁ** והוסיף בבית לשם עבודה זרה, והבית מותר בהנאה. אך מה שקילף והסיר מהבית אסור בהנאה לעולם ואין לו ביטול. ואם הבית שייך לגוי, יכול הגוי לבטל את הסיוד, על ידי הסרת מעט ממנו או מהתוספת, והסיוד והתוספת והבית מותרים בהנאה. אולם אם השתחווה לבית, הבית עצמו נאסר בהנאה, ואם היה שייך לגוי עליו לבטלו, ואם הוא של ישראל, כל הבית אסור בהנאה לעולם. דין שלישי. היה הבית בנוי שלא לשם עבודה זרה, אלא לדירת אדם, **וְהִכְנִים לְתוֹכָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** באופן עראי, ולא התכוין לעבוד את הבית ולא להקצותו לתשמיש של עבודה זרה, **וְהוֹצִיאָהּ** – ואחר זמן הוציא את העבודה זרה מהבית, **הֲרֵי בֵית זֶה מוּתָּר.**

גמרא

הגמרא מביאה את דברי רב ומקשה עליו ממשנתינו: **אָמַר רַב, הַמַּשְׁתַּחֲוֶה לַבַּיִת אֲסָרוֹ** בהנאה כדין עבודה זרה. מבארת הגמרא: **אַלְמָא קָסָבַר** – משמע שרב סובר שדבר שבתחילה היה **תָּלוּשׁ וּלְבַסּוֹף חִבְּרוֹ** לקרקע, **כְּתָלוּשׁ דָּמֵי**, ולכן גם אבני הבית שהיו תלושים, אף שבנה בהם בית וחיברם לקרקע, הבית נאסר ואין דינו כמחובר שאינו נאסר. מקשה הגמרא: מדוע אמר רב שהבית נאסר כשהשתחווה לו, **וְהָאַנַן בְּנָאוּ תְּנַן** – והלא שנינו במשנתינו 'בית שבנאו לעבודת כוכבים הרי זה אסור', ומשמע שנאסר דווקא כשבונה אותו לשם עבודה זרה, ולא בהשתחוויה לבית שעשוי מכבר. מתרצת הגמרא: שנו במשנה 'בנאו' כדי לחדש שאם **בְּנָאוּ** לשם עבודה זרה **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִשְׁתַּחֲוָה לוֹ** הבית נאסר, אך גם באופן **שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה** לבית בנוי הבית נאסר, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּנָאוּ** מתחילה לשם עבודה זרה.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי (הני), שְׁלֹשָׁה** – מדוע מנה התנא רק שלשה בתים שדינם שונה, **אַרְבָּעָה הָווּ** – הלא יש ארבעה בתים, לפי רב שהשתחווה לבית בנוי אסרו. מתרצת הגמרא: **כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן בִּיטּוּל [הָתָם]** – כיון שאת חילוקי דיני הבתים שנו במשנתינו לענין ביטול שם עבודה זרה מהם, ובזה אין הבדל בדין בין בנה בית לשם עבודה זרה, לבין השתחוה לבית, שבשניהם אם הוא של גוי צריך לבטלו, ואם הוא של ישראל אסור לעולם, **בָּנָה וְהִשְׁתַּחֲוָה חַד קָא חַשִּׁיב לֵיהּ** – לכן התנא מחשיב בית שבנאו לשם עבודה זרה ובית שהשתחווה לו כדין אחד, ואינו מוסיף למנותו.

משנה

שְׁלֹשׁ אֲבָנִים הֵן – שלשה דינים חלוקים ישנם באבנים שיועדו לעבודה זרה, לענין ביטול שם עבודה זרה מהם. דין ראשון. **אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה** מההר, כדי שתשמש **לְבִימוֹס** – למקום מושב הפסל, והאבן עצמה נעבדת כמו הפסל, **הֲרֵי** אבן **זוֹ אֲסוּרָה**, ואפילו לא הושיב עדיין את הפסל עליה. ולכך, אם היא של גוי, יכול לבטלה ולהתירה על ידי שיפגום מעט ממנה, ואם היא של ישראל אין מועיל בה ביטול ואסורה לעולם. דין שני. היתה האבן חצובה מכבר, **וסִיְּידָהּ וְכִיְּידָהּ** – וצייר עליה ציורים **לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**, התוספת נאסרת בהנאה, ואם רוצה לבטל שם עבודה זרה ולהשתמש בה, **נוֹטֵל מַה שֶּׁסִּייֵד וְכִייֵד** וזורה לרוח, **וְהאבן מוּתֶּרֶת.** דין שלישי. היתה האבן חצובה מכבר, **וְהֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** באופן עראי, ולא הקצה אותה שתשמש בקביעות למקום מושב הפסל, אין האבן נאסרת מחמת כן, **וְאם סִילְּקָהּ** – סילק את הפסל מהאבן, **הֲרֵי** אבן **זוֹ מוּתֶּרֶת.**

גמרא

שנינו במשנה: אבן שהיתה חצובה מכבר, וסיידה וציירה לשם עבודה זרה, האבן אסורה עד שיטול את הסיד. מבארת הגמרא באיזה סיוד וכיוד מדובר: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, וְהוּא שֶׁסִּייֵד וְכִייֵד בְּגוּפָהּ שֶׁל אֶבֶן** – המשנה אסרה רק אם חקק בברזל באבן עצמה צורה וסייד וצייר את הצורה, אולם אם סייד וצייר בטיח על פני האבן, האבן אינה נאסרת. מקשה הגמרא: **וְהָא דּוּמְיָא דְּבֵית תְּנַן** – הלא התנא כתב את הדין באבן בדומה לדין ששנינו לעיל לגבי בית, שאם סייד וצייר את הבית לשם עבודה זרה התוספת והבית אסורים, **וּבֵית לָאו בְּגוּפֵיהּ הוּא** – ולגבי בית הלא הציור והסיוד הוא בטיח על פני הבית ולא בחקיקה באבני הבית, **וּמִיתְּסַר** – ואף על פי כן נאסר הבית, ומדוע באבן צריך חקיקה. מתרצת הגמרא: **בַּיִת נַמִּי אִיקָּא בֵּינֵי אוּרְבֵּי** – גם בבית מדובר שסייד וכייד בטיח ברווח שבין האבנים, שזה נחשב כגופה של

המשך בעמוד כג

משנה

שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵן – שלשה מיני אילנות של עבודה זרה [הקרויים 'אשרה'] שדיניהם חלוקים לענין ביטול שם עבודה זרה מהם. הראשון, **אִילָן שֶׁנִּטְּעוּ מִתְּחִלָּה לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה** בהנאה, אף שלא עבד אותה עדיין, וכדי להתירה צריך הגוי לבטלה. השני, אילן הנטוע מכבר שלא לשם עבודה זרה, **וּגִידְּעוּ** – כרת את ענפיו **וּפִיסְּלוּ** – והסיר ממנו את הפסולת, **לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** – כדי לעבוד את הגדולים שיצמחו, **וְהֶחֱלִיף** – והוציא האילן ענפים חדשים, ענפים אלו אסורים בהנאה, וכדי להתיר את האילן **נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף** – מסיר ממנו את הענפים שנוספו ושורפם. השלישי, אילן הנטוע מכבר שלא לשם עבודה זרה, **וְהֶעֱמִיד תַּחְתֶּיהָ** – תחת ענפיה **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** האילן אסור בהנאה, **וְאִם נְטָלָהּ** – נטל את העבודה זרה מתחתיה, **הֲרֵי זוֹ מוּתֶּרֶת** – האילן מותר בהנאה.

גמרא

שנינו במשנה: אילן שגידעו לשם עבודה זרה, הענפים החדשים אסורים בהנאה, ואם נטלו אותם האילן מותר. מבארת הגמרא: **אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, וְהוּא** – דין זה שהענפים נאסרו, הוא דווקא כְּשֶׁהִכְרִיךְ – כופף זמורה מהאילן וטמנה באדמה כדי תשריש, **וְהִרְכִּיב בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן** – או לקח זמורה של אילן אחר והרכיבה באילן זה, והיא הוציאה ענפים חדשים, שענפים אלו נאסרו משום שנחשבים כנטיעה חדשה לשם עבודה זרה. אולם אם לא הבריך או הרכיב, והענפים החדשים יצאו מהאילן עצמו שגידע, אינם נאסרים, משום שמחובר לקרקע אינו נאסר.

מקשה הגמרא: **וְהָאֲנַן גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ תְּנַן** – הלא במשנתינו שנינו שאם גידעו ופיסלו הגדולים אסורים, ומשמע שדי בכך כדי לאסור, ואין צריך להבריך או להרכיב. מחמת קושיא זו מפרשת הגמרא את דברי רבי ינאי באופן אחר: **אֶלָּא כִּי אִיתְּמַר דְּרַבִּי יַנַּאי לְעָנְיַן בִּיטּוּל אָתְּמַר** – דברי רבי ינאי נאמרו על מה ששנינו בהמשך המשנה ש'נוטל מה שהחליף' ובכך מבטל את האיסור מהאילן, ובזה חידש **דְּאַף עַל גַּב דְּהִכְרִיךְ וְהִרְכִּיב** ועשה מעשה **בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן,** ומזה יצאו גידולים חדשים, האילן עצמו לא נעשה עבודה זרה, ולכך **כִּי נָטַל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף** – את הענפים החדשים שנוספו, **שַׁפִּיר דָּמֵי** – יפה עשה והאילן הותר. והחידוש בזה, **דְּמַהוּ דְּתֵימָא כֵּיוָן דְּהִכְרִיךְ וְהִרְכִּיב** ועשה מעשה **בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן, כְּאִילָן שֶׁנִּטְּעוּ מִתְּחִלָּה** לעבודה זרה **דָּמֵי, וְלִיתְּסַר כּוּלֵּהּ** – כל האילן, **קָא מַשְׁמַע לָן** שרק התוספת נאסרת, וכשמסירה ניתר האילן.

אָמַר שְׁמוּאֵל, הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאִילָן שניטע שלא לשם עבודה זרה, **תּוֹסֶפֶתֵיהּ** – מה שהאילן הוסיף מעת שהשתחווה לו **אֲסוּרָה,** ועיקר האילן מותר. מקשה הגמרא: **מְתִיב רַבִּי אֶלְעָזָר,** שנינו במשנתינו שאילן שהיה נטוע שלא לשם עבודה זרה **וּגִידְּעוּ וּפִיסְּלוּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְהֶחֱלִיף** – וצמחו ענפים חדשים, **נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף** – את התוספת והאילן מותר. ומשמע שדווקא אם **גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ, אִין** – אכן התוספת נאסרת, אולם אם **לֹא גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ, לֹא** – אין התוספת נאסרת בהשתחויה בלבד, לפי שהאילן מחובר, ומחובר שנעבד לא נאסר. מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל, הָא מַנִּי** – משנתינו המתירה אילן שהשתחוו לו כשיטת מי נשנית, כשיטת **רַבָּנָן הִיא,** החולקים על רבי יוסי ברבי יהודה (לעיל מה:) וסוברים שאילן לא נאסר אלא כשניטע מתחילה לשם עבודה זרה, אבל נטעו ולבסוף עבדו מותר. ולכך רק כאשר גידעו ופיסלו, שעשה מעשה הגורם לענפים חדשים רבים שיצמחו מהר וטוב יותר, הענפים נאסרו, כדין גידולים שניטעו מתחילה לשם עבודה זרה. **וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** שבהשתחויה האילן נאסר, סבר **כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, דְּאָמַר** שגם **אִילָן שֶׁנִּטְּעוּ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוּ אָסוּר,** כיון שהנטיעה נחשבת לתפיסת ידי אדם.

נמצא שהגמרא כאן סוברת שמחלוקת חכמים ורבי יוסי ברבי יהודה בענין אילן שנטעו ולבסוף עבדו היא רק בענין התוספת, שחכמים מתירים, ורבי יוסי ברבי יהודה אוסר, אך עיקר האילן לדעת הכל אינו נאסר, ומשום כך פירשה ששמואל סובר רק כרבי יוסי בר יהודה. רב אשי חולק על כך, ומבאר את מחלוקתם באופן שדברי שמואל יהיו על פי כל הדעות. **מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי, מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבָּנָן בְּתוֹסֶפֶת פְּלִיגִי** – בענפים שהוסיף האילן הם חולקים, ועיקר האילן לכל הדעות מותר, **דִּלְמָא** – שמא **הַתּוֹסֶפֶת לְדִבְרֵי הַכֹּל אָסוּר, וּבְעִיקָּרוֹ פְּלִיגִי** – ונחלקו בדין עיקר האילן, **דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה סָבַר, שֶׁעִיקָּרוֹ נַמִּי אָסוּר, דִּכְתִיב** (דברים יב ג) **'וַאֲשֵׁרִיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ',** ותיבת 'אשריהם' בלשון רבים באה ללמד גם על אילן שניטע מתחילה לשם עבודה זרה, וגם על אילן שניטע ולבסוף נעבד, ששניהם דינם בשריפה. **וְרַבָּנָן סָבְרִי, עִיקַּר אִילָן שָׁרֵי** – מותר, ורק התוספת אסורה, **דִּכְתִיב** (שם ז ד) **'וַאֲשֵׁרִיהֶם תְּגַדֵּעוּן',** כלומר, יש אילן שאין צורך לשורפו כולו אלא רק לגדוע את ענפיו, **אֵיזֶהוּ אִילָן שֶׁרַק גִּידּוּעוֹ אָסוּר וְעִיקָּרוֹ שָׁרֵי** – מותר, **הֱוֵי אוֹמֵר** שזהו **אִילָן שֶׁנִּטְּעוּ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוּ,** ורק אילן שניטע מתחילה לשם עבודה זרה, כולו אסור, שעל כך נאמר 'ואשריהם תשרפון באש'. ולפי זה, שמואל אמר את דבריו שהמשתחוה לאילן תוספתו אסורה, לכל הדעות, כיון שעל התוספת כלל לא נחלקו.

מוסיף רב אשי לבאר: **וְכִי תֵּימָא** – ושמא תקשה עלי, **הָא (דְּלָא) [לָא] מְתָרְצִינַן הָכִי** – הלא בגמרא לעיל (מה:) לא פירשו כדברי שנחלקו על דין העיקר ולא על התוספת, שהרי ביארו שרבי יוסי ברבי יהודה האוסר באילן שניטע ולבסוף נעבד למד זאת מ'וַאֲשֵׁרִיהֶם תְּגַדֵּעוּן', ונמצא שהוא סובר שהעיקר מותר ורק את התוספת יש לגדע. משיב רב אשי: מאחר ובדברי רבי יוסי ברבי יהודה לעיל (שם) אין הדברים מפורשים שהפסוק 'ואשריהם תגדעון' מלמד על אילן שנטעו ולבסוף עבדו, ואדרבה, רבי יוסי ברבי יהודה הביא את הפסוק 'ואשריהם תשרפון באש', וטרחנו ליישב זאת, על כן ניתן לומר **אֵיפוּךְ** – הפוך את דרשות **רַבָּנָן לְדִרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, וּדְרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה לְרַבָּנָן,** כלומר, רבי יוסי ברבי יהודה הוא הסובר שהפסוק 'ואשריהם תשרפון' בלשון רבים מלמד ששתי האשירות [זו שניטעה מתחילה וזו שניטעה ולבסוף נעבדה] אסורות, בין התוספת ובין העיקר, ומזה הוכיח רבי יוסי ברבי יהודה שאין מקום לדרשה 'ולא עץ רענן אלהיהם'. וחכמים הם הסוברים שהפסוק 'ואשריהם תשרפון באש' מלמד רק על אילן שניטע מתחילה לשם עבודה זרה, שכולו אסור, והפסוק 'ואשריהם תגדעון' מלמד על אילן שניטע ולבסוף נעבד, שרק התוספת אסורה והעיקר מותר.

מקשה הגמרא על רב אשי: **אִם כֵּן** שהתוספת אסורה לכל הדעות ונחלקו רק בדין העיקר, משנתינו שאמרה **גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ** והחליף, נוטל מה שהחליף, שמשמע שאם רק השתחוה ולא גידע ופיסל האילן מותר, **מַאן קָתָנֵי לָהּ** – מי שנה אותה, הלא אינה **לֹא כְּרַבָּנָן וְלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה. דְּאִי כְּרַבָּנָן, בְּלֹא גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ נַמִּי הַתּוֹסֶפֶת אָסוּרָה,** שהרי לפי רב אשי חכמים מודים שאילן שנטעו ולבסוף עבדו התוספת אסורה. **וְאִי** המשנה **כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה,** אם כן לא רק התוספת אסורה אלא **עִיקַּר הָאִילָן נַמִּי אָסוּר,** ומדוע שנינו שנוטל את מה שהחליף ועיקרו מותר.

מתרצת הגמרא בשני אופנים: **אִי בְּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תיישב הלכה זו **כְּרַבָּנָן, וְאִי בְּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תיישבה **כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה. אִי בְּעֵית אֵימָא כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה,** ומה שהוקשה לך מדוע בגידעו ופיסלו נאסר רק התוספת, יש ליישב **דְּכִי קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה** שבהשתחויה בלבד **בְּלֹא גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ עִיקַּר אִילָן אָסוּר,** היינו דווקא **כִּסְתָמָא** – כאשר השתחוה לאילן סתם בלא כוונה לחלק מסוים של האילן, **אֲבָל** כאשר **גִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ, גְּלֵי אַדַּעְתֵּיהּ דְּכִתּוֹסֶפֶת נִיחָא לֵיהּ** – גילה בדעתו שלתוספת הוא רוצה לעבוד, **וּבְעִיקַּר אִילָן לֹא נִיחָא לֵיהּ** – אינו רוצה לעבוד. **אִיבְּעֵית אֵימָא כְּרַבָּנָן,** ומה שהוקשה לך מדוע הוצרכו לומר שבגידעו ופיסלו התוספת אסורה, הלא אפילו בהשתחויה בלבד התוספת נאסרת, יש ליישב שבאופן **שֶׁגִּידְּעוּ וּפִיסְּלוּ אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** להשמיע שרק התוספת נאסרת, **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה בדעתך לומר **שֶׁכֵּיוָן דַּעֲבַד לֵיהּ מַעֲשֶׂה בְּגוּפֵיהּ,** שהרי כרת את הענפים והסיר את הפסולת, **עִיקַּר אִילָן נַמִּי לִיתְּסַר, קָמַשְׁמַע לָן** שרק התוספת נאסרת ולא העיקר.

המשך בעמוד כג

רש"י

משנה הרי זו אסורה – עד שיבטלנה הגוי. **גידעו** – גוי או ישראל לעבודה זרה, לצורך עבודה זרה לעבוד הגידולין שיגדלו בו מעתה, והוא כבר היה נטוע כשבא ישראל ליהנות ממנו. **נוטל מה שהחליף** – ושורפו כדין אשרה, ועיקרו מותר בהנאה.

גמרא והוא שהבריך – בגופו, מאותה הברכה והרכבה היו חליפותיו, דהוה ליה הנך גידולין הנטועין מתחלה לכך. דאי לאו הכי, אפילו חידוש לא מיתסר. **גידעו תנן** – משום מעשה פורתא שינוי בעלמא להיכירא, מיתסר. **לענין ביטולא איתמר** – ולא לענין תחלת איסור, לומר שאם לא הבריך בגופו לא יהא צריך ביטול. אלא אביטול קאי, דכי מבטל ליה ישראל סגי בהכי, אף על גב דנעשה מעשה בגופו של אילן. **אמר לך שמואל** – תלמודא מהדר: הכי מצי שמואל לתרוצי. **הא מני רבנן היא** – דפליגי עליה דרבי יוסי בר יהודה, ואמרי: אילן שנטעו ולבסוף עבדו – מותר. הלכך, גידעו ופיסלו הויא כנטוע מתחלה לכך, דמשום גידוע מחליף טפי – ומיתסרא, אבל לא גידעו – לא. **מתקיף לה רב אשי** – מאי דוחקיך לאוקמא לדשמואל אליבא דתנאי? **ממאי דרבנן ורבי יוסי בתוספת פליגי** – דלרבנן שריא ודשמואל תנאי היא. **דלמא תוספתו דברי הכל אסור** – בהשתחואה, ודשמואל דברי הכל היא. **ובעיקר אילן פליגי** – דרבי יוסי סבר: עיקר אילן אסור אפילו היכא דלא נטעו מתחלה לכך. **דכתיב ואשריהם תשרפון** – "אשרים" תרי משמע: חד לנטוע מתחלה לכך, וחד לנטוע ולבסוף עבדו. **ורבנן סברי** – אילן שלא ניטע לכך שרי, דכתיב "ואשרים תגדעון", משמע: יש אשרה שאין עיקרה אסורה אלא גידועה, והעיקר תשאר בארץ לצורך. ואי משום "ואשרים תשרפון" דמשמע כל האילן – בנטוע מתחלה לכך קאמר, והאי לשון רבים דקרא אבל אשרות שבארצכם הנטועות מתחלה לכך קאי. **וכי תימא** – הא לא תרצינן בשמעתא דלעיל הכי, דהא אוקימנא דרבי יוסי יליף טעמא לאילן שנטעו ולבסוף עבדו מ"ואשרים תגדעון", אלמא מודה הוא דעיקרו מותר, ובתוספת פליגי! **איפוך** – תרוצא דרבנן לרבי יוסי ודרבי יוסי לרבנן. דהא לא בהדיא שמעינן ליה לרבי יוסי דיליף טעמא מ"ואשרים תגדעון", דהא רבי יוסי "ואשרים תשרפון באש" נסב ליה תלמודא למילתיה, ואנן הוא דקשיא לן: האי מיבעיא ליה לשנטעו מתחלה לכך, ואוקימנא לטעמיה מ"ואשרים תגדעון". הלכך, אפיך תרוצא דרבי יוסי דתרצת, ואימא: רבי יוסי מ"ואשרים תשרפון באש" דמשמע לשון רבים נפקא ליה תרוייהו, ורבנן יליפי היתירא מ"ואשרים תגדעון". ורבי יוסי, ההוא מיבעיא ליה לגידועי עבודה זרה קודמין לכיבוש ארץ ישראל. ורבנן, נפקא להו מ"אבד תאבדון". וכן כולה תרצתא. **אם כן** – דתוספתו דברי הכל אסור. **גידעו** – דמתניתין, דמשמע דכי לא גידעו שרי, מאן קתני להּ? הכי גרסינן: אי רבנן למה לי גידעו ופיסלו בלא גידעו ופיסלו נמי הא אמרינן תוספתו אסור. **אי רבי יוסי עיקר אילן נמי אסור** – ומתניתין תני "מה שהחליף", ותו לא! הלכך על כרחך דשמואל תנאי. **איבעית אימא רבנן כו'** – ולעולם דשמואל דברי הכל. **ואיבעית אימא רבי יוסי** – ודקשיא לך: האמר עיקר אילן אסור, ומתניתין קתני "מה שהחליף", ותו לא – לא קשיא, כי קאמר רבי יוסי עיקר אילן אסור בסתמא כו'. **עיקרו נמי ליתסר** – הואיל ונעשה מעשה בגופו, קא משמע לן. **משנה איזו היא אשרה כו'** – בגמרא פריך: והא אנן "שלש אשרות" תנן! **כל שעובדין אותה** – את האילן עצמו. אבל אם עובדין את עבודה זרה שתחתיו – האילן מותר. **גמרא והא אנן שלש הן תנן** – למה לי למידהר ומיבעי "איזו היא"? ועוד, התם תני תלת והכא תני חדא. **שתים דברי הכל** – שהרי אילן עצמו עבודה זרה. **איזוהי אשרה סתם** – לאו אתירוצא דמתניתין קאי, אלא מילתא באפי נפשה קאמר תלמודא, דפליגי בה אמוראי איזו היא אשרה סתם – אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה, באיזה סימן ניכר אם היא אשרה אם לאו. **ואין טועמין מפירותיה** – ודאי פלחי לה. **כי נצרפי** – שם עבודה זרה שלהם.

משנה שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵן: אֵילָן שֶׁנִּטְעוּ מִתְּחִלָּה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה; גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְהֶחֱלִיף - נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף; הֶעֱמִיד תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה וּנְטָלָהּ - הֲרֵי זוֹ מוּתֶּרֶת. **גמרא** אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי; וְהוּא שֶׁהִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן. - וְהָאֲנַן "גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ" תְּנַן! - אֶלָּא כִּי אִיתְּמַר דְּרַבִּי יַנַּאי - לְעִנְיַן בִּיטּוּל אִיתְּמַר, דְּאַף עַל גַּב דְּהִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן, כִּי נָטַל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף - שַׁפִּיר דָּמֵי; דְּמַהוּ דְּתֵימָא: כֵּיוָן דְּהִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן, כְּאִילָן שֶׁנִּטְעוּ מִתְּחִלָּה דָּמֵי, וְלִיתֵּסַר כּוּלָּהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר שְׁמוּאֵל: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאִילָן - תּוֹסַפְתֵּיהּ אֲסוּרָה. מְתִיב רַבִּי אֶלְעָזָר: גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה וְהֶחֱלִיף - נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף; גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ - אִין, לֹא גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ - לָא! - אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל: הָא מַנִּי? רַבָּנַן הִיא, וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, דְּאָמַר: אִילָן שֶׁנִּטְעוּ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוּ - אָסוּר. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבָּנַן בְּתוֹסֶפֶת פְּלִיגִי? דִּלְמָא תּוֹסֶפֶת לְדִבְרֵי הַכֹּל אָסוּר, וּבְעִיקָּרוֹ פְּלִיגִי; דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה סָבַר: עִיקָּרוֹ נַמִּי אָסוּר, דִּכְתִיב: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ"; וְרַבָּנַן סָבְרִי: עִיקַּר אִילָן שָׁרֵי, דִּכְתִיב: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּגְדְּעוּן", אֵיזֶהוּ אִילָן שֶׁגִּידּוּעוֹ אָסוּר וְעִיקָּרוֹ שָׁרֵי? הֱוֵי אוֹמֵר: אִילָן שֶׁנִּטְעוּ וּלְבַסּוֹף עֲבָדוּ! וְכִי תֵימָא: הָא דְּלָא מְתָרְצִינַן הָכִי - אֵיפּוּךְ רַבָּנַן לְדְרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וּדְרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה לְרַבָּנַן! - אִם כֵּן, "גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ" מַאן קָתָנֵי לַהּ? לָא רַבָּנַן וְלָא רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אִי רַבָּנַן - בְּלֹא גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ נַמִּי תּוֹסֶפֶת אֲסוּרָה, אִי רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה - עִיקַּר אִילָן נַמִּי אָסוּר! - אִי בָּעֵית אֵימָא: רַבָּנַן וְאִי בָּעֵית אֵימָא: רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה; אִי בָּעֵית אֵימָא רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה בְּלֹא גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ עִיקַּר אִילָן אָסוּר - בִּסְתָמָא, אֲבָל גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ - גַּלֵּי אַדַּעְתֵּיהּ דִּבְתוֹסֶפֶת נִיחָא לֵיהּ, בְּעִיקַּר אִילָן לָא נִיחָא לֵיהּ. אִיבָּעֵית אֵימָא רַבָּנַן, גִּידְעוּ וּפִיסְּלוּ אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: כֵּיוָן דַּעֲבַד לֵיהּ מַעֲשֶׂה בְּגוּפֵיהּ, עִיקַּר אִילָן נַמִּי לִיתַּסַּר, קָמַשְׁמַע לָן. **משנה** אֵיזוֹ אֲשֵׁרָה? כָּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ. וּמַעֲשֶׂה בְּצִידָן בְּאִילָן שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ, וּמְצָאוּ תַּחְתָּיו גַּל, אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן: בִּדְקוּ אֶת הַגַּל הַזֶּה, וּבְדָקוּהוּ וּמָצְאוּ בוֹ צוּרָה, אָמַר לָהֶן: הוֹאִיל וְלַצּוּרָה הֵן עוֹבְדִין, נַתִּיר לָהֶן אֶת הָאִילָן. **גמרא** "אֵיזֶהוּ אֲשֵׁרָה". וְהָא אֲנַן "שְׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת" תְּנַן! - הָכִי קָאָמַר: שְׁתַּיִם לְדִבְרֵי הַכֹּל, וְאַחַת מַחֲלוֹקֶת דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה שֶׁנֶּחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן וַחֲכָמִים? כָּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָהּ. אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה סְתָם? אָמַר רַב: כָּל שֶׁכּוֹמְרִים יוֹשְׁבִין תַּחְתֶּיהָ וְאֵין טוֹעֲמִין מִפֵּירוֹתֶיהָ; וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֲפִילּוּ אָמְרִי "הָנֵי תַּמְרֵי לְבֵי נַצְרְפֵי" - אָסוּר, דְּרָמֵי בֵּי שִׁיכְרָא וְשָׁתֵי לֵיהּ בְּיוֹם אֵידָם. אָמַר אַמֵּימָר, אֲמַרוּ לִי סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא: הִלְכְתָא כְּשְׁמוּאֵל.

תוספות

גדעו ופסלו אין לא גדעו ופסלו לא – תימה, הא דלא משני: גדעו ופסלו אף על פי שלא השתחוה, השתחוה אף על פי שלא גדעו, כדמשני לעיל (מז, ב) גבי בית! ואין לפרש: משום דשמואל לית ליה הך שנייא, משום דקא פליג עליה דרב ואמר דבית הוי במחובר, ולעיל נמי ליכא למימר לשמואל בנה אף על פי שלא השתחוה כו', דבפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מז, ב) מסיק לשמואל: הכא במאי עסקינן בקבר בנין, וחשיב ליה תלוש, והתם מדמי קבר לעבודה זרה! ויש לומר: היינו טעמא דלא משני ליה הכי, דלעיל דודאי יש חילוק בין אילן לבית, דאילן שהוא מושרש בקרקע בטלה תפיסתו כדפרישית לעיל, הלכך גידוע ופיסול בלא השתחואה ודאי לא היה מועיל כלום. אפילו למאן דאמר עבודה זרה של גוי אסורה מיד – היינו בדבר תלוש, דכתיב "פסילי אלהיהם" כיון שפסלו נעשה לו אלוה, אבל זה שהוא מחובר ואין דעתו שיהיה עבודה זרה רק מה שיחליף, אין לאסרו בלא השתחואה. והכי נמי מצינו דחשבינן ליה לתלוש גבי הא דאמר (חולין טז, א): בשביל שיודח הכותל – הרי זה ב"כי יותן". ואילו דבר הנשרש בקרקע חשבינן למחובר, דאי לא תימא הכי לא מצינו שום זרע בלא הכשר. ונראה דלא דמי, דהתם הפירות מיהא תלושין, ואף על גב דהכותל מחובר מתכשרי, אבל פירות שבאילן הכל מחובר, וקל להבין. והא דלא משני ליה: "גדעו ופסלו" איצטריכא ליה, כדמשני במסקנא – דשינויא דחיקא הוא, ונ"ל דאי לאוקמי מתניתין כרבנן ושמואל כרבי יוסי בר יהודה.

לא

משנה

תוספות

לא ישב בצילה – ולא דמי לצלו של היכל (פסחים כו, א), דהתם היכל לתוכו עשוי, אבל אשרה עשויה לצל. אי נמי, חומרא דעבודה זרה שאני. **אי** דאיכא דירכא אחרינא – פירוש: קצר כזה, דאי בענין למימר אפילו ארוך יותר – אם כן אין לדבר סוף. **ורבנן** סברי זה וזה גורם מותר – פירש רבינו שמואל: ומכל מקום אסרי רבנן ירקות בימות החמה. דלא דמי, דהכא עם זבל נבייה המהנה לגדל ולהחליף – זבל הקרקע נמי שהוא של היתר מהני לגדל ולהחליף. אבל לגורם דצל חיישינן, שכולו אסור, שאותה הנאה שהצל עושה להגין מן החמה אין הקרקע עושה, וליכא נמי צל אחר דהיתר גורם עמו להגין מן החמה, נמצאת כל הנאת הצל לאיסור. ודמי שפיר לפרה שנתפטמה בכרשיני היתר ושל עבודה זרה ביחד, ששניהם הועילו לפטם הפרה, ונקרא זה וזה גורם. **התם** דקאזיל לאיבוד – פירש בקונטרס: דלאבדה מתכוין, וכבר בטלה, והוי כעבודה זרה שנשתברה מאליה. וקשה בה טובא: דלמאן דאמר (עבודה זרה מא, ב) עבודה זרה שנשתברה מאליה אסורה תקשי. ואפילו למאן דשרי נמי, הא אין מבטל ישראל עבודה זרה של גוי! ועוד, דבשל ישראל נמי איירי רבי יוסי, מדמייתי ראיה (שם מד, א) מעגל וממפלצת שהיא של ישראל, ועבודה זרה של ישראל אינה בטלה עולמית! לכן נראה לפרש: "דקאזיל לאיבוד" – דלא שכיח שיבא לזיבול בזרייה לרוח, שאין נופל כל כך ביחד. ומכל מקום אפילו לכי האי גוונא חיישי רבנן. **נוטעין** יחור של ערלה – וקא משמע לן דלא גזרינן יחור אטו אגוז, דבייחור לא שייך ביה ערלה.

ואין נוטעין אגוז של ערלה – צריך לומר דבאיסור נטיעת אגוז לכתחלה נמי לא פליגי רבנן, דאי פליגי ושרו, אם כן לדידהו אמאי ערלה בשריפה? ינטעו אותם ויהיה היוצא מהם זה וזה גורם! ודוחק לומר דאיירי התם באין ראוין ליטע. אלא ודאי בדיעבד פליגי, ובא רבי יוסי לאשמעינן שאם נטעוהו – אף בדיעבד כל הגדל ממנו אסור, וכדמפרש טעמא: מפני שהוא פרי, דמשמע שבא להשמיענו היכא דנטע אגוז של ערלה דאפילו דיעבד אסורים הפירות. והא דנקט "אין נוטעין", איידי דתני רישא "נוטעין" תנא סיפא "אין נוטעין".

שאם

משנה לא ישב בצילה, ואם יָשַׁב - טָהוֹר; וְלֹא יַעֲבוֹר תַּחְתֶּיהָ, וְאִם עָבַר - טָמֵא. הָיְתָה גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים, וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ - טָהוֹר. גמרא "לֹא יֵשֵׁב בְּצִילָהּ". פְּשִׁיטָא! אֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְצֵל צִילָהּ. - מִכְּלָל דִּבְצֵל קוֹמָתָהּ, אִם יָשַׁב טָמֵא? - לָא, דַּאֲפִילּוּ לְצֵל קוֹמָתָהּ נַמִּי, אִם יָשַׁב טָהוֹר; וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: דַּאֲפִילּוּ לְצֵל צִילָהּ לֹא יֵשֵׁב. אִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַסֵּיפָא: "וְאִם יָשַׁב טָהוֹר". פְּשִׁיטָא! אֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְצֵל קוֹמָתָהּ. - מִכְּלָל דִּלְצֵל צִילָהּ לֹא יֵשֵׁב? - לָא, הָא קָא מַשְׁמַע לָן: דַּאֲפִילּוּ לְצֵל קוֹמָתָהּ, אִם יָשַׁב טָהוֹר. "וְלֹא יַעֲבוֹר תַּחְתֶּיהָ, וְאִם עָבַר - טָמֵא". מַאי טַעְמָא? אִי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָּא תִּקְרוֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה. מַנִּי? רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא הִיא; דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְתִקְרוֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּטַמְּאָה בְּאֹהֶל? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים", מַה מֵּת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, אַף תִּקְרוֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. "הָיְתָה גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים, וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ - טָהוֹר". אִיבַּעְיָא לְהוּ: עָבַר אוֹ עוֹבֵר? רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר מִשְּׁמֵיהּ דְּחִזְקִיָּה אָמַר: עוֹבֵר, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אִם עָבַר. וְלָא פְּלִיגִי: הָא דְּאִיכָּא דִּירְכָּא אַחֲרִינָא, הָא דְּלֵיכָּא דִּירְכָּא אַחֲרִינָא. אֲמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְשַׁמְעָיָה: כִּי מָטֵית לְהָתָם אַרְהִיטֵנִי. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלֵיכָּא דִּירְכָּא אַחֲרִינָא - לָמָּה לִי "אַרְהִיטֵנִי"? מִישְׁרָא שָׁרֵי! וְאִי דְּאִיכָּא דִּירְכָּא אַחֲרִינָא, כִּי אָמַר "אַרְהִיטֵנִי" מִי שָׁרֵי? - לְעוֹלָם דְּלֵיכָּא דִּירְכָּא אַחֲרִינָא, וְאָדָם חָשׁוּב שָׁאנֵי. **משנה** זוֹרְעִין תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה; וְהַחֲזִירִין - לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף לֹא יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַגְּבִיָּה נוֹשֶׁרֶת עֲלֵיהֶן וְהוֹה לָהֶן לְזֵבֶל. **גמרא** לְמֵימְרָא, דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: זֶה וְזֶה גּוֹרֵם - אָסוּר, וְרַבָּנַן אָמְרִי: זֶה וְזֶה גּוֹרֵם - מוּתָּר? הָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ; דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לְרוּחַ אוֹ מַטִּיל לַיָּם. אָמְרוּ לוֹ: אַף הִיא נַעֲשָׂה זֶבֶל, וְנֶאֱמַר: "לֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם"; קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן, קַשְׁיָא דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי! בִּשְׁלָמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי לָא קַשְׁיָא: הָתָם דְּקָאֲזֵיל לְאִיבּוּד - מַתִּיר, הָכָא דְּלָא קָאֲזֵיל לְאִיבּוּד - אָסוּר, אֶלָּא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן קַשְׁיָא! - אֵיפּוּךְ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לָא תֵּיפּוּךְ, דְּרַבִּי יוֹסֵי - כִּדְשַׁנַּיִן, דְּרַבָּנַן - כִּדְאָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא: מַה שֶּׁמַּשְׁבִּיחַ בָּעוֹר פּוֹגֵם בַּבָּשָׂר, הָכָא נַמִּי, מַה שֶּׁמַּשְׁבִּיחַ בַּגְּבִיָּה פּוֹגֵם בַּצֵּל. וְסָבַר רַבִּי יוֹסֵי: זֶה וְזֶה גּוֹרֵם אָסוּר? וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נוֹטְעִין יְחוּר שֶׁל עָרְלָה, וְאֵין נוֹטְעִין אֱגוֹז שֶׁל עָרְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי; וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי, שֶׁאִם נָטַע וְהִכְרִיךְ וְהִרְכִּיב - מוּתָּר; וְתַנְיָא נַמִּי הָכִי: מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי

שאם

רש"י

משנה לא ישב בצילה – האי צל לאו תחת נוף האילן הוא, דאם כן לא מתני ליה: "ואם ישב טהור", דהא קתני סיפא: "לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא". אלא מן האילן והלאה. הלכך לאו אהל הוא, שכשהחמה במזרח או במערב יש לכל אדם צל ארוך, וכשהחמה עומדת באמצע הרקיע אין לכל דבר צל אלא תחתיו. **תחתיה** – נוף האילן, שהאהיל עליו האילן. **ואם עבר טמא** – כדמפרש בגמרא. **היתה גוזלת את הרבים** – שהיה נופה נוטה לרשות הרבים. **ועבר תחתיה טהור** – דהך טומאה דרבנן היא, וקרא דמייתינן בגמרא אסמכתא בעלמא היא. והכי נמי אמרינן בפרק "רבי ישמעאל" (עבודה זרה נב, א) דהך טומאה דרבנן היא, והיכא דגוזלת את הרבים לא גזור רבנן. **גמרא פשיטא** – דלא ישב בצילה, דהא קא מיתהני מעבודה זרה. **לצל צילה** – שחרית וערבית, שצל ארוך לכל דבר מאד. וכל זמן שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן הצל עב וחשוך, מכאן ואילך הצל דק וקלוש, והיא צל צלו, ואצטריך לאשמועינן דאפילו בצל צילה לא ישב. **מכלל דבצל קומתה אם ישב טמא** – בתמיהה, והלא אינו מן האילן היא, ולא תחת נופו! **לא בצל קומתה נמי אם ישב טהור** – ובלבד שלא ישב ממש תחתיה. ומשום רישא נקט צל צילה, דקתני: לא ישב לכתחלה, ואשמעינן דאפילו בצל צילה לא ישב. אבל סיפא: ישב טהור – אפילו אצל קומתה קאי. **מכלל דבצל צילה לכתחלה ישב** – בתמיהה: כיון דאוקמת מתניתין אַצַּל קומתה, ורישא נמי דקתני: לא ישב בצל קומתה – מכלל דבצל צילה לכתחלה ישב? והא קא מיתהני! **אם ישב טהור** – ובלבד שלא יהא תחתיה, דהא קתני לקמן דאי עבר טמא, וכל שכן ישב. **אי אפשר דליכא תקרובת עבודה זרה** – ונמצא האילן מאהיל על התקרובת ועליו. **עבר** – דאי עבר דיעבד, או עובר לכתחלה. **כי מטית התם** – רב ששת סגי נהורא הוה וזה מושבו, והיתה בעירו אשרה גוזלת את הרבים. אמר ליה: כי מטית התם. **ארהיטני** = משכני במרוצה. **משנה** זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים – שהאילן גם הוא קשה להן, שמעכב החמה מלבא. **אבל לא בימות החמה** – שהצל יפה להן. **והזירין** – לטוג"א בלעז. **לא בימות החמה ולא בימות הגשמים** – שהצל יפה לחזרת לעולם. **שהנבייה** – עליו נושרין בימות הגשמים מן האילן. **גמרא** זה וזה – נבייה דאיסור, וקרקע עולם דהיתר, גורמין לירקות שיגדלו. שוחק וזורה לרוח – ולא חייש לזבל. **התם קאזיל לאיבוד** – לאבדה הוא מתכוין, וכבר בטלה עבודה זרה, ולא גרעא מעבודה זרה שנשתברה מאליה. הלכך ליכא זה וזה גורם, שהרי אין כאן איסור כל כך, דאפילו רבנן לא אסרי אלא משום גזירה דלמא מגבה ליה כו' כדאוקימנא בריש פירקין (עבודה זרה מב, א). **הכא לא אזיל לאיבוד** – שהרי דרכה בכך, ואין עבודה זרה בטלה דרך גדילתה. הלכך איסור הנאה הוא, זה וזה גורם אסור. **איפוך** – כולה מתניתין, ולא תשני דרבי יוסי אדרבי יוסי כדשנית. **כדשנין** – מעיקרא, ולעולם זה וזה גורם אסור סבירא ליה. **דרבנן** – אדרבנן לא קשיא, אינהו נמי זה וזה גורם אסור סבירא להו, כדאמרינן: אף היא נעשית זבל. והכא היינו טעמא דשרו – דליכא גורם איסור כלל, דמה שמשביח אילן את הירקות בעליו פוגם בצל. **ודרב מרי** – [בתמורה] (כד, א) גבי אין מרגילין בפסולי מוקדשים, להפשיט דרך הרגלים כעין מפוח של נפחים בעלי מומין שנפדו ושחטן לצרכו. ואף על פי שהעור נמכר ביוקר אסור להרגיל, לפי שבזיון קדשים הוא שמקלקל הבשר. קשיא לן התם: אמאי? הא פסידא דהקדש הוא, דאי הוה שרית ליה להרגיל ולמכור העור ביוקר הוה טפי פריק להו מעיקרא! ושני רב מרי: ליכא פסידא, דמה שמשביח בדמי הבשר. **ערלה** – לא נאסר אלא הפירי, הלכך אגוז איסור הנאה, דקא מתהני מיניה שחוזר ונעשה אילן. **יחור** = נוף. **שאם נטע** – האגוז של ערלה, מותר. אלמא, כי גדל האילן וטוען פירות – הוו להו הנך פירות בגרמא דאגוז דאיסור וקרקע דהיתר, וקתני מותר!

משנה

לֹא יֵשֵׁב בְּצִילָהּ של האשירה, שהרי נהנה ממנה, **וְאִם יָשַׁב** בצילה שלא תחת ענפיה, **טָהוֹר. וְלֹא יַעֲבוֹר תַּחְתֶּיהָ** – תחת ענפיה, **וְאִם עָבַר, טָמֵא,** כיון שהאשירה מאהילה עליו. אולם אם **הָיְתָה** האשירה **גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים,** כלומר, שהיו ענפיה נוטים לרשות הרבים, **וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ, טָהוֹר,** לפי שטומאת אהל זו אינה אלא מגזירת חכמים, ובאופן זה שגוזלת את הרבים לא גזרו.

גמרא

שנינו במשנה: **לֹא יֵשֵׁב בְּצִילָהּ** של האשירה. שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שאסור, שהרי האשירה אסורה בהנאה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְצֵל צִילָהּ** – ללמד שאפילו במקום שהצל מתארך מעבר לשיעור קומתה של האשירה, ששם הצל קלוש, גם אסור לשבת שם וליהנות ממנו.

מקשה הגמרא: אם אכן המשנה עוסקת באיסור הנאה מצל צילה, נמצא שעל כך נאמר במשנה שאם ישב טהור, אם כן יש לדייק שדווקא ישב בצל צילה טהור, **מִכְּלָל דְּבְצַל קוֹמָתָהּ אִם יָשַׁב,** אף שאינו תחת האשירה הוא **טָמֵא,** וזה לא יתכן שהרי האשירה אינה מאהלת עליו. מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין כוונת רבי יוחנן לפרש שהמשנה עוסקת דווקא תחת צל צילה, ורק על כך שנינו שטהור, אבל תחת צל קומתה טמא, אלא **דַּאֲפִילּוּ** תחת **לְצֵל קוֹמָתָהּ נַמִּי אִם יָשַׁב טָהוֹר,** שהרי האשירה אינה מאהילה עליו. וְכוונת רבי יוחנן לפרש **דְּהָא קָא מַשְׁמַע לָן** – שהחידוש ברישא 'לא ישב בצילה' הוא **דַּאֲפִילּוּ לְצֵל צִילָהּ לֹא יֵשֵׁב,** משום שגם צל צילה אסור בהנאה.

הגמרא מביאה את דברי רבה בר בר חנה באופן אחר: **אִיכָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַסֵּיפָא** – יש ששנו את דבריו על הסיפא של המשנה. שנינו בסיפא, **וְאִם יָשַׁב** בצל האשירה **טָהוֹר.** שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שטהור שהרי לא ישב תחתיה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא נִצְרְכָא** דין זה **אֶלָּא לְצֵל קוֹמָתָהּ** – ללמד שאף היושב בצל קומתה אינו נטמא.

מקשה הגמרא: אם אכן המשנה עוסקת בטהרת מי שישב בצל קומתה, נמצא שעל כך שנינו ברישא 'לא ישב בצילה', ואם כן יש לדייק מכך שדווקא בצל קומתה אסור לשבת, **מִכְּלָל** – משמע **דְּלְצֵל צִילָהּ אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה יֵשֵׁב,** ומדוע יהא זה מותר והרי נהנה ממנה. מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין כוונת רבי יוחנן לפרש שדווקא בצל קומתה הדין כן ולא בצל צילה, אלא אסור לשבת גם בצל צילה, וכוונתו לפרש **דְּהָא קָא מַשְׁמַע לָן** – שהחידוש בסיפא 'ואם ישב טהור' הוא, **דַּאֲפִילּוּ לְצֵל קוֹמָתָהּ אִם יָשַׁב טָהוֹר,** כיון שהאשירה אינה מאהילה עליו.

שנינו במשנה: **וְלֹא יַעֲבוֹר תַּחְתֶּיהָ, וְאִם עָבַר טָמֵא.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע נטמא העובר תחתיה, הלא עבודה זרה אינה מטמאת באהל. משיבה הגמרא: משום **דַּאי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָּא תִּקְרוֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** תחת האשירה, ומאחר שתקרובת שהקריבו לעבודה זרה מטמא באהל כמו מת, והאילן מאהיל על העובר תחת האשירה ועל התקרובת, לכן נטמא העובר מהתקרובת. מבארת הגמרא: **מַנִּי** – מי הוא התנא הסובר כן שתקרובת מטמאה באהל, **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, מִנַּיִן לְתִקְרוֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁמְּטַמֵּאָה בְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קו כח) **'וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים',** הפסוק משווה תקרובת עבודה זרה למת, **מָה מֵת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, אַף תִּקְרוֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְטַמֵּא בְּאֹהֶל.**

שנינו במשנה: **הָיְתָה** האשירה **גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים,** כלומר שהיו ענפיה נוטים לרשות הרבים, **וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ, טָהוֹר.** מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** האם כוונת המשנה שרק בדיעבד אם **עָבַר** אדם תחתיה אינו נטמא, אבל לכתחילה לא יעבור, **אוֹ** כוונתה שבאופן זה **עוֹבֵר** אדם תחתיה אפילו לכתחילה. משיבה הגמרא: **רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר מִשְּׁמֵיהּ דְּחִזְקִיָּה אָמַר, עוֹבֵר** לכתחילה, **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** בדיעבד **אִם עָבַר** אינו נטמא, ולכתחילה לא יעבור. מבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגִי** – אין מחלוקת ביניהם, **הָא** – מה שאמר רבי יוחנן שלכתחילה לא יעבור, מדובר **דְּאִיכָּא דְּיָרְכָא אַחֲרִינָא** – שיש לו דרך אחרת להגיע למקום חפצו, ולכן לכתחילה לא יעבור תחתיה אף אם היא גוזלת את הרבים, **הָא** – ומה שאמר חזקיה שמותר לעבור לכתחילה, מדובר **דְּלֵיכָּא דְּיָרְכָא אַחֲרִינָא** – שאין לו דרך אחרת.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: מעשה ברב ששת שהיה סגי נהור, והיה שמשו מוליכו בדרך, והיה בדרכם אשירה הגוזלת את הרבים. **אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְשַׁמָּעֵיהּ** – לשמשו, **כִּי מָטֵית לְהָתָם** – כאשר נגיע למקום האשירה, **אַרְהִיטַנִּי** – הוליכני במרוצה שלא אתעכב תחתיה. שואלת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – במה מדובר, **אִי דְּלֵיכָּא דְּיָרְכָא אַחֲרִינָא** – אם אין דרך אחרת לילך, **לָמָּה לֵיהּ אַרְהִיטַנִּי** – למה ביקש שיוליכנו במרוצה, הלא **מִישְׁרָא שָׁרֵי** – מותר לילך שם, **וְאִי דְּאִיכָּא דְּיָרְכָא אַחֲרִינָא** – ואם יש דרך אחרת, **כִּי אָמַר אַרְהִיטַנִּי מִי שָׁרֵי** – וכי מה שאמר לו 'הוליכני במרוצה' מתירו לעבור שם. משיבה הגמרא: **לְעוֹלָם דְּלֵיכָּא דְּיָרְכָא אַחֲרִינָא** – באמת מדובר שלא היתה דרך אחרת, **וְאָדָם חָשׁוּב שָׁאנִי** – שונה דינו של אדם חשוב, שעליו להחמיר על עצמו ולעבור תחתיה במרוצה, כדי שלא ילמדו ממעשיו להקל יותר.

משנה

זוֹרְעִין תַּחְתֶּיהָ – תחת האשירה **יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים,** משום שבזמן זה אור השמש מועט ונצרך לגידולם, ונמצא שאינו נהנה מהצל. **אֲבָל לֹא** יזרע תחתיה **בִּימוֹת הַחַמָּה,** כיון שהצל מועיל לירקות. **וְהַחַזִּירִין** – ואת ירק החסה לא יזרע תחתיה **לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים,** מפני שהצל מועיל לה תמיד. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** אין זורעים תחתיה **אַף לֹא יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַנְּבִיאָה** [–העלים הנושרים מהאילן] **נוֹשֶׁרֶת עֲלֵיהֶן, וְהֹוָה** – ונעשית **לָהֶן לְזֶבֶל,** ונמצא נהנה מהאשירה.

גמרא

שנינו במשנה: שחכמים התירו לזרוע ירקות תחת אשירה בימות הגשמים, ורבי יוסי אסר כיון שהירקות גדלים על ידי הנביה. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם משנתינו באה לומר, **דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, זֶה וָזֶה גּוֹרֵם אָסוּר** – שכאשר דבר המותר בהנאה ודבר האסור בהנאה גרמו יחד ליצירת דבר מה, דבר זה אסור בהנאה, ולכן זרעים הגדלים על ידי הנביה האסורה והקרקע המותרת אסורים בהנאה. **וְרַבָּנַן אָמְרִי, זֶה וָזֶה גּוֹרֵם מוּתָּר** – דבר הנגרם מהיתר ומאיסור אינו נאסר בהנאתו, ולכן זרעים שצמחו מחמת הזבל האסור והקרקע המותרת מותרים בהנאה. וכי יתכן לבאר כך את מחלוקתם, **הָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ** – הרי למדנו ששיטתם הפוכה בזה, **דְּתָנַן** לעיל (מג:), **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** המוצא כלי ועליו צורת עבודה זרה, **שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לְרוּחַ, אוֹ מַטִּיל לַיָּם** במקום שלא יהנו ממנו בני אדם. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, אין לזרותה לרוח, מפני שאַף **הִיא נַעֲשֵׂה זֶבֶל** ועלולים ליהנות ממנו, **וְנֶאֱמַר** (דברים יג יח) **'לֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם',** כלומר אסור ליהנות מעבודה זרה אף הנאה מועטת. ואם כן **קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן** – דברי חכמים סותרים זה את זה, שבמשנתינו התירו לזרוע תחתיה, אף שהזבל גורם יחד עם הקרקע לצמיחת הזרעים, ונמצא ש'זה וזה גורם מותר'. ואילו במשנה לעיל אסרו לזרות את השחק לרוח, שמא יזבל ויסייע לקרקע להצמיח גידולים, ומשמע שסברו זה וזה גורם אסור. וכן **קַשְׁיָא דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי** – דברי רבי יוסי סותרים זה את זה, שבמשנתינו אסר ליהנות מזבל 'נביה' הגורם יחד עם הקרקע לצמיחה, ונמצא ש'זה וזה גורם אסור', ובמשנה לעיל התיר לזרות את השחק לרוח, ולא חשש שיזבל ויצמיח עם הקרקע, ומשמע שסובר זה וזה גורם מותר.

הגמרא מבארת שעיקר הקושיא היא בדברי חכמים: **בִּשְׁלָמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי לֹא קַשְׁיָא,** שאפשר ליישב, **הָתָם דְּקָאָזִיל לְאִיבּוּד** – במשנה לעיל (שם) הזבל נעשה מעבודה זרה שנשחקה על מנת לאבדה, ולא גרע דינה מעבודה זרה שנשברה מאליה, שהרי היא בטלה, ולכן **מַתִּיר** רבי יוסי לזרות את השחק לרוח, ולא חשש שיגרם

המשך בעמוד צה

שֶׁאִם עבר וּנְטַע אגוז של ערלה, וְכן אם הִכְרִיךְ וְהִרְכִּיב ענף של ערלה בעץ זקן [שכבר עברו עליו שנות ערלה], ויצאו פירות, מוּתָּר לידונות מהם. לפי שבנטיעה זו, הפרי היוצא ממנה נגרם על ידי אגוז של איסור וקרקע של היתר, וזה וזה גורם מותר. וכן במבריך ובמרכיב, הפירות צמחו מייחור של ערלה ומאילן זקן של היתר, ולכן הם מותרים באכילה, ומוכח שרבי יוסי סובר זה וזה גורם מותר, וזה סותר לשיטת רבי יוסי במשנתינו.

הגמרא מנסה ליישב את הסתירה: וְכִי תֵּימָא – ואם תיישב, שְׁנֵי לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי – לפי רבי יוסי שונה הדין בֵּין שְׁאָר אִיסּוּרִין שבהם הוא סובר זה וזה גורם מותר, לְאִיסור הנאה מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים החמורה, שבה הוא מחמיר שזה וזה גורם אסור. דוחה הגמרא: וּמִי שְׁנֵי לֵיהּ, וְהָתַנְיָא בברייתא, שָׂדֶה שֶׁנִּזְדַּבְּלָה בְּזֶבֶל של עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן פָּרָה שֶׁנִּתְפַּטְּמָה בְּכַרְשִׁינֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, תָּנֵי חֲדָא – בברייתא אחת שנינו, הַשָּׂדֶה תִּזָּרַע והיוצא ממנה מותר, ואין לחשוש משום הזבל האסור, וכן הַפָּרָה תִּשָּׁחֵט ותאכל, ואין לחשוש למאכל האסור שאכלה. וְתַנְיָא אִידָּךְ – ואילו בברייתא אחרת שנינו על כך, הַשָּׂדֶה תֵּבוֹר – השדה תשאר בורה ולא תזרע עד ששבח הזיבול האסור לא יהא ניכר, וְכֵן בַּפָּרָה ימתין עד שֶׁהֲרָיָה ולא יהא ניכר הפיטום האסור, ואחר כך ישחטנה, ואם כן סותרות הברייתות זו את זו. מבארת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין ליישב את הסתירה כך, הָא – הברייתא שאמרה שהשדה תזרע והפרה תשחט, שיטת רַבִּי יוֹסֵי היא שהתיר פרי היוצא מנטיעת אגוז של ערלה, לפי שזה וזה גורם מותר, ומאחר ואין חילוק בין איסור עבודה זרה לשאר איסורים, לכן גם שדה המצמיחה עם זבל של עבודה זרה תזרע, וכן פרה שנתפטמה בכרשיני עבודה זרה תשחט ותאכל, שהרי התפטמה גם במאכלי היתר שאכלה קודם לכן. וְהָא – ואילו הברייתא שאמרה שדה תבור ופרה תרזה, שיטת רַבָּנַן היא, הסוברים לעיל (מג:) בכלים שיש עליהם צורת עבודה זרה, שלא ישחקם ויזרם לרוח, שמא יפול השחק באחת השדות ויעשה זבל, ויאסרו הפירות שיצאו באותה שדה, לפי שזה וזה גורם אסור. ונמצא אם כן שרבי יוסי אינו מחלק בין עבודה זרה לשאר איסורים, וסובר בשניהם שזה וזה גורם מותר, וחוזרת הקושיא מדוע אסר רבי יוסי לזרוע ירקות תחת האשירה מחשש לנביה האסורה.

הגמרא חוזרת בה מדחיה זו. מתרצת הגמרא: לֹא – אל תיישב את הסתירה בברייתות אלו שזו מחלוקת רבי יוסי וחכמים, משום שאף שרבי יוסי מיקל בשאר איסורים וסובר זה וזה גורם מותר, מכל מקום באיסור עבודה זרה הוא מחמיר ומודה לחכמים שזה וזה גורם אסור. אלא את הסתירה בברייתות תיישב שזה תלוי במחלוקת תנאים אחרת, הָא – ברייתא אחת סוברת כרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהָא – וברייתא אחת כרַבָּנַן.

מבררת הגמרא: הֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן – לאיזו מחלוקת ביניהם הכוונה. אִילֵימָא – אם נאמר שהכוונה למחלוקת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן דִּשְׁאוֹר – בענין שאור, דִּתְנַן במשנה (ערלה פ"ב מ"א), שְׁאוֹר שֶׁל חוּלִּין וְשאור שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הָעִיסָּה של חולין, ואין לֹא בָּזֶה שיעור מספיק כְּדֵי לְחַמֵּץ את העיסה, וְלֹא בָּזֶה שיעור מספיק כְּדֵי לְחַמֵּץ את העיסה, וְנִצְטָרְפוּ יחד וְחִימְּצוּ את העיסה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָּא – הולכים אחר השאור האחרון שנפל לעיסה, כיון שהוא גומר את החימוץ. ולפיכך אם השאור האחרון היה של חולין, בטל מקצת חימוצו של שאור התרומה שנפל קודם לכן, והפת מותרת לזרים. ואם האחרון היה שאור של תרומה, אסורה הפת לזרים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין שֶׁנָּפַל שאור האִיסּוּר לְכַתְּחִלָּה, וּבֵין שֶׁנָּפַל האִיסּוּר לְבַסּוֹף, וְאֵינוֹ אָסוּר העיסה עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ – בשאור התרומה כְּדֵי לְחַמֵּץ את העיסה. אבל אם אין בשאור התרומה כדי לחמץ, מאחר ששניהם כאחד החמיצו את העיסה הרי היא מותרת כדין זה וזה גורם שמותר. וְאָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ – לא אמר רבי אליעזר את דינו, שאם השאור המותר נפל אחרון העיסה מותרת, אֶלָּא שֶׁקָּדַם וְסִילֵּק אֶת שאור הָאִיסּוּר קודם שנפל השאור המותר, שבאופן זה, כיון שלא היה באיסור כדי לחמץ את העיסה, וגם עתה הוסר ממנה, אין הוא נחשב לגורם בחימוץ העיסה, כיון שכוחו התבטל על ידי השאור המותר. אֲבָל לֹא קָדַם וְסִילֵּק אֶת הָאִיסּוּר, וביחד חימצו את העיסה, אָסוּר לזרים לאכול את העיסה משום שזה וזה גורם אסור. ונמצא לפי ביאורו של אביי שרבי אליעזר סובר זה וזה גורם אסור וחכמים סוברים זה וזה גורם מותר, ואם כן את הסתירה בין שתי הברייתות המובאות לעיל אפשר ליישב שנחלקו במחלוקת רבי אליעזר וחכמים זו.

דוחה הגמרא: וּמַמַּאי [–מנין לך] דְּטַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר כִּדְאַבַּיֵי שרק אם סילק את התרומה מותר, אך אם לא סילקו קודם שניתן שאור החולין, העיסה אסורה לפי שזה וזה גורם אסור, דִּלְמָא [–אולי] טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם דְּאַחַר אַחֲרוֹן אֲנִי בָּא – שהשאור שגמר את החימוץ אחרון הוא הקובע את דין העיסה, אִי גָּמִיר בְּאִיסּוּרָא – אם נגמר באיסור, העיסה אֲסוּרָה לזרים, וְאִי גָּמִיר בְּהֶיתֵּירָא – ואם נגמר בהיתר, מוּתָּרִין – העיסה מותרת לזרים, בֵּין סַלְּקֵיהּ וּבֵין לֹא סַלְּקֵיהּ – בין אם סילק את השאור האסור ובין אם לא סילקו, וכן אם נפלו שניהם לעיסה בבת אחת, העיסה מותרת גם לדעת רבי אליעזר, כיון שזה וזה גורם מותר.

אחר שנדחית ההוכחה ממשנה זו של שאור שרבי אליעזר סבר זה וזה גורם אסור, הגמרא מוכיחה ממשנה אחרת שאכן כך סובר רבי אליעזר:

אֶלָּא הכוונה לשיטת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן דְּעֵצִים – בענין הסקת תנור בעצי אשירה. דִּתְנַן (להלן ע"ב), נָטַל הישראל הֵימֶנָּה [–מהאשירה] עֵצִים, (אסורה) אֲסוּרִין העצים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק (בה) בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר העשוי חרס, אם היה התנור חָדָשׁ, יוֹתֵץ – יש לנתוץ אותו, לפי שההסקה הראשונה מחסמת ומחזקת את חרסו של תנור, ונגמרה מלאכת התנור באיסור. ואם היה התנור יָשָׁן, שכבר הוסק בעצים של היתר ונגמרה מלאכתו בהיתר, ועתה הסיקוהו בעצי אשירה, יוּצַן – ימתין עד שהתנור יצטנן ויסיקנו מחדש, כדי שלא יהנה מההסקה של איסור. ואם אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת – אפה פת באחד מתנורים אלו, או בחדש שנאסר ולא נתץ אותו, או בישן שלא המתין עד שיצטנן, אֲסוּרָה הפת בַּהֲנָאָה, משום שאפיית הפת נגרמה על ידי איסור והיתר. בתנור חדש, התנור הוא הגורם האסור, ועצי הסקה הם הגורם המותר. ובתנור ישן, התנור הוא הגורם המותר, והעצים הם הגורם האסור, וזה וזה גורם אסור. נִתְעָרְבָה הפת (באחרים) בְּכִיכָּרוֹת אֲחֵרוֹת, כּוּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הפת שאפייתה נגרמה על ידי איסור והיתר, ניתן להתירה בהנאה אם יוֹלִיךְ את דמי הַהֲנָאָה מעצי האיסור לְיָם הַמֶּלַח. אָמְרוּ לוֹ חכמים, אֵין פִּדְיוֹן לְעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כלומר אי אפשר לפדות דבר הנאסר בהנאה מחמת עבודה זרה, על ידי השלכת דמי ההנאה לים המלח, ואין זה מועיל להתיר את הפת, ונמצא שהברייתא לעיל הסוברת זה וזה גורם אסור כשיטתו נשנית, ואילו הברייתא הסוברת זה וזה גורם מותר כשיטת חכמים נשנית.

שואלת הגמרא: רַבָּנַן דִּפְלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַאן נִינְהוּ – מי הם החכמים החולקים עליו וסוברים זה וזה גורם מותר, אִילֵימָא – אם הכוונה לרַבָּנַן דְּעֵצִים – לחכמים החולקים על רבי אליעזר בענין עצי אשירה שהסיק בהם את התנור. הלא אדרבה הם אַחְמוּרֵי מַחְמְרִי – מחמירים יותר מרבי אליעזר ואוסרים את הפת בהנאה אפילו על ידי הולכת דמי העצים לים המלח.

משיבה הגמרא: אֶלָּא ודאי הכוונה לרַבָּנַן דִּשְׁאוֹר – לחכמים החולקים על רבי אליעזר בענין שאור של תרומה ושל חולין שהחמיצו יחד את העיסה, וסוברים שהעיסה מותרת, משום שזה וזה גורם מותר. ומעתה יש ליישב את הסתירה בין הברייתות במחלוקת רבי אליעזר וחכמים בענין זה וזה גורם.

דוחה הגמרא: אֵימַר דְּשָׁמְעַת לְהוּ לְרַבָּנַן דִּמְקִילִי – אימתי שמעת שחכמים מקילים וסוברים זה וזה גורם מותר, דווקא בִּשְׁאוֹר של תרומה שהחמיץ עיסה יחד עם שאור של חולין, אולם בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִי מְקִילִי – באיסור עבודה זרה החמור כגון שדה שנזדבלה בזבל של עבודה זרה, מנין שגם בזה מקילים וסוברים זה וזה גורם מותר.

המשך בעמוד כט

רש"י

והבריך והרכיב – אם הבריך או הרכיב יחור של ערלה באילן זקן – מותרים פירותיהן מיד, אף על פי שלא מלאו להן שני ערלה, דזה וזה גורם מותר. והכי נמי אמרינן בעלמא: ילדה שסיבבה בזקנה בטלה. לשון אחר: אם נטע האגוז של ערלה שהוא איסור הנאה, ולכשיגדל ונעשה נטיעה הבריכה והרכיבה באילן דהיתר – מותר, דאותן פירות שטוען אחר זמן באין נמי על ידי האילן של היתר. וקשיא לי: בלא הבריך ובלא הרכיב נמי איכא זה וזה גורם, אגוז דאיסור וקרקע דהיתר! **שני ליה לרבי יוסי בין עבודה זרה לשאר איסורין** – דאף על גב דבשאר איסורין זה וזה גורם מותר, סבירא ליה הכא אסור. **בכרשיני עבודה זרה** – של תקרובת עבודה זרה, או שעבדום. **תבור** – עד שתבלה ממנה כל שבח הזבל, ותהא בורה ולא יזרענה. **תרזה** = תבחש. **מאי לאו הא** – דקתני: שדה תזרע – רבי יוסי היא, דשמעינן ליה דאמר גבי ערלה וזה וזה גורם מותר – הכא נמי תזרע, והזרעים גדלים על ידי זבל דאיסור וקרקע דהיתר, דלא שאני ליה בין עבודה זרה לשאר איסורין, וקשיא אמתניתין. ופרה תשחט ותאבל, שאף היא היתה גדילה קודם לכן על ידי שאר אכילות. **והא** – דקתני: שדה תבור – רבנן היא, דאמרי: אף היא נעשית זבל כו'. והא דשרי מתניתין זורעין תחתיה ירקות – הא שנינן ליה: מה שמשביח בנבייה פוגם בצל. **הא רבי אליעזר והא רבנן** – אבל לרבי יוסי, בעבודה זרה זה וזה גורם אסור סבירא ליה, כדתקני מתניתין. ואי משום שוחק וזורה – הא שנינן ליה לעיל, ואי משום ערלה – שני ליה בין עבודה זרה לשאר איסורין. **שאור** של חולין – ושאור אחר של תרומה. **שנפלו לתוך עיסה** – של חולין. **כדי לחמץ** – עיסה זו. **אחר אחרון אני בא** – אותו שנפל אחרון, אם של חולין נפל אחרון – ביטל את הראשון ומותר לזרים, ואם של תרומה נפל – אחרון אסור לזרים. **ואמר אביי לא שנו** – דאמר רבי אליעזר: אם אחרון חולין שמותר, אלא שקדם וסילק את האיסור קודם נפילתו של זה, שכשנפל זה ליבא למימר היתר מצטרף לאיסור להיות שיעור ליאסר. ואף על פי שכבר נתן כח איסור בעיסה, ולא היתה מחומצת על ידי אחר (ואם) [אם] לא בשביל ראשון, ואפילו הכי, כיון דלא הוה בו מעולם שיעור חימוץ – ליבא למימר זה וזה גורם, וביטל שני את הראשון. **אבל אם לא קדם וסילק את האיסור אסור** – שאף על פי שנפל היתר לבסוף – אסור, דזה וזה גורם אסור. ולרבנן זה וזה גורם מותר. **משום דאחר אחרון אני בא** – דקסבר: גמרו באיסור אסור, גמרו בהיתר מותר. אבל היכא דנפלו בבת אחת, לעולם קאמר לך: זה וזה גורם מותר סבירא ליה! **נטל הימנה** – עצים מן האשרה. מתניתין היא. **חדש יותץ** – שהרי נעשה והוחזק מאיסורי הנאה. **ישן** – שכבר הוחזק, ואין היסקו לחזקו אלא לאפות. **יוצן** – שלא יאפו בהיסק זה, ונמצא שלא נהנה. **אפה את הפת** – בין בחדש שצננו וחזר והסיקו בעצי היתר, בין בישן בהיסק של עצי איסור – הוה ליה בתרוייהו זה וזה גורם, שהפת שנאפית בו בחדש בהיסק שני באה על ידי גורם דאיסור שנתחזק בהן התנור מראשיתו, וגורם היתר דהאי היסק, וקתני: הפת אסורה לרבי אליעזר עד שיוליך הני דמי עצים דאיסור לים המלח, אלמא זה וזה גורם אסור. **אלא רבנן דשאור** – פליגי עלויה, ואמרי: זה וזה גורם מותר, דקתני: אפילו נפל איסור בסוף, וכל שכן נפלו בבת אחת, מותר עד שיהא באיסור לבדו כדי לחמץ. **אלא לעולם** – הא דקתני: שדה תזרע – רבי יוסי, דשמעינן ליה גבי ערלה דאמר מותר, וגבי עבודה זרה דקאמר שוחק וזורה לרוח, ולא שני בין עבודה זרה לשאר איסורין. וטעמא לאו כדשנינן משום דאזיל לאיבוד הוא. ודקשיא לך – רבי יוסי דמתניתין דנבייה לדבריהם דרבנן קאמר להו: לדידכו דקאמריתו זה וזה גורם אסור, דקאמרי: אבל לא בימות החמה מפני שהצל יפה להן – אודו לי נמי בימות הגשמים דאיכא נמי גורם דנבייה. ורבנן אמרי: ליכא גורם דאיסור, דמה שהשביחו בנבייה פגמו בצל. **בזבל עבודה זרה** – שבא מדם פרים ועגלים הנשחטים לעבודה זרה, דתקרובת עבודה זרה הן ואסורין בהנאה. אבל אמר "זבל זה לעבודה זרה" אינו נאסר, כדתניא (עבודה זרה מד, ב): אין הקדש לעבודה זרה. **הלכה כרבי יוסי** – דזה וזה גורם מותר.

משנה

**שֶׁאִם נָטַע וְהִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב - מוּתָּר! וְכִי תֵּימָא, שָׁנֵי לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי בֵּין שְׁאָר אִיסּוּרִין לַעֲבוֹדָה זָרָה, וּמִי שָׁנֵי לֵיהּ? וְהָתַנְיָא: שָׂדֶה שֶׁנִּזְדַּבְּלָה בְּזֶבֶל עֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן פָּרָה שֶׁנִּתְפַּטְּמָה בְּכַרְשִׁינֵי עֲבוֹדָה זָרָה - תָּנֵי חֲדָא: שָׂדֶה תִּזָּרַע, פָּרָה תִּשָּׁחֵט, וְתַנְיָא אִידָּךְ: שָׂדֶה תֵּבוֹר, וּפָרָה תִּרְזֶה; מַאי לָאו הָא רַבִּי יוֹסֵי וְהָא רַבָּנַן? - לָא, הָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְהָא רַבָּנַן. - הִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן? אִילֵימָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן דְּשְׁאוֹר, דְּתַנֵּן: שְׁאוֹר שֶׁל חוּלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הָעִיסָּה, לֹא בְּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בְּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְנִצְטָרְפוּ וְחִימְּצוּ - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין שֶׁנָּפַל אִיסּוּר לְכַתְּחִלָּה וּבֵין שֶׁנָּפַל אִיסּוּר לְבַסּוֹף - אֵינוֹ אָסוּר עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ; וְאָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁקָּדַם וְסִילֵּק אֶת הָאִיסּוּר, אֲבָל לֹא קָדַם וְסִילֵּק אֶת הָאִיסּוּר - אָסוּר; וּמִמַּאי דְּטַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּדַאֲבָיֵי? דִּלְמָא טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם דְּאַחַר אַחֲרוֹן אֲנִי בָא, אִי גָּמִיר בְּאִיסּוּרָא - אֲסוּרָה, וְאִי גָּמִיר בְּהֶיתֵּירָא - מוּתָּרִין, בֵּין סַלְּקֵיהּ וּבֵין לָא סַלְּקֵיהּ! אֶלָּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן דְּעֵצִים, דְּתַנֵּן: נָטַל הֵימֶנָּה עֵצִים - אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהּ אֶת הַתַּנּוּר - חָדָשׁ יוֹתֵץ, יָשָׁן יוֹצֵן. אָפָה בוֹ אֶת הַפַּת - אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרִים - כּוּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יוֹלִיךְ הַנָּאָה לְיַם הַמֶּלַח, אָמְרוּ לוֹ: אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה; רַבָּנַן דִּפְלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַאן נִינְהוּ? אִילֵימָא רַבָּנַן דְּעֵצִים - אַחְמוּרֵי מַחְמְרִי? אֶלָּא רַבָּנַן דְּשְׁאוֹר; אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לְהוּ לְרַבָּנַן דְּמִקִּילִי - בְּשְׁאוֹר, בַּעֲבוֹדָה זָרָה מִי מִקִּילִי? אֶלָּא לְעוֹלָם הָא רַבִּי יוֹסֵי וְהָא רַבָּנַן; רַבִּי יוֹסֵי לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנַן אָמַר לְהוּ: לְדִידִי זֶה וְזֶה גּוֹרֵם מוּתָּר, לְדִידְכוּ דְּאָמְרִיתוּ זֶה וְזֶה גּוֹרֵם אָסוּר, אוֹדוּ לִי מִיהַת אַף יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים! - וְרַבָּנַן? כִּדְאָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. הַהוּא גִּינְתָּא דְּאִיזְדַּבַּל בְּזֶבֶל דַּעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁלַח רַב עַמְרָם קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף; אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי.

משנה

תוספות

שאם נטע והבריך – פירש בקונטרס בלשון אחרון: נטע האגוז ואחר כך כשנעשה נטיעה הבריך והרכיב באילן של היתר. אותו לשון עיקר. ומה שהקשה בקונטרס: אפילו לא הבריך והרכיב נמי – לא דק, דאין נקרא "זה וזה גורם" אלא כששניהם מענין אחד, כמו הברכת איסור באילן היתר ששניהם אילן, וכמו זבל נבייה וקרקע דלעיל, אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם. ומה שפירש בלשון ראשון: הבריך יחור של ערלה באילן, והוי כמו ילדה הסבבה בזקנה דבטלה – אין הנדון דומה לראיה, דההיא אפילו למאן דאמר זה וזה גורם אסור – מותר, כיון שבטלה בזקנה, וכן משמע לשון "בטלה". **שאם** נטע – ואם תאמר: מאי שנא גידולי אגוז של ערלה מגידולי טבל ומעשר שני שהן חולין, ואפילו גידולי תרומה, אלא שגזרו עליהן בשמונה עשר דבר? ויש לומר: דערלה שאסורה בהנאה יש לאסור הגידולין, שגם זה הנאה היא. אבל באיסור אכילה אין לאסור הגידולין, שאינו אוכל האיסור עצמו.

שדה תזרע – וכגון שאין הזבל בעין, והוה ליה זה וזה גורם ומותר, כדפרישית לעיל גבי נבייה. **הא** רבנן – והא דשרו לעיל נטע והבריך והרכיב – לאו משום דאית להו זה וזה גורם מותר, אלא משום דמה שגדל מן האגוז עצמו יהא מותר. ואסרי רבנן בעבודה זרה לעיל דאף היא נעשה זבל, והוא הדין לשאר איסורין. **עד** שיהא באיסור כדי לחמץ – פירוש: ואז אסור אפילו יש בהיתר נמי כדי לחמץ. ואם תאמר: היכי מייתי מדרבנן זה וזה גורם מותר? דלמא שני להו בין עבודה זרה לשאר איסורין! יש לומר: דהכי מייתי: מדרבי אליעזר נשמע לרבנן, דכי היכי דאסר אף בשאר איסורין ואינו מחלק, רבנן נמי דשרו לא יחלקו.

דלמא טעמא דרבי אליעזר כו' – פירוש: ולעולם זה וזה גורם מותר. **אלא** רבי אליעזר ורבנן דעצים – משום דקאמר הא רבי אליעזר והא רבנן מהדר אפלוגתייהו, דלפי זה הדיחוי הברייתות מתורצות, הא רבי יוסי ורבנן דידיה דסברי זה וזה גורם אסור, והא רבי אליעזר ורבנן. **יוליך** הנאה לים המלח – פירש בקונטרס: דמי עצי איסור. משמע – ולכך תהא הפת מותרת. וקשה: דאם כן, אפילו בלא נתערבה נמי יש להתיר בהולכת הנאת העצים! לכך נראה לפרש: הנאת הפת. וניחא, דלא פליג רבי אליעזר ברישא, חדש יותץ, להתיר להוליך הנאת עצים שהוסק בהן לים המלח.

נתערבה באחרות – לא גרס רבינו תם "ואחרות באחרות", וכן במשנת חבילי תלתן דכלאי הכרם דמייתי בפרק קמא דביצה (ג, ב) לא גריס ליה. ומביא ראיה, מדאסר שמואל פרק "התערובת" (זבחים עד, א) ספק ספיקא, ודחיק התם לאשכוחי תנא דסבר כוותיה, וצריך להביא מדרבי יהודה דברייתא דרמוני באדן דאסר בספק ספיקא, והוצרך לדחוק: סבר לה כוותיה בחדא ופליג עלה בחדא, דשמואל דוקא בעבודה זרה אוסר, דקאמר התם: הנח לעבודה זרה שספיקה אסורה עד סוף העולם. ואי גרסינן ליה הכא – לייתו דך משנה, דבעבודה זרה קיימא. וכן אי גרסינן ליה נמי בחבילי תלתן, היה לו להביא המשנה דרבי מאיר, ונימא: סבר כוותיה בחדא. ורבינו יצחק בר ברוך אומר דשפיר גרסינן ליה הכא והתם, ודלמא ליכא אלא חדא ספיקא, דהכי פירוש: ואחרים באחרים – כל אותן אחרים נתערבו באחרים, או אפילו רובן, דאיכא למימר איסורא ברובא איתיה. דהכי נמי אמר תלמודא התם גבי טבעת של עבודה זרה: נפלה לתוך מאה טבעות – כולן אסורות, פירשו ששים למקום אחד וארבעים במקום אחד – הארבעים מותרים, דאמרינן איסורא ברובא איתיה.

תוספות

ארג בו את הבגד אסור בהנאה – בירושלמי דפירקין פריך: מאי שנא מיין נסך דאמרינן: ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו, דהכא נמי ימכר חוץ מדמי איסור שבו! והכי איתא התם, אמר רבי חנא: כד נחתית מן אילפא אשכחיה רבי יעקב בר אחא יתיב מקשי: נטל הימנה כרכר אסור בהנייה, ארג בו את הבגד אסור בהנייה. ותנינן: ימכר כולו לגוי חוץ מדמי יין נסך שבו! אמר רבי יעקב בר אחא: חגי קשיתא חגי קיימא, מאי כדון? תמן אין דרך בני אדם ליקח מן הגורי, ברם הכא דרך בני אדם ליקח בגד מן הגוי. פירוש: ולפיכך אסור למכרו לגוי, דחיישינן שמא ימכרנו לישראל. התם אין דרך ליקח מן הגוי יין. וכן יש לומר באפה בו את הפת, דרך ליקח פת מן הגוי.

שקול ארבע זוזי כו' – ולמוכרן כל אחד בפני עצמו אמר לו כן, כדפירש רש"י.

לא דכולי עלמא עובדין לשברים – פירש בקונטרס: והא דאמר שמואל בריש פירקין (מא, א): אפילו שברי עבודה זרה מותרין בהנאה למוצאן – התם לא חזינן דנשתברה מאיליה, דאמרינן גוי שברן, והכא מיירי בראינהו שנשתברה ולא שברה הגוי. וקשה: דאם כן, מאי מקשה לעיל (מא, ב) לרבי שמעון בן לקיש מראש דגוף? שאני התם שלא שברה גוי, דהא רבי שמעון בן לקיש ושמואל קמו בחד שיטה בשברי עבודה זרה! לכן נראה לפרש, דהכא מיירי שדרכה לנשר קיסמין וענפים תדיר ואין מניחין לעובדה בכך, ולכך יש לאסור הקיסמין הנופלים ממנה. עוד יש לומר, דהתם מיירי בשברים שמצאן לבדן בלא עיקר עבודה זרה, אבל הכא מיירי שכל השברים ביחד, ובכי האי גוונא אמר: עובדין לשברים. ומכל מקום לפי זה קשיא: מאי פריך לעיל מראש דגוף? דהא הוו התם כל השברים יחד, אבל התם לא היה דרכה לישבר, ואם כן אפילו עיקר עבודה זרה קיים מותר, דמימר אמר: איהי לא אצלה נפשה!

הדרן עלך כל הצלמים

רבי ישמעאל. **אפילו** תרתי נמי ליתסרו – הוא הדין דהוה מצי למימר: אפילו חדא נמי ליתסר, אלא משום דבמתניתין נקט "שתים מותרות" נקט נמי הכא שתים.

במקורבות

רש"י

משנה כרכור = דויל"ו בלעז. **גמרא** כהא קאמר רבי אליעזר – דיש פדיון. **לא שנא** – דיש פדיון. **אלא פת** – משום דלא מנברא ביה איסור ממש. **אבל חבית** – של יין נסך שנתערבה בחביות של היתר – כולן אסורות בהנאה, ואין לה תקנה בהולכת הנאה לים המלח להתיר ולהמכר כל חבית לבדה או להשקות מהן לחמרים גוים, משום דאיתיה לאיסור בעיניה. אבל מוכרן כולן חוץ מדמי יין נסך שבהן, דהשתא לא מתהני מחבית דאיסורא. **ונשתרי לך** – בהנאה, למכרן לבד לבד או לעשות מהן כביסה או להשקות מהן לגוים. ולא דמיא הך מילתא לפלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן דפליגי בפרק בתרא (עבודה זרה עד, א) ביין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מוכר כולו לגוים חוץ מדמי יין נסך שבו. דהתם תרוייהו סבירא להו כרבנן דהכא, דאין פדיון ליין נסך, ומיהו כי מזבין ליה חוץ מדמי יין נסך שבו לא מיתהני מיין נסך מידי, משום דליתיה לאיסורא בעיניה. **משנה כיצד מבטלה** – לאשירה. **קירסם** – קיסמין יבשין שבאילן נטל לצרכו לשרוף. **זרד** – זרודין לחין שבה. **לצרכה** – לייפותה. **גמרא אותן שפאים** – ששיפה לצרכה, ולא בטלה. **מה תהא עליהן** – שפאין מי בטילי או לאו? **ישראל ששיפה כו' אסור** – שאין ישראל מבטל עבודה זרה. **רב אמר** – אף על פי שנשתברה מאליה צריכה ביטול. וכל קיסם וקיסם נעשית עבודה זרה בפני עצמה, הלכך לא סגי לחד בביטולא דחבריה. **אין עבודה זרה צריכה לבטל אלא בשהיא** דרך גדילתה – אבל זו שנשתברה בטלה מעצמה, דמימר אמר: איהי נפשה לא מצלה, לההוא לגברא מצלה ליה? **לא דכולי עלמא עובדין לשברים** – שנשתברו מאליהן. והא דאמר שמואל בריש פירקין (מא, א): אפילו שברי עבודה זרה מותרין בהנאה למוצאן – התם הוא דלא חזינן לה דנשתברה מאיליה, דאמרינן: גוי שברן, ואזלינן בתר רובא, דהא עבודה זרה דנשתברה מאיליה לא שביחא. **והכא** – דקאמר רב: כל קיסם וקיסם – לשון שברי שברים, כגון דנשתברו שברים לשברים, ובשברי שברים הוא דפליג שמואל עילויה. הכי גרסינן: ואיבעית אימא דכולי עלמא אין עובדין לשברי שברים, והכא בעבודה זרה שהיתה של חוליות דקין והרי הן כשברי שברים, ונפלה ונתפרקו חליותיה עסקינן. **והדיוט יכול להחזירה** – שאין צריכה אומן. **אין עבודה זרה** – שנשתברה, צריכה לבטל. **אלא דרך גדילתה** – כשהיא קיימא, כגון נבייה דמתניתין, דשברי שברים הן, שנופל עלה אחר עלה – אם כן העלה עצמו משתבר לכמה שברים, ואפילו הכי אסור משום דדרך גדילתה היא, דהיינו אורחה כל שתא. אבל הכא לאו היינו אורחיה ליפול ולהתפרק, הלכך בטלה.

הדרן עלך כל הצלמים

משנה רבי ישמעאל, זו בצד זו – וכל שכן אחת על גבי שתים, דזהו עיקר מרקוליס ותחלתו. **בצד מרקוליס** – מרקוליס גדול שכבר עבדוהו וזרקו עליו אבנים הרבה. **שתים מותרות** – ובגמרא מפרש טעמא. **שנראות עמו** – דנראה שנפלו משם – אסורות, בין שלש בין שתים. **ושאין נראין עמו** – אין סמוכות לו – מותרות, ואפילו שלש. **גמרא עובדין לשברים** – כל האבנים הנזרקות שם נתוספו על המרקוליס ונעשה גדול עבודה זרה, וכשהן נושרות הוו שברי עבודה זרה. והשתא לא חשיב להו תקרובת, אלא עבודה זרה בפני עצמה. **מעיקרא תבורי מיתברי** – שאינן מחוברות, ודרכן ליפול.

במקורבות

משנה נָטַל מִמֶּנָּה עֲצִים - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. הִפִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר, אִם חָדָשׁ - יוּתַּץ, וְאִם יָשָׁן - יוּצַּן. אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת - אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת - כּוּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיַם הַמֶּלַח, אָמְרוּ לוֹ: אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה. נָטַל הֵימֶנָּה כַּרְכּוֹר - אָסוּר בַּהֲנָאָה. אָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד - אָסוּר בַּהֲנָאָה. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים - כּוּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיַם הַמֶּלַח, אָמְרוּ לוֹ: אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה. **גמרא** וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן קַמַּיְיתָא - בְּהָא קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מִשּׁוּם דִּבְעִידְנָא דְּקָא גָּמְרָה פַּת קָלֵי לָהּ אִיסּוּרָא, אֲבָל כַּרְכּוֹר, דְּאִיתֵיהּ לְאִיסּוּרָא בְּעֵינֵיהּ - אֵימָא מוֹדֵי לְרַבָּנַן; וְאִי אַשְׁמַעֵינַן כַּרְכּוֹר - בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנַן, אֲבָל פַּת - אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, צְרִיכָא. אָמַר רַב חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעֵירִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב חִסְדָּא: אָמַר לִי אַבָּא בַּר רַב חִסְדָּא, הָכִי אָמַר זְעֵירִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת, אֲבָל חָבִית - לֹא; וְרַב חִסְדָּא אָמַר: אֲפִילּוּ חָבִית מוּתֶּרֶת. הַהוּא גַּבְרָא דְּאִיתְעָרֵב לֵיהּ חֲבִיתָא דְּיֵין נֶסֶךְ בְּחַמְרֵיהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, אֲמַר: שְׁקוֹל אַרְבַּע זוּזֵי וּשְׁדֵי בְּנַהֲרָא, וְנִשְׁתְּרֵי לָךְ. **משנה** כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ? קִירְסֵם וְזֵירַד, נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִּיט, אֲפִילּוּ עֲלֶה - הֲרֵי זֶה בִּטֵּלָהּ. שִׁיפָּהּ, לְצָרְכָּהּ - אֲסוּרָה, שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ - מוּתֶּרֶת. **גמרא** אוֹתָן שֶׁפָּאִין מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶן? פְּלִיגִי בָּהּ רַב הוּנָא וְרַבִּי חִיָּיא בַּר רַב, חַד אָמַר: אֲסוּרִין, וְחַד אָמַר: מוּתָּרִין. תַּנְיָא כְּמַאן דְּאָמַר מוּתָּרִין; דְּתַנְיָא: גּוֹי שֶׁשִּׁיפָּה עֲבוֹדָה זָרָה, לְצָרְכּוֹ - הִיא וּשְׁפָאֶיהָ מוּתָּרִין, לְצָרְכָּהּ - הִיא אֲסוּרָה וּשְׁפָאֶיהָ מוּתָּרִין; וְיִשְׂרָאֵל שֶׁשִּׁיפָּה עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין לְצָרְכָּהּ בֵּין לְצָרְכּוֹ - הִיא וּשְׁפָאֶיהָ אֲסוּרִין. אִיתְּמַר: עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּשְׁתַּבְּרָה - רַב אָמַר: צָרִיךְ לְבַטֵּל כָּל קֵיסָם וְקֵיסָם, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ בְּטֵלָה אֶלָּא דֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ. - אַדְּרַבָּה, דֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ מִי מְבַטְּלָא? - אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: אֵין עֲבוֹדָה זָרָה צְרִיכָה לְבַטֵּל אֶלָּא דֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ. לֵימָא בְּהָא קְמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: עוֹבְדִין לִשְׁבָרִין, וּמָר סָבַר: אֵין עוֹבְדִין לִשְׁבָרִין? - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא עוֹבְדִין לִשְׁבָרִין, וְהָכָא בְּשִׁבְרֵי שִׁבְרִים קְמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר: שִׁבְרֵי שִׁבְרִים אֲסוּרִין, וּמָר סָבַר: שִׁבְרֵי שִׁבְרִים מוּתָּרִין. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - שִׁבְרֵי שִׁבְרִים מוּתָּרִין, וְהָכָא בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל חֲלִיּוֹת וּבְהֶדְיוֹט שֶׁיָּכוֹל לְהַחֲזִירָהּ קְמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר: כֵּיוָן דְּהֶדְיוֹט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ לֹא בְּטֵלָה; וּמָר סָבַר: אֵין עֲבוֹדָה זָרָה בְּטֵלָה אֶלָּא דֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ דְּהַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ, הָא - לָאו גְּדִילָתָהּ הִיא, וְאֵין צְרִיכָה לְבַטֵּל.

הדרן עלך כל הצלמים

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ אֲבָנִים זוּ בְּצַד זוּ בְּצַד מַרְקוּלִים - אֲסוּרוֹת, וּשְׁתַּיִם - מוּתָּרוֹת; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שֶׁנִּרְאוֹת עִמּוֹ - אֲסוּרוֹת, וְשֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ - מוּתָּרוֹת. **גמרא** בִּשְׁלָמָא רַבָּנַן קָסְבְרִי: עוֹבְדִין לִשְׁבָרִים; נִרְאוֹת עִמּוֹ, דְּאִיכָּא לְמֵימַר מִינֵּיהּ נָפַל - אֲסוּרוֹת, שֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ - מוּתָּרוֹת. אֶלָּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַאי קָסְבַר? אִי עוֹבְדִין לִשְׁבָרִין - אֲפִילּוּ תִּרְתֵּי נַמִּי לִיתְסַר, אִי אֵין עוֹבְדִין לִשְׁבָרִים - אֲפִילּוּ תְּלָת נַמִּי לָא! אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּידוּעַ שֶׁנָּשְׁרוּ מִמֶּנּוּ - דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרוֹת; וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר: אֵין עוֹבְדִין לִשְׁבָרִים - הָנֵי מִילֵּי עֲבוֹדָה זָרָה דְּלָאו הַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ, אֲבָל הָכָא דְּמֵעִיקָּרָא תַּבּוּרֵי מִיתְבְּרֵי - הַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ. כִּי פְּלִיגִי - בְּסְתָמָא.

במקורבות

משנה

נָטַל מִמֶּנָּה [–מהאשירה] **עֵצִים, אֲסוּרִין** העצים **בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר** העשוי חרס, **אִם** היה התנור **חָדָשׁ, יוֹתֵץ** – יש לנתוץ אותו, לפי שההסקה הראשונה מחסמת ומחזקת חרסו של תנור, ונמצא שנגמרה מלאכתו על ידי עצי איסור. **וְאִם** היה התנור **יָשָׁן,** כלומר שכבר הוסק קודם לכן בעצים של היתר ונגמרה מלאכתו בהיתר, ועתה הסיקוהו בעצי אשירה כדי לאפות בו פת, **יוֹצֵן** – ימתין עד שהתנור יצטנן ויסיקנו מחדש, כדי שלא יהנה מהסקה של איסור. **אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת** באחד מתנורים אלו, בין בחדש שלא נתץ אותו אלא חזר והסיקו בעצי היתר, ובין בישן שלא המתין בו עד שיצטנן, **אֲסוּרָה** הפת **בַּהֲנָאָה.** והטעם, כיון שאפיית הפת נגרמה על ידי איסור והיתר. והיינו, בתנור חדש, התנור אסור ועצי הסקה הם היתר, ובתנור ישן, התנור הוא היתר והעצים הם של איסור, וזה וזה גורם אסור. **נִתְעָרְבָה** פת זו **בְּכִכָּרוֹת אֲחֵרוֹת, כּוּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** ניתן להתיר את הפת או את התנור החדש שהוסק בעצי אשירה, על ידי שיוֹלִיךְ את דמי **הַהֲנָאָה** מעצי האיסור **לְיָם הַמֶּלַח. אָמְרוּ לוֹ** חכמים, **אֵין פִּדְיוֹן לְעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** כלומר, אי אפשר לפדות דבר שנאסר בהנאה מחמת עבודה זרה, על ידי השלכת דמי ההנאה לים המלח, ואין זה מועיל להתיר את הפת.

נָטַל הֵימֶנָּה [–מהאשירה] **כִּרְכּוּר** – פיסת עץ המשמש לאריגה, **אָסוּר** הכרכור **בַּהֲנָאָה. אָרַג בּוֹ** [–בכרכור] **אֶת הַבֶּגֶד, אָסוּר** הבגד **בַּהֲנָאָה. נִתְעָרֵב** הבגד **בְּבְגָדִים אֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים** – ותערובת זו חזרה ונתערבה בבגדים מותרים אחרים, **כּוּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ** את דמי **הַהֲנָאָה** מהכרכור **לְיָם הַמֶּלַח,** והבגד מותר בהנאה. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים **אֵין פִּדְיוֹן לְעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** כלומר אי אפשר לפדות דבר שנאסר בהנאה מחמת עבודה זרה, ולכך השלכה לים המלח אינה מועלת להתיר את הבגד.

גמרא

הגמרא מבארת מדוע הוצרכה המשנה לשתי דוגמאות במחלוקת רבי אליעזר וחכמים: **וּצְרִיכָא** להשמיענו את מחלוקתם גם באפיית פת וגם באריגת בגד. **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן בְּקַמְיֵיתָא** – רק באופן הראשון של אפיית פת, הייתי טועה לומר שדווקא **בְּהָא קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שמועיל להשליך את הנאת העצים לים המלח, **מִשּׁוּם דִּבְעִידְּנָא דְּקָא נָפְרָה פַּת קָלֵי לָהּ אִיסּוּרָא** – שבזמן אפיית הפת עצי האיסור הולכים ונשרפים, **אֲבָל בִּכְרִכּוּר דְּאִיתֵיהּ לְאִיסּוּרָא בְּעֵינֵיהּ** – שהכרכור האסור מתקיים ואינו כלה בזמן האריגה, **אֵימָא** שרבי אליעזר **מוֹדֵי לְרַבָּנַן** שלא מועיל להשליך את דמי הכרכור לים המלח. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן כִּרְכּוּר** – ואם היה משמיענו את מחלוקתם רק בכרכור, הייתי טועה לומר שדווקא **בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנַן** – בכרכור שאינו כלה בזמן האריגה, סוברים חכמים שלא מועיל להשליך הנאתו לים המלח, **אֲבָל** באפיית **פַּת** שבזמן האפייה כבר נשרפו העצים ואינם בעין, **אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ** חכמים **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שדי בהשלכת הנאת העצים לים המלח, לכן **צְרִיכָא** להשמיענו את מחלוקתם בשני אופנים אלו.

הגמרא מכריעה את ההלכה במחלוקתם: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעִירִי, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** ובהשלכת דמי ההנאה האסורה לים המלח מותרים הפת והבגד בהנאה. **אִיבָּא דְּאָמְרִי** בנוסח אחר, **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר לִי אַבָּא בַּר רַב חִסְדָּא, הָכִי אָמַר זְעִירִי, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר.**

הגמרא מבארת אם בכל האופנים התיר רבי אליעזר על ידי פדיון: **אָמַר רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה, לֹא שָׁנוּ** שרבי אליעזר מתיר בהולכת דמי ההנאה לים המלח, **אֶלָּא** לגבי **פַּת** שנאפתה על ידי עצי אשירה, שממשות האיסור כבר אינה קיימת, **אֲבָל** לגבי **חָבִית** של יין נסך שנתערבה בחביות היתר אחרות, **לֹא** התיר רבי אליעזר להוליך את דמי החבית לים המלח ולמכור אחר כך כל חבית לבדה או להשקותה לגוים, אלא כולן אסורות בהנאה, משום שהיין האסור בהנאה נמצא עדיין בעין. **וְרַב חִסְדָּא אָמַר,** לדעת רבי אליעזר, **אֲפִילּוּ חָבִית** יין נסך שהתערבה בחביות היתר אחרות, אם השליך דמי החבית האסורה לים המלח **מוּתֶּרֶת** כל אחת מהחביות שבתערובת בהנאה, ומותר למוכרה לגוי או להשקותו ממנה.

הגמרא מביאה מעשה בו פסק רב חסדא להלכה כשיטתו: **הַהוּא גַּבְרָא דְּאִיתְעָרֵב לֵיהּ חֲבִיתָא דְּיַיִן נֶסֶךְ בְּחַמְרֵיהּ** – שנתערבה לו חבית של יין נסך בין חביות ההיתר שלו. **אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא** – בא לשאול את רב חסדא כיצד ינהג. **אָמַר לוֹ, שְׁקוֹל אַרְבַּע זוּזֵי וּשְׁדֵי בְּנַהֲרָא** – קח ארבעה זוזים שהם דמי החבית שבתוכה יין נסך והשליכם לנהר, **וְנִשְׁתְּרֵי לָךְ** – ונתיר לך את כל החביות בהנאה, ותוכל למכור לגוי כל חבית לבדה, וכן להשקות מהיין לגוי או לכבס בו בגדים.

משנה

כֵּיצַד מְבַטֵּלָהּ [–את האשירה], **קִירְסֵם** – תלש הגוי קיסמים יבשים מהאילן כדי לשורפם לצרכו, **וְזִרְדֵּם** – או תלש זרדים לחים מהאשירה, **אוֹ נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִּיט וַאֲפִילּוּ עֳלֶה, חֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. שִׁיפָּה** – פיסל והקציע אותה **לְצָרְכָּהּ,** כגון ליפותה, לא בטלה בכך והיא **אֲסוּרָה.** ואם פיסל והקציע אותה **שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ,** בטלה בכך והיא **מוּתֶּרֶת.**

גמרא

שנינו במשנה שגוי שפיסל והקציע אשירה לצרכה, לא בטלה בכך והיא אסורה בהנאה. מבררת הגמרא: **אוֹתָן שְׁפָאִין** – נסרים היוצאים מפיסול האשירה, **מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶן** האם הם בטלים. **פְּלִיגֵי בָּהּ** – נחלקו בזה **רַב הוּנָא (ורבי חייא) [וְחִיָּיא] בַּר רַב, חַד אָמַר אֲסוּרִין,** שלא בטלו מחמת הפיסול, **וְחַד אָמַר מוּתָּרִין,** משום שבטלו מחמת הפיסול אף שהאשירה לא התבטלה. הגמרא מביאה ברייתא המסייעת לאחת השיטות: **תַּנְיָא** בברייתא **כְּמַאן דְּאָמַר** שהנסרים **מוּתָּרִין. דְּתַנְיָא, עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשִּׁיפָּה** – פיסל והקציע **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְצָרְכּוֹ,** כדי להשתמש בנסרים, **הִיא וּשְׁפָאֶיהָ** התבטלו **וּמוּתָּרִין** בהנאה. ואם פיסל והקציע **לְצָרְכָּהּ** כדי ליפותה, האשירה לא בטלה **וְהִיא אֲסוּרָה, וּשְׁפָאֶיהָ** – אך נסריה **מוּתָּרִין** בהנאה מפני שהם התבטלו. **וְיִשְׂרָאֵל שֶׁשִּׁיפָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שִׁיפָּה לְצָרְכָּהּ בֵּין שִׁיפָּה לְצָרְכּוֹ, הִיא וּשְׁפָאֶיהָ אֲסוּרִין,** משום שאין ישראל יכול לבטל עבודה זרה של גוי.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין עבודה זרה שנשברה מאליה: **אִיתְּמַר, עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּרָה** מאליה, **רַב אָמַר, צָרִיךְ לְבַטֵּל כָּל קִיסָם וְקִיסָם,** כלומר, העבודה זרה לא בטלה על ידי שבירתה, ועל כל אחד מהשברים בפני עצמו חלו דיני עבודה זרה, וצריך לבטל כל שבר בפני עצמו. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** שנשברה **אֵינָהּ בְּטֵלָה** בכך **אֶלָּא** אם השבירה נעשתה **בַּדֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ,** כלומר דרכה בכך. מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה, דֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ מִי מְבַטְּלָא** – וכי עבודה זרה מתבטלת על ידי שבירה בדרך גדילתה, והרי דרכה בכך. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר** – כך אמר שמואל, **אֵין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** שנשברה מאליה **צְרִיכָה לְבַטֵּל,** שכיון שהגוי רואה שהיא לא הצילה את עצמה משבירה, הוא תמה איך תציל אותו, ומן הסתם הוא מבטל אותה. **אֶלָּא** אם כן נשברה **בַּדֶּרֶךְ גְּדִילָתָהּ** שדרכה בכך, כגון עלים שנשרו מהאשירה, שבאופן זה צריך לבטלה.

הגמרא מבארת את סברת החולקים: **לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – אולי נאמר שבדין זה חולקים רב ושמואל, **דְּמַר סָבַר** – רב שאסר את השברים סבר, שהגוים **עוֹבְדִין לְשִׁבְרִין** ואינם מבטלים את העבודה זרה בגלל שנשברה, **וּמַר סָבַר** – ושמואל סבר, **אֵין עוֹבְדִין לִשְׁבָרִין** והגוי מבטלם.

דוחה הגמרא ומבארת באופנים אחרים: **לֹא** בסברא זו נחלקו, אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים שהגוים **עוֹבְדִין** גם **לִשְׁבָרִין, וְהָכָא בְּשִׁבְרֵי שִׁבְרִים קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו בשברים של עבודה זרה שחזרו ונשברו. **מַר** – רב **סָבַר, שִׁבְרֵי שִׁבְרִים אֲסוּרִין,** שגם אותם אין הגוי מבטל, **וּמַר** – ושמואל **סָבַר, שִׁבְרֵי שִׁבְרִים מוּתָּרִין** משום שהגוי מבטלם.

המשך בעמוד לד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ג. אם אין עמו נָכְרִי אוֹ שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִינוֹ לְנָכְרִי מְנִיחַ כִּיסוֹ עַל חֲמוֹרוֹ וּפִדֵּי שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר עַל שְׁבִיתַת בְּהֵמָתוֹ יַנִּיחֶנּוּ עָלֶיהָ לְאַחַר שֶׁעָקְרָה[ז] יָד וָרֶגֶל[ח] לְלֶכֶת שֶׁעַכְשָׁיו אֵין כַּאן אִיסּוּר מִן הַתּוֹרָה שֶׁאֵין אִיסּוּר מִן הַתּוֹרָה בְּמַעֲבִיר ד' אָמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּמוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּמַכְנִיס מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אֶלָּא כְּשֶׁאָדָם אֶחָד עוֹקֵר אֶת הַחֵפֶץ מִמְּקוֹם הַנָּחָתוֹ וּמַעֲבִירוֹ אוֹ מוֹצִיאוֹ אוֹ מַכְנִיסוֹ[8] וְכֵן אִם אַחֵר עָקַר הַחֵפֶץ וְהִנִּיחוֹ עַל זֶה כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד שֶׁמִּיָּד שֶׁהִנִּיחוֹ עָלָיו כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד כְּבָר נַעֲשֵׂית הַנָּחָה לְחֵפֶץ זֶה לַעֲקִירָה זוֹ הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁזֶּה עוֹקֵר רַגְלָיו לָלֶכֶת הֲרֵי זֶה עֲקִירָה שְׁנִיָּה לְחֵפֶץ זֶה וְחַיָּב אֲבָל אִם אַחֵר הִנִּיחוֹ עָלָיו לְאַחַר שֶׁהוּא עָקַר כְּבָר רַגְלָיו לָלֶכֶת לֹא נַעֲשֵׂית עֲדַיִן הַנָּחָה לַעֲקִירָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעָקַר חֲבֵירוֹ וּלְפִיכָךְ אַף שֶׁזֶּה הוֹלִיךְ הַחֵפֶץ אַחַר כָּךְ הַרְבֵּה פָּטוּר הוּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָשָׂה כָּל הַמְּלָאכָה שֶׁחָסְרָה לוֹ הָעֲקִירָה שֶׁעָשָׂאָה חֲבֵירוֹ אֶלָּא שֶׁאָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְכָאן כְּשֶׁמַּנִּיחַ עַל בְּהֶמְתּוֹ אַחַר שֶׁעָקְרָה יָד וְרֶגֶל מוּתָּר אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה שֶׁהִתִּירוּ לוֹ מִשּׁוּם הֶפְסֵד כִּיסוֹ שֶׁלֹּא יָבֹא לְהוֹלִיכוֹ בְּעַצְמוֹ.

חלק ב סימן רסו, דין מי שהחשיך לו בדרך תחילת סעיף ג

הלכתא רבתא

ז] **לאחר שעקרה** - צ"ע אם צריך להזהר כן גם בבהמה גבוהה י' טפחים[6].

ח] **שעקרה יד ורגל** - עקירת יד ורגל בבהמה נחשבת כאילו עקרה שני ידיה ורגליה[7].

ציונים והוספות

6) קו"א סי' שמז סוס"ק א: והנה לדעת התוספות אין צריך ליזהר מי שהחשיך להניח כיסו על גבי בהמתו כשהיא מהלכת כו' אם היא גבוה עשרה וצ"ע לדינא.

7) ראה רשב"א בבא בתרא עה, א: וכל שעקרה יד ורגל כאלו עקרה שתי ידיה ושתי רגליה דלמעקר קאי.

8) סי' שמז ס"א: מן התורה אינו חייב אלא כשעוקר חפץ מרשות היחיד ומניחו ברשות הרבים או להפך אבל העומד באחת משתי רשויות אלו ופשט ידו לרשות השנייה וחפץ בידו ונטלו ממנו חבירו העומד שם שזה עקר מרשות זו וזה הניח ברשות השנייה שניהם פטורים שנאמר מעם הארץ בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה יחיד ועשה אותה חייב שנים ועשו אותה פטורין אבל אסורים לעשות כן מדברי סופרים גזרה שמא יבאו כל אחד ואחד מהם לעשות מלאכה שלימה בשבת.

שולחן ערוך – הלכות ברכת המזון

ו עיטוף יש מי שהיה מתעטף בטליתו ויש מי שהיה פורס סודרו על ראשו ואנו אין לנו עיטוף ומכל מקום כל ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו ויש מדקדקין נוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון ויש אומרים על פי הקבלה שאין עיטוף אלא בארץ ישראל מפני כבוד השכינה:

ז מקבלו בשתי ידיו להראות חביבות הכוס שהוא חושק לקבלו בכל כחו וכשיתחיל לברך נוטלו בימינו לבדו ולא בב' ידיו כדי שלא יהא נראה כמשאוי עליו והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס ולא יסייע כלל בשמאל אפילו לסמוך בה ימינו שאין השמאל נוגעת בכוס כלל ויש מתירים לתמוך הימין בשמאל ויש להחמיר אם לא לצורך כגון שהכוס גדול.

ואם המברך איטר אוחז הכוס בימין שלו שהוא שמאל כל אדם שהיא חשובה אצלו.

ואין ליטול הכוס בבתי ידים רק יסירם קודם.

ויש מי שאומר שעל פי הקבלה יש להעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס ולא לאחוז באצבעותיו ויש אומרים להעמיד על האצבעות ממש:

ח מגביהו מן הקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השולחן טפח כדי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו:

ט ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו ועל כן יש מי שפוסל כוס שפיו צר (שקורין קלו"ג גלא"ז) לברך עליו מפני שאינו יכול ליתן עיניו ביין שבתוכו ואין זה נכון שלא הצריכו ליתן עיניו ביין אלא בכוס שלא יסיח דעתו ממנו ומכל מקום לכתחלה יש לברך על כוס אחר (כדי שיוכל לשתות רביעית כאחת כמ"ש בסי' ק"צ מה שאי אפשר לעשות כן בקל בכוס שפיו צר) אבל אם אין שם כוס אחר בקלות יברך על זה ואין בו חשש פסול כלל:

י משיאחז הכוס בידו לברך לא ישיח המברך אפי' שיחה קלה ב' וג' תיבות משום היסח הדעת ויש אומרים שגם המסובין אין להם להסיח משנטל המברך הכוס בידו לברך וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה.

ולדברי הכל משהתחיל המברך לברך לא ישיחו גם המסובין אצ"ל בשעה שהוא מברך שהם צריכים לשמוע ולהבין מה

שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כמו שאין המברך רשאי להשיח שהשומע כמברך בעצמו ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו ואפילו אם שח המברך בעצמו יצא אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו.

ושערוריה זו מצויה בין ההמון שבשעה שהמברך בזימון מברך אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים ועוברים על עשה של תורה בשאט נפש וטוב מאד היה שלא לברך כלל בזימון שאז היה כל אחד מברך לעצמו משא"כ עכשיו שטועים לומר שיוצאים בברכת המברך והם אינם שומעין מה הוא אומר וגם לכל אדם נכון שיאמר בלחש מלה במלה עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות לפי שאין כל אדם יכול לכוין לשמוע כל תיבה ותיבה מפי המברך ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזו תיבה המעכבת לא יצא ידי חובתו ובחתימות ימהר לסיים קודם שיסיים המברך כדי שיוכל לענות אמן אחריו כמו שנתבאר בסי' נ"א ונ"ט.

ואע"פ שאין מזמנין אלא כשמצטרפין לברך כולם ברכת המזון בבת אחת דהיינו שאחד מברך לכולם ולא כשכל אחד מברך לעצמו שאין כאן זימון כלל כמ"ש בסי' קצ"ג מכל מקום כיון שכל ברכת המזון עד החתימה אומרים כולם יחד מלה במלה עם המברך ברכת המזון ה"ז כאמירה אחת וגם החתימות הם חוזרים ושומעים מפי המברך ועונים אמן אחריו כמו כשאחד מברך לכולם ממש ואע"פ שברכת הזימון צריכים לשמוע מפי המברך דוקא כמו שיתבאר שם מכל מקום בברכת המזון מחמת חסרון כוונה יש לנהוג כן.

ויש חולקין על זה ואומרים שאין מזמנים אלא א"כ אחד מברך לכולם והם שומעים ולכל הפחות צריכים לשתוק ולשמוע עד סיום ברכת הזן וכן עיקר ומסיום ברכת הזן ואילך יש לנהוג כסברא הראשונה מחמת דוחק חסרון כוונה אבל עד סיום ברכת הזן השמיעה מעכבת הזימון שאין יוצאים ידי זימון כלל בעניית ברוך שאכלנו לבד כמ"ש בסי' קצ"ג:

יא יש מי שאומר שלענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד דינה כתפלה שאין מפסיקין בה אלא מפני חשש סכנה ולא כקריאת שמע וברכותיה שהקלו בהן מפני היראה והכבוד (לפי שבקריאת שמע נאמר ודברת בם ודרשו חכמים מכאן שיש לך רשות לדבר בם דבר אחר וא"צ לקרותה כולה בתכיפה אחת מן התורה אלא מדברי סופרים והם אמרו להקל מפני היראה והכבוד ולא ראו להחמיר בברכת קריאת שמע שעיקרן מדברי סופרים יותר מבקריאת שמע עצמה אבל ברכת המזון צריך להיות לכתחלה בתכיפה אחת מן התורה שכן הוא משמעות הפסוק וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך לברך על הארץ והמזון וירושלים בברכה אחת בלא הפסק בינתיים אלא אין זה מעכב בדיעבד הואיל ולא נאמר בברכת המזון יהיו בהויתן יהיו כמו שנאמר בקריאת שמע לענין קראה למפרע כמ"ש בסימן ס"ד):

יב צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה מהלך בביתו כשאכל בין שאכלו מעומד או (מיסב) כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכוין יותר ולא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה ולא המברך בלבד אלא כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה אך אם לא עשו כן אפילו בירך מהלך בדיעבד יצא.

וכל זה בביתו אבל המהלך בדרך ואוכל דרך הילוכו א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם ישב מפני שיקשה בעיניו איחור דרכו ולא יוכל לכוין יפה:

חלק א סימן קפג, המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון
סעיפים ו' יב

לקוטי תורה

תוכן הפרק: התוכן הפנימי של שמיני עצרת ושייכותו לחג הסוכות

[בפרק זה יבאר ענינו של שמיני עצרת, אשר בו נקלטות "כל הבחינות הנ"ל" - ובהקדם תוספות ביאור בענין הביטול להקב"ה בעת תפילת העמידה (שהוא כענין העבודה דניסוך המים דחג הסוכות):]

אך להיות בחינה ומדריגה זו - ה"ביטול אליו יתברך" דשמונה עשרה - קבועה ונטועה בלב האדם כל היום שלא ימוט מזה, צריך האדם לשית עצות בנפשו.

כי הנה אנו רואים בחוש שאחר תפלת שמונה עשרה חוזר להיות כבראשונה.

והעצה האמיתית הוא עסק התורה והלכותי', עם היותן מלובשים בדברים גשמיים תחתונים כמו בעניני זרעים מועד כו', הן הנה תכלית היחוד והדביקות בו ית' כמ"ש במ"א.

אע"פ שהתורה עוסקת בענינים גשמיים, מכל מקום, היות דאורייתא וקוב"ה כולא חד, הרי בהלכות אלו מלובש אור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו באופן גלוי [בניגוד לנשמת האדם, דעם היותה חלק אלקה ממעל, מכל מקום, מאחר שהיא מלובשת בגוף גשמי, הרי לאחרי התפילה כשאדם עסוק בענינים גשמיים, שוב אין אור אלקי מאיר בנפשו ובמילא הביטול בעת התפילה חולף והולך לו].

ומאחר שהתורה (גם כשהיא מלובשת בענינים גשמיים) היא בתכלית היחוד עם האין סוף ב"ה, לכן, על ידי עסק התורה נעשה "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו" בין שכל האדם ואין סוף ב"ה המלובש בחכמתו ותורתו.

ונמצא, שעל ידי עסק התורה, אותו הביטול להקב"ה שהאדם מרגיש בעת תפילת העמידה, נקבע בנפשו למשך כל היום כולו.

וצריך האדם להבטל ולהכלל אליו ית' להיות מכון ליחודו ית' ויבטל ויפקיר את עצמו מכל רצונותיו ומחשבותיו, וכמ"ש במ"א על פסוק ארץ אוכלת יושבי' בו'.

אמנם, כדי שעסק התורה יפעול פעולתו לקבוע בלב האדם את הביטול לה' שהרגיש בתפילה (מצד מעלת התורה והלכותי', שהם תכלית היחוד והדביקות בו ית', להיותן חכמתו ורצונו של הקב"ה) - לא די בעצם הלימוד, אלא האדם גם צריך להיות מכון ליחודו ית', עי"ז שיבטל ויפקיר את עצמו מכל רצונותיו, היינו לא רק מרצונות נפשו הבהמית ותאוות גופניות, אלא אפילו מרצונות דקדושה, היינו שכוונתו בעבודתו יתברך לא תהי' בשביל תועלת עצמו אלא רק כדי לתת נחת רוח להקב"ה לחוד.

וזהו ענין הביטול במציאות אליו יתברך, שאינו מרגיש את עצמו כלל, וכל מציאותו אינה אלא "מכון ליחודו יתברך".

[ענין זה מבואר במקום אחר בביאור הפירוש הפנימי בטענת המרגלים שארץ ישראל היא "ארץ אוכלת יושבי'"].

ובבחינה זו - כאשר האדם מתבטל ונכלל בו ית' - **הנה עסק התורה שוה ממש כמו תפלת שמונה עשרה, ויכול האדם שיהי' רושם בחינת הביטול שבתפלת שמונה עשרה קבוע ונטוע במסמרות בל ימוט לנצח כל היום בעסקו בתורה.**

אע"פ שלימוד התורה ענינו - השגת האדם, שלכאורה בזה צ"ל נרגשת מציאות האדם (חכמתו ובינתו התופסת וקולטת חכמת התורה), מכל מקום, אם כל עיסוקו בתורה אינו לשם הנאת עצמו אלא רק כדי לתת נחת רוח להקב"ה בלבד, אזי עסק התורה שלו הוא בשווה ממש לעבודת התפילה בענין הרגש הביטול אליו ית', ולא עוד, אלא שע"י התורה ענין הביטול נעשה קבוע ונטוע בנפשו למשך כל היום כולו.

וזהו ביום השמיני עצרת תהי' לכם, שתהי' לכם עצרת וקליטה לבחינת מים הנ"ל, שיקלוט ויתפום בתוככם לבלתי תהיו פולטים ח"ו, כי אדם יכול להיות אחר התפלה חוזר כבראשונה.

זהו תוכן החג דשמיני עצרת, שבו היא ה"קליטה" של הביטול שמגיעים אליו על ידי העבודה דניסוך המים בחג הסוכות, שלא "יפלוט" את הביטול (בחינת מים) - כמו שצריכים לשמור את הביטול של תפילת העמידה, שלא יתבטל אחרי התפילה.

והיינו ע"י בחינת ביום השמיני, שהוא בחינת בינה ליבא, דהיינו שיהי' בו בחינת ביטול בעומק נקודת הלב כנ"ל.

הקליטה לענין הביטול נעשית ע"י בחינת "ביום השמיני", פירוש: "שמיני" קאי על ספירת הבינה, כי היא ספירה השמינית כשסופרים את עשרת הספירות מלמטה למעלה, מתחיל ממלכות [לפי חשבון הספירות שאין הדעת בכלל הספירות], וע"י הבינה - "ביום השמיני [בחינת השמינית] - עצרת תהי' לכם", שבחינת המים תהי' בבחינת קליטה בתוככם, וכנ"ל שע"י עסק התורה (הבנה והשגה, בחינת בינה) יהי' רושם בחינת הביטול קבוע ונטוע באדם.

והטעם שבכוחו של כח הבינה לנטוע הביטול (ענין ה"מים") בעומק נקודת הלב, והרי בינה היא במוח - הוא לפי ש"בינה ליבא", היינו שמסגולת כח הבינה לפעול על הלב, עד שזהו כאילו הבינה עצמה נמצאת בלב.

והיינו לפי שהתגלות עתיק הוא בבינה, עולם התענוג.

והטעם על זה גופא - שיש לבינה הכח לנטוע הביטול ב"עומק נקודת הלב" (המורה שהדבר נגע בעומק נפשו) - הוא לפי ש"התגלות עתיק הוא בבינה".

פירוש:

"עתיק" היא המדריגה העליונה שבספירת הכתר, ונקרא "עולם התענוג", והתגלות התענוג היא בבינה דוקא. וכן הוא בכוחות הנפש, שכח התענוג שבנפש - שהוא הכח היותר עליון שבאדם, המושרש בעומק הנפש למעלה משאר כל הכוחות - מתגלה בבינה דוקא, "כמו עד"מ באדם למטה כשנופל לו איזה השגה ושכל חדש באיזו עמקות הוא מתמלא תענוג, אמנם עיקר התגלות והתפשטות התענוג בשלימות הוא דוקא אח"כ כשמשיג העמקות הזאת בהרחבת שכלו ורוחב בינתו דוקא".

לכן עי"ז נמשך להיות עצרת וקליטה לבחינת מים הנ"ל, שהוא בחינת אהבה בתענוגים בו', כמשל

הבן כשהוא אצל אביו כו' כנ"ל.

ולפיכך, ע"י הבינה (בינה ליבא) נמשך להיות "עצרת" וקליטה לבחינת מים (ענין הביטול) - כי נתבאר לעיל, שענין הביטול לה' (בחינת המים) היא האהבה לה' בבחינת אהבה בתענוגים (כאהבת הבן לאביו כשנמצא אצל אביו ממש). וגילוי אהבה בתענוגים לה' בלב האדם הוא על ידי "בינה", וכנ"ל, ד"התגלות עתיק (עולם התענוג) הוא בבינה".

[לאחרי שנתבאר הענין ד"ביום השמיני עצרת תהי' לכם", שאז הוא הקליטה דבחינת הביטול לה' (ענין ניסוך המים דחג הסוכות) - ישוב לבאר מ"ש "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", שהמים ששואבים בחג הסוכות צריכים להיות מי מעין, היינו מים הנובעים מעומק האדמה מתחת לעפר, [ובזה גופא - "מעינות" לשון רבים, תרי מעיינות].

*ונקודת הענין - ד"מעיין" מורה עוד יותר על ענין **הביטול** (שזהו תוכן העבודה דניסוך המים, כנ"ל):]*

וזהו ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה, כי בחינת מים הנ"ל צריך להיות בבחינת מעיין, כדכתיב אותי עזבו מקור מים חיים כו'.

מי מעיין הם "מים חיים", והקב"ה נקרא "מקור מים חיים", ומטעם זה, המים ששואבים לניסוך המים (שענינם - הביטול לה', כנ"ל), צריכים להיות מי מעיין, שבזה מודגש ענין הביטול להקב"ה ("מקור מים חיים").

[וביאור הקשר ד"מי מעיין" לענין הביטול:]

דהיינו על דרך משל במקור הנובע מתחת לארץ ואינו נראה ומושג כי אם הנביעה, משא"כ המקור עצמו עמוק עמוק מי ימצאנו.

ענין הביטול שבמי מעיין מתבטא בכך שמקור המעיין הוא בעומק האדמה ואי אפשר להגיע אליו כי אם ע"י חפירה.

וכך צריך האדם באתערותא דלתתא ג"כ לחפור בעומק המעיין, במה שהוא נובע מן המקור עמוק עמוק מתחת לעפר, דהיינו שיהי' בבחינת ונפשי כעפר לכל תהי'.

וכך בעבודת האדם, ששאיבת מי מעיין ממקורם - העבודה דביטול אל הקב"ה ("מקור מים חיים") - היא ע"י החפירה מתחת לעפר, היינו העבודה ד"ונפשי כעפר לכל תהי'", ביטול והכנעה.

[והנה הוסבר לעיל, שהביטול ד"מים" נקבע בנפש האדם רק על ידי עסק התורה - וגם על זה נאמר "ושאבתם גו' ממעיני הישועה", דמעיין (שנובע ממקורו שמתחת לאדמה) מורה על ירידת התורה למטה, ושאיבת המים "ממעיני הישועה" קאי על העסק בהלכות התורה (שעל ידו נקלט הביטול בנפש האדם).

וכפי שהולך ומבאר:]

וגם להעמיק עיון שכלו בעסק התורה והלכותי', שהיא בחינת חכמה עילאה, ראשיתה דכולא, נמשך ממקור מים חיים העליונים.

הענין דמי מעיין מורה על העסק בהלכות התורה. כי התורה נמשלה למים, והיא בחינת "מי מעיין", לפי שהתורה היא חכמתו יתברך, בחינת "חכמה עילאה", ולפי שחכמה היא ראשית כל המדריגות כולן (שהרי היא הספירה הראשונה מעשר ספירות הקדושות), נמצא, שמקורה של התורה (חכמה עילאה) הוא בהקב"ה עצמו, "מקור מים חיים".

ולמטה ירדה ונשתלשלה מאד עד שהם בבחינת מתחת לעפר, ענינים גשמיים זרעים מועד כו'.

כשם שהמעיין נמצא עמוק עמוק מתחת לעפר כנ"ל, כך ירדה התורה (מי מעיין) למטה עד שנתלבשה בענינים גשמיים (כמו עניני זרעים ומועד כנ"ל), הנקראים בשם "עפר" (שהוא היסוד היותר גשמי וחומרי מד' היסודות אש רוח מים עפר).

ומשם הם נובעים להיות מעייני הישועה.

אך דוקא ע"י העסק בהלכות התורה כפי שנתלבשו בענינים גשמיים ("עפר"), מתאחד ומתחבר האדם עם הקב"ה בכבודו ובעצמו (מקור מים חיים), שזהו ענין "מעייני הישועה".

וזהו מעייני תרי, שהם ב' בחינות, בחינת ונפשי כעפר לכל תהי', ובחינת התורה שמלובשת בעפר גשמי כנ"ל.

"מעייני (הישועה)" לשון רבים, שתי מעיינות, מורה על שני הענינים הנ"ל המרומזים בעניין העפר (שבו נמצא המעיין) - (א) העבודה דביטול (ונפשי כעפר לכל תהי'), (ב) דברים תחתונים גשמיים (שבהם נתלבשה התורה).

ועי"ז דוקא (שהמים נובעים מתחת לעפר הארץ) **נקרא בחינת מים חיים** (שהם מי מעיין דוקא, כי המים אשר על פני הארץ אינם נקראים מים חיים) **כידוע.**

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(ו) **והנה** לפי אופן ההשתלשלות בציור אדם דקדושה שכולל כל הנשמה בכלל הנה בכל דור וזמן מתברר מהיכלות דקליפ' הנאחזים בו עד דור האחרון בסוד גלות השכינה בעקבות משיחא שמתברר גם בחי' העקביי' דיעקב ואז נא' ועמדו רגליו כו' וכתיב עת אשר שלט האדם באדם לרע לו שלוקחים ממנו בשליטתו כל הניצוצות שנפלו בו בציור קומתו מראשו לרגלו דאת זלעו"ז כו' וכשזה קם זה נופל כמ"ש ולאום מלאום יאמץ וכתיב אמלאה כו' ויובן מזה שהי' בירור הניצוצות שנפלו בעשו תחלה בכתר וחו"ב שבו כמו פרעה עד בנבוכדנצר רישא דדהבא ועד דור האחרון שזהו בחי' עקביי' דעשו וזהו שנא' וידו אוחזת בעקב עשו (דנכנס ראשון יוצא אחרון ויעקב הי' ראשון ביצירה ויצא אחרון אך בבטן עקב את אחיו שבירורו עד שידו אוחזת בעקב עשו ג"כ לבררו ומ"ש ואתה תשופנו עקב דחויא קטיר כו' שניהם אמת אלא שזה מדבר בבירור דיעקב לעשו עד העקביי' שלו וד"ל). ולכאורה הוא היפוך ענין אחיזת החיצונים בעקב דיעקב אך הכל א' דכאשר יו"ד דחכמ' נמשך עד למטה בעקביים לברר לרע גמור הנדבק שם אז נהפוך הוא שידו דיעקב אוחזת בעקב עשו כי פי' יוד דיעקב שהוא החכ' זהו ידו אותיו' יו"ד דבחכמ' אתברירו שזהו כלל גדול שכל הגבוה גבוה ביותר יוכל להתפשט למטה מטה ביותר כמו יד גדול' שמתפשטת עד למטה מטה לנמוך ביותר והוא תגבורת כ"ח מ"ה דיו"ד דיעקב שמתפשטת לברר ג"כ לעקב עשו דקליפה להכניעו ולבטלו אל הקדושה וענין עקבי עשו הוא ההילוך בשרירות לבו למלאות כל תאו' ורצונו' זרות שנק' עומק רע (דנעוץ תב"ס כו') (שלמעלה מחו"ב דקליפה) וידו דיעקב אוחזת בכח וגבורה גדולה בעקב עשו לבלתי ילך ויתפשט ברע אלא אדרבה יהיה לבו הרע ברשותו בהכנעה בתכלית אל הקדושה (וכמ"ש הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו כו') ותוקף אחיזה זאת בעקבי עשו הוא בא מתוקף כח היד הימין דוקא וכמו הגבור שבכח ידו אוחז בחלש ומעמידו ומכניעו אליו והיינו בבחי' צדקה וחסד שכנ"י עושין דכתיב בצדקה תכונני כי החסד שביד ימין גדולה כחה ביותר לאחוז בכח בעקב עשו לבררו ולהכניעו שלא יהי' בו כח לילך בעמ"ר וכו' (ולמעלה היינו ימין ה' שנאדרי בכח ותרעץ אויב וכתיב ימין ה' עושה חיל לברר לרפ"ח כו' שלמטה מטה כו') וזהו וידו יו"ד דחסד שבחכמ' שמתפשט למטה כו' והוא בירור היותר אחרון שבמעשה הצדקה וחסד שנק' רק הילוך בפ"מ לברר להילוך דעקב עשו אחר כל תאות רעות שיכנעו בתכלית ויוכללו גם הם בקדושה האלהי' וזהו שבימות המשיח נא' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כו' לעבדו כו' וכתיב ונהרו אליו כל הגוים כו' כי יהיה אז המשכת אור דחכמ' בכל ז' נרות דע' נפש דיעקב להאיר גם בעקבות עשו שעתה כנ"י הן מלובשים בגלות תחתיהן וזהו ענין מנורת זכרי' כמ"ש במ"א וד"ל:

שער החנוכה

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ג) **והנה** העיקרים והיסודות שצריך כל א' מישראל להאמין ולידע נאמנה במציאות הש"י הם חמשה עיקרים הראשונים שבי"ג עיקרים שהביא הרמב"ם פ"י דסנהדרין שהד' הם ביאור העיקר הראשון שהוא מציאות הש"י (ולכן מנאם בעל העיקרים בעיקר א' ואמר שהד' הם שרשים מסתעפים מעיקר הראשון והרמב"ם חלקם לעיקרים מיוחדים ונימוקו עמו ומ"מ קרא לעיקר הראשון יסוד היסודות כי הוא עיקר דעיקר וכמ"ש הר"י אברבנאל שם) ושאר השמנה עיקרים שצריך כל א' מישראל לידע הם ביאור ענין תורה מן השמים וענין שכר ועונש יעו"ש, וחמשה אלו, א' שהוא ית' מחוייב המציאות דהיינו שמציאותו מעצמותו ואינו עלול מאיזו עלה שקדמה לו ח"ו, ב' שהוא ית' אחד האמת, ג' שאינו גוף ולא כח בגוף, ד' שאין לו התלות בזמן, ה' שהוא ית' יש לו יכולת בלתי בעל תכלית ושפועל ברצון ומנהיג העולם בעצמו ולכן הוא הראוי לעבדו ע"ש בראש אמנה פ"ז ובכלל זה מה שהביא בעל העיקרים שהוא ית' מסולק מן החסרונות כי זה הוא בכלל בלתי בע"ג ותכלית שהוא השלימות האמיתי וממילא שמסולק משום חסרון ח"ו: והנה בביאור ענין אחד האמת היינו שאינו מורכב משום כחניות ח"ו אלא פשוט בתכלית הפשיטות, ולזאת הוקשה להפלסופי' בענין התוארים המוכרחים לתאר הש"י כגון בשהוא חכם

ויודע וכמו שנמצא כתוב בתורה שא"כ הרי החכמה היא דבר נוסף על עצמותו ולתרץ זה אמר הרמב"ם פ"ב מהלכות יסודי התורה וז"ל הקב"ה מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא ואינו יודע בדיעה שחוץ ממנו כמו שאנו יודעי', שאין אנו ודעתינו אחד, אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך יחוד שאלמלא הי' חי בחיים ויודע בדיעה חוץ ממנו היה שם אלוהות הרבה הוא וחייו ודעתו ואין הדבר כן אלא אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך יחוד, נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדיעה עצמה הכל אחד, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו עכ"ל, והודו לו חכמי הקבלה ג"כ בזה כמ"ש בפרד"ס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האריז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אא"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילות אך לא למעלה מהאצילות וכמ"ש במ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשיה גופנית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית (תלים ק"ד כ"ד) עכ"ל בהג"ה בלק"א ח"א פ"ב והאריך בזה שם ח"ב פ"ט יעו"ש: וביאור הענין להבין מ"ש אך לא למעלה מהאצילות דהיינו ששם לא יתכן לומר אפי' הוא היודע והוא הדיעה כו' ואלא איך הוא כו', הנה הגאון המקובל ר' יהודה ליואי ב"ר בצלאל מפראג רבו של התיו"ט בהקדמתו לספרו גבורת ה' השיג מאד על דעת האומרים ומתארים אותו שהוא היודע והוא הדיעה כו' והרבה להשיב עליהם מכל וכל, ואמר וז"ל ראה שהם אומרים עליו שעצמותו שכל מופשט וכל שכל הוא שיודע הדבר בנפשו כמו שהוא חוץ לנפשו וא"כ יהיה הוא ית' נסמך אל אשר עלולים ממנו ויהיה העלול קודם העלה, ואם יאמרו שהוא משיג עצמו שהוא סבה לאלו נבראים אשר ממנו נמצאו ויאמרו שהשכל והמשכיל והמושכל (ר"ל מ"ש הרמב"ם הדיעה והיודע והידוע) דבר אחד כמו שהאריכו בדברים האלה ויהיה מה שמשיג עצמו שהוא סבה לנמצאים הוא בעצמו המושג והמושכל הנה אחר כל אלו הדברים אשר אמרו הדבר בטל ומבוטל, וזהו כי השכל הוא מיוחד בדבר כמו שאתה אומר כי ענין השכל הוא ידיעת הדבר כמו שהוא ואין אל השם יתברך גדר כלל שיוגדר, ואם אתה אומר שעצמותו שכל הרי בזה אתה נותן לו גדר לכך אין לומר שהוא יתברך מתייחד בדבר לומר עליו שהוא דבר זה מיוחד כו' ולפיכך סכלו האומרים שעצמותו שכל אבל הוא ית' לא תוכל לומר דבר מיוחד אבל אנו אומרים שעצמותו הויה פשוטה לא יוגדר במה ואין ענין זה שכל ואין אנו יודעים הוויתו ומהותו, ואולי יאמרו אם אין עצמותו שכל וגשם ח"ו לומר עליו א"כ מהו יתברך נשוב להם וכי הנשמה שבגוף האדם יוכל לעמוד על אמתתה כל שכן וכל שכן בורא הכל שאין לשאול עליו קושיא זאת כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ג כ') וכל הדברים תוכל ללמוד משמותיו הקדושים כי שם העצם בא בלשון הויה ללמוד כי זהו עצמותו אבל שכל אין זה הויה בלבד ותבין אלו הדברים מאד עכ"ל ואמר עוד שלכן קראו רז"ל הקדוש ברוך הוא ולא נקרא השכל ב"ה כי אמיתת עצמו לא נודע רק שהוא נבדל מכל גשם וגוף ומכל הנמצאים וע"ז נאמר קדוש ברוך הוא שענין קדוש נאמר על מי שהוא נבדל כי הוא ית' פשוט בתכלית הפשיטות ומזה בעצמו שהוא פשוט בתכלית הפשיטות אין דבר נבדל ממנו כי הדבר שיש לו גדר ומיוחד בדבר מה, בשביל אותו גדר נבדל ממנו דבר שאינו בגדרו אבל מפני כי הוא ית' פשוט ואין לו גדר כלל אין דבר נבדל ממנו ואם כן הוא יודע הכל והוא יכול הכל וכ"ז מפני שאין לו גדר יוגדר בדבר מיוחד ובשביל זה הכל נמצא מאתו גם כן כמו שיתבאר עכ"ל. ומה מאד צדקו דבריו בזה כי עצמותו אינו בגדר מדע כלל ח"ו אלא למעלה מעלה עילוי רב עד אין קץ, ובאמת שדבר זה אין כח בלב האדם להכירו על בוריו כי האדם מצייר בשכלו כל הדברים שהן בו ויצייר בשכלו מהות הרצון או מהות חכמה או בינה או דעת או מהות מדת חסד ורחמים וכיוצא בהן שהן נמצאים בו ואף גם זאת לא יצייר אותן אלא כמות שהן בו, והמעלה ומדריגה הראשונה אצל הנבראים היא החכמה שלכן נקראת ראשית כמ"ש ראשית חכמה (משלי ד' ז'), ולכן כשירצה לצייר מהותו ית' שיהי' מצוייר בדעתו א"א זולת במהות שיכול להצטייר והיא החכמה אלא שיאמר שהוא המדע והוא הידוע וגם זה אינו יכול להצטייר בדעת האדם כי האדם לא יצייר החכמה אלא כמו שהיא בו ולכן כתב הרמב"ם גם כפי דעתו במהות הבורא שדבר זה אין כח בלב האדם להכירו כו' אבל באמת מדריג' החכמה היא כעשייה גופנית ממש לגבי הקב"ה שהוא קדוש ומובדל ופשוט בתכלית הפשיטות ונמנע מהצטייר בדעת האדם כשהוא חי לפי שהוא דבר שאין בו כנ"ל והנה על ענין זה הוא שנופל לשון אמונה להאמין במהותו ית' שהוא רם ונשא רבבות מדריגות אין קץ מבחי' גדר חכמה שהיא המעלה הראשונה בנבראים הגם שלא יוכל לצייר מהות זה בדעתו אלא להאמין אמונה שלימה קבועה וחלוטה בלב שכן הוא וז"ש אנכי הוי' אלקיך (שמות כ' ב') אנכי מי שאנכי שהוא מהותו ועצמותו דלית מחשבה תפיסא בי' להכיר מהו אלא הוא בלבד וד"ל והיא היא הנרצה בציווי ההאמנה:

מצות האמנת אלקות

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והנה ע"י בחי' מראות אלו בעבודה בנש"י ממשיכי' מלמעלה ג"כ בחי' מראות אלקי' כמ"ש ואראה מראות אלקים ל' רבים, ב' בחי' מראה אספקלריא המאירה, ואספקלריא שאינה מאירה. דהנה כתי' השקיפה ממעון קדשך מן השמי' וברך את עמך ישראל דלכאו' צ"ל מפני מה דוקא כשההשקפה הוא מן השמי' אז נמשך להיות וברך את עמך ישראל דוקא. דהנה כתי' רם על כל גוים הוי' שאו"ה מקבלי' חיות מבחי' רוממות כו' ע"ד שממית בידים תתפש כו', וזהו כד סליק קוב"ה לעילא כו' והנהגת העולמות נמשך מבחי' שינה, אמנם ע"ז נא' עורה למה תישן ה' והיינו שיהי' גילוי אוא"ס בבחי' חכמה וחסד ויאר פניו בבחי' פנימיות רצונו, והיינו ע"י המשכת התומ"צ, וזהו הבט משמי' וראה השקיפה ממעון קדשך מן השמי' פי' שמים שם מים היא בחי' תורה שנמשלה למים ואזי וברך את עמך ישראל כי ע"י בחי' זו נהי' אנחנו עם בנ"י נתראים לפניו לדבר חשוב שכל עיקר ההשגה והגילוי הוא ע"י התורה, והתורה היא אצלינו בהתגלות, וזהו נפתחו השמי' וראה מראות אלקי' בחי' אספקלריא המאירה שע"י בחי' שמים הנה מתראה לפניו כבי' כאילו עד"מ רואה במראה המאירה שהיא מכלי זכוכית שע"י המראה נראה הדבר שרואי' בה לדבר גדול יותר ומשובח יותר ממה שרואי' אותה בלא מראה, כך ע"י הבטה והשקפה בבחי' התורה שם נראי' לפניו ית' ישראל שהם מקיימי' התומ"צ בבחי' שבח וגדולה, וזהו ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ שממשיכי' בחי' אחד אפי' בארץ בחי' טורי דפרודא שנפלה בשבה"כ, וז"ע בירור הנה"ב שזהו בחי' אספקלריא שאינה מאירה.

ונמצא כי גם למעלה כבי' שייך ב' בחי' מראות אלו אספקלריא המאירה ואספקלריא שאינה מאירה, והיינו ע"ד שיש שני בחי' השגחה, הא' בחי' השגחה דיחו"ע שלמעלה היש ולמטה אין, והב' הוא בחי' יחו"ת שלמטה היש ונברא מאין, שז"ע כי אל דיעות ב' דיעות דיחו"ת ויחו"ע, ולכן ע"י בחי' אספקלריא המאירה הוא בחי' קיום המצוות עי"ז ממשיכי' שיהי' נמשך מלמעלה ג"כ בחי' אספקלריא המאירה בחי' יחו"ע, וע"י אספקלריא שאינה מאירה מלמטלמ"ע שהוא בחי' בירור הנה"ב שבא בבחי' או"ח דבחי' בכל מאדך ממשיכי' מלמעלה ג"כ בחי' אספקלריא שאינה מאירה שהוא בחי' יחו"ת, והיינו שגם בבחי' יחו"ת יהי' נמשך גילוי אלקות ע"ד יחו"ע, וכמארז"ל [במד"ר] סוף שה"ש בזמן שישראל עושי' רצונו של הקב"ה מביט עליהם בשתי עיניו שפי' בלק"ת בביאור כי תשמע בקול בפ' ראה בהג"ה שז"ע יחוד ב' השגחות דיחו"ע ויחו"ת שגם ביחו"ת יהי' ע"ד יחו"ע ושזה נמשך מבחי' היותר גבוה גם מבחי' יחו"ע יעו"ש. ועד"ז יובן בענין ב' בחי' מראות בעבודה שבנפש האדם שעי"ז ממשיכי' מלמעלה להיות מביט עלינו בשתי עיניו הוא בחי' יחוד יחו"ע ויחו"ת, שגם ביחו"ת יהי' נמשך גילוי אלקותו ית' כמו ביחו"ע שזהו מבחי' הגבוה משניהם כו'.

ועפ"ז יובן ענין וישם את הכיור בין אוה"מ ובין המזבח שהוא מחוץ לפרוכת, והיינו כי המראות האלו הנה הם באי' מבחי' הבירור שמחוץ דוקא שהוא בירור הנה"ב, ומעשה המצות נתלבשו ג"כ בדברי' גשמי'. והיותם נחושת היינו כמ"ש ומצחך כנחושה פי' ע"ד מאמר יהודה בן תימא הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמי' והיינו להתגבר ולהתחזק בעבודת ה' בקיום התומ"צ ובירור נה"ב ולעמוד נגד כל מונע מבית ומבחוץ, ולא יבוש מפני המלעיגי' שע"ז צ"ל מצחך כנחושה, והכח ע"ז הוא בחי' התורה שנק' עוז ותושי' כו' ומרומז ג"כ בתי' נחש"ת שהוא ר"ת נובלות חכ' שלמעלה תורה שהיא הנותנת כח מלמעלה בקיום התומ"צ ובירור נה"ב כי אלמלא עוזרו לא הי' יכול לו כ"א ע"י סיוע מלמעלה שהוא בחי' התורה כו'.

ד"ה וישם את הכיור

ש"פ פקודי, תרל"ב

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס החלצו

ז. **והנה** כן הוא בהתחלקות שבחכמה שהוא מה שעושה ההתחלקות בכל דבר מושכל שבתחלת התגלותו הוא כנקודה כללית בלי שום התחלקות פרטים (וממילא הוא הפכי מענין מושכל אחר שנראה להיפך מדבר מושכל זה) ועל ידי כח החכמה והשכל הרי הוא מחלק את הדבר מושכל לריבוי חלקים ופרטים שבו גם בכמה דברים הפכים

ומנגדים וכמו שנתבאר לעיל שמצד העצמות יש בכל דבר התכללות היפוכו. וכמו כן בכל ענין שכלי בהכרח שיהיה בו כמה ענינים שונים והפכים זה מזה וכשמחלק את השכל בטוב בהפרטים שבו בהכרח שיבוא כל ענין שכלי בפרט בכמה תנועות שונות בענינים שונים זה מזה. אלא שיש טעם ושכל וסברא לכל אחד ואחד או שזה הטעם והשכל האחד מחייב הדבר והיפוכו שאז אינם מנגדים זה לזה אדרבה הם מחזקים ומסייעים זה לזה כו'. ועל ידי זה דוקא נתפס אצלו הענין בטוב מאד (זייער ריין און קלאר) ותופס אותו מכל צד ופנה שבו כו'. וממילא יכול להתחבר ולהתכלל עם דבר מושכל אחר שאינם הפכים זה מזה אדרבה מסייעים זה לזה כו'. והכח הזה במוחין לחלק כל דבר לריבוי חלקים באופן שיתאחדו ויתחברו יחד כמה הפכים זהו מצד הביטול שבהם. ועל דרך מאמר רבותינו ז"ל לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז. דדבר הקשה מצד העביות והישות שבו אין בו נטיה לשום צד. אבל דבר הרך מצד הרכות שבו בעצם יכול לנטות לכל צד כו'. ובדוגמא כזאת יובן בבחינת המוחין שמצד הביטול שבהם הרי הם מחלקים כל דבר מושכל וכל גילוי אור לריבוי חלקים ופרטים רבים שהוא ענין הנטיה לכל צד גם בחילוקים הפכים זה מזה ועל ידי זה מתכללים ומתחברים כל ההפכים להיות אחד כו'. וידוע שזהו אמיתית ההתכללות וההתאחדות כאשר ריבוי פרטים מתאחדים זה עם זה ומסייעים זה לזה עד מבלי אשר ימצא ראש וסוף כו'. שהרי הם מסייעים זה לזה שזהו מה שמקבלים זה מזה שהענין האחד מכריח את השני כו'. והוא אמיתית האחדות שאין כאן הפכים כלל כו'. ולזאת התאחדות זאת הוא הרבה יותר מהתאחדות הכחות כמו שהן כלולים בהעצם שההתכללות בהם הוא מפני שאינם ניכרים במציאות אבל בעצם אין להם שום התאחדות והתחברות זה עם זה אדרבה הם הפכים זה מזה ואם יתגלו יהיו מנגדים זה לזה כו' כנ"ל. אבל בכאן הם מתאחדים זה עם זה עד שאין כאן הפכים ומנגדים כלל אדרבה הם מחזקים ומסייעים זה לזה. הרי שבכאן הוא האחדות האמיתית כו'. ונמצא דההתחלקות שמצד המוחין מה שאין דעותיהן שוות הרי בקדושה הוא שמתאחדין זה עם זה כמו שיתבאר. אם כן אדרבה יש בזה יתרון מעלה מה שריבוי פרטים מתאחדים ונעשים דבר אחד כו'. והוא ענין היחוד דשם הוי' שיתאחדו הריבוי פרטים להיות אחד ממש כו' כנ"ל וכמו שיתבאר.

קיצור. התחלקות דמוחין גורמת התכללות ובאה מצד הביטול. אמיתת ההתכללות כשהפרטים אינם מנגדים ואדרבה מסייעים זה לזה.

שמחות תורה ופרשת נח רנ"ט

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תש"ב

התפשטות המדות - ע"פ רצון, כח ההתנשאות דמלוכה - בהעלם שאינו במציאות, וע"י שמכתירים את המלך, מעוררים אצלו הרצון למלוך, ולכן אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם.

ה) **אָמְנָם** בִּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַמְּלוּכָה שֶׁלְּמַעְלָה, הֲרֵי צְרִיכִים לְעוֹרֵר תְּחִלָּה הָרָצוֹן לִמְלוּכָה, דְּהִנֵּה בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ אָנוּ רוֹאִין דְּכָל הַמִּדּוֹת הִנֵּה הִתְפַּשְׁטוּתָן תָּלוּי עַל פִּי הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג הַמְּלַבֵּשׁ בָּהֶם, כְּמוֹ מִדַּת הַטּוֹב, הִנֵּה גַּם מִי שֶׁמִּדָּה זוֹ הִיא אֶצְלוֹ בְּהִתְגַּלּוּת טוֹבָה וְטֶבַע הַטּוֹב לְהֵיטִיב חַסְדּוֹ, בְּכָל זֶה הֲרֵי עִקַּר הִתְפַּשְׁטוּת טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ תָּלוּי רַק עַל פִּי הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג, דְּאִם אֵין רְצוֹנוֹ מַסְכִּים בַּהֲטָבַת חֶסֶד זֶה מִטַּעַם הַכָּמוּס לִרְצוֹנוֹ אֵינוֹ מֵטִיב כְּלָל, וְכֵן הוּא בְּכָל הַמִּדּוֹת, דְּאֹפֶן הִתְגַּלּוּתָם וְהִתְפַּשְׁטוּתָם תָּלוּי לְפִי עֶרֶךְ הֶאָרַת הָרָצוֹן בָּהֶם אִם בְּמִעוּט אוֹ בְּהִתְרַחֲבוּת, וְכֵן הוּא גַּם בְּמִדַּת הַמְּלוּכָה שֶׁהוּא עִנְיָן הִתְנַשְּׂאוּת עַל זוּלָתוֹ תָּלוּי בָּרָצוֹן, אִם רְצוֹנוֹ מִתְלַבֵּשׁ בְּמִדָּה זוֹ אֲזַי תִּתְפַּשֵּׁט וְאִם לָאו אֵין מִדָּה זוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת כְּלָל, וְהַיְנוּ דִּתְחִלָּה צְרִיכִים לְעוֹרֵר הָרָצוֹן שֶׁיִּרְצֶה בְּהִתְפַּשְּׁטוּת כֹּחַ עֶצֶם הַמְּלוּכָה הַכְּלוּלָה בְּנַפְשׁוֹ, דְּהִנֵּה מִדַּת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא כֹּחַ הַהִתְנַשְּׂאוּת, הִנֵּה כְּשֵׁם דְּכֹחַ זֶה חָלוּק מֵהַכֹּחוֹת דְּחֶסֶד וְהַדּוֹמֶה בְּעִנְיָנָם, דִּשְׁאָרֵי הַכֹּחוֹת הֵם בָּאִים בְּקֵרוּב וְכֹחַ הַהִתְנַשְּׂאוּת בְּרִחוּק דַּוְקָא, הִנֵּה כֵּן הֵם חֲלוּקִים גַּם בְּעִנְיָנֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּהֶעְלֵמָם, דְּכָל הַכֹּחוֹת הִנֵּה הֵם נִמְצָאִים בְּהֶעְלֵם שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּמְציאוּת כְּמוֹ הַשַּׂלְהֶבֶת בְּתוֹךְ הַגַּחֶלֶת, אָמְנָם כֹּחַ הַהִתְנַשְּׂאוּת הִנֵּה הוּא בְּהֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ בְּמְציאוּת, כְּמוֹ הָאֵשׁ בְּצוּר הַחַלָּמִישׁ, וְלָזֹאת הִנֵּה גִּלּוּי כֹּחַ הַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁהוּא מִדַּת הַמַּלְכוּת תָּלוּי בְּהִתְעוֹרְרוּת הָרָצוֹן, שֶׁיִּרְצֶה בְּהִתְפַּשְּׁטוּת כֹּחַ עֶצֶם הַמְּלוּכָה הַכְּלוּלָה בְּנַפְשׁוֹ, וְהִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן זֶה בָּא עַל יְדֵי קַבָּלַת מַלְכוּתוֹ, דְּזֶהוּ עִנְיַן הַהַכְתָּרָה מַה שֶּׁמַּכְתִּירִים אֶת הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת, וְהוּא מַה שֶּׁהָעָם מַרְאִים בִּטּוּלָם אֵלָיו, בְּהִתְגַּלּוּת עֶצֶם נַפְשָׁם בִּפְנִימִיּוּתָם שֶׁמְּקַבְּלִים מַלְכוּתוֹ בְּחֵפֶץ

וּרְצוֹן נַפְשָׁם, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה מְעוֹרְרִים אֶצְלוֹ הָרָצוֹן בְּהִתְפַּשְׁטוּת הַמְּלוּכָה. וְהַדְּגְמָא מִזֶּה יוּבָן לְמַעְלָה בְּמַלְכוּתָא דְּרָקִיעַ, דִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת הִנֵּה הִיא מִדָּה אַחַת מִמִּדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ דְּהִתְגַּלּוּתָהּ וְהִתְפַּשְׁטוּתָהּ תָּלוּי בָּרָצוֹן, דְּאִם רְצוֹן הַמַּאֲצִיל שֶׁנִּקְרָא "כֶּתֶר עֶלְיוֹן" מֵאִיר בָּהּ, אָז מִתְפַּשֶּׁטֶת מִדַּת הַמַּלְכוּת, לְפִי שֶׁהָעִקָּר תָּלוּי בְּהָרָצוֹן, וְזֶהוּ "אִמְרוּ[10] לְפָנַי מַלְכֵיּוֹת", הַיְנוּ לְעוֹרֵר רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּחִינַת כֶּתֶר לִהְיוֹת הִתְפַּשְׁטוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת בְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת,

יום ב' דר"ה, תש"ב

10) ראש השנה טז, א.

לקוטי דיבורים

כן, - חושב הנני - אפשר אתפלל בחדר זה, ועדיין איני יודע מה גורלי, ומה גורל תפלתי היום, כי מי הוא היודע מה שגזרה ההשגחה העליונה, ופתאום והפתח נפתח והפקיד אומר: צאו הנה.

הזה הוא, הילקוט והשמיכה שלכם? שואל אותי בכעס ובהתרגשות, הפקיד השני איננו, רק איש חיל מזוין עומד הכן אצל הדלת, חרב חדה עם ברק מתנוצץ בידו השמאלית, וקנה רובה בידו הימנית, ושני סכינים ארוכים תלוים בחגורתו.

כן - עונה הנני - אלה שלי המה ואפשר תתנו לי הרשיון להתפלל ולהניח תפילין ברשותכם, הייתי מתפלל בחדר זה, בטובכם - במענה רך - תרשו לי להתמהמה כחמשה עשר או עשרים רגעים תחת השגחתו של שומר להניח - מוציא אנכי התפילין מילקוטי - תפילין אלו כחק דתי.

לא - עונה בקצף גדול - טשטא זשע או נאס טאזשע חאטיטיע אוסטראאיט מאלעלניע? ניעט [מה זה? גם כאן ברצונכם לעשות בית תפלה?]. - מה יש אצלכם, מעות, שעון, כלי כסף וכלי זהב, כל מה שיש אצלכם תנו הנה כי האסיר אין לו הרשות להיות עמו חפצים טובים, פה יהיו שמורים, להיוצאים לחפשי נותנים להם חפציהם, להנשלחים שולחים גם חפציהם לשם, להמומתים ר"ל - מוסרים אחרי כן לבני ביתם.

מסרתי כל מה שהי' אצלי, ויספור וימנה ויכתוב בספר ויתן על ידי שובר בו כתוב כל מה שלוקח אצלי: שעון פשוט וחמשים ושמונה רובל.

ועתה - פונה להאיש חיל - הנני מוסר על ידך היארליק 26818 ותוליכהו אל ראש המערכה הששית, והוא כבר יודע החדר אנה להושיב את היארליק 26818. נצטויתי להגיד לך כי אתה תשא את הילקוט שלו, כי אזרח זה חולה הוא והבטיחו לו שירות.

כן אעשה - עונה האיש חיל - איך יהי' עם השמיכה?

הנני מרשה לך - עונה הפקיד - להניח החרב בתערה, והקנה רובה בילקוטו, כי הוא בטח לא יברח מידך. בטוח הנני כי בשני אצבעות תוכל למלל פרעושים כאלו.

התפילין נשארו בידי והאיש חיל מניח את תכשיטיו ומביט עלי בגאון ובעוז נמר, פותח לי הדלת והולכים אנחנו דרך מבוא, לא בהיר ולא חשוך, עד בואנו לשער ברזל.

שומרי השער, אנשי חיל מזוינים מבפנים ומבחוץ, עומדים כפסילי שיש עם כלי זיינם, כולם שומרים את היארליקים הכלואים בששת המערכות, אשר כל מערכה מכילה - כפי שאומרים - מאה חדרים.

למראה תבניתו של שומרי ההולך בגאון ובצעדי גבר בעל תעודה רמה, ולמראה פני איש יהודי בעל זקן צהוב ומצנפת רבנית, שחוק קל מרחף על פני בני אדם הללו.

אחרי קריאתו של ראש השומרים את פתקת הסתר הנשלחה אל ראש מערכה הששית - והנחתו את חותמו עלי' ועל היארליק, פתחו את השער ונכנסנו ל"מדור השלישי".

רשימה לחג הגאולה יב־יג תמוז

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ק"ח – תורה וגדולה

החתן והכלה, ר' יוסף יצחק, העילוי משריי, ודבורה לאה, נכדתו של ר' משה, מי שהיה ראש קהלת פוזנא, היו מעוניינים מאד לדעת פרטים על מנהיג יהודי זה שתורה וגדולה היו אצלו במקום אחד, אשר לעת זקנתו עבר לגור במינסק. פרק שלם של היסטוריה יהודית היה מקופל באישיותו ותולדותיו של ר' משה ושל אבות משפחתו.

היה לו לר' משה יחוס עצמי, נוסף על היותו נכד־נכדו של מהר"ל מפראג. כל העולם היהודי של אותו זמן הכיר את זכויותיו הרבות כמי שקידש שם שמים.

עוד מתקופת המהר"ל, ואף לפני כן, סבלו היהודים בארצות הקתוליות צרות צרורות. צרות אלו נבעו מהאפיפיורים ברומא, וקשורות היו גם במידה רבה במושלים ובכמרים המקומיים, במדינות, בערים ובעיירות שבהם היו יהודים.

כדי לקבל מושג על סבלו של ר' משה מאותם קתולים פנאטיים, ומדוע נאלץ לאחר מכן לעזוב את פוזנא, צריכים אנו לחזור כמה דורות קודם ולהכיר את המצב הכללי של היהודים שהיו נתונים לגזירות שהיו האפיפיורים ברומא גוזרים עליהם מידי פעם בפעם.

בשנת שכ"ט גזר האפיפיור פיוס החמישי גזירת גירוש על כל היהודים שבמדינות חסותו. רק ברומא ובאנקונה הורשו יהודים להישאר.

לאחר מותו בשנת של"ב נתמנה גריגורי ה-13 לאפיפיור, הוא הרשה ליהודים לחזור למקומות מגוריהם הקודמים, אך לכן גזר גזירות כבידות בתחום לימוד התורה ושמירת המצוות. במיוחד היתה קשה הגזירה שעל היהודים לבוא בשבתות וחגים לשמוע את נאומי הכמרים במקומות מיוחדים שנועדו לכך.

במשך 12 השנים בהן ישב גריגורי על כיסאו, המציא תחבולות שונות כדי לאלץ יהודים להאזין לכמרים, מתוך תקוה כי בדרך זו יקל לשכנעם להתנצר. הדבר היה קשה במיוחד בשביל היהודים בעיירות הקטנות והכפרים, שמחמת מיעוטם המספרי לא יכלו להתחמק מן הכמרים.

האפיפיורים שבאו לאחר גריגורי לא עמדו כל־כך על ביצוע הגזירה שעל היהודים לבוא ולהאזין להטפות הכמרים, אך מאידך נתנו לכמרים יד חופשית לבוא אל בין היהודים ולספר להם על הנוצרי ונפלאותיו, במיוחד היו מרבים בנאומי־שמד בימי אידיהם של הנוצרים.

לפתע הגיעה מהוותיקן פקודה חדשה, לפיה על בכירי הכמרים בכל המדינות לארגן מפעם לפעם ויכוחים פומביים בין נציגי הכנסייה לבין היהודים. ויכוחים אלה היו כרוכים בסכנה גדולה ליהודים, ולעיתים קרובות אף בסכנת נפשות ממש.

הכמרים ניצלו ויכוחים אלו כדי לענות את היהודים. כל זה היה תלוי באופי ובטיב המושלים והכמרים השונים.

הכומר הראשי של הכנסייה הקתולית בגלילות פוזנא - בתקופה בה כיהן ר' משה כראש־הקהל - היה צורר־יהודים, פשוטו כמשמעו, והיה ממרר לר' משה את החיים.

הויכוחים שאורגנו בפוזנא היו לפי הכוונתו של הנסיך מקסימיליאן שמשל על אותו איזור. הויכוחים שימשו עילה לעלילות מרושעות והסתות, שהביאו לידי כך שר' משה לא יוכל להחזיק מעמד, והוא נאלץ להתפטר מתפקידו בקהילה.

פוזנא השתבחה באותו זמן בלמדניה, וכל יהודיה שאפו והתאמצו שבניהם יהיו למדנים.

גם הגאון רבי יהודה לייב, אביו של ר' משה, שכיהן כראב"ד העיר, חינך את בנו, משה, ביד טובי המלמדים, וכאשר הכניסו לישיבה, מסרו דווקא לראשי הישיבות הגדולים שבהם.

בכישרונותיו המצוינים הצליח ר' משה מאד בלימודיו ועלה על כל בני גילו.

בכלל ניחן ר' משה במעלות רבות, בפקחות, מתינות וישוב הדעת.

עוד בהיותו ילד רך התנהג כאדם מבוגר, מעולם לא התרגז, ומעולם לא בכה. אפילו כאשר נפצע תוך כדי משחקיו לא בא לבכות ולהתלונן כדרכם של ילדים. הוא גם לא נהג להתלונן תכופות על כאבי ראש או כאבי בטן ולא דרש תשומת לב.

בהיותו בן שלש נשלח ל"חדר". כאשר בגר ומילא כרסו בתורה נשלח לפדובה שבאיטליה, שהיתה מרכז של תורה וגם של לימודים כלליים. משך כל הזמן לא ביטל אפילו רגע אחד, הוא היה עסוק תמיד בלימודי קודש או, להבדיל, בלימודי חול.

גם לאחר נישואיו, כאשר החל לעסוק במסחר, לא הפסיק ללמוד תורה, וכן מדעים שונים.

במיוחד חיבב ר' משה את מדעי הטבע וכן את לימוד ההיסטוריה. כן ידע לדבר ולקרוא באופן שוטף שפות רבות, ביניהן - צרפתית, איטלקית, גרמנית, יוונית ולטינית. מסבו, ר' שמואל, נכדו של מהר"ל, ירש חוש הבחנה ומומחיות בתכשיטים ובצורפות זהב.

לצורך מסחרו ערך ר' משה נסיעות לארצות שונות. בכל מקום שאליו הגיע ביקר בספריות המקומיות, ועבר על כתבי־יד עתיקים שהיו בהן. בגלל ידיעת השפות שלו הצליח לקשור בכל מקום קשרים טובים.

מאביו וסבו ירש ר' משה הרבה ספרים תורניים וספרים כלליים. והוא עצמו נהג לקנות כל הזמן ספרים חדשים, כך הפכה ספרייתו לאחת הגדולות והעשירות.

בשנת תע"ה, לאחר שהכמרים הקתוליים הגבירו את פעולות הלחץ והדיכוי שלהם על יהודי פוזנא, התפטר, כזכור, ממשרתו כראש הקהילה, ומאוחר יותר, לאחר התייעצות עם בני משפחתו, החליט לעקור לגמרי מפוזנא.

ר' משה נזהר שלא יעלה על דעתו של איש כי הוא מתכונן לעזוב את המקום. נאמר כי ר' משה יוצא לנסיעה חדשה בענייני מסחר, אך למעשה התכוון להעביר בהדרגה את רכושו למדינה אחרת, ואז לחפש מקום מנוחה קבוע עבור כל משפחתו. כאשר בני משפחתו יבואו אחריו.

רכושו של ר' משה כלל חפצי זהב, יהלומים, דברי עתיקות בעלי ערך רב, נוסף על סכום גדול במזומנים וכן שטרי חוב של פריצים שעימם סחר שנים רבות.

במשך תקופה של יותר מחצי שנה הצליח ר' משה להעביר את רכושו וספריו מפוזנא לחו"ל. תחלה נסע לפראג, שם התגוררו רבים מקרוביו, צאצאי המהר"ל.

מפראג היה מתעסק בנסיעות למדינות שונות, מאוחר יותר באו אחריו בני משפחתו ואז עברו לגור בפולין, ובסופו של דבר השתקעו במינסק.

כאשר עזב את פראג ביקר ר' משה בפדובה, איטליה, אשר שם בילה את ימי נעוריו בתורה ולימודים כלליים. למרות היותו כעת בפדובה לצורך ענייני מסחר, הרי את רוב זמנו ניצל לויכוחים בישיבותיה השונות והתפלפל שם בלימוד.

מאז ימי נערותו עת שהה בפדובה, החל להתפשט בקרב למדניה היהודים של איטליה לימוד הקבלה. בעוד ר' משה לא הסכים לכך, ר' משה היה מתנגד חריף ללימוד הקבלה.

מפדובה נסע ר' משה לבקר בערים אחרות באיטליה, עד שהגיע לרומא, שם הקדיש לעצמו זמן לערוך גם ביקורים בספריית הוותיקן, עשירת הספרים וכתבי היד.

בהיכרותו עם מנהל הספריה השאיר ר' משה רושם עז על מנהל הספריה אשר היה בעצמו מלומד, העובדה שר' משה הינו יהודי הרשימה אותו עוד יותר.

הלה סיפר בהתפעלות לקרדינלים על ר' משה, וכמה מהם הביעו חפצם להכיר את היהודי המופלא, אשר אודותיו שמעו שהינו ידען גדול הן בלימוד התורה והן בלימודים כלליים.

לאחר כמה שיחות היכרות עם ר' משה הביעו הקרדינלים את בקשתם שיסכים לקיים איתם ויכוח פומבי. אך היות והויכוח היה אמור להתקיים באולם אשר קירותיו מכוסים בצלמים, וכן ענדו הקרדינלים גם הם צלמים על ליבם, הציב ר' משה תנאי ראשון והוא שמכתלי האולם בו אמור הויכוח להתקיים יוסרו האיקונין והפסלים. כן על הקרדינלים לחלוץ מעל עצמם את הצלבים, בזמן שיתנהל הויכוח ביניהם.

דרישה זו העלתה את חמתם של הקרדינלים, הייתכן? מאין יש ליהודי זה כזו חוצפה? הרי זה עלבון הכנסייה ואישיה.

איומים שונים נשלחו כלפי ר' משה, אך אלו לא עשו שום רושם על ר' משה והוא עמד על שלו.

הוא הסביר להם, כי לפי ההלכה אסור לו לכבד את הפסלים והצלבים, ולכן לא יוכל לנהל ויכוח חפשי כאשר צלמים אלו הם נגד עיניו.

על אפם ועל חמתם הביעו הקרדינלים את הסכמתם לתנאי ר' משה.

אגרות קודש

אל התלמידים היקרים היושבים בניקאל'
ד' עליהם יחיו

שלום וברכה

מכתבם מד' שופטים הנכתב ע"י תלמידינו מר ארי' ליב שי' איידילנאנט, התאחר בדרך הילוכו, וגם הגיעני בימי בין כסא לעשור בערך, אשר עתים הללו קדושים הם לכאו"א מישראל ומוקדשי' לעבודה שבלב, בעבודה פנימית מבלי מצא מקום לדבר דבר איש את רעהו, ובכן נשאר הדבר עד היום.

טוב ונכון הדבר שהתיישבו בעיר ניקאל' ולומדים וחוזרים דא"ח. שקדו על התורה בכל כוכחם כי היא חייכם וחיינו, ובזה תצליחו בהצלחה מרובה, כי אור קדש הקדשים נורא עילאה חופף עליכם ועלינו בהתעוררות רחמי שמים ע"י הוד כ"ק נשיאינו אבינו רבינו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר מסר נפשו האצולה עלינו בהיותו אתנו פה יחד בגוף, ומה גם עתה העומד בהיכל קדש הקדשים מתחנן ומבקש רחמים בעד עם הקדש צאן מרעיתו תלמידיו ותלמידי תלמידיו ד' עליהם יחיו.

תמימים יקרים יחיו, דעו כי נחלת אלקים שפכה עלינו אור זוהר מבהיק, עולה ומזהיר. כל אחד ואחד מאתנו, אם כי אזובי קיר אנחנו, עשבי השדה, אבל משדה אשר ברכו הוי', גבורים אנחנו, ת"ל כאשר אנחנו עושי דברו יתי' ויתעלה בלימוד תורתו וההתעסקות בתפלה, וכאשר מוסרים אנחנו עצמינו לעבדי הוי' הן המה כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר מאורם תאיר נפשינו רוחינו ונשמתינו, איש איש מאתנו יעמוד חזק על משמרתו משמרת הקדש בעוז נפש ובהדר דעת יעמוד על משמרתו לשקוד בתורה לפאר את הלב לנקותה מכל סיג וחלאה, ולשעבד את המוח. העולם כאדרת ושמלה פרוסה לפנינו להאירה באור אלקי אשר הנחילונו הוד רבותינו הקדושים זצוקללה"ה, החלש יאמר גבור אני, וזאת תעודתי עלי אדמות.

תמימים יקרים דעו את אשר לפניכם, אין לנו בעולמינו אלא התורה והעבודה, איש איש מכם ידע את אשר לפניו. התרועעו והתאחדו כולכם תלמיד[י] האדם הגדול בענקים אשר מרוח קדושתו נסך עליכם. פתחו סגור לבבכם, הוציאו זיקי להבת שלהבת אהבתכם אל התורה והעבודה, ועבדו את הוי' בכל לבבכם ובכל נפשכם. שנה חדשה נתן לנו אל אלקי ישראל לטובה ולברכה, התחזקו והאירו, בשנת אורה וישועה קרובה לנו ע"י עבודתינו בתורה ובמצות באהבה וחיבת הקדש.

ובבקשה להודיעיני בכ"ע מנועם שלומכם הטוב ומאופן חייכם ברוחניות ובגשמיות, כי זה חלקי בחיים להיות עמכם בכ"מ שאתם שם, מבלי התחשב עם ריחוק המקום, כי לבבינו אחת היא, וריחוק לא תדע.

היו ברכה ברו"ג כאו"נ ובן מו"ר.

[אג"ק מוהריי"צ כרך יד]

פרשת בראשית

א א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
הָאָרֶץ: ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי
תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:
ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא אֱלֹהִים
אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין
הַחֹשֶׁךְ: ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים | לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא
לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד: פ ו וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם
לָמָיִם: ז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם
אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
וַיְהִי־כֵן: ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: פ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה
וַיְהִי־כֵן: י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים | לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה
הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: יא וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ
פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ
וַיְהִי־כֵן: יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע
לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
שְׁלִישִׁי: פ יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת
וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: טו וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים
אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל
לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת
הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְלַהֲבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ
כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף
יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם: כא וַיִּבְרָא
אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה |
הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף
כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם
אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים
וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
חֲמִישִׁי: פ כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ
חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ
וַיְהִי־כֵן: כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ
וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם
וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת־הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא
אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים
פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת
הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־
הָאָרֶץ: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם
אֶת־כָּל־עֵשֶׂב | זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם
יִהְיֶה לְאָכְלָה: ל וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל | רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ
חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: לא וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: פ **ב** א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם
וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם
הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ
אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 24)

וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד (א, לא)

לִכְאוֹרָה, בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי חָרֵי הָיָה חֵטְא עֵץ הַדַּעַת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל טוֹב זֶה יֵצֶר טוֹב, טוֹב מְאֹד זֶה יֵצֶר הָרַע. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה שֶׁהַיֵּצֶר הָרַע מֵבִיא אֶת הָאָדָם לַחֵטְא, הוּא מַגִּיעַ אַחַר כָּךְ לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהוֹפֶכֶת זְדוֹנוֹת לִזְכֻיּוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁבַּעַל תְּשׁוּבָה עוֹמֵד, צַדִּיק גָּמוּר אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד (וְזוֹהִי תַּכְלִית בְּרִיאַת יֵצֶר הָרַע). **טוֹב** – עֲבוֹדַת הַצַּדִּיק. **טוֹב מְאֹד** – עֲבוֹדַת הַבַּעַל תְּשׁוּבָה.

שני ד אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם
עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: ה וְכֹל | שִׂיחַ
הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם
יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם
אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה: ו וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ
וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ז וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים
אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת
חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים
גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:
ט וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד
לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ
הַדַּעַת טוֹב וָרָע: י וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת
אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים:
יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל־אֶרֶץ
הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וְזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא
טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי
גִיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר
הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר
הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת: טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־
הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ: טז וַיְצַו
יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל
תֹּאכֵל: יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר
כְּנֶגְדּוֹ: יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת
הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם
לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם
נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ בראשית תשמ"ג)

וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם (ב, ז)

שְׁנֵי יְצָרִים . . יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע (ברכות סא, א)

הַקָּבָּ"ה נָתַן בָּאָדָם יֵצֶר הָרַע כְּדֵי לְהָבִיאוֹ לְתַכְלִית שְׁלֵמוּתוֹ, כִּי כַּאֲשֶׁר אָדָם מִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ, עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּתַכְלִית הָעֲלוּי וּמִתְגַּלִּים כֹּחוֹתָיו וּמַעֲלוֹתָיו. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת מָשָׁל מִמֶּלֶךְ שֶׁשָּׁלַח אֶת בְּנוֹ לְמֶרְחַקִּים, כְּדֵי לִבְחֹן אִם יִתְנַהֵג כִּדְבָעֵי גַּם בִּהְיוֹתוֹ רָחוֹק מֵאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ, וְכָךְ יְגַלֶּה וִינַצֵּל אֶת כֹּחוֹתָיו בִּשְׁלֵמוּת.

שלישי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר
כְּנֶגְדּוֹ: כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים | תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה:
כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח
מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם: כג וַיֹּאמֶר
הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי
לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־זֹּאת: כד עַל־כֵּן
יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ
לְבָשָׂר אֶחָד: כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ: ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם
מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר
אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל
עֵץ הַגָּן: ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל: ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים
לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן: ד וַיֹּאמֶר
הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן:
ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ
עֵינֵיכֶם וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע: ו וַתֵּרֶא
הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא
לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל
וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל: ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי
שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה
וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת: ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה
אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: ט וַיִּקְרָא
יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: י וַיֹּאמֶר
אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי
וָאֶחָבֵא: יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה
הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:
יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא
נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ
הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים | אֶל־הַנָּחָשׁ

כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל
חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי
חַיֶּיךָ: טו וְאֵיבָה | אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין
זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ
עָקֵב: ס טז אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ
וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ
וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ: ס יז וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל
אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא
תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן
תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ
וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל
לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ
כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי: כא וַיַּעַשׂ
יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
וַיַּלְבִּשֵׁם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 73)

וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה (ג, ט)

כַּאֲשֶׁר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה בְּמַאֲסָר, שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ: מַה פֵּשֶׁר שְׁאֵלָה זוֹ. הֵשִׁיב הָרַבִּי: הַקָּבָּ"ה שׁוֹאֵל אֵצֶל כָּל אָדָם - הֵיכָן אַתָּה? הַאִם הִנְּךָ יוֹדֵעַ מַה מַּטְרַת בְּרִיאָתְךָ בָּעוֹלָם, מַה הִנְּךָ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת, וּמֶה עָשִׂיתָ בְּפֹעַל . . ? וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדוֹשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמו"ר אָמַר, שֶׁמַּעֲנֶה זֶה הִצִּיל אֶת אַדְמו"ר הַזָּקֵן מִכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהָיְתָה לוֹ מֶרֹב שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג שֶׁזָּכָה לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל חֲסִידוּת. וְאָכֵן, הַקָּבָּ"ה שׁוֹאֵל תָּמִיד אֶת כָּל אֶחָד 'אַיֶּכָּה' (וּשְׁאֵלָה זוֹ הִיא גַּם נְתִינַת כֹּחַ): יֵשׁ מִי שֶׁהַשְּׁאֵלָה מַצִּילָתוֹ מִכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְיֵשׁ מִי שֶׁהַשְּׁאֵלָה גּוֹרֶמֶת לוֹ לֹא לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּתַאֲווֹת אֶלָּא לְהִתְחַזֵּק בַּעֲבוֹדַת ה'.

רביעי כב וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד
מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה | פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח
גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם: כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה
אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח
מִשָּׁם: כד וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן
אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר
אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־
חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
אִישׁ אֶת־יְהוָה: ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל
וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: ג וַיְהִי
מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:
ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן
וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־
מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:
ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ
פָנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב
לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־
בּוֹ: ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם
בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ: ט וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי
הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: י וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קול דְּמֵי
אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה: יא וְעַתָּה אָרוּר
אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת
אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ: יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה
לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ:
יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשוֹא: יד הֵן
גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר
וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי:
טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם
וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־
מֹצְאוֹ: טז וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד
קִדְמַת־עֵדֶן: יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד
אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
חֲנוֹךְ: יח וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד
אֶת־לֶמֶךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים מלוקט ב עמ' רנז)

וְאָכַל וָחַי לְעוֹלָם (ג, כב)

לִכְאוֹרָה, מַה בְּכָךְ אִם יִחְיֶה לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הָאָדָם נִבְרָא מִלְּכַתְּחִלָּה שֶׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, שֶׁלָּכֵן נִצְטַוָּה לֹא לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁקֹּדֶם הַחֵטְא הָיָה הָרַע מֻבְדָּל מֵהַטּוֹב, וְעַל יְדֵי הַחֵטְא הִתְעָרְבוּ הַטּוֹב וְהָרַע, שֶׁאֵין טוֹב בְּלֹא רַע וְאֵין רַע בְּלֹא טוֹב; וְאִם יִחְיֶה לְעוֹלָם, גַּם הָרַע שֶׁבּוֹ יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם. לְפִי זֶה נִמְצָא, שֶׁמִּיתָה בָּאָה לָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה קִיּוּם לָרַע. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמִּיתָה הִיא תּוֹצָאָה מֵהַחֵטְא. שֶׁכֵּן, חֵטְא הוּא מָוֶת רוּחָנִי (כִּי חַיּוּת הִיא בִּקְדֻשָּׁה דַּוְקָא, וְאֵלּוּ רַע וְטֻמְאָה הֵם מָוֶת), וּמָוֶת רוּחָנִי הֵבִיא גַּם מִיתָה גַּשְׁמִית.

חמישי יט וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה
וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה
אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה: כא וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה
אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב: כב וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה
אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת
תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח ב עמ' 591)

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ, אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה' (ד, כו)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מִדַּבֶּרֶת הַתּוֹרָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ הִתְחִילוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַתּוֹרָה רוֹמֶזֶת לָנוּ שֶׁאָדָם יָכוֹל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה רַק כַּאֲשֶׁר הוּא בִּבְחִינַת אֱנוֹשׁ, לְשׁוֹן חֲלִישׁוּת (כַּכָּתוּב עָקוֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנוּשׁ הוּא), הַיְנוּ שֶׁעִנְיְנֵי הָאָדָם שֶׁבּוֹ, יִתְרוֹן הָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה, הֵם בַּחֲלִישׁוּת. וְאִלּוּ כַּאֲשֶׁר יִתְרוֹן הָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה הוּא בְּהִתְגַּבְּרוּת, לֹא שַׁיָּיכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיא דָּבָר מֻפְרָךְ לְגַמְרֵי גַּם מִצַּד הַשֵּׂכֶל הַפָּשׁוּט. בַּדּוֹר שֶׁמִּנְּהִיגוֹ נִקְרָא 'אֱנוֹשׁ' (לְפִי תְּכוּנַת דּוֹרוֹ) - יֵשׁ אֶפְשָׁרוּת שֶׁבְּנֵי הַדּוֹר יַעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה.

ששי כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי
נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי
וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ
שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים
זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן: כו וּלְשֵׁת
גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל
לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: ס ה א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם
בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:
ב זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם
אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם: ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת:
ד וַיְהִי יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה
מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ה וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם
אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: ס
ו וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
אֱנוֹשׁ: ז וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע
שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
ח וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס ט וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן: י וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: יא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יב וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל: יג וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים
וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס טו וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ
שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד: טז וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל
חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס
יח וַיְחִי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
אֶת־חֲנוֹךְ: יט וַיְחִי־יָרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ
שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כ וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כא וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח: כב וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כג וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ
וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: כד וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ
אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 211)

זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם (ה, ב)

הַבְּרָכָה הָאֲמִתִּית בָּאָה מִלְּמַעְלָה כְּשֶׁיֶּשְׁנוֹ הָעִנְיָן שֶׁל זָכָר וּנְקֵבָה - בִּרְכָאָן לֹא אִשְׁתַּכָּחוּ אֶלָּא בַּאֲתַר דְּאִשְׁתַּכַּח דְּכַר וְנוּקְבָא (זח"א נה, ב). וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ (יבמות סב, ב) כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, שָׁרוּי בְּלֹא בְּרָכָה. וְכָתַב בְּסֵפֶר מִדְבַּר קֶדֶמוֹת לְהַחִיד"א (מַעֲרֶכֶת נָשִׁים): אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ . . וְאֶפְשָׁר דְּהַטַּעַם, דְּאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁזָּכוּ י"ה בֵּינֵיהֶם, וְנִמְצָא, דְּעַל יְדֵי צֵרוּף אִשְׁתּוֹ גּוֹרֵם יִחוּד עֶלְיוֹן, וּמִשָּׁם יִשְׁתַּלְשֵׁל כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה.

שביעי כה וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֵׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לֶמֶךְ: כו וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע
וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כח וַיְחִי־

לֶּמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן:
כט וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה* יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ
וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה:
ל וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים
שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: לא וַיְהִי
כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ
אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: ו א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל
הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם:
ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה
וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה
לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ
יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ
בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים
אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר
מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: פ מפטיר ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה
רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע
כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ
וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם
אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם:
ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

פפפ קמ"ו **פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 450)

וַיְהִי כָּל יְמֵי לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה (ה, לא)

כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמו"ר אָמַר, שֶׁבְּרֵאשִׁית הִיא 'פְּרָשָׁה גְּדוֹלָה', כִּי הִיא כּוֹלֶלֶת מֶשֶׁךְ זְמַן שֶׁל יוֹתֵר מֵאֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה - יוֹתֵר מִכָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּחֲמֵשׁ בְּיַחַד (שֶׁהֲרֵי סִיּוּם הַחֲמֵשׁ הוּא בִּשְׁנַת ב' אֲלָפִים תפ"ח). וְהַנָּה, "הַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת בְּעֶצֶם בָּעֲלִיּוֹנִים וְרוֹמֶזֶת בִּשְׁנִיּוּת בַּתַּחְתּוֹנִים", הַיְנוּ שֶׁכָּל עִנְיָן בַּתּוֹרָה עִקָּרוֹ הוּא לְמַעְלָה, וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְשֵׁל 'רֶמֶז' לְמַטָּה. וְאַף כָּאן: פָּרָשָׁתֵנוּ מְכִילָה עִנְיָנִים רַבִּים, 'בָּעֲלִיּוֹנִים', וּמִזֶּה נִשְׁתַּלְשֵׁל שֶׁהִיא מַקִּיפָה שָׁנִים רַבּוֹת, 'בְּתַחְתּוֹנִים'.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

הפטרה לפרשת בראשית בישעיה פרק מב

מב ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם
עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: ו אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחֲזִיק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית
עָם לְאוֹר גּוֹיִם: ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: ח אֲנִי
יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת
אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ
יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע
מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ
מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק
כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי
נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יְדָעוּם
אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא
עֲזַבְתִּים: יז נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ:
יח הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח
מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע:
כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

בשנה מעוברת מוסיפים ומסיימים ב"ואחרי לא יהיה". "הנהגה זו ענין פרטי השייך אלי - ואין זו הוראה לרבים". (משיחות שבת בראשית (א) ה'תשי"ז סעיף ו' ושבת בראשית ה'תשד"מ סעיף יב):

כב וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל
מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב: כג מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: כד מִי נָתַן לְמִשִּׁיסָה
יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּתוֹרָתוֹ: כה וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וְעֻזּוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ
וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב: **מג** א וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי
גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה: ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ
כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי
אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא
זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי
מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו: ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר

וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד
זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: י אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה
וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי
לֹא יִהְיֶה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל
מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה
יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת
כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,
מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ו׳, שָׁעָה 8 בָּעֶרֶב, 20 דַּקּוֹת ו2 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַר־חֶשְׁוָן, בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וּבַיּוֹם הַשַּׁבָּת קוֹדֶשׁ הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	5:28	5:32	7:56	7:57	8:28	8:29	9:29	9:29	17:36	17:28	17:59	17:52	17:09	18:01
חיפה (ח)	5:27	5:31	7:55	7:56	8:27	8:28	9:28	9:28	17:35	17:27	17:59	17:51	16:58	18:00
ירושלים (ח)	5:25	5:29	7:54	7:55	8:25	8:26	9:27	9:27	17:36	17:28	17:59	17:52	16:49	17:59
תל אביב (ח)	5:29	5:33	7:56	7:57	8:29	8:29	9:30	9:30	17:35	17:27	17:59	17:51	17:08	18:01
אוסטריה וינה (ק)	6:42	6:51	9:10	9:13	9:42	9:45	10:43	10:45	18:48	18:36	19:18	19:05	18:20	19:18
אוסטרליה מלבורן (ח)	6:01	5:52	8:32	8:27	9:04	8:59	10:07	10:03	18:23	18:28	18:48	18:54	18:10	19:04
אוקראינה אודסה (ק)	6:46	6:54	9:13	9:15	9:45	9:48	10:46	10:47	18:50	18:38	19:18	19:07	18:22	19:11
אוק. דנייפרופטרובסק (ק)	6:29	6:37	8:55	8:59	9:28	9:31	10:29	10:30	18:33	18:20	19:02	18:50	18:04	18:54
אוק. ז'יטומיר (ק)	6:55	7:04	9:21	9:25	9:54	9:57	10:54	10:56	18:57	18:44	19:28	19:14	18:28	19:18
אוקראינה קייב (ק)	6:47	6:56	9:14	9:17	9:46	9:49	10:47	10:48	18:51	18:37	19:21	19:08	18:22	19:12
אוקראינה דונייצק (ק)	6:17	6:25	8:44	8:48	9:16	9:20	10:17	10:19	18:22	18:10	18:52	18:39	17:54	18:43
איטליה מילאנו (ק)	7:12	7:19	9:39	9:42	10:11	10:14	11:12	11:13	19:16	19:05	19:45	19:33	18:49	19:46
אקוואדור קיטו (ח)	5:54	5:52	8:28	8:26	8:58	8:56	10:00	9:58	18:16	18:14	18:37	18:35	17:56	18:39
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:35	6:27	9:05	9:00	9:38	9:33	10:40	10:36	18:55	18:59	19:19	19:24	18:41	19:35
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	7:22	7:12	9:56	9:50	10:27	10:21	11:30	11:26	19:51	19:58	20:18	20:24	19:38	20:28
ארה"ב בולטימור (ק)	6:55	7:01	9:22	9:24	9:54	9:56	10:55	10:56	18:59	18:50	19:25	19:16	18:33	19:20
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ק)	6:44	6:50	9:11	9:13	9:43	9:45	10:45	10:45	18:50	18:40	19:16	19:06	18:24	19:17
ארה"ב ג'רסי (ק)	6:45	6:51	9:12	9:14	9:44	9:46	10:45	10:46	18:49	18:39	19:16	19:06	18:23	19:17
ארה"ב דטרויט (ק)	7:20	7:27	9:48	9:50	10:20	10:22	11:21	11:22	19:26	19:16	19:53	19:43	18:59	19:54
ארה"ב היוסטן (ק)	7:09	7:12	9:36	9:37	10:09	10:09	11:10	11:10	19:16	19:08	19:39	19:32	18:52	19:41
ארה"ב לוס אנג'לס (ק)	6:40	6:44	9:08	9:09	9:40	9:41	10:41	10:41	18:48	18:39	19:12	19:04	18:23	19:13
ארה"ב מיאמי (ק)	7:09	7:11	9:36	9:36	10:08	10:08	11:09	11:09	19:15	19:09	19:38	19:31	18:52	19:40
ארה"ב ניו הייבן (ק)	6:41	6:47	9:07	9:09	9:40	9:42	10:41	10:42	18:44	18:34	19:10	19:00	18:17	19:13
ארה"ב שיקאגו (ק)	6:37	6:44	9:06	9:08	9:37	9:40	10:39	10:40	18:45	18:35	19:12	19:02	18:19	19:12
בוליביה לה פאס (ח)	6:10	6:05	8:46	8:42	9:15	9:11	10:18	10:15	18:38	18:39	19:00	19:01	18:21	19:05
בלגיה אנטוורפן (ק)	7:32	7:42	9:58	10:02	10:31	10:34	11:31	11:33	19:34	19:20	20:05	19:51	19:05	20:07
בלגיה בריסל (ק)	7:31	7:41	9:58	10:02	10:30	10:34	11:31	11:33	19:35	19:22	20:06	19:53	19:06	20:07
בלרוס ליובאוויטש (ק)	6:45	6:56	9:12	9:16	9:44	9:48	10:45	10:47	18:48	18:33	19:22	19:07	18:18	19:11
ברזיל ס.פאולו (ח)	5:47	5:41	8:19	8:15	8:51	8:47	9:53	9:50	18:08	18:11	18:31	18:33	17:52	18:40
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	5:34	5:28	8:06	8:02	8:37	8:33	9:39	9:36	17:55	17:57	18:17	18:19	17:38	18:26
בריטניה לונדון (ק)	6:49	6:59	9:16	9:20	9:48	9:52	10:49	10:51	18:53	18:40	19:25	19:11	18:24	19:26
בריטניה מנצ'סטר (ק)	6:58	7:09	9:25	9:29	9:57	10:01	10:58	11:00	19:01	18:47	19:34	19:19	18:31	19:35
גרמניה ברלין (ק)	6:56	7:06	9:22	9:26	9:54	9:59	10:55	10:57	18:59	18:45	19:30	19:16	18:29	19:20
גרמניה פרנקפורט (ק)	7:13	7:22	9:41	9:45	10:13	10:16	11:14	11:16	19:19	19:06	19:50	19:36	18:50	19:40
דרום אפריקה יוהנסבורג (ח)	5:46	5:40	8:20	8:16	8:51	8:47	9:54	9:50	18:12	18:15	18:35	18:38	17:56	18:42
הודו בומביי (ח)	6:26	6:27	8:53	8:53	9:26	9:26	10:27	10:26	18:34	18:28	18:56	18:50	18:11	18:54
הודו פונה (ח)	6:20	6:22	8:49	8:49	9:21	9:21	10:23	10:22	18:31	18:26	18:53	18:48	18:09	18:52
הונגריה בודפשט (ק)	6:33	6:41	8:59	9:02	9:32	9:35	10:33	10:34	18:37	18:24	19:06	18:54	18:08	18:58
טורקיה איסטנבול (ק)	6:53	6:59	9:19	9:22	9:52	9:54	10:53	10:54	18:58	18:47	19:24	19:14	18:31	19:18
יוון אתונה (ק)	7:13	7:18	9:40	9:42	10:13	10:14	11:14	11:14	19:19	19:10	19:44	19:35	18:53	19:39

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה קישינב (ק)	6:54	7:02	9:20	9:23	9:53	9:56	10:54	10:55	18:57	18:45	19:26	19:14	18:29	19:18
מקסיקו מ. סיטי (ק)	7:19	7:20	9:51	9:51	10:21	10:21	11:23	11:23	19:36	19:31	19:58	19:53	19:14	19:57
ניו זינלנד קרייסטצ'רץ'(ח)	6:11	6:00	8:41	8:35	9:14	9:08	10:16	10:11	18:32	18:39	18:59	19:06	18:21	19:10
נפאל קטמנדו (ח)	5:48	5:51	8:19	8:19	8:49	8:50	9:51	9:51	18:02	17:55	18:25	18:18	17:38	18:22
סינגפור סינגפור (ח)	6:50	6:49	9:19	9:17	9:51	9:49	10:53	10:51	19:01	18:59	19:22	19:20	18:41	19:24
פולין ורשא (ק)	6:24	6:34	8:52	8:56	9:23	9:27	10:24	10:27	18:29	18:15	19:01	18:47	18:00	18:51
פרו לימה (ח)	5:53	5:49	8:21	8:18	8:54	8:51	9:56	9:53	18:06	18:06	18:27	18:27	17:48	18:31
צרפת ליאון (ק)	7:29	7:36	9:56	9:59	10:28	10:31	11:29	11:30	19:34	19:23	20:03	19:51	19:07	20:03
צרפת פריז (ק)	7:39	7:48	10:06	10:10	10:38	10:42	11:39	11:41	19:44	19:31	20:14	20:01	19:15	20:15
קולומביה בוגוטה (ח)	5:37	5:36	8:10	8:09	8:40	8:39	9:43	9:41	17:58	17:55	18:19	18:16	17:38	18:20
קנדה טורונטו (ק)	7:05	7:12	9:33	9:35	10:05	10:07	11:06	11:07	19:11	19:00	19:39	19:28	18:44	19:39
קנדה מונטריאול (ק)	6:43	6:50	9:10	9:13	9:42	9:45	10:43	10:44	18:47	18:36	19:15	19:04	18:20	19:16
קפריסין לרנקה (ק)	6:35	6:40	9:00	9:02	9:34	9:35	10:35	10:35	18:38	18:29	19:03	18:54	18:13	18:58
רוסיה מוסקבה (ק)	7:17	7:29	9:45	9:50	10:17	10:21	11:18	11:20	19:23	19:08	19:58	19:42	18:52	19:58
רוסיה רוסטוב נא דונו (ק)	7:10	7:18	9:37	9:40	10:09	10:12	11:10	11:12	19:14	19:02	19:43	19:31	18:46	19:35
שוייץ ציריך (ק)	7:13	7:21	9:41	9:44	10:13	10:16	11:14	11:15	19:20	19:08	19:49	19:37	18:52	19:49
תאילנד בנגקוק (ח)	6:05	6:05	8:32	8:31	9:05	9:04	10:06	10:05	18:14	18:10	18:35	18:31	17:52	18:35

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

בחו"ל: עירוב תבשילין

ביום רביעי ערב החג, יקח חלק מהחלה המיועדת לאכילה בשבת וגם תבשיל חשוב עמו, כגון בשר או דג ויתן ביד אחר לזכות על ידו לכל הקהל ואומר:

אֲנִי מְזַכֶּה לְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת וְלִסְמוֹךְ עַל־עֵרוּב זֶה:

ומי שזוכה נוטל בידו ומגביה טפח, וחוזר ונוטל מיד הזוכה והמזכה מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

בְּדֵין יְהֵי שָׁרָא לָנָא לַאֲפוּיֵי וּלְבַשּׁוּלֵי וּלְאַטְמוּנֵי וּלְאַדְלוּקֵי שְׁרָגָא וּלְתַקָּנָא וּלְמֶעְבַּד כָּל־צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבַּתָּא לָנָא וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

[=בָּזֶה יִהְיֶה מֻתָּר לָנוּ לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל וּלְהַטְמִין (אֹכֶל) וּלְהַדְלִיק נֵר וּלְתַקֵּן וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵּנוּ מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת]:

סדר מצות הדלקת נרות לשמיני עצרת ושמחת תורה ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בחו"ל נותנים עבור שלושה ימים, עבור שני ימי החג ועבור שבת קודש). אסור לטלטל, ח"ו, את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה, ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה במוצאי שמחת תורה, ובחו"ל עד לאחרי ההבדלה במוצאי שבת קודש.

לשמיני עצרת ושמחת תורה (בחו"ל ליל שמיני עצרת)

מלכתחילה רצוי להדליק את הנרות לכבוד החג לפני החשיכה, על פי לוחות הזמנים הנפוצים, אך אם לא הספיקו להדליק את הנרות מבעוד יום, ניתן להדליקן גם מאוחר יותר, אך אז אין להדליק את הנרות באמצעות אש חדשה, אלא רק על ידי אש מועברת מאש שהודלקה לפני החג. משום כך ראוי להדליק – בחו"ל לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה), כדי לאפשר בעת הצורך להעביר אש לצורך הדלקת נרות החג כשנאלצים להדליקם מאוחר. עצה זו חשובה במיוחד לאלה הגרים בחו"ל, הזקוקים לאש שנדלקה מערב חג לצורך הדלקת הנרות בלילה השני של שמחת תורה.

בחו"ל כדאי להדליק לקראת סוף היום הראשון של שמיני עצרת נר נשמה נוסף (מהנר הדולק), כדי שיהיה אפשר להדליק בסוף היום השני, בערב שבת קודש, את נרות השבת קודש. אסור להבעיר אש חדשה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו"ל ליל שמחת תורה

זמן הדלקת נרות – רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, על ידי העברה מאש הדלוקה לפני החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

מדליקים את הנרות על ידי העברה מנר דולק ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת קודש פרשת בראשית

בארץ ישראל: מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה במוצאי שבת קודש.

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה, גם בחוץ לארץ.

בחו"ל: מדליקים את הנרות על ידי העברה מנר דולק ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

חיש הפצת המעיינות - פקס: 9606761 3 (972)

ת.ד. 2 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail:Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00236
26/09/2010

P.P.
שולם
1949
תל אביב